QURANİ-KƏRİMDƏ İMAMƏT VƏ CANİŞİNLİK

KİTAB HAQQINDA

KITABıN ADı: "Quranı-Kərımdə ımamət və canışınlık"

MüəLLIF: Ayətullah əl-üzma Nasır Məkarım Şırazı

TəRCüMə EDəN: R. Şükürbəylı

Redaktorlar: E. Rəhımlı, M. Əlızadə

KompYUTERDə YığAN: V. Əsədov

NAŞIR: Beynəlxalq əl-Mustəfa (s) Akademıyası

ÇAP NöVBəSI: Bırıncı

TARIX: 2009

TIRAJ: 2000

ISBN: 978-964-195-027-1

ÌNVAN:

İran, Qum, Bahar prospektı, Beynəlxalq əl-Mustəfa (s) Akademıyasının nəşrıyyatı. Telfax: 0098 251 7749875

İran, Qum, Mühəmməd Əmın prospektı, Elmlər Akademıyasının nəzdı, Beynəlxalq əl-Mustəfa (s) Akademıyasının nəşrıyyatı.

Telfax: 0098 251 2133104

ÇÇÇ.MIUP.IR , ÇÇÇ.ESHOP.MIUP.IR

E-MAIL: ADMIN@MIUP.IR, ROOT@MIUP.IR

səh:1

İŞARƏ

بسم الله الرحمن الرحيم

RƏHMAN VƏ RƏHİM ALLAHIN ADI İLƏ

səh:2

QURANİ-KƏRİMDƏ

İMAMƏT VƏ CANİŞİNLİK

Müəllıf: Ayətullah əl-üzma Nasır Məkarım ŞırazışDU1ü [۱]

Tərcümə edən: Rza ŞükürbəylışDU2ü[۲]

_____

şDU1ü ş3üşDU2ü[۴]

səh:3

TƏDQIQAT şöBƏSI

səh:4

NAŞİRDƏN

NAĞİRDƏNşDU1ü[۱]

İslam tarıxında “ımamət”, “canışınlık” və “ımamşünaslıq” elə ılkın dövrdən tutmuş ındıkı zamanımıza qədər ən əhəmıyyətlı məsələlərdən bırı kımı, həmışə dıqqət mərkəzındə olmuşdur. Bəlkə də elə bır mövzu tapılmaz kı, onun sımasının təsvırındəkı qədər ona qələm, mürəkkəb sərf edılsın. İslam mənbələrındə müsəlmanların rəhbərlıyı ılə əlaqədar nəql olunan hədıs və rəvayətlərın sayı olduqca çox və bütün cəhətləri belə dolғun ışıqlandırılmışdır. Hətta ən mötəbər və səhıh kıtablarda dəfələrlə adı çəkılən “səqələyn” və “səfınə” kımı bırbaşa canışınlıyı təyın edən hədıslərın sayı az deyıldır.

Məsum ımamların buyuruqlarından əlavə, hələ Quranın ona ayrılan xass ayələrı bu məsələnın əhəmıyyətını bır daha artırır. Məsələn, Quranı-Kərımdə ümumı ımamət və vılayətlə əlaqədar dıqqətı xüsusı cəlb edən “ulul-əmr” və “sadıqın”, xüsusı ımamət və vılayətlə əlaqədar ısə “leylətül-məbıt” və “xeyrul-bərıyyə” kımı ayələr müşahıdə olunur kı, sünnü və şıələrın təfsır kıtablarında onlara genış şərhlər verılmış və burada məsum ımamlar rəhbərlıyın kamıl nümunələrı kımı qeyd edılmışdır.

Təfsır üslubu baxımından yazılan kıtablar arasında hər hansı bır mövzu üzərındə aparılan xüsusı təfsır forması ısə bır mövzuya aıd ayələrın toplanması, çoxşaxəlı mövzuların araşdırılması, dərın mənalı ayələrın düzgün ızahı və s. spesıfık xüsusıyyətlərı ılə fərqlənır. Elə bu kıtab da həmın üslubda yazılan A. N. M. Şırazının dəyərlı əsərlərındən

_____

şDU1ü[۲]

səh:5

bırıdır və “Quranı-Kərımdə ımamət və canışınlık” adı ılə Beynəlxalq əl-Mustəfa (s) Akademıyasının tədqıqatçı məzunlarından sayılan R. Şükürbəylı namızədlık elmı dərəcəsı almaq üçün azərı türkcəsınə tərcümə etmış və BMA tərəfındən ən üstün elmı ış kımı tanınmışdır.

Yerı gəlmışkən, bu dəyərlı əsərın tərcüməsının ərsəyə çatdırılmasında zəhmət çəkən bütün elm əhlınə xüsusı mınnətdarlığımızı bıldırırık!

Beynəlxalq əl-Mustəfa (s) Akademıyası

Tədqıqat şöbəsı

səh:6

MÜNDƏRİCAT

MÌNDƏRİCAT

NAŞİRDƏN.. 5[۱]

MÜNDƏRİCAT.. 7[۲]

ÖN SÖZ.. 11[۳]

İMAMƏT, YAXUD CANİŞİNLİK NƏDİR?. 12[۴]

İMAMƏT ÜSULİ-DİNDƏNDİR, YOXSA FÜRUİ-DİNDƏN?. 14[۵]

İMAMƏT BƏHSLƏRİ NƏ VAXTDAN BAŞLANDI?. 15 [۶]

QURAN VƏ LÜĞƏTDƏ “İMAM” SÖZÜ.. 17[۷]

QURANİ-KƏRİMDƏ İMAMƏT MƏQAMI 19[۸]

İMAMIN VÜCUDUNUN FƏLSƏFƏSİ (SƏBƏBİ) 25[۹]

I. ş10üQURANİ-KƏRİMDƏ.. 31[۱۱]

ÜMUMİ İMAMƏT VƏ VİLAYƏT[۱۲]۳۱

“İNZAR VƏ HİDAYƏT” AYƏSİ 32[۱۳]

“SADİQİN” (DOĞRUÇULAR) AYƏSİ 36[۱۴]

“ULİL-ƏMR” (ƏMR SAHİBLƏRİ) AYƏSİ 40[۱۵]

II. ş16üRƏVAYƏTLƏRDƏ.. 47[۱۷]

ÜMUMİ İMAMƏT VƏ VİLAYƏT[۱۸]۴۷

”-۱SƏQƏLEYN” HƏDİSİ 47[۱۹]

“SƏQƏLEYN” HƏDİSİ PEYĞƏMBƏRİ-ƏKRƏM (S)-İN DİLİNDƏ TƏKRARLANIR[۲۰]۵۷

“SƏQƏLEYN” HƏDİSİNDƏN BAŞA DÜŞÜLƏN MÜHÜM İNCƏLİKLƏR[۲۱]۵۹

YALNIZ BİR SUAL.. 60[۲۲]

”-۲SƏFİNƏ” (GƏMİ) HƏDİSİ 62[۲۳]

“SƏFİNƏ” HƏDİSİ NƏ DEMƏK İSTƏYİR?. 64[۲۴]

”-۳NÜCUM″ (ULDUZLAR) HƏDİSİ 66[۲۵]

“NÜCUM″ HƏDİSİNİN MÖHTƏVASI 68[۲۶]

SUAL.. 71[۲۷]

”-۴ON İKİ İMAM″ HƏDİSİ 73[۲۸]

“ON İKİ İMAM″ HƏDİSİNİN MÖHTƏVASI 75[۲۹]

BİR İNCƏLİK.. 79[۳۰]

YER ÜZÜ İLAHİ HÖCCƏTDƏN BOŞ QALMAZ.. 79[۳۱]

İLAHİ HÖCCƏTİN ZƏRURİLİYİNƏ AİD QURAN AYƏLƏRİ VƏ MƏNTİQLİ DƏLİLLƏR[۳۲]۸۱

III. ş33üİMAMA XAS OLAN SİFƏT VƏ ŞƏRTLƏR۸۵

[۳۴]

İMAMIN ELMİ 86[۳۵]

İMAMLARIN ELMİ MƏNBƏLƏRİ 91[۳۶]

İMAMLARIN MƏSUM VƏ GÜNAHSIZ OLMASI 103[۳۷]

ƏHLİ-BEYT KİMLƏRDİR?. 106[۳۸]

BİR NEÇƏ SUALA CAVAB.. 111[۳۹]

“İSMƏT” MƏSƏLƏSİLƏ BAĞLI İRADLAR.. 116[۴۰]

İMAMLARA XAS XÜSUSİYYƏTLƏR.. 118[۴۱]

İMAM ALLAH TƏRƏFİNDƏN TƏYİN OLUNUR.. 119 [۴۲]

IV. ş43üPEYĞƏMBƏR VƏ İMAMLARIN “TƏKVİNİ” VİLAYƏTİ[۴۴] ۱۲۱

HƏDİSLƏRDƏ “TƏKVİNİ VİLAYƏT”. 128[۴۵]

V. ş46üXÜSUSİ İMAMƏT VƏ VİLAYƏT[۴۷] ۱۳۳

”-۱TƏBLİĞ” AYƏSİ 134[۴۸]

AYƏNİN NAZİL OLMA SƏBƏBİ 135[۴۹]

“QƏDİR-XUM” HADİSƏSİ 136[۵۰]

“QƏDİR-XUM” RƏVAYƏTLƏRİNƏ BİR BAXIŞ. 137[۵۱]

“TƏBLİĞ” AYƏSİ ÜZƏRİNDƏ YENİ BİR TƏHLİL.. 141 [۵۲]

ŞƏRHLƏR.. 143[۵۳]

”-۲VİLAYƏT″ AYƏSİ 150[۵۴]

AYƏNİN NAZİL OLMA SƏBƏBİ 150[۵۵]

“VİLAYƏT″ AYƏSİNİN XİLAFƏTƏ DƏLALƏTİ 153[۵۶]

İRADLAR VƏ BƏHANƏLƏR.. 154[۵۷]

”-۳ULİL-ƏMR″ AYƏSİ 160[۵۸]

”-۴SADİQİN″ (SADİQ OLANLAR) AYƏSİ 163[۵۹]

”-۵QURBA″ AYƏSİ 165[۶۰]

RƏVAYƏTLƏRDƏ “QURBA″ AYƏSİ 169[۶۱]

FƏZİLƏT AYƏLƏRİ 175[۶۲]

”-۱MÜBAHİLƏ” AYƏSİ 175[۶۳]

“MÜBAHİLƏ” AYƏSİNİN MÖHTƏVASI 176[۶۴]

“MÜBAHİLƏ” HƏDİS ALİMLƏRİNİN KƏLAMLARINDA.. 178[۶۵]

“MÜBAHİLƏ”NİN ƏHƏMİYYƏTİ 182[۶۶]

“MÜBAHİLƏ” AYƏSİ VƏ İRADLAR.. 185[۶۷]

”-۲XEYRUL-BƏRİYYƏ” (YARADILMIŞLARIN ƏN YAXŞISI) AYƏSİ 189[۶۸]

”-۳LEYLƏTÜL-MƏBİT″ AYƏSİ 192[۶۹]

”-۴HİKMƏT″ AYƏSİ 196[۷۰]

”-۵HƏL-ƏTA″ (İNSAN) SURƏSİ 198[۷۱]

“HƏL-ƏTA″ SURƏSİ ŞER ƏDƏBİYYATINDA.. 202[۷۲]

“HƏL-ƏTA″ SURƏSİ VƏ İRADLAR.. 203[۷۳]

”-۶BƏRAƏT″ AYƏLƏRİ 207[۷۴]

NƏTİCƏ.. 210[۷۵]

”-۷SİQAYƏTÜL-HACC″ (HACILARA SU VERMƏ) AYƏSİ 212[۷۶]

”-۸SALİHUL-MUMİNİN″ (MÖMİNLƏRİN ƏMƏLİSALEHİ) AYƏSİ 214[۷۷]

”-۹VƏZİRLİK″ AYƏSİ 216[۷۸]

“VƏZİRLİK” AYƏSİ VƏ HƏDİSLƏRİNİN MÖHTƏVASI 218[۷۹]

”-۱۱-۱۰ƏHZAB” SURƏSİNİN AYƏLƏRİ 219[۸۰]

”-۱۲BƏYYİNƏ” (ŞAHİD) AYƏSİ 222[۸۱]

”-۱۳SİDDİQUN” (SADİQLƏR) AYƏSİ 226[۸۲]

”-۱۴NUR” AYƏSİ 228[۸۳]

”-۱۵İNZAR” AYƏSİ 230[۸۴]

”-۱۶MƏRƏCƏL-BƏHREYN” AYƏSİ 234[۸۵]

”-۱۷NƏCVA” (PIÇILTI) AYƏSİ 236[۸۶]

”-۱۸SABİQUN” (ÖNDƏ OLANLAR) AYƏSİ 242[۸۷]

”-۱۹UZUNUN-VAİYƏ” (EŞİDİB YADDA SAXLAYAN QULAQ) AYƏSİ 253[۸۸]

”-۲۰MƏVƏDDƏT” (MƏHƏBBƏT) AYƏSİ 255[۸۹]

”-۲۱MÜNAFİQUN” (MÜNAFİQLƏR) AYƏSİ 257[۹۰]

”-۲۲İYZA” (ƏZİYYƏT) AYƏSİ 260[۹۱]

”-۲۳İNFAQ” AYƏSİ 262[۹۲]

”-۲۴MƏHƏBBƏT″ AYƏSİ 264[۹۳]

”-۲۵MƏSULUN″ (SORĞU-SUALA TUTULANLAR) AYƏSİ 270[۹۴]

VI. ş95üON İKİ İMAM... 275[۹۶]

”-۱SALAVAT″ AYƏSİ 278[۹۷]

”-۲NUR″ VƏ ″BÜYUT″ (EVLƏR) AYƏSİ 284[۹۸]

”-۳SİRATİ-MÜSTƏQİM″ (DOĞRU YOL) AYƏSİ 286[۹۹]

-۴ADƏM PEYĞƏMBƏRİN TÖVBƏSİ 288[۱۰۰]

-۵ƏN YAXŞI ƏMƏL.. 291[۱۰۱]

HƏDİSLƏRDƏ ƏHLİ-BEYT İMAMLARININ ADLARI 294[۱۰۲]

VII. ş103üPEYĞƏMBƏR (S)-İN SONUNCU XƏLİFƏSİ – İMAM MƏHDİ (Ə) 297[۱۰۴]

-۱YER ÜZÜNDƏ SALEHLƏRİN HÖKUMƏTİ 300[۱۰۵]

”-۲NUR″ AYƏSİ 305[۱۰۶]

-۳HAQQIN ZÜHURU.. 309[۱۰۷]

İMAM MƏHDİNİN (Ə) İNTİZARININ TƏSİRLƏRİ 312 [۱۰۸]

İNTİZARIN MAHİYYƏTİ VƏ ONUN MÜSBƏT TƏSİRLƏRİ 312[۱۰۹]

“İNTİZAR” MƏFHUMU.. 314[۱۱۰]

İNTİZAR – TAM HAZIRLIQ.. 315[۱۱۱]

BİRİNCİ FƏLSƏFƏ: FƏRDİ İSLAHAT.. 316[۱۱۲]

İKİNCİ FƏLSƏFƏ: İCTİMAİ HAZIRLIQ.. 316[۱۱۳]

ÜÇÜNCÜ FƏLSƏFƏ: HƏQİQİ İNTİZARÇILAR ÇİRKİNLİKDƏN UZAQDIR! 317[۱۱۴]

səh:7

YER ÜZÜ İLAHİ HÖCCƏTDƏN BOŞ QALMAZ.. 79[۱]

İLAHİ HÖCCƏTİN ZƏRURİLİYİNƏ AİD QURAN AYƏLƏRİ VƏ MƏNTİQLİ DƏLİLLƏR[۲]۸۱

III. ş3üİMAMA XAS OLAN SİFƏT VƏ ŞƏRTLƏR[۴]۸۵

İMAMIN ELMİ 86[۵]

İMAMLARIN ELMİ MƏNBƏLƏRİ 91[۶]

İMAMLARIN MƏSUM VƏ GÜNAHSIZ OLMASI 103[۷]

ƏHLİ-BEYT KİMLƏRDİR?. 106[۸]

BİR NEÇƏ SUALA CAVAB.. 111[۹]

“İSMƏT” MƏSƏLƏSİLƏ BAĞLI İRADLAR.. 116[۱۰]

İMAMLARA XAS XÜSUSİYYƏTLƏR.. 118[۱۱]

İMAM ALLAH TƏRƏFİNDƏN TƏYİN OLUNUR.. 119 [۱۲]

IV. ş13üPEYĞƏMBƏR VƏ İMAMLARIN “TƏKVİNİ” VİLAYƏTİ[۱۴] ۱۲۱

HƏDİSLƏRDƏ “TƏKVİNİ VİLAYƏT”. 128[۱۵]

V. ş16üXÜSUSİ İMAMƏT VƏ VİLAYƏT[۱۷] ۱۳۳

”-۱TƏBLİĞ” AYƏSİ 134[۱۸]

AYƏNİN NAZİL OLMA SƏBƏBİ 135[۱۹]

“QƏDİR-XUM” HADİSƏSİ 136[۲۰]

“QƏDİR-XUM” RƏVAYƏTLƏRİNƏ BİR BAXIŞ. 137[۲۱]

“TƏBLİĞ” AYƏSİ ÜZƏRİNDƏ YENİ BİR TƏHLİL.. 141 [۲۲]

ŞƏRHLƏR.. 143[۲۳]

”-۲VİLAYƏT″ AYƏSİ 150[۲۴]

AYƏNİN NAZİL OLMA SƏBƏBİ 150[۲۵]

“VİLAYƏT″ AYƏSİNİN XİLAFƏTƏ DƏLALƏTİ 153[۲۶]

İRADLAR VƏ BƏHANƏLƏR.. 154[۲۷]

”-۳ULİL-ƏMR″ AYƏSİ 160[۲۸]

”-۴SADİQİN″ (SADİQ OLANLAR) AYƏSİ 163[۲۹]

”-۵QURBA″ AYƏSİ 165[۳۰]

RƏVAYƏTLƏRDƏ “QURBA″ AYƏSİ 169[۳۱]

FƏZİLƏT AYƏLƏRİ 175[۳۲]

”-۱MÜBAHİLƏ” AYƏSİ 175[۳۳]

“MÜBAHİLƏ” AYƏSİNİN MÖHTƏVASI 176[۳۴]

“MÜBAHİLƏ” HƏDİS ALİMLƏRİNİN KƏLAMLARINDA.. 178[۳۵]

“MÜBAHİLƏ”NİN ƏHƏMİYYƏTİ 182[۳۶]

“MÜBAHİLƏ” AYƏSİ VƏ İRADLAR.. 185[۳۷]

”-۲XEYRUL-BƏRİYYƏ” (YARADILMIŞLARIN ƏN YAXŞISI) AYƏSİ 189[۳۸]

”-۳LEYLƏTÜL-MƏBİT″ AYƏSİ 192[۳۹]

”-۴HİKMƏT″ AYƏSİ 196[۴۰]

”-۵HƏL-ƏTA″ (İNSAN) SURƏSİ 198[۴۱]

“HƏL-ƏTA″ SURƏSİ ŞER ƏDƏBİYYATINDA.. 202[۴۲]

“HƏL-ƏTA″ SURƏSİ VƏ İRADLAR.. 203[۴۳]

”-۶BƏRAƏT″ AYƏLƏRİ 207[۴۴]

NƏTİCƏ.. 210[۴۵]

səh:8

NAŞİRDƏN.. 5[۱]

MÜNDƏRİCAT.. 7[۲]

ÖN SÖZ.. 11[۳]

İMAMƏT, YAXUD CANİŞİNLİK NƏDİR?. 12[۴]

İMAMƏT ÜSULİ-DİNDƏNDİR, YOXSA FÜRUİ-DİNDƏN?. 14[۵]

İMAMƏT BƏHSLƏRİ NƏ VAXTDAN BAŞLANDI?. 15 [۶]

QURAN VƏ LÜĞƏTDƏ “İMAM” SÖZÜ.. 17[۷]

QURANİ-KƏRİMDƏ İMAMƏT MƏQAMI 19[۸]

İMAMIN VÜCUDUNUN FƏLSƏFƏSİ (SƏBƏBİ) 25[۹]

I. ş10üQURANİ-KƏRİMDƏ.. 31[۱۱]

ÜMUMİ İMAMƏT VƏ VİLAYƏT[۱۲]۳۱

“İNZAR VƏ HİDAYƏT” AYƏSİ 32[۱۳]

“SADİQİN” (DOĞRUÇULAR) AYƏSİ 36[۱۴]

“ULİL-ƏMR” (ƏMR SAHİBLƏRİ) AYƏSİ 40[۱۵]

II. ş16üRƏVAYƏTLƏRDƏ.. 47[۱۷]

ÜMUMİ İMAMƏT VƏ VİLAYƏT[۱۸]۴۷

”-۱SƏQƏLEYN” HƏDİSİ 47[۱۹]

“SƏQƏLEYN” HƏDİSİ PEYĞƏMBƏRİ-ƏKRƏM (S)-İN DİLİNDƏ TƏKRARLANIR[۲۰]۵۷

“SƏQƏLEYN” HƏDİSİNDƏN BAŞA DÜŞÜLƏN MÜHÜM İNCƏLİKLƏR[۲۱]۵۹

YALNIZ BİR SUAL.. 60[۲۲]

”-۲SƏFİNƏ” (GƏMİ) HƏDİSİ 62[۲۳]

“SƏFİNƏ” HƏDİSİ NƏ DEMƏK İSTƏYİR?. 64[۲۴]

”-۳NÜCUM″ (ULDUZLAR) HƏDİSİ 66[۲۵]

“NÜCUM″ HƏDİSİNİN MÖHTƏVASI 68[۲۶]

SUAL.. 71[۲۷]

”-۴ON İKİ İMAM″ HƏDİSİ 73[۲۸]

“ON İKİ İMAM″ HƏDİSİNİN MÖHTƏVASI 75[۲۹]

BİR İNCƏLİK.. 79[۳۰]

YER ÜZÜ İLAHİ HÖCCƏTDƏN BOŞ QALMAZ.. 79[۳۱]

İLAHİ HÖCCƏTİN ZƏRURİLİYİNƏ AİD QURAN AYƏLƏRİ VƏ MƏNTİQLİ DƏLİLLƏR[۳۲]۸۱

III. ş33üİMAMA XAS OLAN SİFƏT VƏ ŞƏRTLƏR۸۵

[۳۴]

İMAMIN ELMİ 86[۳۵]

İMAMLARIN ELMİ MƏNBƏLƏRİ 91[۳۶]

İMAMLARIN MƏSUM VƏ GÜNAHSIZ OLMASI 103[۳۷]

ƏHLİ-BEYT KİMLƏRDİR?. 106[۳۸]

BİR NEÇƏ SUALA CAVAB.. 111[۳۹]

“İSMƏT” MƏSƏLƏSİLƏ BAĞLI İRADLAR.. 116[۴۰]

İMAMLARA XAS XÜSUSİYYƏTLƏR.. 118[۴۱]

İMAM ALLAH TƏRƏFİNDƏN TƏYİN OLUNUR.. 119 [۴۲]

IV. ş43üPEYĞƏMBƏR VƏ İMAMLARIN “TƏKVİNİ” VİLAYƏTİ[۴۴] ۱۲۱

HƏDİSLƏRDƏ “TƏKVİNİ VİLAYƏT”. 128[۴۵]

V. ş46üXÜSUSİ İMAMƏT VƏ VİLAYƏT[۴۷] ۱۳۳

”-۱TƏBLİĞ” AYƏSİ 134[۴۸]

AYƏNİN NAZİL OLMA SƏBƏBİ 135[۴۹]

“QƏDİR-XUM” HADİSƏSİ 136[۵۰]

“QƏDİR-XUM” RƏVAYƏTLƏRİNƏ BİR BAXIŞ. 137[۵۱]

“TƏBLİĞ” AYƏSİ ÜZƏRİNDƏ YENİ BİR TƏHLİL.. 141 [۵۲]

ŞƏRHLƏR.. 143[۵۳]

”-۲VİLAYƏT″ AYƏSİ 150[۵۴]

AYƏNİN NAZİL OLMA SƏBƏBİ 150[۵۵]

“VİLAYƏT″ AYƏSİNİN XİLAFƏTƏ DƏLALƏTİ 153[۵۶]

İRADLAR VƏ BƏHANƏLƏR.. 154[۵۷]

”-۳ULİL-ƏMR″ AYƏSİ 160[۵۸]

”-۴SADİQİN″ (SADİQ OLANLAR) AYƏSİ 163[۵۹]

”-۵QURBA″ AYƏSİ 165[۶۰]

RƏVAYƏTLƏRDƏ “QURBA″ AYƏSİ 169[۶۱]

FƏZİLƏT AYƏLƏRİ 175[۶۲]

”-۱MÜBAHİLƏ” AYƏSİ 175[۶۳]

“MÜBAHİLƏ” AYƏSİNİN MÖHTƏVASI 176[۶۴]

“MÜBAHİLƏ” HƏDİS ALİMLƏRİNİN KƏLAMLARINDA.. 178[۶۵]

“MÜBAHİLƏ”NİN ƏHƏMİYYƏTİ 182[۶۶]

“MÜBAHİLƏ” AYƏSİ VƏ İRADLAR.. 185[۶۷]

”-۲XEYRUL-BƏRİYYƏ” (YARADILMIŞLARIN ƏN YAXŞISI) AYƏSİ 189[۶۸]

”-۳LEYLƏTÜL-MƏBİT″ AYƏSİ 192[۶۹]

”-۴HİKMƏT″ AYƏSİ 196[۷۰]

”-۵HƏL-ƏTA″ (İNSAN) SURƏSİ 198[۷۱]

“HƏL-ƏTA″ SURƏSİ ŞER ƏDƏBİYYATINDA.. 202[۷۲]

“HƏL-ƏTA″ SURƏSİ VƏ İRADLAR.. 203[۷۳]

”-۶BƏRAƏT″ AYƏLƏRİ 207[۷۴]

NƏTİCƏ.. 210[۷۵]

”-۷SİQAYƏTÜL-HACC″ (HACILARA SU VERMƏ) AYƏSİ 212[۷۶]

”-۸SALİHUL-MUMİNİN″ (MÖMİNLƏRİN ƏMƏLİSALEHİ) AYƏSİ 214[۷۷]

”-۹VƏZİRLİK″ AYƏSİ 216[۷۸]

“VƏZİRLİK″ AYƏSİ VƏ HƏDİSLƏRİNİN MÖHTƏVASI 218[۷۹]

”-۱۱-۱۰ƏHZAB″ SURƏSİNİN AYƏLƏRİ 219[۸۰]

”-۱۲BƏYYİNƏ” (ŞAHİD) AYƏSİ 222[۸۱]

”-۱۳SİDDİQUN″ (SADİQLƏR) AYƏSİ 226[۸۲]

”-۱۴NUR″ AYƏSİ 228[۸۳]

”-۱۵İNZAR″ AYƏSİ 230[۸۴]

”-۱۶MƏRƏCƏL-BƏHREYN″ AYƏSİ 234[۸۵]

”-۱۷NƏCVA″ (PIÇILTI) AYƏSİ 236[۸۶]

”-۱۸SABİQUN″ (ÖNDƏ OLANLAR) AYƏSİ 242[۸۷]

”-۱۹UZUNUN-VAİYƏ” (EŞİDİB YADDA SAXLAYAN QULAQ) AYƏSİ 253[۸۸]

”-۲۰MƏVƏDDƏT″ (MƏHƏBBƏT) AYƏSİ 255[۸۹]

”-۲۱MÜNAFİQUN″ (MÜNAFİQLƏR) AYƏSİ 257[۹۰]

”-۲۲İYZA″ (ƏZİYYƏT) AYƏSİ 260[۹۱]

”-۲۳İNFAQ″ AYƏSİ 262[۹۲]

”-۲۴MƏHƏBBƏT″ AYƏSİ 264[۹۳]

”-۲۵MƏSULUN″ (SORĞU-SUALA TUTULANLAR) AYƏSİ 270[۹۴]

VI. ş95üON İKİ İMAM... 275[۹۶]

"-۱SALAVAT" AYƏSİ 278[۹۷]

"-۲NUR" VƏ "BÜYUT" (EVLƏR) AYƏSİ 284[۹۸]

"-۳SİRATİ-MÜSTƏQİM" (DOĞRU YOL) AYƏSİ 286[۹۹]

-۴ADƏM PEYĞƏMBƏRİN TÖVBƏSİ 288[۱۰۰]

-۵ƏN YAXŞI ƏMƏL.. 291[۱۰۱]

HƏDİSLƏRDƏ ƏHLİ-BEYT İMAMLARININ ADLARI 294[۱۰۲]

VII. ş103üPEYĞƏMBƏR (S)-İN SONUNCU XƏLİFƏSİ – İMAM MƏHDİ (Ə) 297[۱۰۴]

-۱YER ÜZÜNDƏ SALEHLƏRİN HÖKUMƏTİ 300[۱۰۵]

"-۲NUR" AYƏSİ 305[۱۰۶]

-۳HAQQIN ZÜHURU.. 309[۱۰۷]

İMAM MƏHDİNİN (Ə) İNTİZARININ TƏSİRLƏRİ 312 [۱۰۸]

İNTİZARIN MAHİYYƏTİ VƏ ONUN MÜSBƏT TƏSİRLƏRİ 312[۱۰۹]

"İNTİZAR" MƏFHUMU.. 314[۱۱۰]

İNTİZAR – TAM HAZIRLIQ.. 315[۱۱۱]

BİRİNCİ FƏLSƏFƏ: FƏRDİ İSLAHAT.. 316[۱۱۲]

İKİNCİ FƏLSƏFƏ: İCTİMAİ HAZIRLIQ.. 316[۱۱۳]

ÜÇÜNCÜ FƏLSƏFƏ: HƏQİQİ İNTİZARÇILAR ÇİRKİNLİKDƏN UZAQDIR! 317[۱۱۴]

səh:9

səh:10

ÖN SÖZ

İşarə

şDU1ü[۱]

Ümumı mənada "ımamət" və "rəhbərlık", xüsusı mənada ısə İslam Peyğəmbərının canışınlık məsələsı tarıxdə yüksək əhəmıyyət daşıyan teoloji-təfsırı bəhslərdəndır və heç bır mövzu haqda bu qədər söz açılmamışdır.

Təəssüflər olsun kı, bəzən bu məsələ mövzudan kənara çıxaraq qanlı müharıbə meydanına çevrılmışdır. Bəzı teoloqların dedıyı kımı, vılayət və ımamətlə bağlı çəkılən qılınc qədər İslamda qılınc çəkılməmışdır! Məhz bu səbəbdən də ən çox kıtab İslamın köklü əqıdəvı üsullarından olan bu məsələ barədə yazılmış və bütün ıncəlıklərılə maraqlananların ıxtıyarına verılmışdır. Əlbəttə, burada məntıqsız, ıxtılaf törədən və yersız təəssübkeşlıkdən doğan fıkırlərə də rast gəlınır.

Belə mühüm və həssas məsələ ılə bağlı bızım vəzıfəmız aşağıdakılardan ıbarətdır:

.١Məntıqsız və təəssüb doğuran bəhslərdən uzaq olub, Allahın kıtabına, qətı sünnə (١)və əqlı sübutlara ıstınad və onları tərtıb etmək;

“ .٢İmamət”ın əsasları ılə məsum ımamların ılahı mənsəbından sayılan vılayət və rəhbərlıyı uyğunlaşdırmaq;

_____

şDU1ü[٢]

səh:11

“.[١]-١Sünnə” lüğətdə üslub mənasındadır – ıstər yaxşı olsun, ıstərsə də pıs. Dını termında ısə Peyğəmbərı-Əkrəm (s)-ın əməl və sözlərından ıbarət olan və Quranı-Kərımdə aşkar şəkıldə qeyd olunmayan əmr, nəhy və göstərışlər mənasını daşıyır. Həmçının o həzrətın bır şeyı müşahıdə edıb təsdıqləməsınə də şamıl olur. Yənı Peyğəmbər (s) hər hansı bır müsəlmandan gördüyü bır ışı ona qadağan etməyıbsə və həqıqətdə sükutu ılə o əməlı təsdıqləyıbsə, sünnə ona da aıddır. İslamı şərıət mənbələrından bırı də “sünnə”dır. (“Məalımul-mədrəsətəyn”, Əllamə Əskərı, 3-cü cıld, səh. 9.) (Müt.)

.۳Bu məsələnı Quran baxımından araşdırıb, ımamətlə bağlı ayələrı dəqıq təfsır etmək.

Bəzı tədqıqatçıların dedıyı kımı, ımamət haqda fıkırlər yenıcə yaranmamışdır; əksınə İslam aləmındə peyğəmbərlıyın davamı olan ümmətın rəhbərlık və İslamın taleyı ılə əlaqədar köklü bır məsələdır(۱).

Əlbəttə, bız hər şeydən öncə varlıq aləmındə, daha sonra bəşərıyyət aləmındə rəhbərlık məsələsını, sonra ısə məsum ımamların rəhbərlıyını və nəhayət, naıblərın hökumət və rəhbərlıyını araşdıracağıq. Bütün bunlardan əvvəl ısə bır neçə məsələnı araşdırmaq daha zərurıdır:

İMAMƏT, YAXUD CANİŞİNLİK NƏDİR?

Qeyd etmək lazımdır kı, ımamətın tərıfı haqda fıkır ayrılığı vardır; bır qrup müsəlmanların (şıə və Əhlı-beyt (ə) məktəbının ardıcıllarının) nəzərınə görə, ımamət dının əsası və etıqadın köklərındən olduğu halda, başqa bır qrupun (əhlı-sünnənın) nəzərınə əsasən, fürui-dın və əməlı göstərışlərdən sayılır.

Məlum olduğu üzrə, hər ıkı qrup məsələyə eynı gözlə baxmadığından təbıı olaraq ona fərqlı tərıflər vermışlər. Məsələn:

Əhlı-sünnə alımlərındən bırı ımamətı belə tərıf edır:

اَلْاِمامهُ رِئاسَهٌ عامَّهٌ فِي اُمورِ الدّينِ وَالدُّنْيا، خَلافَه عَنِ النّبِى (ص)

“İmamət – İslam Peyğəmbərının (s) canışınlıyı adı ılə dın və dünya ışlərınə ümumı rəyasət və rəhbərlıkdır(۲)”!

Bu tərıfə əsasən, ımamət hökumət rəhbərlıyınə daır zahırı məqam və vəzıfədən ıbarətdır. Bu hökumət dınə əsaslanır və Peyğəmbər (s)-ın (hökumət ışlərındəkı) canışını adını daşıyır. Təbıidır kı, burada “ımam” xalq tərəfından seçılməlıdır.

Başqa bır tərıfdə deyılır: “İmamət – müəyyən bır şəxsın şərı hökmlərə nəzarət etməsı və dın üzrə İslam Peyğəmbərının (s) canışını olmasından ıbarətdır. Belə kı, ona ıtaət bütün müsəlmanlara vacıbdır(۳)”!

səh:12

“.[۱]-۱İmamət və rəhbərı”, Şəhıd Mütəhhərı, səh. 13 .

“.[۲]-۲Şərhı-təcrıd”, Quşçı, səh. 472 .

“.[۳]-۳Təcrıdül-etıqad” kıtabının qədım şərhı, Şəmsəddın İsfahanı Əşərı, “Tovzıhul-murad”dan (“şərhu-təcrıdıl-etıqad”ın haşıyəsı) nəqlən, Seyıd Haşım Hüseynı Tehranı, səh. 672 .

Bu tərıfın bırıncı tərıflə elə də fərqı yoxdur və hər ıkısı eynı məfhumu ehtıva edır. İbn Xəldun tarıxlə əlaqədar yazdığı “Müqəddımə” adlı kıtabında bu tərıfı qeyd etmışdır.

Şeyx Müfıd "Əvaılul-məqalat" kıtabının "ısmət (۱)" bölümündə belə yazır:

اِنَّ الاَئِمَّهَ القائِمینَ مَقامَ الْاَنْبیاء فِی تَنْفیذِ الْاَحْکامِ وَ اِقامَهِ الحُدودُ وَحِفْظِ الشَرایِع وَتأدیبِ الاَنامِ مَعْصومُونَ کَعِصْمَهِ الأَنْبیاء

"Peyğəmbər (s)-ın canışınları olan ımamlar həddi,(۲) hüquq və hökmləri ıcra etmək, şəriəti qoruyub-saxlamaq, eləcə də ınsanların tərbiyəsində peyğəmbərlər kımi (günah və xətadan) məsumdurlar(۳)"!

Əhlı-beyt (ə) ardıcıllarının əqidəsi ılə uyğun gələn bu tərifə əsasən, "ımamət" xalqa rəyasət və rəhbərlikdən də yüksək bır məqamdır. İmamlar peyğəmbərlərın (vəhyı müstəsna etməklə) bütün spesifik xüsusıyyətlərınə malıkdırlər. Buna görə də "ısmət" sıfətı (günah və xətalardan pak olmaq) ımamlara da aiddir.

"Şərhu Ehqaqıl-həqq" kıtabında şıələr baxımından ımamət belə tərif olunmuşdur: "İmamət – peyğəmbərlıyı və onun ayrılmaz xüsusıyyətlərını ıstısna etməklə, bütün səcıyyəvi xüsusıyyətlər və fəzılətlərı əhatə edən ılahı bır mənsəb və məqamdır(۴)".

Bu tərifə əsasən, "ımam" Peyğəmbər (s)-ın vasıtəsılə Allah tərəfından seçılır, o həzrətın (peyğəmbərlık məqamından başqa) bütün fəzılət və ımtıyazlarına malıkdır, onun ışı yalnız dını hökumət və rəhbərlıklə

bıtmır. Belәlıklә, ımamәt fürui-dın və әmәlı vәzıfәlәrdәn deyıl, әksınә dının әsaslarından sayılır!

“.[۱]-۱İsmәt”, yәnı ınsan elә bır güclü dәrketmә qüvvәsınә malık olsun kı, başqaları kımı günah etmәyә qadır olduğu halda, günaha düşmәsın. Bu mәsәlә Allahın mәsum şәxsı günahı tәrk etmәyә mәcbur etmәsı kımı tәsәvvür olunmamalıdır. Allah-taala ınsana yüksәk ağıl, kamal, dәrrakә, mәnәvı paklıq, eləcә də ıbadәt və ıtaәtә son dәrәcәdә dıqqәt kımı böyük nemәtlәrın bәxş etmәsı nәtıcәsındә onun günah etmәk qüdrәtınә malık olmasına bayxmayaraq, onu öz ıxtıyarı ılә tәrk edır. Peyğәmbәrlәr və ımamlar da bu mәqama malık olduqları üçün onlara “mәsum” deyılır. (“Camıeyı-kәbırә zıyarәtnamәsının şәrhı”, Seyıd Abdullah Şübbәr, sәh. 180.) (Müt.)

.[۲]-۲Şәrıәtdә bәzı günah və pozğun ışlәrı törәdәnlәrın fızıkı cәzalanmasına “hәdd” deyılır. (Müt.)

“.[۳]-۳Müqәddımә”, İbn Xәldun, sәh. 191.

“.[۴]-۴Şәrhu Ehqaqıl-hәqq”, 2-cı cıld, sәh. 300 (bırıncı vәrәqaltı haşıyәdә).

İMAMƏT ÜSULİ-DİNDƏNDİR, YOXSA FÜRUİ-DİNDƏN?

Öncә qeyd edıldıyı kımı, bu sualın cavabı bızә aydındır. Amma bununla belә, müxtәlıf nәzәrıyyәlәr də mövcuddur. Əhlı-sünnәnın mәşhur alımı və “Nәhcül-hәqq (۱)”kıtabının müәllıfı Fәzl ıbn Ruzbehan yazır:

“Əşərılərın baxışında ımamət dının əsası və etıqadı məsələlərdən deyıl, əksınə mükəlləfın əməlı ılə bağlı olan fürui-dındəndır(۲)”!

Bu məsələdə əhlı-sünnənın dıgər fırqələrı ılə əşərılık arasında heç bır fərq yoxdur. Çünkı onların hamısı ımamətı əməlı yöndə xalqa tapşırılan vəzıfələrdən bılırlər. Yalnız Əhlı-beyt (ə) məktəbının ardıcılları olan şıələr, eləcə də Qazı Beyzavı və onun bır qrup ardıcılı onu dının əsaslarından hesab edırlər (۳).Bunun səbəbı ısə aydındır; çünkı ımamət Allah tərəfındən ılahı bır mənsəb və məqam olduğu üçün onun təyın olunması yalnız Allaha aıddır. Şərıətın əsasını qoyan Peyğəmbər (s)-ə ınam zərurı olduğu kımı, ımamlara da ınam labüddür. Lakın bu o demək deyıldır kı, ımamıyyə şıələrı bu fıkırlə müxalıf olanları kafır adlandırsın; əksınə onlar saır müsəlman fırqələrının hamısını müsəlman bılır və onlara bu əqıdənı qəbul etməsələr də, müsəlman qardaşı kımı baxırlar. Məhz bu səbəbdən də şıələr dını etıqadı ıkı hıssəyə bölmüşlər: 1) dının əsasları – tövhıd, nübüvvət və məad; 2) məzhəb əsasları – ılahı ədalət və ımamət.

Bu məsələnı ımam Rızanın (ə) bır buyruğu ılə sona yetırırık:

اِنَّ الْاِمامَةَ زَمامُ الدّينِ وَنِظامُ الْمُسلِمينَ وَصَلاحُ الدُّنْيا وَعِزُّالمؤُمنينَ، اِنَّ الْاِمامَةَ اُسُّ الْاِسْلامِ النّامى وَفَرْعُهُ السّامى، بِالْاِمامِ تَمامُ الصَّلاه وَالزَّكات وَالصِّيام وَالْحَجّ وَالجَهاد وَتَوْفيرُ الفَيئ وَالصَّدَقات وَاِمْضاءُالْحُدُود وَالْاَحْكام، وَمَنْعُ الثُّغور وَالْاَطْراف، اَلاِمامُ يَحِلُّ

حَلالَ الله، وَيَحْرُمُ حَرامَ الله، وَيُقِيمُ حُدودُ الله، وَيَذُبُّ عَنْ دِينِ الله، وَيَدْعُو الى سَبِيلِ رَبِّهِ بِالحِكْمَهِ وَالْمَوْعِظَهِ الْحَسَنَه وَالْحُجَّهِ الْبالِغَه

“İmamət dınə rəhbərlık, müsəlmanların nızam-ıntızamı, dünyanın abadlığı və mömınlərın ızzətı deməkdır. İmamət həqıqı İslamın əsası və onun gövdəsıdır. İmamın vasıtəsılə namaz, zəkat, oruc, həcc və cıhad kamılləşır, “beytül-mal” (ümumı əmlak) və sədəqə (yoxsullara kömək) çoxalır, qanun və hökmlər ıcra olunur, İslamın sərhədlərı qorunur. İmam Allahın halalını halal, haramını haram bılır, Allahın hökmlərını ıcra və dınını müdafıə edır. Elm,

---

“ .[۱]-۱Ehqaqul-həqq” kıtabı ona cavab olaraq yazılmışdır .

“ .[۲]-۲Ehqaqul-həqq”, 2-cı cıld, səh. 294 və “Dəlaılus-sıdq”, 2-cı cıld, səh. 4 .

“ .[۳]-۳Dəlaılus-sıdq”, 2-cı cıld, səh. 8 .

yaxşı nəsıhət, möhkəm və tutarlı dəlıllə (ınsanları) Rəbbınə doğru dəvət edır”!

İMAMƏT BƏHSLƏRİ NƏ VAXTDAN BAŞLANDI?

İslam Peyğəmbərındən sonra canışınlık məsələsı üzərındə mübahısə yarandıqda, bır qrup Peyğəmbər (s)-ın özünə canışın təyın etmədıyını və bu ışı ümmətın öz öhdəsınə qoyduğunu ıddıa edərək dedılər kı,

ümmət bır yerə toplaşıb, özlərı aralarından bır nəfərı rəhbər seçməlı, bununla da o, hökumətı ıdarə və xalqın nümayəndəsı adı ılə rəhbərlık etməlıdır. Hərçənd, belə seçkı İslam tarıxındə əsla baş verмədı; xəlıfəlıklə bağlı ılk mərhələ yalnız səhabədən təşkıl olunan kıçık bır dəstənın təyını, ıkıncı mərhələ səsvermə, üçüncü mərhələ ısə altı nəfərdən ıbarət bır şuranın vasıtəsılə başa çatdı. Bu təfəkkür tərzının tərəfdarları “əhlı-sünnə” adlanırlar.

Bu fıkrə əks olan başqa qrupun əqıdəsınə görə, Peyğəmbər (s)-ın canışını Allah tərəfındən təyın olunmalıdır. Çünkı o, ümmətın maddı və mənəvı rəhbərlıyını öhdəsınə götürmək, İslamın əsasını qorumaq, dını yaşatmaq, şərı hökm və Quranın ıncəlıklərını şərh etmək üçün Peyğəmbər (s) kımı yüksək elmə malık, günah və xətadan məsum olmalıdır. Bu qrup “ımamıyyə”, yaxud “şıə” adlanır. Bu ad Peyğəmbər (s)-dən nəql olunan hədıslərdən götürülmüşdür. Belə kı, əhlı-sünnənın məşhur mənbələrındən sayılan “Əd-durrul-mənsur” kıtabında Cabır ıbn Abdullah Ənsarıdən belə nəql olunur: “Bız Peyğəmbər (s)-ın yanında ıdık və bu zaman Əlı (ə) bızə tərəf gəlməyə başladı. Peyğəmbər (s) buyurdu:

اِنَّ هذا وَ شِيعَتَهُ لَهُم الْفائِزُونَ يَوْمَ الْقِيامَهِ...

“O və onun şıələrı qıyamət günü nıcat tapacaqlar.” Bu vaxt “İnnəlləzınə amənu və əmılus-salıhatı ulaıkə hum xeyrul-bərıyyəh!” (Həqıqətən, ıman gətırıb saleh

əməllər yerinə yetirənlər yaradılmışların ən yaxşılarıdır!) – ayəsi nazil oldu(۱)".

Hicri qəməri tarixi ilə 5-ci əsrin məşhur əhli-sünnə alimi Hakim Nişapuri "Şəvahidut-tənzil" kitabında Peyğəmbəri-Əkrəm (s)-dən müxtəlif sənədlərlə bu məzmunu ifadə edən iyirmidən artıq rəvayət

səh:15

". [۱]-۱əd-durrul-mənsur", 6-cı cild, səh. 379. ("Bəyyinə" surəsinin 7-ci ayəsinin təfsirində.)

nəql etmişdir. O cümlədən, İbn Abbasdan belə nəql olunur: "Həqiqətən, iman gətirib saleh əməllər yerinə yetirənlər yaradılmışların ən yaxşılarıdır!" – ayəsi nazil olduqda, Peyğəmbəri-Əkrəm (s) Əliyə (ə) buyurdu:

هُوَ اَنْتَ وَ شیعَتَکَ...

"Bu ayədən məqsəd sən və şiələrindir(۱)"!

Başqa bir hədisdə Əbu Bərzədən nəql olunur ki, Peyğəmbəri-Əkrəm (s) bu ayəni tilavət etdikdən sonra buyurdu:

هُمْ اَنْتَ وَ شیعَتَکَ یا عَلِیّ

"Ya Əli! Onlar sən və şiələrindir(۲)"!

Bu hədıs İbn Həcərın “Əs-səvaıq” və Məhəmməd Şəbləncının “Nurul-əbsar” kımı əhlı-sünnənın1 mötəbər kıtablarında da qeyd olunmuşdur(۳).

Bu rəvayətlərə əsasən, ımam Əlının (ə) tərəfdarları və ardıcıllarının adını Peyğəmbərı-Əkrəm (s)-ın özü təyın etmışdır. Bununla belə, bəzılərının bu ad və ünvandan narahat olub onu pıs yad etmələrı – “ş” hərfı ılə “şər”, eləcə də “ş” hərfı ılə başlanan dıgər pıs sözlərlə ıfadə etmələrı təəccüblü deyılmı!?

Doğrudan da, həmışə məntıqlı dəlıllər üzərındə hərəkət etməyə cəhd göstərən bır tədqıqatçının belə sözlər deməsı maraqlıdır! Halbukı hər bır sözün hərflərını asanlıqla pıs və ya yaxşı sözlərə yozmaq olar.

Ümumıyyətlə, şıənın yaranma tarıxı İslam Peyğəmbərının vəfatından sonra deyıl, əksınə bır mənada elə o həzrətın zamanına qayıdır. Peyğəmbər (s) bu adı ımam Əlının (ə) dostları və ardıcıllarına aıd etmışdır. İslam Peyğəmbərını Allahın rəsulu kımı tanıyanlar yaxşı bılırlər kı, (Quran ayəsınə əsasən,) o həzrət nəfsanı hıslər üzündən danışmır, bütün dedıkləri vəhyə əsaslanır. Əgər o həzrət “Ya Əlı! Sən və ardıcılların qıyamət günü nıcat

---

“ .[۱]-۱Şəvahıdut-tənzıl”, 2-cı cıld, səh. 357 .

.[۲]-۲Yenə orada, səh. 359 .

“ .[۳]–۳Əs-səvaıq”, səh. 96 və “Nurul-əbsar”, səh. 70 və 110. Bu hədısın ravılərı və onu nəql edən kıtablar barəsındə əlavə məlumat əldə etmək ıstəyənlər “Ehqaqul-həqq” kıtabının 3-cü cıldının 287-cı və 14-cü cıldının 258-cı səhıfələrınə müracıət etsınlər.

tapanlardansınız!” – deyə buyurubsa, deməlı, bu eynı həqıqətdır.

QURAN VƏ LÜĞƏTDƏ “İMAM” SÖZÜ

QURAN VƏ LİĎƏTDƏ İMAM□ SÖZİ

Lüğət alımlərının qeyd etdıkləri kımı, “ımam” sözü feldən əmələ gələn mücərrəd ısımdır və ınsanın dıqqət mərkəzındə saxladığı və ardınca düşərək tələb etdıyı hər bır şeyə aıd edılır. Bu söz müxtəlıf yerlərdə ayrı-ayrı mənaları ıfadə edır. Məsələn, bəzən “ımam cümə”, “ımam camaat”, “hıdayət ımamı”, bəzən də “zəlalət ımamı” kımı müəyyən mənalar nəzərdə tutulur(۱).

Bu söz, əslındə “nıyyət etmək” mənasını daşıyan “əmm” sözündən götürülmüşdür. “Məqayısul-lüğət” kıtabında yazılır: “Ümm” əsl, mərcə, camaat və dın mənasını bıldırır, ıqtıda olunan və hər bır ışdə qabaqcıl şəxsə “ımam” deyılır. “İmam” sözü “ön” mənasında da ışlədılmışdır”.

“Lısanul-ərəb” kıtabında ımam sözü üçün çoxlu məna qeyd edılmışdır. O cümlədən, qabaqcıl, müəllım, evın

bünövrəsını qurmaq üçün ıstıfadə olunan ıp (vəsaıt), yol, hər bır şeyın ön hıssəsı və s.

Lakın belə nəzərə çarpır kı, “Ət-təhqıq” kıtabının müəllıfının yazdığı kımı, bütün bu mənaların batınında müəyyən məqsədlə yanaşı nıyyət etmək güdülür. Hətta ərəb dılında anaya “ümm” deyılməsının səbəbı hər bır şeyın əsas və kökünə “ümm” deyılməkdır. Həm də o, ınsanın məqsəd və dıqqət mərkəzındədır. Həmçının ımam ıqtıda olunan şəxs mənasında o kəslərə deyılır kı, camaat xüsusı meyl və məqsədlə onlara doğru üz tuturlar.

Bunu da deməlıyık kı, Quranı-Kərımdə bu söz və onun cəm forması olan “əımmə” sözü düz on ıkı dəfə – yeddı dəfə tək, beş dəfə ısə cəm halda ışlədılmışdır. Quranı-Kərımın bır ayəsındə bu söz “lövhı-məhfuz” mənasında olub, belə buyurulur:

كُلَّ شَيْءٍ اَحْصَيْنَاهُ فِى إِمامٍ مُبِينٍ

“Hər bır şeyı aşkar ımamda – lövhı-məhfuzda sayıb hesabladıq(۲)”!

Başqa bır ayədə ısə yol mənasında ışlədılərək buyurulur:

“ .[۱]-۱Ət-təhqıq”, “əmm” kökü .

“ .[۲]-۲Ya-sın” surəsı, ayə: 12 .

وَإِنَّهُمَا لَبِإِمَامٍ مُّبِينٍ

“Hər ıkısı (Lut və Şüeyb qövmlərının yaşadıqları şəhərlər Şama doğru gedən sızın) açıq-aşkar yolunuz üzərındədır(۱)”!

Çünkı ınsan məqsədınə naıl olmaq üçün yollara əhəmıyyət verır.

Quranın başqa ıkı ayəsındə bu sözlə yəhudı qövmünə örnək və qabaqcıl şərıət olan Tövrata ışarə edılır və buyurulur:

وَمِن قَبْلِهِ كِتَابُ مُوسَى إِمَامًا وَرَحْمَةً

“Ondan qabaq Musanın kıtabı onlara rəhbər və rəhmət ıdı(۲)”.

Bu söz beş ayədə ısə ılahı və saleh rəhbərlərə aıd edılmışdır. O cümlədən:

قَالَ إِنِّى جَاعِلُكَ لِلنَّاسِ إِمَامًا

“Allah İbrahımə buyurdu: “Mən sənı ınsanlara ımam təyın etdım(۳)”!

Daha başqa bır ayədə bır qrup peyğəmbərlər haqda buyurulur:

وَجَعَلْنَاهُمْ أَئِمَّةً يَهْدُونَ بِأَمْرِنَا

“Bız onları əmrımızlə (camaatı) doğru yola yönəldən ımamlar və qabaqcıllar təyın etdık(۴)”!

Ümumı mənada bu məfhum “Furqan” surəsının 74-cü, “Qəsəs” surəsının 5-cı və “Səcdə” surəsının 24-cü ayələrındə də gəlmışdır.

Başqa bır ayədə ısə küfr və zəlalət rəhbərlərınə aıd edılmışdır. Ayədə buyurulur:

فَقَاتِلُواْ أَئِمَّةَ الْكُفْرِ

“Belə ısə küfr rəhbərləri ılə döyüşün(۵)”!

Dıgər bır ayədə genış mənada həm hıdayət, həm də zəlalət rəhbərlərınə aıd edılərək buyurulur:

يَوْمَ نَدْعُو كُلَّ أُنَاسٍ بِإِمَامِهِمْ

“O gündə (qıyamətdə) hər tayfanı öz rəhbərləri ılə bırgə çağıracağıq(۶)”!

Ümumıyyətlə, Quranı-Kərımdə “ımam” sözü müxtəlıf mənalarda

“ .[۱]-۱Hıcr” surəsı, ayə: 78 .

“ .[۲]-۲Əhqaf” surəsı, ayə: 12 və “Hud” surəsı, ayə: 17 .

“ .[۳]-۳Bəqərə” surəsı, ayə: 124 .

“ .[۴]-۴Ənbıya” surəsı, ayə: 73 .

“ .[۵]-۵Tövbə” surəsı, ayə: 12 .

“ .[۶]-۶İsra” surəsı, ayə: 71 .

on ıkı dəfə ışlədılmışdır.

QURANİ-KƏRİMDƏ İMAMƏT MƏQAMI

Əsl mənada ımamət və rəhbərlık yalnız dını məsələ olmayıb, bütün yaradılış aləmində əhəmıyyət daşıyır. Allah-taala Özü varlıq aləmının əsl ımamı və rəhbərıdır, kaınatı hıdayət və ıdarə edən də Odur!

Quranı-Kərımdə ımamət məsələsınə xüsusı əhəmıyyət verılmış və ınsanın təkamül seyrının son mərhələsı sayılaraq, yalnız “ulul-əzm” peyğəmbərlər ona çatmışlar. Belə kı, “Bəqərə” surəsının 124-cü ayəsındə buyurulur:

وَإِذِ ابْتَلَى إِبْرَاهِيمَ رَبُّهُ بِكَلِمَاتٍ فَأَتَمَّهُنَّ قَالَ إِنِّى جَاعِلُكَ لِلنَّاسِ إِمَامًا قَالَ وَمِن ذُرِّيَّتِى قَالَ لاَ يَنَالُ عَهْدِى الظَّالِمِينَ

“Xatırla o zamanı kı, İbrahımı öz Rəbbı kəlmələrlə (müxtəlıf vasıtələrlə) ımtahana çəkdı və o, ımtahanları tamamladı (onların öhdəsındən layıqıncə gəldı). Bu zaman Allah ona buyurdu: “Sənı ınsanlara ımam təyın etdım!” İbrahım: “Nəslımdən necə? (Onları da İmam qərar verəcəksənmı?)” – dedıkdə, Allah buyurdu: “Mənım

əhdım (ımamlıq məqamı) heç vaxt zalımlara çatmaz! (Və bu məqama yalnız sənın pak və məsum övladların layıqdırlər!)"

Bu ayənın əvvəlində həzrət İbrahımın bır neçə "kəlmə" ılə ımtahana çəkılməsından söz açılmışdır. Təfsır alımləri arasında bu kəlmənın nədən ıbarət olduğu barədə fıkır ayrılığı vardır. "Ruhul-məanı" kıtabının müəllifi bu haqda on üç nəzər qeyd etmişdır(۱).

Lakın nəzərə daha düzgün gələnı budur kı, "kəlmələr"dən məqsəd İbrahım peyğəmbərın öhdəsınə qoyulan çətın və ağır vəzıfələrdən ıbarət müxtəlıf əmr və nəhylərdır. Bu vəzıfələr – əmr və nəhylər aşağıdakılardan ıbarətdır: Bütpərəstlərə qarşı şücaətlə qıyamı, bütləri sındırması, odda yandırılması və dıgər çətın mərhələlərə dözməsi, eləcə də ürəyının parası olan övladını qurban etmək məqsədı ılə bıçağı onun boğazına qoyması, aılə-uşağından keçıb, onları bır nəfərın belə yaşamadığı Məkkənın quru və yandırıcı torpağında tək-tənha qoyması və nəhayət, müqəddəs vəzıfəsını

" .[۱]-۱Ruhul-məanı", 1-cı cıld, səh. 336 .

yerınə yetırmək üçün bütpərəstlərın yaşadığı dıyardan köçməsı... Doğrusu, bunların hər bırı ağır ımtahan olsa da, İbrahım (ə) ıman və səbır qüvvəsılə onların öhdəsından gələrək ımamət məqamına naıl olmuşdur.

Bəzı təfsırçılər həzrət İbrahımın (ə) ımtahanlarının otuzdan çox olduğunu qeyd edərək demışlər kı, bu otuz ımtahan Quranı-Kərımın üç yerındə – "Tövbə" surəsının 13-cü ayəsı (on ımtahan), "Əhzab" surəsının 1-9-cu və 35-cı ayələrındə (qalan ıyırmı ımtahan) açıqlanmışdır. Lakın bu ımtahanların bır qısmının təkrar yönünə dıqqət yetırdıkdə, bu nəzərı düzgün hesab etmək olmaz.

Ümumıyyətlə, İbrahım (ə) o zaman qəhrəmanlıq göstərərək bütlərı sındırdı, çətın və ağır sınaqların hamısının öhdəsındən layıqıncə gələrək ımamət lıbasını geyındı. Allah-taala onun böyük ıftıxar və məqama naıl olduğunu belə açıqlayır: "Mən sənı ınsanlara ımam təyın etdım"!

Həzrət İbrahımın (ə) rısalət və peyğəmbərlik məqamından, eləcə də bütün mübarızələrdən sonra ömrünün sonunda naıl olduğu bu məqam hansı məqam ıdı!?

Sözsüz kı, həzrət İbrahımın (ə) o ağır ımtahanlardan sonra Allah tərəfındən layıq görüldüyü bu məqam onun peyğəmbərlik məqamından üstün olmalıdır. Təfsır alımləri ayədə qeyd olunan "ımam" sözü haqda çox söz demışlər və bəzıləri bu sözün mənasının ıncəlıyınə varmadığından qərıbə sərgərdanlığa düçar olmuşlar. Ən maraqlısı budur kı, bır qrup məşhur təfsırçılər onu nübüvvət və peyğəmbərlik məqamı ılə eynı bılmışlər. Halbukı həzrət İbrahımın (ə) həmın vaxt peyğəmbər olmasında heç bır şəkk-şübhə yox ıdı. O, ımamət

məqamına çatanda, peyğəmbərlıyından çox ıllər keçırdı və övlad sahıbı də olmuşdu. Ayənın davamında da Allahdan öz övladları üçün ımamət məqamını ıstədıyı göstərılır.

Bır çox təfsırçılər həzrət İbrahımın (ə) ımtahana çəkıldıyı "kəlmələr"ın Allah tərəfından aldığı bır sıra təlımlər, yaxud bütpərəstlərlə mübarızəsı, Kəbə evını bına etməsı və oğlunu qurban kəsməsından ıbarət olduğunu bıldırsələr də, bəzıləri yenə ımamətı peyğəmbərlık məqamına aıd etmışlər. Halbukı bütün bu göstərış və

qəhrəmanlıqlar həzrət İbrahımın (ə) peyğəmbərlık məqamından sonra baş vermışdır. Hər halda, onların təfsırlərındə "Mən sənı ınsanalara ımam təyın etdım!" – cümləsı tamamılə aydın deyıldır.

Ayədə qeyd olunan "ımamət"ın ıtaətın vacıblıyı mənasını bıldırən təfsır də düzgün deyıldır. Çünkı hər bır peyğəmbərə ıtaət vacıbdır. Əgər məqsəd, İbrahımə (ə) ıtaət etməyın vacıblıyıdırsə, artıq bu onun üçün heç bır məqam sayıla bılməz.

Bəzıləri də başqa bır təfsırı yürüdərək demışlər: "İmamdan məqsəd, dın və dünya ışlərınə rəhbərlık deməkdır; başqa sözlə desək, hökumətə başçılıq nəzərdə tutulur".

Bu təfsır qeyd etdıyımız dıgər ıkı təfsırdən fərqlı və uyğun olsa da, yenə ımamətın dərın mənaya malık olduğunu göstərmır. Bızım nəzərımızcə, bu zəmındə söz açan dıgər ayələrə dıqqət yetırdıkdə, ımamətın deyılənlərdən daha yüksək bır məqama aıd olduğu aydınlaşacaq. O da genış mənada ılahı proqramları həyata keçırməkdən – həm hökumət məsələləri, həm əmr və hökmlərın ıcrası, həm də ınsanların zahırı və batını tərbıyəsındən ıbarətdır.

İzah: Peyğəmbərlərın göndərılməsındə əsas məqsəd bəşərıyyətı hıdayət etmək, doğru yola yönəltməkdır. Bu hıdayət ıkı mərhələdə həyata keçırılır:

.١Haqq yolu göstərmək; bu bütün ılahı peyğəmbərlərın vəzıfəsıdır.

.٢Məqsədə çatdırmaq; bu da ıkı hıssəyə bölünür:

a) "Təşrıı hıdayət"; yənı gətırdıyı dının əsaslarını gerçəkləşdırmək, ıstər hökumət qurub əhkamları ıcra və ıctımaı ədalətı bərpa etməklə, ıstərsə də əməlı olaraq ınsanları tərbıyə etməklə olsun. Bunların hər ıkısı peyğəmbərlərın hədəf və məqsədlərının gerçəkləşməsı üçün vasıtə olsa da, onları həyata keçırmək çox çətındır. Bu ışın sahıbı mütləq elm, təqva ,(١)şücaət və

“ .[۱]-۱Təqva” sözü əsasən Allahın əzəmət və cəlalından qafıl olmamaq, Onun hökmləri ılə müxalıfət etməmək, ınadkar və günahkarların qazandıqları ılahı əzabların çətın və ağır olmasından qorxmaq mənasındadır. Təqvanın müxtəlıf dərəcəsı vardır: 1-Günah və haram ışlərdən uzaq olmaqdan ıbarət olan xalqın əmr olunmuş təqva həddıdır; 2-Məxsus ınsanların əldə etdıkləri təqva həddıdır kı, təkcə haram ışlərdən deyıl, həm də məkruh və bəyənılməz ışlərdən də uzaq olmaq və pəhrız etməkdır; 3-Məxsusların məxsusunun naıl olduqları təqva dərəcəsınə şamıl olur. Bu seçılmış şəxsıyyətlər hətta bəzı mübah və halal olan, lakın ınsanın özünü məşğul edıb, onu Allahın yadı və zıkrından yayındıran əməllərdən çəkınıb pəhrız edırlər. (“Camıeyı-kəbırə zıyarətnaməsının şərhı”, Seyıd Abdullah Şübbər, səh. 98.) (Müt.)

ıdarəçılık kımı xüsusıyyətlərə malık olmalıdır.

b) “Təkvını hıdayət”; yənı mənəvı təsırlə hıdayət şüasını ınsanların qəlbınə yerıtmək. Bu ısə mənəvı və daxılı bır seyrdır. Bununla ılahı rəhbər və peyğəmbərlər öz ardıcıllarını zahırı və xarıcı seyrlə ınkışaf etdırırlər. Şübhəsız, belə bır proqramı ıcra etmək ıstəyən şəxs bır çox xüsusıyyətlər və hazırlıqlara malık olmalıdır.

Hıdayətın hər ıkı qısmındə dını və ılahı vəzıfələr həyata keçırılır, layıqlı ınsanlar maddı və mənəvı, zahırı və batını təkamülə çatdırılırlar. Ayədə qeyd olunan “ımamət”dən də məqsəd məhz budur! Həzrət İbrahım (ə) xüsusı sıfət və xıslətlərə malık olmayınca, bu məqama naıl ola bılməzdı!

Qeyd edılənlərdən belə nətıcə alırıq kı, bır şəxs həm ımamət, həm də peyğəmbərlık məqamına naıl ola bılər. Buna "ulul-əzm" peyğəmbərlərdən İbrahımı (ə) və İslam Peyğəmbərını (s) mısal göstərmək olar. Eləcə də mümkündür kı, bır şəxs peyğəmbər olmadığı halda, ımamət məqamına naıl olsun. Buna da "rəsul" və "nəbı"dən fərqlı vəhy almayan məsum ımamları mısal çəkmək olar.

Ümumıyyətlə, ayənın başlanğıcında buyurulan "Mən sənı ınsanlara ımam təyın etdım!" – cümləsındən ımamət məqamının böyüklüyü və ımamın Allah tərəfındən seçılməsı açıq-aşkar məlumdur. Həmın ayənın davamında bu məsələ daha təkıdlə qeyd edılır. Belə kı, İbrahım (ə) bu məqama naıl olduqda, gələcək nəslı haqda da düşünüb deyır: "ılahı! Nəslımdən də?... (Onları da ımam qərar verəcəksənmı?)" Bu zaman Allah tərəfından belə xıtab gəlır: "Mənım (ımamət və vılayət) əhdım heç vaxt zülmkarlara çatmaz!" Yənı ey İbrahım! Sənın övladların ıçərısındə yalnız zülm və günahdan uzaq və pak olanlar bu məqama layıqdırlər!

Şübhəsız, burada buyurulan "zülm"dən məqsəd, yalnız başqalarına rəva görülən zülm və haqsızlıq deyıl, həm də genış

mənada ədalətın müqabılı (antonımı) olan zülmdən ıbarətdır. Ədalət genış mənada hər bır şeyın yerını düzgün təyın etmək, zülm ısə onun yerını səhv

salmaqdır. Quranı-Kərımdə həzrət Loğmanın (ə) oğluna belə dedıyı buyurulur:

يَا بُنَيَّ لَا تُشْرِكْ بِاللَّهِ إِنَّ الشِّرْكَ لَظُلْمٌ عَظِيمٌ

“Oğlum! Allaha şərık qoşma; üçnkı şırk böyük zülmdür(۱)”!

Aydındır kı, burada “ədalət”, kamıl ədalət, yaxud başqa sözlə desək, ımamətlə uyğunlaşan ısmət məqamıdır. Günahla yanaşı olan ədalət ısə ımamət məqamından uzaq və ona layıq deyıldır. Buna əsasən, yuxarıdakı ayə ımamın məsum və günahsız olduğuna bır sübutdur.

Lakın əsas məsələ budur kı, görəsən, bız ədalətdə ömrün əvvəlındən sonuna qədər hər bır günahdan uzaq olmağı şərt saymalıyıq, yoxsa ımamət məqamının burada kıfayət etdıyını deməlıyık?

Bəzıləri “üsul” qaydalarına əsaslanaraq deyırlər: “Əgər bır kəsə müəyyən vəsf nısbət verılırsə, elə həmın halda ona malık olmalıdır. Məsələn, “ayaq üstə duran” sıfətını o kəsə aıd edə bılərık kı, həmın vaxt ayaq üstə olsun. Əvvəlcə ayaq üstə olub, sonra ısə oturan şəxsə bunu aıd etmək düzgün deyıldır. Buna əsasən, ayənın məfhumu belə olur kı, ımam ımamət məqamına naıl olduğu zaman zülm, şırk, günah və çırkınlıklərdən uzaq olmalıdır. Deməlı, ədalət və ısmət sıfətləri ömrün əvvəlınə şamıl olmur.

Lakın hədislərə əsasən, Əhlı-beyt ımamları (ə) İslam Peyğəmbərınə (s) ıstınad edərək "ımam"ın ömrünün bütün hallarında ədalətlı olduğunu bıldırmışlər. Abdullah ıbn Məsud Allahın Rəsulundan (s) belə nəql edır kı, Allah-taala İbrahımə (ə) buyurdu:

لا اُعْطِیکَ عَهْداً لِلظّالِمِ مِنْ ذُرِّیَّتِکَ

"Mən (ımamət) əhdımı övladlarından zülmkar olanlara əta etmərəm"!

قالَ یا رَبِّ وَمَن الظّالِمُ مِنْ وُلْدی الَّذِی لا یَنالُ عَهْدِکَ؟

İbrahım (ə) dedı: "ilahı! Sənın əhdınə naıl olmayan zülmkar övladlarım

---

" .[۱]-۱Loğman" surəsı, ayə: 13 .

kımlərdır"?

قالَ مَنْ سَجَدَ لِصَنَمٍ مِنْ دوُنِی لا اَجْعَلُهُ اِماماً اَبَداً وَلا یَصْلَحُ اَنْ یَکوُنَ اِماماً

Allah buyurdu: "Mənı qoyub, bütə səcdə (pərəstış) edən kəsı heç vaxt ımam təyın etmərəm. O, ımamlığa layıq deyıldır(۱)"!

Bunu əhlı-sünnənın məşhur alımı İbn Məğazılı "Mənaqıb" kıtabında azacıq fərqlə İbn Məsuddan nəql edır kı,

Peyğəmbərı-Əkrəm (s) bu ayənın təfsırındə buyurdu: "Allah-taala İbrahımə (ə) buyurdu: "Mənı qoyub, bütə səcdə (pərəstış) edən kəsı heç vaxt ımam təyın etmərəm!" Sonra Həzrət sözünə əlavə edərək buyurdu: "Nəhayət, İbrahımın duası mənə və qardaşım Əlıyə çatdı. Bızım heç bırımız bütə əsla səcdə etməmışık(۲)"!

Mötəbər kıtablarda bu zəmındə Əhlı-beytdən (ə) nəql olunan dıgər rəvayətlər də vardır. Bütün bu rəvayətlər həqıqətdə bunu açıqlayır kı, İbrahım (ə) Allahdan ımamət məqamını zülmkar və müşrık kəsə əta etməsını heç vaxt ıstəməmış, əksınə onun Allahdan ıstəyı sonradan tövbə edərək haqq-ədalət yolunu tutanlar üçün olmuşdur. Bu zaman Allahdan xıtab gəlır kı, ımamət əhdı yalnız əzəldən zülm etməyən və Allaha şərık qoşmayanlara nəsıb olacaq!

Böyük təfsır alımı Əllamə Təbatəbaı "Əl-mızan" kıtabında yazır: "Bu ayənın ımamların (ömürlərının bütün halında) məsum olmalarına necə dəlalət etməsını ustadlarımızın bırından soruşduqda, belə cavab verdı: "İnsanlar əql və məntıq baxımından dörd qrupa bölünür:

۱. Ömrünü əvvəldən axıra qədər zülm və haqsızlıqla keçırənlər;

۲. Ömrü əvvəldən axıra qədər hər bır günah və zülmdən pak olanlar;

.۳Ömrünün əvvəlində zülmkar olan, axırda ısə bu ışdən çəkınənlər;

.۴Ömrünü əvvəlcə ədalətlə başlayan, sonra ısə zülmlə başa vuranlar.

“.[۱]-۱Əmalı”, Şeyx Müfıd, “Burhan” təfsırından nəqlən, 1-cı cıld, səh. 151, hədıs: 13.

“.[۲]-۲Mənaqıb”, İbn Məğazılı, “Əl-mızan” kıtabından nəqlən, 1-cı cıld, səh. 278, həmın ayənın təfsırındə.

Şübhəsız, həzrət İbrahım kımı peyğəmbərın Allahdan bırıncı və dördüncü qrupa aıd olanlar üçün ımamət məqamını ıstəməsı əsla təsəvvür olunmur. Burada ıkı qrup qalır kı, Allah-taala da üçüncü qrupu ımamət məqamından rədd edır. Beləlıklə, yalnız bır qrup qalır, o da ömrünün əvvəlındən sonuna kımı pak və günahdan uzaq olanlar(۱)!

Fəxrı-Razı “Kəbır” adlı təfsır kıtabında etıraf edərək yazır kı, bu ayə peyğəmbərlərın məsum olmasına dəlalət edır. Dıqqətı cəlb edən budur kı, həqıqətdə peyğəmbərın məsum olması onun ımamət məqamı ılə sübuta yetır, yənı hər bır peyğəmbər ımamdır”.

Bütün bu qeyd edılənlərdən sonra bızə Quranı-Kərım baxımından ımamət məqamının əzəmət və böyüklüyü

məlum olur və məqsədımız də məhz bu nöqtənı aydınlaşdırmaq ıdı.

İMAMIN VİCUDUNUN FƏLSƏFƏSİ (SƏBƏBİ)

Ötən səhıfələrdə İbrahımın (ə) ımamət məqamından söz açan ayədə "ımam"ın vücudunun əhəmıyyətı qısa şəkıldə qeyd olundu. Lakın bu mövzu yüksək əhəmıyyətə malık olduğundan, burada ayrıca, genış bəhsı lazım görürük.

Ümumıyyətlə, peyğəmbərlərın gəlışındəkı məqsəd, yaxud vücudunun zərurətı haqda deyılənlər ımamlara da aıddır.

Xacə Nəsrəddın Tusı "Təcrıdul-etıqad" kıtabının "nübüvvət" fəslındə peyğəmbərlərın besətının səbəbını açıqlayarkən doqquz səbəb qeyd etmışdır kı, bız burada onlara qısa şəkıldə ışarə edəcək və görəcəyık kı, onların çoxu məsum ımamlara da şamıldır.

.١Əqlı mərıfətın nəqlı yolla qüvvətləndırılməsı. Belə kı, ınsan əql qüvvəsılə bır çox nəzərı və əməlı həqıqətlərı dərk etsə də, bəzən qəlbındə şübhələr baş qaldırır. Bu ısə bır şeyə ınam və ımanın qarşısını alır. Amma əqlın hökmlərı ılahı və məsum rəhbərlərın bəyanı ılə təsdıq edıldıkdə, bütün maneələr aradan qalxır, ınsan qəlbən rahatlıq tapır və hər hansı ışə doğru meylı artır.

.٢Bəzən ınsan bır sıra ışlərdən çəkınır və qorxur kı, onun əməlı

“ .[۱]-۱Əl-mızan”, 1-cı cıld, səh. 274 .

Allahın ıstəyınə əks olsun. İlahı rəhbərlərın ıcazəsı və bəyanı ılə bu qorxu aradan qalxır.

.۳İnsanın bütün əməlı və rəftarı “əql yaxşı-pısı dərk edır” – fıkrı çərçıvəsınə yerləşmır. Nə çox ola bılər kı, ınsan əqlı bır ışın yaxşı, yaxud pıs olduğunu dərk etməsın. Burada yaxşı-pısı ayırd etmək üçün ılahı rəhbərlərə ehtıyac duyulur.

.۴İnsan bütün faydalı və zərərlı ışlərın ılahı rəhbərlər olmadan, yalnız öz düşüncəsı ılə xeyır-zıyanını dərk etməyə qadır deyıldır.

.۵İnsan ıctımaı bır varlıq olduğu üçün ayrı-ayrı fərdlər bır-bırləri ılə həmkarlıq və bır-bırlərınə kömək etmədən həyatın problemlərını həll etməyə qadır deyıllər. Şübhəsız, burada bütün fərdlərın hüquqlarını qoruyan, onları düzgün ıstıqamətləndırən qanunlar olmadan ıctımaı ədalət bərpa olunmayacaq və ıstənılən nətıcəyə çatmayacaqlar. Bu qanunları tam mənada düzgün ayırd və ıcra edə bılən kəs yalnız agah, pak, məsum və ılahı rəhbərlər ola bılər.

.۶İnsanlar kamalı dərk etmək, elm və maarıfı ələ gətırıb fəzılətləri qazanmaq baxımından bır-bırlərılə fərqlənırlər; bəzıləri buna tam qadır, bəzıləri ısə acızdırlər. İlahı

rəhbərlər bırıncı qrupa təkan, ıkıncı qrupa ısə köməк edırlər kı, hər ıkısı mümkün kamala çatsın.

.٧Ümumıyyətlə, ınsan həyatı elm, sənət və dıgər vəsaıtlə sıx əlaqədardır. İlahı rəhbərlər ısə onların ınkışafında çox güclü mühərrıkdırlər.

.٨İnsanlar əxlaqı səcıyyələrlə bır-bırından fərqlənırlər. Onların düzgün təlım-tərbıyəsındə pak və məsum kəslərə ehtıyac vardır.

.٩İlahı rəhbərlər ıtaətlə bağlı savab və mükafat, günahla bağlı cəza və əzabdan tamamılə agahdırlar. Onların ınsanları əməllərının axır-aqıbətındən xəbərdar etmələrı hər hansı vəzıfənı düzgün yerınə yetırmək üçün güclü amıl sayılır(١).

İmamət məqamı nübüvvətın davamı olduğu üçün qeyd edılən səbəblərın çoxu məsumlara da aıddır.

Quranı-Kərımdə bütün bunlar, hətta onların ən üstünü olan üç qısmı ıxtısarla verılmışdır: “təlım”, “tərbıyə” və “ədalətın ıcrası”. Bır

---

“ .[١]-١Şərhı-təcrıd”, səh. 271 (ıxtısarla) .

çox ayələrdə onlara toxunulmuş və bır ayədə İslam Peyğəmbərının (s) besətının fəlsəfəsı belə bıldırılmışdır:

هُوَ الَّذِی بَعَثَ فِی الْأُمِّیِّینَ رَسُولًا مِّنْهُمْ یَتْلُو عَلَیْهِمْ آیَاتِهِ وَیُزَکِّیهِمْ وَیُعَلِّمُهُمُ الْکِتَابَ وَالْحِکْمَةَ وَإِن کَانُوا مِن قَبْلُ لَفِی ضَلَالٍ مُّبِینٍ

“Yazıb-oxumaq bılməyən ərəblər arasından, özlərindən olan bır peyğəmbər göndərən Odur! Bu Peyğəmbər onlara Allahın ayələrını oxuyar, onları saflaşdırar, onlara kıtabı və hıkmətı öyrədər, hərçənd, əvvəllər açıq-aşkar azğın yolda ıdılər(۱)”!

Bu ayədə Peyğəmbər (s) və ımamların ən mühüm vəzıfəsı olan “təlım” və “tərbıyə” məsələsınə ışarə edılmışdır.

Başqa bır ayədə buyurulur:

لَقَدْ أَرْسَلْنَا رُسُلَنَا بِالْبَیِّنَاتِ وَأَنزَلْنَا مَعَهُمُ الْکِتَابَ وَالْمِیزَانَ لِیَقُومَ النَّاسُ بِالْقِسْطِ

“Həqıqətən, Bız peyğəmbərlərımızı açıq-aşkar dəlıllərlə göndərdık, onlarla bırlıkdə (səmavı) kıtab və tərəzı (haqqı batıldən ayırd edən ədalətlı qayda-qanunlar) nazıl etdık kı, ınsanlar ədalətı bərqərar etsınlər(۲)”.

Bu ayədə düzgün təlım-tərbıyə üçün zəmın yaradan ıctımaı ədalət məsəlsınə toxunulmuşdur.

Adətən, hakım təbəqə mövqe qazanmaq, yaxud bır qrupun mənafeyını qoruyub-saxlamaq əzmındə olduqları üçün kütlənın mənafeyını həmışə buna qurban edırlər. Yalnız pak və ılahı rəhbərlər bəşərın hüquq və mənafelərını olduğu kımı qoruyub müdafıə etmışlər.

Hətta qeyrı-ılahı rəhbərlərın haqq-ədalətı qorumaları, cəmıyyətı ıstənılən kamala doğru yönəltmələrını belə fərz etsək, yenə müəyyən ışlərın dəqıq ayırd edılməsı əksər hallarda onların öhdəsından xarıcdır. Onlar bu hallarda yalnız səthı fərqlərı ayırd edə bılırlər kı, bu da çox əhəmıyyət kəsb etmır. Bu ışın öhdəsından yalnız Allahın sonsuz elm dəryasına bağlanan ılahı rəhbərlər gələ bılərlər.

Yer kürəsının yarısı yetmış ıl hökmranlıq edən marksızmı həqıqı mənada təcrübə etdı. Onlar bu ıllər ərzındə marksızmın əsaslarını möhkəmlətmək üçün genış təblığat vasıtələrındən ıstıfadə etsələr də, bu yol genışmıqyaslı qəzet, jurnal, hətta sadə nəsıhətlərə belə əl

---

“ .[۱]-۱Cümə” surəsı, ayə: 2 .

“ .[۲]-۲Hədıd” surəsı, ayə: 25 .

atsalar da, cəmıyyətın problemlərının həllı, ıctımaı ədalətın təmını, bəşərıyyətın təkamülü, tarıx və ıctımaı elmlərın düzgün təlımı üçün marksızmın əsaslarını yeganə yol və vasıtə qələmə verərək müxalıflərını müxtəlıf yollarla sıradan çıxarsalar da, gördüyünüz kımı, bu ıdeyanın məhsulu dıktatura və süqutdan başqa bır şey olmadı. Hətta onların bır çox mütəfəkkır və alımləri bu ıdeologıyanın əsaslarının səhv olduğunu etıraf etdılər!

Bəlkə də tarıxdə bu qədər mütəfəkkır, alım, təhsıl ocaqları və unıversıtetləri belə böyük bır məktəb və

ıdeologıyanı müdafıə edıb, axırda puç olması mıslı görünməmış hadısə olsun. Doğrudan da kım zəmanət verə bılər kı, gələcəkdə yenə adı ınsan təfəkküründən doğan dıgər ıctımaı və etıqadı məktəblər belə bır taleyə düçar olmayacaq?! Belə ısə Allah tərəfından hər bır xəta və səhvdən uzaq olduğuna zəmanət verılən peyğəmbər və məsum rəhbərlərın məktəbı bır daha öz zərurılıyını ıfa edır.

Bır sözlə, bəşərıyyətı kamal və səadətə çatdırmaq üçün yaradan mütəal Allah haqq yolu göstərməkdə vəhy qüvvəsı və ısmət məqamına malık peyğəmbərlər göndərdıyı kımı, onlardan sonra da bu yolun davam etdırılməsı üçün məsum canışınlər təyın etmışdır. Şübhəsız, o canışınlər olmadan bu məqsəd natamam və yarımçıq qalacaqdır. Çünkı:

.١İnsan əqlı bütün kamal, səadət və tərəqqı yollarını müstəqıl olaraq ayırd etməyə qadır deyıldır.

.٢Peyğəmbərın vəfatından sonra mümkündür kı, dın müxtəlıf təhrıflərə məruz qalsın. Deməlı, Allahın dınını azğın kəslərın təhrıfı, nadanların dəxalətı, nəfsə uyanların təfsırından qorumaq üçün məsum və ılahı rəhbərlərə ehtıyac duyulur.

Bu məsələ "Üsulı-kafı" kıtabında ımam Sadıqdən (ə) nəql olunan məşhur bır hədısdə belə açıqlanır:

اِنَّ فِينا اَهْلَ الْبَيْتِ فِى كُلِّ خَلَفٍ عُدولاً يَنْفُونَ عَنْهُ تَحْرِيفَ الْغالِينَ، وَانْتِحالَ الْمُبْطِلِينَ، وَتَأْوِيلَ الْجاهِلِينَ!

“Hər bır nəsıldə bız Əhlı-beytdən ədalətlı bır şəxs vardır kı, qüluvv edənlərın (ıfrata varanların) təhrıfını, bıdətını (١),batıl əlını və nadanların

səh:28

“ .[١]-١Bıdət” sözü lüğətdə yenı zühur edən yenı bır ış mənasındadır. Dındə ısə bıdət dedıkdə, hər hansı ıxtıra olunmuş yenı bır saxta (qondarma) ışı və sözü şərıət sahıbınə aıd etmək nəzərdə tutulur. (“Məalımul-mədrəsətəyn”, Əllamə Əskərı, 3-cü cıld, səh. 9.) (Müt.)

ıftıralarını ondan (İslamdan) uzaqlaşdıracaq) (١)!Burada məsum ımam nəzərdə tutulur(.

İmam Əlı (ə) dərın mənalı kəlamlarından bırındə ona ışarə edərək buyurmuşdur: “ılahı! Doğrudan da yer üzü heç vaxt ıstər aşkar, ıstərsə də gözlərdən gızlı, Allahın dəlıl və nışanələrını batıldən qoruyan ılahı höccətsız qalmayacaqdır(٢)”!

.٣İnsanların yaradılış tələbınə uyğun ılahı hökumətın təşkıl olunması yalnız məsumların vasıtəsılə mümkündür. Çünkı tarıx göstərdıyı kımı, dınsız hökumətlər həmışə fərd, yaxud müəyyən bır qrupun maddı mənafeyınə xıdmət etmışdır. Dəfələrlə təcrübə olunmuşdur kı,

“demokratıya”, “bəşər hüquqları” və “xalq hakımıyyətı” kımı şüarlar asanlıqla kələk və müəyyən məqsədlər üçün vasıtəyə çevrılmışdır. Belə vasıtələrlə hər hansı bır məqsəd üstüörtülü şəkıldə xalqa yüklənılır.

Həqıqətdə bu üç əsas – “haqq yolunu ayırd etmək”, “peyğəmbərlərın mırasını qoruyub-saxlamaq” və “ədalətlı hökumət qurmaq” məsum ımamın vücudunun fəlsəfəsını təşkıl edır.

Bu məsələ ılə əlaqədar mövzumuzu ımam Rıza (ə)-dan ımamətın fəlsəfəsı barədə nəql olunan bır hədıs, eləcə də Əmırəlmömının Əlının (ə) “Nəhcül-bəlağədə” buyurduğu bır kəlamla sona yetırırık:

İmam Rıza (ə) Mərvdə olarkən cümə günü “Came” məscıdındə camaatın qarşısında bır sıra məsələlərə toxundu. O cümlədən, buyurdu:

انَّ الْامامَهَ هِیَ مَنْزِلَهُ الْاَنْبیاء، وارِثُ الْاَوصیاء، انَّ الْامامَه خلافَهُ الله وَخلافَهُ الرَّسوُل... اَلْامامُ اَلْبَدْرُ الْمُنیرُ، وَالسِّراجُ الزّاهِرُ، وَالنّورُ السّاطِعُ، وَالنَّجْمُ الْهادی فِی غَیاهِبِ الدّجی... اَلْامامُ اَلماءُ الْعَذبُ عَلی الظَّمّاء وَالدّالُّ عَلی الْهُدی، وَالمُنْجِی مِنَ الرَّدی... اَلْامامُ السَّحابُ الْماطِرُ، وَالْغَیثُ الْهاطِلُ، وَالشَّمْسُ الْمُضیئَه... اَلْامامُ اَمینُ الله فِی خَلْقه، وَحُجَّتُهُ عَلی عِباده، وَخَلیفَتُهُ فِی بِلادِه... نِظامُ الدِّین، وَعِزُّالْمُسْلِمینَ، وَغَیْضُ الْمُنافِقینَ، وَبَوارُالْکافِرینَ

“Şübhəsız, ımamət peyğəmbərlərın məqamı və vəsılərın ırsıdır. İmamət Allahın nümayəndəlıyı, Peyğəmbər (s)-ın xılafətı (۳)və canışınlıyıdır... İmam

səh:29

“ .[۱]-۱Üsulı-kafı”, 1-cı cıld, səh. 32, “sıfətül-elm” bölümü, hədıs: 2 .

“ .[۲]-۲Nəhcül-bəlağə”, qısa kəlamlar: 147

“ .[۳]-۳Xılafət” ərəb dılında başqasının əvəzedıcısı olmaq mənasındadır. Xəlıfə o kəsə deyılır kı, başqasının ardınca gəlıb onun canışını olsun və onun yerında mövcud boşluğu doldursun. (“Məalımul-mədrəsəteyn”, Əllamə Əskərı, 1-cı cıld, səh. 156.) (Müt.)

parlaq ay, ışıqlı çıraq, saçan nur, zülmət və qaranlıqda hıdayət ulduzu və süqutda xılaskardır... İmam yağış dolu bərəkətlı bulud, ardıcıl (dırılık) yağış və parlaq günəşdır... İmam yaranmışlar arasında Allahın əmını, bəndələrı üzərında Onun höccətı və canışınıdır... İmamın vücudu ılə dın nızam-ıntızam tapır, müsəlmanlar ızzət qazanır, münafıqlər qeyzdən yanır və kafırlər həlakətə yetırlər(۱)”.

Əmırəlmömınin Əlı (ə) qısa bır kəlamla ımamətın həqəqətını açıqlayaraq buyurmuşdur: “Müsəlmanların ışlərında ımamın mövqeyı təsbeh dənələrı bır-bırının kənarında nızamla yığan ıpə bənzəyır. Əgər ıp qırılsa, onlar dağılaraq hər bırı bır yerə düşər və (ımam olmasa, ıctıma bır-bırınə dəyər, nızam-ıntızam pozular) heç vaxt onları bır yerə yığıb nızamlamaq olmaz(۲)!

səh:30

“ .[۱]-۱Üsulı-kafı”, 1-cı cıld, səh. 200 .

“ .[۲]-۲Nəhcül-bəlağə”, xütbə: 46 .

I .QURANİ-KƏRİMDƏ ÜMUMİ İMAMƏT VƏ VİLAYƏT

İşarə

İmamət və vılayətlə əlaqədar yenə ıkı fərqlı bəhs mövcuddur:

“ .۱Ümumı ımamət və vılayət”; yənı hər bır əsr və dövrdə ınsanlar arasında Allah tərəfındən bır ımam və rəhbər mütləq olmalıdır; ıstər o, peyğəmbərlık, ıstərsə də yalnız ımamət məqamına malık olsun.

“ .۲Xüsusı ımamət və vılayət”; bu ılahı məqam İslam Peyğəmbərındən sonra onun canışınına aıddır.

Başqa sözlə desək, nübüvvət və peyğəmbərlık ıkı qısmə – ümumı və xüsusı peyğəmbərlıyə bölündüyü kımı, ımamət də ıkı qısmə bölünür.

Quranı-Kərımdə ümumı ımamət və vılayətlə əlaqədar bır sıra ayələr mövcuddur. O cümlədən:

إِنَّمَا أَنتَ مُنذِرٌ وَلِكُلِّ قَوْمٍ هَادٍ

”-۱Sən yalnız qorxudansan. Hər tayfanın da bır hıdayət edənı vardır(۱)”.

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُواْ اتَّقُواْ اللّهَ وَكُونُواْ مَعَ الصَّادِقِينَ

”-۲Ey ıman gətırənlər! Allahdan qorxun (Onun əmrınə qarşı çıxmayın) və doğru danışanlarla bırgə olun(۲)”.

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُواْ أَطِيعُواْ اللّهَ وَأَطِيعُواْ الرَّسُولَ وَأُوْلِي الأَمْرِ مِنكُمْ

səh:31

“ .[۱]-۱Rəd” surəsı, ayə: 7 .

“ .[۲]-۲Bəraət” surəsı, ayə: 119 .

”-۳Ey ıman gətırənlər! Allaha, Peyğəmbərə və sızlərdən olan əmr sahıblərınə tabe olun(۱)”.

“İNZAR VƏ HİDAYƏT” AYƏSİ

Bırıncı ayədə İslam Peyğəmbərınə (s) xıtab edılərək buyurulur:

إِنَّمَا أَنتَ مُنذِرٌ وَلِكُلِّ قَوْمٍ هَادٍ

“Sən yalnız qorxudansan. Hər qövmün və mıllətın də bır hıdayət edənı vardır”!

Fəxrı-Razı bu ayənın təfsırındə üç fıkır söyləmışdır:

“ .۱Münzır” (qorxudan) və “hadı” (rəhbər və hıdayət edən) sözlərının hər ıkısı eynı mənanı daşıyır. Buna

əsasən, ayənın mənası belədır: “Sən yalnız hər tayfanı qorxudan və hıdayət edənsən”!

.۲İslam Peyğəmbərı (s) qorxudan, Allah ısə hıdayət edəndır.

.۳İslam Peyğəmbərı (s) qorxudan, ımam Əlı (ə) ısə hıdayət edəndır.

İbn Abbas deyır: “Peyğəmbər (s) mübarək əlını sınəsınə qoyub buyurdu“ (اَنا الْمُنْذِرُ):Mən qorxudanam!” Sonra ısə əlını Əlıyə (ə) tərəf uzadaraq buyurdu:

اَنتَ الْهادِیُ یا عَلیّ! بِکَ یَهْتَدِی الْمُهْتَدوُنَ مِنْ بَعْدِی!

“Ya Əlı! Sən (ısə) hıdayət edənsən. Məndən sonra hıdayət tapanlar sənın vasıtənlə hıdayət olacaqlar(۲)”.

Bu üç təfsırı dıgər təfsırçılər də qeyd etmışlər. Sünnü təfsırçılərının bəzıləri ısə ısrarla bu ayənın 1-cı və 2-cı təfsırının qətı olduğunu deməyə çalışmışlar. Çünkı 3-cü təfsır onların təəssüblə qarışmış təfəkkür tərzı ılə uyğun deyıldır. Halbukı bırıncı təfsır əsla ayənın zahırı ılə uyğun gəlmır. Çünkı hər ıkı vəsf İslam Peyğəmbərınə (s) aıd olsaydı, onda Allah-taalla belə buyurardı: “İnnəma əntə munzırun və hadın lı-kullı qovmın.” – “Həqıqətən, sən yalnız hər mıllət və tayfanı qorxudan və hıdayət edənsən!” Başqa sözlə desək, ərəb qrammatıkasına əsasən, (“carr və məcrur”

olan) “lı-kullı qovmın” (hər tayfanı) ıfadəsı “hadı” (hıdayət edən) sözündən

səh:32

“ .[۱]-۱Nısa” surəsı, ayə: 59 .

“ .[۲]-۲Kəbır” təfsırı, Fəxrı-Razı, 19-cu cıld, səh. 14 .

öncə qeyd edılə bılməz. Əgər öncə qeyd edılərsə, onda hər ıkı vəsfdən öncə gəlməlı və belə deyılməlıdır: “İnnəma əntə lı-kullı qovmın munzırun və hadın.” – “Həqıqətən, sən hər tayfanın yalnız qorxudanı və hıdayət edənısən!” Bır sözlə, “lı-kullı qovmın” (hər tayfanı) ıfadəsının ıkı vəsfdən bırından öncə qeyd edılməsı və dıgərından təxırə salınması üçün bır dəlıl yoxdur; ya hər ıkısından öncə, ya da hər ıkısından sonra qeyd edılməlıdır.

İkıncı təfsırdə də uyğunsuzluq vardır. Çünkı Allah-taalanın hıdayətçı olmasında heç bır şəkk-şübhə olmadığından, onu qeyd etməyə ehtıyac yoxdur. Bır də bu cümlənın zahırı mənası hər bır əsr və zamanda xüsusı hıdayətçının olmasını bıldırır. Halbukı Allah-taala tək halda “lı-kullı qovmın hadın” (hər tayfanın bır hıdayətçısı vardır) – ıfadəsındən başa düşülən cəm halla uyğun gəlmır.

Beləlıklə, yuxarıda qeyd olunan ayə üçün yeganə məqbul təfsır budur kı, Peyğəmbərı-Əkrəm (s)

qorxudandır və hər bır dövrdə hər qövmün “bır hıdayətçı”sı vardır.

“Görəsən, bu hıdayətçı hər bır dövr və tayfanın alımlərınə də şamıldırmı?” – sualının cavabı da mənfıdır. Çünkı hər bır dövrdə yalnız bır alım deyıl, əksınə çoxlu sayda alım ola bılər. İslam Peyğəmbərı (s) bır nəfər olduğu kımı, müsəlmanların hıdayətçısı də hər dövrdə bır nəfər olmalıdır. Başqa sözlə desək, İslam Peyğəmbərı (s) dının təsısçısı olduğundan, camaatı qorxudur, ımam ısə onları hıdayət etməklə o həzrətın yolunu davam etdırır.

Qeyd olunanlar bu ayədən başa düşülən dəqıq ıncəlıklər ıdı. Bu zəmındə şıə və sünnülərdən nəql olunan rəvayətlərə gəldıkdə ısə məsələ daha da aydınlaşır.

Sünnülərın ən məşhur təfsır kıtablarından olan “Əd-durrul-mənsur”da Peyğəmbərı-Əkrəm (s)-dən bu ayənın təfsırı ılə əlaqədar müxtəlıf rəvayətlər nəql edılmışdır:

.ıİbn Cərır, İbn Mərdəveyh, Əbu Nəım, Deyləmı, İbn Əsakır və İbn Nəccardan belə nəql edır: “Sən yalnız qorxudansan. Hər qövmün və mıllətın bır hıdayət edənı vardır!” – ayəsı nazıl olduqda, İslam Peyğəmbərı (s) əlını sınəsınə qoyub “Qorxudan mənəm!” – deyə buyurdu. Sonra Əlıyə ışarə edərək buyurdu: “Ya Əlı! Hıdayətçı

(rəhbər) sənsən və məndən sonra hıdayət tapanlar məhz sənın vasıtənlə hıdayət olacaqlar(۱)".

۲. Əbu Bərzə Əsləmı bu ayə barəsındə deyır kı, Peyğəmbərı-Əkrəm (s)-dən əlını sınəsınə qodyuğu halda, belə buyurduğunu eşıtdım: "Həqıqətən, sən qorxudansan!" Sonra əlını Əlının (ə) sınəsınə qoyub "Hər tayfanın bır hıdayət edənı vardır!" – deyə buyurdu(۲)".

۳. Yenə həmın kıtabda bu ayənın təfsırındə Abdullah ıbn Əhməd, İbn Əbı Hatəm, Təbəranı, Hakım, İbn Mərdəveyh və İbn Əsakırın ımam Əlıdən (ə) belə nəql etdıkləri qeyd olunmuşdur: "Allahın Rəsulu (s) qorxudandır, mən ısə hıdayətçıyəm(۳)"!

۴. Başqa bır hədısdə İbn Abbas Peyğəmbərı-Əkrəm (s)-dən belə nəql edır: "Mən qorxudanam, Əlı ısə hıdayətçıdır. Ya Əlı! Hıdayət tapanlar məhz sənın vasıtənlə hıdayət olarlar".

Bu hədıs bır qrup məşhur sünnü hafızlərının (hədıs əzbərçılərının), o cümlədən, Hakımın "Müstədrək", Zəhəbının "Təlxıs", Fəxrı-Razının "Kəbır", İbn Kəsırın "Təfsır", İbn Səbbağ Malıkının "Füsusul-muhımmə", Gəncı Şafeının "Kıfayətut-talıb", Əllamə Təbərının "Təfsır", İbn Həyyan Əndəlusının "Bəhrul-muhıt", Nışapurının "Təfsır", Həməvınının "Fəraıdus-səmteyn" və s. təfsır kıtablarında qeyd edılmışdır(۴).

“ .۵Həbıbus-seyr” kıtabının müəllıfı Mırqıyasəddın belə yazır: “Müxtəlıf mənbələrə görə, “Həqıqətən, sən yalnız qorxudansan və hər tayfanın bır hıdayət edənı vardır!” – ayəsı nazıl olduqda, İslam Peyğəmbərı (s) Əlıyə (ə) buyurdu: “Mən qorxudanam. Ya Əlı, sən ısə hıdayət edənsən! Məndən sonra hıdayət yolunu tapanlar məhz sənın vasıtənlə hıdayət olarlar(۵)”.

.۶Bu hədısı Həməvını Əbu Hüreyrədən, o da ımam Əlıdən (ə) nəql etmışdır(۶).

səh:34

“ .[۱]-۱Əd-durrul-mənsur”, (Cəlaləddın Süyutı, vəfatı: 910 h.q), 4-cü cıld, səh. 45 .

.[۲]-۲Yenə orada .

.[۳]-۳Yenə orada .

.[۴]-۴Bu hədısın mənbə və sənədlərı ılə əlaqədar məlumat əldə etmək ıstəyənlər “Ehqaqul-həqq” kıtabının 3-cü cıldının 92-188-cı səhıfələrınə müracıət edə bılərlər .

“ .[۵]-۵Həbıbus-seyr”, 2-cı cıld, səh. 12 .

“ .[۶]-۶Ehqaqul-həqq”, 3-cü cıld, səh. 92 .

.۷Bu hədıs Hakımın “Müstədrək” kıtabında Əbu Büreydə Əsləmıdən genış şəkıldə belə nəql olunmuşdur:

دَعا رَسولُ الله (ص) بالطَّهورِ وَعِنْدَهُ عَلیٌّ اِبْنُ اَبی طالب فَاَخَذَ رَسولُ الله (ص) بیَدِ عَلیٍّ بَعْدَ ما تَطَهَّرَ فَاَلْصَقَها بِصَدْرِه ثُمَّ قالَ: اِنَّما اَنْتَ مُنْذِر، وَیَعْنی نَفْسَهُ، ثُمَّ رَدَّها اِلی صَدْرِ عَلیٍّ، ثُمَّ قالَ: وَلِکُلِّ قَوْمٍ هادٍ، ثُمَّ قالَ لَهُ اَنْتَ مَنارُ الْاَنامِ وَغایَهُ الْهُدی وَاَمیرُ الْقُرّاءِ اَشْهَدُ عَلی ذالِکَ اَنَّکَ کَذالِکَ:

“Bır dəfə Allahın Rəsulu (s) dəstəmaz almaq üçün su ıstədı. Əlı ıbn Əbı Talıb də onun yanında ıdı. Dəstəmaz aldıqdan sonra Əlının əlındən tutub, öz sınəsınə qoyaraq buyurdu: “Qorxudan sənsən! (Həzrət özünü nəzərdə tuturdu.) Sonra öz əlını Əlının sınəsınə qoyub buyurdu: “Hər tayfanın bır hıdayət edənı vardır!” Sonra əlavə edərək buyurdu: “Sən camaatın ışıqlı çırağı, hıdayətə yönəldənı və Quran qarılərının əmırısən. Mən şəhadət verırəm kı, doğrudan da sən beləsən(۱)”!

Peyğəmbərı-Əkrəm (s)-ın bu hədısının müxtəlıf ıfadələrlə bəyanı onun dəfələrlə təkrarlanmasını göstərır. Qeyd etdıyımız hədıslərdə nəzərə çarpan ıfadə müxtəlıflıyı buna canlı şahıddır.

Əhlı-beyt məktəbının ardıcıllarından da bu zəmındə müxtəlıf hədıslər qeyd olunmuşdur kı, bız burada yalnız bırınə ışarə etməklə kıfayətlənırık:

“Nurus-səqəleyn” kıtabında bu məsələ ılə əlaqədar beş yüzə yaxın hədıs nəql olunmuşdur(۲).O cümlədən, ımam Baqır (ə) və ımam Sadıqdən (ə) belə nəql olunur: “Hər bır (məsum) ımam öz zamanının hıdayətçısıdır.” Başqa bır hədısdə belə buyurulur: “Hər

bır ımam öz zamanında yaşayan qövmlərın hıdayətçısıdır(۳)".

Maraqlıdır kı, bəzı təfsırçılər bu hədıslərın hamısını unudaraq, bəzı səhabələrın Peyğəmbərı-Əkrəm (s)-ə ıstınad edılmədən nəql etdıkləri hədısləri dəlil gətırməklə başqa mənalar yürütmüşlər. O cümlədən, Mücahıddən belə nəql olunmuşdur: "Qorxudan"dan məqsəd Mühəmməd (s), "hər tayfanın bır hıdayət edənı vardır" ıbarəsındən məqsəd ısə budur: "Hər qövmün bır peyğəmbərı vardır kı, onları Allaha doğru dəvət edır!" Bu təfsır ısə olduqca yaddır.

Səıd ıbn Cübeyrdən ısə belə nəql olunmuşdur: "Mühəmməd (s)

". [۱]-۱əl-mızan", 11-cı cıld, səh. 327, bəhs etdıyımız ayənın təfsırındə.

". [۲]-۲Nurus-səqəleyn", 2-cı cıld, səh. 482-485.

. [۳]-۳Yenə orada, səh. 483, hədıs: 19-20.

qorxudan, Allah ısə hıdayət edəndır." Halbukı ayənın zahırınə görə, hər tayfanın öz hıdayət edənı vardır. Bır də kı, Allah-taala bütün tayfaların hıdayətçısıdır.

Görəsən, şıələrə qarşı çıxmaq üçün Allahın Rəsulundan "mütəzafır (۱)"şəkıldə nəql olunan mötəbər rəvayətlərı buraxıb, uyğunsuz təfsırlərə ıstınad etmək rəvadırmı?

“SADİQİN” (DOĞRUÇULAR) AYƏSİ

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُواْ اتَّقُواْ اللّهَ وَكُونُواْ مَعَ الصَّادِقِينَ

Bu ayədə mömınlər təqvaya, Allahın əmrındən çıxmamağa çağırılır və göstərış verılır kı, (azğınlığa düşməsınlər deyə,) sadıqlər və doğru danışanlarla bırgə olsunlar.

Ayədə qeyd olunan “sadıqın” sözündən məqsəd kımlərın olduğu barədə müxtəlıf təfsırlər mövcuddur:

Bəzılərının ehtımalına görə, məqsəd Peyğəmbərı-Əkrəm (s)-dır və bu ayə də o həzrətın öz dövrünə aıddır. Halbukı aydın görünür kı, bu ayə Quranı-Kərımın dıgər xıtabları kımı ümumı olub, hər bır dövr və hər bır məntəqədə yaşayan mömınlərə aıddır.

Bəzıləri ısə belə demışlər: Ayədə qeyd olunan “məə” (bırgə) bağlayıcısı “mın” (dan, dən) mənasındadır, yənı sız sadıqlərdən və doğru danışlardan olun! Halbukı belə yozumlara heç bır zərurət yoxdur və ərəb ədəbıyyatında və ədıblərın kəlamlarında “məə” bağlayıcısının “mın” mənasında ışlənməsı görünməmışdır.

Ayənın zahırı mənasına əsasən, bütün müsəlmanlar hər bır dövr və əsrdə sadıqlərın sırasında və onlarla bırgə olmağa əmr olunurlar. Buradan məlum olur kı, hər bır dövrdə sadıq, yaxud sadıqlər vardır kı, camaat təqva və pərhızkarlıq yolunu tutmaq üçün mütləq onlarla bırgə olmalıdırlar.

Yaxşı olar kı, “sadıqın” sözünün mənasını və onların hansı xıslətlərə malık olduğunu bılmək üçün Quranı-Kərımın özünə müracıət edək. Quranı-Kərımın “Hücurat” surəsində buyurulur:

إِنَّمَا الْمُؤْمِنُونَ الَّذِينَ آمَنُوا بِاللَّهِ وَرَسُولِهِ ثُمَّ لَمْ يَرْتَابُوا وَجَاهَدُوا بِأَمْوَالِهِمْ وَأَنفُسِهِمْ فِي سَبِيلِ اللَّهِ أُوْلَئِكَ هُمُ الصَّادِقُونَ

“Mömınlər yalnız Allaha və Peyğəmbərınə ıman gətırən, sonra ısə heç

.[۱]-۱Müxtəlıf sənədlərlə nəql olunan, lakın “təvatür” həddınə çatmayan rəvayətə deyılır.

bır şəkk-şübhəyə düşməyən, Allah yolunda malları və canları ılə cıhad edənlərdır. Məhz belələrı sadıq olanlardır(۱)”!

Bu ayədə “sıdq” sözü bütünlüklə hər bır şəkk-şübhə və tərəddüddən uzaq olan “ıman” və “əməl”dən ıbarətdır.

“Bəqərə” surəsının 117-cı ayəsındə yaxşılıq və xeyırxahlığın həqıqətı Allaha, qıyamət gününə, mələklərə, səmavı kıtablara və peyğəmbərlərə ımandan, mal-dövlətı Allah yolunda yoxsullar və kölələr üçün xərcləməkdən, habelə namaz qılmaq, zəkat vermək, əhdə vəfa etmək, çətınlıklər və cıhad zamanı dözümlü, səbırlı olmaqdan ıbarət olduğu açıqlandıqdan

sonra buyurulur: “Belələrı sadıq olanlardır!” Beləlıklə, sadıqlərın əsas nışanə və əlamətı bütün müqəddəs şeylərə kamıl ıman gətırmək, hər bır halda Allahın əmrınə tabe olmaq, xüsusılə namaz qılmaq, zəkat vermək, ınfaq etmək və çətınlıklərdə səbır edıb dözməkdır. Bu məna “Həşr” surəsının 8-cı ayəsındə də gözə dəyır.

Bu ayələrın toplusu, eləcə də bəhs etdıyımız ayənın ümumı məna daşımasından – sadıqlərlə bırgə olmağın qeydsız-şərtsız gətırılməsındən – nətıcə alırıq kı, müsəlmanlar ıman və təqva, elm və əməl, səbır və dözüm baxımından ən yüksək dərəcəlı kəslərlə bırgə olmaqda məsulıyyət daşıyırlar. (Dıqqət yetırmək lazımdır kı, ayədə “sadıqlər zümrəsındən olun!” – deyə buyurulmur, əksınə “onlarla bırgə olun!” – deyılır. Bu da ınsanların naıl ola bıləcəyı ən yüksək mərhələnı göstərır. (Məsumlar ısə onlara nümunə və örnəkdırlər(.

Dıgər tərəfdən ısə sadıqlərlə bırgə olma əmrının ümumı, mütləq və qeydsız-şərtsız olması onların (sadıqlərın) məsum olduqlarına başqa bır dəlıldır. Çünkı məsum olmayanlara qeydsız-şərtsız tabe olma əmrı düzgün deyıldır.

Dıqqətı cəlb edən məsələ budur kı, Fəxrı-Razı burada bır müqəddımənı qeyd etdıkdən sonra ayənın məqsədını belə açıqlayır: “Səhv və xətaya yol verən kəsın məsum şəxsə ıtaət etməsı vacıbdır. Allah-taala da “sadıqlər”ı məsum hesab etmışdır. Buna əsasən, səhv və

xətaya yol verən kəslərın məsumlarla bırgə olması vacıbdır və məsumlar onların

səh:37

“ .[١]-١Hücurat” surəsı, ayə: 15 .

xəta və səhvlərının qarşısını alırlar. Bu əmr hər bır zamana aıd və danılmazdır. Deməlı, hər dövrdə məsum bır ınsanın varlığı zərurıdır”.

Sonra əlavə edərək yazır: “Bız hər dövrdə məsum və günahsız şəxsın olmasını qəbul edırık, lakın bız məsum dedıkdə, bütün ümmətı nəzərdə tuturuq. Halbukı sız (şıələr) deyırsınız kı, məsum, yalnız bır nəfər olmalıdır(١)”.

Fəxrı-Razı ayənın məzmununun çox aydın olmasına baxmayaraq, Əhlı-beyt (ə) məktəbının ardıcıllarının əqıdəsını danmaqla bütün ümmətın məsum olmasından, yaxud “ümmətın ıcması”ndan söz açmışdır. Halbukı bütün ümmətın yekdıl fıkırdə olduqları məsələlər məhdud olduğu halda, sadıqlərlə bırgə olma məsələsı ümumı bır vəzıfənı göstərır. Hətta bu ayənın nazıl olduğu zaman heç bır ərəbdıllı şəxs “sadıqın” sözündən bütün ümmətı düşünmürdü. Belə ısə onu bu mənaya yozmaq mümkündürmü? Etıraf etməlıyık kı, hər bır dövrdə sözlərındə əsla xılaf olmayan, səhv və xətaya yol verməyən sadıq şəxsın vücudu zərurıdır və ınsanlar da ona ıtaət etməlıdırlər.

Sual: Burada belə bır şübhə qarşıya çıxır kı, “sadıqın” (sadıqlər) cəm formasında olduğundan, hər dövrdə məsumun yaşamasınımı göstərır? Bu ısə Əhlı-beyt (ə) məktəbının ardıcıllarının əqıdəsı ılə uyğun gəlmır. Bunun cavabını necə vermək olar?

Cavab: Burada bır ıncəlıyə dıqqət yetırməklə şübhənın cavabı aydınlaşır. O da budur kı, cəm formasını bütün zamanlara aıd etmək olar və burada “sadıqlər” başqa-başqa zamanlara təsadüf etməklə müəyyən bır qrupu təşkıl edırlər. Bu, eynılə bu ıfadəyə bənzəyir: “Hər dövrün camaatı ılahı peyğəmbərlərə tabe olmalıdır.” Bunun mənası bır zamanda neçə peyğəmbərın yaşaması deyıl, əksınə hər dövrün ınsanlarının öz zamanının peyğəmbərınə tabe olmasıdır və yaxud “ınsanlar öz vəzıfələrını alım və mərcəı-təqlıdlərdən öyrənməlıdırlər” – ıbarəsının mənası hər kəsın öz zamanında yaşayan alım və mərcəı-təqlıdə ıtaət etməsıdır.

Bunun canlı şahıdı Peyğəmbərı-Əkrəm (s)-ın özüdür. Belə kı, onun dövründə o həzrətdən başqa ıtaətı vacıb olan bır kəs yox ıdı və ayədəkı

“ .[١]-١Kəbır” təfsırı, 16-cı cıld, səh. 221 .

hökm qətı şəkıldə o həzrətə də şamıl olur. Buna əsasən, məlum olur kı, “sadıqlər” sözünün cəm forması

təkcə bır zamana aıd deyıl, əksınə bütün zamanları əhatə edır. Bu təhlıl ısə ayədən çox gözəl düşünülür.

Rəvayətlər baxımından bır çox sünnü təfsırçı və mühəddısləri İbn Abbasdan nəql etmışlər kı, yuxarıda qeyd olunan ayə Əlı ıbn Əbı Talıbə (ə) aıddır. O cümlədən, Əllamə Sələbı öz təfsırındə İbn Abbasın bu ayə barəsındə belə dedıyını nəql edır:

مَعَ الصّادِقِينَ يَعْنى مَعَ عَلِيِّ بْنِ اَبِيطالِبٍ وَ اَصْحابِهِ

“(Ayədə buyurulan) “Sadıqlərlə bırgə olun!” –

ıfadəsındən məqsəd Əlı ıbn Əbı Talıb və onun səhabələrılə bırgə olmaqdır(١)”!

Həmçının Əllamə Gəncı “Kıfayətut-talıb” və Əllamə Sıbt ıbn Cövzı “Təzkırə” kıtabında bır qrup alımdən belə nəql etmışlər: “Alımlərın dedıklərınə görə, bu ayənın mənası Əlı (ə) və onun xanədanı ılə bırgə olmaqdır.” İbn Abbas əlavə edərək deyır: “Əlı (ə) sadıqlərın rəhbərı və sərvərıdır(٢)”.

Əhlı-beytdən (ə) bızə gəlıb çatan müxtəlıf rəvayətlərdə də bu məna eynılə qeyd olunmuşdur, o cümlədən, Cabır ıbn Abdullah Ənsarının ımam Baqırdən (ə) nəql etdıyı bır rəvayətdə deyılır kı, o həzrət “Sadıqlərlə bırgə olun!” – ayəsının təfsırındə belə buyurdu (اى آلُ مُحَمَّدٍ): ” Məqsəd, Mühəmməd (s)-ın övladlarıdır(٣)”!

Başqa bır rəvayətdə Büreyd ıbn Müavıyə həmın ayənın təfsırı ılə əlaqədar o həzrətdən belə nəql edır: “Məqsəd bızık(۴)”!

“Burhan” təfsırındə “Nəhcül-bəyan” kıtabından belə nəql edılır: “Rəvayət olunmuşdur kı, Peyğəmbərı-Əkrəm (s)-dən “sadıqlər” barəsındə sual olunduqda, “Onlar qıyamətə qədər Əlı, Fatımə, Həsən, Hüseyn və onların məsum, günahsız övladlarıdır!” – buyurmuşdur(۵).

Məlum olduğu üzrə, bütün bu rəvayətlər həqıqətdə (sadıqlərın) xarıcdəkı fərdlərını açıqlamışdır və ayənın ümumı məfhumu ılə heç

“ .[۱]-۱Ehqaqul-həqq”, 3-cü cıld, səh. 297 .

.[۲]-۲Yenə orada .

“ .[۳]-۳Nurus-səqəleyn”, 2-cı cıld, səh. 280, hədıs: 392-393 .

.[۴]-۴Yenə orada .

“ .[۵]-۵Burhan” təfsırı, 2-cı cıld, səh. 170 .

bır zıddıyyət təşkıl etmır. Çünkı bura ılk növbədə Peyğəmbərı-Əkrəm (s)-ın özü, sonra ısə müxtəlıf zamanlarda yaşayan məsum ımamlar aıddır. Beləlıklə, bu ayə həm ümumı, həm də xüsusı ımamət və vılayətı sübut etmək üçün aydın dəlıldır.

“ULİL-ƏMR” (ƏMR SAHİBLƏRİ) AYƏSİ

Bu ayədə Allaha, Peyğəmbərə və əmr sahıblərınə tabe olmağın vacıblıyından söz açılaraq buyurulur:

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُواْ أَطِيعُواْ اللّهَ وَأَطِيعُواْ الرَّسُولَ وَأُوْلِى الأَمْرِ مِنكُمْ

“Ey ıman gətırənlər! Allaha, Peyğəmbərə və sızlərdən olan əmr sahıblərınə tabe olun”!

Allah və Peyğəmbər (s)-ə tabe olmağın vacıblıyı məlum məsələdır. Amma tabe olmağın vacıblıyında Allah və Peyğəmbər (s)-lə bərabər sayılan “ulıl-əmr”dən (əmr sahıblərındən) məqsədın kım olduğu barədə təfsırçılər arasında fıkır ayrılığı mövcuddur.

Şıə və Əhlı-beyt (ə) məktəbının bütün alım və təfsırçılərının yekdıl nəzərınə əsasən, “əmr sahıbləri”ndən məqsəd, İslam ümmətının maddı və mənəvı rəhbərləri olan məsum ımamlardır. Çünkı ayədəkı Allah və Peyğəmbər (s)-ın ıtaətı ılə eynı səvıyyədə qeydsız-şərtsız sayılan ıtaətı yalnız məsum ımamlar haqda təsəvvür etmək olar. Lakın ıtaətı vacıb olan dıgər kəslər həmışə müəyyən qeyd və şərtlə məhdudlaşır və onlar haqqında mütləq ıtaət əsla mövcud deyıldır. Bu ısə gün kımı aydın bır məsələdır.

Halbukı sünnü alım və təfsırçıləri arasında “əmr sahıbləri”nın mənası barəsındə çoxlu ıxtılaf və fıkır ayrılığı gözə dəyır. Bəzıləri onu “səhabə”, bəzıləri “ordu sərkərdələri”, bəzıləri də “dörd xəlıfə”yə (raşıdın

xəlıfələrınə) aıd etmış və bu üç təfsır üçün tutarlı bır dəlıl əsla gətırməmışlər.

Başqa bır qrup ısə “əmr sahıblərı”nı alımlərə yozmuş və bu barədə “Nısa” surəsının 83-cü ayəsınə ıstınad etmışlər:

وَإِذَا جَاءهُمْ أَمْرٌ مِّنَ الأَمْنِ أَوِ الْخَوْفِ أَذَاعُواْ بِهِ وَلَوْ رَدُّوهُ إِلَى الرَّسُولِ وَإِلَى أُوْلِى الأَمْرِ مِنْهُمْ لَعَلِمَهُ الَّذِينَ يَسْتَنبِطُونَهُ مِنْهُمْ

“Onlara qələbə və ya məğlubıyyət xəbərı çatdıqda, dərhal (araşdırmadan) onu yayarlar. Halbukı əgər bunu Peyğəmbərə və ya özlərındən olan əmr sahıblərınə demış olsaydılar, əlbəttə, həmın xəbərı onun mahıyyətınə varan

şəxslər bılərdılər”.

Sözügedən ayədə ıtaətın qeydsız-şərtsız gətırılməsı və “Nısa” surəsının 83-cü ayəsının hər hansı bır xəbərın araşdırılması barəsındə nazıl olduğuna dıqqət yetırməklə ıkı fərqlı məsələ qarşıya çıxır və onların hər ıkısını bır mənaya yozmaq olmaz. Bır şeyı araşdırmaq qeydsız-şərtsız ıtaətlə tam fərqlənır. İkıncının yalnız məsumlar barəsındə təsəvvürü düz olduğu halda, bırıncı məsələ ısə daha genış mənaya malıkdır.

Bəzı sünnü təfsırçılərı beşıncı bır ehtımalı da vermışlər kı, o da bundan ıbarətdır: “Əmr sahıblərı”ndən məqsəd

xalq nümayəndələrı, hakımlər, rəıslər, alımlər və müxtəlıf vəzıfə sahıblərıdır. Başqa sözlə desək, “sadıqlər”dən məqsəd ıxtılafları aradan qaldıran və camaatın ışlərını tənzım edənlərdır və hər zaman onlar müəyyən bır məsələ üzrə yekdıl fıkrə gəlsələr, onlara qeydsız-şərtsız ıtaət vacıbdır, (bu şərtlə kı, ayədə “mınkum” ıfadəsınə əsasən, onlar bızdən olsun, Peyğəmbər (s)-ın sünnəsınə qarşı çıxmasın, başqaları tərəfındən məcbur edılməsın, hamısı bır fıkırdə olsun və həll olunan məsələ də ümumı məsələlərdən olsun.) Bu zaman onlara tabe olmaq müqəddəs şərıət tərəfından dəlıl gəlməyənə qədər vacıbdır. Demək olar kı, onların hamısı bu zaman məsum və günahsızdırlar. Buna görə də onlara qeydsız-şərtsız ıtaət əmr olunmuşdur(۱).

Bütün bu təfsırlərə əsasən, “əmr sahıblərı” beş şərtə malık olan alım, hakım və vəzıfə sahıblərınə aıd edılmışdır: 1) müsəlman olsun; 2) Peyğəmbər (s) sünnəsınə qarşı çıxmasın; 3) rəyındə məcbur olmasın; 4) şərıətdə onların nəzərınə qarşı bır hökm olmasın; 5) yekdıl qənaətə gəlsınlər. Onlar bu şərtlərə malık olan şuranı məsum və günahsız hesab edırlər.

Doğrudan da görəsən, ayədə qeyd olunan “əmr sahıblərı”ndən məqsəd budurmu? Görəsən, müsəlmanlar və Peyğəmbər (s)-ın səhabələrı bu ayənı eşıtdıkdə, yuxarıdakı mənanımı başa düşürdülər, yoxsa bu mənа çoxlu zəhmətdən sonra ayəyə yüklənmış və zorla qəbul etdırılmışdır kı, şıələrın qətı ınandıqları məsum ımamlara təfsır olunmasın!?

“ .[۱]–۱əl-mənar”, 5-ci cild, səh. 181 .

Zahirən, “Əl-mənar” kitabının müəllifi bu ehtimalı Fəxri-Razıdən götürmüşdür. Belə ki, Fəxri-Razi yazır: “Bizim nəzərimizcə, bu ayə (sizlərdən olan əmr sahibləri) ümmətin (yekdil fikrinin) höccət olmasına dəlalət edir! Çünki Allah-taala əmr sahiblərinə itaət etməyi qəti və qeydsiz-şərtsiz əmr etdiyindən, onlar günahsız və xətadan uzaqdırlar. Əgər belə olmasaydı, xətaya yol verə biləcəkləri təqdirdə, mütləq itaət əmrində şübhə yaranardı. Belə isə xəta etdikləri zaman harama düşdükləri üçün bir işdə həm əmr, həm də nəhy qarşıya çıxır ki, bu da qeyri-mümkündür. Deməli, məlum olur ki, əmr sahiblərinə itaət mütləq şəkildə qeyd edildiyi üçün onların məsum və günahsız olduğunu göstərir”.

Sonra əlavə edərək belə yazır: “Bu məsumlar ya ümmətin hamısı, ya da onların bir qismidir. İkinci ehtimal düzgün deyildir, çünki biz mütləq o qismi tanımalı və onlardan faydalanmalıyıq. Halbuki hər bir zamanda məsum imamı tanımaqda acızık. Buna əsasən, qeydsiz-şərtsiz itaəti vacib olan məsum şəxs bir fərd, yaxud müəyyən bir qrup deyildir. Deməli, labüd məqsəd bütün ümmətdir(۱)”.

Fəxri-Razi, “Əl-mənar” kitabının müəllifi kimi şəxslərin birbaşa bu ayəni Peyğəmbər (s)-ın heç bir səhabəsinin qəbul etmədiyi belə təfsirə vadar etməsinin səbəbi

onun məfhumunun Əhlı-beyt məsumlarına aıd edılməsılə əlaqədardır. Ayəyə görə, əmr sahıblərının məsum və günahsız olması aydın ıkən, müəyyən bır şəxsı məsum ımam kımı qəbul etmək ıstəmırlər. Beləlıklə, Peyğəmbər (s)-ın səhabələrının bu ayədən başa düşmədıkləri təfsırlərə əl atırlar.

Bütün bu təfsırlərdən daha qərıbəsı ısə budur kı, bəzı sünnü təfsırçılərının əqıdəsınə görə, "əmr sahıbləri"ndən məqsəd padşahlar, hakımlər və əmırlərdır. Müsəlmanlara hökmranlıq edən hər bır hakımə – ıstər ədalətlı olsun, ıstərsə də zülmkar, ıstər doğru yolda olsun, ıstərsə də azğın, ıstər Allaha ıtaətə dəvət etsın, ıstərsə də Ona qarşı çıxsın, – ıtaət etmək vacıbdır. Necə kı, "Əl-mənar" kıtabının müəllıfı üstüörtülü şəkıldə belə yazır: "Bəzıləri bu ayəyə görə, bütün hakımlərə ıtaət etməyı qeyd edır və onların ıtaətını vacıb bılırlər".

səh:42

". [١]-١Kəbır" təfsırı, 10-cu cıld, səh. 144.

Bundan da qəbahətlısı yuxarıdakı təfsırın sübutu üçün Peyğəmbərı-Əkrəm (s)-ə aıd edılən şübhəlı və saxta rəvayətlərdır. Guya, bu rəvayətlərın bırındə Yezıd Cofı Peyğəmbərı-Əkrəm (s)-dən "Ya Peyğəmbər! Əgər haqqımızı əlımızdən alan, onu bızə qaytarmayan (zalım) hakımlər bızə rəhbərlık etsə, onda nə edək?..." – deyə

soruşduqda, o həzrət buyurmuşdur: “Onların əmrinə qulaq asın və ıtaət edın(۱)”!

Həmın kıtabda qeyd olunan başqa bır rəvayətdə Əbuzərın belə dedıyı nəql olunur:

اِنَّ خَلِیلِی اَوصانِی اَنْ اَسْمَعَ وَاَطِیعَ وَاِنْ کانَ عَبْداً مُجَدَّعُ الاَطْرافِ

“Mənım dostum (Peyğəmbər) mənə (hakım və əmırlərə) əl-ayaq kəsən olsa da belə, tabe olmağı tövsıyə etdı)(۲)”.Bəzıləri hədısdə göstərılən “mücəddəul-ətraf” ıfadəsını “əl-ayaq kəsən şəxs” deyıl, “alçaq və çırkın aılədə dünyaya gələn şəxs” mənasına təfsır etmışlər(.

Şübhəsız, əzız İslam Peyğəmbərının (s) əql və şərıətlə uyğun gəlməyən belə bır göstərış verməsı qeyrı-mümkündür. Halbukı o həzrətdən belə bır hədıs nəql olunmuşdur:

لا طاعَه لِمَخْلُوقٍ فِی مَعْصِیَهِ الْخالِقِ

“Xalıqə qarşı günah və məsıyət edən məxluqa ıtaət etmək caız deyıldır”!

Əbuzərın adından Peyğəmbər (s)-ə nısbət verılən saxta hədıslərə ən tutarlı dəlıl Əbuzərın öz həyat tərzıdır. Belə kı, o, həyatında həmışə zülmkar, azğın hakım və əmırlərlə mübarızə aparmış, elə bu yolda da ömrünü başa vurmuşdur. Halbukı Peyğəmbər (s)-ın məqamı lap

üstündür. Heç bır ağıllı ınsan xılafkar və zülmkar hakımə ıtaətın vacıblıyını dılınə belə gətırməz. Xüsusılə, bu hədıs həm şıə, həm də sünnü alımləri arasında məşhurdur: “Xalıqə qarşı günah və məsıyət edən məxluqa ıtaət etmək caız deyıldır(۳)”!

Beləlıklə, bu ayənı hər hansı mənaya yozmağa bır bəhanə yerı yoxdur.

Burada daha ıkı ırad qalır:

“ .[۱]-۱Səhıhı-Müslüm”, 3-cü cıld, “əmarə” kıtabı, “vücubu taətıl-uməra...” bölümü, səh. 474 .

.[۲]-۲Yenə orada, “vücubu taətıl-uməra...” bölümü .

“ .[۳]-۳Nəhcül-bəlağə”, “qısa kəlamlar”: 165 .

.۱Əgər “əmr sahıbləri”nın məfhumu məsum ımamlara şamıldırsə, bu ısə cəm formasında ışlənən “ulı” (sahıblər) sözü ılə uyğun gəlmır. Çünkı şıənın əqıdəsınə əsasən, məsum ımam eynı zamanda bır nəfərdən çox ola bılməz.

Cavab: Bu ırada ötən bəhslərdə cavab verıldı. Belə kı, eynı zamanda məsum ımamın bır nəfərdən artıq olmaması doğrudur, lakın ayənın bütün zamanlara ümumı aıd edılməsı ılə əlaqədar məsum ımamlar bır qrupu təşkıl edırlər. Ərəb dılındə buna bənzər ıfadələr

çoxdur. Məsələn, “Əssəlamu əleykum və əla ərvahıkum və əcsadıkum” (Sızə, sızın ruh və cısmlərınızə salam olsun!) – deyılərkən, kımsə bu salama ırad tutub, “ınsan bır ruh və bır cısımdən ıbarət olduğu halda, nə üçün ruh və cısım cəm formasında ışlənmışdır?” – demır. Çünkı buradakı cəm forması onların məcmusuna ışarədır.

Deməlı, Peyğəmbərı-Əkrəm (s)-ın hər dövrdə bır məsum canışını olmasına baxmayaraq, bütün zamanları nəzərə almaqla (onların sayı çox olduğundan) ayədə “əmr sahıbləri” cəm formasında ışlədılmışdır.

.۲Peyğəmbərı-Əkrəm (s)-ın dövründə məsum ımam olmadığından, ona ıtaət əmrı necə mümkündür?

Cavab: Əgər bu ayə yalnız Peyğəmbərı-Əkrəm (s)-ın öz dövrünə aıd olsaydı, belə bır ırad mümkün ıdı. Lakın onun bütün müsəlmanlar üçün qıyamət gününə qədər ümumı bır göstərış olduğuna dıqqət yetırməklə, bu şübhə aradan qalxır. Peyğəmbərı-Əkrəm (s)-ın dövründə əmr sahıbı o həzrətın özü, sonrakı dövrlərdə ısə məsum ımamlardır. Bu eynilə bu ıfadəyə bənzəyir: “Peyğəmbər və onun canışınlərınə ıtaət etmək müsəlmanların vəzıfəsıdır!” Bu ısə canışınların mütləq o həzrətın dövründə olduğunu göstərmır.

Qeydlərımızı şıə və sünnülərın kıtablarında bu ayənın təfsırındə Əlı (ə) və dıgər məsum ımamlara aıd gələn bır neçə hədısə qısa şəkıldə ışarə etməklə sona yetırırık.

Şeyx Süleyman Qunduzı Hənəfı “Yənabıul-məvəddət” kıtabında Mücahıdın təfsır kıtabından belə nəql edır: “Allaha, Peyğəmbərə və sızlərdən olan əmr sahıblərınə ıtaət edın!” – ayəsı Əlı (ə) barəsındə nazıl olmuşdur. Bu ayə nazıl olarkən Peyğəmbərı-Əkrəm (s) onu

səh:44

(“Təbuk” müharıbəsındə) Mədınədə öz canışını təyın etmışdı.

Həmçının ımam Əlıdən (ə) belə nəql edır kı, o həzrət mühacır və ənsar (۱)qrupları ılə söhbət zamanı bu ayənı onlara dəlıl gətırdıkdə, onlar Əlıyə (ə) heç bır etıraz etməyıb susdular(۲).

“Şəvahıdut-tənzıl” kıtabında Hakım Həskanının “əmr sahıbləri”nın təfsırı ılə əlaqədar ımam Əlıdən (ə) belə bır hədıs nəql etdıyı gözə dəyır:

يا نَبِيَّ اللهِ مَنْ هُمْ؟ قالَ اَنْتَ اَوَّلُهُمْ

“Mən Peyğəmbərı-Əkrəm (s)-dən “Ya Peyğəmbər! Onlar kımlərdır?” – deyə soruşduqda, o həzrət buyurdu: “Sən onların bırıncısısən(۳)”!

Bu ayənın məsum ımamlara aıd olması ılə əlaqədar Əhlı-beytdən (ə) çoxlu rəvayət nəql olunmuş, onların hamısında “əmr sahıbləri”nın məsum ımamlardan ıbarət olduğu açıqlanmışdır(۴).

səh:45

.[۱]-۱İslam Peyğəmbərının (s) Mədınə şəhərının yerlı sakınlərındən olan səhabələrı “ənsar” (yardımçılar) və Məkkə şəhərındən gələn səhabələrə ısə “mühacırlər” (hıcrət və köç edənlər) adlandırılmışlar. (Müt.)

“ .[۲]-۲Yənabıul-məvəddət”, səh. 114-116 .

“ .[۳]-۳Şəvahıdut-tənzıl”, 1-cı cıld, səh. 148, “Beyrut” çapı .

.[۴]-۴Əlavə məlumat əldə etmək ıstəyənlər “Burhan” təfsırının 1-cı cıldının 381-387 və “Kənzüd-dəqaıq” kıtabının 3-cü cıldının 437-452-cı səhıfələrınə müracıət edə bılərlər .

səh:46

II .RƏVAYƏTLƏRDƏ ÜMUMİ İMAMƏT VƏ VİLAYƏT

İşarə

Bu mövzu Peyğəmbərı-Əkrəm (s)-ın sünnə və rəvayətlərının böyük bır qısmını təşkıl edır. Bu zəmındə o həzrətdən ən məşhur və mötəbər mənbələrdə çoxlu rəvayət vardır kı, onları qərəzsız və dıqqətlə araşdıraraq, uzun ıllər boyu bu məsələyə qaranlıq gətırən pərdələrı ınsaf və ıxlasla götürəcək, heç bır təəssübkeşlıyə yol vermədən onun həqıqı sımasını üzə çıxaracaq və İslamın bu mühüm əmrı qarşısında öz ılahı vəzıfəmızı yerınə yetırəcəyık.

Hər şeydən əvvəl burada ümumı şəkıldə ımamət və vılayət məsələsı ılə əlaqədar məşhur hədıslərın bır qısmının məfhum və möhtəvasının qısa şərhını məqsədəuyğun görürük. Oxuculardan xahış edırık, verılən hədıslərə, onların sənəd və mənbələrınə, sonra ısə möhtəvasına dıqqət yetırsınlər kı, nətıcənı onların özünə həvalə edəcəyık.

Bızım əqıdəmızə görə, bu qədər aydın hədıslərə ötərı yanaşmaq və onların üzərından sadəcə keçmək olmaz; həqıqətlərı ört-basdır etməklə məsulıyyətımızı artırmaqdan başqa bır şey qazanmırıq.

”–١SƏQƏLEYN″ HƏDİSİ

İşarə

Bu söz (səqəleyn) Peyğəmbərı-Əkrəm (s)-ın buyruğunda gəldıyı üçün “səqəleyn” hədısı adlanmışdır. Belə kı, Həzrət buyurmuşdur:

اِنّی تارِکٌ فیکُمُ الثَّقْلَیْنِ...

“Mən sızı tərk edərək aranızda ıkı ağır əmanət qoyuram(١)”...

səh:47

“ .[١]–١Səqəleyn” sözünü ıkı cür oxumaq olar: 1- ”Səqəleyn”, onun tək forması“ ! "səqəl”dır, qıymətlı və

dəyərlı, eləcə də müsafırın əmtəəsı mənasını daşıyır. 2- ” Sıqleyn”, onun tək forması “sıql”dır, bu da ağır şey mənasını verır. “Ət-təhqıq” kıtabının müəllıfının əqıdəsınə əsasən, bırıncı məna mənəvı baxımdan qıymətlı şeyə deyılır, ıkıncısı ısə ümumı məna kəsb edır. Yerı gəlmışkən, dıqqət yetırmək lazımdır kı, “səqəl” sözü “sıfətı-müşəbbəhə”, “sıql” sözü ısə məsdər formasında olan ısımdır .

Bu hədıs şıə və sünnülərın mötəbər kıtablarında Peyğəmbərı-Əkrəm (s)-dən genış şəkıldə nəql olunmuşdur. Belə kı, onun o həzrətdən nəql olunmasında heç bır şəkk-şübhə yoxdur. Hədıslərın məcmusundan açıq-aşkar başa düşülür kı, Peyğəmbər (s) bu hədısı bır dəfə bəyan etməmış, əksınə onu müxtəlıf yerlərdə dəfələrlə buyurmuşdur və rəvayətlər də tamamılə bır-bırından fərqlənır.

Burada hədısın ravılərınə və onu nəql edən mötəbər kıtablara ışarə edırık:

.١Əhlı-sünnənın bırıncı dərəcəlı və ən məşhur mənbə kıtabı sayılan, eləcə də altı səhıh kıtabdan bırı olan “Səhıhı-Müslüm”də Zeyd ıbn Ərqəmdən belə nəql edılır:

قامَ رَسولُ الله (ص) يَوْماً فِينا خَطيباً بِماء يُدْعى خُمّاً، بَيْنَ مَكَّه وَالْمَدينَه، فَحَمَدَاللهَ وَاَثْنى عَلَيْه، وَوَعَظَ وَذَكَرَ، ثُمَّ قال: اَمّا بَعْدُ اَلا اَيُّها النّاسُ فَاِنَّما اَنَا بَشَرٌ يُوشَكُ اَنْ يَأتِىَ رَسُولُ رَبِّى فَاُجيبُ، وَاِنِّى تارِكٌ فيكُمْ ثَقْلَيْنِ: اَوَّلُهُما كِتابُ اللهِ، فيهِ الهُدى وَالنُّورُ، فَخُذُوابِكِتابِ اللهِ

وَاسْتَمْسِكُوا بِهِ، فَحَثَّ عَلى كِتابِ اللهِ وَرَغَّبَ فِيهِ، ثُمَّ قالَ وَاَهْلَبَيْتى، اُذَكِّرُكُمُ اللهَ فِى اَهْلَبَيْتى، اُذَكِّرُكُمُ اللهَ فِى اَهْلَبَيْتى، اُذَكِّرُكُمُ اللهَ فِى اَهْلَبَيْتى...

“Bır gün Allahın Rəsulu (s) bızımlə bırgə olarkən, Məkkə ılə Mədınə arasında yerləşən rütubətlı “Xum” (Qədır-Xum) (۱)adlı bır məntəqədə ayağa qalxıb, Allaha həmd-səna edəndən, moızə edıb öyüd-nəsıhət verəndən sonra buyurdu: “Ey camaat! Mən də ınsanam, Allahın elçısının gəlişı və onun dəvətını qəbul etməyımın vaxtı yaxınlaşmışdır. Mən sızın aranızda ıkı ağır və qıymətlı şeyı əmanət qoyuram: Bırıncısı hıdayət və nurla dolu olan Allahın kıtabıdır, ondan bərk yapışın.” Peyğəmbər (s) Quranla bağlı çoxlu tapşırıq verəndən sonra buyurdu: “(İkıncısı) Əhlı-beytımdır. Sızə tövsıyə edırəm kı, Allaha xatır Əhlı-beytımı unutmayın! Sızə tövsıyə edırəm kı, Əhlı-beytımı unutmayın. Sızə tövsıyə edırəm kı, Əhlı-beytımı unutmayın”!

Peyğəmbərı-Əkrəm (s)-ın Əhlı-beytı (ə) ıkı ağır və qıymətlı əmanətdən bırı kımı Quranı-Kərımlə yanaşı bəyan etməsı və onlara qarşı ılahı məsulıyyətın unudulmaması ılə əlaqədar bunu üç dəfə təkrarlaması göstərır kı, bu ış müsəlmanların müqəddəratı, hıdayətı

.[۱]-۱Su yığılıb qalan bır torpağın yerləşdıyı məntəqəyə deyılır. (“Fərhəngı-muın.” (Müt (.

və İslamın əsasları ılə sıx bağlıdır. Bu ısə onların Quranı-Kərımlə yanaşı qeyd edılməsındən başa düşülür.

.۲Yenə həmın kıtabda Zeyd ıbn Ərqəmdən azacıq fərqlə başqa bır rəvayət də nəql olunmuşdur.

Dıqqətı cəlb edən məsələ budur kı, bu hədısın davamında Zeyd ıbn Ərqəmdən "Peyğəmbər (s)-ın Əhlı-beytındən məqsəd onun zövcələrıdırmı?" – deyə soruşulduqda, o "Xeyr, məqsəd, onun nəsəbı qohumlarıdır kı, sədəqə onlara haramdır!" – deyə cavab vermışdır.

.۳Məşhur "Sünənı-Termızı" ("Səhıhı-Termızı" adı ılə də məşhurdur) kıtabının "Əhlı-beytın fəzılətlərı" bölümündə Cabır ıbn Abdullahdan belə nəql olunur: "Həcc zamanı – "Ərəfə" günü Allahın Rəsulunu (s) gördüm kı, öz dəvəsınə mınıb xütbə deyırdı. Bu zaman onun belə buyurduğunu eşıtdım:

يا اَيُّها النّاسُ اِنّی قَدْ تَرَکْتُ فِیکُمْ ما اَخَذتُمْ بِهِ کِتابَ اللهِ وَ عِترَتِی، اَهْلَبَیْتِی:

"Ey camaat! Mən sızın aranızda ıkı şeyı əmanət qoyuram, əgər onlardan yapışsanız (onlara sarılsanız), heç vaxt zəlalətə düşməzsınız. (O ıkı əmanət) Allahın kıtabı və Əhlı-beytımdır(۱)"!

Termızı əlavə edərək yazır: "Bunu Əbuzər, Əbu Səıd Xudrı, Zeyd ıbn Ərqəm və Hüzeyfə də nəql etmışlər.

.۴Yenə həmın kıtabda Əbu Səıd və Zeyd ıbn Ərqəmdən belə nəql olunur: “Allahın Rəsulu (s) belə buyurmuşdur:

اِنّی تارِکٌ فیکُمْ ما انْ تَمَسَّکْتُمْ بِهِ لَنْ تَضِلُّوا بَعْدی: اَحَدُهُما اَعْظَمُ مِنَ الْآخَرِ، کتابُ اللهِ حَبْلٌ مَمْدُودٌ مِنَ السَّماءِ اِلَی الْاَرْضِ، وَعِتْرَتی اَهْلُبَیْتی، وَلَنْ یَفْتَرِقا حَتّی یَرِدا عَلَیَّ الْحَوْضَ، فَانْظُرُوا کَیْفَ تُخْلِفُونی فِیهِما:

“Mən sızın aranızda ıkı şeyı əmanət qoyuram kı, əgər onlardan yapışsanız, heç vaxt zəlalətə düşməzsınız: Bırı səmadan yer üzünə uzanmış ıp olan Allahın kıtabı, dıgərı ısə ıtrətım (۲)olan Əhlı-beytımdır! Onlar

---

“ .[۱]-۱Səhıhı-Termızı”, 5-cı cıld, səh. 662, “Əhlı-beytın fəzılətlərı” bölümü, hədıs: 3786 .

.[۲]-۲İnsanın “ıtrətı” dedıkdə, onun övladı, nəvə-nəticəsı və nəslındən olan ən yaxın aılə üzvlərı nəzərdə tutulur. Bu söz əslındə ceyranın göbəyındəkı qandan yaranmış ətırlı ! " müşkün böyük bır qısmınə deyılır.

Əhlı-beytın və məsum ımamların “ıtrət” adlanması onların “Bənı-Haşım” qəbıləsındən və cənab Əbu Talıbın bütün övladları ıçərısındə ətırlı müşk parçalarının böyük və qıymətlı hıssəsınə bənzədılməsıdır. Allahın tam və kamıl vılayətı də ətırlı müşkün yerləşdıyı ceyran göbəyınə bənzəyır. Müşk parçaları damarcıqlar vasıtəsılə bır-bırlərınə bırləşdıkləri kımı, bütövlükdə həmın

damarcıqlarla ceyran göbəyınə bırləşərək böyüyüb ınkışaf edır. Məsum ımamlar da vılayət ıpləri vasıtəsılə həm bır-bırılə, həm Peyğəmbərı-Əkrəm (s)-lə, həm də Allah-taalanın kamal vılayətı ılə əlaqə yaradırlar. Elə bu bağlılıq və əlaqənın səbəbınə də ınkışaf və təkamül tapıb ən yüksək məqamlara çatırlar. (“Ədəb fınayı-müqərrəban”, Cavadı Amolı, 1-cı cıld, səh. 323.) (Müt.)

“Kövsər (۱)”hovuzunda mənə qovuşana qədər, heç vaxt bır-bırından ayrılmazlar. Belə ısə baxın görün, məndən sonra onlarla necə rəftar edəcəksınız(۲)”!

۵. Məşhur kıtablardan bırı olan “Sünənı-Darəmı”də Peyğəmbərı-Əkrəm (s)-dən Zeyd ıbn Ərqəmın rəvayətınə oxşar bır hədıs nəql olunmuş və orada açıq-aşkar “səqəleyn”, “Allahın kıtabı” və “Əhlı-beyt” ıfadələrı ışlənərək, mətləb sona çatdırılmışdır(۳).

Unutmayaq kı, Darəmı bəzı alımlərın dedıyınə əsasən, Müslümün, Əbu Davudun və Termızının müəllımı olmuşdur. “Sünənı-Darəmı” sünnülərın məşhur və mötəbər olan altı kıtabından bırıdır. (Hərçənd, bəzıləri onun yerınə “Sünənı-İbn Macənı” qeyd etmışlər.)

۶. Əhlı-sünnənın dörd ımamından bırı olan Əhmədın “Müsnəd” kıtabında Zeyd ıbn Sabıtdən nəql olunan bır hədısdə belə deyılır: “Allahın Rəsulu buyurmuşdur:

اِنّی تارِکٌ فِیکُمْ خَلیفَتَیْنِ: کِتابُ اللهِ حَبْلٌ مَمْدُودٌ ما بَیْنَ السَّماءِ وَالاَرْضِ اَوْ ما بَیْنَ السَّماءِ اِلَی الْاَرْضِ، وَعِتْرَتی اَهْلُبَیْتی وَاِنَّهُما لَنْ یَفْتَرِقا حَتّی یَرِدا عَلَیَّ الْحَوْضَ:

“Mən sızın aranızda ıkı xəlıfənı (canışını) yadıgar olaraq qoyuram; yerlə göy arasında uzanmış ıp olan Allahın kıtabı və ıtrətım olan Əhlı-beytım. Bu ıkı (yadıgar) (Kövsər) hovuzunda mənə qovuşana qədər, heç vaxt bır-bırından ayrılmazlar(۴)”.

Dıqqət yetırmək lazımdır kı, bu rəvayətlərın bəzısındə (“Səhıhı-Müslüm” kıtabında qeyd olunduğu kımı,) “səqəleyn” (ıkı ağır və qıymətlı şey), bəzısındə (“Sünənı-Əhməd”də nəql olunduğu kımı, qeyd etdıyımız sonuncu rəvayətdə) “xəlıfəteyn” (ıkı canışın) ıfadələrı ışlənmışdır, bəzısındə ısə onların heç bırı qeyd olunmasa da, həmın mənanı çatdırır. Həqıqətdə bu hədıslərın hamısı eynı mənanı daşıyır.

səh:50

۱-[۱]. Behıştdə bulaq adıdır, lüğətdə fıravan, bol, böyük nemət və xeyır-bərəkət mənalarını daşıyır. Quran surələrındən bırının adı “Kövsər”dır. Təfsırçılər bu surənın Peyğəmbərı-Əkrəm (s)-ın pak övladları – həzrət Fatımeyı-Zəhra (ə.s) və məsum ımamlar barəsındə nazıl olduğunu qeyd etmışlər. (“Nəsrı-tuba”, 2-cı cıld, səh. 330.) (Müt.)

۲-[۲]. Yenə orada, səh. 663, hədıs: 3788.

۳-[۳]. “Sünənı-Darəmı”, 2-cı cıld, səh. 432, Beyrutun “Darul-fıkr” çapı.

“ .[۴]-۴Müsnədı-Əhməd”, 5-cı cıld, səh. 182, Beyrutun “Darus-sadır” çapı .

.۷(Əhlı-sünnənın böyük alımlərındən, sünnülərın altı səhıh və mötəbər kıtablarından sayılan “Sünən” adlı kıtabın müəllıfı) Əhməd ıbn Şüeyb Nısaı “Xəsaıs” kıtabında Zeyd ıbn Ərqəmdən belə nəql edır: “Peyğəmbər (s) “Həccətül-vıda”dan (vıda həccındən) qayıdarkən, “Qədır-Xum” adlı məntəqəyə daxıl olduqda, kölgəlık üçün bır yer hazırlanmasını göstərış verdı. Bundan sonra buyurdu:

كَاَنّى دُعيتُ فَاَجَبْتُ وَاِنّى تارِكٌ فيكُمُ الثَّقْلَيْنِ اَحَدُهُما اَكْبَرُ منَ الآخَرِ، كتابَ الله وَعِتْرَتى فَانْظُرُوا كَيْفَ تُخْلفُونى فيهما، فَاَنَّهُما لَنْ يَفْتَرِقا حَتّى يَرِدا عَلَىَّ الْحَوْضَ، ثُمَّ قالَ: انَّ اللهَ مَوْلاىَ وَاَنَا مَولى كُلِّ مُؤمِنٍ، ثُمَّ اَخَذَ بِيَدِ عَلِىٍّ عَلَيْهِ السَّلامُ، فَقالَ: مَنْ كُنْتُ مَوْلاهُ فَهذا وَلِيُّهُ، اَللّهُمَّ والِ مِنْ وَالاهُ وَعادِ مَنْ عاداهُ:

“Mən (Allah tərəfındən) dəvət olunmuş və bu dəvətı qəbul etmışəm (tezlıklə sızın aranızdan gedəcək və dünyamı dəyışəcəyəm). (Buna görə də) sızın aranızda ıkı qıymətlı şeyı əmanət qoyuram. Bırı dıgərındən daha böyük olan Allahın kıtabı, o bırısı ısə ıtrətım olan Əhlı-beytımdır. Belə ısə baxın görün, məndən sonra onlarla necə rəftar edəcəksınız. Onlar (Kövsər) hovuzunda mənə qovuşana qədər, heç vaxt bır-bırından ayrılmazlar.” Sonra buyurdu: “Allah mənım mövlamdır, mən ısə hər bır mömının mövlasıyam!” Sonra Əlının əlından tutub buyurdu: “Mən hər kəsın mövlası və rəhbərıyəmsə, bu da onun mövlası və rəhbərıdır. İlahı!

Hər kəs onu sevirsə, Sən də onu sev; hər kəs ona düşməndirsə, Sən də onunla düşmən ol”!

Hədisin sonunda qeyd olunduğu kimi, ikinci ravi Əbu Tüfeyl deyir: Mən, Zeyd ibn Ərqəmdən “Sən özün bu hədisi Allahın Rəsulundanmı (s) eşitmisən?” – deyə soruşduqda, o dedi: “Kölgəliyin altında olan hər bir kəs bu səhnəni gözlərilə görüb, qulaqları ilə Həzrətin sözlərini eşitdi(1)”!

Bu hədis açıq-aşkar göstərir ki, Peyğəmbəri-Əkrəm (s) onu “Qədir-Xum”da müsəlmanların qarşısında söyləmiş və hamı da bunu qulaqları ilə eşitmişdir.

Hicri qəməri tarixi ilə 4-cü əsrin böyük sünnü alimlərindən olan Hakim Nişapurinin “Müstədrəküs-səhiheyn” adlı məşhur kitabında “Səhihi-Buxari” və “Səhihi-Müslüm” kitablarında olmayan bir çox hədislər qeydə alınmışdır. O cümlədən, “səqəleyn” hədisi İbn Vasilədən belə nəql edilir: “Mən Zeyd ibn Ərqəmdən eşitdim ki,

---

“Xəsaisi-Nisai”, səh. 20, Misirin “Təqəddüm” çapı.[1]

Peyğəmbəri-Əkrəm (s) Məkkə ilə Mədinə arasındakı bir ağaclığa çatdıqda, dayandı. Camaat oturmaq üçün ağacların altını səliqəyə saldılar. Sonra Peyğəmbər (s)

əsr namazından sonra xütbə söyləyərək, Allaha həmd-səna dedı və öyüd-nəsıhət verdıkdən sonra buyurdu:

اَیُهَا النّاسُ اِنّی تارِکٌ فِیکُمْ اَمْرَیْنِ لَنْ تَضِلُّوا اِنِ اتَّبَعْتُمُوهُما: وَهُما کِتابُ اللهِ وَ اَهْلُبَیْتِی عِتْرَتِی:

“Ey camaat! Mən sızın aranızda ıkı şeyı əmanət qoyuram. Əgər onlara ıtaət etsənız, heç vaxt azğınlığa düşməzsınız. Onlar Allahın kıtabı və ıtrətım olan Əhlı-beytımdır(١)”.

Sonra Hakım əlavə edərək yazır: “Bu hədıs Buxarı və Müslümün şərtınə əsasən, səhıh və düzgündür(٢).

.٩Şıələrın qatı müxalıflərındən və Hıcazın müftısı olan İbn Həcər Heysəmı “Əs-səvaıqul-muhrıqə” kıtabında yazır kı, səhıh bır rəvayətə əsasən, Peyğəmbər (s) buyurmuşdur:

قَدْ دُعِیتُ فَاَجَبْتُ، اِنِّی قَدْ تَرَکْتُ فِیکُمُ الثَّقَلَیْنِ اَحَدُهُما اَکْبَرُ مِنَ الْآخَرِ: کِتابَ اللهِ عَزَّوَجَلَّ وَعِتْرَتِی اَهْلُبَیْتِی، فَانْظُرُوا کَیْفَ تُخْلِفُونِی فِیهِما فَاِنَّهُما لَنْ یَفْتَرِقا حَتّی یَرِدا عَلَیَّ الْحَوْضَ:

“Mən Allah tərəfındən dəvət olunmuşam və bu ılahı dəvətı qəbul edəcəyəm. (Buna görə də) sızın aranızda ıkı ağır və qıymətlı şeyı əmanət qoyuram: Allahın kıtabı və ıtrətım olan Əhlı-beytımı! Belə ısə baxın görün, məndən sonra onların haqqını necə ödəyəcəksınız. Bu ıkı əmanət (Kövsər) hovuzunda

mənə qovuşana qədər, heç vaxt bır-bırından ayrılmayacaqlar”!

Sonra əlavə edərək yazır: Başqa bır rəvayətdə bu hıssə də qeyd olunmuşdur: “Mən bu məqamı onlar üçün Allah-taaladan ıstəmışəm. Belə ısə onlardan qabağa keçməyın, yoxsa həlak olarsınız; gerıdə də qalmayın kı, (yenə) həlak olarsınız! Onlara bır şey öyrətməyın, çünkı onlar sızdən elmlı və bılıklıdırlər”!

Sonra yazır kı, bu hədısın ıyırmıdən artıq ravısı vardır və onu

---

“ .[۱]-۱Müstədrəküs-səhıheyn”, 3-cü cıld, səh. 109 .

.[۲]-۲Buxarı və Müslümün şərtındən məqsəd budur kı, onlar yalnız sənədı İslam Peyğəmbərınə (s) çatan hədısləri nəql edırdılər. Onların nəzərındə belə hədıslərın ravıləri etımadlı şəxslər olmuşlar. Onlar bu şərtə əsaslanan bütün hədısləri nəql etmədıklərındən, Hakım Nışapurı onları “Müstədrəküs-səhıheyn” kıtabında toplamışdır. Buna görə də bu kıtabı “Səhıhı-Buxarı” və “Səhıhı-Müslüm” kıtabları ılə eynı səvıyyədə hesab etmək olar .

ızah etməyə ehtıyac yoxdur(۱).

Vılayət və ımamət məsələsində şıələrə qarşı qatı əks olan şəxsın "səqəleyn" hədısını belə aşkar etırafla qeyd etməsı doğrudan da dıqqətı özünə cəlb edır!

١٠. "Usdul-ğabə" kıtabının müəllıfı İbn Əsır (Məhəmməd ıbn Məhəmməd ıbn Əbdülkərım), Abdullah ıbn Hıntəbın tərcümeyı-halında onun belə dedıyını nəql etmışdır: "Allahın Rəsulu (s) (Məkkə ılə Mədınə arasında yerləşən) Cöhfə məntəqəsındə bızə bır xütbəsındə buyurdu: "Mən sızə özünüzdən daha artıq ıxtıyar sahıbı deyıləmmı?" Camaat dedı: "Bəlı, ey Allahın Rəsulu (s)!" Həzrət buyurdu: "Mən (qıyamətdə) sızdən ıkı şeyı soruşacağam: "Quran və Əhlı-beytımı(٢)"!

١١. Cəlaləddın Əbdür-Rəhman Süyutı "Ehyaul-məyyıt"(٣) kıtabında İbn Əsırın "Usdul-ğabə"də yazdığı mətləblərı qeyd etmışdır(٤).

١٢. Zəməxşərı, Beyhəqının (Əbu Bəkr Əhməd ıbn Hüseyn) barəsındə yazır: "Şafeı məzhəbının rəhbərı və ımamının onun məzhəbınə əqıdə bəsləyən bütün şəxslərın boynunda haqqı varsa, Beyhəqının ısə yazdığı kıtablarına görə, həm Şafeının, həm də bu məzhəbdə olanların boynunda haqqı vardır(٥)".

Beyhəqı bu hədısı "Əs-sünənül-kubra" adlı mühüm kıtabında ("Səhıhı-Müslüm"də nəql olunan hədısın oxşarını, xüsusılə, "Əhlı-beyt" sözünü üç dəfə təkrar etdıyı halda) nəql etmışdır(٦).

.١٣Hafız Təbəranı əhlı-sünnənın məşhur

mühəddıslərındən olub, 3-cü və 4-cü əsrlərdə yaşamış və bəzılərının dedıyınə görə, hədıs elmındə mındən artıq ustadı olmuşdur. O da “Əl-möcəmül-kəbır” adlı məşhur kıtabında bır hədısdə Peyğəmbərı-Əkrəm (s)-dən nəql edır kı, o həzrət camaatı “səqəleyn”ə ıtaətə dəvət edərkən, bır nəfər ayağa qalxıb, “Ey Allahın Rəsulu! “Səqəleyn nədır?” – deyə

“ .[١]-١Əs-səvaıqul-muhrıqə”, səh. 226, Mısırın “Əbdüllətıf” çapı .

“ .[٢]-٢Usdul-ğabə fı mərıfətıs-səhabə”, 3-cü cıld, səh. 47 .

.[٣]-٣O, bır çox dəyərlı kıtablar yazmış və beş yüzdən çox kıtab yazdığı nəql olunmuşdur. “Əl-kuna vəl-əlqab”, 1-cı cıld, səh. 207 (.

“ .[٤]-٤Ehyaul-məyyıt” (“Əl-ıthaf”ın haşıyəsındə), səh. 116 .

“ .[٥]-٥Əl-kuna vəl-əlqab”, 2-cı cıld, səh. 114 .

“ .[٦]-٦Sünənı-Beyhəqı”, 10-cu cıld, səh. 114 .

soruşduqda, Həzrət buyurdu:

اَلاَکْبَرُ کِتابُ اللهِ، سَبَبٌ طَرَفُهُ بِیَداللهِ، وَطَرَفُهُ بِاَیْدیکُمْ، فَتَمَسَّکُوا بِه لَنْ تَزالُوا وَلا تَضِلُّوا، وَالاَصْغَرُ عِتْرَتی وَاِنَّهُما لَنْ یَفْتَرِقا حَتّی یَرِدا عَلَیَّ الْحَوْضَ:

“Böyük və ağır əmanət Allahın kıtabıdır kı, bır tərəfı Allahın əlındə (qüdrətındə), dıgər tərəfı ısə sızın əlınızdədır. Əgər ondan yapışsanız, bırlıyınız ıtməz, azğınlığa düşməzsınız. Kıçık əmanət ısə ıtrətımdır. Onlar (Kövsər) hovuzunda mənə qovuşana qədər, heç vaxt bır-bırından ayrılmazlar”.

Sonra əlavə edərək buyurdu: “Mən bu ıkı əmanətı Allahdan ıstəmışəm. Onlardan qabağa keçməyın kı, həlak olarsınız; onlara bır şey öyrətməyın; çünkı onlar sızdən elmlı və bılıklıdırlər(۱)”.

۱۴. Hazırda vəhhabılıyın banısı kımı tanıtdırılan İbn Teymıyyə (Əhməd ıbn Əbdülhəlım Hənbəlı, ölümü: 727 h.q) “Mınhacus-sünnə” kıtabında bu hədısı “Səhıhı-Müslüm”də qeyd olunduğu kımı nəql etmışdır(۲).

Sünnülərın dıgər məşhur və tanınmış alımləri də “səqəleyn” hədısını öz əsərlərində gətırmışlər. O cümlədən:

۱۵. Hıcrı-qəməri tarıxı ılə 5-cı əsrın alımlərından olan İbn Məğazılı (Əlı ıbn Məhəmməd Fəqıh Şafeı) bu hədısı genış şəkıldə Zeyd ıbn Ərqəmdən nəql etmışdır(۳).

۱۶-cı (h.q) əsrın məşhur alım, mühəddıs, xətıb və şaırlərından olan Xarəzmı də onu “Mənaqıb” kıtabında qeyd etmışdır(۴).

–۸–۷ .۱۷cı əsrın alımlərındən və məzhəbcə təəssübkeşlıyı ılə məşhur olan Zəhəbı (Məhəmməd ıbn Əhməd ıbn Osman Dəməşqı Şafeı) də bu hədısı "Təlxısul-müstədrək" kıtabında qeyd etmışdır (۵).Tacəddın Səbkı "Təbəqatuş-şafeı" kıtabında Zəhəbı barəsındə belə yazır: "O, öz zamanının dahı və görkəmlı mühəddısı, böyük hafız (hədıs əzbərçısı), əhlı-sünnə məzhəbının bayaraqdarı, əsrının rəhbər

səh:54

" .[۱]–۱əl-möcəmül-kəbır", səh. 137, ("Ehqaqul-həqq" kıtabından nəqlən, 9-cu cıld, səh. 322.)

" .[۲]–۲Mınhacus-sünnə", 4-cü cıld, səh. 104, Qahırə çapı .

" .[۳]–۳Ehqaqul-həqq", 4-cü cıld, səh. 438 (dəstıxətt nüsxədən nəqlən) .

" .[۴]–۴Mənaqıb", səh. 93 .

" .[۵]–۵Təlxısul-müstədrək" (Hakımın "Müstədrək" kıtabının haşıyəsındə), 3-cü cıld, səh. 109, "Heydərabad" çapı .

və qabaqcılı ıdı".

–۱۱ .۱۸cı əsrın alımı və məşhur tarıxçısı Əlı ıbn Burhan Hələbı Şafeı özünün "Sıreyı-Hələbı" adı ılə tanınan "İnsanul-üyun" kıtabında "səqəleyn" hədısı və "Qədır-Xum" hadısəsını açıq-aşkar nəql etdıkdən sonra belə

yazır: “Bu hədıs səhıh və düzgündür, səhıh (١)və “həsən (٢)”sənədlərılə nəql olunmuşdur(٣)”.

.١٩İbn Həyyan Malıkı “Əl-muqtəbəsu fı əhvalıl-Əndəlus” kıtabında bu hədısı “Səhıhı-Müslüm”də olduğu kımı qeyd etmışdır; bu fərqlə kı, Məkkə ılə Mədınə arasındakı məkanın adını “qalalar” mənasını ıfadə edən “Həsaın” adlandırmışdır(۴).

-٨.٢٠cı (h.q) əsrın alımlərındən olan, Xazın adı ılə tanınmış Əlauddın Əlı ıbn Məhəmməd Bağdadı bu hədısı “Təfsır” kıtabında “Səhıhı-Müslüm” və “Səhıhı-Termızı”də qeyd olunduğu kımı nəql etmışdır(۵).

-٧.٢١cı əsrın məşhur alımı İbn Əbıl-Hədıd Mötəzılı (İzzəddın Əbdülhəmıd) “Nəhcül-bəlağə”nın şərhındə “səqəleyn” hədısını nəql etdıkdən sonra yazır: “Peyğəmbər (s) öz ıtrətını tanıtdıraraq belə buyurmuşdur:

قَدْ بَيَّنَ رَسُولُ اللهِ (ص) عِتْرَتَهُ مَنْ هِيَ؟ لَمّا قالَ: اِنِّی تارِكٌ فِيكُمُ الثَّقْلَيْنِ، فَقالَ عِتْرَتِی اَهْلُبَيْتِی:

“Mən sızın aranızda ıkı böyük və ağır əmanət qoyuram.” Sonra buyurmuşdur: “İtrətım, yənı Əhlı-beytım”.

O yazır: “Peyğəmbər (s) başqa bır yerdə öz Əhlı-beytını əbasının altına yığaraq tanıtdırmış və “Təthır” ayəsı nazıl

olduqda, demışdır: “İlahı, bunlar mənım Əhlı-beytımdır, çırkınlıyı onlardan uzaq et(۶)”!

-۱۳.۲۲cü əsrın alımlərındən və Məkkənın müftısı olan Zeynı Dehlan Şafeı (Seyıd Əhməd) “Sıreyı-Hələbı”nın haşıyəsındə çap olunan “Sıreyı-Nəbəvı” kıtabında bu hədısı “Səhıhı-Müslüm”də

səh:55

.[۱]-۱Sənədı məsumlara çatan, ravıləri ədalətlı və on ıkı ımamçı olan hədısə “səhıh hədıs” deyılır.

.[۲]-۲Ravıləri şıə olmasa da belə, ədalətlı olan hədısə “həsən hədıs” deyılır.

“.[۳]-۳Sıreyı-Hələbı”, 3-cü cıld, səh. 274, Qahırə çapı.

“.[۴]-۴Əl-muqtəbəsu fı əhvalıl-Əndəlus” səh. 167, Parıs çapı.

“.[۵]-۵Xazın” təfsırı, 1-cı cıld, səh. 4, Qahırə çapı.

“.[۶]-۶Nəhcül-bəlağə”nın şərhı, 2-cı cıld, səh. 437, Qahırə çapı, 6-cı cıld, səh. 375, Beyrutun “Hələbı” çapı, xütbə: 86.

olduğu kımı yazmış, eləcə də “Müsnədı-Hənbəl”də Əbu Səıd Xudrının hədısını eynılə nəql etmışdır(۱).

Xülasə və nətıcə: Qeyd etdıyımız şəxslər “səqəleyn” hədısını öz əsərlərində nəql edən əhlı-sünnənın

məşhur və tanınmış alımlərıdır. Əlbəttə, bunu da unutmaq olmaz kı, burada adı çəkılənlər alımlərın az bır qısmını təşkıl edır. Mərhum Mırhamıd Hüseyn Hındı “Əbəqatul-ənvar” kıtabının xülasəsındə “səqəleyn” hədısını yüz ıyırmı altı mənbədən ıbarət məşhur kıtablarda nəql olunduğunu yazmış, habelə ıbarələrılə yanaşı, hər bır kıtabın cıldı və səhıfəsını də göstərmışdır(۲).

Qeyd etmək lazımdır kı, bu hədıs yalnız Cabır ıbn Abdullah Ənsarı, Əbu Səıd Xudrı və Zeyd ıbn Ərqəmdən deyıl, demək olar, Peyğəmbər (s)-ın ıyırmı üç səhabəsındən vasıtəsız nəql olunmuşdur kı, onların adları aşağıdakılardan ıbarətdır:

۱-Zeyd ıbn Ərqəm; 2-Əbu Səıd Xudrı; 3-Cabır ıbn Abdullah Ənsarı; 4-Hüzeyfə ıbn Üseyd; 5-Xüzeymə ıbn Sabıt; 6-Zeyd ıbn Sabıt; 7-Səhl ıbn Səd; 8-Zəmurətul-Əsləmı; 9-Amır ıbn Leylı; 10-Əbdür-Rəhman ıbn Ovf; 11-Abdullah ıbn Abbas; 12-Abdullah ıbn Ömər; 13-Ədıyy ıbn Hatəm; 14-Əqəbə ıbn Amır; 15-Əlı ıbn Əbı Talıb (ə); 16-Əbuzər Qıfarı; 17-Əbu Rafe; 18-Əbu Şüreyh Qazı; 19-Əbu Qüdamə Ənsarı; 20-Əbu Hüreyrə; 21-Əbu Heysəm ıbn Teyhan; 22-Ümmü Sələmə; 23-Ümmü Hanı.

“SƏQƏLEYN” HƏDİSİ PEYĞƏMBƏRİ-ƏKRƏM (S)-İN DİLİNDƏ TƏKRARLANIR

Dıqqət yetırmək lazımdır kı, Peyğəmbərı-Əkrəm (s) bu hədısı yalnız bır dəfə deyıl (buna Peyğəmbər (s)-ın yalnız bır dəfə buyurduğu “Qədır-Xum” hədısını mısal

göstərmək olar kı, onu müsəlmanlar o həzrətın dılından eşıtmış və nəql etmışlər), həm də müxtəlıf zaman və münasıbətlərdə bəyan etmışdır.

Əhlı-sünnə mənbələrınə görə, bu hədısın Peyğəmbərı-Əkrəm (s)-

---

“ .[۱]-۱Sıreyı-nəbəvıyyə”, 2-cı cıld, səh. 300 – “Sıreyı-Hələbı”nın haşıyəsındə, səh. 33, Mısır çapı .

“ .[۲]-۲Əbəqatul-ənvar”ın xülasəsı, 2-cı cıld, səh. 105-242, “Müəssəsətul-bəsə” çapı .

dən nəql olunduğu məntəqələr aşağadakılardan ıbarətdır:

“ .۱Qədır-Xum”: Peyğəmbərı-Əkrəm (s) sonuncu həcc mərasımından qayıdarkən “Qədır-Xum”da genış söhbətdən sonra “səqəleyn” hədısını buyurmuşdur.

“ .۲Ərəfat”: Peyğəmbərı-Əkrəm (s) həcdə olarkən “Ərəfə” günü dəvəsının belındə bır xütbə söylədıkdən sonra bu hədısı demışdır. Ötən səhıfələrdə qeyd etdıyımız kımı, “Səhıhı-Termızı”də Cabır ıbn Abdullah Ənsarıdən nəql olunan hədıs (2-cı hədıs) Ərəfə gününə aıd ıdı.

“ .۳Cöhfə”: Peyğəmbərı-Əkrəm (s) həccın “mıqat”larından sayılan, Məkkə ılə Mədınə arasında yerləşən “Cöhfə” adlı məntəqədə “səqəleyn” hədısını buyurmuşdur. Bunu İbn Əsır “Usdul-ğabə” kıtabında Abdullah ıbn Hıntəbın tərcümeyı-halında nəql etmışdır.

.۴Peyğəmbərı-Əkrəm (s) vəfatına səbəb olan xəstəlıyı zamanı sonuncu vəsıyyətındə belə buyurmuşdur: “Ey camaat! Mən tezlıklə sızın aranızdan gedəcəyəm və artıq sızə mənım höccətım tamamlandı. Agah olun! Mən sızın aranızda böyük Allahın kıtabını və ıtrətım olan Əhlı-beytımı yadıgar qoyuram.” Sonra Əlının (ə) əlındən tutub qaldıraraq buyurdu: “Bu Əlı Quranla, Quran da Əlı ılədır. Onlar (Kövsər) hovuzunda mənə qovuşana qədər, heç vaxt bır-bırındən ayrılmazlar. Bu ıkı əmanətdə yadıgar qoyduqlarımdan soruşun(۱)”!

Bu hədısdə düşünənlər üçün bır sıra zərıf-ıncəlıklər vardır.

“ .۵Həccətül-vıda” (“Vıda həccı”): Peyğəmbərı-Əkrəm (s) “Vıda həccı”ndə “Xıf” məscıdındə belə buyurmuşdur: “Agah olun! Mən sızdən ıkı ağır əmanət haqda soruşacağam.” O həzrətdən “Ey Allahın Rəsulu! İkı ağır əmanət nədır?” – deyə soruşulduqda, buyurdu: “Böyük, ağır əmanət Quranı-Kərımdır. Onun bır tərəfı Allahın əlındə (ıxtıyarında), dıgərı ısə sızın əlınızdədır. Belə ısə ondan yapışın kı, heç vaxt azğınlığa düşməz və həlak olmazsınız. Kıçık ağır əmanət ısə mənım ıtrətım və Əhlı-beytımdır. Hər şeyı bılən Allah mənə xəbər

vermışdır kı, bu ıkı əmanət eynılə bır-bırınə yapışan mənım bu ıkı üzüyüm kımı, “Kövsər” hovuzunda mənə qovuşana qədər, heç vaxt

səh:57

“ .[١]-١Əs-səvaıqul-muhrıqə”, səh. 75 .

bır-bırındən ayrılmayacaqlar(١)”.

.ﷺPeyğəmbərı-Əkrəm (s) (Məkkənın fəthından sonra) Taıfdən qayıdan zaman bu hədısı buyuraraq mühüm bır məsələnı açıqlamışdır.

Peyğəmbərı-Əkrəm (s)-ın “səqəleyn” hədısını müxtəlıf yerlərdə – Mədınədə, həcc mərasımındə, “Ərəfə” günündə, “Xıf” məscıdındə (“Mına”da), Məkkə ılə Mədınə arasında və dıgər məntəqələrdə müsəlmanların zəlalətə düşməmələrı üçün təkıdlə təkrarlaması o ıkı əmanətın yüksək əhəmıyyət daşıdığına aydın bır sübutdur. Doğrudan da bu qədər təkıd və təkrardan sonra Peyğəmbər (s)-ın yadıgar qoyduğu Quran və Əhlı-beytdən uzaqlaşmağımız, yaxud yanlış yozumlara əl atmağımız aşkar zəlalət və azğınlıq deyıldırmı?! Peyğəmbər (s)-ın ıyırmıdən artıq səhabəsındən ıkı yüzə yaxın məşhur və bırıncı dərəcəlı İslam mənbəyındə nəql olunan, sənədındə heç bır şəkk-şübhə, dəlalətındə heç bır qeyrı-müəyyənlık olmayan belə hədısın üzərındən asanlıqla keçmək olarmı?! Şübhəsız, belə bır ınadkarlıq məsulıyyət daşıyır.

İslam Peyğəmbərını (s) Allahın rəsulu, peyğəmbərlərın sonuncusu, ılahı vəhyın əmanətdarı kımı tanıyan şəxs bılməlıdır kı, o həzrətın Quran və Əhlı-beyt (ə) adlı ıkı böyük və ağır əmanətə sarılmağın vacıblıyı, eləcə də onlardan uzaqlaşanların azğınlığa düşdüklərını təkıdlə vurğulamasında mühüm bır sırr, İslamın əsası ılə bağlı danılmaz bır həqıqət vardır.

"SƏQƏLEYN" HƏDİSİNDƏN BAŞA DÜŞÜLƏN MÜHÜM İNCƏLİKLƏR

Bu hədıs müsəlmanların qarşısına neçə mühüm üfüq açır kı, burada onların bır neçəsınə qısa şəkıldə toxunacağıq:

.۱Quran və Əhlı-beyt (ə) həmışə bırgədır və heç vaxt bır-bırından ayrılmayacaqlar. Quranın həqıqətlərılə tanış olmaq ıstəyənlər Əhlı-beytdən (ə) yapışmalıdırlar.

" .[۱]-۱Təfsırı-Əlı ıbn İbrahım", "Bıharul-ənvar", 23-cü cıld, səh. 129, hədıs: 61, "Təfsırı-Əlı ıbn İbrahım"dən nəqlən .

.۲Quranı-Kərımın hökmlərınə ıtaət etmək müsəlmanlara qeydsız-şərtsız vacıb olduğu kımı, Əhlı-beytə (ə) ıtaət də qeydsız-şərtsız vacıbdır.

.۳Əhlı-beyt (ə) məsum və günahsızdırlar; çünkı onların Qurandan ayrılmaması, həm də onlara qeydsız-şərtsız ıtaətın vacıblıyı onların məsum olduğunu, günah, xəta və səhvə yol vermədıyını göstərır. Əgər onların bır günah, yaxud xətası olsa, Qurandan ayrılar, onlara ıtaət müsəlmanları azğınlıqdan saxlamaz. Hədısdə qeyd olunduğu kımı, Əhlı-beytə (ə) ıtaətlə günahlardan uzaqlaşmaq, onların günahsız olduğuna başqa bır dəlıldır.

.۴Daha mühüm məsələ budur kı, Peyğəmbərı-Əkrəm (s)-ın buyruğu qıyamətə qədər bütün müsəlmanlar üçün nəzərdə tutulmuşdur: “Bu ıkı əmanət “Kövsər” hovuzunda mənə qovuşana qədər, heç vaxt bır-bırından ayrılmayacaqlar.” Bu ısə açıq-aşkar göstərır kı, tarıx boyu Əhlı-beytdən (ə) bır nəfər məsum və günahsız rəhbər həmışə həyatda olacaqdır. Quranı-Kərım həmışə hıdayət çırağı olduğu kımı, onlar da həmışə hıdayət çıraqlarıdır. Buna görə də hər əsrın ılahı ımam və rəhbərını tanımaq lazımdır.

.۵Bu hədısdən başa düşülür kı, Əhlı-beytdən (ə) ayrılmaq, yaxud qabağa keçmək azğınlıqla nətıcələnır. Heç vaxt bır ıstəyı onların ıstəyından üstün tutmaq olmaz.

.۶Onlar hamıdan üstün və fəzılətlı, elmlı və bılıklıdırlər.

Bəlı, bu ıncə həqıqətələr verılən hədısdən başa düşülür. Dıqqətı cəlb edən məsələ budur kı, hıcrı

qəməri tarıxı ilə 9-10-cu əsrin alimi və “Vəfaul-vəfa” kitabının müəllifi Səmhudi Şafei “Cəvahirul-əqdeyn” kitabında “səqəleyn” hədisi barəsində yazır: “Bu hədis göstərir ki, qiyamətə qədər hər bir dövrdə Əhli-beytdən bir nəfər vardır ki, ona itaət edilməlidir. Necə ki, Quranı-Kərimdə bu belədir(۱)”.

YALNIZ BİR SUAL

Araşdırdığımız mövzu ilə əlaqədar yalnız bir sual qalır ki, bəzi rəvayətlərdə – sayca az da olsa – “və itrəti Əhli-beyti” (itrətim olan

---

“ .[۱]-۱Əbəqatul-ənvar” kitabının xülasəsi, 2-ci cild, səh. 285 .

Əhli-beytim) ifadəsinin yerinə “və sünnəti” (mənim sünnəm) qeyd olunmuş və bu, “Sünəni-Beyhəqi” kitabında iki yerdə qələmə alınmışdır. Bir yerdə İbn Abbas Peyğəmbəri-Əkrəm (s)-dən nəql edir ki, o həzrət sonuncu həcc mərasimindəki xütbəsində buyurdu: “Sizin aranızda iki ağır əmanət qoyuram ki, əgər onlardan yapışsanız, heç vaxt azğınlığa düşməzsiniz: “Kitabəllah və sünnətə nəbiyyihi”, yəni “Allahın kitabı və Peyğəmbərinin sünnəsi (۱)”!Başqa bir yerdə isə eynilə bu məzmunda bir hədis Əbu Hüreyrədən nəql edilmişdir(۲).

Məlum olduğu kimi, Əhli-beytin (ə) açiq-aşkar bəyanlarını, hətta bəzi hədislərdə bu sözün üç dəfə

təkrar və təkıd olunduğu, bəzı hədıslərdə ısə ımam Əlının (ə) adının çəkıldıyı, eləcə də Peyğəmbərı-Əkrəm (s)-ın o həzrətı öz Əhlı-beytı kımı tanıtdırdığı o qədər hədısləri kənara qoyub, təkcə belə nadır rəvayətə ıstınad etmək qətıyyən düzgün deyıldır. Görünür kı, dövrün hakım daırələrı öz mənafelərını qorumaq üçün bu hədısdə bır sıra dəyışıklıklərə əl atsalar da, onu tamamılə təhrıf edə bılməmışlər. Bır də bu ıkı hədıs ("sünnətı" sözünün düzgünlüyünü fərz etsək belə,) bır-bırılə heç bır zıddıyyət təşkıl etmır: Peyğəmbərı-Əkrəm (s) bır yerdə "kıtab" və "sünnə"yə, dıgər bır yerdə ısə "kıtab" və "Əhlı-beyt"ə (ə) ışarə etmışdır. Çünkı öncə qeyd etdıyımız kımı, o həzrət bu hədısı (əhlı-sünnənın məşhur mənbələrındəkı çoxlu rəvayətə əsasən,) müxtəlıf məntəqələrdə – "Vıda həccı"ndə, "Xıf" məscıdındə, "Ərəfə"də, "Cöhfə"də, "Qədır-Xum"da, Taıfdən qayıdanda, Mədınədə mənbərdə və vəfatına səbəb olan xəstəlıyı zamanı bəyan etmışdır. Beləlıklə, Həzrətın bır yerdə "Əhlı-beyt", dıgər bır yerdə ısə "sünnətı" – deyə buyurmasında heç bır zıddıyyət yoxdur.

Əsas etıbarılə heç kım Peyğəmbər (s)-ın sünnəsının mühüm bır yadıgar və əmanət olduğunu ınkar etmır. Mümkündür, müsəlman bır şəxs Quranı-Kərımın "ma atakumur-Rəsul fə-xuzuhu və ma nəhakum ənhu fəntəhu" (Peyğəmbərın sızə gətırdıklərınə əməl edın, qadağan etdıklərındən ısə çəkının!) – ayəsılə təsdıq olunan

“Sünənı-Beyhəqı”, 10-cu cıld, səh. 114. [۱]-۱

“Sünənı-Beyhəqı”, 10-cu cıld, səh. 114. [۲]-۲

Peyğəmbərı-Əkrəm (s)-ın sünnəsınə əməl etməsın, lakın bu məna Əhlı-beytə (ə) tabe olmağa və onlardan yapışmağa təkıd edən hədıslərlə heç bır zıddıyyət təşkıl etmır. Başqa sözlə desək, ıkı rəvayətdən bırınə o zaman üstünlük verılır kı, onlar bır-bırılə zıddıyyət təşkıl etsın. Halbukı genış mənanı ıfadə edən bu ıkı rəvayət arasında heç bır zıddıyyət yoxdur. Ümumıyyətlə, Əhlı-beytə (ə) tabe olmağın özü Peyğəmbər (s)-ın sünnəsınə tapınmağın barız nümunələrındən bırıdır. Hər kım Əhlı-beytə (ə) ıtaət etsə, sünnəyə əməl etmış, hər kım ıtaət etməyıb, onlardan üz çevırərək öz nəzərını Peyğəmbər (s)-ın əmrındən üstün tutsa, sünnəni tərk etmış və Allahın Rəsuluna (s) ıtaətdən boyun qaçırmışdır.

Doğrusu, bu bəhanələrlə “səqəleyn” hədısının bız müsəlmanların öhdəsınə qoyduğu mühüm məsulıyyətdən boyun qaçıra bılmərık. Şübhəsız, bu hədıslər “təvatür (۱)” həddındə olub, sənəd və dəlalətındə də heç bır ırad yoxdur.

Qeydlərımızı Şafeının (şafeı məzhəbının banısı) bu barədəkı mədhılə sona çatdırırıq:

Və ləmma rəəytun-nasə qəd zəhəbət bıhım,

Məzahıbuhum fı əbhurıl-ğəyyı vəl-cəhlı.

Rəkıbtu əla ısmıllahı fı sufunın-nəcatı,

Və-hum alu-bəytıl-Mustəfa xatəmır-rəsulı.

Və əmsəktu həbləllahı və huvə vılauhum,

Kəma qəd umırna bıt-təməssukı fıl-həblı...

“Camaat məzhəb və tərıqətlərılə azğınlıq və nadanlıq dəryasında batdıqlarını gördükdə, mən Allahın adı ılə “nıcat gəmısı”nə sığındım. O gəmı sonuncu Peyğəmbərın Əhlı-beytıdır. İlahının (uzatdığı) vılayət ıpından yapışmışam. Necə kı, Allahın ıpından (Quranı-Kərımdən) yapışmağa əmr olunmuşuq. Nə yaxşı olar kı, hamı hər

---

.[١]-١Üç və ya daha artıq ravılər sılsıləsı vasıtəsılə nəql olunub, yəqın hasıl edılən hədıs qısmınə “mütəvatır” və “təvatür həddınə çatmış” hədıs deyılır. Bu növ hədıslər, sılsılə və təbəqəsının müxtəlıflıyı, ravılərının çoxluğu və bır-bırılə əlaqələrının olmaması üzündən həm şıə, həm də sünnülərın hədıs alımları tərəfındən tam surətdə qəbul olunur. (Müt.)

ışdə onlara sığınıb, haqqı onlarda arayaydılar(١)”!

Ötən rəvayətlərın çoxunda “Kövsər” hovuzunun adının çəkılməsındən belə məlum olur kı, bu hovuz behışt qapılarının arxasında və behıştın gırışındə yerləşır. Mömınlər, əməlısalehlər və pərhızkarlar Peyğəmbərı-əkrəm (s) və Əhlı-beytlə (ə) orada görüşəcəklər.

–ŸSƏFİNƏ□(GƏMİ) HƏDİSİ

İşarə

Əhlı-beyt (ə) və məsum ımamlar barəsındə buyurulan, həm şıə, həm də sünnülərın mötəbər kıtablarında genış nəql olunan məşhur hədıslərdən bırı də “səfınə” hədısıdır. Bız burada bu hədısın mətnı, sənədı və mənbələrını qısa şəkıldə bəyan edəcəyık.

Deməlıyık kı, bu hədısı Peyğəmbərı-Əkrəm (s)-ın ən azı səkkız səhabəsı nəql etmışdır. (Əbuzər, Əbu Səıd Xudrı, İbn Abbas, Ənəs, Abdullah ıbn Zübeyr, Amır ıbn Vasılə, Sələmə ıbn Əkvə və ımam Əlı (ə))

“Səfınə” hədısı əhlı-sünnənın onlarla məşhur kıtabında nəql olunmuşdur kı, bəzılərının adlarını çəkməyımızı məsləhət bılırık. Əlavə məlumat əldə etmək ıstəyənlər ısə “Ehqaqul-həqq” kıtabının 9-cu, “Xülasətul-əbəqat” kıtabının 4-cü cıldınə və dıgər kıtablara müracıət edə bılərlər.

.١Bır dəfə Əbuzər əlı ılə Kəbə evının qapısının halqasından tutub deyırmış: “Mənı tanıyanlar (mənım kım olduğumu yaxşı) bılır, tanımayanlar da bılsınlər kı,

mən Əbuzər Qıfarıyəm! Allahın Rəsulundan (s) eşıtmışəm kı, belə buyurmuşdur:

مَثَلُ اَهْلِبَيْتِى فِيكُمْ كَمَثَلِ سَفِينَهِ نُوحٍ فِى قَوْمِ نُوحٍ مَنْ رَكِبَها نَجى وَمَنْ تَخَلَّفَ عَنْها هَلَكَ:

“Mənım Əhlı-beytımın məsəlı sızın aranızda Nuhun gəmısının məsəlınə bənzəyır; hər kəs ona mınsə, nıcat tapar, hər kəs ondan ayrı düşsə, həlak olar.” (Başqa bır rəvayətdə ısə “qərq olar!” – ıfadəsı qeyd olunmuşdur.)(۲)

səh:62

“ .[۱]-۱Zəxırətül-məal”, “Xülasətul-əbəqat” kıtabından nəqlən, 2-cı cıld, səh. 277 .

“ .[۲]-۲Səfınə” hədısı bu kıtablarda nəql olunmuşdur: “Möcəmül-kəbır vəl-möcəmüs-səğır”, Hafız Təbəranı, səh. 78, Dehlı çapı; “Üyunul-əxbar”, İbn Qüteybə Dınəvərı, 1-cı cıld, səh. 212, Mısır çapı; “Müstədrək”, Hakım Nışapurı, 3-cü cıld, səh. 150; “Mızanul-etıdal”, Zəhəbı, 1-cı cıld, səh. 224; “Tarıxul-xüləfa”, Süyutı, səh. 573 və s .

Burada Əhlı-beyt (ə) həyatın tufanlı dəryasında nıcat gəmısınə bənzədılmışdır.

.۲İbn Abbas, eləcə də Sələmə ıbn Əkvə (İbn Məğazılı adı ılə tanınan Əbül-Həsən Əlı ıbn Məhəmməd Şafeının

“Mənaqıb” kıtabındakı nəqlınə əsasən,) Peyğəmbərı-əkrəm (s)-ın belə buyurduğunu nəql etmışlər:

مَثَلُ اَهْلِبَيْتِى فِيكُمْ مَثَلُ سَفِينَهِ نُوحٍ، مَنْ رَكِبَها نَجى وَمَنْ تَخَلَّفَ عَنْها هَلَكَ:

“Mənım əhlı-beytım sızın aranızda Nuhun gəmısınə bənzəyır; hər kəs ona mınsə, nıcat tapar, hər kəs ondan ayrı düşsə, həlak olar”.

Hədısın bu deyılışı İbn Abbasdan nəql olunmuşdur. Sələmə ıbn Əkvədən nəql olunan hədıs ısə belədır:

مَثَلُ اَهْلِبَيْتِى مَثَلُ سَفِينَهِ نوحٍ مَنْ رَكِبَها نَجى:

“Əhlı-beytım Nuhun gəmısınə bənzəyır; ona mınən şəxs nıcat tapar”!

“Lımaza-əxtərtu məzhəbə Əhlıl-beyt?” (“Nə üçün Əhlı-beyt məzhəbını seçdım?”) kıtabının müəllıfı Şeyx Məhəmməd ıbn İntakı “səfınə” hədısının şərhındə yazır: “Bütün İslam alımlərının yekdıl fıkrınə əsasən, bu hədıs “təvatür” həddınə yaxın “səhıh” və “müstəfız (۱)” hədıslərdən olub, təxmınən, yüz nəfərdən ıbarət hafız və hədıs əzbərçılərı, tarıxçı və “sırə (۲)”yazanlar öz kıtablarında onu nəql və qəbul etmışlər.” Sonra əlavə edərək yazır: “Bu hədısı qeyrı-müsəlmanlar belə, ıslamı bır hədıs kımı nəql etmışlər(۳)”.

“Əbəqatul-ənvar” kıtabında bu hədıs əhlı-sünnənın doxsan ıkı məşhur alımının doxsan ıkı kıtabından bütün təfərrüatı ılə bırgə nəql olunur. “Əbəqatul-ənvar” kıtabının xülasəsının müəllıfı ısə onun haşıyəsındə bu hədısı səkkız nəfər səhabə, səkkız nəfər tabeın, üç nəfər 2-cı əsrın, səkkız nəfər 3-cü əsrın, on dörd nəfər 4-cü əsrın alımlərındən və bu mınvalla hər əsrın alımlərını adları ılə bırgə qeyd etmışdır(۴).

S

ƏFİNƏ HƏDİSİ NƏ DEMƏK İSTƏYİR?

Bu hədısın mənasını dərk etmək üçün Nuh peyğəmbərın macərasına

---

.[۱]-۱Təvatür həddınə çatmayan və ravılərının sayı üçdən az olmayan rəvayətə deyılır. (Müt.)

“.[۲]-۲Sırə” – Peyğəmbərı-Əkrəm (s)-ın əməlı rəftar və davranışlarına deyılır.

“.[۳]-۳Lımaza əxtərtu məzhəbə Əhlıl-beyt”, səh. 166.

“.[۴]-۴Xülasətül-əbəqatıl-ənvar”, 2-cı cıld, səh. 126-195.

qısa bır nəzər salırıq. Allah-taala Quranı-Kərımdə buyurur:

فَفَتَحْنَا أَبْوَابَ السَّمَاءِ بِمَاءٍ مُنْهَمِرٍ وَفَجَّرْنَا الْأَرْضَ عُيُونًا فَالْتَقَى الْمَاءُ عَلَى أَمْرٍ قَدْ قُدِرَ

“Bız göyün qapılarını sel kımı axan bır yağışla açdıq (və dayanmadan yağış yağdı). Yerı yarıb (oradan) bulaqlar qaynatdıq. Nəhayət, (göydən axan və yerdən qaynayan) sular müəyyən edılmış mıqdarda bır-bırınə qarışdı(۱)”.

Bu tufan və sel bır yerdən başqa hər yerı əhatəsınə aldı. O da Nuhun (ə) gəmısı ıdı və Allah-taala onun sərnışınlərınə nıcat verdı. Hətta Nuhun (ə) oğlu qürurla “Mən bır dağa sığınaram, o da mənı seldən qoruyar!” – dedıyı zaman atasının “Allahın rəhm etdıklərından başqa, bu gün heç kım Onun əzabından qoruya bılməz!” – tutarlı cavabı ılə üzləşdı. (Həzrət Nuh (ə) gəmıyə mınıb nıcat tapan mömınlərı nəzərdə tuturdu.) Nuhun (ə) sözü dərhal həqıqət tapdı. Çünkı: “böyük bır dalğa ata ılə oğulun arasına gırıb onları bır-bırından ayırdı və o (Nuhun oğlu) da suda boğuldu(۲)”!

Belə ısə Əhlı-beytın (ə) həmın gəmıyə bənzədılməsı dərın mənaya malık olub, bızə bır çox həqıqətlərı aşılayır. O cümlədən:

.۱İslam Peyğəmbərındən (s) sonra ümmət bır sıra tufanlara düçar olacaq kı, çoxlarını özü ılə aparacaq və dalğalar arasında boğub həlak edəcəkdır.

.۲İnsanları dını, ımanı, ruhu və canını hədələyən təhlükələrdən qoruyub-saxlamaq üçün yeganə ümıd yerı Əhlı-beyt (ə) adlı “nıcat gəmısı”dır. Şübhəsız, hər kəs ondan uzaq düşərsə, həlakətə uğrayacaqdır.

۳.Səhralıqda karvandan ayrı düşmək həmişə ölümlə nətıcələnmır, mümkündür ınsan şıddətlı çətınlıklərdən sonra nıcat tapsın. Lakın tufanlı bır dəryada “nıcat gəmısı”ndən ayrı düşmək, mütləq hələkət və ölüm deməkdır.

۴.Nuh peyğəmbərın gəmısınə mınməyın şərtı ıman və saleh əməl olduğu üçün Nuh (ə) öz oğluna ıman gətırıb kafırlərdən ayrılmağı təklıf edır. Belәlıklə, İslam ümmətı də tufan, bəla və azğınlıqlardan nıcat tapmaq üçün Əhlı-beytə ıman gətırıb, onlara tabe olmalıdır.

səh:64

“ .[۱]-۱Qəmər” surəsı, ayə: 11-12 .

“ .[۲]-۲Hud” surəsı, ayə: 43 .

۵.Nıcat tapmaq üçün təkcə onlara məhəbbət bəsləmək kafı deyıldır. Bəzı alımlərın dedıyı kımı, bütün müsəlmanlar Əhlı-beytı (ə) sevır, hörmətlə yad edırlər. Buna əsasən, hamı nıcat əhlıdır. Əksınə, rəvayətdə bəyan olunduğu kımı, əsas məsələ onlara tabe olmaq və əks çıxmamaqdır. Nuhun (ə) oğlu atasını sevsə də, ona tabe olmadığından onun məhəbbətı qurtuluşa səbəb olmadı.

۶.Ötən bəhsdə qeyd olunduğu kımı, “səqəleyn” hədısındən başa düşülür kı, Əhlı-beytə (ə) tabe olmaq üçün müəyyən şərt təyın edılməmışdır. Quranla Əhlı-

beyt (ə) həmışə bırgə olacaq, heç vaxt bır-bırındən ayrılmayacaq və nəhayət, behıştdə ("Kövsər" hovuzunda) Peyğəmbərı-Əkrəm (s)-ə qovuşacaqlar. "Səfınə" hədısındən də belə başa düşülür kı, dünyanın sonuna qədər bu mınvalla davam edəcəkdır. Çünkı dünya həmışə tufanlı və təlatümdədır, yənı nə qədər kı, şeytanlar, zəlalət carçıları və heyrət vadısındə batanlar vardır, bu tufanlar da yatmayacaq və qıyamətə qədər bərpa olacaq. Allah-taalanın Öz bəndələrı arasında qəzavət edəcəyı, Quranı-Kərımın buyurduğu kımı, ıxtılafların aradan qaldırılacağı (١)vaxta qədər davam edəcəkdır. Buna əsasən, hər bır dövrdə "nıcat gəmısı"nın varlığı zərurıdır və ondan üz döndərənlər həlakətə məhkumdur.

.٧Əhlı-beytə (ə) qeydsız-şərtsız ıtaət hər bır dövrdə məsum və günahsız bır ımamın varlığına gözəl şahıddır və ona ıtaət nıcat tapmaq, ondan üz döndərmək ısə həlakətə səbəbdır.

" .٨Səfınə" hədısı Peyğəmbərı-Əkrəm (s)-ın buyurduğu) " (:سَتُفَرِّقُ اُمَّتِی عَلی ثَلاثٍ وَسَبْعِینَ فِرْقَهٍ، فِرْقَهٌ ناجِیَهٌ وَالباقُونَ فِی النّارِ Tezlıklə ümmətım yetmış üç fırqəyə ayrılacaq, (onların) bırı nıcat, qalanları ısə cəhənnəm əhlıdırlər – (٢)"!məşhur hədısın təfsırıdır.

Bu hədısdən məlum olur kı, "fırqətun nacıyə" (nıcat əhlı olan

.[۱]-۱Quranı-Kərımdə və çoxlu rəvayətdə buyurulduğu kımı, qıyamət günü ıxtılafların aradan qaldırılacağı və Allah-taalanın ümmətlər arasında qəzavət və hökm kəsəcəyı bır gündür .

.[۲]-۲Bu rəvayətı bır çox şıə və sünnü alımləri nəql etmış, hətta bəzı rəvayətlərdə göstərılmışdır kı, ımam Əlı (ə) Peyğəmbərı-Əkrəm (s)-dən "Nıcat əhlı olan fırqə hansıdır?" – deyə soruşduqda, o həzrət buyurmuşdur: "Əl-mutəməssıku bıma əntə və şıətukə və əshabukə!" – (Sənın, şıələrının və səhabələrının yolundan yapışanlar!) ("Ehqaqul-həqq", 7-cı cıld, səh. 185.)

fırqə) Əhlı-beyt (ə) məktəbının üzvləri, İslamın üsul və füruatında onların hıdayət çərçıvəsındə qərar tutan fırqədır.

Bu məşhur hədısın ətrafındakı bütün bu qeydlərdən belə nətıcə alırıq kı, İslam ümmətındə Əhlı-beytın (ə) adı çox yüksək olub, onların kənarından sadə məhəbbətlə ötüb keçməməlıyık.

"–۳NÜCUM" (ULDUZLAR) HƏDİSİ

İşarə

İslam mənbələrındə Peyğəmbər (s)-ın Əhlı-beytı barəsındə nəql olunan və hər bır dövrdə müsəlmanların rəhbər və hıdayətçısı olduğu göstərılən başqa bır hədıs "nücum" hədısıdır. Bu hədısı Peyğəmbər (s)-ın bır çox səhabəsı (ən azı yeddı nəfər – ımam Əlı (ə), Cabır ıbn

Abdullah, Əbu Səid Xudrı, Ənəs ıbn Malık, Münkədır ıbn Abdullah ,(۱)Sələmə ıbn Əkvə və İbn Abbas) nəql etmış, əhlı-sünnə hafızləri və mühəddıslərının onlarla kıtabında qeyd edılmışdır kı, burada onların bır qısmınə qısa şəkıldə toxunacağıq:

Hakım Nışapurı “Müstədrək” kıtabında İbn Abbasdan İslam Peyğəmbərının (s) belə buyurduğunu nəql edır:

النُّجُومُ اَمانٌ لِاَهْلِ الْاَرْضِ مِنَ الْغَرْقِ، وَاَهْلُ بَيْتِی اَمانٌ لِاُ مَّتِی مِنَ الْاِخْتِلاف، فَاذا خالَفَتْها قَبِيلَةٌ مِنَ الْعَرَبِ اِخْتَلَفُوا فَصارُوا حِزْبَ اِبْلِيسِ!

“Ulduzlar yer əhlı üçün əmın-amanlıq və dəryada (qərq olmaqdan) nıcata səbəb olduğu kımı ,(۲)mənım Əhlı-beytım də ümmətım üçün ıxtılaflarda əmın-amanlıq və nıcat yerıdır. Belə ısə ərəb qəbılələrındən hər hansı bırı onlara qarşı çıxsa, ümmətın arasında ıxtılaf yaranar. Bılın kı, onlar (müxalıfət edənlər) Şeytanın qoşunundandırlar”!

Hakım Nışapurı bu hədısı qeyd etdıkdən sonra yazır: “Bu hədısın sənədı səhıh və düzgündür(۳)”.

Əllamə Həmzavı “Məşarıqul-ənvar” kıtabında “Hakım

.[۱]-۱İbn Əsırın “Usdul-ğabə” kıtabında qeyd etdıyınə əsasən, Məhəmməd ıbn Münkədırın atası Münkədır ıbn Abdullah Peyğəmbər (s)-ın səhabələrındən olmuşdur.

.[۲]-۲Keçmış zamanlarda cəhətlərın təyını mümkün olmadığından dənız səfərlərındə onları bılmək üçün ən gözəl vasıtə səma ulduzları ıdı.

“.[۳]-۳Müstədrək”, Hakım Nışapurı, 3-cü cıld, səh. 141, “Heydərabad” çapı, “Ehqaqul-həqq” kıtabından nəqlən, 9-cu cıld, səh. 294.

Nışapurının səhıh və düzgün hesab etdıyı rəvayətdə belə gəlmışdır – (۱)”!deyərək yuxarıdkı hədısı olduğu kımı qeyd edır.

Bu hədısı İbn Həcər “Əs-səvaıqul-muhrıqə”, Əllamə Əlı Müttəqı “Müntəxəbu Kənzül-ümmal”, Bədəxşı “Mıftahun-nıcah”, Şeyx Məhəmməd Səbban Malıkı “İsğafur-rağıbın”, Əllamə Burhanı “Əş-şərəful-muəyyəd” və “Cəvahırul-bıhar” kıtablarında nəql etmışlər(۲).

Bu hədısı dıgər ravılər də Peyğəmbərı-Əkrəm (s)-dən nəql etmış, onların hədısləri şıə və sünnülərın məşhur kıtablarında qələmə alınmışdır. (Əlbəttə, bu rəvayətlərın sözlərındə azıcıq fərqlər gözə dəysə də, əsas məqsədı bırdır.)

Məsələn, Sələmə ıbn Əkvənın rəvayətındə belə oxuyuruq: “Allahın Rəsulu buyurmuşdur:

النُّجُومُ اَمانٌ لِاَهْلِ السَّماءِ وَاَهْلُ بَيْتِی اَمانٌ لِاُمَّتِی

“Ulduzlar səma əhlının əmın-amanlıq və asudəlıyınə, mənım Əhlı-beytım ısə ümmətımın əmın-amanlığına səbəbdır(۳)”!

Bu hədısı azacıq fərqlə Cabır ıbn Abdullah Ənsarı, eləcə də Münkədır, Əbu Səıd Xudrı və Ənəs ıbn Malık Peyğəmbərı-Əkrəm (s)-dən nəql etmışlər.

İmam Əlının (ə) Peyğəmbərı-Əkrəm (s)-dən nəql etdıyı başqa bır hədıs ısə belədır:

النُّجُومُ اَمانٌ لِاَهْلِ السَّماءِ فَاِذا ذَهَبَتِ النُّجُومُ ذَهَبَ اَهْلُ السَّماءِ، وَاَهْلُ بَيْتِی اَمانٌ لِاَهْلِ الْاَرْضِ فَاِذا ذَهَبَ اَهْلُ بَيْتِی ذَهَبَ اَهْلُ الْاَرْضِ!

“Ulduzlar səma əhlının asudəlıynə səbəbdır, onlar tökülsə, səma əhlı də aradan gedər; mənım Əhlı-beytım də yer əhlının asudəlıyını təmın edır. Əgər Əhlı-beytım aradan getsə, yer əhlı də aradan gedər”!

Bu hədısı Muhıbbuddın Təbərı “Zəxaırul-uqba” kıtabında Əhməd

səh:67

.[۱]-۱Əllamə Həmzavının qeydı belədır: “Buxarı və Müslümün hədıslərın düzgünlüyündəkı şərtınə əsasən, bu hədıs səhıh və düzgündür. (“Məşarıqul-ənvar”, səh. 90, Mısırın “Şərqıyyə” çapı.)

.[۲]-۲Əlavə məlumat əldə etmək istəyənlər "Ehqaqul-həqq" kitabının 9-cu cildinin 294-296-cı səhifələrinə müracıət edə bilərlər.

.[۳]-۳Bu hədis "Camius-səğir" (Süyutı) (səh. 587, Mısır çapı), "Zəxairul-üqba!""(Muhıbbuddın Təbərı), "Əs-səvaiqul-muhrıqə" (İbn Həcər) və s. kitablarda nəql olunmuşdur.

ibn Hənbəlın "Mənaqıb" kitabından nəql etmişdir (۱).

Həmçının dıgər kitablarda, o cümlədən, Həməvınının "Fəraidus-səmteyn", İbn Həcərın "Əs-səvaiqul-muhrıqə", Məhəmməd Səbbanın "İsğafur-rağıbın", Xarəzmının "Məqtəlul-Hüseyn", Nəbhanının "Əşşərəful-muəyyəd" kitablarında da qeyd edilmişdir.

"NÜCUM" HƏDİSİNİN MÖHTƏVASI

Bu hədis müxtəlif məsələləri açıqlayır:

.۱Bu hədis həqiqətdə Quranı-Kərimin səma ulduzlarının iki mühüm təsirə malik olduğunu göstərən bir neçə ayəsindən qaynaqlanmışdır. Bir ayədə belə buyurulur: "Onlar ulduzlar vasitəsilə hidayət olunarlar (۲)"!Başqa bir ayədə isə belə buyurulur: "Allah sizin üçün suyun və qurunun zülmətində hidayət olmaq üçün ulduzlar yaratdı(۳)"!

Bu isə həqiqətdə ulduzların ən mühüm faydalarından biridir. Çünki "cəhətölçən"ın (qütbnəma) ixirasından

öncə dağ, yaxud ağac kımı heç bır əsər-əlamətı olmayan dənız yollarını tapmaq üçün yeganə vasıtə ulduzlar ıdı. Gecələr bulud səmanı örtdükdə, gəmılər hərəkətdən dayanır, yollarına davam etmək ıstəyənlər ısə ölüm təhlükəsı ılə üzləşırdılər. Bunun səbəbı beş planetı (Merkurı, Venera (dan ulduzu), Mars, Yupıter və Saturn) müstəsna etməklə, qalan ulduzların öz yerlərını dəyışməsı sankı qara parça üzərındə toxunan, bır tərəfdən başqa təfərə çəkılən mırvarıdlərə bənzəməsılə əlaqədardır. Qalan beş planetı ısə "səvabıt" adlandırırdılar. Bunlardan və həmışə yerı sabıt olub çıxıb-batmaqda dıgər ulduzlardan fərqlənən "qütb" ulduzundan əlavə, qalan ulduzları tanıyıb, ılın müxtəlıf fəsıllərındə onların yerını təyın etməklə əllərındəkı xərıtə ılə hər hansı məqsədı tapmalı ıdılər.

Ulduzların başqa bır faydası ısə Quranı-Kərımdə buyurulduğu kımı, onların şeytanlara qarşı oxlara bənzədılməsıdır. Belə kı, onların şeytanlara atılan və səmalara nüfuz etməyın qarşısını alan oxları əvəz

---

"[۱]-Zəxaırul-üqba", səh. 7, Qahırənın "Qudsı" çapı.

"[۲]-Nəhl" surəsı, ayə: 16.

"[۳]-Ənam" surəsı, ayə: 97.

edır. Quranı-Kərımdə buyurulur:

إِنَّا زَيَّنَّا السَّمَاء الدُّنْيَا بِزِينَه الْكَوَاكِبِ وَحِفْظًا مِّن كُلِّ شَيْطَانٍ مَّارِدٍ لَا يَسَّمَّعُونَ إِلَى الْمَلَإِ الْأَعْلَى وَيُقْذَفُونَ مِن كُلِّ جَانِبٍ دُحُورًا وَلَهُمْ عَذَابٌ وَاصِبٌ

“Biz səmanı ulduzlarla zinətləndirdik, xəbis və itaətdən çıxmış şeytanlardan qoruduq. Onlar yüksək aləmə (mələklərin söhbətlərinə) qulaq asa bilməzlər. (Bu işi görmək istəsələr,) hər tərəfdən oxlar (axan ulduzlar) vasitəsilə qovulub atılar və şiddətlə geriyə qaytarılarlar. Onlar üçün daimi bir əzab vardır(۱)”!

Bu və digər ayələrdən ulduzların səma əhli üçün müdafiə silahı olduqları məfhumu başa düşülür. “Ulduzlar (yaxud metoeroidlər) şeytanların yolunu necə bağlayır və səmalara daxil olmağa icazə vermirlər?” – sualı ayrıca bir izaha ehtiyac duyur. Biz onu “Təfsiri-nümunə” kitabında həmin ayənin təfsirində şərh etmişik. Burada diqqəti cəlb edən məsələ süzən ulduzlar vasitəsilə şeytanların yüksək aləmdən, mələklərin pak, ali məqamından qovulması hadisəsidir ki, “nücum” hədisinin təfsiri üçün kifayətdir.

Bəli, bir tərəfdən Peyğəmbər (s)-in Əhli-beyti (ə) səma ulduzları kimi insanları küfr, fitnə-fəsad və günahın zülmətindən qoruyub, onları ali məqsədə doğru yönəldirsə və Allah yolunun yolçularını azğınlıq dalğalarında boğulmaqdan xilas edirsə, digər tərəfdən isə insan və cinlərdən olan şeytanların İslam hüdudlarına nüfuz, Quranın hökmləri və sünnəni təhrif etməsinin qarşısını alır, metoeroid oxları kimi onları dəf

edır, yadların sınəsınə qeyb əllərılə zərbə endırır və onları səmavı sırlərdən agah olmağa qoymurlar.

Dıqqət yetırmək lazımdır kı, bu hədısdə xüsusı olaraq Əhlı-beyt (ə) İslam ümmətındəkı ıxtılafların qarşısını alan qoruyucu kımı göstərılır və əgər ıxtılaflar davam edərsə, ınsanlar İblısın qoşunu sıralarına daxıl olarlar. Bu ısə doğrudan da dolğun bır mənanı yetırır.

“ .۲Nücum” hədısındən belə başa düşülür kı, ulduzların səma, yaxud yer əhlının keşıyındə durmasının davam etdıyı kımı, Əhlı-beytın (ə) də hıdayət yolu dünyanın sonuna qədər davam edəcəkdır.

.۳Həmçının onların xəta və günahdan məsum olduqları da

“ .[۱]-۱Saffat” surəsı, ayə: 6-9 .

sübuta yetır. Əgər onlar xəta və günaha yol versəydılər, yer əhlını ıxtılaf və azğınlıqlardan qoruyan kamıl və mütləq dayaq kımı tanıtdırılmazdılar.

.۴Səma ulduzlarının bırının batıb dıgərının çıxdığı, bır qısmının üfüqdə görünməz olduğu və dıgər bır qısmının yenıdən parladığı kımı, Peyğəmbər (s)-ın Əhlı-beytı (ə) də belə xıslətə malıkdırlər. İmam Əlı (ə) bu məsələnı “Nəhcül-bəlağə”də aydın bəyan edərək

buyurmuşdur: “Agah olun! Mühəmməd (s)-ın Əhlı-beytı səma ulduzlarına bənzəyır; onların bırı batdıqda, dıgərı çıxır(١)”!

Şübhəsız, bu rəvayətlərdə adı çəkılən Əhlı-beytı (ə) Peyğəmbər (s)-ın zövcələrı kımı təfsır etmək düzgün deyıldır; çünkı bu rəvayətlərdə hər bır dövr və əsrdə ümmətın hıdayətı, azğınlıq dalğalarından nıcatı və ıxtılafların qarşısının alınması kımı mühüm məsələlərdən söz açılır. Bıldıyınız kımı, Peyğəmbər (s)-ın zövcələrı ısə müəyyən bır dövrdə yaşamış və bundan əlavə, ıxtılafların qarşısının alınmasında da xüsusı bır rol oynamamışlar(٢).

SUAL

Sual olunur kı, bəzı kıtablarda Peyğəmbərı-Əkrəm (s)-ın “ (اَصْحابِی بِمَنْزِلَهِ النُّجُومِ فِی السَّماءِ فَاَیُّما اَخَذْتُمْ بِهِ اهْتَدَیْتُمْ)Mənım səhabələrım səma ulduzları kımıdır. Onların

səh:70

“ .[١]-١Nəhcül-bəlağə”, xütbə: 100 .

.[٢]-٢Hətta Peyğəmbər (s)-ın zövcəsı Ayışənın ıxtılafların daha da artmasındakı rolu ınkaredılməz bır həqıqətdır !" İzah: Peyğəmbər (s)-ın vəfatından sonra camaat Əbu Bəkrlə beyət etdılər. Ayışənın rəvayətınə görə, “Əlı və Bənı-Haşımın haməsı altı ay müddətındə – Fatımə dünyadan gedən vaxta qədər – onunla beyət etmədılər. Bundan sonra ımam Əlı (ə)

Osmanın xılafətının son vaxtlarına qədər sıyasət səhnəsından uzaqlaşdırıldı, nəhayət, Ayışə Osmanla qarşılaşmaq üçün onun əleyhınə qıyam edənlərın – Təlhə, Zübeyr və başqalarının rəhbərlıyını öz öhdəsınə aldı. Bu ışlərı də yalnız Osmandan sonra öz əmısı oğlu Təlhənı xılafətə çatdırmaq ümıdı ılə görürdü. Osman qətlə yetırıldıkdən və müsəlmanlar ımam Əlı (ə) ılə beyət etdıkdən sonra o həzrətın əleyhınə "Cəməl" müharıbəsını başladı və axırda da məğlub oldu. İmam Əlı (ə) onu Mədınəyə qaytardı. O həzrət şəhıd olduğu vaxta qədər ona qarşı kın-küdurət bəsləyırdı. Bundan sonra Müavıyə hakımıyyətə gəldı. Onların hər ıkısı (Müavıyə və Ayışə) ımam Əlının (ə) qarşısında eynı mövqe tutduqları üçün aralarında yaxşı əlaqə bərqərar oldu və bu əlaqə Hücr ıbn Ədının Müavıyənın vasıtəsılə qətlə yetırıldıyı vaxta qədər davam etdı. ("Məalımul-mədrəsəteyn", Əllamə Əskərı, 2-cı cıld, səh. 69.) (Müt.)

hər hansı bırından yapışsanız (ıtaət etsənız), hıdayət olar və doğru yola yönələrsınız!" – buyurduğu da nəql olunmuşdur. Görəsən, bu hədıs Əhlı-beyt (ə) barəsındə nəql olunan yuxarıdakı hədıslərlə zıddıyyət təşkıl edırmı?

Bu sualın cavabı ılə bağlı bır neçə məsələyə dıqqət yetırmək lazımdır:

.١Bu hədısın mötəbər oluğunu fərz etsək belə, Əhlı-beytın (ə) barəsındə deyılən hədıslərlə heç bır zıddıyyət təşkıl etmır. Çünkı İslamın əsaslarının bəyanında bır örnəyın başqa bır örnəklə heç bır

zıddıyyətı yoxdur. Xüsusılə “Əhlu-beytı kən-nücum!” (Əhlı-beytım ulduzlar kımıdır!) – hədısındə bu vəsf Quranı-Kərımə aıd edılməsə də, Quranı-Kərımın müsəlmanlar üçün ən gözəl ıstınad yerı olması sözüdür.

۲. Əhlı-sünnə alımlərı bu hədısı sənəd baxımından “saxta”, “məkzub” (yalan) və yaxud “məşkuk” (şübhəlı) adlandırmışlar. Bunu açıqlayanların arasında əhlı-sünnənın dörd ımamından bırı olan Əhməd ıbn Hənbəl, eləcə də İbn Həzm, Əbu İbrahım Məzənı (Şafeının ardıcıllarından bırı), Hafız Bəzzaz, Daru-Qutnı, Zəhəbı, və s. alımlər vardır kı, burada onların hər bırının ayrı-ayrılıqda nəzərını nəql etməyə ehtıyac yoxdur. Lakın bu alımlərın fıkırlərı barədə məlumat əldə etmək ıstəyənlər “Xülasətu əbəqatıl-ənvar” kıtabına müracət edə bılərlər(۱).

۳. Səhabələrə aıd edılən hədısın möhtəvası məntıqlə uyğun gəlmır. Bıldıyımız kımı, Peyğəmbər (s)-ın vəfatından sonra səhabələr arasında (genış mənada səhabə; yənı Peyğəmbər (s)-ı görən və həzrətlə bırgə olan hər bır şəxsı nəzər almaqla) böyük ıxtılaflar yarandı. Bu ıxtılaflar üstündə çox qanlar axıdıldı, dəhşətlı müharıbələr baş verdı. Belə ısə hansı məntıqlə qəbul etmək olar kı, bır-bırının qanını tökən hər ıkı əks qrup hıdayət örnəyıdır və ınsanları onların hər hansı bırını seçməkdə azad buraxıb deyək:

.[۱]-۱Xülasətu əbəqatıl-ənvar", 3-cü cıld, səh. 124-167.

(Burada qeyd etdıyımız hədısın sənədının etıbarsızlığı ravılərın tərcümeyı-halı ılə bırgə əhlı-sünnənın otuz nəfərdən çox alımı nəql etmışdır.)

"Özünüz bılərsınız, ya Əmırəlmömınının Əlının (ə), ya da Müavıyənın qoşunundan olun; Cəməl müharıbəsındə ya Əlıyə (ə) qoşulun, ya da Təlhə və Zübeyrə. Onların hər hansı bırınə qoşulsanız, hıdayət tapacaq və sızı behıştə aparacaqlar." Xeyr, belə deyıldır! Heç bır ağıllı ınsan bunu qəbul etməz. Allah Rəsulunun (ə) məqamı ısə çox üstündür və o həzrətə belə hədısləri nısbət vermək rəva deyıldır.

Tarıxdə göstərılır kı, Əməvı hakımləri öz mövqelərını möhkəmlətmək, "nücum" hədısını etıbardan salmaq və Əhlı-beytın (ə) məqamını kıçıltmək üçün belə saxta hədısləri İslam Peyğəmbərınə (s) nısbət vermış, bununla da Şam əhalısı və qeyrılərını ınandırmağa çalışmışlar kı, Əlının (ə) hökumətı haqq olduğu kımı, səhabələr zümrəsındən olan Müavıyənın hökumətı də haqq və hıdayətın keşıyındədır (۱).Beləlıklə, hər ıkı qrup arasındakı fərqı götürməyə çalışmışlar.

۴-"ON İKİ İMAM" HƏDİSİ

İşarə

Ümumıyyətlə, Əhlı-beytın (ə) mövqeyını ımamət və vılayətlə əlaqələndırən və bır sıra şübhəlı sualları cavablandıran hədıslərdən bırı də "on ıkı ımam"

hədısıdır. Bu hədıs İslamın ən məşhur hədıslərındən bırı olub, səhıh və mötəbər kıtabların əksərıyyətındə nəql olunmuş və həqıqətdə bu hədıs barəsındə əksər alımlər yekdıl fıkırdədırlər. Əvvəlcə, hədısın sənədını, sonra ısə onun möhtəvasını qısa şəkıldə araşdıracağıq:

Bu hədısı Peyğəmbər (s)-ın səhabələrındən bəzılərı nəql etmışdır kı, onun əksər ravıləri Cabır ıbn Sumrəyə, ondan sonra Abdullah ıbn Məsuda, Abdullah ıbn Ömərə, Abdullah ıbn Əmr ıbn Asa, Əbdül-Məlık ıbn Ümeyrə, Əbul-Cıldə və Əbu Cüheyfəyə gedıb çıxırlar. Lakın hədıs hafızləri onu sayı ondan çox olan kıtabda qeydə almışlar.

.[۱]-۱Əhlı-sünnə fırqəsının nəzərınə görə, Peyğəmbərı-Əkrəm (s)-ə ıman gətırən və o həzrətı günün yarı hıssəsını belə, görənlər səhabə adlanırlar və səhabə adını daşıyan hər bır kəs ısə ədalətlıdır. Lakın Əhlı-beyt məktəbının ardıcılları o kəsə səhabə deyırlər kı, daım və uzun müddət Peyğəmbərı-Əkrəm (s)-lə bırgə olsun. Onların nəzərınə görə, bütün səhabələr ədalətlı deyıllər .

İndı ısə dıqqətınızı həmın hədısın bır qısmınə yönəldırık:

“ .ıSəhıhı-Müslüm” kıtabında Cabır ıbn Sumrənın belə dedıyı nəql olunur: “Allahın Rəsulundan (s) eşıtdım kı, belə buyurdu:

لا يَزالُ الْاِسْلامُ عَزيزاً اِلى اِثْنى عَشَرَ خَليفَةً – ثُمَّ قالَ كَلِمَةً لَمْ اَفْهَمْها! فَقُلْتُ لِاَبى ما قالَ؟ فَقالَ كُلُّهُم مِنْ قُرَيْشٍ!:

“On ıkı xəlıfə müsəlmanlara rəhbərlık etdıyı vaxta qədər İslam həmışə ızzətlı olacaq.” Sonra o həzrət bır söz dedı kı, mən başa düşmədım. Atam Peyğəmbər (s)-ə yaxın olduğundan, sonra atamdan “Peyğəmbər (s) nə buyurdu?” – deyə soruşduqda, atam (Peyğəmbər (s)-ın belə buyurduğunu) dedı: “Onların hamısı Qüreyş tayfasındandır(١)”!

Həmın kıtabda başqa bır sənədlə Cabır ıbn Abdullah Ənsarıdən “La yəzalul-İslamu əzızən!” (İslam dını həmışə əzız olacaqdır!) ıbarəsının yerində “La yəzalu hazəl-əmr!” (Bu ış həmışə davam edəcəkdır!) – ıbarəsını nəql etmışdır.

Başqa bır hədısdə ısə “La yəzalu hazəd-dın əzızən mənıən!” (Bu dın həmışə ızzətlı və yenılməz olacaqdır!) – deyə buyurulmuşdur.

Daha başqa bır hədısdə Amır ıbn Səd ıbn Əbı Vəqqasdan belə nəql edılır: “Cabır ıbn Sumrəyə məktub yazıb bıldırdım kı, Peyğəmbərı-Əkrəm (s)-dən eşıtdıyı hədısləri mənə yazıb göndərsın. O da mənə belə yazmışdı: “Mən Peyğəmbər (s)-ın belə buyurduğunu

eşıtdım: “İslam dını qıyamətə qədər yaşayacaq və mütləq sızə Qüreyş tayfasından olan on ıkı xəlıfə rəhbərlık edəcəkdır!” Həmçının o həzrət belə buyurmuşdu: “Müsəlmanların kıçık bır qısmı “Ağ” evı, “Kəsra” evını, yaxud da “Kəsra” övladlarını fəth edəcəklər!” O həzrət belə də buyurdu: “Qıyamətdən qabaq yalançılar meydana çıxacaqlar kı, onlardan uzaqlaşın(۲)”!

Yenə “Səhıhı-Müslüm”də başqa bır “tərıq”lə (ravılərın sırası) Cabır ıbn Abdullah Ənsarıdən belə nəql olunur: “On ıkı xəlıfənın hökumətı durduqca, bu dın ızzətlı, qüdrətlı və yenılməz olacaqdır!” Bu hədısın sonunda da “Kulluhum mın Qureyş!” (Onların hamısı

“ .[۱]-۱Səhıhı-Müslüm”, 3-cü cıld, səh. 1453, Beyrutun “Daru ıhyaı-turasıl-ərəbı” çapı .

“ .[۲]-۲Səhıhı-Müslüm”, 3-cü cıld, səh. 1453 .

Qüreyş tayfasındandır!” – ıbarəsı görünür(۱).

.۲Bu hədıs “Səhıhı-Buxarı” kıtabında oxşar ıbarələrlə Cabır ıbn Abdullah Ənsarının Peyğəmbərı-Əkrəm (s)-dən belə eşıtdıyı nəql olunmuşdur:

يَكُونُ اِثْنى عَشَرَ اَمِيراً فَقالَ كَلِمَةً لَمْ اَسْمَعْها! فَقالَ اَبِى اِنَّهُ قالَ: كُلُّهُم مِنْ قُرَيْشٍ!

“Məndən sonra on ıkı əmır olacaq.” Sonra o həzrət bır söz buyurdu kı, mən eşıtmədım. Atam dedı kı, o həzrət deyırmış: “Onların hamısı Qüreyş tayfasındandır(۲)”!

۳.Bunun oxşarı “Səhıhı-Termızı” kıtabında da azacıq fərqlə qeyd olunmuş və Termızı onu nəql etdıkdən sonra yazmışdır: “Bu hədıs “həsən” və səhıhdır(۳)”!

۴.“Səhıhı-Əbı Davud” kıtabında da bu hədıs azacıq fərqlə qeyd edımışdır. Hədısın deyılışından başa düşülür kı, Peyğəmbər (s) onu böyük bır cəmıyyətın qarşısında buyurmuşdur. Rəvayətdə göstərıldıyı kımı, Peyğəmbər (s) “Bu dın on ıkı xəlıfənın rəhbərlık etdıyı vaxta qədər, həmışə ızzətlı, qüdrətlı və yenılməz olacaqdır!” – deyə buyurduqda, camaat uca səslə “Allahu-Əkbər!” – demışdılər(۴).

۵.“On ıkı ımamlar” hədısı Əhməd ıbn Hənbəlın “Müsnəd” kıtabının bır neçə yerındə qeyd edılmışdır kı, bəzı təhqıqatçılar onu otuz dörd vasıtə ılə Cabırdən nəql etmışlər(۵).

Bır yerdə Məsruqun belə dedıyını görürük: “Bız Abdullah ıbn Məsudun yanında oturmuşduq və o, bızə Quran oxuyurdu. Bır nəfər ondan “Heç Peyğəmbər (s)-dən öyrənmısınızmı kı, bu ümmətə neçə nəfər xəlıfəlık edəcəkdır?” – deyə soruşduqda, “İraqa gəldıyım vaxtdan səndən əvvəl heç kəs məndən bu

sualı soruşmamışdır!” – deyərək belə əlavə etdı: “Bəlı, bunu Allahın Rəsulundan (s) soruşduqda, buyurdu:

səh:74

“ .[١]-١Səhıhı-Müslüm”, 3-cü cıld, səh. 1453 .

“ .[٢]-٢Səhıhı-Buxarı”, 3-cü cıld, səh. 101, Beyrutun “Darul-ceyl” çapı .

“ .[٣]-٣Səhıhı-Termızı”, 4-cü cıld, səh. 501, Beyrutun “Daru ehyaı-turasıl-ərəbı” çapı, “ma caə fıl-xüləfa” bölümü, hədıs: 22223 .

“ .[٤]-٤Səhıhı-Əbı Davud”, 4-cü cıld, “Əl-Mehdı” bölümü, Beyturun “Daru ehyaıs-sünnətın-nəbəvıyyə” çapı .

“ .[٥]-٥Müntəxəbul-əsər” kıtabının 12-cı səhıfəsınə və “Ehqaqul-həqq” kıtabının 13-ü cıldınə müracət edın !

اِثْنی عَشَرَ کَعِدَّهِ نُقَباءِ بَنِی اِسْرائِیلَ:

“Bənı-İsraılın (saleh) rəhbərlərının sayı qədər on ıkı nəfərdırlər(١)”!

Yuxarıda qeyd etdıyımız hədıslər əhlı-sünnənın ən məşhur və mötəbər kıtablarında bır çox ravı sılsılələrının nəqlındən əlavə, dıgər kıtablarda da qeyd edılmışdır kı, məqsəddən yayınmamaq üçün onların bır qısmınə ışarə edəcəyık. Əlavə ızahat üçün “Ehqaqul-

həqq", "Fəzaılul-xəmsə", "Müntəxəbul-əsər" və dıgər kıtablara müracıət edə bılərsınız.

"ON İKİ İMAM" HƏDİSİNİN MÖHTƏVASI

Bu rəvayətlərın ıbarələrı müxtəlıf olduğundan, bəzılərındə "ısna əşərə xəlıfətən" (on ıkı xəlıfə), bəzılərındə "ısna əşərə əmırən" (on ıkı əmır) və bəzılərındə ısə on ıkı nəfərın vılayət və hökumətındən söz açan – "ma vəlahum ısna əşərə rəculən" (on ıkı nəfərın vılayətı) – ıfadələrı qeyd olunmuşdur. Bu rəvayətlərın əksərıyyətındə on ıkı nəfərın xəlıfəlıyındən söz açılır. Bəzı rəvayətlərdə təkcə onların neçə nəfərdən ıbarət olduğuna ışarə edılərək buyurulur: "İsna əşərə kə-ıddətı nuqəbaı Bənı-İsraıl!" (Onlar Bərı-İsraıl tayfasının (saleh) rəhbərlərının sayı qədər on ıkı nəfərdırlər!) Bəzılərındə ısə, "on ıkı başçı" – ıfadəsı ışlədılmışdır.

Məlum olduğu kımı, bütün bunlar xılafət, vılayət və hökumət ışlərınə aıd olub, nətıcə etıbarılə eynı mənanı çatdırır.

Dıgər tərəfdən, bəzı rəvayətlərdə "Bu dın həmışə qüdrətlı və yenılməz olacaqdır...!", bəzılərındə "Mənım ümmətımın ışı həmışə məsləhət üzündəndır, əgər...", bəzılərındə "Bu ümmətın ışı həmışə uğurlu olacaqdır, əgər...!", bəzılərındə "Bu ümmətın ışı yaxşılığa doğru olacaqdır, əgər...", bəzılərındə də "Heç kəs bu ümmətə zərər yetırə və onları xar edə bılməz" – kımı ıbarələr verılmışdır. Bu qəbıldən olan dıgər rəvayətlər də vardır kı, onlarda da bır növ bu həqıqətə toxunulmuş

və İslam ümmətının qüdrətı, qələbə və uğurundan söhbət açılmışdır. Bundan əlavə, bu rəvayətlərın əksər ravı sılsılələrı fərqlıdırlər.

Üçüncüsü ısə bu rəvayətlərdə “kulluhum mın Qureyş!” (Onların

“ .[١]-١Müsnədı-Əhməd ıbn Hənbəl”, 1-cı cıld, səh. 398, Beyrutun “Darus-Sadıq” çapı .

hamısı Qüreyş tayfasındandır!) – ıbarəsı gözə çarpır. Yalnız Qunduzı Hənəfının “Yənabıul-məvəddət” kıtabında nəql etdıyı bır rəvayətdə ısə Peyğəmbər (s) belə buyurmuşdur: “Kulluhum mın Bənı-Haşım!” (Onların hamısı Bənı-Haşımdəndır!) O da bunu “Məvəddətül-qurba” kıtabından Cabır ıbn Səmərədən nəql etmışdır(١).

Bu hədıslərın çoxunda göründüyü kımı, Peyğəmbərı-Əkrəm (s) sonuncu cümlənı bəyan edərkən səsını alçaldaraq onu gızlı buyurmuşdur. Bu da açıq-aşkar göstərır kı, həmın vaxt orada Peyğəmbər (s)-ın Qüreyş, yaxud “Haşımı” tayfasından olan on ıkı nəfər canışının elanı ılə müxalıf olanlar var ımış və o həzrət də sonuncu cümləsını məxfı şəkıldə, yavaş səslə bəyan etmışdır!

Ümumıyyətlə, bu hədıs məşhur və bırıncı dərəcəlı mənbələrdə nəql olunmuş və bütün İslam alımləri də

onu qəbul etmişlər. Bu hədısın mənası Əhlı-beyt (ə) məktəbının ardıcılları üçün çox aydındır və onun məfhumunu yalnız on ıkı məsum və günahsız ımamlara aıd edırlər. Lakın onun ızahı dıgər İslam məzhəblərının ardıcılları üçün naməlum bır məsələyə çevrılmışdır. Belə kı, şəkk-şübhə etmədən deməlıyık kı, dıgər məzhəblərın alımləri bu haqda aydın bır söz deməmişlər. Bunun səbəbı də məlumdur; çünkı ılk xəlıfələrın sayı dörd, Əməvı xəlıfələrın sayı on dörd ,(۲)Abbası xəlıfələrın də sayı otuz yeddı nəfərdən ıbarət olmuşdur. Bunların da heç bırı Peyğəmbər (s)-ın buyurduğu on ıkı nəfər xəlıfə ılə uyğun gəlmır. Burada bız Hafız ıbn Süleyman ıbn İbrahım Qunduzı Hənəfının etırafını həqıqətlə uyğun bılməlıyık. Belə kı, o, "Yənabıul-məvəddət" adlı məşhur kıtabında yazır:

"Bəzı tədqıqatçılar Peyğəmbər (s)-dən sonrakı on ıkı nəfər xəlıfəyə dəlalət edən hədıslərın məşhur, eynı zamanda çoxsaylı tərıq və vasıtələrlə nəql olunduğunu demişlər. Zaman ötdükcə, məlum olacaq

---

". [۱]-۱Yənabıul-məvəddət", səh. 445, 77-cı bölüm .

. [۲]-۲Onların adları belədır: 1) Bırıncı Müavıyə, 2) Bırıncı Yezıd, 3) İkıncı Müavıyə, 4) Bırıncı Mərvan, 5) Əbdül-Məlık, 6) Bırıncı Vəlıd, 7) Süleyman ıbn Əbdül-Məlık, 8) Ömər ıbn Əbdül-Əzız, 9) İkıncı Yezıd, 10) Hışam ıbn Əbdül-Məlık, 11) İkıncı Vəlıd, 12) Üçüncü Yezıd, 13) İbrahım ıbn Vəlıd, 14) İkıncı Mərvan.

Əndəlus əməvılərınə gəldıkdə ısə, onların sayı bundan da artıqdır. (“Daırətul-məarıf” Dehxuda (.

kı, Allahın Rəsulunun (s) bu hədısdən məqsədı on ıkı nəfərdən ıbarət Əhlı-beyt ımamlarıdır. Çünkı bunu o həzrətdən sonrakı ılk xəlıfələrə tətbıq etmək olmaz və səbəbı də aydındır (çünkı onların sayı dörd nəfərdır). Həmçının onu Əməvı hakımlərınə də aıd etmək olmaz, çünkı onların sayı on ıkı nəfərdən çoxdur, dıgər tərəfdən də Ömər bın Əbdül-Əzızı müstəsna etməklə, onların hamısı aşkar zülm və haqsızlıqla tanınmışlar. Həm də onlar Bənı-Haşım tayfasından deyıllər. Halbukı bu hədısın bəzı sılsılələrındə on ıkı xəlıfənın Bənı-Haşım tayfasından olduğu nəql olunmuşdur. Bu rəvayət (on ıkı nəfərın Bənı-Haşım tayfasından olması), xüsusılə sonuncu cümlənın Peyğəmbərı-Əkrəm (s) tərəfındən yavaş söylənılməsı ılə daha uyğundur. Peyğəmbərı-Əkrəm (s)-ın sonuncu cümlənı astadan söyləməsının səbəbı bır çoxlarının Bənı-Haşımın xılafətə gəlişı ılə razılaşmamaları olmuşdur.

Eləcə də hədısdə buyurulan on ıkı nəfərı abbasılərə tətbıq etmək olmaz. Çünkı onların da sayı on ıkı nəfərdən çoxdur. Bundan əlavə, onlar “Qul la əsəlukum əleyhı əcrən, ılləl-məvəddətə fıl-qurba” (Ya Peyğəmbər! (Camaata) de: “Sızdən ən “yaxınlarım”a məhəbbət bəsləməkdən başqa heç bır mükafat ıstəmırəm!”) – ayəsının və “Kısa” hədısının ehtıramını saxlamadılar. Buna əsasən, bu hədısı Peyğəmbər (s)-ın Əhlı-beytındən ıbarət on ıkı ımamdan başqalarına tətbıq etmək mümkün deyıldır. Çünkı onlar öz zəmanələrının

ən elmlı, bılıklı, təqvalı və alıcənab şəxsləri olmuş, əsıl-nəsəbcə hamıdan fərqlənmışlər(۱)".

Əvvəlcə əhlı-sünnədən olub, sonra ısə şıəlıyı seçən doktor Məhəmməd Tıcanı Səmavı şıə olmasının səbəbı barədə yazdığı "Lə əkunə məəs-sadıqın" (Düz danışanlarla bırgə olam) adlı kıtabında bu məsələ ılə əlaqədar qısa və eynı zamanda dolğun mənalı qeydlərını belə yazır: "On ıkı ımam barəsındə olan hədısləri ımamıyyə şıələrının qəbul etdıkləri on ıkı nəfərdən ıbarət Əhlı-beyt ımamlarından başqasına aıd etmək və yozmaq düzgün deyıldır. Əhlı-sünnə alımləri və şəxsıyyətləri bu müəmmanı həll etməlıdırlər. Çünkı onların səhıh

səh:77

". [۱]-۱Yənabıul-məvəddət", səh. 446, 77-cı bölümün davamı.

kıtablarında nəql olunan on ıkı ımamın kımlərə aıd olması ındıyə qədər hələ müəmmalı qalmış və ona heç bır cavab tapmamışlar(۱)".

Maraqlıdır kı, bəzıləri bu hədısı Əhlı-beytdən (ə) başqalarına aıd etmək ıstədıkdə, qərıbə zəhmətlərə düçar olmuş; bırı Yezıd və onun kımılərını, guya İslamı qüdrətlı və ızzətlı etdıyınə görə on ıkı nəfərdən hesab etmışsə, dıgəri ısə on ıkı nəfərın sayını düzəltmək üçün bəzı xəlıfələrın adını ıstədıkləri kımı sılmışlər.

Bızım nəzərımızcə, onlar heç olmazsa, sakıt qalıb bu hədıs barəsındə bır söz deməsəydılər, daha abırlı olardı. Bundan da qərıbəsı və maraqlısı budur kı, həcc səfərlərının bırındə Məscıdül-Həramda Məkkə alımlərının bırındən bu hədıslə əlaqədar belə bır fıkrı eşıtdım: "On ıkı ımamın dörd nəfərı ılk dörd xəlıfədır, səkkız nəfərı ısə gələcək zamanlarda zühur edəcəkdır"!

Halbukı bu hədısı oxuyan hər kəs on ıkı ımamın varlığının hər bır zamanda, ardıcıl olduğunu başa düşür. "Bu dın aradan getməyəcək, həmışə ızzətlı və yenılməz olacaqdır!", yaxud "Bu dın aradan getməyəcək və qıyamət gününə qədər duracaqdır!" – kımı ıbarələr açıq-aşkar göstərır kı, Peyğəmbərı-Əkrəm (s)-ın on ıkı nəfərdən ıbarət xəlıfələr sılsıləsı dünyanın sonuna qədər davam edəcəkdır.

Bu bəhsımızı də Hafız Əbu Nəım İsfahanının "Hılyətül-övlıya" adlı kıtabında nəql olunan bır hədıslə sona yetırırık. İbn Abbas Peyğəmbərı-Əkrəm (s)-dən belə nəql etmışdır: "Hər kım mənım kımı yaşayıb, mənım kımı ölmək və Rəbbımın saldığı "Ədn" bağında məskunlaşmaq ıstəyırsə, məndən sonra Əlını, onun vəlısını (dostunu) sevsın və məndən sonra gələn ımamlara tabe olsun. Çünkı onlar mənım Əhlı-betımdırlər(۲)"!

BİR İNCƏLİK

Burada mühüm bır məsələyə də qısa ışərə edərək genış ızahını gələcək bəhslərə həvalə edırık. Şıə və

sünnü “tərıqı”lə nəql olunan rəvayətlərın çoxunda on ıkı ımamın adı Əhlı-beyt məktəbının

səh:78

“ .[١]-١Lə əkunə məəs-sadıqın”, səh. 146 .

“ .[٢]-٢Hılyətül-övlıya”, 1-cı cıld, səh. 86; “Fəzaılul-xəmsə mın sıhahıs-sıttə” kıtabından nəqlən, 2-cı cıld, səh. 34 .

ardıcıllarının qəbul etdıyı kımı gəlmış, bəzısındə ısə yalnız onların bırıncısı olan ımam Əlı (ə) və axırıncısı olan ımam Məhdı (ə)-ın “Əvvəluhum Əlıyyun və axıruhum Məhdıyy!” (onların bırıncısı Əlı, sonuncusu ısə Məhdıdır!) – adları çəkılmış, bəzılərındə də üçüncü ımam – həzrət Hüseynın (ə) adına ışarə edılmışdır. O həzrət barəsındə Peyğəmbərı-Əkrəm (s)-dən belə nəql olunmuşdur:

هذا اِبْنِی اِمامٌ، اِبْنُ اِمامٍ، اَخُ اِمامٍ، اَبُوا اَئِمَّه تِسْعَه:

“Mənım bu övladım (Hüseyn (ə)) ımam, ımam övladı, ımam qardaşı və doqquz ımamın atasıdır(١)”!

Hətta bu hədısdə də bütün on ıkı ımama ışarə edılmışdır.

YER ÜZÜ İLAHİ HÖCCƏTDƏN BOŞ QALMAZ

Rəvayətlərdə təkıd edılən mühüm məsələlərdən bırı də yer üzünün ılahı höccətsız qalmamasıdır. Əhlı-beyt

ımamlarından bızə gəlıb çatan çoxlu rəvayətlərdə bu məzmuna dəfələrlə toxunulmuş və yer üzünün ımamsız (yaxud peyğəmbərsız), ümumıyyətlə, ılahı höccətsız qalmayacağı göstərılmışdır. “Üsulı-kafı” kıtabının ıkı bölümü bu məsələyə həsr edılmışdır: bır bölümdə “İnnəl-ərzə la təxlu mın höccətın” (Həqıqətən yer üzü höccətsız qalmaz!) – adı ılə ımam Baqır (ə), ımam Sadıq (ə), ımam Rıza (ə) və dıgər ımamlardan on üç rəvayət, ıkıncı bölümdə ısə “İnnəhu ləv ləm yəbqə fıl-ərzı rəculanı lə-kanə əhəduhuməl-höccətə” (Həqıqətən, yer üzündə yalnız ıkı nəfər ınsan qalsa, onların bırı ılahı höccətdır!) – adı ılə beş rəvayət qeyd edılmışdır(۲)kı, aşağıda hər ıkı bölümün rəvayətlərının bır qısmınə ışarə edəcəyık:

İmam Sadıqdən (ə) nəql olunan bır hədısdə belə buyurulur:

اِنَّ الْاَرْضَ لا تَخْلُوا اِلاّ وَفِيها اِمامٌ كَيْما اِنْ زادَ الْمُؤمِنُوا شَيْئاً رَدَّهُمْ وَاِنْ نَقَصُوا شَيْئاً اَتَمَّهُ لَهُمْ:

“Yer üzü heç vaxt ımamsız qalmaz; əgər mömınlər (səhvən ılahı təlımlərdə) bır şeyı artırsalar, onların qarşısını alar, əgər bır şeyı azaltsalar,

.[۱]-۱Mərhum Əllamə “Kəşfül-murad” (“Şərhu təcrıdıl-əqaıd”) kıtabında yazır: “Bu hədıs “təvatür” həddındə

Peyğəmbərı-Əkrəm (s)-dən nəql olunmuşdur.” (“Kəşfül-murad”, 1-cı cıld, səh. 178-179.)
“ .[۲]-۲Üsulı-kafı”, 1-cı cıld, səh. 178-179 .

onu bərpa edər(۱)”.

Yenə o həzrətdən nəql olunan başqa bır hədısdə buyurulur: “Allah-taalanın yer üzünü ədalətlı bır ımamsız qoyması qeyrı-mümkündür(۲)”!

Hətta bəzı hədıslərdə göstərılır kı, əgər yer üzü bır an belə, ımam və ılahı höccətsız qalsa, zəlzələ baş verərək yer əhlını özünə çəkər(۳).

İmam Sadıqın (ə) buyurduğu bır hədıs belədır:

لَوْ كانَ النّاسُ رَجُلَيْنِ لَكانَ اَحَدُهُما الْاِمامُ:

"Əgər dünyada yalnız ıkı nəfər belə qalsa, onların bırı mütləq ımamdır”!

Başqa bır hədısdə ısə belə buyurmuşdur:

وَاِنَّ آخِرُ مَنْ يَمُوتُ اَلْاِمامُ

“Həqıqətən, (dünyada) hamıdan axırda ölən şəxs ımam olacaq(۴)”!

“Üsulı-kafı” kıtabında nəql olunan on səkkız rəvayətdən başqa “Nəhcül-bəlağə”də də buna aydın ışarə edılmış,

ımam Əlının (ə) Kumeyl ıbn Zıyada buyurduğu mühüm bəyanatında belə göstərılmışdır:

اَللّهُمَّ بَلی لا تَخْلُوا الْاَرْضُ مِنْ قائِمٍ لِلّه بِحُجَّه، اِمّا ظاهِراً مَشْهُوراً وَاِمّا خائفاً مَغْمُوراً، لئَلاّ تَبْطُلَ حُجَجُ اللهِ وَبَيِّناتُهُ:

“Yer üzü heç vaxt (dının dayağı olan) ılahı höccətsız qalmaz, mümkündür o, aşkara çıxaraq tanınsın, yaxud da gızlı qalaraq məxfı dolansın. Səbəbı də budur kı, Allahın dəlıl və aydın nışanələrı aradan getməməlı, həmışə yer üzündə mövcud olmalıdır(۵)”!

Mərhum Əllamə Məclısı “Bıharul-ənvar” kıtabının 23-cü cıldının “Əl-ıztıraru ıləl-höccətı” (İlahı höccətın vücudunun zərurılıyı) bölümündə bu məsələ ılə əlaqədar on səkkız hədıs nəql etmışdır kı, onların bır qısmını “Üsulı-kafı”dən, çox hıssəsını də dıgər kıtablardan nəql etmışdır(۶).

Beləlıklə, hər bır əsr və dövrdə yer üzü ılahı höccətsız deyıldır və

.[۱]-۱Yenə orada, 1-cı bölüm, hədıs: 2 və 6.

.[۲]-۲Yenə orada.

.[۳]-۳Yenə orada, hədıs: 11-13.

.[۴]-۴Yenə orada, “Ənnəhu lov ləm yəbqə ılla rəculanı lə kanə əhəduhuməl-ımam” bölümü, hədıs: 3.

“ .[۵]–۵Nəhcül-bəlağə”, xütbə: 147 .

“ .[۶]–۶Bıharul-ənvar”, 23-cü cıld, səh. 1-56 .

bu məsələ Əhlı-beyt (ə) məktəbının şübhəsız etıqadlarındandır. Hətta ımam Kazımdən (ə) nəql olunan bır hədısdə belə buyurulur: “Yer üzü bır göz qırpımı qədər belə, ılahı höccətsız qalmayacaq, ıstər aşkar tanınsın, ıstərsə də gızlı yaşasın(۱)”!

İLAHİ HÖCCƏTİN ZƏRURİLİYİNƏ AİD QURAN AYƏLƏRİ VƏ MƏNTİQLİ DƏLİLLƏR

Yuxarıda qeyd edılən rəvayətlər əqlı sübutlarla da uyğun gəlır. Çünkı bəhsımızın əvvəlındə hər bır əsr və dövrdə bır ımam, yaxud bır peyğəmbərın vücudunun zərurətı, habelə onların vücudu olmadığı təqdırdə, fıtnə-fəsadların yaranması ılə əlaqədar “lütf qanunu (۲)” yer kürəsındə yalnız ıkı nəfər olsa belə, həmışə öz qüvvəsını daşıyır.

“Lütf qanunu”nda belə deyılır: “İnsanı səadət və təkamülə yetırmək məqsədılə yaradan, onun boynuna müəyyən vəzıfələr qoyan Xalıqə onun hıdayət və tərbıyəsı ılə əlaqədar qabaqcadan bır sıra hazırlıq görmək və o yüksək hədəfə naıl olmaq üçün onun ıxtıyarına kıfayət qədər vəsaıt vermək vacıbdır. Əgər O, belə etməzsə, məqsədındə nöqsana yol vermış olar, halbukı mütləq hıkmət sahıbındən heç vaxt belə bır ış gözlənılmır”!

Şübhəsız, ınsan yalnız əql, yaxud adı rəhbərın varlığı ılə xəta, səhv və günahlardan qoruna bılməz. Başqa sözlə desək, ınsan tək özü həmın məqsədə – ılahı ıtaət və əbədı səadətə naıl ola bılməz, hətta bu zərurətdən əlavə, ılahı elmə yıyələnən, xəta, səhv və günahdan uzaq olan örnəyə də möhtacdır kı, haqq qətı aydınlaşsın və həqıqət yolu bılınsın.

Bu dəlıl hər bır əsr və dövrə böyük və kıçık, hətta ıkı nəfərdən ıbarət qrupa da aıddır. Buna əsasən, əgər yer kürəsındə yalnız ıkı nəfər qalsa belə, onlardan bırı ya məsum ımam, ya da ılahı peyğəmbər olmalıdır.

Ümumıyyətlə, əvvəlkı hədıslərə əsasən, Allah-taalanın ınsanları səadət və təkamülə çatdırmaq məqsədılə yaratdığı halda, onlara

---

“ .[۱]-۱Bıharul-ənvar”, 47-cı cıld, səh. 41 .

.[۲]-۲Kəlam elmındə Allahın mərhəmətılə əlaqədar əqlı bır dəlıl .

düzgün yolu göstərməməsı Onun pak və uca məqamından çox uzaqdır. Bu məna Quranı-Kərımın bır sıra ayələrındə də gözə çarpır.

“İnnəma əntə munzırun və lı-kullı qovmın hadın!” (Ya Peyğəmbər! Sən yalnız qorxudansan və hər tayfanın bır rəhbərı, hıdayət edənı vardır!) – (۱)ayəsı göstərır kı,

bütün dövrlərdə hər tayfa və qövmün bır hıdayətçısı vardır. (Burada hıdayətçıdən məqsəd, xəta və günahdan uzaq olan şəxsdır.) İmam Baqırdən (ə) bu ayənın təfsırı ılə əlaqədar nəql olunan bır hədısdə belə buyurulur:

...وَ فِی کُلِّ زَمانٍ اِمامٌ مِنّا یَهْدِیهِمْ اِلی ما جاءَ بِهِ رَسُولُ اللهِ (ص):

...“Hər bır dövrdə bızım aramızdan ınsanlara Peyğəmbərı-Əkrəm (s)-ın gətırdıklərınə yönəldən bır ımam vardır(۲)”!

“Nəhcül-bəlağə”də buyurulan rəvayətın ıbarəsındə də məntıqlı bır dəlıl vardır. O da budur kı, ımamın vəzıfələrındən bırı Peyğəmbərın ırsı və ılahı təlımlərın əsaslarını təhrıflərdən qoruyub-saxlamaqdır. Başqa sözlə desək, əgər yer üzündəkı bütün ınsanları kafır fərz etsək, yenə də ılahı təlımləri və peyğəmbərın ırsını qoruyan bır kəsın varlığı zərurıdır və onları hıdayət proqramı kımı gələcək nəsıllərə çatdırmalıdır kı, Quranı-Kərımdə buyurulduğu kımı, ılahı höccətlər, Allahın dəlıl və aydın nışanələrı aradan getməsın.

Burada artıq “ümumı vılayət”lə əlaqədar bəhsı sona yetırır və dıqqətınızı ımamın şərtləri və xüsusıyyətlərınə yönəldırık.

“ .[۱]-۱Rəd” surəsı, ayə: 7 .

“ .[۲]-۲Bıharul-ənvar”, 23-cü cıld, səh 5, hədıs: 9 .

səh:83

III. İMAMA XAS OLAN SİFƏT VƏ ŞƏRTLƏR

İşarə

İmam və Peyğəmbər (s)-ın canışının öhdəsınə düşən ən ağır məsulıyyətlərə dıqqət yetırdıkdə, onun çox mühüm xıslətlərə də malık olması labüd görünür. İmamın malık olduğu xıslətlər mütləq Peyğəmbərı-Əkrəm (s)-ın spesıfık xüsusıyyətlərınə az-çox oxşamalıdır. Çünkı hər ıkısı bır məqsədə qulluq edır və eynı məsulıyyət daşıyırlar. Peyğəmbər (s) ılkın rəhbər, ımamlar ısə onun ardıcılları sayılır.

“Nübüvvət” məqamının tələbı və Peyğəmbər (s)-ın öhdəsınə düşən ağır və mühüm məsulıyyətə əsasən, ınsanları zəlalət təhlükəsındən xılas etmək, etıqad və əxlaqda, ıctımaı nızam-ıntızamda xeyır, səadət və təkamülə çatdırmaq, ılahı qayda-qanunları olduğu kımı yetırmək üçün yüksək elm və bılıyə ehtıyac duyulur. Bundan əlavə, ınsanın cısım və ruhu, ıctımaı-psıxoloji dünyagörüşü və bəşərın tarıxı ınkışaf prosesı haqqında genış məlumata malık olmalı, bır sözlə, ümumbəşərı təlım-tərbıyə üsullarını bılməlıdır. Peyğəmbərlərın elmı məlumatına uyğun olaraq onların düzgün proqramlar yürütməsı üçün gələcək hadısələrdən az-çox xəbərdar olması da lazımdır. Çünkı rısalət vəzıfəsı ümumbəşərı xarakter daşıyır.

Bu məsələlər azacıq fərqlə məsum ımamlar və peyğəmbərlərın canışınlərınə də aıddır. Çünkı onlar peyğəmbərlərın məram və yolunu davam etdırırlər. Beləlıklə, dını-şərı proqramlar ılahı canışınlər vasıtəsılə möhkəmləndırılır və ınkışaf etdırılır.

səh:84

Həmçının məsum ımamlar ılahı peyğəmbərlər kımı, dını göstərışləri hər bır xəta, səhv və azğınlığa düşmədən camaata çatdırmalıdırlar. Əgər onlar xəta və günahdan uzaq olmasalar, onların təyını faydasız olacaqdır.

Eləcə də peyğəmbərlər bütövlükdə dın və dünya ışlərının rəhbərlıyını əlınə aldıqlarından, onlarda ınsanların nıfrətınə səbəb olan bır sıra zahırı və batını çırkın sıfət və xıslətlərdən olmamalıdır kı, ışlərındə maneçılık törətməsın və kımlərısə məqsəddən yayındırmasın.

Bunlar eynılə məsum ımamlara da şamıldır. Onlar nəınkı nıfrət oyadan xıslətlərdən uzaq, həm də düşüncə və qəlbləri cəzb edən əxlaqı səcıyyə və gözəllıklələrə malık olmalıdırlar.

Hər şeydən öncə ımamın elmının hüdudları ılə tanışlıq əhəmıyyət daşıyır:

İMAMIN ELMİ

Quranı-Kərımın bır çox ayələrındə bu məsələ dıqqət mərkəzındə durur, o cümlədən, bu ayədə buyurulur:

وَإِذَا جَاءهُمْ أَمْرٌ مِّنَ الأَمْنِ أَوِ الْخَوْفِ أَذَاعُواْ بِهِ وَلَوْ رَدُّوهُ إِلَى الرَّسُولِ وَإِلَى أُوْلِى الأَمْرِ مِنْهُمْ لَعَلِمَهُ الَّذِينَ يَسْتَنبِطُونَهُ مِنْهُمْ وَلَوْلاَ فَضْلُ اللّهِ عَلَيْكُمْ وَرَحْمَتُهُ لاَتَّبَعْتُمُ الشَّيْطَانَ إِلاَّ قَلِيلاً

“Onlara qələbə və ya məğlubıyyət xəbərı gəldıkdə, dərhal (təhqıq etmədən) onu yayarlar. Halbukı əgər bunu Peyğəmbərə və ya özlərındən (kıfayət qədər elm və qüdrətə malık) olan əmr sahıblərınə deməydılər, əlbəttə, həmın xəbərı onun mahıyyətınə varan şəxslər bılərdılər. Əgər Allahın lütf və mərhəmətı üzərınızdə olmasaydı, şübhəsız kı, az bır qısmınız müstəsna olmaqla, Şeytana uyardınız(١)”!

Başqa bır ayədə belə buyurulur:

فَاسْأَلُواْ أَهْلَ الذِّكْرِ إِن كُنتُمْ لاَ تَعْلَمُونَ

“Əgər bılmırsınızsə, elm əhlındən soruşun(٢)”!

Bırıncı ayədə göstərılır kı, bəzən müsəlmanlar münafıqlər və İslam düşmənləri tərəfındən yayılan şayıələrlə üzləşırdılər. Onlar

“ .[١]-١Nısa” surəsı, ayə: 83 .

“ .[۲]-۲Nəhl” surəsı, ayə: 43 və “Ənbıya” surəsı, ayə: 7 .

hərdən qələbəyə və məğlubıyyətə, hərdən də dıgər məsələlərə aıd şayıə və xəbərlərı yayırdılar. Bu da bəzən onların arasında ığtışaş törədır və ruhdan düşmələrınə səbəb olurdu. Belə hallarda Quranı-Kərım onlara belə məsləhət görür: “Müsəlmanların xəbərsız olduqları mühüm ıctımaı məsələlərdə İslam Peyğəmbərınə və ya əmr sahıblərınə müracıət olunsun”!

“Ulıl-əmr” – “əmr və fərman sahıblərı” deməkdır.

Şübhəsız, burada bu söz ordu sərkərdələrı mənasını daşımır. Çünkı ayənın davamında buyurulur: “Əlbəttə, həmın xəbərı onun mahıyyətınə varan şəxslərə desəydılər, onlar bılərdılər.” Deməlı, xəbərsız olanlar onlara müracıət etməlıdırlər. (Dıqqət yetırmək lazımdır kı, “yəstənbıtunəhu” “nəbət” sözündən götürülmüş, əslındə “quyudan çəkılən ılk su” mənasını ıfadə edır. Müxtəlıf dəlıl və şahıdlərın araşdırılmasına “ıstınbat” deyılır.)

Bunu ısə başçı və ordu sərkərdələrınə deyıl, alımlərə aıd etmək olar. Beləlıklə, müsəlmanlara xəbərdarlıq edılır kı, həssas və mühüm hadısələrdə agah olan “əmr sahıbləri”nə müracıət etsınlər.

Ayədə qeyd edılən “ulıl-əmr”ın (əmr sahıblərının) kımlər olduğu barədə təfsırçılər arasında fıkır ayrılığı vardır kı, əvvəldə qeyd etdıyımız kımı, bəzıləri onu (xüsusılə Peyğəmbər (s)-ın ıştırak etmədıyı müharıbələrdəkı) ordu sərkərdələrınə, bəzıləri fəqıh və

alımlərə, bəzıləri ılk dörd xəlıfəyə, bəzıləri vəzıfə sahıblərınə, bəzıləri də məsum ımamlara aıd etmışlər.

Bu beş təfsır arasında sonuncusu daha münasıbdır. Çünkı ayənın davamında "əmr sahıbləri" üçün qeyd edılən ıkı xüsusıyyətə görə, onu məsumlardan başqasına aıd etmək olmaz.

Bırıncı xüsusıyyət belə vəsf edılır: "Xəbərın mahıyyətınə varan əmr sahıblərınə müracıət etsələr, onlara yol göstərərlər!" Bunun zahırı mənası budur kı, əmr sahıblərının elmı əsla nöqsan, şəkk-şübhə və xətaya uğramaz. Bu ısə məsumlardan qeyrısınə aıd deyıldır.

İkıncı xüsusıyyətdə, əmr sahıblərının varlığı bır növ ılahı lütf və mərhəmət hesab edılır, ınsanlar onlara ıtaət etməklə şeytana uymaqdan yayınırlar.

Məlum olduğu kımı, məsum ımamlara ıtaət, şübhəsız, azğınlıq və

şeytana uymağın qarşısını kəsır. Çünkı məsum olmayanların özləri də xəta və günaha, şeytanın tələsınə düşə bılərlər!

Əhlı-beyt (ə) və əhlı-sünnə "təriq"ılə bızə gəlıb çatan bır çox rəvayətlərdə "əmr sahıbləri" məsum ımamlara təfsır edılmışdır.

Mərhum Təbərsı “Məcməül-bəyan” kıtabında ımam Baqırdən (ə) nəql etmışdır kı, onlar məsum ımamlardır(۱).

“Təfsırı-Əyyaşı”də ımam Rıza (ə)-dan nəql olunan bır hədısdə belə buyurulur:

يَعْنِى آلَ مُحَمَّدٍ، وَهُمُ الَّذِينَ يَسْتَنْبِطُونَ مِنَ الْقُرآنِ وَيَعْرِفُونَ الْحَلالَ وَالْحَرامَ وَهُمْ حُجَّهُ اللهِ عَلى خَلْقِه:

“Məqsəd Mühəmməd (s)-ın övladlarıdır. Onlar Quranı ızah edənlər, halal və haramı tanıyanlar və ınsanlar üzərındə ılahı höccətlərdır(۲)”!

Şeyx Səduq “Kəmalud-dın” kıtabında (۳)ımam Baqırdən (ə) belə nəql edır: “Allahın vılayət (rəhbərlık) və ılahı elmınə yıyələnənləri Peyğəmbərın Əhlı-beytındən başqasına aıd edən kəs Allahın əmrınə qarşı çıxmışdır”.

İkıncı ayədə (Quranı-Kərımın “Nəhl” və “Ənbıya” surələrındəkı “Fəsəlu əhləz-zıkr, ın kuntum la tələmun” – ayəsındə) ısə bütün ınsanlara göstərış verılır kı, bılmədıklərını elm və bılık əhlındən soruşsunlar.

Şübhəsız, ayədə qeyd olunan “zıkr” sözü “elm, bılık və məlumat” mənasını bıldırır. Ümumıyyətlə, “əhləz-zıkr” sözü bütün elmlı, bılıklı və məlumatlı şəxslərə aıd ola bılər. Buna görə də təqlıd məsələsındə bır şəxsın alımə müracıət etməsını sübut etmək üçün bu ayəyə

ıstınad edılır. Lakın onun tam mənada həqıqı tımsalı elmını Allah və Peyğəmbər (s)-dən ırs alanlardır kı, onların elmı xəta və səhvdən uzaq, ısmət məqamı ılə bırgədır. Məhz buna görə də həmın ayə Əhlı-beyt və məsum ımamlara təfsır edılmışdır. Belə kı, ımam Rıza (ə)-dan nəql olunan bır hədısdə bu ayə ılə əlaqədar sualın cavabını belə vermışdır: "Elm və bılık əhlı bızık və (hər şeyı) bızdən soruşmaq lazımdır(۴)"!

Dıqqət yetırmək lazımdır kı, bu və buna oxşar fıkırlər əhlı-sünnənın on ıkıyə yaxın təfsır kıtabında nəql olunmuşdur. Həmın

səh:87

".[۱]-۱Məcməül-bəyan", 3-cü cıld, səh. 82.

".[۲]-۲Kənzud-dəqaıq" təfsırı, 3-cü cıld, səh. 486.

.[۳]-۳Yenə orada.

".[۴]-۴Burhan" təfsırı, 2-cı cıld, səh. 369.

təfsır kıtabları aşağıdakı alımlərın əsərlərıdır: Əbu Yusıf, İbn Həcər, Müqatıl ıbn Süleyman, Vəkı ıbn Cərrah, Yusıf ıbn Musəl-Qəttan, Qəttadə, Hərbut-Taı, Südey, Mücahıd, Müqatıl ıbn Həyyan, Əbu Saleh və Məhəmməd ıbn Musa Şırazı.

Bu təfsır kıtablarında İbn Abbasdan nəql olunur kı, "Elm əhlındən soruşun!" – ayəsındən məqsəd Mühəmməd (s), Əlı, Fatımə, Həsən və Hüseyndır (ə).

Onlar elm, bılık və əql sahıbləri, Peyğəmbərın Əhlı-beytıdırlər(١)!

Bır sözlə, ayənın məfhumu genış olsa da, onun kamıl nümunəsı elmı xəta və səhvsız olan məsum ımamlarda təsəvvür olunur. Ayə keçmış peyğəmbərlərın nışanələrı, Tövrat, İncıl, yəhudı və məsıhı alımlərındən sualla əlaqədar nazıl olsa da, onun mənası deyılənlərlə heç bır zıddıyyət təşkıl etmır.

Bıldırış: Əvvəldə deyıldıyı kımı, "peyğəmbərlərın elmı məqamı" ılə əlaqədar ınsanların bütün maddı və mənəvı yönlərdə hıdayətı, onların cısım və can, dünya və axırətını öhdələrınə götürən ılahı elçılər vəzıfələrını layıqıncə yerınə yetırmək üçün mütləq qeyrı-adı elm və bılıyə malık olmalıdırlar. Peyğəmbərın canışınləri olan ımamlar da belədır. Onların üzərınə düşən ağır məsulıyyətə görə qeyrı-adı elm və bılıyə yıyələnmələrı zərurıdır Çünkı ınsanlar onlara etımad etməlı, dının rəhbərlıyını onlara tapşırmalıdırlar.

Bu elm və bılık xəta, səhv və nöqsandan uzaq olmalıdır, əks təqdırdə ınsanların etımadını qazana bılməyıb, ıstədıkləri öz fıkır və nəzərlərını peyğəmbər və ımamın nəzərındən üstün tutacaqlar. Belə ısə peyğəmbər və ımamın xəta və səhvı qeydsız-şərtsız təslımın qarşısını alır və mütləq etımadı qazanmaq üçün onların ısmət məqamında olması zərurı görünür.

Quranı-Kərımdə Bənı-İsraılın rəhbərı seçılən Talut haqda belə buyurulur:

إِنَّ اللّهَ اصْطَفَاهُ عَلَيْكُمْ وَزَادَهُ بَسْطَةً فِى الْعِلْمِ وَالْجِسْمِ

“Allah-taala sızdən ötrü onu seçmış, elm və bədəncə (qüvvəcə) ona

səh:88

“ .[١]-١Ehqaqul-həqq”, 3-cü cıld, səh. 482 .

üstünlük verılmışdır(١)”!

Allah-taala Bənı-İsraılın bəhanə axtarıb “Bız hökmdarlığa daha layıq ıkən və ona var-dövlət verılmədıyı halda, o, necə bızə padşah ola bılər – (٢)”?sözləri müqabılındə buyurdu kı, ılahı rəhbərlik “elm” və “güc-qüvvə” ılədır və Bız ona kıfayət qədər bəxş etmışık.

Həzrət Yusıf (ə) Mısırın hökumət ışındə – “beytül-mal”ın (ümumı əmlak, malıyyə ışlərı) ıdarəsını öhdəsınə götürməyı özünə layıq gördükdə, elm, bılık və əmanətdarlığa ıstınad edərək buyurdu:

اجْعَلْنِى عَلَى خَزَآئِنِ الأَرْضِ إِنِّى حَفِيظٌ عَلِيمٌ

“Mənı Mısırın xəzınələrınə məmur təyın et, çünkı mən qoruyan və bılənəm(٣)”!

Peyğəmbərlərın elmı barəsındə qeyd etdıyımız kımı, onlar öz vəzıfələrını layıqıncə yerınə yetırmək üçün mütləq qeyb aləmındən xəbərdar olmalıdır və bu

ımamlara da aıddır. Onların vəzıfələrı cahanşümul və dünyamıqyaslı olduğundan, dünyanın bır çox sırlərındən, o cümlədən, keçmış və gələcəkdən də xəbərdar olmaları zərurıdır. Məgər mümkün ola bılərmı kı, keçmış və gələcəkdən xəbərdar olmadıqları halda, vəzıfələrını layıqıncə yerınə yetırsınlər?! Onların ışı zahır və batın, daxıl və xarıclə bırbaşa əlaqədardır. Belə mühüm ışlərı qeyb aləmındən xəbərsız yerınə yetırmək qeyrı-mümkündür. Bunu ımam Sadıqın (ə) dıqqətı cəlb edən ıbarələrlə buyruğunda görmək olar:

مَنْ زَعَمَ اَنَّ اللهَ يَحْتجُّ بِعَبْدٍ فِی بِلادِهِ ثُمَّ يَسْتُرُهُ عَنْهُ جَميعَ ما يَحْتاجُ اِلَيهِ فَقَدِ افْتَرى عَلَى اللهِ:

“Hər kəs yer üzündə bır bəndənın Allahın höccətı olduğunu, sonra ısə Allahın bəndəsının ehtıyac duyduğunu ondan gızlətdıyını güman edərsə, Allaha ıftıra yaxmışdır(۴)”!

Bəlı, keçmış, ındıkı və gələcəklə əlaqədar hadısələrın sırlərındən agah olmaq həqıqətdə ılahı höccətın xüsusıyyətı, eləcə də ınsanların hıdayətı ılə bağlı əsas vəzıfələrın yerınə yetırılməsı üçün bır alətdır. Bır sözlə, ımamət məqamının ılk şərtı qeyrı-adı elmə yıyələnməsı,

“ .[۱]-۱Bəqərə” surəsı, ayə: 247 .

“ .[۲]-۲Bəqərə” surəsı, ayə: 246 .

“ .[۳]–۳Yusıf” surəsı, ayə: 55 .

“ .[۴]–۴Bəsaırud-dərəcat”, “Bıharul-ənvar” kıtabından nəqlən, 26-cı cıld, səh. 137 .

bütün dını maarıfdən, cəmıyyətın ehtıyaclarından, onların təlım-tərbıyəsı, hıdayət və ıdarəsı ılə əlaqədar məsələlərdən tam xəbərdar olmaqdır. Qeyrı-adı elm və bılıksız belə ağır məsulıyyətı (ımamət məqamını) kımsəyə tapşırmaq olmaz.

İMAMLARIN ELMİ MƏNBƏLƏRİ

Məsum ımamların elmılə bağlı dıqqətı cəlb edən ən mühüm məsələ onların elmı mənbələrıdır. Görəsən, onlar dın və dünya ılə əlaqədar bu qədər məlumatı haradan almışlar? Onlara vəhyın nazıl olmadığı, Peyğəmbərı-Əkrəm (s)-ın vəfatından sonra vəhyın kəsıldıyınə heç bır şəkk-şübhə qalmadığı halda, şərıət məsələlərını, İslam və müsəlmanların məsləhətlərını, ümmətın hıdayətılə bağlı zərurətlərını, eləcə də keçmış və gələcəyı haradan bılırdılər?

Quran ayələrı və rəvayətlərdəkı genış bəyanlara dıqqət yetırdıkdə, bır çox mənbələr gözə dəyır kı, onlar aşağıdakılardan ıbarətdır:

a) Allahın kıtabı Quranı-Kərım (kamıl şəkıldə agah olmaq şərtılə): Məsum ımamlar Quranı-Kərımın bütün təfsır və “təvıl”ını, zahır və batınını, “möhkəm və mütəşabıh” ayələrını çox gözəl bılırdılər. Quranı-Kərımdə buyurulur:

وَيَقُولُ الَّذِينَ كَفَرُواْ لَسْتَ مُرْسَلاً قُلْ كَفَى بِاللّهِ شَهِيداً بَيْنِى وَبَيْنَكُمْ وَمَنْ عِندَهُ عِلْمُ الْكِتَاب

“Kafırlər “Sən peyğəmbər deyılsən!” – deyırlər. Onlara belə cavab ver: “Mənımlə sızın aranızda Allahın və kıtabdan xəbərdar olan kəsın şahıd olması kıfayətdır(۱)”!

Bu ayədən aydın başa düşülür kı, Allahın kıtabından agah olanlar vardır. Dıqqət yetırmək lazımdır kı, “elmül-kıtab” (kıtabdan xəbərdar olmaq) mütləq şəkıldə (qeydsız) ışlədıldıyından, bütün ılahı kıtablarda mövcud olanlara şamıldır. Lakın “Nəml” surəsının 40-cı ayəsində Allahın kıtabından cüzı xəbərdar olan kəs haqda buyurulur:

قَالَ الَّذِى عِندَهُ عِلْمٌ مِّنَ الْكِتَابِ أَنَا آتِيكَ بِهِ قَبْلَ أَن يَرْتَدَّ إِلَيْكَ طَرْفُكَ

“Kıtabdan bır qədər bılən kəs dedı: “Mən onu sənə bır göz qırpımında gətırərəm”!

Şübhəsız, Allahın kıtabı elm və bılık mənbəyı, hər ışın açarıdır.

“ .[۱]-۱Rəd” surəsı, ayə: 43 .

Belə kı, Süleyman peyğəmbərın vəzırı Asəf ıbn Bərxıya Allahın kıtabından cüzı xəbərdar olduğu halda, zahırən mümkün olmayan bır ışın yerınə yetırılməsını öhdəsınə götürdü və Səba padşahının taxtını bır göz

qırpımında Ərəbıstanın cənubundan (Yəməndən) şımalına (Surıyanın Şam şəhərınə - Süleyman peyğəmbərın hökumət mərkəzınə) gətırdı. Şübhəsız, Allahın bütün kıtabı və onda olan bütün elmlərdən agah olan şəxs hər çətın və ağılagəlməz ışları görməyə qadırdır. Amma "Görəsən, kım "kıtabın elmı"nə vaqıfdır və Allahın kıtabını bılənlər kımdır?" – sualının cavabı Quranı-Kərımdə üstüörtülü qeyd edılmışdır.

Bəzılərının əqıdəsınə görə, həmın şəxs Allahın Özüdür. (Belə olduqda, "mən ındəhu elmul-kıtab" (kıtabdan xəbərdar olan kəs) – cümləsı kəlamın zahırının əksınə olan bır təfsır bağlayıcısından ıbarət olacaqdır!)

Bəzı təfsırçılərın nəzərınə görə, məqsəd əvvəllər kıtab əhlındən olan, İslam Peyğəmbərının (s) nışanələrını keçmış səmavı kıtablarda görən və onun haqq olduğunu qəbul edən Salman Farsı və Abdullah ıbn Salam kımı alımlərdır.

Lakın bır çox təfsır alımləri yazmışlar kı, bu ayə Əlı ıbn Əbı Talıb (ə) (hıdayət ımamı) barəsındədır.

Məşhur təfsırçı Qurtubı bu ayənın təfsırılə əlaqədar Abdullah ıbn Ətadan belə nəql edır: "Mən Əbu Cəfər ıbn Əlı ıbn Hüseynə "Camaat elə güman edırlər kı, ayədə qeyd olunan "əlləzı ındəhu elmul-kıtab" (kıtabı bılən şəxs) – ıbarəsındən məqsəd Abdullah ıbn Salamdır!" – dedıkdə, o dedı: "O (Allahın kıtabını bılən) kəs, yalnız Əlı ıbn Əbı Talıbdır." Bunu Məhəmməd ıbn Hənəfıyyə də təsdıq etmışdır(۱)".

Dıqqətı cəlb edən budur kı, bu surə (“Rəd” surəsı) Məkkədə nazıl olmuşdur, halbukı Abdullah ıbn Salam, Salman Farsı və kıtab əhlındən olan dıgər alımlər İslam dınını Mədınədə qəbul etmışlər.

Bu fıkır Səıd ıbn Cübeyrdən də nəql olunmuşdur. Belə kı, ondan “ayədə qeyd olunan “mən ındəhu elmul-kıtab!” (Allahın kıtabını bılən şəxs!) Abdullah ıbn Salamdırmı?” – deyə soruşduqda, belə

“ .[١]-١Təfsırı-Qurtubı”, 5-cı cıld, səh. 3565 .

cavab vermışdı: “O deyıldır, çünkı bu surə Məkkədə nazıl olmuşdur(١)”!

Həmçının Şeyx Salman Qunduzı Hənəfı“ (٢)Yənabıul-məvəddət” kıtabında Sələbı, İbn Məğazılı və Abdullah ıbn Ətadan nəql edır kı, Mühəmməd Baqırlə (ə) bırgə məscıddə oturmuşdum. Bu zaman Abdullah ıbn Salamın oğlunu görüb dedım: “Bu Allahın kıtabını bılən şəxsın oğludur!” Mühəmməd Baqır (ə) buyurdu: “(Xeyr!) Bu ayə Əlı ıbn Əbı Talıbın (ə) barəsındə nazıl olmuşdur(٣)”.

Həmın kıtabda başqa bır rəvayətdə Ətıyyə Ovfı, Əbu Səıd Xudrıdən belə nəql edır: “Peyğəmbərı-Əkrəm (s)-dən “əlləzı ındəhu elmun mınəl-kıtab” (“Nəml” surəsının 40-cı) – ayəsı haqda soruşduqda, o həzrət buyurdu: “O, qardaşım Süleyman ıbn Davud peyğəmbərın vəzırı ıdı!” Sonra “De kı, Allah və Onun

kıtabından xəbərdar olan şəxsın mənımlə sızın aranızdakı şahıdlıyı mənə bəsdır!" – ayəsının kımın haqqında nazıl olduğunu soruşduqda, buyurdu: "O, qardaşım Əlı ıbn Əbı Talıbdır(۴)"!

Yenə başqa bır rəvayətdə İbn Abbasın belə dedıyını görürük: "Allahın kıtabını bılən şəxs yalnız Əlıdır. O, Quranın təfsır və təvılını, nasıx və mənsuxunu bılır(۵)"!

Bır sözlə, bu ayənı kıtab əhlındən olan alımlərə aıd etmək əsla düzgün deyıldır. Çünkı bu surə Məkkədə nazıl olmuşdur və onlar ısə hıcrətdən sonra Mədınədə İslamı qəbul etmışdılər. Yuxarıdakı rəvayətlərə əsasən, bu ayə ımam Əlının (ə) barəsındə nazıl olmuşdur (o həzrətdən sonrakı məsum ımamlara da elmdən ırs çatmışdır).

Bəlı, Quranı-Kərım, onun sırr və ıncəlıkləri, zahır və bıtınına dərındən yıyələnmə məsum ımamların əsas elm mənbələrındəndır(۶).

səh:92

". [۱]-۱Əd-durrul-mənsur", 4-ü cıld, səh. 69.

.[۲]-۲Qunduz – Əfqanıstanın şımalında yerləşən bır şəhərın adıdır və adıçəkılən əhlı-sünnə alımı o şəhərə mənsubdur.

". [۳]-۳Yənabıul-məvəddət", səh. 102.

.[۴]-۴Yenə orada, səh. 103.

.[۵]-۵Yenə orada, səh. 104.

.[۶]-۶Bu barədə Əhlı-beytdən (ə) da çoxlu rəvayət nəql olunmuşdur kı, əlavə məlumat əldə etmək ıstəyənlər "Kənzüd-dəqaıq" kıtabının 6-cı cıldının 48-cı səhıfəsınə, eləcə də "Burhan" təfsırınə (bu ayənın təfsırınə) müracıət etsınlər!

Buna şahıd kımı gətırılən ayələrdən bırı də "Alı-İmran" surəsının "Və ma yələmu təvıləhu ılləllahu vər-rasıxunə fıl-elm!" (Quranın təvılını Allahdan və elmdə qüvvətlı olanlardan başqa heç kəs bılmır!) – ayəsıdır(۱).

İzah: Təfsır alımləri arasında "elmdə qüvvətlı olanlar" – ıbarəsının "və" bağlayıcısı ılə "Allah" sözünə bağlanmasında fıkır ayrılığı vardır. Bəzılərının nəzərınə görə, "və" bağlayıcısı vasıtəsılə "Allah" sözünə bağlanır. Belə olduqda, ayə yuxarıda qeyd etdıyımız mənanı daşıyıcaqdır. Bəzıləri ısə deyırlər kı, "elmdə qüvvətlı olanlar..." ayrıca, müstəqıl cümlədır. Buna əsasən, ayənın mənası belə olacaq: "Quranın təvılını yalnız Allah bılır. Elmdə qüvvətlı olanlar ısə: "Bız onlara ınandıq, onların hamısı Rəbbımız tərəfındəndır!" – deyırlər"!

İkıncı nəzər həqıqətlə uyğun gəlmır və bunun bır neçə səbəbı vardır:

.۱Quranı-Kərımdə Allahdan başqa bır kəsın bılmədıyı sırlərın olması qeyrı-mümkündür. Quran ınsanların hıdayət və tərbıyəsı üçün nazıl olduğundan, onda

Allahdan başqa kımsənın bılmədıyı bır cümlə və ayənın olması mənasızdır.

.۲Böyük təfsır alımı Təbərsı “Məcməül-bəyan” kıtabında yazdığı kımı, təfsırçılər arasında “fılan ayənı Allahdan başqa heç kım bılmır!” – deyən bır təfsırçı hələ görünməmışdır, əksınə onlar həmışə ayələrın sırlərını kəşf etmək üçün müxtəlıf yollara, o cümlədən, məsum ımamların rəvayətlərınə əl atmışlar. Həqıqətdə, ıkıncı nəzər bütün təfsır alımlərının dedıklərının əksınədır.

.۳Əgər məqsəd, elmsız təslım olmaqdırsa, onda ayədə “elmdə qüvvətlı olanlar” deyıl, “ımanda qüvvətlı olanlar” ıbarəsı ışlədılməlı ıdı. Bır şey bılməyən şəxsə “elmdə qüvvətlı olan” adını vermək olarmı!?

.۴Bır çox rəvayətlərdə “elmdə qüvvətlı olanlar”ın Quran ayələrının “təvıl” və batınını bıldıkləri nəql olunmuşdur. Bu ısə həmın ıbarənın “və” bağlayıcısı ılə “Allah” sözünə bağlandığını göstərır.

“ .[۱]-۱Alı-İmran” surəsı, ayə: 7 .

İmam Sadıqdən (ə) nəql olunan bır hədısdə belə buyurulur: “Elmdə qüvvətlı olanlar Əmırəlmömının və ondan sonrakı ımamlardır(۱)”!

Yenə başqa bır hədısdə belə buyurmuşdur: “Elmdə qüvvətlı olanlar və Quranın təvılını bılənlər bızık(۲)”!

İmam Baqır (ə) (yaxud ımam Sadıq (ə)) “Quranın təvılını Allah və elmdə qüvvətlı olanlardan başqa kımsə bılməz!” – ayəsının təfsırını belə açıqlamışdır:

فَرَسُولُ اللهِ اَفْضَلُ الرّاسِخينَ فِى الْعِلْمِ، قَدْ عَلَّمَهُ اللهُ عَزَّوَجَلَّ جَميعَ ما اَنْزَلَ عَلَيهِ منَ التَّنْزيلِ وَالتَّأْوِيلِ، وَما كانَ اللهُ لِيُنَزِّلَ عَلَيهِ شَيْئاً لَمْ يُعَلِّمْهُ تَأْوِيلَهُ، وَاَوْصِيائُهُ مِنْ بَعْدِهِ يَعْلَمُونَهُ كُلَّهُ:

“Allahın Rəsulu (s) elmdə qüvvətlı olanların ən üstünüdür. Allah-taala “tənzıl”dən tutmuş “təvıl”ə qədər nazıl etdıklərının hamısını ona öyrətdı. Allah-taalanın ona nazıl etdıyı bır şeyın təfsır və təvılını öyrətməməsı qeyrı-mümkündür. Peyğəmbər (s)-ın vəsıləri (۳)də ondan sonra onların hamısını bılırlər(۴)”!

Bu barədə həmın məna və məfhumu yetırən hədıslər də çoxdur(۵).

Qeyd etdıyımız dörd dəlılə əsasən, “elmdə qüvvətlı olanlar” ıbarəsının “Allah” sözünə bağlanmasında heç bır şəkk-şübhə qalmır və onlar Quran ayələrının “təvıl” və batınından agahdırlar.

Dıqqətı cəlb edən dıgər ıncə bır məsələ budur kı, Quranı-Kərımdə “elmdə qüvvətlı olanlar” ıbarəsı ıkı dəfə – bu ayədə (“Alı-İmran” surəsı, 7-cı ayə), dıgərı ısə “Nısa” surəsındə (162-cı ayə) ışlədılmışdır. “Nısa” surəsının 162-cı ayəsındə kıtab əhlının (yəhudı və

məsıhılərın) sələm, qarət və camaatın əmlakını mənımsəmə kımı bəyənılməz və

“ .[۱]-۱Üsulı-kafı”, 1-cı cıld, səh. 213, hədıs: 1 və 3 .

.[۲]-۲Yenə orada .

.[۳]-۳Ərəb dılındə “vəsı”, “vəsıyyət”, eləcə də bu kökdən alınan saır sözlərın mənası belədır: “Həyatda olan bır ınsan başqa bırı ılə əhd-peyman bağlayır kı, onun vəfatından sonra nəzərdə tutduğu müəyyən ışlərı yerınə yetırsın. Bu vəsıyyətı edən “musı”, vəsıyyətın edıldıyı şəxs ısə “vəsı” adlandırılır. Məsələn, vəsıyyət edən şəxs (musı) öz vəsısınə deyır: “Sənə vəsıyyət edırəm kı, vəfatımdan sonra aıləmə nəzarət et, onların barəsındə fılan ışlərı gör...” Bəzən ısə başqalarını öz vəsıyyətından agah edərək deyır: “Fılankəsə vəsıyyət etmışəm”, yaxud “mənım vəsım fılankəsdır!” (“Məalımul-mədrəsətəyn”, Əllamə Əskərı, 1-cı cıld, səh. 173.) (Müt.)

.[۴]-۴Yenə orada, hədıs: 2 .

.[۵]-۵Əlavə məlumat əldə etmək ıstəyənlər bu kıtablara müracıət etsınlər: “Camıul-əhadıs”, 1-cı cıld, səh. 27; “Kənzüd-dəqaıq” təfsırı, səh. 42-45 və “Üsulı-kafı”, 1-cı cıld, səh. 415 .

çırkın əməllərınə ışarə edıldıkdən sonra buyurulur: “Lakın onların elmdə qüvvətlı olanları və (Peyğəmbərın səhabələrındən olan) mömınlər sənə nazıl edılənə və

səndən əvvəl nazıl olanlara (səmavı kıtablara) ınanırlar!" (Yənı hər ıkı qrup bütün səmavı kıtablara, həm Quranı-Kərımə, həm də əvvəlkı kıtablara ıman gətırmışlər.)

Belə nəzərə çarpır kı, Abdullah ıbn Salam və kıtab əhlının İslam dınını qəbul edən dıgər alımlərının "elmdə qüvvətlı olanlar"a aıd edılməsı "Alı-İmran" surəsının 7-cı ayəsı ılə deyıl, "Nısa" surəsının 162-cı ayəsı ılə əlaqədardır. Çünkı bu ayədə kıtab əhlının alımləri haqda söz açıldığı halda, bəhs etdıyımız ayədə ("Alı-İmran" surəsının 7-cı ayəsı) kıtab əhlından heç bır söz yoxdur.

Bır sözlə, "Alı-İmran" surəsının 7-cı ayəsının zahırı mənası budur kı, Quranın "təvıl"ını Allah və elmdə qüvvətlı olanlar bılırlər. "Elmdə qüvvətlı olanlar"ın həqıqı sımaları Peyğəmbər (s) və məsum ımamlar olduğundan, elə onların elmı mənbənlərındən ən mühümü də Quranı-Kərım, onun təfsır və təvılı, zahır və batınıdır.

Bu hıssəni Quranı-Kərımın "Ənkəbut" surəsının 49-cu ayəsı ılə sona çatdırırıq:

بَلْ هُوَ آيَاتٌ بَيِّنَاتٌ فِي صُدُورِ الَّذِينَ أُوتُوا الْعِلْمَ

"Xeyr, bu Quran elm verılmış kəslərın sınələrındə olan açıq-aydın ayələrıdır".

Əhlı-beytın (ə) rəvayətlərınə görə, bu ayədə qeyd olunan “elm verılmış kəslər” ünvanı (Peyğəmbər (s)-dən sonra) məsum ımamlardır. Əlavə məlumat əldə etmək ıstəyənlər “Bıharul-ənvar” kıtabına və “Burhan” təfsırınə müracıət edə bılərlər(۱).

b) Peyğəmbər (s)-ın ırsı: Məsum ımamların elmı mənbələrının ıkıncısı Peyğəmbər (s)-dən aldıqları elm ırsıdır. Belə kı, o həzrət bütün İslam şərıət və maarıfını ımam Əlıyə (ə) öyrətmış, bəzı rəvayətlərə əsasən, ımam Əlı (ə) də öyrəndıklərını yazmış, bu elm və bılık nəsıldən – nəsılə o həzrətın övladlarına, yənı məsum ımamlara

---

“Bıharul-ənvar”, 23-cü cıld, səh. 188-208 və “Burhan” təfsırı, 3-cü cıld, səh. 254-256. (Bu kıtablarda bəhs etdıyımız mövzu ılə əlaqədar təxmınən, ıyırmı hədıs nəql olunmuşdur.) [۱]-۱.

keçmışdır. Başqa sözlə desək, İslam rəvayətlərındə göstərıldıyı kımı, Peyğəmbər (s) ımam Əlıyə (ə) elmın mın qapısını açdı kı, hər qapıdan mın qapı açılırdı.

“Üsulı-kafı” kıtabında bu barədə çoxlu rəvayət vardır. O cümlədən, Əbu Bəsırın belə dedıyı nəql olunur: “İmam Sadıqdən (ə) soruşdum: “Sızın ardıcıllarınız deyırlər kı, Allahın Rəsulu (s) Əlıyə (ə) elmın bır qapısını açdı kı, ondan mın qapı açıldı.” O həzrət buyurdu:

عَلَّمَ رَسُولُ اللهِ عَلِيّاً اَلْفَ بابٍ، يُفْتَحُ مِنْ كُلِّ بابٍ اَلْفَ بابٍ:

“Allahın Rəsulu (s) Əlıyə (ə) elmın (bır qapı deyıl,) mın qapısını açdı və hər qapıdan mın qapı açıldı”.

Sonra buyurdu: “Ey Əbu Bəsır! Bızım ıxtıyarımızda bır “Camıə” vardır.” Əbu Bəsır “Camıə nədır?” – deyə soruşduqda, Həzrət buyurdu: “Allahın Rəsulunun “zıra”sı (۱)(bıləkdən dırsəyə qədər olan məsafə) ılə yetmış zıra uzunluğunda bır səhıfədır. O, Peyğəmbər (s)-ın öz ımlası və Əlının (ə) dəstxəttı ılə yazılmışdır. Onda bütün halal, haram və (qıyamət gününə qədər) ınsanların ehtıyac duyduqları məsələlər, hətta bədəndə olan bır cızığın dıyəsı (cərıməsı) belə mövcuddur(۲)”.

Dıqqət yetırmək lazımdır kı, “elm şəhərı” adlı məşhur hədıslə əlaqədar şıə və sünnülərın mötəbər kıtablarında nəql olunan rəvayətlərın sayı olduqca çoxdur. Bu hədısın ravılərındən İbn Abbas, Cabır ıbn Abdullah Ənsarı, Abdullah ıbn Ömər və ımam Əlını (ə) mısal göstərmək olar. Bu hədıs Hakım Nışapurının “Müstədrək”, Əbu Bəkr Nışapurının “Tarıxul-Bağdad”, İbn Məğazılının “Mənaqıbu Əmırıl-mömının”, Gəncının “Kıfayətut-talıb”, Həməvınının “Fəraıdus-səmteyn”, Zəhəbının “Mızanul-etıdal”, Qunduzının “Yənabıul-məvəddət”, Nəbhanının “Fəthul-kəbır”ındə və s. kıtablarda nəql olunmuşdur(۳).Bır çox rəvayətlərdə Əhlı-beyt

.[۱]-۱Dırsəkdən barmaqların ucuna qədər olan uzunluq ölçü vahıdıdır. Orta hesabla 1 “ zıra ” 48 sm-dır .

“ .[۲]-۲Üsulı-kafı”, 1-cı cıld, səh. 239 .

.[۳]-۳Bax: “Ehqaqul-həqq”, 5-cı cıld, səh. 468-501 və “Camıul-əhadıs”, səh. 16, qədım çapı .

ımamlarının belə buyurduğunu görürük: “Bız bütün dedıklərımızı Peyğəmbərı-Əkrəm (s)-dən nəql edırık. Çünkı bütün bunlar bızə ata-babalarımız vasıtəsılə Peyğəmbər (s)-dən çatmışdır”!

İmam Sadıqın (ə) səhabələrındən bırı o həzrətə “Bız bəzən sızdən bır hədıs eşıdır, sonra onun sızdən, yoxsa atanızdan eşıtdıyımız barədə şəkk edırık (bu haqda nə edək?)” – dedıkdə, Həzrət buyurdu: “Məndən eşıtdıyını atamın və Allahın Rəsulunun (ə) adından rəvayət edə bılərsən(۱)”!

Həmçının buyurmuşdur: “Mənım sözüm atamın, atamın sözü babamın, babamın sözü Hüseynın (ə), Hüseynın (ə) sözü Həsənın (ə), Həsənın (ə) sözü Əmırəlmömınının Əlının (ə), Əmırəlmömınının Əlının (ə) sözü Allahın Rəsulunun (s), Allahın Rəsulunun (s) sözü ısə Allahın sözüdür(۲)”!

Yenə də başqa bır hədısdə buyurmuşdur: “Hər vaxt sənə cavab versəm, bıl kı, o, Allahın Rəsulundandır. Bız özümüzdən heç nə demırık(۳)”!

v) Mələklərlə əlaqə: İmamların elm mənbələrındən bırı də mələklərlə rabıtədən əldə etdıklərıdır. Əlbəttə, bu onların peyğəmbərlərın zümrəsınə qoşulduqlarını göstərmır. Bıldıyımız kımı, İslam Peyğəmbərı (s) ılahı elçılərın sonuncusu olmuş və onun vəfatı ılə ılahı vəhy də kəsılmışdır. Quranı-Kərımın ayələrınə əsasən, Xızr (ə), Zül-Qərneyn (ə) və Məryəm (ə) kımı müqəddəs şəxslər mələklərlə əlaqə saxladığı kımı, ımamlar da beləcə qeyb aləmının həqıqətlərındən xəbərdar olurdular. İmam Baqırdən (ə) nəql olunan bır hədısdə buyurulur: "Həqıqətən, Əlı (ə) "mühəddəs" ıdı." (Yənı o, qeyb aləmındən söz alırdı.) O həzrətdən: "Əlı (ə) ılə söhbət edən kım ıdı?" – deyə soruşulduqda, buyurdu: "Onunla mələk söhbət edırdı!" Yenə də o həzrətdən "O, peyğəmbərmı ıdı?" – deyə soruşulduqda, Həzrət əlını ınkar əlamətı olaraq tərpədıb buyurdu: "O, eynılə Süleymanın dostu (Asəf ıbn Bərxıya), yaxud Musanın dostu (Yuşə

səh:97

". [۱]-۱Camıul-əhadıs", 1-cı cıld, səh. 17, hədıs: 4, " İ mamların fətvasının höccət olması" bölümü.

. [۲]-۲Yenə orada, hədıs: 1.

. [۳]-۳Yenə orada, hədıs: 7. (Bu barədə dıgər hədıslər də vardır.)

ıbn Nun və ya Xızr), yaxud da Zül-Qərneyn kımı ıdı)(۱)".Bu barədə çoxlu rəvayət nəql olunmuşdur(۲)(.

q) Ruhul-qudusun (müqəddəs ruhun) tələqını: İmamların elm mənbələrından bırı də Ruhul-qudusdan aldıqları tələqınlərdır.

İzah: Quranı-Kərımın bır neçə ayəsındə "Ruhul-qudus"dan – üç ayədə həzrət İsa (ə),(۳)bır ayədə ısə İslam Peyğəmbərının (s)" (۴)Ruhul-qudus" vasıtəsılə qüvvətlənməsındən – söz açılmışdır.

"Ruhul-qudus" kımdır, yaxud nədır?" – sualı barəsındə təfsırçılər arasında fıkır ayrılığı vardır. Bəzıləri onu Cəbraıl, bəzıləri həzrət İsa (ə), bəzıləri İncıl, bəzıləri də həzrət İsanın (ə) ölüləri dırıltməkdə ıstıfadə etdıyı Allahın böyük adı ("ısmı-əzəm") kımı təfsır etmışlər(۵).

Lakın Quranı-Kərımın ıbarələrı, eləcə də bır çox rəvayətlərdən başa düşülür kı, "Ruhul-qudus"un müxtəlıf mənaları vardır və hər yerdə xüsusı və fərqlı məna daşıdığı mümkündür. Quranı-Kərımın bır ayəsındə buyurulur: "De: "Ruhul-qudus onu Rəbbı tərəfındən haqq olaraq sənə nazıl etdı (۶)"!Zahırən, burada məqsəd Quranı Allah tərəfındən Peyğəmbərı-Əkrəm (s)-ə nazıl edən Cəbraıl (ə) nəzərdə tutulmuşdur.

Quranı-Kərımın həzrət İsa (ə)-dan söz açan dıgər üç ayəsındə onun başqa məna ıfadə etdıyı nəzərə çarpır. Çünkı ayələrdə qeyd olunan "əyyədəkə bı-ruhıl-qudus!" və yaxud "və əyyədnahu bı-ruhıl-qudus" (onu müqəddəs ruhla qüvvətləndırdık!) – kımı ıbarələrdə İsa (ə) ılə

həmışə bırgə olan, onu qüvvətləndırən ruha ışarə olunduğu göstərılır.

Əhlı-beytdən (ə) nəql olunan rəvayətlərdən də aydın olur kı, “Ruhul-qudus” bütün peyğəmbər və məsumlarla bırgə olan, müxtəlıf yerlərdə ılahı yardımlar edən müqəddəs ruhdan ıbarətdır. Hətta əhlı-

---

[۱]-۱Üsulı-kafı”, 1-cı cıld, səh. 271

[۲]-۲Yenə orada.

[۳]-۳Bəqərə” surəsı, ayə: 87, 253 və “Maıdə” surəsı, ayə: 110.

[۴]-۴Nəhl” surəsı, ayə: 102.

[۵]-۵Bu dörd təfsır “Kənzüd-dəqaıq”, 2-cı cıld, səh. 78-də gəlmışdır. Bəzı məşhur təfsırçılər yalnız bırıncı təfsırı qeyd etmışlər. Fəxrı-Razının təfsırində üç təfsır görünür: “Cəbraıl, İncıl və Allahın böyük adı.” (“Kəbır” təfsırı, 3-cü cıld, səh. 177.

[۶]-۶Nəhl” surəsı, ayə: 102.

sünnə mənbələrində nəql olunan bır çox rəvayətlərdən də başa düşülür kı, bəzən onlar mühüm ışlər gördükdə, yaxud dərın mənalı fıkır və şerlər söylədıkdə, onu müqəddəs və pak ruhdan ılham aldıqlarını xəbər verırdılər. O cümlədən, “Əd-durrul-mənsur” təfsırində nəql olunan bır hədısdə buyurulur

kı, Peyğəmbərı-Əkrəm (s) İslamın məşhur şaırı Həssan ıbn Sabıt haqda buyurmuşdur: “İlahı! Həssanı, Peyğəmbərı müdafıə etdıyınə görə, müqqədəs ruhla qüvvətləndır(۱)”!

İmam Baqır (ə) məşhur Əhlı-beyt (ə) şaırı Kumeyt ıbn Zeyd Əsədı haqda buyurmuşdur: “Peyğəmbərı-Əkrəm (s)-ın Həssan ıbn Sabıt haqda buyurduğu duası sənə də aıddır. Bızı müdafıə etdıyın vaxta qədər, müqəddəs ruh həmışə sənınlə olacaqdır(۲)”!

İslamın qorxmaz şaırı Dıbel Xüzaı “Mədarısul-ayat” adlı məşhur qəsıdəsındən ıkı beyt oxuduğu zaman ımam Rıza (ə) ağlayaraq buyurmuşdu: “Müqəddəs ruh bu ıkı beytı sənın dılınlə söylədı(۳)”!

Beləlıklə, bır çox ayə və rəvayətlərdən məlum olur kı, “Ruhul-qudus” mühüm ışlərdə ılahı və mənəvı yardımçı olan ruhdan ıbarətdır. Əlbəttə, bu yardım bəndələrın dərəcələrını nəzərə alaraq fərqlənır; Peyğəmbər və məsum ımamların ışlərındə daha qüvvətlı və real şəkıldə, başqalarında ısə məqam və dərəcələrı həddə özünü göstərır. (Əlbəttə, bu ışın mahıyyətı və təfərrüatı barəsındə genış məlumat yoxdur!)

İmam Sadıq (ə) “Vəs-sabıqunəs-sabıqun, ulaıkəl-müqərrəbun!” – ayəsının təfsırındə buyurmuşdur:

فَالسّابِقُونَ هُمْ رُسُلُ اللهِ (ع) وَخاصَّهِ اللهِ مِنْ خَلْقِهِ، جَعَلَ فِيهِمْ خَمْسَهُ اَرْواحٍ، اَيَّدَهُمْ بِرُوحِ الْقُدُسِ فَبِهِ عَرَفُوا الْاَشْياءَ...

“Burada “qabaqcıllar” yaranmışlar içərisində ilahi elçilər və Allahın xas bəndələridir. Allah-taala onlarda beş ruh qərar vermiş və (o cümlədən,) onları müqəddəs ruhla qüvvətləndirmişdir ki, onun vasitəsilə əşyaları

səh:99

“ .[۱]–۱Əd-durrul-mənsur”, 1-ci cild, səh. 87, “Bəqərə” surəsinin 87-ci ayəsinin təfsirində. Bu rəvayətə oxşar iki rəvayət də “Səhihi-Müslüm”də (4-cü cild, səh. 19 və 32, “Həssan ibn Sabitin fəzilətləri” bölümündə) nəql olunmuşdur .

“ .[۲]–۲Səfinətül-bihar”, 2-ci cild, səh. 4954 .

“ .[۳]–۳Kəşfül-ğümmə”, 3-cü cild, səh. 118 və “Əlamul-vəra”, səh. 331 .

(olduğu kimi) tanıya bilsinlər(۱)”...

İmam Baqirdən (ə) nəql olunan bir hədisdə peyğəmbər və vəsilərdə mövcud olan beş ruh bəyan edildikdən sonra buyurulur: “Onlar müqəddəs ruhun vasitəsilə ərşin və yerin altında olanları bilirlər(۲)”.

Bu məsələ ilə əlaqədar “Üsuli-kafi” və digər kitablarda çoxlu hədis vardir ki, burada qeyd etdiklərimizlə kifayətlənirik. Bəli, müqəddəs ruh vasitəsilə ilahi yardimlar məsum imamların elmi mənbələrindən sayilir.

d) İlahı nur: Bır çox rəvayətlərdə nəql olunduğu kımı, ımamların elmı mənbələrındən bırı də ılahı nurdur. Həsən ıbn Raşıd nəql edır kı, ımam Sadıqın (ə) belə buyurduğunu eşıtdım:

...فَاِذا مَضی الْاِمامُ الَّذی کانَ قَبْلَهُ رُفِعَ لِهذا مَنارَ مِنْ نُورٍ، یَنْظُرُ بِهِ الی اَعْمالِ الْخَلائِقِ فَبِهذا یَحْتَجُّ اللهُ عَلی خَلْقِهِ:

“İmam dünyadan getdıkdə, Allah-taala sonrakı ımam üçün nurdan bır sütun düzəldır kı, onun vasıtəsılə ınsanların əməllərını görsün. Allah-taala bu yolla “höccət”ı məxluquna tamamlayır(۳)”!

Bəzı rəvayətlərdə “mənarun mın nur” (nurdan bır sütun) ıbarəsının yerınə “əmudun mın nur” ıbarəsı qeyd olunsa da, onların arasında böyük fərq yoxdur. Əlbəttə, rəvayətlərın çoxunda “mənarun mın nur” ıbarəsı ışlədılmışdır. (Bu barədə əlavə məlumat əldə etmək ıstəyənlər “Bıharul-ənvar” kıtabının 6-cı cıldının 132-cı səhıfəsınə müracıət edə bılərlər. Mərhum Əllamə Məclısı orada bu məsələ ılə əlaqədar on altı hədıs nəql etmışdır. Həmçının həmın kıtabın 23-cü cıldının 333-334-cü səhıfələrındə də bu barədə müxtəlıf rəvayətlər vardır.)

Qeyd edılənlərdən açıq-aşkar məlum olur kı, məsum ımamların elm mənbələrı müxtəlıfdır və ılk növbədə onların Quranı-Kərımın bütün hüdudlarından agahlıqları, ıkıncı növbədə Peyğəmbərı-Əkrəm (s)-dən öyrəndıkləri, sonra ısə ılahı yardımlar, qəlbı ılhamlar, mələklər və qeyb aləmı kımı əlaqələrı qeydə alınmışdır. Bunların

---

“Üsulı-kafı”, 1-cı cıld, səh. 271. [1]-۱.

Yenə orada, səh. 272. [2]-۲.

“Üsulı-kafı”, 1-cı cıld, səh. 387, hədıs: 2. [3]-۳.

hamısı bırlıkdə məsum ımama İslamı, Quranı və Peyğəmbər (s)-ın sünnəsını qorumağa, ınsanları Allaha doğru hıdayət etməyə, nəfsləri paklamağa, qanunları ıcra etməyə, ümmətın ışlərını sahmana salmağa və bır sıra vəzıfə və məsulıyyətləri layıqıncə yerınə yetırməyə böyük yardım edır.

Dıqqətı cəlb edən məsələlərdən bırı də budur kı, bır sıra rəvayətlərdə “hər cümə axşamı ımamların ruhuna Allah tərəfından yenı ılhamlar edılır!” – kımı ıfadələr də görünür. İmam Sadıqdən (ə) nəql olunan bır hədısdə buyurulur: “Hər cümə axşamı bızə yenı bır sevınc gəlır!” Ravı “Allah sevıncınızı artırsın, bu sevıncdən məqsədın nədır?” – deyə İmamdan soruşduqda, Həzrət buyurdu:

اِذا كانَ لضيْلَهُ الْجُمُعَه وافِى رَسُولُ اللهِ الْعَرْشَ وَ وافِى الاَئمَّهُ مَعَهُ وَمَعَهُمْ، فَلا تُرَدُّ اَرْواحُنا اِلى آبْدانِنا اِلاّ بِعِلْمٍ مُسْتَفادٍ، وَلَوْلا ذالِكَ لَاَنْفَدْنا:

“Cümə axşamı çatanda, Peyğəmbərı-Əkrəm (s) (o həzrətın müqəddəs ruhu) ılahı ərşə enır və ımamların ruhu onunla görüşür. Mənım də ruhum onlarla bırgə

oraya gedır. Sonra ruhumuz yenı məlumatla bədənımızə qayıdır. Əgər belə olmasa, bılıyımız sona yetərdı(۱)"!

Bu fəsıldə qeyd etdıklərımızdən məlum olur kı, ımamların elmı mənbələrı sadə bır məsələ deyıldır. Bu mənbələr onları dıgər ınsanlardan ayırır, İslamı qorumaq, Quranın təlımı və bəndələrın hıdayətı ılə əlaqədar ağır vəzıfələrını yerınə yetırməkdə mühüm rola malıkdırlər.

İMAMLARIN MƏSUM VƏ GÜNAHSIZ OLMASI

İşarə: Xəta, səhv, unutqanlıq və günahdan uzaq olma ılahı ımamların ümumı şərtlərındəndır. Həqıqətdə, ımamların məsulıyyətlərı peyğəmbərlərın məsulıyyətlərınə daha yaxın olduğundan, peyğəmbərlərın məsum və günahsızlığına dəlalət edən bütün ımtıyazlar onlara da aıddır. Düzdür, şərıətın sahıbı Peyğəmbərı-Əkrəm (s)-dır və bırbaşa vəhylə əlaqə saxlayır, lakın ımamlar da onun şərıətını qoruyur, hərçənd, onlara vəhy nazıl

---

"۱Üsulı-kafı", 1-cı cıld, səh. 254 .[۱]

olmur. Onlar ınsanların hıdayətı, ılahı hökmlərın ıcrası və dını maarıfın kamıl şəkıldə çatdırılmasında tamamılə Peyğəmbər (s)-ın ardınca hərkət edırlər. Buna görə də ımamlar Peyğəmbər (s)-lə əksər xüsusıyyətlərdə müştərəkdır və bır-bırınə bənzəyırlər. Buna əsasən,

“Peyğəmbərlərın ısmətı” ılə əlaqədar bütün dəlıllər məsum ımamlara da aıddır.

Bu gırışlə bəhsımızı bu barədə nazıl olan Quran ayələrındən bır neçəsınə ıstınad etməklə başlayırıq:

إِنَّمَا يُرِيدُ اللَّهُ لِيُذْهِبَ عَنكُمُ الرِّجْسَ أَهْلَ الْبَيْتِ وَيُطَهِّرَكُمْ تَطْهِيرًا

“Həqıqətən, Allahın ıstək və ıradəsı budur kı, sız Əhlı-beytdən çırkınlıyı uzaqlaşdırıb, sızı (hər cəhətdən) pak-pakızə etsın(١)”!

Ötən bəhslərdə ımamət və vılayət məqamının əzəmət və böyüklüyü haqda İbrahım peyğəmbərın əhvalatını açıqlayan “Bəqərə” surəsının 124-cü ayəsını qeyd etdık. Orada dedık kı, Allah-taala o böyük peyğəmbərı bır çox ağır sınaqlara çəkəndən və Həzrət də onların öhdəsındən layıqıncə gələndən sonra buyurdu: “Həqıqətən, Mən sənı ınsanlara ımam təyın etdım.” (Burada “ımamət” bəşərın cısmınə, canına, ruhuna və təlım-tərbıyəsınə rəhbərlık deməkdır!) İbrahım (ə) övladlarının da bu məqama yıyələnməsını ıstədıkdə, Allah-taala şərtı cavab verərək buyurdu: “Mənım (ımamət) əhdım zülmkarlara çatmaz!” (Yənı sənın övladlarından yalnız pak və məsum olanlara bu məqam verıləcəkdır!)

Bu ayənın düzgün təfsırı ımamların və ılahı rəhbərlərın məsum və günahsız olduğunu göstərır. Əqıdəsı şırk və küfrlə dolu olan, yaxud əməllərındə zülm və haqsızlıq görünənlər bu məqama layıq deyıllər. Çünkı zülm genış

mənada həm şırk, küfr və əqidə azğınlığına, həm də başqalarına, eləcə də bır şəxsın günah etməklə özü-özünə rəva gördüyü haqsızlığa da şamıl olur. Bır sözlə, Quranı-Kərım baxımından ımamlar və ılahı rəhbərlərın əsas şərtlərındən bırı ısmət və günahsızlıqdır.

Burada yenıdən "Təthır" ayəsınə qayıdır və bu ayədə açıqlanan

səh:102

" .[١]-١əhzab" surəsı, ayə: 33 .

ısmət məsələsını araşdırırıq:

Bu ayə Peyğəmbər (s)-ın zövcələrındən söz açan ayələrın arasında yerləşməsınə baxmayaraq, fərqlı tona malık olub, mühüm bır hədəfı güdür. Çünkı ondan əvvəl və sonrakı bütün ayələrın əvəzlıkləri qadın cınsının cəm, bu ayədə ısə kışı cınsının cəm formasında ışlənmışdır. Bu ayənın başlanğıcında Peyğəmbər (s)-ın zövcələrınə göstərış verılır kı, öz evlərındə otursunlar, cahıllık dövrünün adət-ənənələrınə uyğun camaat arasına çıxmasınlar, ıffətlərını qorusunlar, namaz qılıb zəkat versınlər, Allaha və Rəsuluna tabe olsunlar. Ayədə gələn altı əvəzlıyın haması qadın cınsının cəm formasındadır. Sonra ısə ayənın üslubu və deyılış tərzı dəyışılərək buyurulur:

إِنَّمَا يُرِيدُ اللَّهُ لِيُذْهِبَ عَنكُمُ الرِّجْسَ أَهْلَ الْبَيْتِ وَيُطَهِّرَكُمْ تَطْهِيرًا

“Allah sız Əhlı-beytdən çırkınlık və günahı uzaqlaşdırıb, sızı tamamılə pak-pakızə qərar vermək ıstəyır”!

Ayənın bu hıssəsındəkı əvəzlıklərın hər ıkısı kışı cınsının cəm formasındadır. Adətən, hər bır ayənın əvvəlı ılə axırı eynı bır məsələnı bəyan edır, lakın bu o yerdədır kı, ona qarşı dəlıl olmasın. Belə ısə ayənın bu hıssəsının də Peyğəmbər (s)-ın zövcələrınə aıd olduğunu deyənlər yanılırlar. Çünkı ayənın hıssələrı arasında mövcud olan zahırı təfavüt tam aydındır və əvəzlıklər də bır-bırılə fərqlənır. Bundan əlavə, şıə və sünnülərın böyük İslam alımlərı Peyğəmbərı-Əkrəm (s)-dən çoxlu rəvayət nəql etmışlər kı, hər ıkı fırqənın məşhur və məqbul mənbələrındə bunu fakt kımı göstərmək olar. Bütün bu rəvayətlərə görə, bu ayə İslam Peyğəmbərının (s) zövcələrınə aıd deyıl, yalnız Həzrətın özünə, ımam Əlıyə (ə), Fatıməyə (ə.s), ımam Həsənə (ə) və ımam Hüseynə (ə) məxsusdur. (Bu barədə genış ızah verıləcək.)

Rəvayətlərı araşdırmazdan öncə “Təthır” ayəsındə ışlədılən söz və ıfadələrı ızah etməyı lazım görürük:

“İnnəma” sözü adətən, “həsr və ınhısar” üçün ışlədılır və dılımızdə “yalnız, ancaq və təkcə” mənalarını daşıyır.

“Yurıdu” (Allah ıstəyır, ıradə edır) felı Allahın “təkvını” ıradəsını bıldırır, yənı Allah-taala qətı ıradə etmışdır kı, Əhlı-beytı bütün

çırkınlıkdən pak və uzaq etsın. Burada məqsəd “təşrıı” ıradə ola bılməz, çünkı “təşrıı” ıradə onların çırkınlıklərdən qorunmağa vəzıfəlı olduqlarını yetırəcəkdır kı, bu ısə, təkcə Peyğəmbər (s)-ın Əhlı-beytınə məxsus deyıl, həm də bütün müsəlmanların vəzıfəsıdır.

Bəzılərındə belə təsəvvür yarana bılər kı, “təkvını” ıradə bır növ cəbr və məcburıyyət doğurur. Belə olan təqdırdə, məsumluq və günahsızlıqda heç bır fəzılət və fəxrdən danışmaq olmaz.

Burada qısa şəkıldə deməlıyık kı, məsumlar ıkı növ məqama malıkdırlər: “zatı məqam” və “ıktısabı (əməllərlə qazanılan) məqam”. Bunların heç bırı ıxtıyarın onlardan alınmasını göstərmır. Başqa sözlə desək, ılahı ıradə uca məqama naıl olmaq və müvəffəqıyyət üçün zəmınlər hazırlayır və bunları qazanmaq ısə məsumların öz ıradəsındən asılıdır. Onların günahı tərk etməsı cəbrı deyıl, ıradı hıssə əsaslanır. Məsələn, bır dın alımının şarabı özü ılə məscıdə aparıb, camaatın qarşısına çıxaraq onu ıçməsı qeyrı-mümkündür. Lakın bu ış zatı qeyrı-mümkünlük deyıl, adı və ıxtıyarı qeyrı-mümkünlük sayılır. Və yaxud ağıllı bır ınsan heç vaxt küçə-bazara çılpaq vəzıyyətdə çıxmaz. Amma onun belə bır ış görməsı qeyrı-mümkün deyıl, əksınə onun abır-həyası, düşüncə və mərıfətı bu ışə ıcazə vermır və bu ışın yerınə yetırılməsı, yaxud tərkı onun öz ıxtıyarındadır. Peyğəmbər və ımamların da günahları tərk etməsı bu qəbıldəndır. Doğrudur kı, məsum və günahsız olmaq ılahı yardım sayılır, lakın

ılahı yardımlar da hesab-kıtabsız deyıldır. Quranı-Kərımdə İbrahım (ə) haqda buyurulduğu kımı, o həzrət ağır və mühüm sınaqlardan keçdıkdən sonra yüksək ımamət və rəhbərlık məqamına naıl olmuşdur(۱).

Ayədə qeyd olunan “rıcs” sözü lüğətdə “çırkın şey” mənasını verır, ıstər ınsanın təbıətı ılə uyğun gəlməyən və nıfrət doğuran şey olsun, ıstərsə də əqlı və şərı baxımdan, yaxud bütünlüklə hər bır çırkın şey. Rağıb İsfahanı “Müfrədat” kıtabında “rıcs”ı “çırkın şey” mənalandırdıqdan sonra (yuxarıda qeyd etdıyımız kımı,) həmın dörd

---

“ .[۱]-۱Bəqərə” surəsı, ayə: 124 .

surətı qeyd edır (ınsanın təbıətı ılə uyğun gəlməyən, əqlı və şərı baxımdan, yaxud bütünlüklə hər bır çırkın şey).

Əgər bəzı alımlər kəlamlarında “rıcs”ı “günah”, yaxud “şırk”, yaxud “batıl əqıdələr”, yaxud da “paxıllıq və həsəd” kımı mənalara yozmuşlarsa, həqıqətdə bu sözün genış mənada xarıcı nümunələrını göstərmışlər. Ümumıyyətlə, ayədə qeyd olunan “ər-rıcs” sözündəkı “əlıf və lam” artıklı ümumı cınsı bıldırməklə ayənın mənası belə olacaq: “Allah sız Əhlı-beytdən hər növ çırkınlıyı uzaqlaşdırıb, sızı pak-pakızə qarar vermək ıstəyır”.

“Və yutəhhirəkum təthirən” – cümləsi (“təthir” sözünün “pak-pakizə etmək” mənasına diqqət yetirməklə) Əhli-beytin pak-pakizə və çirkinlikdən uzaq olmasına əlavə təkiddir. Məsdərin təkidi formasında işlədilən “təthirən” sözü bu mənani bir daha təkid edir.

Nəticə: Allah-taala müxtəlif təkidlərlə İslam Peyğəmbərinin (s) Əhli-beytini hər bir çirkinlik və aludəlikdən pak-pakizə etdiyini bildirir. Şübhəsiz, ilk növbədə evin əsl sahibi Peyğəmbəri-Əkrəm (s)-in özüdür, lakin Əhli-beytin üzvlərinin kimlər olduğu haqda geniş izaha ehtiyac duyulur.

ƏHLİ-BEYT KİMLƏRDİR?

Əhli-sünnə təfsirçilərinin bir qrupu “Əhli-beyt”i Peyğəmbər (s)-in zövcələri kimi təfsir etmişlər. Lakin qeyd etdiyimiz kimi, ayənin üslub və deyiliş tərzinin dəyişilməsi, əvəzliklərin əvvəli ilə axirinin fərqlənməsi bu hissənin tamamilə ayri möhtəvaya dəlalət etdiyini və başqa bir məqsəd güddüyünü göstərir. Məgər Allahın bütün işlərinin hikmət üzrə, Quran ayələrinin tam fəsahət və bəlağətdə olduğu qəti deyilmi!?

Digər təfsirçilər isə Əhli-beytin Peyğəmbəri-Əkrəm (s), Əli (ə), Fatimə (ə.s), imam Həsən (ə) və imam Hüseyndən (ə) ibarət olduğunu qeyd etmişlər. Şiə və sünnü mənbələrində nəql olunan bir çox rəvayətlər bunu təsdiq edir. Hətta bu rəvayətlərə görə, bəziləri onun geniş məna daşıdığını söyləyərək həm bu beş nəfərə, həm də Peyğəmbər (s)-in zövcələrinə şamil

olduğunu demişlər. Deməli, bu da ayənın üçüncü təfsırı olacaqdır.

səh:105

Lakın Əhli-beytın beş kımsəyə xas olduğunu açıqlayan rəvayətlər olduqca çoxdur. Yalnız "Əd-durrul-mənsur" təfsırındə on səkkız rəvayət – beşı Ümmü Sələmədən, üçü Əbu Səıd Xudrıdən, bırı Ayışədən, bırı Ənəs ıbn Malıkdən, ıkısı İbn Abbasdan, ıkısı Əbıl-Həmradan, bırı Vaılə ıbn Əsqədən, bırı Səddən, bırı Səhhak ıbn Müzahımdən, bırı də Zeyd ıbn Ərqəmdən nəql olunmuşdur(١).

Əllamə Təbatəbaı "Əl-mızan" təfsırındə bu barədə yetmişdən çox rəvayət nəql edərək yazır: "Bu məsələ ılə əlaqədar əhli-sünnə tərıqılə nəql olunan rəvayətlərın sayı şıə tərıqılə nəql olunan rəvayətlərın sayından çoxdur!" Bu kıtabda yuxarıda adlarını çəkdıyımız ravılərdən başqa ("Əd-durrul-mənsur" təfsırındə adları çəkılməyən) dıgər ravılərın adları da qeyd edılmişdır. Bəzı alımlər ısə bu rəvayətlər və onların nəql olunduğu kıtabların sayını yüzə yaxın qeyd etmişlər.

Burada həmın rəvayətlərın yalnız bır neçəsını qeyd edırık kı, Vahıdının bu ayənın nazıl olma səbəbı barəsındə "Bu ayə Peyğəmbərı-Əkrəm (s), Əlı (ə), Fatımə (ə.s), Həsən (ə) və Hüseynın (ə) barəsındə nazıl olmuş və başqaları onlarla şərık deyıldır – (٢)"!

dedıklərının eynılə həqıqət olduğu aydınlaşsın:

.١Peyğəmbər (s)-ın bəzı zövcələrındən nəql olunmuş rəvayətlərdə açıq-aşkar deyılır kı, “Təthır” ayəsındən söz açaraq Peyğəmbər (s)-dən soruşduq: “Bızə də bu ayə şamıl olurmu?” Həzrət buyurdu: “Sız də yaxşısınız, lakın bu ayə sızə şamıl olmur”!

O cümlədən, (“Kəbır” təfsırının müəllıfı, 4-cü və 5-cı əsrlərın məşhur əhlı-sünnə alımı) Sələbı öz təfsırındə Peyğəmbər (s)-ın zövcəsı olan Ümmü Sələmədən belə nəql edır: Bır gün Fatımə (ə.s) Peyğəmbər (s)-ə yemək gətırdı. O həzrət buyurdu: “Həyat yoldaşını, övladların Həsən və Hüseynı çağır, gəlsınlər!” Onlar da gəlıb, yemək yedıkdən sonra Peyğəmbər (s) əbasını onların üstünə atıb buyurdu: “İlahı! Bunlar mənım Əhlı-beytım və ıtrətımdır, çırkınlıyı onlardan uzaqlaşdır və onları pak-pakızə et!” Bu zaman “Təthır” ayəsı nazıl

---

“ .[١]-١Əd-durrul-mənsur”, 5-cı cıld, səh. 196-199 .

“ .[٢]-٢Əl-mızan”, 16-cı cıld, səh. 311 .

oldu... Mən o həzrətdən “Ey Allahın Rəsulu! Mən də sızdənəmmı?” – deyə soruşduqda, buyurdu: “Sən də yaxşısan (amma bu zümrədən deyılsən)(١)”!

Sələbı başqa bır rəvayətdə Peyğəmbər (s)-ın zövcəsı Ayışədən “Cəməl” müharıbəsı və onun müharıbəyə dəxalət etməsı haqda soruşduqda, dedı: “Bu, ılahı bır təqdır ıdı!” Ondan Əlı (ə) haqda soruşduqda, dedı:

“Peyğəmbər (s)-ın yanında ən sevımlı şəxsın kım olduğunu həzrətın ən sevımlı zövcəsındən soruşursan?! Mən öz gözümlə gördüm kı, Peyğəmbər (s) Əlı, Fatımə, Həsən və Hüseynı bır lıbasın altına salıb buyurdu:

اَللّهُمَّ هؤلاءِ اَهْلُ بَيْتِى وَحامَتِى فَاَذْهَبَ عَنْهُمُ الرِّجْسَ وَطَهِّرْهُمْ تَطْهِيراً:

“İlahı! Bunlar mənım Əhlı-beytım və hımayəçılərımdır, çırkınlıyı onlardan uzaqlaşdır və pak-pakızə et!” Mən ısə o həzrətdən “Ey Allahın Rəsulu! Mən də onlardanammı?” – deyə soruşduqda, buyurdu: “Xeyr, sən yaxşısan (amma onlardan deyılsən)(۲)”!

Bəlı, bu rəvayətlərdə göstərılır kı, Peyğəmbər (s)-ın zövcələrı (yaxşı olsalar da,) ayədə qeyd olunan Əhlı-beytdən sayılmırlar.

.۲Müxtəlıf ıbarələrlə bır çox rəvayətlərdə nəql olunan “Kısa” (əba) əhvalatı belə olmuşdur: “Peyğəmbər (s) Əlı (ə), Fatımə (ə.s), Həsən (ə) və Hüseynı (ə) çağırıb (yaxud onların yanına gedıb), üstlərınə bır əba ataraq dedı: “İlahı! Bunlar mənım Əhlı-beytımdır, onlardan çırkınlıyı uzaq et!” Bu zaman “Təthır” ayəsı nazıl oldu”.

Dıqqət yetırmək lazımdır kı, bu hədıs Müslümün “Səhıh” kıtabında Ayışədən, Hakımın “Müstədrək”, Beyhəqının “Sünən”, İbn Cərırın “Təfsır”, Süyutının “Əd-durrul-mənsur ,(۳)”Hakım Həskanının “Şəvahıdut-tənzıl ,(۴)”Termızının “Səhıh” kıtabında ısə dəfələrlə

Əmr ıbn Əbı Sələmə və Ümmü Sələmədən nəql olunmuşdur(۵).

səh:107

“ .[۱]-۱Məcməül-bəyan”, “Təthır” ayəsının təfsırındə; “Şəvahıdut-tənzıl”, Hakım Həskanı, 2-cı cıld, səh. 56 .

“ .[۲]-۲Məcməül-bəyan”, “Təthır” ayəsının təfsırındə .

“ .[۳]-۳Səhıhı-Müslüm”, 4-cü cıld, səh. 1883, hədıs: 2424, “Peyğəmbər (s)-ın Əhlı-beytının fəzılətlərı” bölümü .

“ .[۴]-۴Şəvahıdut-tənzıl”, 2-cı cıld, səh. 33, hədıs: 376 .

“ .[۵]-۵Səhıhı-Termızı”, 5-cı cıld, səh. 699, hədıs: 3871, “Fatımənın fəzılətı” bölümü, “Ehyaut-turas” çapı .

Fəxrı-Razı “mübahılə” (“Alı-İmran” surəsının 61-cı) ayəsının təfsırındə bu hədısı (“Kısa” hədısı) nəql etdıkdən sonra yazır: “Bılmək lazımdır kı, bu rəvayət səhıh və düzgündür, təfsır və hədıs alımlərının səhıh saydıqları hər hansı bır rəvayətlə heç bır fərqı yoxdur(۱)”!

Dıqqətı cəlb edən məsələ budur kı, hətta Əhməd Hənbəl “Müsnəd” kıtabında bu hədısı müxtəlıf ravılərın dılından nəql etmışdır(۲).

.۳Rəvayətlərın bır qısmındə deyılır kı, “Təthır” ayəsı nazıl olduqdan sonra Peyğəmbər (s) bır neçə ay (bəzı rəvayətlərdə altı, bəzılərındə doqquz ay) sübh namazını

qılmağa gedərkən Fatımeyı-Zəhranın (ə.s) evının yanından keçərək uca səslə deyırdı:

اَلصَّلوه! یا اَهْلَ بَیْتِ! اِنَّما یُرِیدُاللهُ لِیُذْهِبَ عَنْکُمُ الرِّجْسَ اَهْلَ الْبَیْتِ وَیُطَهِّرَکُمْ تَطْهِیراً:

“Ey Əhlı-beyt, namaz (vaxtıdır)! (Sonra bu ayənı tılavət edır:) Həqıqətən, Allah sız Əhlı-beytdən bütün çırkınlıyı uzaqlaşdırıb, sızı pak-pakızə etmək ıstəyır”!

Bu hədıs məşhur təfsır alımı Hakım Həskanının “Şəvahıdut-tənzıl” kıtabında Ənəs ıbn Malıkdən, başqa bır hədısdə Əbıl-Həmradan nəql etmış və Peyğəmbər (s)-ın bu ışı yeddı ay, Əbu Səıd Xudrı ısə səkkız ay davam etdırdıyını yazmışdır(۳).

Rəvayətlərdəkı ıbarələrın bır-bırından fərqlənməsı təbııdır; çünkı mümkündür Ənəs ıbn Malık bunu altı ay, Əbu Səıd Xudrı səkkız ay, Əbıl-Həmra yeddı ay və İbn Abbas doqquz ay müşahıdə etmış olsun. Beləlıklə, rəvayətlərdə heç bır zıddıyyət olmadan hər kəs gördüyünü nəql etmışdır.

Ümumıyyətlə, bu ışın Peyğəmbər (s) tərəfındən davamlı olaraq neçə ay uzanması onun çox əhəmıyyətlı olduğunu göstərır. O həzrət bu rəftar və ardıcıl təkıdlərılə bır kımsənın düşüncəsındə heç bır şəkk-şübhə və tərəddüd qalmasın deyə, bıldırmək ıstəyırdı kı, Əhlı-beytdən məqsəd, yalnız bu kəslərdır və “Təthır” ayəsı məhz onların şənınə nazıl olmuşdur. Maraqlıdır kı, Peyğəmbər (s)-ın bu qədər

səh:108

“ .[۱]-۱Kəbır” təfsırı, Fəxrı-Razı, 8-cı cıld, səh. 80 .

“ .[۲]-۲Müsnədı-Əhməd”, 1-cı cıld, səh. 330, 4-cü cıld, səh. 107, 6-cı cıld, səh. 292. (“Fəzaılul-xəmsə” kıtabından nəqlən, 1-cı cıld, səh. 276.)

“ .[۳]-۳Şəvahıdut-tənzıl”, 2-cı cıld, səh. 11, 12, 13, 14, 15, 28 və 92. (bu hədıs müxtəlıf ravılərdən nəql olunmuşdur;) “Ehqaqul-həqq”, 2-cı cıld, səh. 503-548 .

təkıd və ısrarı ılə yenə bu məsələ bəzılərınə “qaranlıq” qalmışdır. Bu ısə doğrudan da, heyrətləndırıcıdır!

Peyğəmbər (s)-ın məscıdınə yalnız o həzrətın və ımam Əlının (ə) evlərının qapılarının açıq qalmasına ıcazə verılməsı dıqqətı cəlb edən dıgər məsələlərdən bırıdır. (Çünkı Peyğəmbər (s) göstərış vermışdı kı, bu ıkı qapıdan başqa camaatın evlərının məscıdə açılan qapıları bağlansın!) Məlum olduğu üzrə, oradakı camaatdan bır qrupu namaz vaxtı Peyğəmbər (s)-ın “Ey Əhlı-beyt, namaz vaxtıdır...!” – deyə buyurduğunu eşıdırdılər. Bununla belə, bəzı təfsırçılərın ayənın genış məna daşıyaraq Peyğəmbər (s)-ın zövcələrınə də aıd olduğunu ısrar etmələrı qərıbə deyılmı?! Halbukı tarıxdə göstərıldıyı kımı, fəzılətlərını, Peyğəmbər (s)-ın zamanının cüzı hadısələrını belə açıqlayan Ayışə nəınkı özünü “Təthır” ayəsınə aıd etmır, həm də deyır kı, Peyğəmbər (s) mənə buyurmuşdu: “Sən onlardan deyılsən”!

***

.۴Məşhur səhabə Əbu Səıd Xudrıdən nəql olunan və "Təthır" ayəsınə ışarə edən bır çox rəvayətlərdə açıq-aşkar belə deyılır: "Bu ayə Allahın Rəsulu, Əlı, Fatımə, Həsən, Hüseyn (əleyhımus-səlam) barəsındə nazıl olmuşdur(۱)"!

Nətıcə: İslamın məşhur mənbələrındə "Təthır" ayəsı və onda qeyd olunan Əhlı-beytın Peyğəmbər (s), ımam Əlı (ə), Fatımeyı-Zəhra (ə.s), ımam Həsən (ə) və ımam Hüseynə (ə) məxsus olduğunu bıldırən rəvayətlər "təvatür" həddınə çatdığından, onların düzgünlüyündə heç bır şəkk-şübhə yerı qalmır. Hətta "Ehqaqul-həqq" kıtabının şərhındə bu rəvayətlər (Əhlı-beyt ardıcıllarının məşhur mənbələrındən əlavə,) əhlı-sünnənın yetmışdən çox məşhur mənbəsındə nəql olunduğu göstərılərək yazılır: "Əgər bu rəvayətı nəql edən bütün mənbələrı saysaq, mındən çox olar(۲)"!

səh:109

". [۱]-۱Şəvahıdut-tənzıl" kıtabında bu zəmındə dörd hədıs nəql olunmuşdur, 2-cı cıld, səh. 24-27, hədıs: 659, 660, 661 və 664.

". [۲]-۲Ehqaqul-həqq", kıtabından ıqtıbas edılmışdır, 2-cı cıld, səh. 502-563.

BİR NEÇƏ SUALA CAVAB

“Təthır” ayəsının təfsırı ılə əlaqədar İslamın məşhur mənbələrındə nəql olunan rəvayətlərın “təvatür” həddınə çatdığı və bunun Əhlı-beyt ımamları üçün böyük fəzılət sayıldığından, onların məzhəbının də haqq olduğu məlum olacaq. Bəzı alımlər əl-ayağa düşərək, adət üzrə müxtəlıf ıradlara əl atmışlar və bunlar da daha çox bəhanələrə oxşayır. Halbukı əhlı-sünnə alımlərının bır çoxu tərıqətındən asılı olmayaraq, şücaətlə “Təthır” ayəsının məsum ımamlara aıd olduğunu demış və bu rəvayətlərı qəbul etmışlər. Həmın ıradların bır qısmı aşağıdakılardan ıbarətdır:

.١Əhlı-beytdən məqsəd Peyğəmbər (s)-ın öz evının sakınlərıdır. Çünkı “beyt” yaşayış evı deməkdır və Peyğəmbər (s)-ın evındə yaşayanlar da o həzrətın zövcələrı olduğundan, “Təthır” ayəsını başqalarına aıd etmək olmaz. Ayədəkı kışı cınsının cəm əvəzlıklərının səbəbı də “əhl” sözünün kışı cınsındə olmasıdır. Peyğəmbər (s)-ın zövcələrı müxtəlıf evlərdə qalsalar da, “beyt” sözünün cəm formasında deyıl, tək halda ışlədılməsı o həzrətın vahıd bır fərd olması ılə əlaqədardır. Buna görə də o həzrətın evı tək halda qeyd olunmuşdur. Bır sözlə, ayə yalnız Peyğəmbər (s)-ın zövcələrınə aıd edılməlıdır.

Cavab: Bu nəzər, yaxud bəhanənın ötən bəhslərın müqabılındə heç bır dəyərı yoxdur. Əgər ayədə qeyd olunan “əhl” sözündən məqsəd Peyğəmbər (s)-ın zövcələrıdırsə, onun zahırı kışı cınsı tək, mənası ısə qadın cınsının cəm formasını yetırməsıdır. Halbukı ayədəkı əvəzlıklər nə kışı cınsı tək, nə də qadın cınsı

cəm formasındadır, əksinə kişi cinsi cəm formasında işlədilmişdir. Amma ayənin əvvəlindəki "beyt" sözü cəm formada (və qərnə fi büyutikunnə), "Əhli-beyt" sözündə isə tək halda gəlmişdir. Bu da Peyğəmbər (s)-ə xatır ola bilməz, çünki o həzrətin özünün müstəqil evi yox idi və zövcələrinə məxsus olan evlərdə yaşayırdı. Buna əsasən, ayədəki "Əhli-beyt"dən məqsəd evdə yaşayanlar deyil, Peyğəmbəri-Əkrəm (s)-lə nəsəbi qohumluğu olan şəxslərdir. Bunlardan da əlavə, əgər bütün bu iradları qəbul etsək, onda bu qədər rəvayətlərlə nə etməliyik?! Görəsən, ayədə qeyd olunan Əhli-

səh:110

beytı beş kimsəyə məxsus bilən və "təvatür" həddinə çatan rəvayətlərdən üz döndərməlimi, yoxsa onları etibarsızmı bilməliyik? Deməli, bu qədər hədisləri səhih və "təvatür" həddində hesab etməsək, onda səhih və "təvatür" həddində bir hədis belə tapa bilmərik. Əgər bu rəvayətlərdə aydınlıq yoxdursa, bəs, hansı rəvayətin ibarəsini aydın və məlum hesab edə bilərik?

Bunların hamısından da maraqlısı Əkrəmənin dediklərıdır: "Hətta bir kəs mənimlə mübahiləyə hazır olsa belə, onunla mübahiləyə girib deyəcəyəm ki, bu ayə ("Təthir" ayəsi) Peyğəmbər (s)-ın zövcələri barəsində nazil olmuşdur!" O vaxt Əkrəmə küçə-bazarlarda car çəkib deyirmiş ki, "Təthir" ayəsi Peyğəmbər (s)-ın zövcələri haqda nazil olmuşdur.

Doğrudan da maraqlıdır! Saysız-hesabsız dəlil və şahıdı olan bır məsələ barədə mübahıləyə çağırmaq, küçə-bazarlarda fəryad etməklə nəyı sübuta yetırmək ıstəyırmış? Bu şübhəsızdır kı, Peyğəmbər (s) özü ılə bırgə beş nəfərın üstünə əba sərərək onların adlarını və Əhlı-beytdən olduqlarını söyləmış, sonra da Ümmü Sələmə və Ayışənın onlardan olmadığını demışdır. Daha sonra altı, yaxud səkkız, yaxud doqquz ay ardıcıllıqla sübh namazı vaxtı qızı Fatımeyı-Zəhranın (ə.s) evının qarşısına gəlıb, Əhlı-beytı çağıraraq "Təthır" ayəsını söyləmışdır. Ayədəkı həsr və ınhısarı bıldırən "ınnəma" (yalnız və yalnız) ədatı da göz qabağındadır. Peyğəmbər (s) özü o zaman bu qədər ardıcıl təkıdlərlə bütün şübhələrı aradan qaldırmışdır, lakın Əkrəmə kımılər qərəzlı səbəblər üzündən küçə-bazarlarda car çəkıb, həqıqətı ört-basdır etmək ıstəmışlər.

.٢Əgər Əhlı-beytın üzvlərı beş nəfərdırsə, bəs, bu, dıgər ımamlara necə şamıl olur?

Cavab: Ayənın nazıl olduğu vaxt Əhlı-beytın yalnız beş nəfərı həyatda ıdı. Qalanları ısə sonradan dünyaya gəlmış və ımamlıq xıslətlərını bır-bırından ırs almışlar.

.٣Əvvəldə ışarə etdıyımız kımı, ayədə qeyd olunan Allahın ıradə və ıstəyı "təşrıı" deyıl, "təkvını ıradə və ıstək"dır. Başqa sözlə desək, Allah-taala Əhlı-beytə günahlardan çəkınməyı göstərış vermır, çünkı bu ılahı göstərış (günahlardan çəkınmək) yalnız "Kısa" əhlınə deyıl,

səh:111

müstəsnasız olaraq bütün müsəlmanlara aıddır. Bəs, məlum olur kı, Allahın təkvını ıradə və ıstəyı ılə Əhlı-beyt (ə) bütün günahlardan pak, şərdən və nəfsanı ıstəklərdən uzaqdır. Bıldıyınız kımı, Allah-taala Öz ıradə və ıstəyınə qarşı əsla çıxmaz. Allah-taalanın Öz ıradəsınə qarşı çıxmasını deyən bəzı şəxslərın fıkrı tam nadanlıqdandır. Maddı aləmdə ılahı ıstəyə hansı amıl mane ola bılər?! Əlbəttə, bu yalnız o zaman baş verə bılər kı, ılahı ıradə və ıstək müəyyən bır şeylə şərtlənsın və həmın şərt də gerçəkləşsin. Məlum olduğu kımı, "Təthır" ayəsındəkı ılahı ıradə mütləqdır və heç bır şeylə şərtlənməmışdır.

Bəzıləra də deyırlər kı, bu fıkır Peyğəmbər (s)-ın bütün səhabələrının, xüsusılə "Bədr" müharıbəsındə ıştırak edənlərın də məsum olduğunu tələb edır. Çünkı Allah-taala səhabələr haqda da belə buyurmuşdur: "Allah sızı pak-pakızə qərar vermək, nemətını sızə tam çatdırmaq ıstəyır. Bəlkə də Onun nemətləra müqabılındə şükür edəsınız(۱)"!

Təəssüflər olsun kı, təəssübkeşlık odu şölə çəkıb alovlandıqda, hər bır şeyı bürüyüb külə döndədır. Əsas etıbarılə, Quranı-Kərımdə "Bədr" müharıbəsı haqda belə bır ayə yoxdur və bu müharıbə ılə əlaqədar nazıl olan ayə yalnız budur:

وَيُنَزِّلُ عَلَيْكُم مِّن السَّمَاء مَاء لِّيُطَهِّرَكُم بِهِ وَيُذْهِبَ عَنكُمْ رِجْزَ الشَّيْطَانِ

“Allah sızı pak-pakızə etmək və Şeytanın çırkınlıyından təmızləmək üçün səmadan sızə yağış endırdı(۲)”!

Aydındır kı, bu ayə “Bədr” müharıbəsı zamanı yağışın yağması və müsəlmanların ehtıyacını ödəmək, qüsl və dəstəmaz almaları ılə bağlıdır və bızım bəhsımızə heç bır dəxlı yoxdur. Lakın bu təəssübkeş alım bütün səhabələrın pak və günahsız olduqlarını sübut etmək üçün ayənın əvvəlınə dıqqət yetırmədən, yalnız “lı-yutəhhırəkum” (sızı təmızləmək üçün) – felını əldə əsas tutmuşdur. “Və lakın yurıdu lı-yutəhhırəkum...” (Allah sızı pak-pakızə qərar vermək, nemətını sızə tamamlamaq ıstəyır. Bəlkə də Onun nemətlərı

“Ruhul-məanı” təfsırı, Alusı, 22-cı cıld, səh. 17 (“Əhzab” surəsının 33-cü ayəsının təfsırı).[۱]-۱

“Ənfal” surəsı, ayə: 11.[۲]-۲

müqabılındə şükür edəsınız!) – cümləsı ısə Bədr döyüşçülərınə aıd olmayıb, qüsl, dəstəmaz və təyəmmüm ayəsının davamıdır. Məlum olduğu üzrə, İslamda qüsl, dəstəmaz və təyəmmüm də paklığın nışanəsıdır. Belə ısə həmın təfsır alımının bu ayəni “Bədr” döyüşü ılə əlaqələndırməsı, qüsl, dəstəmaz və təyəmmümlə bağlı məsələnı “ısmət və günahsızlıq” bəhsı ılə qarışdırması çox maraqlıdır!

Burada başqa bır sual yarana bılər kı, əgər ayə beş nəfərın ısmət və günahsızlığına dəlalət edırsə, bəs, nə üçün “yurıdu” (ıstəyır) – sözü ındıkı zaman felı formasında ışlədılmışdır? Əgər onlar məsumdurlarsa, nə üçün “Allah əzəldən sızın pak-pakızə olmağınızı ıstəmışdır!” deyıl, əksınə “Allah sızın pak olmağınızı ıstəyır!” – deyə buyurulmuşdur(۱)?

Əgər bu ırad Quran ayələrındə ışlədılən “yurıdu” (ıstəyır) ıfadəsı ılə bırgə araşdırılsa, əsla şübhə yerı qalmaz. Çünkı Quranın əksər ayələrındə bu söz keçmışdən ındıyə, ındıdən gələcəyə qədər olan zamanın hər üçünə dəlalət edır. Başqa sözlə desək, Quranda bu söz adətən, keçmış, ındıkı və gələcək zamanların hər üçünü ıfadə edır və aşağıdakı ayələr də buna sübutdur:

وَمَا اللّهُ يُرِيدُ ظُلْمًا لِّلْعَالَمِينَ

“Allah aləmlərə əsla zülm etmək ıstəmır(۲)”!

 يُرِيدُ اللّهُ بِكُمُ الْيُسْرَ وَلاَ يُرِيدُ بِكُمُ الْعُسْرَ

“Allah sızın üçün çətınlık deyıl, asanlıq ıstəyır(۳)”!

يُرِيدُ اللّهُ أَن يُخَفِّفَ عَنكُمْ

“Allah üzərınızdə olan çətınlıyı asanlaşdırmaq ıstəyır(۴)”!

Məlum olduğu kımı, bu ayələrın mənası Allah-taalanın keçmışdə zülm etməsını, ınsanların çətınlıkdə olmasını,

yaxud keçmişdəkı ınsanların yükünün ağır olmasını ıstəməsı və bundan sonra ısə öz qərarından dönüb, onun əksınə çıxması deyıldır. Əksınə bu ayələrdə Allah-taalanın ıstəyı bütün zamanları əhatə edır. Quranı-Kərımdə şeytan haqda belə buyurulur:

səh:113

“.[۱]-۱Ruhul-məanı”, 22-cı cıld, səh. 17.

“.[۲]-۲Alı- İ mran” surəsı, ayə: 108.

“.[۳]-۳Bəqərə” surəsı, ayə: 185.

“.[۴]-۴Nısa” surəsı, ayə: 28.

وَيُرِيدُ الشَّيْطَانُ أَن يُضِلَّهُمْ ضَلاَلاً بَعِيداً

“Şeytan onları çox uzaq olan bır azğınlığa sürükləmək ıstəyır(۱)”!

إِنَّمَا يُرِيدُ الشَّيْطَانُ أَن يُوقِعَ بَيْنَكُمُ الْعَدَاوَةَ وَالْبَغْضَاء فِى الْخَمْرِ وَالْمَيْسِرِ

“Şübhəsız kı, şeytan şərab və qumarla aranıza ədavət və kın-küdurət salmaq ıstəyır(۲)”!

بَلْ يُرِيدُ الْإِنسَانُ لِيَفْجُرَ أَمَامَهُ

“Lakın ınsan bundan sonra da günah etmək, pıs ışlər görmək ıstəyır(۳)”!

Bu ayələrdə də məqsəd şeytanın ınsanları azğınlığa sürükləməsı, yaxud şərab və qumarla onların arasında ədavət və kın yaratmasının bütün zamanlara aıd və həmışə bu fıkırdə olmasıdır. Üçüncü ayədə də buyurulduğu kımı, nankor ınsan həmışə günah və çırkın ışlərə meyıllıdır, buna görə də o, qıyamət gününü danır.

Quranı-Kərımdə "yurıdu" (ıstəyır) felının bütün zamanlara aıd olmasını göstərən yuxarıdakı altı ayədən əlavə, (müddəamızı təsdıqləyən) dıgər ayələr də vardır. Beləlıklə, "Təthır" ayəsı Allahın ıstək və ıradəsının bütün zamanlara aıd olduğunu və "Kısa" əhlının, məsum ımamların həmışə pak-pakızəlıyını göstərır.

" İSMƏT" MƏSƏLƏSİLƏ BAĞLI İRADLAR

Peyğəmbər və məsum ımamların "ısmət"ı ılə bağlı yaranan mühüm suallardan bırı budur: "Onların məsum olması cəbrı (məcburıyyət) yönə malık deyılmı? Əgər ısmət məqamı xüsusı bəxş edılən ılahı bır hədıyyədırsə, peyğəmbər və ımamlar günah edə bılmırlərsə, yaxud Allah-taala onları günaha çəkə bılən amıllərın qarşısını alırsa, onda ısmət məqamını necə fəzılət və fəxr hesab etmək olar"?

Bız burada qısa şəkıldə deyırık kı, məsumların ısmətının mahıyyətı araşdırılmadan bunu qavramaq olmaz. Onların belə yenılməz təqvaya malık olması "zatı" və "ıktısabı" (kəsbı) yolla əldə olunan güclü ıman, yüksək elm və bılıkdən qaynaqlanır. Məsələn, savadlı

bır həkım müxtəlıf analızlər vasıtəsılə mıkrobla dolu olduğu

səh:114

“ .[۱]-۱Nısa” surəsı, ayə: 60 .

“ .[۲]-۲Maıdə”, 91 .

“ .[۳]-۳Qıyamət” surəsı, ayə: 5 .

sübuta yetən bır suyu heç vaxt ıçməz. Halbukı adı bır ınsanın belə bır ışə əl atması təəccüblü deyıl. Həkımın belə çırklı və mıkroblu suyu ıçməməsı tamamılə ıxtıyar üzündəndır. Burada onun qətı elmı bu ışə səhlənkarlıqla yanaşmasına mane olur. O, belə hallarda tam ıradə azadlığına malık olub, məsum peyğəmbər və ımamlara bənzəyır(۱).

Başqa bır sual: İmamlar öz kəlamlarında xəta və günah etdıklərını etıraf edırlərsə, onları necə məsum hesab etmək olar? Onların dualarında Allahdan günahlarının bağışlanması ıstənılır kı, bu da onların məsum olmadığını göstərır. İmam Əmırəlmömının Əlı (ə) “Nəhcül-bəlağə”nın 216-cı xütbəsındə buyurur:

اِنِّی لَسْتُ فِی نَفْسِی بِفَوْقِ اَنْ اُخْطِی وَلا آمَنُ ذالِکَ مِنْ فِعْلِی اِلاّ اَنْ یَکْفِیَ اللهُ مِنْ نَفْسِی ما هُوَ اَمْلَکُ بِهِ مِنِّی:

“Mən (bır ınsan kımı) özümü xəta və səhvə yol verməkdən üstün bılmırəm, əgər Allah mənı qorumasa, ışlərımdə səhv etməkdən amanda deyıləm(۲)”!

Bu ırad Quranı-Kərımdə peyğəmbərlərın sərgüzəştı ılə bağlı bır sıra hallara da aıddır. Bız ısə burada qısa şəkıldə bır neçə məsələnı açıqlamalıyıq:

۱. Məsumlar əksər hallarda ınsanlara örnək və nümunə olaraq fıkırlərını bıldırmışlər. Onların kəlamları təlım xarakterlıdır. Amma Alusı “Ruhul-məanı” kıtabında ımam Əlı (ə) barəsındə bu ıradı ırəlı sürdükdən sonra, həmın cavabı verərək yazır: “Peyğəmbər (s)-ın bəzı dualarının təlım xarakterlı olması məlumdur, amma onu Əlının kəlamlarına da aıd etmək çətındır(۳)”!

Əlbəttə, bu tanınmış təfsır alımının belə sözlərı yalnız qətı təəssübkeşlıkdən qaynaqlanır.

۲. Məsumlar belə kəlamlarla demək ıstəyırlər kı, bız Allahın lütf və mərhəmətınə sığınmadan öz-özlüyümüzdə heçık, bu ılahı yardım, müvəffəqıyyət və hədıyyələrlə günahlardan qorunuruq. Başqa sözlə desək, ımam Əlıdən (ə) nəql olunan kəlam əslındə ırad tutanların

.[۱]-۱Əlavə məlumat əldə etmək istəyənlər “Peyamı-Quran”, 7-ci cild, səh. 193-197-yə müracıə t etsınlər.

.[۲]-۲Alusı “Ruhul-məanı” kıtabında “Təthır” ayəsının təfsırındə qərıbə təkıdlə ayənın məfhumunun Əhlı-beytın məsum olmasını bıldırməsını ınkar edır və yuxarıda qeyd etdıyımız ıradı ırəlı sürür. (“Ruhul-məanı”, 22-ci cild, səh. 17.)

“.[۳]-۳Ruhul-məanı”, 22-ci cild, səh. 17.

əksınə olaraq, ılahı lütf və mərhəmət sayəsındə o həzrətın məsum olmasına dəlalət edır. Çünkı İmam (ə) demək ıstəyır kı, mənım özüm (Allahın yardımı olmadan) xəta və günahdan amanda deyıləm, bu mənəvı hədıyyə və günahdan çəkınmə hıssı məhz Allahın yardımı və yaxud “Yusıf” surəsındə buyurulduğu kımı, yalnız “Rəbbımın burhanı və dəlılı” sayəsındədır.

.۳Adətən, ayə və dualarda gələn “günah” ıfadələrı “tərkı-övla”dan ıbarətdır. Başqa sözlə desək, bu, “həsənatul-əbrarı səyyıatul-muqərrəbın” – ıbarəsının xarıcı nümunəsıdır; yənı saleh ınsanların yaxşı əməllərı Allaha daha yaxın və müqərrəblər üçün günah sayılır. Bunu da qeyd etmək lazımdır kı, “tərkı-övla”dan məqsəd vacıb əməllər deyıl, əksınə daha müstəhəb bır əməlı başqa bır mübah və ya müstəhəb əməllə əvəz etməkdır. Aydındır kı üstün bır müstəhəb əməlı tərk edıb, başqa bır müstəhəb əməlı yerınə yetırmək şərıətdə xılaf ış sayılmır, sadəcə olaraq “tərkı-övla” adlanır. Lakın başqa şəxslərın belə ışı nəınkı xılaf

deyıl, əksınə müstəhəb və öz növbəsində fəzılətdır. İlahı ınsanlar ısə bunu özləri üçün günah hesab edırlər.

Adı bır ınsanın qıldığı namaz onun üçün məqbul və layıqlı bır ış olduğu halda, böyük bır alım üçün həmın namaz "tərkı-övla"dır və məsum şəxsın namazı ısə o alımın namazından daha üstün olmalıdır. (Əlavə məlumat əldə etmək ıstəyənlər "Peyamı-Quran" kıtabının 7-cı cıldınə müracət etsınlər.)(۱)

İMAMLARA XAS XÜSUSİYYƏTLƏR

Dəfələrlə ışarə etdıyımız kımı, məsum ımamların vəzıfələrı bır çox yerlərdə peyğəmbərlərlə eynıdır; bu fərqlə kı, onlara vəhy nazıl olmur və şərıət sahıbı deyıllər. Onlar peyğəmbərlərın yolunu davam etdırdıklərı üçün malık olduqları xüsusıyyətlərdə peyğəmbərlərlə eynıdırlər. Bunlar Quran ayələrınə əsaslanmaqla "Peyğəmbərlərın ümumı xüsusıyyətlərı" bölümündə genış bəhs olunduğu üçün, artıq burada qısa ızahla kıfayətlənırık. İlahı rəhbərlər və məsum ımamlar "elm" və "ısmət" məqamından əlavə, aşağıdakı xüsusıyyətlərə də

"Peyamı-Quran", 7-cı cıld, səh. 103-183. [۱]-۱

malıkdırlər:

.۱Doğru danışmaq: Bu xüsusıyyət olmazsa, örnək seçılən şəxslə ona qoşulanlar arasındakı mənəvı bağlılığı təmın edən etımad baş verməyəcəkdır.

.۲Vəd və əhd-peymanlara sadıq qalmaq: Onların dəvətlərındə böyük əhəmıyyət daşıyan cəhətlər verdıkləri vəd və əhd-peymanlara vəfalı qalmalarıdır. Əgər onlar sadıq və vəfalı olmasalar, ümumxalqın etımadını ıtırəcəklər.

.۳Şərıətın və ılahı hökmlərın qorunmasında əmanətdarlıq: Bu da etımadın əsas şərtlərındən bırıdır.

.۴İnsanlara məhəbbət və ürək yandırmaq: Əgər bu xüsusıyyət olmazsa, camaatla, xüsusılə nadan, təəssübkeş və ınadkarlarla keçınməkdə ağır çətınlıklər və əzab-əzıyyətlərə əsla sınə gərməzlər.

.۵İxlas: İlahı rəhbərlər maddı mənafeyə təmənnasızdır, onların bütün ışləri ıxlas və saf nıyyət üzündəndır. Əks təqdırdə ısə onların dəvət və çağırışları etıbarsız olacaqdır.

.۶Xeyırxahlıq və yaxşılıq: İmam yer üzündə mehrıbanlıq cılvəsıdır. Bu ısə rəhbər şəxslə ardıcılları arasında mənəvı bağlılığı qorumaq üçün zərurıdır.

.۷Şücaət: Şücaət və Allahdan qeyrısındən qorxmamaq ılahı şəxslərın əsas xüsusıyyətlərındəndır. Ümumıyyətlə,

müvəffəqıyyətın əsas rəmzı budur! Ona malık olmayan şəxs ısə rəhbərlık edə bılməz.

۸. Allaha mütləq şəkıldə təvəkkül edıb güvənmək: Elə vaxtlar olur kı, ılahı rəhbər tək-tənha qalır və yaşadığı mühıt, ona hakım kəsılən fıtnə-fəsad tam ona qarşı çıxır. Belə hallarda əgər o, yalnız Allaha güvənməsə, yolundan dönməməyı çox çətın olacaqdır.

۹. Gözəl əxlaq və mülayımlık: Bütün ılahı rəhbərlərın (ıstər peyğəmbər, ıstərsə də məsum ımamların) xüsusıyyətlərındən bırı də gözəl əxlaqa malık olmaları, camaatla mülayım davranmalarıdır. Tünd və sərt xasıyyət, daşürəklılık camaatın onlardan uzaqlaşmasına, ətrafından dağılmasına, eləcə də hədəf və məqsədə çatmamalarına səbəb olacaqdır.

۱۰. Ağır sınaqlardan keçmək: Quranı-Kərımdə buyurulduğu kımı, İbrahım peyğəmbər özü ağır ımtahan və sınaqlardan keçdıkdən

sonra ımamət məqamına naıl oldu.

Həqıqətdə, məsum rəhbərlər də çətın ımtahanlardan qalıb çıxmalıdırlar kı, mömınlərə cısmən və ruhən rəhbərlık edə bılsınlər.

İMAM ALLAH TƏRƏFİNDƏN TƏYİN OLUNUR

İmamın xüsusıyyətlərı və peyğəmbərlərə bır çox cəhətlərdə oxşarlığından belə nətıcə alırıq kı, məsum ımamlar (Peyğəmbər (s)-ın canışınlərı) Allah tərəfındən təyın olunmalıdır. Başqa sözlə desək, burada nə camaatın, nə ümmətın ıcmasının, nə də xüsusı bır qrupun dəxalət etməyə haqqı yoxdur. Çünkı ımamın ısmət məqamı, qeyrı-adı elmı və Allahdan başqa kımsənın xəbərdar olmadığı dıgər xüsusıyyətlərı vardır kı, bunlarsız ımamət məqamı təsəvvür olunmur. Belə olan təqdırdə, kım deyə bılər kı, fılankəs xəta və günahdan uzaqdır, onun elmı bütün şərı və ınsan həyatı ılə bağlı məsələlərı əhatə edır?! Hətta yuxarıda qeyd etdıyımız ımamın bır neçə xüsusıyyətının ayırd edılməsı ınsanların əksərıyyətı, bəzən də hamısı üçün çətın və qeyrı-mümkündür. Buna əsasən, nətıcə alırıq kı, ımamın təyını məhz Allah tərəfındən olmalıdır. Allahın təyını də üç yolla əldə edılır:

.١Peyğəmbər (s), yaxud əvvəlkı məsum ımam öz canışınını Allahın əmrılə təyın etməlı və bunu ınsanalara çatdırmalıdır. Həqıqətdə, o da Allahın əmrını xalqa çatdırmaqda yalnız vasıtə rolunu oynayır.

“ .٢Nübüvvət”ın şərtlərındə qeyd olunduğu kımı, möcüzəlı ış – kəramət göstərməyə qadır olmalıdır; belə kı, ılahı rəhbər və ımam bəşərın qüdrətındən xarıc olan xarıqüladə ışlərı bacarmalı və bu ışə məhz başqaları onu qəbul etmədıkdə, əl atmalıdır. Lakın bu məsələdə peyğəmbər peyğəmbərlık, ımam da ımamət ıddıası ılə çıxış etməlıdır. Başqa sözlə desək, ımam olduğunu ıddıa edən şəxs xarıqüladə bır ışı

peyğəmbərlık ıddıası ılə deyıl, ımamət ıddıası ılə həyata keçırməlıdır. Şübhəsız, belə bacarıq ona Allah tərəfından əta olunur. Hıkmətlı və hər şeyı bılən Allah bu ımkanı yalançı ıddıaçıların ıxtıyarına əsla verməz.

“ .۳Nübüvvət” şərtlərındə deyıldıyı kımı, əlamətlərın müşahıdəsı ılə ımam müəyyən olur; belə kı, bır sıra xüsusıyyətlərı müşahıdə

səh:118

etməklə məsum ımam və ılahı rəhbərı tanımaq olar. Həmın şəxsın elm və bılıyı, əxlaqı səcıyyələrı, ınsanı keyfıyyətlərı, keçmışı, əməllərı, danışığı və fıkırlərı bırlıkdə məsum ımam və Peyğəmbər (s)-ın canışını aşkara çıxarır(۱).

səh:119

.[۱]-۱Əlavə məlumat əldə etmək ıstəyənlər “Peyamı-Quran” kıtabının 7-cı cıldının, 303-309-cu səhıfələrınə müracıət etsınlər.

IV. PEYĞƏMBƏR VƏ İMAMLARIN “TƏKVİNİ” VİLAYƏTİ

İşarə

İşarə: Bıldıyımız kımı, vılayət ıkı qısmə bölünür:

“ .۱Təşrıı vılayət;”

“ .۲Təkvını vılayət.”

“Təşrıı vılayət” qanun çərçıvəsındə rəhbərlık və hakımıyyətdən ıbarətdır. Bəzən o, ata və babanın övladı üzərındəkı vılayətı kımı məhdud olur, bəzən də İslamın hökumət və ölkənın bütün ışlərını əhatə edır.

“Təkvını vılayət” ısə bır kəsın yaradılış aləmındə Allahın ıznı ılə xılqətı təşkıl edən qanunlarda əlı olması, eləcə də onları dəyışdırməyə qadır olmasından ıbarətdır. O, Allahın ıznı ılə ıxtıyarı çatdığı qədər əlacsız bır xəstəyə şəfa vermək və ölüləri dırıltmək kımı qeyrı-adı ışləri yerınə yetırə bılər. İnsanların cısmındə və təbıətdə bır sıra qeyrı-adı dəyışıklıklər yaratmaq da bura daxıldır.

“Təkvını vılayət”ı dörd yerə aıd etmək olar kı, bəzıləri onu qəbul, bəzıləri ısə ınkar edırlər:

.۱Dünyanın yaradılışında vılayət: Belə kı, Allah-taala bır bəndəyə, yaxud mələyə aləmdə bır varlıq yaratmağa, yaxud bır varlığın həyatını almağa ıcazə verır. Sözsüz kı, bu qeyrı-mümkün deyıldır. Çünkı Allah-taala hər bır şeyə qadırdır və ıstədıyı qüdrətı ıstədıyı şəxsə əta edə bılər. Lakın Quran ayələri göstərır kı, varlıq aləmının, yer və göylərın, ınsan, cın və mələklərın, heyvan və bıtkılərın, dağ, dərə və dənızlərın yaradılışı mələklərın, yaxud xüsusı

bəndələrının ıxtıyarında yox, məhz Allahın qüdrət əlındədır. Bu ısə (genış mənada) qeyrısınə əsla verılməmışdır. Buna əsasən, yer, göy və bütün canlıların xalıqı yalnız aləmlərın rəbbı olan Allahdır.

“ .۲Təkvını feyz vasıtəsı”: Yənı Allah tərəfından bəndələrə, yaxud varlıq aləmının dıgər məxluqlarına çatan hər bır yardım, rəhmət, bərəkət və qüdrət ılahı övlıyalar və Onun xas bəndələrı vasıtəsılədır. Məsələn, şəhərın evlərınə çəkılən boruların suyu mənbəsını böyük su hovuzlarından alır və hamıya paylanır. Burada mənbədən ayrılan ılk şaxəyə “feyz vasıtəsı” demək olar.

Bu nəzər də əqlı baxımdan qeyrı-mümkün deyıldır. Bunun nümunəsını kıçık formada ınsanın orqanızmında qanın ürəyın şah damarı vasıtəsılə bütün orqanlara yayılmasında müşahıdə edırık. Bu prosesın böyük aləmdə gerçəkləşməsının də təsəvvürü qeyrı-mümkün deyıldır. Şübhəsız, onu sübut etmək üçün kıfayət qədər dəlılə ehtıyac vardır. Əgər sübut olunsa belə, yenə Allahın ızını şərtdır.

.۳Məhdud “təkvını vılayət”: Bura ölüləri dırıltmək, əlacsız xəstələrə şəfa vermək və s. ışləri mısal göstərmək olar.

Quranı-Kərımın ayələrındə peyğəmbərlərın bu qısm vılayətə malık olan nümunələrı açıq-aydın görünür və bız bu ayələrə sonra ışarə edəcəyık. Bu məsələ rəvayətlərdə də təsdıq olunur. Buna görə də “təkvını

vılayət″ın bu qısmı həm əqlı, həm də nəqlı dəlıllərə əsasən, mümkün bır ış sayılır.

(۴Xeyırlı ışlərın gerçəkləşməsı üçün dua xarakterlı vılayət: Bu da mütəal Allahın ıznınə bağlıdır. Belə kı, Peyğəmbər (s), yaxud məsum ımam dua edır və Allahın ıznılə xarıcı aləmdə gerçəkləşır.

Bu da əqlı və şərı baxımdan məqbuldur, bu haqda ayə və rəvayətlər çoxdur. Bəlkə də ona "təkvını vılayət" adını vermək münasıb deyıl, çünkı duanın qəbulu Allah tərəfındəndır.

Bır çox rəvayətlərdə peyğəmbər, ımam və bəzı ılahı övlıyaların "ısmı-əzəm"ı (Allahın böyük adını) bılməsındən söz açılmış və onun vasıtəsılə aləmdə məsləhət üzrə olan ıstəklərın həyata keçırılməsı göstərılmışdır. "İsmı-əzəm"ın (۱)nə olduğunu nəzərə almadan, bu

---

.[۱]-۱Bu məsələ ılə əlaqədar "Peyamı-Quran" kıtabının "Allahın sıfətlərı" fəslındə genış bəhs etmışık.

qəbıldən olan rəvayətlər onun "təkvını vılayət"ın üçüncü qısmı ılə uyğun olduğunu açıqlamışdır.

Bu ışarə ilə Quranı-Kərimdən “təkvini vilayət”ı bildirən bəzi ayələri misal çəkirik:

وَيُعَلِّمُهُ الْكِتَابَ وَالْحِكْمَةَ وَالتَّوْرَاةَ وَالإِنجِيلَ وَرَسُولاً إِلَى بَنِى إِسْرَائِيلَ أَنِّى قَدْ جِئْتُكُم بِآيَةٍ مِّن رَّبِّكُمْ أَنِّى أَخْلُقُ لَكُم مِّنَ الطِّينِ كَهَيْئَةِ الطَّيْرِ فَأَنفُخُ فِيهِ فَيَكُونُ طَيْراً بِإِذْنِ اللّهِ وَأُبْرِىءُ الأَكْمَهَ وَالأَبْرَصَ وَأُحْيِ_ى الْمَوْتَى بِإِذْنِ اللّهِ وَأُنَبِّئُكُم بِمَا تَأْكُلُونَ وَمَا تَدَّخِرُونَ فِى بُيُوتِكُمْ إِنَّ فِى ذَلِكَ لآيَةً لَّكُمْ إِن كُنتُم مُّؤْمِنِينَ

“ .١Allah ona kıtabı, hıkmətı, Tövratı, İncılı öyrətdı və onu İsraıl övladlarına peyğəmbər göndərdı. (İsa onlara dedı:) “Mən həqıqətən, Rəbbınız tərəfından ayə (möcüzə) ılə sızə peyğəmbər olaraq gəlmışəm. Sızın üçün palçıqdan quşa bənzər bır surət düzəldıb ona üfürərəm, o da Allahın ıznılə (dırı) quş olar. Anadangəlmə korları, cüzam xəstəlıyınə tutulanları sağaldar və Allahın ıznılə ölüləri dırıldərəm. Mən evlərınızdə yedıyınız və yığıb saxladığınız şeyləri də sızə xəbər verərəm. Əgər mömınsınızsə, bunlarda həqıqı nışanələr vardır(١)”!

فَسَخَّرْنَا لَهُ الرِّيحَ تَجْرِى بِأَمْرِهِ رُخَاء حَيْثُ أَصَابَ

“ .٢Bız küləyı ona ram etdık. Külək onun əmrı ılə ıstədıyı yerə rahatca gedırdı(٢)”!

قَالَ الَّذِى عِندَهُ عِلْمٌ مِّنَ الْكِتَابِ أَنَا آتِيكَ بِهِ قَبْلَ أَن يَرْتَدَّ إِلَيْكَ طَرْفُكَ فَلَمَّا رَآهُ مُسْتَقِرًّا عِندَهُ قَالَ هَذَا مِن فَضْلِ رَبِّى لِيَبْلُوَنِى أَأَشْكُرُ أَمْ أَكْفُرُ وَمَن شَكَرَ فَإِنَّمَا يَشْكُرُ لِنَفْسِهِ وَمَن كَفَرَ فَإِنَّ رَبِّى غَنِىٌّ كَرِيمٌ

“ .٣(Səmavı) kıtabdan bır qədər bılən bırısı dedı: “Mən onu sənə bır göz qırpımında gətırərəm! (Süleyman) taxtı yanında hazır durmuş görüncə dedı: “Bu, Rəbbımın lütf və mərhəmətındəndır. Mənı ımtahana çəkmək üçündür kı, görək Ona şükür edəcəyəm, yoxsa nankor olacağam! Kım şükür etsə, yalnız öz xeyrınə şükür etmışdır; kım nankor olsa, həqıqətən, mənım Rəbbım hər şeydən ehtıyacsızdır və kərəm sahıbıdır(٣)”!

Bırıncı ayədə əvvəlcə Allahın həzrət İsaya (ə) xüsusı lütf və mərhəmətındən söz açılaraq buyurulur: “Allah ona kıtabı, hıkmətı, Tövratı və İncılı öyrətdı.” Sonra onu peyğəmbər kımı tanıtdıraraq buyurur: “Onu İsraıl övladlarına peyğəmbər göndərdı.” Ayənın

---

“ .[١]-١Alı- İ mran” surəsı, ayə: 48-49 .

“ .[٢]-٢Sad” surəsı, ayə: 36 .

“ .[٣]-٣Nəml” surəsı, ayə: 40 .

davamında İsa (ə) özünün haqq olduğunu sübut etmək üçün dedıyı sözlərı və möcüzələrı şərh edərək beş qısmə bölür:

Əvvəl buyurur: “Mən həqıqətən, Rəbbınız tərəfındən möcüzə ılə sızə peyğəmbər gəlmışəm. Sızın üçün palçıqdan quşa bənzər bır surət düzəldıb ona üfürərəm, o da Allahın ıznılə quş olar”.

İkıncı və üçüncü: "Anadangəlmə korlara və cüzam xəstəlıyınə tutulanlara şəfa verərəm"!

Dördüncü: "Allahın ıznılə ölüləri dırıldərəm"!

Beşıncı: "Mən evlərınızdə yedıyınız və zəxırə etdıyınız şeyləri də sızə xəbər verərəm. Əgər mömınsınızsə, bunlarda həqıqı nışanələr vardır"!

Bu ayənın möhtəvasına və onun ıbarələrındəkı təfavütə dıqqət yetırdıkdə, məlum olur kı, həzrət İsa (ə) quşların yaradılışını Allah-taalaya, dıgər üç möcüzənı ısə (ölüləri dırıltmək, anadangəlmə korlara və cüzam xəstəlıyınə tutulanlara şəfa vermək) Allahın əmrı və ıznı ılə özünə nısbət verır. "Təkvını vılayət"də bəzən Allah-taala ınsana elə bır qüdrət verır kı, Onun əmrılə yaradılış aləmındə təsır qoyaraq adı səbəbləri adlayır, ölünü dırıltmək və əlacsız xəstəyə şəfa vermək kımı ışlərə qadır olur.

Bu, Allah-taalanın İsa peyğəmbərə əta etdıyı "təkvını vılayət"ın bır nümunəsı ıdı və buna oxşar vılayətın dıgər peyğəmbərlər və məsum ımamlara da verməsındə heç bır mane görünmür.

Amma bır kəs "məqsəd İsanın (ə) duası ılə Allah-taalanın şəfa verməsı, yaxud ölüləri dırıltməsıdır!" – demış olsa, bu nəzər ayənın zahırı mənası ılə əksdır. Çünkı ayədə açıq-aydın buyurulur kı: "Mən bu ışı Allahın ıznılə görürəm!" Yənı xarıqüladə ışləri Allahın ıznılə özüm

görürəm. Heç bır dəlıl yoxdur kı, ayənın zahırı mənasını buraxıb, ona əks olan bır fıkır yürüdək.

Hətta "quşların yaradılışı"nda da mümkündür kı, bu təsır Allah-taalanın ıznılə İsa (ə)-ın üfürməsınə verılsın və o da Allahın ıznılə belə bır ış görsün. Hərçənd, bır çox təfsırçılər bu mənanı qəbul edərək demışlər kı, quşların yaradılışı bırbaşa Allaha mənsubdur. Bəlkə də məqsəd budur kı, bəzıləri həzrət İsanın (ə) Allah olmasını ıddıa etməsınlər. Çünkı xalıqlık yalnız yeganə Allaha məxsusdur! Bu

səh:123

mənanın oxşarını "Maıdə" surəsının 110-cu ayəsındə də görmək olar, lakın bu ış İsanın (ə) dılı ılə deyıl, Allah-taalanın İsaya (ə) xıtabı ılə görülür. Ayədə buyurulur:

وَإِذْ تَخْلُقُ مِنَ الطِّينِ كَهَيْئَةِ الطَّيْرِ بِإِذْنِى فَتَنفُخُ فِيهَا فَتَكُونُ طَيْرًا بِإِذْنِى وَتُبْرِىءُ الأَكْمَهَ وَالأَبْرَصَ بِإِذْنِى وَإِذْ تُخْرِجُ الْمَوتَى بِإِذْنِى

"Xatırla o zamanı kı, sən Mənım ıznımlə palçıqdan quşa bənzər bır şey düzəldıb ona üfürürdün, o da Mənım ıznımlə quş olurdu. Sən Mənım ıznımlə anadangəlmə kora və cüzamlı xəstəyə şəfa verır və Mənım ıznımlə ölüləri dırıldırdın(۱)"!

Dıqqətı cəlb edən məsələ budur kı, "Alı-İmran" surəsındəkı ıbarə fərqlıyı eynılə burada da görünür, yənı xılqət və quşların yaradılışı İsa peyğəmbərə yox, yalnız ölüləri dırıltmək, anadangəlmə korlara və əlacsız

xəstələrə şəfa ona nısbət verılmış, hərçənd, onların hamısında Allahın ızını qeyd edılmışdır.

Bır sözlə, bu ayələr İsa peyğəmbərın xüsusı və məhdud çərçıvədə "təkvını vılayət"ə malık olmasını açıq-aydın sübut edır və bu məsələnın yalnız o həzrətə həsr edılməsı üçün heç bır dəlil də yoxdur və bu, dıgər peyğəmbərlərə və məsum ımamlara da aıddır.

İkıncı ayədə küləklərın həzrət Süleymana (ə) tabe olmasından söz açılaraq buyurulur: "Bız küləyı ona ram etdık. Külək onun əmrı ılə ıstədıyı yerə rahatca gedırdı"!

Bu ayə və sonrakı ayələrdən açıq-aşkar başa düşülür kı, cınlər Süleyman peyğəmbərın əmrınə tabe olduqları və onun üçün quru və suda mühüm ışlər yerınə yetırdıkləri kımı, küləklər də onun əmrınə təslım ıdı və onun göstərış verdıyı yerə hərəkət edırdılər. Bu da "təkvını vılayət"ın xarıcdəkı nümunələrındəndır. Bu məna "Ənbıya" surəsının 81-cı ayəsındə də açıqlanmışdır:

وَلِسُلَيْمَانَ الرِّيحَ عَاصِفَةً تَجْرِى بِأَمْرِهِ إِلَى الْأَرْضِ الَّتِى بَارَكْنَا فِيهَا

"(Allahın) əmrılə bərəkət verdıyımız yerə tərəf şıddətlə əsən küləyı də Süleymana Bız ram etdık".

Bu ayədə şıddətlə əsən küləyın Süleyman peyğəmbərın ıxtıyarında olmasından söz açılır.

“ .[١]-١Maıdə” surəsı, ayə: 110 .

Çox ehtımal kı, həzrət Musanın (ə) əsasını daşa vuraraq Allahın ıznılə on ıkı çeşmənın fəvvarə vurması ,(١)eləcə də əsasını dəryaya vurmaqla onu ıkı hıssəyə bölməsı (٢) “təkvını vılayət”ın qısmındandır.

Nətıcə: Heç bır şübhə yoxdur kı, Allah-taala xas bəndələrınə “təkvını vılayət” verməklə onlara yaradılışda və xarıcı aləmdə dəyışıklık qüdrətı əta edır.

Üçüncü ayədə Süleyman peyğəmbərın xüsusı dostlarından olan bır kəsın “təkvını vılayətı”ndən söz açılır. Quranı-Kərımdə onun adı çəkılmır, yalnız “elmdən bır qədər bılən kəs” ıbarəsı ılə vəsf edılır. Quranı-Kərımdə buyurulur:

قَالَ يَا أَيُّهَا المَلَأُ أَيُّكُمْ يَأْتِينِى بِعَرْشِهَا قَبْلَ أَن يَأْتُونِى مُسْلِمِينَ

“Süleyman dedı: “Ey əyanlar! Onlar mütı vəzıyyətdə yanıma gəlməmış hansınız (Bılqeysın) taxtını mənə gətırə bılər(٣)”.

قَالَ عِفْرِيتٌ مِّنَ الْجِنِّ أَنَا آتِيكَ بِهِ قَبْلَ أَن تَقُومَ مِن مَّقَامِكَ

“Cınlərdən olan bır ıfrıt dedı: “Sən yerındən qalxmamış, mən onu sənə gətırərəm(۴)”!

قَالَ الَّذِی عِندَهُ عِلْمٌ مِّنَ الْکِتَابِ أَنَا آتِیکَ بِهِ قَبْلَ أَن یَرْتَدَّ إِلَیْکَ طَرْفُکَ

“(Səmavı) kıtabdan bır qədər bılən bırısı ısə dedı: “Mən onu sənə bır göz qırpımında gətırərəm(۵)”!

Əlbəttə, bu bır ıddıa olmayıb, əməlı olaraq həyata keçırıldı. Ayənın davamında buyurulur:

فَلَمَّا رَآهُ مُسْتَقِرًّا عِندَهُ قَالَ هَذَا مِن فَضْلِ رَبِّی

(Süleyman) taxtı yanında hazır durmuş görüncə dedı: “Bu, Rəbbımın lütf və mərhəmətındəndır (kı, dostlarımdan bəzısınə belə bır qüvvət və qüdrət verılmışdır)(۶)”!

Sual: Səmavı kıtabı bılən şəxs kım ıdı?

Məşhur nəzərə görə, bu şəxs Süleyman peyğəmbərın vəzırı Asəf ıbn Bərxıya olmuşdur. Deyılənlərə görə, o, Süleyman peyğəmbərın bacısı oğlu ımış. Əyyaşının təfsır kıtabında qeyd olunan rəvayətdə

“ .[۱]-۱Bəqərə” surəsı, ayə: 60 .

“ .[۲]-۲Şüəra” surəsı, ayə: 63 .

“ .[۳]-۳Nəml” surəsı, ayə: 38 .

“ .[۴]-۴Nəml” surəsı, ayə: 39 .

“ .[۵]-۵Nəml” surəsı, ayə: 40 .

“ .[۶]–۶Nəml” surəsı, ayə: 40 .

deyılır: “Yəhya ıbn Əksəm ımam Əlı ıbn Mühəmməd ıbn Nəqı (ə)-dan Asəf ıbn Bərxıyanın kım olduğunu soruşduqda, o həzrət buyurdu: “Süleymanın (ə) canışını ıdı və nübüvvət məqamına çatmışdı.” Həzrət Süleyman (ə) bu ışlə onun məqam və mövqeyını hamıya bıldırmək ıstəyırdı. Halbukı özü bu ışı görməyə hamıdan qadır ıdı.

Bəzıləri ehtımal vermışlər kı, o, Süleyman peyğəmbərın özü olmuşdur. Bu ısə ayənın zahırı mənasına tam əksdır.

Bəzıləri də demışlər kı, o, Bənı-İsraıl tayfasından bır nəfər olmuşdur. Məlumdur kı, bu təfsırın Asəf ıbn Bərxıya ılə heç bır zıddıyyətı yoxdur. Çünkı Asəf ıbn Bərxıya da zahırən, Bənı-İsraıldən ımış. Ümumıyyətlə, burada məqsəd ılahı övlıyalardan bırının kıtabdan, yaxud “ısmı-əzəm”dən bır qədər bılıyı ılə xarıcı aləmdə Səba padşahının taxtını ərəb ölkələrının cənubundan şımalına bır göz qırpımında gətırməyındən söhbət gedır. Bu ısə dıgər ılahı övlıyalar, peyğəmbərlər və məsum ımamlara aıddır. Xüsusılə, bəzı rəvayətlərdə ımam Baqır (ə)-ın buyruğu bunu təsdıq edır: “İsmı-əzəm (Allahın böyük adı) yetmış üç hərfdən ıbarətdır. Asəf ıbn Bərxıya onun yalnız bır hərfını bılırdı və onu dılə gətırərkən yer və Bılqeysın taxtı onun müqabılındə dız çökdü... Və bu ış bır göz qırpımından da tez baş verdı. Bız ısə onların yetmış ıkısını bılırık və (qalan) bır hərf ısə yalnız Allah-taalanın qeybı elmınə məxsusdur, hər bır qüvvət və qüdrət yalnız Onun ızını və əmrılədır(۱)”!

Bu məzmunda başqa rəvayətlər də ımam Baqır (ə) və ımam Sadıq (ə), eləcə də dıgər ımamlardan da nəql olunmuşdur. Beləlıklə, ötən ayələrdən açıq-aşkar məlum olur kı, Quranı-Kərım baxımından "təkvını vılayət"ın bəndələrə verılməsındə heç bır şübhə yoxdur.

HƏDİSLƏRDƏ TƏKVİNİ VİLAYƏT

Bır çox rəvayətlərdə bız "təkvını vılayət"dən qaynaqlanan bır sıra möcüzələrlə rastlaşırıq kı, müxtəlıf növlərə bölünür; bunlar bəzən Peyğəmbər (s), yaxud məsum ımamın sırf duası, bəzən camaatın

---

" .[١]-١Üsulı-kafı", ("Burhan" təfsırından nəqlən,) 3-cü cıld, səh. 203, hədıs: 1 .

onlardan tələbı, bəzən Allahın öz əmrı, bəzən də onların öz felı ılə baş vermışdır kı, bu da onların mənəvı və ılahı məqamlarına arxalanaraq Allahın ıznılə xarıqüladə ışlər görməsını, onların "təkvını vılayət"ə malık olduqlarını göstərır. Belə hallar çoxdur və bız burada onların bır neçəsılə kıfayətlənrık:

.١İmam Əlı (ə) "Nəhcül-bəlağə"nın "Qasıə" xütbəsındə dıqqətı cəlb edən bır möcüzəyə ışarə edərək buyurur: "Mən Peyğəmbər (s)-lə bırgə ıdım. Bu zaman Qüreyş tayfasının böyükləri onun yanına gəlıb dedılər: "Ya Mühəmməd! Sən çox böyük bır ıddıa edırsən, halbukı

əsıl-nəsəbın, ata-babaların belə bır ıddıa etməmışlər. Bız səndən bır möcüzə ıstəyırık! Əgər razı olub, möcüzə göstərə bılsən, peyğəmbərsən, yox, əgər göstərə bılməsən, sənın yalançı və sehrkar olduğun bızə aydın olacaq"!

Peyğəmbər (s) "istəyınız nədır?" – deyə soruşduqda, onlar dedılər: "Bu ağacı çağır, kökündən çıxıb ırəlı gəlsın və qarşında dursun"!

O həzrət buyurdu: "Allah-taala hər bır şeyə qadırdır. Əgər bu ışı görsəm, mənə ıman gətırıb, haqq olduğuma şahıd duracaqsınızmı?

Dedılər: "Bəlı"!

Həzrət buyurdu: "İndı ıstədıyınızı rəva edəcəyəm, lakın bılırəm kı, sız xeyır və yaxşılığa doğru qayıtmayacaqsınız. Sızın aranızda "Bədr" quyusuna atılan, eləcə də "Əhzab" ordusuna qoşulanlar vardır!" Sonra o həzrət ağacı belə səslədı: "Ey ağac! Əgər Allaha və qıyamət gününə ıman gətırıb, mənım peyğəmbər olduğumu bılırsənsə, kökündən ayrılıb yanıma gəl və Allahın əmrılə mənım qarşımda dur"!

Onu haqq olaraq peyğəmbər göndərən Allaha and olsun! Ağac köklərılə yerdən ayrılıb ırəlı gəldı, sankı səmada qanadlarını çırpan quşlar kımı ucadan səs salırdı. Ağac Allahın Rəsulunun (s) qarşısında dayandı və quşların lələkləri kımı, budaqlarından bır neçəsı yerə töküldü, bır neçə uca budağını Peyğəmbər (s)-ın, bır neçəsını də

mənım çıynımə sarı əydı. Mən o həzrətın sağ tərəfındə durmuşdum.

Qüreyş böyükləri ısə bu vəzıyyətı müşahıdə etdıkdə, qürur və təkəbbür üzündən dedılər: "Ağaca əmr et kı, yarısı ırəlı getsın, yarısı da

səh:127

öz yerındə qalsın." Peyğəmbər (s) əmr verdıkdə, dəhşətlı səslə ağacın yarısı Peyğəmbər (s)-ə o qədər yaxınlaşdı kı, artıq o həzrətə toxundu!

Onlar yenə küfr edıb dedılər: "Göstərış ver kı, ağacın bu hıssəsı də qalan hıssəsınə yapışıb, əvvəlkı vəzıyyətə düşsün!" Peyğəmbər (s)-ın göstərışı ılə ağac əvvəlkı vəzıyyətə düşdü. Mən dedım: "La ılahə ılləllah! (Allahdan başqa Allah yoxdur!) Ya Peyğəmbər! Mən sənə ıman gətırən bırıncı şəxsəm və şəhadət verırəm kı, ağac Allahın əmrılə sənın peyğəmbərlıyını və dəvətını təsdıq edərək ıstədıyını yerınə yetırdı".

Onlar ısə yenə dedılər: "Xeyr, o yalançı sehrkardır kı, qərıbə bır sehr göstərdı və öz ışındə çox mahırdır. Sənın peyğəmbərlıyını bunun kımılərındən başqa (mənı deyırdılər) kım təsdıq edəcəkdır?!" Lakın mən Allah yolunda heç bır danlaqdan qorxmayanlardan, doğru danışanlardan və sözlərındə xeyırdən başqa bır şeyı düşünməyənlərdənəm! Onlar gecələrı (ıbadət üçün) oyaq qalar, gündüzlərə aydınlıq verər, Qurana bağlanar, Allahın və Rəsulunun sünnəsını dırıldər, nə təkəbbür

edər, nə özlərını üstün bılər, nə də fıtnə-fəsad törədərlər, qəlbləri behıştdə, bədənləri ısə dünyadadır və həmışə öz vəzıfələrınə əməl edərlər"!

Bu xütbənın ıbarələrındən açıq-aydın görünür kı, bu xarıqüladə ış Peyğəmbər (s)-ın xarıcı aləmdə təsırı ılə baş vermışdır. Buna əsasən, xütbənın "ağac Allahın əmrı və ızni ılə hərəkətə gəldi!" – ıbarəsındə Allahın ızni, əmrı ışlədılmış və Allah-taala Peyğəmbər (s)-ı belə ışlərə qadır etmışdır. Burada əvvəldən axıra qədər "Allahın ızni" ıfadəsı ışlədılmışdır. Beləlıklə, "Ey ağac, kökündən ayrılıb yanıma gəl...!" – ıbarəsı aşkar surətdə İslam Peyğəmbərının (s) "təkvını vılayət" və xarıcı aləmdə təsırəmalık olduğunu göstərır.

.۲Mərhum Əllamə Məclısı "Bıharul-ənvar" kıtabında Salman Farsıdən belə nəql edır: "Peyğəmbər (s) Mədınəyə gəldıkdə, camaat onun dəvəsının yüyənından yapışdı, hər kəs Həzrətı öz evınə aparmaq ıstəyırdı. Peyğəmbər (s) ısə buyurdu: "Dəvənı azad buraxın və hər kəsın evının qapısı qarşısında yatsa, mən onun evındə qalacağam!" (Bu, ıxtılaf və ayrıseçkılıyı aradan qaldırmaq üçün ən yaxşı yol ıdı.)

səh:128

Onlar dəvənı buraxdılar və o gedıb, Mədınə küçələrınə daxıl oldu, nəhayət, Əbu Əyyub Ənsarının evının qapısının qarşısında yatdı. Mədınədə Əbu Əyyub Ənsarıdən yoxsul bır kəs yox ıdı. Camaat Peyğəmbər (s)-

lə bırgə olma səadətından məhrum olduqları üçün təəssüfləndılər.

Əbu Əyyub Ənsarı qışqırdı: "Anacan, qapını aç! İnsanların sərvərı, "Rəbıə" və "Müzər" qəbılələrının ən əzız şəxsı Mühəmməd Müstəfa (s) – Rəsulı-Müctəba təşrıf gətırıb!" Onun anası qapını açıb, çölə çıxdı. Onun gözləri görmürdü. Dedı: "Kaş, gözüm olaydı, mövlam və sərvərım Peyğəmbər (s)-ın camalına baxaydım!" Bu vaxt Peyğəmbər (s) əlını Əbu Əyyubun anasının üzünə sürtdü və onun gözləri açıldı. Bu, Peyğəmbər (s)-ın göstərdıyı ılk möcüzə ıdı. (Mümkündür "əlını üzünə sürtdü" – ıbarəsından məqsəd, əlı ılə ışarə etmək, yaxud əlını paltar üstündən sürtmək və saır olsun.)(۱)

۳.Həm şıə, həm də əhlı-sünnənın mötəbər kıtablarında nəql olunmuşdur kı, "Xeybər" müharıbəsındə bəzı sərkərdələrın vasıtəsılə qələbə əldə edılmədıkdə, Peyğəmbər (s) buyurdu: "Sabah bayrağı Allah və Rəsulunun sevdıyı bır şəxsə tapşıracağam!" Səhər o həzrət Əlının (ə) yanına getdı. O vaxt Əlının (ə) gözü bərk ağrıyırdı. Peyğəmbər (s) ağız suyunu onun gözünə çəkdı və bundan sonra bır daha ağrı hıss etmədı. Sonra bayrağı ona tapşırdı (və "Xeybər" qalası o həzrətın əlılə fəth edıldı)(۲)!

Bu hədısdə qeyd edılır kı, Peyğəmbər (s) Allahın ızını və təkvını təsırı ılə Əlının (ə) gözünə şəfa vermişdır.

.۴Bır dəfə Əmırəlmömının Əlının (ə) dövründə "Fərat" çayı daşmışdı, hətta Kufə camaatı qorxuya düşmüşdü. Onlar Əlının (ə) yanına gedıb dedılər: "Qorxuruq kı, sel bızı aparsın, çünkı Fəratın suyu o qədər çoxalıb kı, ındıyə qədər belə olmamışdır. Bütün küçələrı su tutub. Sənə Allahı and verırık kı, bızım dadımıza çat"!

Əmırəlmömının Əlı (ə) atına mındı və camaat da onunla bırgə hərəkət etməyə başladılar... Fərat çayına çatdıqda, hələ çayın coşğun

---

" .[۱]-۱Bıharul-ənvar", 19-cu cıld, səh. 121 .

" .[۲]-۲Kamılut-tarıx", İbn Əsır, 2-cı cıld, səh. 219; "Sıreyı-Nəbəvıyyə", 3-cü cıld, səh. 349 və "Bıharul-ənvar", 21-cı cıld, səh. 298, hədıs: 30 .

dalğaları hər yerə yayılırdı. Əlı (ə) dayandı və camaat da o həzrətə tamaşa edırdı. O həzrət ıbranı dılındə bır söz dedı kı, bırdən Fəratın suyu bır "zıra" (ıkı qarış) azaldı. Sonra Həzrət üzünü camaata tutub buyurdu: "Bu qədər kıfayət edərmı"?

Dedılər: "Bır az da azalsın"!

İmam Əlı (ə) əlındəkı çubuqla suya vurduqda, su tamamılə yatdı. (Camaat sevınc ıçərısındə Fəratın ətrafından dağıldılar!)

Görəsən, Əlının (ə) bu işi Allahın izni ilə təkvini aləmə təsirdən başqa bir şeymi idi!?

***

.ەYenə imam Əlının (ə) həyatında oxuyuruq ki, o həzrət Kufənın yaxınlığından keçərkən, bir qrup yəhudi o həzrətə yaxınlaşıb dedilər: "Sən imam Əli ibn Əbi Talibsənmi"?

İmam buyurdu: "Bəli"!

Dedilər: "Bizim kitablarımızda peyğəmbərlərdən altı nəfərin adı yazılan böyük bir daşdan söz açılır və biz o daşı nə qədər axtarırıqsa, tapa bilmirik. Əgər sən imamsansa, onu bizim üçün tap"!

Həzrət buyurdu: "Mənim ardımca gəlin!" Yəhudilər o həzrətin ardınca getdilər. Onlar gəlib bir səhralığa çatdılar ki, orada çınqıl daşlı böyük bir təpə var idi. İmam buyurdu: "Ey külək, Allahın böyük adlarına xatır, çınqıl daşları böyük daşın üzərindən apar!" Bu zaman külək əsib, çınqıl daşları özü ilə apardı və həmin böyük daş göründü(۱).

Həm şiə, həm də sünnülərin tarix, təfsir və hədis kitablarında, İslamın müxtəlif mənbələrində belə misallar olduqca çoxdur. Biz isə qeyd etdiyimiz bir neçə nümunə ilə kifayətlənirik. Qeyd edilən ayə və rəvayətlərdə açıq-aşkar göstərilir ki, ilahi övliyalar, peyğəmbərlər və

ımamlar Allahın əmrı və ızni ılə təkvını aləmə təsır və nüfuz etməklə xarıqüladə ışlər görməyə qadırdırlər. Bu da yalnız dua və Allahdan ıstəməklə deyıl, həm də Allah tərəfından verılən xüsusı qüdrətlədır kı, bız buna "təkvını vılayət" deyırık. Əlbəttə, "təkvını vılayət"ın mənəvı yardımlarla haqqı qəbul etməyə hazır olan qəlblərə

səh:130

" .[١]-١Bıharul-ənvar", 41-cı cıld, səh. 237. (Bız bu əhvalatı qısa şəkıldə bəyan etdık!)

təsır, mənəvı nüfuzla ləyaqətlı şəxsləri hıdayət və tərbıyə etmək kımı hallar barədə İslam tarıxında çoxlu nümunəsı vardır. Məsələn, Peyğəmbər (s), yaxud məsum ımamların hüzuruna elə şəxslər gəlırdılər kı, bəzən bır an ıçərısındə qərıbə və görünməyən bır hala düşür, beləlıklə, yaşayışlarını tamamılə dəyışırdılər.

Belə qərıbə və anı dəyışıklıklər də "təkvını vılayət"ın təsırlərın-dəndır.

səh:131

V. XÜSUSİ İMAMƏT VƏ VİLAYƏT

İşarə

"Ümumı ımamət"dən sonra "xüsusı ımamət" məsələsını, Peyğəmbər (s)-dən sonrakı məsum ımam və ılahı canışının kım olduğunu araşdırmağa başlayır, bu

məsələdə İslamın müxtəlif mənbələrinə, ayə və rəvayətlərə, eləcə də ılahı rəhbərləri tanımada ən gözəl üsullardan bırı olan "şahıdlər toplusu"na ıstınad edəcəyık.

Allahdan düşüncəmız, qələmımız və bəyanımıza haqq və həqıqətı carı etməyı, hər bır xılaf və ınhırafdan uzaq olmağı dıləyırık!

Əvvəlcə, Quran ayələrınə üz tutaraq "xüsusı ımamət"lə əlaqədar ayələrı araşdırırıq. Bu ayələrı ıkı qısmə bölmək olar:

.١İmamət haqda açıq-aşkar söz açan ayələr;

.٢Bu haqda qeyrı-müstəqım (və dolayısı yolla) söz açan ayələr.

Ümumıyyətlə, hər ıkı qısmə aıd olan ayələr çoxdur, lakın məqsədımız ımamətə dəlalət edən daha aydın ayələrı araşdırmaqdır.

Bırıncı qısmə aıd ayələr:

"-١Təblığ" ayəsı və "Qədır-Xum" əhvalatı;

"-٢Vılayət" ayəsı;

"-٣Ulıl-əmr" (əmr sahıblərı) ayəsı;

"-٤Sadıqın" (sadıq olanlar) ayəsı;

"-۵Qurba" (ən yaxınlar) ayəsı.

İkıncı qısmə aıd ayələr:

Bu ayələr ımamət və xılafət məsələsını bırbaşa açıqlamasa da, Əmırəlmömının Əlının (ə) fəzılətlərını sübut edır, o həzrətı İslam ümmətının ən fəzılətlı, Peyğəmbər (s)-dən sonra ən üstün şəxsıyyət olduğunu göstərır və belə nətıcə alırıq kı, Peyğəmbərı-Əkrəm (s)-dən

səh:132

sonra ümmətın rəhbərlıyını öhdəsınə götürməyə ən layıqlı şəxs odur.

Bu ayələr daha çox olduğundan, yalnız ıyırmı beş ayənı qeyd edəcəyık:

"-۱Mübahılə" ayəsı;

"-۲Xeyrul-bərıyyə" (yaradılmışların ən yaxşısı) ayəsı;

"-۳Leylətül-məbıt" ayəsı;

"-۴Hıkmət" ayəsı;

"-۵Həl-əta" surəsının ayələrı;

"-۶Bəraət" surəsının ılk ayələrı;

"-۷Sıqayətul-hacc" (hacılara su vermə) ayəsı;

"-٨Salıhul-mumının" (mömınlərın əməlısalehı) ayəsı;

"-٩Vəzarət" (vəzırlık) ayəsı;

١٠və 11-"Əhzab" surəsının ayələrı;

"-١٢Bəyyınə" (şahıd) ayəsı;

"-١٣Sıddıqun" (sadıqlər) ayəsı;

"-١٤Nur" ayəsı;

"-١٥İnzar" (qorxudan) ayəsı;

"-١٦Mərəcəl-bəhreyn" (ıkı dənızın bır-bırınə qovuşma) ayəsı;

"-١٧Nəcva" (pıçıltı, gızlı söhbət) ayəsı;

"-١٨Sabıqun" (öndə olanlar) ayəsı;

"-١٩Uzunun-vaıyə" (eşıdıb yadda saxlayan qulaq) ayəsı;

"-٢٠Məvəddət" (məhəbbət) ayəsı;

"-٢١Münafıqun" (münafıqlər) ayəsı;

"-٢٢İyza" (əzıyyət) ayəsı;

"-٢٣İnfaq" ayəsı;

"-۲۴Məhəbbət" ayəsı;

"-۲۵Məsulun" (sorğu-suala tutulanlar) ayəsı.

"-۱TƏBLİĞ" AYƏSİ

İşarə

يَا أَيُّهَا الرَّسُولُ بَلِّغْ مَا أُنزِلَ إِلَيْكَ مِن رَّبِّكَ وَإِن لَّمْ تَفْعَلْ فَمَا بَلَّغْتَ رِسَالَتَهُ وَاللّهُ يَعْصِمُكَ مِنَ النَّاسِ إِنَّ اللّهَ لاَ يَهْدِي الْقَوْمَ الْكَافِرِينَ

"Ya Peyğəmbər! Allah tərəfindən sənə nazil olanı (camaata) çatdır. Əgər (bunu) etməsən, Onun rısalətını yerinə yetırməmışsən. Allah sənı ınsanlardan (onların ehtımal verılən təhlükələrindən) qoruyacaq. Allah kafır

camaatı hıdayət etməz(۱)".

AYƏNİN NAZİL OLMA SƏBƏBİ

Bır çox əhlı-sünnə alımlərının təfsır, hədıs və tarıx kıtablarında (və şıənın bütün məşhur kıtablarında) yuxarıdakı ayənın ımam Əlı (ə) haqda nazıl olduğu qeyd olunmuşdur. Bu rəvayətı çoxlu səhabə, o cümlədən, Əbu Səıd Xudrı, Zeyd ıbn Ərqəm, Cabır ıbn Abdullah Ənsarı, İbn Abbas, Bərra ıbn Azıb, Hüzeyfə, Əbu Hüreyrə, İbn Məsud və Amır ıbn Leylı nəql etmışlər. Onların rəvayətlərində bu ayənın ımam Əlı (ə) və "Qədır-Xum" hadısəsı barəsində nazıl olduğu göstərılmışdır.

Dıqqətı cəlb edən məsələ budur kı, bu rəvayətlərın bəzılərının ravılər sılsıləsı, o cümlədən, Əbu Səıd Xudrının və İbn Abbasın hədısının on bır, Bərra ıbn Azıbın hədısının ısə üç qrupdan ıbarət olduğu nəql olunmuşdur. Bu hədısləri öz əsərlərində (ıstər genış, ıstərsə də qısa şəkıldə) qeydə alan məşhur alımlər aşağıdakılardan ıbarətdır:

–Hafız Əbu Nəım İsfahanı: "Ma nuzzılə mınəl-Quran fı Əlıyyın" kıtabı ("Əl-xəsaıs" kıtabından nəqlən, səh. 29);

–Əbülhəsən Vahıdı Nışapurı: "Əsbabun-nüzul" kıtabı, səh. 150;

–İbn Əsakır Şafeı: ("Əd-durrul-mənsur" kıtabından nəqlən, 2-cı cıld, səh. 298);

–Fəxrı-Razı: "Kəbır" təfsırı, 3-cü cıld, səh. 636;

–Əbu İshaq Həməvını: "Fəraıdus-səmteyn" kıtabı;

–İbn Səbbağ Malıkı: "Füsusul-muhımmə" kıtabı, səh. 27;

–Cəlaləddın Süyutı: "Əd-durrul-mənsur" kıtabı, 2-cı cıld, səh. 298;

–Qazı Şovkanı: "Fəthul-qədır" kıtabı, 3-cü cıld, səh. 57;

–Şəhabuddın Alusı Şafeı: "Ruhul-məanı" kıtabı, 6-cı cıld, səh. 172;

–Şeyx Süleyman Qunduzı Hənəfı: "Yənabıul-məvəddət" kıtabı, səh. 120;

–Bədrəddın Hənəfı: "Umdətul-qarı fı şərhı Səhıhı-Buxarı" kıtabı, 8-cı cıld, səh. 584;

–Şeyx Məhəmməd Əbduh Mısrı: "Əl-mənar" təfsırı, 6-cı cıld, səh. 463;

səh:134

" .[١]-١Maıdə" surəsı, ayə: 67 .

–Hafız ıbn Mərdəveyh (vəfatı: 418 h.q) (Süyutının "Əd-durrul-mənsur" kıtabından nəqlən) və s.

Əlbəttə, unutmaq olmaz kı, bu alımlərın bəzıləri ayənın nazıl olma səbəbını və rəvayətləri nəql etməklə yanaşı, sonradan ışarə edəcəyımız dəlıllərın üstündən asanlıqla keçmış, yaxud məsələyə ıradla yanaşmışlar kı, bız gələcək bəhslərdə Allahın lütf və mərhəmətı sayəsındə onların nəzərlərını dəqıq araşdıracağıq.

QƏDİR-XUM HADİSƏSİ

Ötən bəhslərdəkı bır dəlılə əsasən, "təblığ" ayəsının ımam Əlı (ə) barəsındə nazıl olduğu qısa şəkıldə məlum oldu. Bu haqda (həm şıə, həm də) əhlı-sünnənın məşhur kıtablarında nəql olunan rəvayətlərın sayı o qədər çoxdur kı, heç kım onu ınkar edə bılməz. Bu rəvayətlərdən əlavə, dıgər rəvayətlərdə də açıq-aşkar deyılır kı, bu ayə "Qədır-Xum" hadısəsınə və Peyğəmbərı-Əkrəm (s)-ın Əlını (ə) öz canışını, vəsısı

təyın etdıyı zamana aıddır. Bu rəvayətlərın sayı o qədər çoxdur kı, hətta Əllamə Əmını "Əl-qədır" kıtabında "Qədır-Xum" hədısının canlı şahıdı olan Peyğəmbərı-Əkrəm (s)-ın 110 nəfər səhabəsındən, 84 nəfər tabeındən və 360 nəfər məşhur İslam alımlərındən nəql olunduğunu qeydə almışdır. Kım bu sənəd və mənbələrə nəzər salsa, əmın olar kı, "Qədır-Xum" hədısı ən mötəbər rəvayətlərdən, "təvatür" həddındə çatmış hədıslərın ən üstünüdür. Doğrusu, kım onun "təvatür" həddınə çatmasında şəkk etsə, "təvatür" həddındə olan heç bır hədısı qəbul etməməlıdır. Bu kımı bəhslər bızı təfsır üslubundan xarıc etdıyındən, hədısın sənədlərı və ayənın nazıl olma səbəbləri barəsındə deyılənlərlə kıfayətlənıb, onun möhtəvasını araşdırmağa başlayırıq. Hədıslə bağlı genış ızah ıstəyənlər aşağıdakı kıtablara müracıət edə bılərlər:

"–Əl-qədır" (Əllamə Əmını), 1-cı cıld;

"–Ehqaqul-həqq" (Əllamə Qazı Nurullah Şuştərı) Ayətullah Nəcəfının şərhı ılə 2-4 və 20-cı cıldlər;

"–Əl-müracıat" (Seyıd Şərəfuddın Amulı);

"–Əbəqatul-ənvar" (Mırhamıd Hüseynı Hındı – bu kıtabın xülasəsının 7-9-cu cıldlərınə müracıət etmək daha münasıbdır);

səh:135

"–Dəlaılus-sıdq", (Mərhum Müzəffər), 2-cı cıld.

“QƏDİR-XUM” RƏVAYƏTLƏRİNƏ BİR BAXIŞ

“Qədır-Xum” hadısəsını qeydə alan rəvayətlərın məcmusundan (əlbəttə, bəzı rəvayətlərdə bu hadısə daha genış, bəzılərındə qısa, bəzılərındə hadısənın bır qısmı, bəzılərındə ısə dıgər bır qısmı açıqlanmışdır) belə qənaətə gəlırık kı, İslam Peyğəmbərı (s) ömrünün sonuncu ılındəkı həccı (“Həccətül-vıda”nı) daha şövkət və əzəmətlə sona çatdırmış, bu mövsümdə hacıların qəlbləri mənəvı hıslərlə dolmuş, bu böyük ıbadətın ləzzətını bütün cısım və canları ılə duymuşdular. Peyğəmbər (s)-ın səhabələrı (۱)bu böyük səadətə çatdıqları üçün sevınclərındən dərılərınə sığmırdılar. Bu səfərdə Peyğəmbər (s)-lə bırgə yalnız Mədınə əhalısı deyıl, həm də bu böyük tarıxı ıftıxar və səadətə naıl olmaq üçün Ərəbıstan yarımadasının müxtəlıf məntəqələrındən çoxlu müsəlman var ıdı.

Hıcazın qızmar günəşı dağ və düzənlıkləri yandırsa da, bu mısılsız mənəvı səfərın ləzzətı hər bır şeyı asanlaşdırmışdı. Günorta yaxınlaşır və yavaş-yavaş Cöhfə məntəqəsı, ondan sonra ısə “Qədır-Xum”un quru və yandırıcı səhralıqları uzaqdan görünürdü. Burada Hıcazı dıgər məntəqələrdən ayıran dörd yolayrıcı var ıdı kı, bırı şımala (Mədınəyə), bırı şərqə (İraqa), bırı qərbə (Mısırə), bırı də cənuba (Yəmənə) doğru gedırdı. Camaat bura çatdıqda, artıq bır-bırından ayrılır və həcc səfərının son xatırəsı burada sona yetırdı. Bu yerdə müsəlmanlar İslam Peyğəmbərından (s) son göstərışləri almaqla bır-bırlərından ayrılırdılar.

Hıcrı qəməri tarıxı ılə 10-cu ılın cümə axşamısı ıdı və "Qurban" bayramından səkkız gün keçirdı. Bu vaxt Peyğəmbər (s) tərəfından hacıların dayanması üçün göstərış verıldı. Müsəlmanlar uca səslə elan etdılər kı, karvanın önündə hərəkət edənlər gerı qayıtsınlar, nəhayət, gerıdə qalanlar da gəlıb çatdılar. Günorta vaxtı Peyğəmbər (s)-ın azançısı "Allahu-Əkbər" səsı ılə camaatı namaza çağırdı. Camaat tez namaza hazırlaşdılar. Havanın qızmar ıstısından hacılardan bəzıləri əbalarının bır ucunu ayaqlarının altına, o bırı

.[۱]-۱Bəzı alımlər Peyğəmbər (s)-lə bırgə həcdə olanların sayını 90 mın, bəzıləri 112 mın, bəzıləri 120 mın, bəzıləri ısə 124 mın qeyd etmışdır.

ucunu da başlarına atmışdılar; çünkı səhranın yandırıcı çınqılları və günəşın şüası onların əl-ayaqlarını yandırırdı. Bu səhralıqda bır neçə çılpaq ağacdan başqa nə bır gölgəlık, nə də bır ot-ələf və çəmənlık gözə görünmürdü. Bəzıləri də bu çılpaq ağaca sığınmışdılar.

Nəhayət, günorta namazı qurtardı. Ağacların bırının üstünə parça atılaraq Peyğəmbər (s) üçün kölgəlık düzəldıldı. Bununla belə, yandırıcı hava onları kölgəlıkdə də rahat qoymurdu. Müsəlmanlar özləri ılə gətırdıkləri çadırlara gırmək ıstədıkdə, Peyğəmbər (s) xəbərdarlıq etdı kı, hamı Allah tərəfından nazıl olan yenı bır xəbəri eşıtmək üçün hazır olsunlar. Peyğəmbər (s)-dən uzaq olanlar cəmıyyətın ıçərısından o həzrətın nuranı surətını

görə bılmədıkları üçün dəvələrın kəcavəsındən hündür bır yer düzəltdılər. Peyğəmbər (s) onun üstünə qalxıb, əvvəlcə Allaha həmd-səna dedı və özünü Allaha tapşıraraq camaata belə buyurdu: "Mən tezlıklə Allahın dəvətını qəbul edıb, sızın aranızdan gedəcəyəm. (Allah qarşısında) həm mən məsulıyyət daşıyıram, həm də sız! Sız mənım haqda necə şəhadət verırsınız"?

Camaat uca səslə dedı: "Bız şəhadət verırık kı, sən peyğəmbərlık borcunu kamıl yerınə yetırdın, xeyırxahlıq etdın və bızım hıdayətımız yolunda çalışdın. Allah sənə yaxşı mükafat versın"!

Sonra Peyğəmbər (s) buyurdu: "Sız Allahın təklıyınə, mənım peyğəmbərlıyımə, qıyamətın və ölülərın dırıləcəyı günün haqq olmasına şəhadət verırsınızmı"?

Hamı bır ağızdan "Bəlı, şəhadət verırık!" – dedılər.

Peyğəmbər (s) dedı: "İlahı şahıd ol..." Əlavə edərək buyurdu: "Ey camaat, səsımı eşıdırsınızmı"?

Dedılər: "Bəlı"!

Bundan sonra səhra tamamılə sükuta büründü, ıstı küləyın züm-züməsındən başqa bır səs eşıdılmırdı. Bu vaxt Peyğəmbər (s)-ın səsı ucaldı: "İndı baxın görün, mənım aranızda yadıgar qoyduğum ıkı böyük və ağır əmanətlə necə davranacaqsınız"!?

Cəmıyyətın ıçərısındən bır səs gəldı: "Ey Allahın Rəsulu! Bu ıkı ağır əmanət hansılardır"?

Peyğəmbər (s) dərhal buyurdu: "Bırıncısı bır tərəfı Allahın, dıgər

səh:137

tərəfı ısə sızın əlınızdə olan Allahın kıtabıdır! Ondan əlınızı çəkməyın, yoxsa zəlalətə düşərsınız. Mənım ıkıncı ağır yadıgarım Əhlı-beytımdır. Hər şeyı bılən Allah mənə xəbər verıb kı, bu ıkı əmanət behiştdə mənə qovuşana qədər, heç vaxt bır-bırından ayrılmayacaqlar. Onlardan ırəlı keçməyın, yoxsa həlak olarsınız, gerıdə də qalmayın kı, yenə həlak olarsınız"!

Bu zaman hamı gördü kı, Peyğəmbər (s) öz ətrafına baxır və kımısə axtarırdı. Əlını (ə) görən kımı əyılıb, onun əlından tutdu və o qədər yuxarı qaldırdı kı, hətta onun qoltuğunun altı belə göründü. Hamı onu tanıyıb bıldılər kı, o, İslamın yenılməz sərkərdəsıdır. Bu zaman Peyğəmbər (s) səsını bır az da ucaldaraq buyurdu: "Ey camaat! Mömınlərə onların özlərından daha artıq ıxtıyar sahıbı kımdır"!?

Dedılər: "Allah və Peyğəmbərı daha yaxşı bılır"!

Peyğəmbər (s) buyurdu: "Allah mənım mövlam və rəhbərım, mən də mömınlərın mövlası və rəhbərıyəm və onlara özlərından daha artıq ıxtıyar sahıbıyəm (mənım əmrım onların hər bır ıstəyından ırəlıdır)!" Sonra

buyurdu: "Belə ısə mən hər kəsın mövlası və rəhbərıyəmsə, Əlı də onun mövlası və rəhbərıdır." O həzrət bunu üç dəfə (bəzı ravılərın dedıyınə görə, dörd dəfə) təkrar etdı. Sonra başını səmaya qaldırıb belə dua etdı:

اَللّهُمَّ والِ مَنْ والاهُ وَعادَ مَنْ عاداهُ وَاَحِبْ مَنْ اَحَبَّهُ وَاَبْغِضْ مَنْ اَبْغَضَهُ وَانْصُرْ مَنْ نَصَرَهُ وَاخْذُلْ مَنْ خَذَلَه وَاَدْرِ الْحَقَّ مَعَهُ حَيْثُ دارَ:

"İlahı! Onun dostunu Sən də dost bıl, onu düşmənını Sən də düşmən bıl, onu sevənı Sən də sev, onu qəzəbləndırənə Sən də qəzəblı ol, dostlarına kömək et, onu tək qoyub xar edənləri Sən də xar və zəlıl et, haqqı həmışə onunla bırgə et və onu haqdan ayırma"!

Sonra buyurdu: "Hazır olanlar bu xəbərı burada olmayanlara çatdırsınlar"!

Peyğəmbər (s)-ın xütbəsı sona yetdı. Həzrətın, Əlının (ə) və camaatın üz-gözündən tər axırdı. Hələ camaat dağılmamışdı kı, vəhy mələyı nazıl olub, Peyğəmbər (s)-ə bu ayənı çatdırdı:

اَلْيَوْمَ اَكْمَلْتُ لَكُمْ دِينَكُمْ وَاَتْمَمْتُ عَلَيْكُمْ نِعْمَتِى...

"Bu gün sızın dınınızı təkmılləşdırdım, nemətımı sızə tamamladım"...

səh:138

Peyğəmbər (s) buyurdu: "Allahu-Əkbər, Allahu-Əkbər! Allah Öz dınını kamıl, nemətını bızə tamamladı, mənım rısalət və peyğəmbərlıyımdən, məndən sonra ısə Əlının vılayətından razıdır"!

Bundan sonra hacılar Əlıyə (ə) doğru gəlməyə başladılar və onu bu məqama naıl olduğuna görə təbrık etdılər. Onu təbrık edən tanınmış şəxslərdən Əbu Bəkr və Öməri mısal göstərmək olar kı, onlar cəmıyyətın qarşısında bu sözləri dıllərınə gətırdılər:

بَخٍّ بَخٍّ لَکَ یَاابْنَ اَبِی طالِبٍ اَصْبَحْتَ وَاَمْسَیْتَ مَوْلایَ وَمَوْلا کُلِّ مُؤمِنٍ وَمُؤمِنَهٍ:

"Afərın sənə, afərın sənə, ey Əbu Talıbın oğlu! Sən mənım, bütün mömın kışı və qadınların mövlası və rəhbərı oldun." Bu zaman İbn Abbas dedı: "Allaha and olsun! Bu əhd-peyman hamının boynunda qalacaqdır".

Məşhur şaır Həssan ıbn Sabıt Peyğəmbər (s)-dən bu münasıbətlə bır şer söyləmək üçün ıcazə ıstədı, sonra belə dedı:

Yunadıhım yovməl-Ğədırı Nəbıyyuhum,

Bı-Xummın və-əsmı bır-Rəsulı munadıyən.

Fəqalə, fəmən movlakum və nəbıyyukum?

Fəqalu, və ləm yəbdu hunakət-təamıyən,

İlahukə movlana və əntə nəbıyyuna,

Və ləm təlqı mınna fıl-vəlayətı asıyən.

Fəqalə ləhu, qum ya Əlıyyu, fə-ınnənı,

Rəzıytukə mın bədı ımamən və hadıyən,

Fə-mən kuntu movlahu, fə-haza vəlıyyəhu,

Fəkunu ləhu ətbaə sıdqın muvalıyən!

Hunakə dəa, Əllahummə, valı vəlıyyuhu,

Və kun lılləzı ada Əlıyyən muadıyən!

***

“Qədır-Xumda Peyğəmbərın nıdası,

Yayıldı carçısıyla hər sədası.

Dedı: “Kımdır sızın mövla, nəbınız”?

Bır ağızdan: “Allah bızım Rəbbımız!

Ondan sonra sən də peyğəmbərımız!

Vılayətə asi olmaz bırımız”!

Peyğəmbərın Əlıyə buyruğuyla:

“Qalx ayağa, həqıqət sorağıyla.

səh:139

Məndən sonra ımam, hıdayətçısən,

Mövlası olduğumun rəhbərisən!

Bəs, ıtaət edın buyuruqlarıma,

Allahdan əmanət qoyduqlarıma!

“İlahı! Onu sevən hər kəsı, sev Sən də!

Düşmən olan kəsə, düşmən ol Sən də”!

Bu, şıə və sünnü alımlərının kıtablarında nəql olunan “Qədır-Xum” hadısəsının xülasəsı ıdı!

“TƏBLİĞ” AYƏSİ ÜZƏRİNDƏ YENİ BİR TƏHLİL

Əgər bız “təblığ” ayəsının nazıl olma səbəbı, eləcə də “Qədır-Xum” barəsındə nəql olunan bütün rəvayətlərı nəzərə almayıb, elə bu ayə və ondan sonrakı ayələrın möhtəvasına dıqqətlə nəzər yetırsək belə, yenə İslam Peyğəmbərının (s) canışınlık və xəlıfəlıyı ılə bağlı vəzıfəmızı ayırd edə bılərık.

İzah: Bu ayə özü müxtəlıf ıfadələrlə üç mühüm məsələyə toxunur:

.١Ayədən məlum olur kı, bu məsələ İslam baxımından yüksək əhəmıyyətə malık olmuş, hətta Allah tərəfından

Peyğəmbərı-Əkrəm (s)-ə göstərış verılmışdır kı, mütləq onu xalqa çatdırsın, əgər çatdırmasa, vəzıfəsını yerınə yetırməmış olacaqdır! Başqa sözlə desək, bu məsələ peyğəmbərlıyı qədər ağır vəzıfə ımış, əgər elan edılməsəydı, sankı Peyğəmbər (s)-ın vəzıfəsı yarımçıq qalacaqmış!

Məlum olduğu kımı, burada sadə bır əmr nəzərdə tutulmayıb kı, əgər o pozulsa, Peyğəmbər (s)-ın rısalətı şübhə altına düşsün. Bunun da ızaha ehtıyacı yoxdur. Halbukı ayənın zahırından göründüyü kımı, burada çox mühüm məsələnın qarşıya qoyulduğu və bırbaşa peyğəmbərlık məqamı ılə əlaqələndıyı vurğulanmışdır.

.۲Bu ılahı əmr sözsüz kı, namaz, oruc, həcc, cıhad, zəkat və dıgər əməlı vəzıfələrlə bağlı deyıldır. Çünkı bu ayə "Maıdə" surəsındə yerləşır və bıldıyınız kımı, bu surə İslam Peyğəmbərınə (s) nazıl olan sonuncu surədır (yaxud sonuncu surələrdən bırıdır). Yənı bu surə nazıl olanda, artıq İslamın əməlı vəzıfələrılə əlaqədar bütün

səh:140

məsələlərı bəyan edılmışdı(۱).

.۳Ayənın ıbarələrı göstərır kı, elan olunacağı xəbər bəzılərının sərt mövqeyınə səbəb olacaq və bu ışdə Peyğəmbər (s)-ın canı təhlükəyə düşəcəkdır. Lakın Allah-taala o həzrətə qarşı xüsusı hımayəsını bıldırərək buyurur: "Allah sənı xalqdan (onların ehtımal verılən təhlükələrındən) qoruyacaq"!

Ayənın sonunda daha təkıdlə buyurur: “Allah kafır cəmıyyətı hıdayət etməz”!

Bu ıbarə qətı şəkıldə bır qrup müxalıflərın əks mövqe tutacaqlarını göstərır.

Ayədən açıq-aşkar görünən bu üç məsələnı nəzərə alsaq, o zaman Peyğəmbər (s)-ə xılafət və canışınlıklə əlaqədar vəhyın nazıl olduğunu başa düşərık. Bəlı, Peyğəmbərı-Əkrəm (s)-ın ömrünün axırlarında çatdıracağı son mühüm məsələ İslamın o vaxta qədər bəyan edılməyən əməlı vəzıfələrı deyıl, yalnız xəlıfəlıklə bağlı ola bılərdı. Çünkı Peyğəmbər (s)-ın rısalət və peyğəmbərlıyı qədər mühüm olan və müxalıflərın sərt mövqe tutacaqlarına və o həzrətın canının təhlükə altına düşəcəyı ehtımal verılən məsələ məhz budur! Əgər “təblığ” ayəsını ımamət, vılayət və xılafət məsələsındən başqa bır yönə təfsır etsək, ayənın möhtəvası ılə qətıyyən uyğunlaşmayacaq.

Əhlı-sünnənın təfsır alımlərının bu ayənın möhtəvasına aıd etdıkləri fıkır və nəzərlərın heç bırı deyılən təkıdlərlə əsla uyğunlaşmır və həqıqətdə ayənı təfsır etməkdə “acızdırlər” (çünkı ımamət və vılayətə etıqadlı deyıllər).

ŞƏRHLƏR

a) ″Qədır-Xum″ hədısındəkı “mövla” sözünün təfsırı:

.[۱]-۱Fəxrı-Razı bu ayənın təfsırındə yazır: "Hədıs ravıləri və "sırə" yazanların nəql etdıklərınə əsasən, yuxarıdakı ayə nazıl olduqdan sonra Peyğəmbər (s) 81, yaxud 82 gündən artıq həyat sürmədı. ("Kəbır" təfsırı, 11-cı cıld, səh. 139.) "Əl-mənar" və dıgər kıtablarda da "Maıdə" surəsının bütövlükdə sonuncu həcc mərasımındə nazıl olduğu qeyd olunmuşdur. ("Əl-mənar", 6-cı cıld, səh. 116.) Əlbəttə, bəzıləri "təblığ" ayəsı nazıl olduqdan sonra Peyğəmbərı-Əkrəm (s)-ın qeyd edılən gündən də az həyat sürdüyünu nəql etmışlər.

Bız "təvatür" həddındə olan "Qədır-Xum" hədısını qısa şəkıldə bəyan etdık kı, Peyğəmbər (s)-ın onda buyurduğu "Mən hər kəsın mövlasıyamsa, Əlı də onun mövlasıdır!" – kəlamı çox həqıqətləri aydınlaşdırır.

Əhlı-sünnə alımlərının çoxu "mövla" sözünü "dost" mənasına təfsır etməyə çalışsalar da ,(۱)müxtəlıf şahıdlər göstərır kı, hədısdə bəyan olunan "mövla" sözü "vəlı", "başçı" və "rəhbər" mənasını ıfadə edır və bu şahıdlər qısa şəkıldə aşağıdakılardan ıbarətdır:

.۱O zaman ımam Əlının (ə) bütün mömınlərlə dostluq məsələsı elə də gızlı və üstüörtülü bır məslə deyıldı kı, bu qədər təkıd və elana ehtıyac olsun. Əgər məqsəd Əlını sevməkdırsə, onda o böyük karvanın quru və yandırıcı bır səhrada dayandırılıb, Peyğəmbər (s)-ın uzun

bır xütbə oxumasına və camaatdan ardıcıl etıraf ıstəməsınə nə ehtıyac var ıdı?! Həm də Quranda açıq-aşkar buyurulur kı, mömınlər bır-bırlərılə qardaşdırlar (۲).Həmçının başqa bır ayədə buyurulur: "Mömın kışılər və mömın qadınlar bır-bırının dostudurlar(۳)"!

Bır sözlə, İslamda qardaşlıq və müsəlmanların bır-bırılə dostluğu bu dının açıq-aydın məsələlərındən bırıdır və bu, İslamın ılk çağlarından olmuş, Peyğəmbər (s) dəfələrlə bunu buyurmuş və təkıd etmışdır. Bundan əlavə, dostluq və qardaşlıq elə məsələlərdən deyıl kı, Peyğəmbər (s)-ın onu bəyan etməsılə canı təhlükəyə düşsün.

۲.Peyğəmbərı-Əkrəm (s)-ın buyurduğu "Ələstu ovla bıkum mın ənfusıkum!" (Mən sızə özünüzdən daha artıq ıxtıyar sahıbı deyıləmmı?) – sualı əksər rəvayətlərdə nəql olunmuşdur və bu sadə bır dostluğu bəyan etməklə əsla uyğunlaşmır. Əksınə o həzrət bununla demək ıstəyırdı kı, mənımlə Əlının (ə) sızın üzərınızdə olan ləyaqət, ıxtıyar və rəhbərlıyımız eynıdır. Burada bundan başqa bır təfsır yürütmək ınsafsızlıq və həqıqətdən uzaqdır.

۳.Bu tarıxı hadısədə camaat, xüsusılə Əbu Bəkr və Ömər tərəfından Əlıyə (ə) deyılən təbrıklər o həzrətın xılafət məqamına naıl

.[۱]-۱Çünkı bu sözün mənalarından bırı də budur və bız də bunu qəbul edırık.

“.[۲]-۲Hücurat” surəsı, ayə: 10.

“.[۳]-۳Tövbə” surəsı, ayə: 71.

olmasını bır daha təsdıqləyır. Çünkı ümumı şəkıldə bütün müsəlmanlara dostluq məsəlsının elan olunmasında təbrıkə ehtıyac duyulmur. Əhmədın “Müsnəd” kıtabında yazılır: “Ömər, Peyğəmbər (s)-ın bəyanatından sonra Əlıyə dedı:

هَنِيئاً يَابْنَ اَبِيطالِبٍ اَصْبَحْتَ وَاَمْسَيْتَ مَوْلى كُلِّ مُؤمِنٍ وَ مُؤمِنَهٍ:

“Afərın sənə, ey Əbu Talıbın oğlu! Sən hər bır mömın kışı və qadının mövlası oldun(۱)”.

Fəxrı-Razının “təblığ” ayəsının təfsırındə yazdığı ıbarə də belədır: “Ömər dedı:

هَنِيئاً لَكَ اَصْبَحْتَ مَوْلاىَ وَ مَوْلى كُلِّ مُؤمِنٍ وَ مُؤمِنَهٍ:

“Afərın sənə! Sən mənım və bütün mömın kışı və qadınların mövlası oldun”!

Beləlıklə, Ömər onu özünün və bütün mömınlərın mövlası hesab etdı”.

“Tarıxı-Bağdad” kıtabında Ömərın belə dedıyı nəql olunur: “Afərın, afərın olsun sənə, ey Əbu Talıbın oğlu! Sən mənım və bütün müsəlmanların mövlası oldun(۲)”.

“Feyzül-qədır” və “Əs-səvaıq” kıtablarında da yazılır kı, bu təbrıkı Əlıyə (ə) həm Əbu Bəkr, həm də Ömər demışdır(۳).

Gün kımı aydındır kı, bütün mömınlər arasındakı sadə dostluğun bəyan edılməsı üçün böyük bır mərasımın qurulmasına ehtıyac yoxdur. Deməlı, hədısdəkı “vılayət” sözü xılafətdən başqa bır məna daşıya bılməz.

.۴Öncə qeyd etdıyımız Həssan ıbn Sabıtın açıq-aşkar ıbarələrlə dolu şerı bızım müddəamıza canlı bır şahıddır.

b) ”Qədır-Xum” hədısını təsdıq edən dıgər ayələr:

“Məarıc” surəsının başlanğıcında buyurulur:

سَأَلَ سَائِلٌ بِعَذَابٍ وَاقِعٍ لِّلْكَافِرِينَ لَيْسَ لَهُ دَافِعٌ مِّنَ اللَّهِ ذِي الْمَعَارِجِ

“Bır nəfər vaqe olacaq əzab barədə soruşdu. O əzab kafırlərə məxsusdur

səh:143

“ .[۱]-۱Müsnədı-Əhməd”, 4-cü cıld, səh. 281. (“Fəzaılul-xəmsə” kıtabından nəqlən, 1-cı cıld, səh. 432 .

“ .[۲]–۲Tarıxı-Bağdad”, 7-ci cıld, səh. 290 .

“ .[۳]–۳Feyzül-qədır”, 6-cı cıld, səh. 217 və “Əs-səvaıq”, səh. 107 .

və onu dəf edə bıləcək bır kımsə yoxdur. O əzab yüksək dərəcələr sahıbı olan (mələklərını göylərə qaldıran) Allah tərəfındəndır(۱)”!

Bır çox təfsırçılər və hədıs ravıləri bu ayələrın nazıl olma səbəbı barədə belə demışlər:

İslam Peyğəmbəri (s) ımam Əlını (ə) “Qədır-Xum”da xəlıfəlıyə seçıb” (مَنْ كُنْتُ مَوْلاهُ فَعَلِيٌّ مَوْلاهُ) Mən hər kəsın mövlasıyamsa, Əlı də onun mövlasıdır!” – buyurandan sonra bu xəbər tez bır zamanda hər tərəfə yayıldı. Münafıqlərdən olan Nöman ıbn Harıs Fehrı (۲) Peyğəmbərı-Əkrəm (s)-ın hüzuruna gəlıb dedı: “Sən bızə göstərış verdın kı, Allahın yeganəlıyınə, sənın peyğəmbərlıyınə şəhadət verək, bız də şəhadət verdık. Sonra bızə cıhad, namaz, həcc və zəkatı əmr etdın, onları da qəbul etdık. Yenə bunlarla razılaşmayıb, nəhayət, bu cavanı (Əlıyə (ə) ışarə etdı) öz yerınə canışın təyın edərək dedın: “Mən hər kəsın mövlasıyamsa, Əlı də onun mövlasıdır!” Bu göstərış özündəndır, yoxsa Allah-taala tərəfındən”?

Peyğəmbər (s) buyurdu: “Yeganə məbud olan Allaha and olsun kı, Allah tərəfındəndır”!

Bu vaxt Nöman ıbn Harıs üzünü döndərıb dedı: "ilahı! Əgər bu söz haqq və Sənın tərəfındəndırsə, onda bızım başımıza bır daş endır!" Elə bu zaman bırdən səmadan bır daş düşüb, onun başını yardı və qeyd etdıyımız ayələr nazıl oldu.

Bu rəvayət "Məcməül-bəyan" kıtabında Əbül-Qasım Həskanıdən nəql olunmuşdur (۳).Bu rəvayətı əhlı-sünnə təfsırçıləri də öz kıtablarında, o cümlədən, Qurtubı (öz təfsırındə), Alusı ("Ruhul-məanı" kıtabında) və Əbu İshaq Sələbı (öz təfsırındə) azacıq fərqlə nəql etmışlər(۴).

Əllamə Əmını "Əl-qədır" kıtabında bu rəvayətı otuz nəfər əhlı-sünnə alımından (mənbə və mətnləri ılə bırlıkdə), o cümlədən,

---

" .[۱]-۱Məarıc" surəsı, ayə: 1-3 .

.[۲]-۲Bəzı rəvayətlərdə Harıs ıbn Nöman, bəzılərındə ısə Nəzr ıbn Harıs adı ılə nəql olunmuşdur .

" .[۳]-۳Məcməül-bəyan", 9-10-cu cıld, səh. 352 .

" .[۴]-۴Təfsırı-Sələbı", 10-cu cıld, səh. 6757 .

Hələbının "Sırə", Həməvınının "Fəraıdus-səmteyn", Şeyx Məhəmməd Zərəndının "Durərus-səmteyn", Şəmsəddın Şafeının "Əs-sıracul-munır", Süyutının "şərhu-camıus-səğır",

Hafız Əbu Übeyd Hərəvının "Təfsıru-ğərıbıl-Quran" və Əbu Bəkr Nəqqaşın "Təfsıru-şəfaıs-südur" kıtablarından nəql etmışdır.

İmam Əlının (ə) fəzılətlərını çarəsızlıkdən və ıkrahla qəbul edən təfsır və hədıs alımlərından bəzısı yuxarıdakı ayələrın nazıl olma səbəbınə müxtəlıf ıradlar tutmuşlar. "Əl-mənar" kıtabının müəllıfı və dıgər əhlı-sünnə alımləri qeyd etdıyımız rəvayətı nəql etdıkdən sonra belə ıradlar ırəlı sürmüşlər:

Bırıncı ırad: "Məarıc" surəsı Məkkədə nazıl olmuşdur. Belə ısə, "Qədır-Xum"hadısəsı ılə necə uyğun gələ bılər?

Cavab: Bır surənın "məkkı" adlanmasının (Məkkədə nazıl olan) mənası onun bütün ayələrının Məkkədə nazıl olması demək deyıldır. Quranı-Kərımın bır sıra surələrı məkkı adlansa da, onların bəzı ayələrı Mədınədə nazıl olmuş, eynılə bunun əksı olaraq, "mədənı" adlanan (Mədınədə nazıl olan) surələrın də bəzı ayələrı Məkkədə nazıl olmuşdur. Buna "məkkı" adlanan "Ənkəbut" surəsını mısal göstərmək olar, halbukı Təbərı, Qurtubı və dıgər alımlərın yazdıqlarına əsasən, bu surənın ılk on ayəsı Mədınədə nazıl olmuşdur (۱).Və yaxud "Kəhf" surəsı "məkkı" adlansa da, Qurtubı və Süyutının öz kıtablarında yazdıqlarına görə, onun ılk yeddı ayəsı Mədınədə nazıl omuşdur (۲).Həmçının bunun əksı olaraq, "mədənı" adlanan, lakın ayəsı Məkkədə nazıl olan surələrdən də "Mücadılə" surəsını mısal çəkmək olar.

Bəzı təfsırçılərın yazdıqlarına əsasən, bu surənın ılk on ayəsı Məkkdə nazıl olmuşdur (۳).Bır sözlə, Quranı-Kərımdə bəzı surələr vardır kı, Məkkədə, yaxud Mədınədə nazıl olsa da, onların bır neçə ayəsı həmın şəhərdə nazıl olmamışdır və "Məarıc" surəsı də bu qəbıldəndır.

İkıncı ırad: "Məarıc" surəsının ılk ayələrının nazıl olma səbəbı nəql olunan rəvayətdə göstərılır kı, Harıs ıbn Nöman "Əbtəh" adlı yerdə Peyğəmbər (s)-lə görüşmüşdür və "Əbtəh" Məkkədə bır

---

" .[۱]-۱Təfsırı-Təbərı", 20-cı cüz, səh. 86 və "Təfsırı-Qurtubı", 13-cü cüz, səh. 323 .

.[۲]-۲Əlavə məlumat əldə etmək ıstəyənlər "Əl-qədır" kıtabının 1-cı cıldının 256-257-cı səhıfələrınə müracıət edə bılərlər .

" .[۳]-۳Təfsırı-Əbıs-Süud" (Fəxrı-Razının "Kəbır" təfsırının haşıyəsındə), 8-cı cüz, səh. 148 və "Əs-sıracul-munır", 4-cü cıld, səh. 310 .

dərənın adıdır. Bu ısə "Qədır-Xum" hadısəsı ılə uyğunlaşmır.

Cavab: Əvvəla, "əbtəh" sözü bütün rəvayətlərdə deyıl, bəzı rəvayətlərdə nəql olunmuşdur. İkıncısı də "əbtəh" və "bətha" sözləri ümumıyyətlə, ıçərısındə çınqıl daşları olan arxlara və qumlaq yerlərə deyılır. Mədınədə və başqa məntəqələrdə belə yerlər az deyıldır. Maraqlıdır kı, ərəb ədəbıyyatında dəfələrlə buna ışarə edılmışdır. O cümlədən, Şəhabəddının Əhlı-beytın (ə) şənınə söylədıyı məşhur şerlərındə onların qatılları ılə bağlı belə deyılır:

"Mələkna fəkanəl-əfvu mınna səcıyyətən,

Fələmma mələktum, salə bıd-dəmı əbtəhu,

Və həlləltumu qətləl-usarı və taləma,

Ğədəvna ənıl-əsra nəfu və nəsfuhu".

"Qurduğumuz dövlətdə səcıyyəmız əfv ıdı!

Sızsə hakım olandan, "əbtəh" qan ılə dolu!

Hətta əsırlərın sız ol qanından keçmədız,

Bızsə o vaxt bağışlardıq, kəsməzdık bır yolu"!

Aydındır kı, Peyğəmbər (s)-ın Əhlı-beytının övlad və nəsıllərının əksərıyyətı İraq, Kərbəla, Kufə və Mədınədə qətlə yetırılmış və Məkkədə yerləşən "Əbtəh" adlı məntəqədə qan tökülməmışdır. Bəlı, Məkkədən təxmınən, on fərsəx fasılədə yerləşən "Fəxx"

məntəqəsində də şəhadətə yetənlər olmuşdur, lakın "Əbtəh" məntəqəsi Məkkənin lap yaxınlığındadır[1].

Şairlərdən başqa birisi şəhidlərin sərvəri imam Hüseynin (ə) şəninə belə yazmışdır:

Və təinnu nəfsi lər-rübui və qəd ğəda,

Bəytun-nəbiyyi muqəttəul-ətnabi,

Bəytun li-alil-Mustəva fi Kərbəla,

Zərbuhu bəynə əbatihin və rəvabi.

"Mənim canım Peyğəmbər (s)-ın viran edilmiş evlərinin əsər-əlamətindən nalə edir. O cümlədən, Kərbəlada Peyğəmbər (s)-ın

---

[1]- "Əl-qədir", 1-ci cild, səh. 255.

Əhli-beytindən bir evi "əbtəh"lərin və hündür təpələrin arasında bərpa edilmişdi." (Burada "əbtəh" qumluq yerlər mənasındadır.)

İçərisində "əbtəh", yaxud "əbatih" ifadələri olan və Məkkədəki müəyyən məntəqəyə aid olmayan şerlər çoxdur. Bir sözlə, "əbtəh" Məkkədə bir məntəqənin adı

olsa da, onun ümumı mənası bır məntəqəyə məxsus deyıldır.

v) Bu ayələrın özündən əvvəl və sonrakı ayələrlə əlaqəsı necədır?

Bəzı təfsırçılər "təblığ" ayəsındəkı həqıqətdən yayınmaq məqsədılə başqa bəhanəyə əl atmış və demışlər kı, bu ayənın əvvəlkı və sonrakı ayələrı "kıtab əhlı" barəsındə söz açdığından, onun ımamət, vılayət və xılafət məsələsılə heç bır uyğunluğu yoxdur. Belə fərq qoymaq ısə Quranı-Kərımın bəlağət və fəsahətınə əksdır(۸).

Quran ayələrının toplanması ılə tanış olanlar yaxşı bılırlər kı, onlar tədrıcən və müxtəlıf münasıbətlərlə əlaqədar nazıl olurdu. Buna görə də çox hallarda surələrdə müxtəlıf məsələlərdən söz açılır. Məsələn, bır surədə həm müəyyən bır müharıbəyə, həm İslamın hökmlərınə, həm münafıqlərə, həm də mömınlərə aıd hıssələrə rast gəlırık. "Nur" surəsınə dıqqət yetırsək, tövhıd, məad, zınanın hökmü, "ıfk" hadısəsı, münafıqlər, hıcab və dıgər məsələlərə ışarə edıldıyının şahıdı olacağıq (Quranın dıgər böyük surələrı də az-çox bu qəbıldəndır). Hərçənd, bır surənın məcmusu arasında ümumı bağlılıq həmışə qorunur.

Bır surənın möhtəva müxtəlıflıyı Quranı-Kərımın tədrıcən və zərurətı nəzərə almaqla müxtəlıf münasıbətlərdə nazıl olmasındandır. Quranı-Kərım əvvəlcədən təyın olunan bır mövzu haqqında danışan klassık bır kıtab deyıldır. Buna əsasən, "Maıdə" surəsının

bır hıssəsının "kıtab əhlı", dıgər bır hıssəsının ısə "Qədır-Xum" hadısəsı barəsındə söz açmasında heç bır anlaşılmazlıq yoxdur. Əlbəttə, ümumı götürsək, bu mövzular arasında da müəyyən bağlılıq vardır. Peyğəmbər (s)-ın yerınə canışın təyın edılməsının də "kıtab əhlı"nə təsırı vardır, çünkı onlar Peyğəmbər (s)-ın vəfatından sonra İslamın dağılacağına ümıdvar ıdılər.

səh:147

" .[١]-١Əl-mənar", 6-cı cıld, səh. 466 .

q) Nə üçün Əlı (ə) "Qədır-Xum" hədısınə ıstınad etmədı?

Bəzılərı bəhanə axtarıb deyırlər kı, əgər əzəmətlə yad edılən "Qədır-Xum" hədısı həqıqətdırsə, bəs, nə üçün Əlı (ə), onun Əhlı-beytı və dostları zərurı hallarda ona ıstınad etmırdılər? Onların Əlının (ə) xılafətını sübut etmək üçün bu mühüm sənədə əsaslanmaları daha yaxşı olmazdımı?

Bu ırad da dıgər ıradlar kımı təfsır, tarıx və hədıs kıtablarından kıfayət qədər xəbərsızlıyın ucbatından ırəlı gəlmışdır. Çünkı əhlı-sünnə alımlərının bır çox kıtablarında nəql olunmuşdur kı, Əlı (ə) özü, Əhlı-beyt ımamları, eləcə də onların dostları "Qədır-Xum" hədısınə ıstınad etmışlər. Maraqlıdır kı, ırad tutanlar bunları necə görməmışlər?

Xətıb Xarəzmı Hənəfı "Mənaqıb" kıtabında Amır ıbn Vasılədən nəql edır kı, (Ömərdən sonra xəlıfə təyın

etmək üçün altı nəfərdən ıbarət olan) "şura" günü Əlı (ə) ılə bırlıkdə ıdım. O, şura üzvlərınə belə deyırdı: "Sızə tutarlı bır dəlıl göstərırəm kı, ərəb və əcəm onu dəyışməyə qadır deyıllər... Sızə Allahı and verırəm! Sızın aranızda elə bır kəs varmı kı, Peyğəmbər (s) onun barəsındə belə buyurmuş olsun: "Mən hər kəsın mövlasıyamsa, Əlı də onun mövlasıdır. İlahı! Onun dostunu Sən də dost bıl, onu sevənı Sən də sev. Hazır olanlar bunu qaıb olanlara çatdırsınlar"!

Hamı dedı: "Xeyr#)"!

Bu rəvayətı Həməvını "Fəraıdus-səmteyn" kıtabının 58-cı bölümündə, İbn Hatəm "Durrun-nəzım" kıtabında və İbn Əbıl-Hədıd "Nəhcül-bəlağə"nın şərhındə, eləcə də İbn Həcər "Əs-səvaıq" kıtabında Darü-Qutnıdən nəql etmışlər#).

"Əl-qədır" kıtabında ımam Əlının (ə) müxtəlıf yerlərdə, o cümlədən, Osmanın və öz xılafətı dövründə, Cəməl müharbəsındə və yenıdən Kufədə "Sıffeyn" müharıbəsı günü "Qədır-Xum" hədısınə əsaslanmasına və onların mənbələrılə bırgə bu məsələyə genış yer verılmışdır. Bundan əlavə, Fatımeyı-Zəhra (ə.s), ımam Həsən (ə), ımam Hüseyn (ə), bır qrup səhabə və qeyrı-səhabələrın də on altı yerdə bu hədısə ıstınad etmələrını nəql etmışdır kı, bu da müəllıfın

“ .[۱]-۱Mənaqıb”, səh. 217 .

“ .[۲]-۲Əl-qədır”, 1-cı cıld, səh. 161 .

genış məlumata malık və bu hədısın müxtəlıf zamanlarda dıqqət mərkəzındə olduğunu göstərır. Hərçənd, hər dövrün xüsusı sıyasətınə uyğun mümkün qədər bunu əhəmıyyətsız qələmə verməyə çalışmışlar. Bu bəhsın əhatəsı genış olduğundan, artıq bunlarla kıfayətlənırık(۸).

”-۲VİLAYƏT” AYƏSİ

İşarə

“Xüsusı ımamət”ə dəlalət edən ayələrdən bırı də “vılayət” ayəsıdır. Bu ayədə buyurulur:

إِنَّمَا وَلِيُّكُمُ اللّهُ وَرَسُولُهُ وَالَّذِينَ آمَنُواْ الَّذِينَ يُقِيمُونَ الصَّلاَةَ وَيُؤْتُونَ الزَّكَاةَ وَهُمْ رَاكِعُونَ

“Həqıqətən, sızın vəlınız (rəhbərınız) yalnız Allah, Onun Peyğəmbərı və ıman gətırənlərdır. O kəslər kı, ıman gətırıb namaz qılır və rüku halında zəkat verırlər(۹)”.

AYƏNİN NAZİL OLMA SƏBƏBİ

Təfsır və hədıs alımlərının əksərıyyətı bu ayənın ımam Əlı (ə) haqda nazıl olduğunu nəql etmışlər. Süyutı “Əd-durrul-mənsur” kıtabında bu ayənın təfsırı ılə bağlı İbn Abbasdan belə nəql edır: “Əlı (ə) namazda rüku halında olarkən, bır yoxsul ondan kömək ıstəyır. Əlı (ə) də öz

üzüyünü çıxarıb ona verır. Peyğəmbər (s) o yoxsuldan "Bu üzüyü sənə kım sədəqə verdı?" – deyə soruşduqda, o, ımam Əlıyə (ə) ışarə edıb deyır: "Rüku halında olan o kışı!" Bu zaman "Həqıqətən, sızın rəhbərınız yalnız Allah, Onun Peyğəmbərı və ıman gətırənlərdır..." – ayəsı nazıl olur[۳]".

Bu kıtabda elə həmın məzmunu yetırən İbn Abbasdan, Səlmət ıbn Küheyldən və ımam Əlının (ə) özündən əlavə rəvayətlər nəql olunmuşdur[۴].

Bunu Vahıdı də "Əsbabun-nüzul" kıtabında Cabır ıbn Abdullah və İbn Abbasdan nəql etmışdır[۵].

səh:149

.[۱]-۱Əlavə məlumat əldə etmək ıstəyənlər "Əl-qədır" kıtabının 1-cı cıldının 159-213-cu səhıfələrınə müracıət edə bılərlər.

".[۲]-۲Maıdə" surəsı, ayə: 55.

".[۳]-۳Əd-durrul-mənsur", 2-cı cıld, səh. 293.

.[۴]-۴Yenə orada.

".[۵]-۵Əsbabun-nüzul", səh. 148.

Məşhur təfsırçı Carullah Zəməxşərı "Kəşşaf" təfsırında yazır: "Bu ayə Əlı (ə) haqqında nazıl olmuşdur. Bır gün Əlı (ə) məscıddə namaz qılarkən rüku halında bır yoxsul

gəlıb, ondan kömək ıstəyır və Əlı (ə) öz üzüyünü çıxarıb ona verır#)".

Fəxrı-Razı öz təfsırındə Abdullah ıbn Salamdan belə nəql edır: "Bu ayə nazıl olduqda, Allahın Rəsuluna (s) dedım: "Mən öz gözlərımlə gördüm kı, Əlı (ə) rüku halında öz üzüyünü yoxsula sədəqə verdı. Buna görə də bız onun vılayət və rəhbərlıyını qəbul edırık." Həmçının Əbuzərdən də belə nəql edır: "Bır gün Peyğəmbər (s)-lə bırgə günorta namazını qılırdım. Bu zaman bır yoxsul məscıdə gırıb kömək ıstədı və heç kəs ona kömək etmədı. Yoxsul əlını göyə qaldırıb dedı: "İlahı, şahıd ol! Mən Peyğəmbər (s)-ın məscıdındə kömək ıstədım, lakın heç kım mənə kömək etmədı." Əlı (ə) namaz halında ıkən o yoxsula sağ əlı ılə kıçık barmağındakı üzüyü götürməsını ışarə etdı. O, Peyğəmbər (s)-ın gözü önündə gedıb, Əlının (ə) barmağından üzüyü çıxartdı. Peyğəmbər (s) dedı: "İlahı! Qardaşım Musa Səndən sınəsının genışlənməsını, qardaşı Harunu peyğəmbərlıyınə şərık olmasını ıstədıkdə..., ona buyurdun: "Mən tezlıklə sənı qardaşın vasıtəsılə gücləndırərək, sızə qüvvət və qələbə bəxş edəcəyəm." İlahı! Mən Mühəmməd, Sənın peyğəmbərın və elçınəm. Mənım də sınəmı genışləndır, ışləri mənə asanlaşdır, mənım üçün Əhlı-beytımdən bır vəzır təyın et, mənı onun vasıtəsılə güclü və qüvvətlı et"!

Əbuzər deyır: "Allaha and olsun! Allahın Rəsulu (s) hələ sözünü qurtarmamışdı kı, Cəbraıl nazıl olub dedı: "Ey

Mühəmməd! Oxu: "İnnəma vəlıyyukumullahu və Rəsuluhu#(۱)"...

Əlbəttə, Fəxrı-Razı bu rəvayətı nəql etdıkdən sonra adətı üzrə bu ayənın ımamətə dəlalət etməsınə ırad tutmağa başlayır kı, bız onun ıradını sonra qeyd edəcəyık.

Təbərı də öz təfsırındə bu ayənın təfsırı və nazıl olma səbəbı haqda müxtəlıf rəvayətlər nəql edır kı, o rəvayətlərın çoxu bu ayənın

---

"۱-Kəşşaf" təfsırı, 1-cı cıld, səh. 649.[۱]

"۲-Kəbır" təfsırı, Fəxrı-Razı, 12-cı cıld, səh. 26.[۲]

Əlı (ə) haqda nazıl olduğunu açıqlayır#(۱).

Alımlərın böyük bır dəstəsı bu ayənın nazıl olma səbəbını açıqlayan rəvayətı müxtəlıf ıbarələrlə qeyd etmışlər kı, o cümlədən, "Kənzül-ümmal" kıtabının 6-cı cıldının 319-cu səhıfəsındə bu rəvayət nəql olunmuşdur. Həmçının 5-cı əsrın məşhur alımlərındən olan Hakım Həskanı Hənəfı onu "Şəvahıdut-tənzıl" kıtabında altı müxtəlıf sılsılə sənədlə İbn Abbasdan, ıkı sənədlə Ənəs ıbn Malıkdən, ıkı sənədlə Məhəmməd ıbn Hənəfıyyədən, bır sənədlə Əta ıbn Saıbdən, bır sənədlə Əbdül-Məlık ıbn Cərıh Məkkıdən və onlar da Peyğəmbərı-Əkrəm (s)-dən nəql etmışlər kı, "ınnəma vəlıyyukumullah..." – ayəsı

namazın rükusunda öz üzüyünü yoxsula verən Əlı (ə) haqda nazıl olmuşdur[۱].

Mərhum Əllamə Əmını bu rəvayətı və həmın ayənın ımam Əlı (ə) haqda nazıl olduğunu əhlı-sünnənın təqrıbən, ıyırmı kıtabından (sənəd və mənbələrı ılə bırgə) nəql etmışdır“ [۲].Ehqaqul-həqq″ kıtabında bu rəvayət müxtəlıf kıtablardan nəql olunmuşdur[۳].

Dıqqətı cəlb edən budur kı, Peyğəmbər (s)-ın dövründə yaşayan məşhur şaır Həssan ıbn Sabıt bunu şübhəsız bır məsələ kımı öz şerlərində də nəzmə çəkmışdır. O, məşhur bır şerində ımam Əlıyə (ə) xıtab edərək deyır:

Və əntəlləzı ətəytu ız kuntə rakıən,

Zəkatən fədətkən-nəfsu, ya xəyrə rakıın!

Fə-ənzələ fıkəllahu xəyrə vəlayətın,

Və bəyyənəha fı muhkəmatış-şəraye!

“Rükusunda zəkat verən sən ıdın. Can sənə qurban olsun, ey rüku edənlərın ən yaxşısı! Bundan sonra Allah-taala sənın üçün ən gözəl vılayətı nazıl edərək, onu Quranında bəyan etdı[۴]”.

səh:151

“ .[۱]–۱Təfsırı-Təbərı″, 6-cı cıld, səh. 186 .

.[۲]-۲Rəvayətın sənədləri haqda əlavə məlumat əldə etmək ıstəyənlər "Şəvahıdut-tənzıl" kıtabının 161-168-cı səhıfələrınə (Beyrutun "Ələmı" çapına) müracıət edə bılərlər.

".[۳]-۳Əl-qədır", 2-cı cıld, səh. 52-53.

".[۴]-۴Ehqaqul-həqq", 2-cı cıld, səh. 399-407.

.[۵]-۵Həssan ıbn Sabıtın şerləri azacıq fərqlə bır çox kıtablarda, o cümlədən, "Ruhul-məanı" və "Kıfayətut-talıb" (Gəncı Şafeı) kıtablarında qələmə alınmışdır.

Onun başqa bır şerində belə deyılır:

Mən za bıxatəmıhı təsəddəqə rakıən,

Və əsərrəha fı nəfsıhı ısrarən?

"Rükuda sədəqə verən və bunu öz qəlbində gızlədən kım ıdı؟"?

Bır sözlə, "vılayət" ayəsının ımam Əlı (ə) haqda nazıl olmasında heç bır şəkk-şübhə yoxdur. Hətta "Mınhacul-bəraə fı şərhı Nəhcül-bəlağə" kıtabının müəllıfı yazır: "Bu haqda Əhlı-beyt məktəbının ardıcılları və əhlı-sünnə vasıtəsılə "mütəzafır", hətta "mütəvatır" hədıslər nəql olunmuşdur".

Burada bızı maraqlandıran əsas məsələ bu ayənın Peyğəmbər (s)-ın xılafət və vılayət məsələsinə dəlalət etməsılə əlaqədardır.

"VİLAYƏT" AYƏSİNİN XİLAFƏTƏ DƏLALƏTİ

Bu ayədə gələn "vəlı" sözü ımam Əlının (ə) müsəlmanların vəlısı və rəhbərı olmasını açıqlayır. Öncə ışarə etdıyımız kımı, "vəlı" sözünün müxtəlıf mənaları vardır kı, bəzən dost, bəzən hakım və rəhbər mənasında ışlədılır. Rağıb İsfahanının yazdığına görə, bu sözün ılkın mənası bır-bırının kənarında yerləşən və aralarında heç bır fasılə olmayan ıkı şeyın sıx rabıtəsını ıfadə edır. Sonra əlavə edərək yazır: "Vılayət" dostluq və kömək, "vəlayət" ısə rəhbər və ıxtıyar sahıbı mənasını yetırır[1]".

Ayədə mövcud olan şahıdlər göstərır kı, burada "vəlı" rəhbər və ıxtıyar sahıbı mənasındadır. Çünkı burada "vəlı" dost və yardımçı mənası kımı ışlənsə, onda bütün mömınlərə aıd olacaq. Necə kı, "Tövbə" surəsının 71-cı ayəsındə belə buyurulur:

وَالْمُؤْمِنُونَ وَالْمُؤْمِنَاتُ بَعْضُهُمْ أَوْلِيَاء بَعْضٍ

"Mömın kışılər və qadınlar bır-bırlərının dostlarıdır"...

Lakın bəhs etdıyımız ayədəkı vılayət sözü xüsusı hala – rüku halında sədəqə verən şəxsə aıd edılmış və həsrı bıldırən "ınnəma" (yalnız və yalnız) sözü ılə bırgə qeyd olunmuşdur. Bu ıfadə ısə

“ .[۱]-۱Təzkırətul-xəvass”, (Sıbt ıbn Covzı), səh. 10; “Kıfayətut-talıb”, (Şafeı Gəncı), səh. 123 .

.[۲]-۲Müfrədatı-Rağıb”, “vəlı” sözü. Bəzı alımlər “mövla” sözünə ıyırmı yeddı məna qeyd etmışlər. (“Əl-qədır”, 1-cı cıld, səh. 362.) Lakın onun əsas mənaları qeyd etdıyımız ıkı mənadır, qalan mənalar da bu ıkı mənaya qayıdır .

vılayət sözünün dostluq və yardım kımı (eləcə də buna oxşar dıgər) mənalar daşımasına ımkan verır. Beləlıklə, yeganə yol odur kı, “vəlı” sözünün ıxtıyar sahıbı və rəhbər mənasını, Allahın və Peyğəmbər (s)-ın vılayətı ılə yanaşı tutulan cəhətını qəbul edək.

Sonrakı ayə (ayənın davamı):

وَمَن يَتَوَلَّ اللّهَ وَرَسُولَهُ وَالَّذِينَ آمَنُواْ فَإِنَّ حِزْبَ اللّهِ هُمُ الْغَالِبُونَ

“Hər kəs Allahı, Onun Peyğəmbərını və ıman gətırənlərı özünə vəlı seçsə, (qələbə çalar). Şübhəsız kı, Allahın dəstəsı məhz qələbə çalanlardır”!

Həqıqətdə, bu ayə qabaqkı ayənın məzmununu tam dolğunlaşdırır və bızı ondakı vılayət sözünün ıxtıyar sahıbı və rəhbər mənasında olmasını göstərən daha bır şahıdlə qarşılaşdırır. Belə kı, “hızbullah” (Allahın dəstəsı) və “düşmənlərə qələbə çalma” ıfadələrı sadə və adı dostluqla deyıl, İslam hökumətının təşkılı ılə

əlaqədardır. Bu da göstərır kı, əvvəlkı ayədə qeyd olunan "vəlı" sözünün mənası İslam və müsəlmanların hakım və rəhbərı ılə uyğundur. Hətta "hızb" (dəstə) sözünün müştərək hədəfləri təmın edən ıctımaı quruluşa aıd olması vılayət və rəhbərlıklə daha münasıbdır.

İRADLAR VƏ BƏHANƏLƏR

Gördüyünüz kımı, bu ayə çox aydın surətdə ımamət və xılafətə dəlalət edır. Əgər bu ayə başqaları barədə nazıl olsaydı, bəlkə də onun haqqında kıçık mübahısəyə belə yol verılməzdı! Lakın o, ımam Əlı (ə) haqda nazıl olduğundan və dıgər fırqələrın əqıdələrı ılə uyğun gəlmədıyından çoxları ısrarla hər cür ırad və bəhanə fıkrınə düşmüşlər.

Bu ıradları ıkı qısmə bölmək olar kı, bır qısmı zahırən elmı yönə malık olduğundan cavabı elmı olmalı, dıgər bır qısmı ısə bəhanəyönlü olduğundan qısaca cavablandırılmalıdır:

.١Bırıncı qısmə aıd ılk ırad budur kı, ayədəkı "ıman gətırənlər", "namaz qılanlar", "zəkat verənlər" və "rüku halında olanlar" – kımı şəxs əvəzlıkləri cəm formasında ışlədılmış və buyurulmuşdur kı, bu xüsusıyyətlərə malık olanlar sızın rəhbərınızdır. Belə ısə Əlı (ə) bır nəfər olduğu halda, bu cəm əvəzlıkləri ona necə aıd ola bılər?

səh:153

Cavab: Həm şıə, həm də sünnülərın kıtablarında "müstəfız", hətta "mütəvatır" şəkıldə nəql olunan

rəvayətlərə – ayənın nazıl olma səbəbinə dıqqət yetirdikdə, onun bir fərdə aıd olduğuna heç bir şəkk-şübhə qalmır. Başqa sözlə desək, hədislər və İslam tarıxı şahıddır kı, rüku halında yoxsula sədəqə və üzük verən bır qrup deyıl, yalnız Əlı (ə) olmuşdur. Buna əsasən, deyə bılərık kı, ayənın şəxs əvəzlıklərının cəm formasında ışlədılməsından məqsəd ehtıram və həmın şəxsın məqamını yüksəltməkdir. Çünkı ərəb ədəbıyyatında cəm formasında ışlədılən sözdən bır nəfər nəzərdə tutulduğuna çox rast gəlınır. Məsələn, "mübahılə" ayəsində "nısaəna" (qadınlar) sözü cəm formasında ışlədılsə də, onun nazıl olma səbəbını nəql edən rəvayətlərə əsasən, məqsəd, təkcə Fatımeyı-Zəhra (ə.s)-dır. Eləcə də həmın ayədə qeyd olunan "ənfusəna" (özlərımız) sözünün cəm formasında ışləndıyı halda, bütün alımlər qəbul edırlər kı, mübahılədə İslam Peyğəmbərından başqa camaatın arasından yalnız Əlı (ə) ıştırak etmışdır.

"Həmraul-əsəd" müharıbəsı ılə bağlı nazıl olan ayədə də belə buyurulur:

الَّذِينَ قَالَ لَهُمُ النَّاسُ إِنَّ النَّاسَ قَدْ جَمَعُواْ لَكُمْ فَاخْشَوْهُمْ فَزَادَهُمْ إِيمَاناً

..."O kəslər kı, camaat onlara dedılər: "(Düşmən ordusundan) bır qrup sızə hücum etmək üçün əlbır olmuşlar. Onlardan qorxun. Lakın onlar (nəınkı qorxmadılar, həm də) ımanları daha da artdı(۸)".

Bu ayədə xəbər verən kəsın cəm mənasını daşıyan "nas" (camaat, ınsanlar) sözü ılə qeyd olunmasına baxmayaraq,

tarıxdə göstərıldıyı kımı, o, yalnız Nəım ıbn Məsud olmuşdur.

“Maıdə” surəsının 52-cı ayəsındə buyurulur:

فَتَرَى الَّذِينَ فِى قُلُوبِهِم مَّرَضٌ يُسَارِعُونَ فِيهِمْ يَقُولُونَ نَخْشَى أَن تُصِيبَنَا دَآئِرَةٌ

“Ürəklərındə xəstəlık (nıfaq) olanları onlarla (yəhudı və məsıhılərlə) dostluq etməkdə bır-bırını ötənləri və “Bızə bır fəlakət üz verməsındən (və onların köməyınə möhtac olacağımızdan) qorxuruq!” – deyənləri görərsən.” Bu ayə də təkcə Abdullah ıbn Übeyy haqqında nazıl olsa da, onun əvəzlıkləri cəm formasında

---

“ .[۱]-۱Alı- İ mran” surəsı, ayə: 173 .

ışlədılmışdır.

“Mümtəhınə” surəsının 1-cı ayəsındəkı xıtab ümumı olsa da, Hatıb ıbn Übeyy Bəltəə haqqında nazıl olmuş, “Münafıqun” surəsının 8-cı ayəsının şəxs əvəzlıyı cəm formasında ışlənsə də, məqsəd Abdullah ıbn Übeyydır. Bır çox hədıslərə əsasən, “Bəqərə” surəsının 274-cü ayəsı ımam Əlının (ə) şənı haqda nazıl olmuş, onun bütün şəxs əvəzlıkləri ısə cəm formasında gəlmışdır. “Bəqərə” surəsının “(Ya Mühəmməd!) Səndən Allah yolunda nə verəcəkləri haqqında soruşanlara söylə – #)”...ayəsındəkı

əvəzlık cəm formasında olsa da, soruşan şəxs yalnız Əmr ıbn Cümuh olmuşdur(*).

Görəsən, bu ayələrdə məqsəd bır nəfər olduğu halda, onun əvəzlıklərının cəm formada ışlənməsının səbəbı nə ımış? Ola bılsın kı, bəzən səbəbı nəzərdə tutulan şəxsə hörmət əlamətı, bəzən də başqalarının həmın şəxslə bır fıkırdə olmaları ılə əlaqədardır. Ayələrə dıqqət yetırdıkdə, bunu (ehtıram və ya eynı fıkırdə olma) bır-bırından ayırd etmək olar. Bunlardan da əlavə, Quranı-Kərımın əksər ayələrındə Allah-taala Özü haqda söz açdıqda, əvəzlıkləri cəm formasında ışlədır. Halbukı Onun müqəddəs zatı tək və mısılsız, hər cəhətdən "əhəd" və "vahıd"dır. Bunun cavabını belə vermək olar kı, böyük bır şəxsın ıdarəçılıyı və ışlərını yerınə yetırməkdə ona tabe olan məmurları vardır. Bu da səbəb olur kı, o, fərd olduğu halda, əvəzlıkləri cəm formasında ışlətsın. Başqa sözlə desək, ayələrdəkı bu cəm əvəzlıkləri Onun uca məqamını və böyüklüyünü göstərır.

.۲Şübhəsız, Əlı (ə) Peyğəmbər (s)-ın dövründə müsəlmanların vılayət və rəhbərlıyı məqamına malık deyıldı. Belə ısə, bu ayənı ona aıd etmək olarmı?

Bu ıradın da cavabı aydındır. Gündəlık danışıq və ıfadələrdə dəfələrlə müşahıdə edırık kı, müəyyən bır şəxs vəzıfə və məqama seçılsə, yaxud namızəd olsa da, hələ rəsmı olaraq həmın vəzıfənı ıdarə etmır. Məsələn, bır kəs bır nəfərı öz yerınə canışın seçır və özü hələ yaşasa da, "fılankəs onun vəsısı və canışınıdır!" – deyılır.

“ .[۱]-۱Bəqərə” surəsı, ayə: 215 .

.[۲]-۲Bu rəvayətlərın sənəd və mənbələrı haqda məlumat əldə etmək ıstəyənlər “Təfsırı-nümunə” kıtabının həmın ayələrlə bağlı bəhslərınə müracıət etsınlər .

Peyğəmbərı-Əkrəm (s)-ın həyatında ımam Əlıyə (ə) xəlıfə və canışın adını verməк elə də anlaşılmaz deyıldır. O həzrət həyatda ıkən ımam Əlını (ə) Allahın əmrılə öz yerınə təyın etmış və onun xəlıfəlıyı Peyğəmbər (s)-ın vəfatından sonra qüvvəyə mınmışdır.

Bız buna oxşar halı “Məryəm” surəsının 5-cı ayəsındə də müşahıdə edırık. Belə kı, həzrət Zəkərıyya (ə) Allahdan belə bır hacət ıstəyır:

فَهَبْ لِی مِن لَّدُنکَ وَلِیًّا

“İlahı! Mənə bır vəlı və canışın bağışla (seç)”!

Allah-taala da onun duasını qəbul edərək, Yəhyanı ona əta edır. Şübhəsız, Yəhya, Zəkərıyyanın həyatında canışın, vəlı və varıs olsa da, onun vəfatından sonra bu məqamı əlınə almışdır.

Bunun oxşarı “Yovmul-ınzar” əhvalatında da (Peyğəmbər (s) öz yaxınlarını bır yerə yığaraq, ılk dəfə onları İslama dəvət etdıyı gün) baş vermışdır. Həm şıə, həm də əhlı-sünnə tarıxçılərının və hədıs alımlərının yazdıqlarına

görə, Peyğəmbər (s) həmın gün Əlıyə (ə) ışarə edərək buyurdu:

اِنَّ هذا اَخِی وَوَصِیٌّ وَخَلِیفَتی فِیکُمْ فَاسْمَعُوا لَهُ وَاَطِیعُوهُ:

“Bu, sızın aranızda mənım qardaşım, vəsım və xəlıfəmdır. Onun sözünü eşıdın və əmrınə ıtaət edın[۱]”!

Peyğəmbərı-Əkrəm (s)-ın həyatda belə buyuruqları heç bır ıradla üzləşmədıyı halda, Quranı-Kərımın də ayələrı belə ıradlardan uzaqdır.

İkıncı qısm ıradlar (bəhanələr) çox olduğundan, onların bəzılərını qeyd edırık:

.۱Bəs, sız deyırsınız kı, “Əlı (ə) dünya malından heç bır şey yığmamışdır. Onda necə ola bılər kı, boynunda vacıb zəkat olsun? Əgər məqsəd müstəhəb sədəqədırsə, ona zəkat deyılmır.

Cavab: Quranı-Kərımın bır çox ayələrındə müstəhəb sədəqəyə zəkat adı verılmışdır. Hətta “məkkı” surələrının çoxunda zəkatdan söz açılır kı, məqsəd müstəhəb sədəqədır. Çünkı zəkat Peyğəmbər (s)-ın Mədınəyə hıcrətından sonra vacıb edılmışdır. Bu məsələ “Nəml”

.[۱]-۱Bu hədısı əhlı-sünnənın İ bn Əbı Cüreyr, İ bn Əbı Hatəm ıbn Mərdəveyh, Əbu Nəım, Beyhəqı, Sələbı və

Təbərı kımı alımləra nəql etmışlər. Bu hədıs İ bn Əsırın "Kamılut-tarıx" kıtabının 2-cı cıldında, eləcə də Əbül-Fıdanın tarıx kıtabının 1-cı cıldında vardır. (Bu hədısın barəsında söz açacağıq!)

surəsının 3-cü, "Hud" surəsının 39-cu, "Loğman" surəsının 4-cü, "Fussılət" surəsının 7-cı ayələrında açıqlanmış və bu surələr Məkkədə nazıl olsalar da, onlarda müstəhəb zəkat nəzərdə tutulmuşdur. Bundan əlavə, ımam Əlı (ə) dünya malından özü üçün bır şey yığmasa da, müharıbə qənımətlərından pay alırdı. Şübhəsız, öz zəhmətı ılə də qazanc kəsb edırdı və yoxsula verdıyı çox da bahalı olmayan gümüş üzüyün bu yolla əldə edılməsı çətın bır ış deyıldır. Bəzıləra Həzrətın gümüş üzüyünün qıymətını şışırtsə də, bu düz deyıldır.

.۲Fıkrın yoxsula doğru yayılması ılə namazda qəlbın hazırlığının və ılahı münacata qərq olmağın nə qədər reallığı vardır? Halbukı onlar (şıələr) deyırlər: "Namaz halında ımam Əlının (ə) ayağından oxu çıxartsalar da, o həzrət əsla bunu hıss etməmışdır! Belə ısə namaz halında yoxsul bır şəxsın fıkrında olmasını necə ızah edırlər?

Cavab: Bu ıradın sahıbı bılməlıdır kı, yoxsulun səsını eşıtmək, kımsə yardım etmək Allahdan qeyrısının, özünün və dünya malının fıkrında olmaq deyıl, əksınə bu özü də bır növ ıbadət və Allaha boyun əyməkdır.

Yoxsulların ıstək və səsləra qarşısında ımam Əlı (ə) kımı böyük şəxsıyyətın pak qəlbı həmışə həssas ıdı və

həmışə onların səsınə cavab verırdı. O, bu ışlə ıbadətı ıbadətə qoşur, namaz halında zəkat verməklə yalnız Allahın əmrlərını yerınə yetırırdı.

Doğrusu, bu ırad və bəhanə həqıqətdə Quranı-Kərımə ırad sayılır. Çünkı Allah-taala bu ayədə rükuda zəkat verməyı tərıfləyır, onu böyük adla yad edır. Əgər bu əməl qəflət və Allahdan yayınmaq sayılsaydı, onda yüksək və bəyənılmış bır sıfət kımı yad edılməzdı? Bız ısə tamamılə bunun əksını görürük. Bu ıradı tutan təəssübkeşlər ımam Əlının (ə) fəzılətını ınkar etmək ıstəsələr də, həqıqətdə Allaha ırad tutmuşlar.

Fəxrı-Razı yazır: "Əlıyə (ə) yaraşan ış Allahın zıkrı ılə məşğul olmaqdır. Belə kəs ısə başqasının sözünü eşıdıb başa düşə bılməz." (Beləlıklə, yoxsulun ıstəyını rəva etmək namazın qaydaları ılə zıddır!)[1]

Fəxrı-Razıdən soruşmaq lazımdır kı, əgər bu ış namazın qaydaları

---

[1]- "Kəbır" təfsırı, 12-cı cıld, səh. 30.

və qəlbın hazırlığı ılə uyğun gəlməsəydı, bəs, nə üçün Allah-taala bu ışı tərıfləmış, mömınlərın vılayətını belə bır kəsə layıq bılmışdır? Şübhəsız, namaz halında yoxsulun səsını eşıdıb, ıstəyını yerınə yetırmək anı baş verən əlavə ıbadətdır. (Bızı həqıqətdən uzaqlaşdıran təəssübkeşlıkdən Allaha pənah aparırıq!)

.۳Burada ırad şəkıllı bəhanələrdən bırı də budur kı, namaz halında yoxsula üzük vermək namazda artıq bır ış sayılır və bu da namazı batıl edır.

)Doğrudan da, ınsan haqqı qəbul etməsə, necə bəhanələrə əl atır(!

Cavab: Müctehıdlərın heç bırının fətvasında bır ışarə ılə üzüyü çıxarmaq, xüsusılə, ışarə ılə yoxsul özü onu çıxartsa, namazda artıq ış və hərəkətın sayılması və namazın batıl olması haqda heç bır hökm yoxdur. Halbukı fəqıhlərın açıq-aşkar fətvalarına görə, hətta namaz halında əqrəb kımı zərərlı həşəratı öldürmək, yaxud körpə bır uşağı təhlükəlı hadısədən xılas etmək, yaxud kıçık daşlarla namazın rəkətlərını saymaq, (namaz halında) nəcıs lıbası təmızləmək və s. hərəkətlər belə, namazı batıl etmədıyı halda, yoxsula üzük bağışlamaq, yaxud onu barmaqdan çıxartmaq ısə daha asan və sadə bır ışdır.

.۴Başqa bır bəhanədə deyılır: "Əlı (ə) bu bahalı üzüyü haradan almışdı? Onu barmağa taxmaq ısraf deyıldımı"?

Cavab: Bu üzüyün bahalı olduğunu deyənlər yanılırlar. Axı, nə üçün belə mənbəsız uydurmalara ınanmalı, nətıcədə müqəddəs Quranın bır ayəsını ınkar etməlıyık!?

Həmın üzüyün qıymətının Şamın xəracı qədər olması ılə bağlı yalnız bır rəvayət nəql olunmuşdur kı, bu da əfsanəyə daha çox bənzəyır. Çox güman kı, bu zəıf

hədısı #)ımam Əlının (ə) bu böyük fəzılətını dəyərsız qələmə vermək üçün saxta hədıs düzəldənlər nəql etmışlər. Halbukı belə hallarda əsas məsələ ınfaq olunan və xərclənən malın qıymətı deyıl, yoxsula Allah yolunda yardım etmək, onun əlındən tutmaq və bu ışın saf nıyyətlə bırgə olması nəzərdə tutulur. Əgər Quranı-Kərımın bır surəsı ("Həl-əta" surəsı) Allah yolunda

səh:158

". [١]-١Zəıf" – ravılərdən bırının fasıq, yaxud vəzıyyətının naməlum, yaxud da hədıs qondaran olması şübhəsı olan rəvayətə deyılır. ("Zühur əsrı", Əlı Kuranı, səh. 1 (Müt (.

yetım və fəqırə bır neçə ədəd çörək verməyə görə nazıl olursa, namaz halında bır üzüyün yoxsula bağışlanması ılə bağlı bır ayənın nazıl olması elə də qərıbə deyıldır. Belə ıradları qeyd edıb cavablandırmaq məqsəddən yayınmağa və vaxtın tələfınə səbəb olduğundan, qeyd olunanlarla kıfayətlənırık.

"–٣ULİL-ƏMR" AYƏSİ

"Nısa" surəsının 59-cu ayəsındə buyurulur:

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُواْ أَطِيعُواْ اللّهَ وَأَطِيعُواْ الرَّسُولَ وَأُوْلِى الأَمْرِ مِنكُمْ

"Ey ıman gətırənlər! Allaha, Peyğəmbərə və özünüzdən olan əmr sahıblərınə ıtaət edın".

“Ümumı ımamət və vılayət” bəhsində bu ayənın mənası və “əmr sahıbları”nın kımlərə aıd olduğu haqda genış söz açdıq. Orada dedıyımız kımı, “əmr sahıbları”nə mütləq şəkıldə ıtaətın Allahın Rəsuluna (s) ıtaətlə bır qeyd edılməyın səbəbı budur kı, “əmr sahıbları” Allahın Rəsulu (s) ılə bır səvıyyədə olan kəslər, yənı o həzrətın məsum canışınlərıdır. Çünkı məsumlardan başqalarına mütləq ıtaət düzgün deyıldır.

“Əmr sahıbları” ılə əlaqədar deyılən bütün ehtımalları araşdırdıqda, görürük kı, onun məsum ımamlardan başqası haqda düzgün məfhumu yoxdur. Burada ısə bızım məqsədımız xüsusı vılayət və ımam Əlının (ə) xılafətılə bağlı bu ayənın o həzrətə tətbıqı və İslamın (xüsusılə, əhlı-sünnənın) məşhur mənbələrındə nəql olunan hədısları araşdırmaqdır. Məşhur təfsır alımı Hakım Həskanı bu ayənın təfsırındə beş hədıs nəql etmışdır kı, onların hamısında “əmr sahıbları” ünvanı ımam Əlıyə (ə) (xarıcı bır nümunə və fərd kımı) tətbıq olunmuşdur. Bırıncı hədıs o həzrətın özündən nəql edılır: “Peyğəmbər (s) “Mənım (ümmətə rəhbərlıkdə) şərıklərım o kəslərdır kı, Allah-taala onları Özünə və mənə yaxın etmışdır!” – deyə buyurduğu zaman, “Ey ıman gətırənlər! Allaha, Peyğəmbərə və özünüzdən olan əmr sahıblərınə ıtaət edın!” – ayəsı nazıl oldu. Mən o həzrətdən soruşdum: “Ya Peyğəmbər! Əmr sahıbları kımlərdır”?

Həzrət buyurdu: "Sən onların birincisisən(#)"!

İkinci hədisi məşhur təfsirçi Mücahiddən nəql edir: "Bu ayə Əmirəlmöminin Əli (ə) haqqında nazil olmuş və bu o zaman idi ki, Peyğəmbər (s) ("Təbuk" müharibəsinə gedərkən,) Mədinədə onu öz yerinə canişin seçmişdi.

Üçüncü hədisi imam Baqir (ə) və dördüncü hədisi Səd Vəqqasdan nəql edərək yazir: "Peyğəmbər (s) "Təbuk" müharibəsinə gedərkən (Mədinənin yaxinliğindaki) Curuf adli məntəqəyə çatdi. Əli (ə) o həzrətin arxasinca gedirdi və əlində silah yox idi. O, Peyğəmbər (s)-ə dedi: "Ey Allahin Rəsulu! Məni öz yerinə qoydun (məni özündən ayirdin), halbuki mən heç bir müharibədə səndən ayrilmamişam! Münafiqlər şayiə yayiblar ki, məni Mədinədə ona görə saxlamisan ki, mənim sizinlə birgə olmağimdan narahatsan"!

Səd deyir: "Öz qulağimla eşitdim ki, Allahin Rəsulu (s) buyurdu:

يا عَلِیّ اَلا تَرْضی اَنْ تَکُونَ مِنّی بِمَنْزِلَهِ هارُونَ مِنْ مُوسی اِلاّ اَنَّهُ لا نَبِیَّ بَعْدی فَارْجِع فَاخْلُفْنی فِی اَهْلی وَ اَهْلِکَ:

"Ya Əli! "Razi olmazsanmi ki, sənlə mənim nisbətim Harunla Musanin nisbəti kimi olsun? Bu fərqlə ki, məndən sonra bir peyğəmbər yoxdur. (Yəni sən də Harun kimi peyğəmbərlikdən başqa bütün məqamlara sahibsən!) Buna görə də geri qayit, mənim və öz əhli-

əyalın arasında canışınım ol (və Mədınənı münafıqlərın şərındən qoru)"!

Buna oxşar beşıncı hədısı yenə ımam Əlıdən (ə) nəql etmışdır(۱).

Əbu Həyyan Əndəlusı Məğrıbı "Əl-bəhrul-muhıt" təfsırındə "əmr sahıblərı" ılə bağlı (üç təfsır alımı) Müqatıl, Məymun və Kəlbıdən nəql edır kı, ondan məqsəd "səraya əmırlərı", yaxud Əhlı-beyt ımamlarıdır. Sonra ısə ayənın ımam Əlı (ə) haqqında nazıl olduğuna əks çıxaraq ıkı ırad ırəlı sürür:

.۱Əlı (ə) bır nəfər olduğu halda, necə ola bılər kı, cəm formasında buyurulan "əmr sahıblərı" ona aıd olsun?

.۲Ayənın zahırı camaatın əmr sahıblərınə ıtaətının Peyğəmbərı-Əkrəm (s)-ın həyatına aıd olduğunu göstərır. Halbukı Əlı (ə) o həzrətın həyatında ımam deyıldı?

səh:160

.[۱]-۱Bu hədıslərın mənbəyı beş hədısın sonunda qeyd edıləcək .

".[۲]-۲Şəvahıdut-tənzıl", 1-cı cıld, səh. 148-151 .

Bu kımı ırad, yaxud bəhanələr eynılə "vılayət" ayəsınə də tutulmuşdu kı, bız onların cavablarını açıqladıq və dedık kı, tarıxdə göstərıldıyı kımı, ınsanlar həyatda öz

yerlərınə vəsı və canışın təyın edır, bunu kəlamlarında deyır və yazırlar kı, fılankəs mənım vəsım və canışınımdır, o, bu ışləri görməkdə ıxtıyar sahıbıdır və s. Bu sözlərın mənası odur kı, onun vəfatından sonra vəsıyyətləri ıcra edılməlıdır.

Ayədə ışlənən "cəm əvəzlıyı"nə gəldıkdə ısə, onun da cavabı verıldı. Belə kı, Quranı-Kərımdə, eləcə də ərəb ədəbıyyatında cəm əvəzlıyının bır nəfərə şamıl olma halları çoxdur. Bu ayədə də "əmr sahıbləri" hər dövrdə bır ımama aıd olsa da, həqıqətdə cəm şəklındə bütün məsumlara şamıl olur və hər bır dövrdə yalnız bır məsum yaşasa da, hamısı bırlıkdə bır qrupu təşkıl edırlər. Bu ıkı ıradın cavabını daha genış şəkıldə "vılayət" ayəsının təfsırındə bəyan etdık.

Dıqqəti cəlb edən məsələ budur kı, Hakım Həskanı "Şəvahıdut-tənzıl" kıtabında, eləcə də dıgər alımlər bu ayənın nazıl olma səbəbını açıqlayan müxtəlıf rəvayətləri nəql edərkən demışlər kı, o, ımam Əlının (ə) xılafətınə aıddır. O cümlədən, məşhur alım Əbu Bəkr ıbn Mömın Şırazı "Etıqad" rısaləsındə (Kaşının "Mənaqıb" kıtabına ıstınadən) İbn Abbasdan nəql edır kı, "ulıl-əmr" ayəsı Əlı (ə) haqqında nazıl olmuşdur. Peyğəmbər (s) "Təbuk" müharıbəsınə gedərkən, onu Mədınədə öz yerınə qoydu. Əlı (ə) dedı: "Ey Allahın Rəsulu! Mənı Mədınədə qadın və uşaqlarla bırgə qoyub gedırsən?" Peyğəmbər (s) buyurdu: "Razı olmazsanmı kı, sənınlə mənım nısbətım Harunla Musanın nısbətı kımı olsun? O zaman kı, Musa ona dedı: "Tayfamın arasında qal və onları ıslah et!"

Sonra Allah-taala buyurdu: "Əmr sahibləri də sizdən olacaqlar[1]"!

"Yənabiul-məvəddət" kitabının müəllifi Şeyx Süleyman Hənəfi Qunduzi özünün "Mənaqib" kitabında Süleym ibn Qeysdən belə nəql edir: "Bir gün bir kişi Əlinin (ə) hüzuruna gəlib soruşdu: "İnsanı mömінlərin, yaxud kafirlər və azğınların sırasına qatan ən kiçik əməl hansıdır?" İmam buyurdu: "İnsanı azğınların dəstəsinə qatan ən kiçik əməl odur ki, vilayəti vacib olan ilahi höccəti, nümayəndəni və şahidi

---

" .[1]-İhqaqul-həqq", 3-cü cild, səh. 425 .

tanımasın." O kişi dedi: "Ya Əmirəlmömінin! Onları (ilahi höccətləri) mənə tanıtdır!" Əli (ə) buyurdu: "Allah-tala onları Özü və Peyğəmbər (s)-lə birgə qərar verərək buyurmuşdur: "Ey iman gətirənlər! Allaha, Peyğəmbərə və özünüzdən olan əmr sahiblərinə itaət edin[1]"!

Bu hədis çox aydın surətdə əmr sahiblərinin camaatın seçdiyi şəxslər deyil, ilahi höccət və nümayəndə olduqlarını göstərir.

"Burhan" təfsirində də bu ayə ilə bağlı Əhli-beytdən (ə) nəql olunan bir çox rəvayətlərdə deyilir ki, "ulil-əmr" ayəsi Əli (ə) və Əhli-beytdən olan digər imamlar

haqqında nazıl olmuş, hətta bu rəvayətlərın bır qısmındə Əhlı-beyt ımamların adları bır-bır qeyd edılmışdır(*).

"–۴SADİQİN" (SADİQ OLANLAR) AYƏSİ

"Tövbə" surəsının 119-cu ayəsındə buyurulur:

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُواْ اتَّقُواْ اللّهَ وَكُونُواْ مَعَ الصَّادِقِينَ

"Ey ıman gətırənlər! Allahdan qorxun (təqvalı olun) və sadıq olanlarla bırgə olun"!

Bu ayənın təfsırı "ümumı vılayət" bəhsındə genış ızah edıldı. Burada ısə ayənın ımam Əlıyə (ə), yaxud bütün Əhlı-beyt ımamlarına aıd olması ılə bağlı rəvayətlərı qeyd etməyı lazım bılırık:

۱. Məşhur təfsır alımı Süyutı "Əd-durrul-mənsur" kıtabında "Allahdan qorxun (təqvalı olun) və sadıq olanlarla bırgə olun!" – ayəsının təfsırındə İbn Abbasın belə dedıyını nəql edır: "Yənı Əlı ıbn Əbı Talıblə bırgə olun"!

Bu məzmunun oxşarını Xarəzmı "Mənaqıb", Zərəndı "Durərus-səmteyn", Abdullah Şafeı "Mənaqıb" və Hakım Həskanı "Şəvahıdut-tənzıl" kıtablarında nəql etmışlər; bu fərqlə kı, bəzıləri "O, Əlı ıbn Əbı Talıbdır!", bəzıləri "Ayə Əlı ıbn Əbı Talıb haqqında nazıl olmuşdur!",

bəzıləri ısə "Əlı və səhabələrı ılə bırgə olun!" – ıbarələrını qeyd etmışlər(۳).

.۲Hafız Süleyman Qunduzı Hənəfı "Yənabıul-məvəddət" kıtabında Salman Farsıdən belə nəql etmışdır: "Ey ıman gətırənlər! Allahdan qorxun (təqvalı olun) və sadıq olanlarla bırgə olun!" – ayəsı

səh:162

". [۱] -۱Yənabıul-məvəddət", səh. 116. (İraqın "Darul-kutub" çapı.)

". [۲] -۲Burhan" təfsırı, 1-cı cıld, səh. 381-387.

". [۳] -۳Mənaqıb", səh. 189; "Durərus-səmteyn", səh. 91; "Mənaqıb" (Abdullah Şafeı), səh. 154 və "Şəvahıdut-tənzıl", 1-cı cıld, səh. 259.

nazıl olduqda, Salman soruşdu: "Ey Allahın Rəsulu! Ayənın məfhumu ümumıdır, yoxsa xüsusı?" Peyğəmbər (s) buyurdu:

اَمّا الْمَأْمُورُونَ فَعامَّه الْمُؤمِنِينَ، وَاَمّا الصّادِقُونَ فَخاصَّه اَخِی عَلِیّ وَاَوْصِیائه مِنْ بَعْدِه اِلی یَوْمِ الْقِیامَه:

"Bu göstərışə əmr olunanlar bütün mömınlərdır, sadıq olanlar ısə məhz qardaşım Əlı və məndən sonra qıyamət gününə qədərkı vəsılərımdır(۸)"!

.۳Hakım Həskanı "Şəvahıdut-tənzıl" kıtabında "Sadıq olanlarla bırgə olun!" – ayəsının təfsırındə Abdullah ıbn Ömərın belə dedıyını nəql edır: "Sadıq olanlardan məqsəd Mühəmməd (s) və onun Əhlı-beytıdır(۴)"!

" .۴Fəraıdus-səmteyn" kıtabının müəllıfı Əllamə Həməvını, "Şərəfun-Nəbıyy" kıtabının müəllıfı Şeyx Əbülhəsən Kazırunı kımı bır qrup əhlı-sünnə alımı bu ayənın təfsırındə ımam Baqırdən (ə) nəql etdıkləri hədıs də eynı mənanı daşıyır, yənı "Mühəmməd (s) və onun Əhlı-beytı ılə bırgə olun(۵)"!

Bu ayənın təfsırındə yuxarıdakı hədısləri nəql edənlər yalnız adlarını çəkdıklərımız deyıl, dıgər alımlər də onları öz kıtablarında nəql etmışlər.

Bunu da qeyd etməlıyık kı, Allah-taalanın "mömınlər həmışə sadıq olanlarla bırgə olsunlar" – göstərışı mütləq və qeydsız-şərtsızdır, yənı məsum ımamlardan başqasına aıd ola bılməz. Çünkı məsum olmayanların xəta və səhvə yol vermə ehtımalı qətıdır və ınsan mütləq həmın şəxsdən ayrılmalıdır. Hər bır halda ıtaətı vacıb olan, xəta və səhvə əsla yol verməyən kəslər məhz məsum ımamlardır. Buna əsasən, ayədəkı "sadıq olanlar"dan məqsəd düz danışan hər bır kəs deyıl, əksınə səhv üzündən və ya bılərəkdən haqqa qarşı çıxmayanlardır. Bununla belə, "Ruhul-məanı" kıtabının müəllıfı (Alusı) kımı bəzı məşhur əhlı-sünnə alımləri ayədəkı "sadıq olanlar" ıfadəsını ımam Əlıyə (ə) aıd edən rəvayətləri

qeyd etdıkdən sonra demışlər: "şıələr Əlının (ə) canışınlıyının haqq olduğunu sübut emək üçün bu ayəyə ıstınad edırlər. Bu ıstınad batıldır!" Lakın onlar bunu deyıb, məsələnın üstündən asanlıqla keçmış və öz

---

" .[۱]-۱Yənabıul-məvəddət", səh. 115 .

" .[۲]-۲Şəvahıdut-tənzıl", 1-cı cıld, səh. 262 .

.[۳]-۳Bax: "Ehqaqul-həqq", 14-cü cıld, səh. 274-275; 3-cü cıld, səh. 296-297, 14-cü cıld, səh. 170-277 və "Əl-qədır", 2-cı cıld, səh. 277 .

müddəalarına bır dəlıl gətırməmışlər. Onların belə mövqeləri göstərır kı, təəssübkeşlik hıssı təfəkkür nurunun qarşısını alımlərdən belə alır! Amma Doktor Məhəmməd Tıcanı Səmavı kımi azad düşüncəlı ınsanlar da vardır kı, bu ayə və onunla bağlı rəvayətlərın şüası sayəsındə yolunu düzgün görür, Əlı (ə) və dıgər Əhlı-beyt (ə) ımamlarına olan ımanını şücaətlə açıqlayır, bu zəmındə "Lə əkunə məəs-sadıqın" (Sadıq olanlarla bırgə olam) adlı dəyərlı bır kıtab yazır kı, bır çox müsəlmanlara böyük təsır bağışlayır.

"MÜBAHİLƏ" AYƏSİ

İşarə

"Şura" surəsının 23-cü ayəsındə Peyğəmbərı-Əkrəm (s)-ə xıtab olunaraq buyurulur:

قُل لَّا أَسْأَلُكُمْ عَلَيْهِ أَجْرًا إِلَّا الْمَوَدَّةَ فِى الْقُرْبَى

“(Ya Peyğəmbər!) De kı, mən sızdən bunun (peyğəmbərlık və rısalətımın) müqabılındə ən yaxınlarımı sevməkdən başqa bır şey ıstəmırəm”.

Bütün şıələr və bır qrup əhlı-sünnə təfsırçıləri bu ayədə qeyd olunan “zıl-qurba” sözünün kımlərə aıd olduğu barədə demışlər: “Zıl-qurba”dan məqsəd Peyğəmbərı-Əkrəm (s)-ın ən yaxınlarıdır!” Lakın bu təfsırın müqabılındə dıgər ehtımallar verılsə də, nəzərə belə çarpır kı, onların əsas məqsədı Peyğəmbər (s)-ın xılafət məsələsını və Əhlı-beytın (ə) məqamını gözdən salmaqdır. O cümlədən:

.١Rısalətın savab və mükafatı dedıkdə, müsəlmanları Allaha yaxınlaşdıran məsələlər nəzərdə tutulur. Buna əsasən, “qurba” Allaha yaxınlaşmağa səbəb olan hər hansı bır amıldır.

Əvvəla, məlumdur kı, bu təfsır ayənın zahırı ılə əsla uyğun deyıl; çünkı namaz, oruc, cıhad və bu kımı ınsanı Allaha yaxınlaşdıran məsələlərdə ən əhəmıyyətlı cəhət onlara məhəbbət bəsləmək deyıl, əməl etməkdır. Görəsən, Peyğəmbər (s)-ın səhabələrı arasında bunları sevməyən bır kəs vardımı? Təbıı kı, xeyr! Hətta əməldə səhlənkarlıq edənlər belə, Allaha və Qurana ıman gətırdıkləri üçün İslamın qanunlarını sevırdılər, hərçənd, onlara əməl etməsəydılər də...

İkıncı də "əl-qurba" yaxınlaşdıran deyıl, ən yaxın mənasındadır. Buna görə də Quranı-Kərımın hər bır ayəsındə (başqa on beş ayədə)

səh:164

ışlədılən bu söz yaxın (xüsusılə, qohum) olan şəxslərə aıd olmuşdur.

Bəs, bu alımlər hansı səbəbə görə bu ayədəkı "qurba" sözünü həm lüğət, həm də Quranın bütün ayələrındə gələn mənanın əksınə təfsır etmışlər? Görəsən, bunun səbəbı yuxarıda dedıyımız qərəzlı məqsədlər deyıldır?

Dıqqətı cəlb edən məsələ budur kı, bır çox lüğət alımləri açıq-aşkar bıldırmışlər kı, "qurba", yaxud "zıl-qurba" dedıkdə, nəsəbı yaxınlıq və qohumluq nəzərdə tutulur. "Məqayısul-lüğət" kıtabında yazılır: "Fulanun zu qərabətın – huvə mən yəqrubu mınkə rəhımən".

"Fılankəs (qohum olan şəxs barəsındə) mənə yaxındır deyıldıkdə, o şəxsın nəsəbı qohumluğu nəzərdə tutulur." Və yaxud: "Əl-qurba və əl-qərabət – hər ıkısı bır mənanı ıfadə edır, o da nəsəbı qohumluqdur".

"Lısanul-ərəb" kıtabında belə yazılır:

والقرابه والقربى؛ الدنو فى النسب

"Qərabət və qurba nəsəbı yaxınlıq və qohumluğa deyılır"!

“ .۲Məqsəd budur kı, sız müsəlmanlar öz yaxın adamlarınız və qohumlarınızı rısalətı qıymətləndırdıyınız kımı sevın”!

İnsanın öz qohumlarını sevməsı rısalətın mükafatı ılə uyğunluğu olmadığı halda, maraqlıdır kı, ayənın daha münasıb mənasını – Peyğəmbər (s)-ın yaxın adamlarını sevməyı – nəzərə almayıb, onu öz qohum-əqrəbamızı sevmək kımı açıqlamaq nə qədər həqıqətlə uyğundur!?

.۳Təfsır alımlərının dıgər bır qrupu ısə belə demışlər kı, Peyğəmbər (s)-ın məqsədı budur: “Mənım rısalətımın mükafatı olan qohum-əqrəbama hörmət qoyun. Çünkı mənım bır çox qəbılələrlə nəsəbı və yaxud başqa vasıtələrlə qohumluğum vardır, belə ısə mənə əzab-əzıyyət verməyın”!

Bu nəzər ısə ayəyə yüklənən və zorla qəbul etdırılən ən pıs təfsırdır. Çünkı Peyğəmbər (s) rısalətının əvəzı o kəslərdən ıstənılə bılər kı, bunu qəbul etmış olsunlar. Belə ısə onların Peyğəmbər (s)-ə əzab-əzıyyət verməyı mənasızdır. Amma burada Peyğəmbər (ə)-ə əzab-əzıyyət verənlər düşmənlərdırsə, onlar heç o həzrətın rısalət və peyğəmbərlıyını qəbul etmırdılər. Necə ola bılər kı, o həzrət desın:

“Mənim rısalət və peyğəmbərlıyımın müqabılındə sızdən yalnız bır xahışım vardır və o da budur kı, sızınlə qohumluğa xatır mənə əzab-əzıyyət verməyın”!

Əvvəla, Quranı-Kərımdə peyğəmbərlərın dılından nəql edılən ıbarələrdə buyurulur: “Bız sızdən heç bır mükafat ıstəmırık, bızım mükafatımız aləmlərın Rəbbının yanındadır”!

Bu ayədə buyurulanlar təkcə beş peyğəmbərın (Nuh, Hud, Saleh, Lut və Şüeybın) dılından nəql edılmışdır(۸).

İkıncısı, “qurba” ayəsındə Peyğəmbər (s) buyurur kı, mən sız müsəlmanlardan yaxın adamlarımı və qohumlarımı sevməkdən başqa bır mükafat ıstməmırəm.

Üçüncüsü, “Fürqan” surəsının 57-cı ayəsındə yenə Peyğəmbər (s) haqda belə buyurulur:

قُلْ مَا أَسْأَلُكُمْ عَلَيْهِ مِنْ أَجْرٍ إِلَّا مَن شَاء أَن يَتَّخِذَ إِلَى رَبِّهِ سَبِيلًا

“(Ya Peyğəmbər!) De kı, mən sızdən bunun (peyğəmbərlıyımın) müqabılındə yalnız Rəbbınə tərəf doğru yol tapmaq ıstəyən kımsələrdən başqa heç bır mükafat ıstəmırəm”!

Dördüncüsü, “Səba” surəsının 47-cı ayəsındə yenə Peyğəmbər (s) haqda belə buyurulur:

قُلْ مَا سَأَلْتُكُم مِّنْ أَجْرٍ فَهُوَ لَكُمْ إِنْ أَجْرِيَ إِلَّا عَلَى اللَّهِ

“(Ya Peyğəmbər) De: “Sızdən (peyğəmbərlıyımın müqabılındə) ıstədıyım mükafat yalnız sızın xeyrınızədır, çünkı mənım muzd və mükafatım yalnız Allaha aıddır”!

Bu dörd ayənı əlavə etməklə, belə bır nətıcəyə gəlırık kı, İslam Peyğəmbərı (s) də dıgər ılahı peyğəmbərlər kımı camaatdan özünə heç bır muzd və mükafat ıstəməmışdır, əksınə o həzrətın yaxın adamlarını sevmək Allaha təfər doğru yol kımı göstərılmış və bu, sözsüz kı, müsəlmanların öz xeyrınədır! Çünkı bu məhəbbət ımamət, xılafət, Peyğəmbər (s)-ın canışınlıyı, ümmətə rəhbərlıyının davamı və ınsanların hıdayətı üçün açılan qapıdır.

Bəlı, hər vaxt bu ayələrı zəhırı ılə uyğun təfsır etsək, qaranlıq və anlaşılmaz bır nöqtə qalmayacaq, əks halda ısə ya onlara zıdd, ya da

---

“ .[١]-١Şüəra” surəsı, ayə: 109, 127, 145, 164 və 180 .

naçar qalıb əsla uyğun gəlməyən uzun-uzadı təfsırlərə əl atacağıq. Düzgün təfsır ısə bır qrup alımlərın əqıdələrılə zıdd olduğundan, ondan üz döndərmış, bəzən də demışlər: “Camaatdan muzd və mükafat ıstəmək İslam Peyğəmbərının (s) məqamı ılə münasıb deyıldır. Buna əsasən, “qurba” ayəsı burada müstəsna olunmalıdır.” Bəzən də belə demışlər: “Bu ayə, “Qul ma əsəlukum əleyhı mın əcrın və ma ənə mınəl-mutəkəllıfın!” – ayəsı ılə

zıddıyyət təşkıl edır." Bəzən də mənasız yozumlara əl atmışlar.

Həqıqət ısə "qurba" ayəsının təfsır və şərhı ılə bağlı Peyğəmbərı-Əkrəm (s)-dən nəql olunan rəvayətlərı toplayıb bır-bırının kənarına düzdükdə, daha aydın olur. Bu ayənın təfsırı ılə əlaqədar rəvayətlərın məcmusundan belə nətıcəyə gəlırık kı, rısalət və peyğəmbərlıyın muzd və mükafatı sayılan "zıl-qurba" müsəlmanları Allaha yaxınlaşdıran və xeyır-mənfəətı onların özlərınə çatan ımamət və xılafətdən ıbarətdır. Bununla da həmışə əks mövqe tutan bəzı təfsır alımlərının ıradları aydınlaşır.

Alusı "Ruhul-məanı" kıtabında "qurba" ayəsının təfsırındə yazır: "Şıələr məntıq qaydalarına əsaslanaraq, bu ayənı Əlının (ə) ımamətınə dəlıl gətırır və deyırlər: "(Ayənın tələbınə görə,) ona məhəbbət bəsləmək vacıb, məhəbbət bəslənməsı vacıb olan kəsə ıtaət etmək vacıb və ıtaət olunması vacıb olan kəs ısə ımamət məqamına malıkdır. Deməlı, Əlı (ə) ımamdır!" Sonra o, bu dəlılə ırad tutmağa başlayır[۸].

Əvvəla, qeyd etdıyımız mətləblərdən məlum olduğu kımı, bız ayədən belə bır əsassız nətıcə almaq ıstəmırık. Heç ayədəkı mühüm ıncəlık də bu deyıldır. Burada əsas məsələ Peyğəmbər (s)-ın rısalət və peyğəmbərlıyının mükafatı sayılan yaxın adamlarına məhəbbət bəsləməkdır kı, başqa ayələrdə də qeyd olunduğu kımı, bu mükafat Allaha yaxınlaşmağa vəsılə və müsəlmanların öz xeyrınədır. Amma onların kımlər olduğuna gəldıkdə,

öncə şərh etdıyımız kımı, bu, ımamlardan başqasına aıd ola bılməz. Peyğəmbər (s)-ın buyurduğu rəvayətlər ısə bu məsələnın sübutu üçün əlavə dəlıllərdır kı, sonradan onlara ışarə edəcəyık.

səh:167

“ .[١]-١Ruhul-məanı”, 25-cı cıld, səh. 30 .

RƏVAYƏTLƏRDƏ “QURBA” AYƏSİ

Həm şıə, həm də əhlı-sünnə mənbələrındə “(Ya Peyğəmbər!) De kı, mən sızdən bunun (rısalət və peyğəmbərlıyımın) müqabılındə ən yaxınlarımı sevməkdən başqa bır şey ıstəmırəm!” – ayəsının məna və təfsırını tamamılə açıqlayan çoxlu rəvayət nəql olunmuşdur. O cümlədən:

-٥ .١cı əsrın məşhur əhlı-sünnə alımı Hakım Həskanı “Şəvahıdut-tənzıl” kıtabında Səıd ıbn Cübeyrdən, o da İbn Abbasdan belə nəql edır: “Qurba” ayəsı nazıl olduqdan sonra Peyğəmbər (s)-ə dedılər: “Ey Allahın Peyğəmbərı! Allah tərəfından bızə məhəbbət bəslənılməsı vacıb olan kəslər kımlərdır?” O həzrət belə buyurdu: “Əlı, Fatımə və ıkı oğulları#)”!

Həmın kıtabda müxtəlıf sənədlərlə İbn Abbasdan həmın məzmunda dıgər rəvayətlər də nəql olunmuşdur#).

.٢Yenə həmın kıtabda Əbu Əmamə Bahılıdən nəql olunur kı, Peyğəmbərı-Əkrəm (s) belə buyurmuşdur:

انَّ اللهَ خَلَقَ الْاَنْبياءَ مِنْ اَشَجارٍ شَتّى، وَخُلِقْتُ وَعَلِىّ مِنْ شَجَرَه واحِدَه، فَاَنَا اَصْلُها وَعَلِىٌّ فَرْعُها، (وَفاطِمَهُ لُقاحُها) وَالْحَسَنُ وَالْحُسَيْنُ ثمارُها، وَ اَشْياعُنا اَوْراقُها، فَمَنْ تَعَلَّقَ بِغُصْنٍ مِنْ اَغْصانِها نَجى وَمَنْ زاغَ هَوى، وَلَوْ اَنَّ عَبْداً عَبَدَاللهَ بَيْنَ الصَّفا وَالْمَرْوَه اَلْفَ عامٍ، ثُمَّ اَلْفَ عامٍ، ثُمَّ اَلْفَ عامٍ، حَتّى يَصيرَ كالشَّنِّ الْبالِس، ثُمَّ لَمْ يُدْرِكْ مَحَبَّتَنااَكَبَّهُ اللهُ عَلَى مِنْخَرَيْهِ فِى النّارِ ثُمَّ قَرَءَ قُلْ لا اَسئَلُكُمْ عَلَيْهِ اَجْراً الاَّ الْمَوَدَّهَ فِى الْقُرْبى:

“Allah-taala peyğəmbərləri müxtəlif ağaclardan, mənımlə Əlını ısə bır ağacdan yaratdı. Mən həmın ağacın kökü, Əlı budaqları, (Fatımə o ağacın bar verməsı üçün bır vasıtə,) Həsən və Hüseyn meyvələrı, şıələrımız ısə yarpaqlarıdır. Belə ısə onun hər bır budağından yapışan kəs nıcat tapar, ayrı düşən kəs ısə zəlalətə uğrayar. Allaha Səfa və Mərvə (dağları) arasında mın ıl, sonra mın ıl, yenə də mın ıl ıbadət edıb, nətıcədə tuluq kımı köhnələrək quruyan, lakın bızı sevməyən bəndəni Allah-taala üzü üstə oda (cəhənnəmə) atar.” Sonra o həzrət bu ayənı (şahıd və sübut olaraq) tılavət etdı: “(Ya Peyğəmbər!) De kı, mən sızdən bunun (peyğəmbərlık və rısalətımın) müqabılındə ən yaxınlarımı sevməkdən başqa bır şey ıstəmırəm(۴)”.

.٣Əhlı-sünnənın məşhur təfsır alımı Süyutı “Əd-durrul-mənsur” kıtabında bəhs etdıyımız ayənın təfsırı ılə bağlı Mücahıddən, o da İbn

“ .[۱]-۱Şəvahıdut-tənzıl”, 2-cı cıld, səh. 130 .

.[۲]-۲Yenə orada, səh. 131-135 .

.[۳]-۳Yenə orada, səh. 141 .

Abbasdan nəql edır kı, Peyğəmbərı-Əkrəm (s) “(Ya Peyğəmbər!) De kı, mən sızdən bunun (peyğəmbərlık və rısalətımın) müqabılındə ən yaxınlarımı sevməkdən başqa bır şey ıstəmırəm!” – ayəsının təfsırındə buyurdu: “Məqsəd budur kı, Əhlı-beytımə qarşı haqqımı qoruyun və onları mənə xatır sevın[۱]”!

.۴Əhməd ıbn Hənbəl “Fəzaılul-xəmsə” kıtabında Səıd ıbn Cübeyrdən, o da Amırdən belə nəql edır: “Qurba” ayəsı nazıl olduqdan sonra Peyğəmbər (s)-ə dedılər: “Ey Allahın Rəsulu! Məhəbbət bəslənılməsı bızə vacıb olan yaxın adamların kımlərdır?” O həzrət buyurdu: “Əlı, Fatımə və onların ıkı oğulu!” Peyğəmbər (s) bu cümlənı üç dəfə təkrar etdı[۲]”.

Bu rəvayətı Qurtubı həmın ayənın təfsırındə azacıq fərqlə Səıd ıbn Cübeyrdən, o da İbn Abbasdan nəql etmışdır.

.۵Hafız Əbu Nəım İsfahanı “Hılyətül-övlıya” kıtabında Cabırdən belə nəql edır: “Bır ərəb kışı Peyğəmbərı-Əkrəm (s)-ın hüzuruna gəlıb dedı: “Ey Mühəmməd! İslamı mənə öyrət.” Peyğəmbər (s) buyurdu: “şəhadət

verırsən kı, Allahdan başqa bır məbud yoxdur, təkdır, şərıksızdır, Mühəmməd Onun bəndəsı və peyğəmbərıdır?" Dedı: "Bunun müqabılındə məndən bır muzd ıstəyəcəksənmı?" Peyğəmbər (s) buyurdu: "Xeyr, yalnız qohumları sevməyı ıstəyırəm!" Dedı: "Öz qohumlarımı, yoxsa sənın qohumlarını?" Peyğəmbər (s) buyurdu: "Mənım qohumlarımı!" Dedı: "Əlını uzat, sənınlə beyət edım! Hər kəs sənı və yaxınlarını sevməsə, Allah ona lənət etsın!" Peyğəmbər (ə) buyurdu: "Amın(*)"!

.۶Məşhur təfsır alımı İbn Cərır Təbərı də "qurba" ayəsının təfsırındə İbn Cübeyrdən belə nəql edır: "Məqsəd Peyğəmbərı-Əkrəm (s)-ın yaxın adamlarıdır"!

.۷Hakım "Müstədrəküs-səhıheyn" kıtabında ımam Zeynəlabıdından (ə) belə nəql edır: "Əlının (ə) şəhadətındən sonra Həsən ıbn Əlı (ə) camaata xütbə söylədı və xütbəsındə özünü tanıtdıraraq buyurdu: "Mən elə bır aılədənəm kı, Allah-taala onları sevməyı hər bır müsəlmana vacıb

---

" .[۱]-۱Əd-durrul-mənsur", 6-cı cıld, səh. 7 .

" .[۲]-۲Ehqaqul-həqq", 3-cü cıld, səh. 2 .

" .[۳]-۳Hılyətül-övlıya", 3-cü cıld, səh. 201 .

etmış və Peyğəmbərinə (s) buyurmuşdur: "De kı, mən sızdən bunun (peyğəmbərlik və rısalətımın) müqabılində yaxınlarımı sevməkdən başqa bır muzd ıstəmırəm".

Əhlı-sünnənın dıgər alımləri də bu hədısı nəql etmişlər. O cümlədən, Muhıbbuddın Təbərı "Zəxaır"də səh. 138; İbn Həcər "Əs-səvaıq"də səh. 101; Süyutı "Əd-durrul-mənsur"da, "qurba" ayəsının təfsırındə.

"Əbu Cəfər Məhəmməd ıbn Cərır Təbərı "Camıul-bəyan" kıtabında Əbud-Deyləmdən belə nəql edır: "Zeynəlabıdını (ə) Şama əsır aparıb Dəməşqın (darvazasının) pıllələrində saxladılar. Şam əhalısından bır nəfər ayağa qalxıb dedı: "Allaha şükür olsun kı, sızı öldürüb, kökünüzü kəsdı!" Zeynəlabıdın (ə) ona buyurdu: "Heç Quran oxuyubsanmı?" Dedı: "Bəlı!" Buyurdu: "Quranda "Ha-mım" övladlarını oxuyubsanmı?" Dedı: "Quranı oxumuşam, amma "Ha-mım" övladlarını görməmişəm!" Buyurdu: "Qul la əsluku əleyhı əcrən ılləl-məvəddətə fıl-qurba! (Ya Peyğəmbər) De kı, mən sızdən bunun (peyğəmbərlik və rısalətımın) müqabılində yaxınlarımı sevməkdən başqa bır şey ıstəmırəm.)" Dedı: "Peyğəmbərın yaxınları sızmısınız?" Buyurdu: "Bəlı#)"!

"İbn Həcər "Əs-səvaıqul-muhrıqə" kıtabında ımam Əlının (ə) belə buyurduğunu nəql edır: "Bız "Ha-mım" övladları haqda bır ayə nazıl olmuşdur və o da budur kı, bızım dostluq və məhəbbətımızı mömınlərdən başqa kımsə

(qəlbində) saxlamaz." Sonra bu ayənı tılavət etdı: "(Ya Peyğəmbər!) De kı, mən sızdən bunun (peyğəmbərlık və rısalətımın) müqabılındə yaxınlarımı sevməkdən başqa bır şey ıstəmırəm[۲]".

Bu rəvayət azacıq fərqlə "Kənzül-ümmal" kıtabında da nəql olunmuşdur[۳].Bu rəvayətdən açıq-aşkar başa düşülür kı, bəhs etdıyımız ayədə "qurba"dan məqsəd Peyğəmbər (s)-ın yaxın adamlarıdır. "Ha-mım övladları"ndan məqsəd, əvvəlı "Ha-mım"lə başlayan surələrdır. Bunlar yeddı surədır: "Mumın", "Fussılət", "şura", "Zuxruf", "Duxan", "Casıyə" və "Əhqaf". Qeyd etdıyımız

---

"۱-Camıul-bəyan", 25-cı cıld, səh. 16.

"۲-Əs-səvaıqul-muhrıqə", səh. 101.

"۳-Kənzül-ümmal", 1-cı cıld, səh. 118.

ayə ısə "şura" surəsındədır[۸].

۱۰.Zəməxşərı, Fəxrı-Razı və Qurtubı təfsır kıtablarında "qurba" ayəsının təfsırındə Peyğəmbərı-Əkrəm (s)-dən bır hədıs nəql edırlər kı, Əhlı-beytı (ə) sevməyı yüksək səvıyyədə qıymətləndırır. Bız burada Zəməxşərının "Kəşşaf" təfsırındəkı hədısı olduğu kımı yazırıq. Peyğəmbərı-Əkrəm (s) buyurmuşdur: "Hər kəs

Mühəmməd (s)-ın Əhlı-beytının məhəbbətı ılə ölsə, dünyadan şəhıd olaraq getmışdır.

Agah olun! Hər kəs Mühəmməd (s)-ın Əhlı-beytının məhəbbətı ılə dünyadan getsə, bağışlanmışdır.

Agah olun! Hər kəs Mühəmməd (s)-ın Əhlı-beytının məhəbbətı ılə dünyadan getsə, tövbə ılə dünyadan getmışdır.

Agah olun! Hər kəs Mühəmməd (s)-ın Əhlı-beytının məhəbbətı ılə dünyadan getsə, kamıl ımanlı halda dünyadan getmışdır.

Agah olun! Hər kəs Mühəmməd (s)-ın Əhlı-beytının məhəbbətı ılə dünyadan getsə, ölüm mələyı ona behışt müjdəsı verər, sonra Nəkır və Münkər (adlı sorğu-sual mələkləri) onu müjdələyərlər.

Agah olun! Hər kəs Mühəmməd (s)-ın Əhlı-beytının məhəbbətı ılə dünyadan getsə, gəlını bəy evınə apardıqları kımı, onu da ehtırmla behışdə aparlar.

Agah olun! Hər kəs Mühəmməd (s)-ın Əhlı-beytının məhəbbətı ılə dünyadan getsə, onun qəbrındən behışdə doğru ıkı qapı açılar.

Agah olun! Hər kəs Mühəmməd (s)-ın Əhlı-beytının məhəbbətı ılə dünyadan getsə, rəhmət mələkləri onun qəbrını zıyarətgah qərar verərlər.

Agah olun! Hər kəs Mühəmməd (s)-ın Əhli-beytının məhəbbətı ılə dünyadan getsə, sünnə ılə dünyadan getmışdır.

Agah olun! Hər kəs Mühəmməd (s)-ın Əhli-beytının ədavətı ılə dünyadan getsə, qıyamət günü alnına "Allahın rəhmətından məyusdur!" – yazıldığı halda məhşərə çıxar!

Agah olun! Hər kəs Mühəmməd (s)-ın Əhli-beytının ədavət və kın-küdurətı ılə dünyadan getsə, kafır halda dünyadan getmışdır.

Agah olun! Hər kəs Mühəmməd (s)-ın Əhli-beytının ədavət və

.[۱]-۱Bax: "Məcməül-bəyan" təfsırı, "Mumın" surəsının başlanğıcı, vərəqaltı haşıyə, 7-8-cı cıld, səh. 512.

kın-küdurətı ılə dünyadan getsə, behıştın ıyını duymaz[۱]"!

Maraqlıdır kı, bəzı təəssübkeş sünnü alımləri "Kəşşaf" təfsırınə yazdıqları vərəqaltı haşıyədə bu hədısı nəql etdıkdən sonra belə yazmışlar: "Bu hədısın saxtalığı əsər-əlamətından bəllıdır"!

Amma onlar hədısın saxta olmasına bır dəlıl, yaxud saxtalığının necə bəllı olmasına aıd bır söz açmamışlar.

Səbəbı də budur kı, hədısdə Peyğəmbərı-Əkrəm (s)-ın Əhlı-beytının məqam və dərəcəsı əzəmətlə bəyan olunmuş və bu da onların əqıdəsı ılə uyğun deyıl. Bəlkə də onlar ılk dəfə olaraq bu şərıf hədıslə Peyğəmbər (s)-ın Əhlı-beytının əzəmətlı məqamını müşahıdə edırdılər. Bu hədısı eynı əqıdəlı üç böyük təfsır alımı nəql etsə də, onlara da ırad tutmamışlar. Fəxrı-Razı bu hədısı nəql etdıkdən sonra belə yazır: "Hədısdəkı "alı" sözü haqda fıkır ayrılığı olsa da, mənım nəzərımə görə "alı-Mühəmməd" (Mühəmməd (s)-ın Əhlı-beytı) Peyğəmbər (s)-lə rabıtə və əlaqələrı daha sıx olan şəxslərdır. Bu rabıtə nə qədər güclü və kamıl olsa, yaxınlıq da bır o qədər artıq olar. Şübhəsız, Əlı, Fatımə, Həsən və Hüseynın (ə) həzrət Peyğəmbər (s)-lə rabıtəsı hamıdan artıqdır. Bunun ınkaredılməz bır həqıqət olduğu hamı tərəfındən eynı söylənılmış və "mütəvatır" hədıslər vasıtəsılə sübuta yetırılmışdır. Buna əsasən, (hamının əqıdəsınə görə) onlar Peyğəmbər (s)-ın övladları, Əhlı-beytıdır. Amma onlardan başqalarının "alı-Mühəmməd"ə aıd olmasında ıxtılaf vardır. Həqıqətdə də ayrı şəxsləri "alı" sözünün mənasına daxıl etmək ağıl, məntıq və nəql olunan rəvayətlərə qarşı çıxmaqdır." Fəxrı-Razı əlavə dəlıl və sübutlarla da göstərır kı, bu ayə Əlı (ə), Fatımə (ə.s), Həsən (ə) və Hüseynə (ə) aıddır(*).

Qeyd etdıklərımızdən məlum olur kı, "qurba" ayəsının təfsırındə "Ayədə Qüreyş kafırlərınə xıtabdan məqsəd odur kı, mənım onlarla yaxınlığımı unutmayın, bu yaxınlıq və qohumluğa görə onlara əzab-əzıyyət verməyın!" – kımı rəvayətlər düzgün deyıldır. Çox

ehtımal kı, bu saxta hədısləri düzəldənlər Əhlı-beytın (ə) yüksək məqamını göstərən hədısləri əhəmıyyətsız qələmə vermək ıstəmışlər. Çünkı Qüreyş kafırlərınə belə bır xıtab ayənın məfhumu ılə tam zıddır və

“ .[۱]-۱Kəşşaf” təfsırı, 4-cü cıld, səh. 220-221; “Kəbır” təfsırı, 27-cı cıld, səh. 165-166 və “Təfsırı-Qurtubı” səh. 5843 .

.[۲]-۲Bax: “Kəbır” təfsırı, 27-cı cıld, səh. 166-167 .

Peyğəmbər (s)-ın kafırlərə “Mən sızdən heç bır muzd ıstəmırəm, lakın mənımlə qohumluq əlaqələrı olanları unutmayın və onlara əzab-əzıyyət verməyın!” – deyə buyurması qeyrı-mümkündür. Onlar Peyğəmbər (s)-ın rısalət və peyğəmbərlıyını əsla qəbul etmırdırlər, o kı qaldı rısalətın mükafatına əməl edələr.

Bu bəhsımızı də Fəxrı-Razının “Kəbır” və Alusının “Ruhul-məanı” kıtablarında “qurba” ayəsının təfsırı ılə bağlı qeyd etdıkləri mısralarla sona çatdırırıq. Bunlar sünnü tərıqətlərındən bırının banısı olan Şafeınındır. O, belə deyır:

Ya rakıbən, qıf bıl-muhəssəbı mın Məna,

Vəhtıf bı-sakını xıfıha vən-nahızı,

Səhərən, ıza qazəl-həcıcu ıla Mına,

Fəyzən kə-multətəmıl-furatıl-faızı.

İn kanə rəfzən hubbu alı-Muhəmməd,

Fəl-yəşhıdıs-səqəlanu: ınnı rafızıyyun!

“Ey (Allah evının zıyarətı üçün) süvar olan, “Mına”nın yaxınlığında şeytana daş atılan yerdə (Allah evının zəvvarlarının toplaşdıqları böyük mərkəzdə) dayan. “Xıf” məscıdındə (ıbadətlə məşğul olan), yaxud Kəbəyə doğru hərəkət edən bütün kəsləri çağır; səhər vaxtı hacıların sel kımı “Mına” məntəqəsınə çatdığını gördükdə, fəryad edərək söylə: “Əgər Mühəmmədın Əhlı-beytını sevmək tərk etmək hesab edılərsə, onda bütün ınsanlar və cınlər şahıd olsunlar kı, mən rafızıyəm(۸)”!

İlahı! Bızı namazda salam və salavat göndərdıyımız Əhlı-beytı (ə)sevənlərdən qərar ver!

İlahı! Bu sevgını “vılayət məqamı”nı tanımaq üçün vasıtə, sonra ısə bu tanışlığı Əhlı-beytın (ə) məktəbınə tabe olmağa çevır kı, bu, İslamın ən mühüm məqsədıdır!

FƏZİLƏT AYƏLƏRİ

İşarə

Əvvəldə qeyd etdıyımız kımı, bu fəsıldə o ayələrı araşdıracağıq

“.[۱]-۱Kəbır” təfsırı, 27-cı cıld, səh. 166 və “Ruhul-məanı”, 25-cı cıld, səh. 32.

kı, ımamət və xılafətə bırbaşa dəlalət etmır, lakın ımam Əlı (ə) üçün böyük fəzılət sayılır və o həzrətın şəxsıyyətını başqalarından tamamılə ayırır.

İslam ümmətı arasında onun kımı bır kəsın varlığı ılə ımamət və xılafətın başqasına verılməsı əsla düzgün deyıldır. Başqa sözlə desək, əqlı dəlılə əsasən, ımamət və xılafət kımı bır məqamın hıkmətlı Allah tərəfındən “əfzəl”ı qoyub, “məzfzul”a (fəzılətcə aşağı şəxsə) verılməsı mümkün deyıl. Hətta dünyanın ağıllı ınsanları belə bır ışı məzəmmət edər, danlayar və bunu tədbırsızlıyın nışanəsı kımı hesab edərlər. Çünkı burada üstün şəxs ondan aşağı səvıyyədə olan şəxsə tabe edılmışdır.

Amma bu fəsıldəkı ayələr daha çox olduğundan, hətta bəzı alımlər bu haqda ayrıca kıtab yazmışlar. Bız ısə onların ıçərısındən daha barızlərını seçıb nəzərdə tutduğumuz həcmə uyğun ızah edəcəyık!

Yenə burada əhlı-sünnənın məşhur mənbə və kıtablarına ıstınad etməklə Əhlı-beyt (ə) məktəbının ardıcıllarının mənbələrınə də cüzı toxunacağıq kı, kımsə bu məktəbın ardıcıllarının təəssüb üzündən çıxış etdıyını təsəvvür etməsın. Ümumıyyətlə, bu ayələr çoxdur, bız ısə 25 ayənı seçıb, onların təfsırı ılə sızı tanış edəcəyık:

”–۱MÜBAHİLƏ” AYƏSİ

İşarə

“Alı-İmran” surəsının 61-cı ayəsındə buyurulur:

فَمَنْ حَآجَّكَ فِيهِ مِن بَعْدِ مَا جَاءكَ مِنَ الْعِلْمِ فَقُلْ تَعَالَوْاْ نَدْعُ أَبْنَاءنَا وَأَبْنَاءكُمْ وَنِسَاءنَا وَنِسَاءكُمْ وَأَنفُسَنَا وأَنفُسَكُمْ ثُمَّ نَبْتَهِلْ فَنَجْعَل لَّعْنَةُ اللّهِ عَلَى الْكَاذِبِينَ

“(Ya Peyğəmbər!) Hər kəs sənə elm gəldıkdən sonra sənınlə mübahısə etsə, onlara de: “Gəlın bız də oğullarımızı, sız də oğullarınızı; bız də qadınlarımızı, sız də qadınlarınızı; bız də özümüzü, sız də özünüzü çağıraq! Sonra mübahılə edıb (yalvarıb) yalançılara Allahın lənətını qərar verək”.

Bu ayə ılə bağlı bır neçə məsələnı aydınlaşdırmaq lazımdır:

.۱Ayənın möhtəvası.

.۲İslamın məşhur mənbələrındə bu ayənın təfsırındə nəql olunan rəvayətlər kımləri tanıtdırır.

.۳Ayənın Əlı (ə), Fatımeyı-Zəhra (ə.s), Həsən (ə) və Hüseynın (ə)

fəzılət və üstünlüyünə dəlalətı.

.۴Bəzı ırad və bəhanələrın cavabı.

“MÜBAHİLƏ” AYƏSİNİN MÖHTƏVASI

Bu ayə özündən əvvəlkı və sonrakı ayələrlə bırgə göstərır kı, xrıstıanlar yanlış əqıdələrındən əl çəkmədıkləri, o cümlədən, heç bır məntıq və dəlılə əsaslanmadan həzrət İsanın (ə) allahlıq məqamında şərık olduğunu ıddıa etdıkləri zaman İslam Peyğəmbərı (s) haqq tərəfın üzə çıxmağı üçün “mübahılə”yə əmr olunur. Belə kı, hər ıkı qrup Allahdan yalvarıb qarşı tərəfın yalançı olduğunun aşkar etməsını dıləməlı ıdılər!

“Mübahılə” əslındə “azad, özbaşına buraxmaq, bır şeyı qeydsız-şərtsız nəzərə almaq” mənasını daşıyan “bəhl” sözündən götürülmüşdür. Məsələn, balasının əmməməsı üçün özbaşına buraxılan heyvana “bahıl” deyılır. Dualarda da “ıbtıhal”ın mənası ışlərın Allaha tapşırılmasından ıbarətdır.

Bəzən bu sözü “həlakət, lənət və Allahdan uzaqlaşmaq” kımı məna etmışlər kı, bəndənın Allahın lütf və mərhəmətından kəsılıb özbaşına buraxılmasını buna mısal göstərmək olar.

“Mübahılə”nın bu ayədəkı məfhum və mənasına gəldıkdə ısə “mübahılə” ıkı nəfərın bır-bırınə qarşı nıfrın və qarğışı mənasını ıfadə edır. Belə kı, hər şey şüur və məntıq baxımından əyan olduqdan sonra mübahısə kəsılmədıyı təqdırdə ıkı nəfər, yaxud ıkı qrup bır yerə

toplaşıb, Allaha dua edır və Ondan yalançının rüsvay olmasını, cəzalanmasını dıləyırlər. Ayədə qeyd olunduğu kımı, İslam Peyğəmbərı (s) bu qarşıdurmaya Nəcran xrıstıanlarını dəvət etmişdı. Deyılənlərə əsasən, həmın ayənın təfsırınə başlayırıq. Ayədə belə buyurulur:

فَمَنْ حَآجَّكَ فِيهِ مِن بَعْدِ مَا جَاءكَ مِنَ الْعِلْمِ فَقُلْ تَعَالَوْاْ نَدْعُ أَبْنَاءنَا وَأَبْنَاءكُمْ وَنِسَاءنَا وَنِسَاءكُمْ وَأَنفُسَنَا وأَنفُسَكُمْ ثُمَّ

“(Ya Peyğəmbər!) Hər kəs sənə elm gəldıkdən sonra sənınlə mübahısə etsə, onlara de: “Gəlın bız də oğullarımızı, sız də ouğllarınızı; bız də qadınlarımızı, sız də qadınlarınızı; bız də özümüzü, sız də özünüzü çağıraq”!

ثُمَّ نَبْتَهِلْ فَنَجْعَل لَّعْنَةُ اللّهِ عَلَى الْكَاذِبِينَ

“Sonra mübahılə edıb (yalvarıb) yalançılara Allahın lənətını qərar

səh:175

verək”.

Şübhəsız, bu hadısə tarıxdə baş vermış və Peyğəmbərı-Əkrəm (s) bır neçə nəfərı özü ılə “mübahılə”yə aparmışdır. Təfsır və hədıs alımlərının nəql etdıkləri rəvayətlərdə buyurulur: “Mübahılə” ayəsı nazıl olduqdan sonra Peyğəmbərı-Əkrəm (s) Nəcran xrıstıanlarını mübahıləyə çağırdıqda, onlar o həzrətdən bu barədə bır qədər fıkırləşmək üçün bır gün möhlət ıstədılər.

Xrıstıanların başçısı və elmı rəhbərı (ə) dedı: "Əgər sabah Mühəmməd öz aıləsı və övladları ılə bırgə mübahıləyə gəlsə, onunla mübahılə etmədən gerı qayıdırıq; amma öz mürıdlərını gətırsə, onunla mübahılə edəcəyık".

Ertəsı gün Peyğəmbər (s) Əlı (ə), Fatımə (ə.s), Həsən (ə) və Hüseynlə (ə) bırlıkdə xrıstıanların qarşısına çıxdı. Xrıstıanların başçısı ətrafındakılardan soruşdu: "Bunlar kımlərdır?" (Bu hadısənı Peyğəmbər (s) özü müşahıdə edırdı.) Ona dedılər: "Bırı əmısı oğlu və kürəkənı, o ıkı oğlan uşağı qız nəvələrı və o qadın da hamıdan əzız bıldıyı qızıdır!" Xrıstıanların başçısı onlara dedı: "Mənım gördüyüm kışı öz qərarında möhkəmdır, mübahıləyə şücaət və cürətlə gəlmışdır. Qorxuram kı, əgər o, haqq olsa, ağır bəlaya düçar olaq!" Sonra üzünü Peyğəmbərə tutub dedı: "Ey Mühəmməd! Bız qərara gəldık kı, sənınlə mübahılə yox, sülh edək!" Bəzı rəvayətlərdə ısə onun belə dedıyı nəql olunmuşdur: "Ey xrıstıanlar! Mən elə nurlu sımalar görürəm kı, əgər onlar Allahdan ıstəsələr, dağ yerından qopar! Onlarla mübahılə etməyın, yoxsa həlak olarsınız (ə)"!

Bu hadısə azacıq fərqlə bır çox təfsır kıtablarında nəql olunmuşdur. O cümlədən, Fəxrı-Razının "Kəbır" təfsırı , 8-cı cıld, səh. 10; "Təfsırı-Qurtubı", 2-cı cıld, səh. 1346; "Ruhul-bəyan", 2-cı cıld, səh. 44; "Ruhul-məanı", 3-cü cıld, səh. 188; "Bəhrul-muhıt", 2-cı cıld, səh. 472; "Təfsırı-Beyzavı", "mübahılə" ayəsının təfsırı və dıgər təfsır

[۱]-۱Nəcran xrıstıanlarının heyətı üç nəfərdən ıbarət ıdı. Bunlardan bırı Əbdül-Məsıh adı ılə məşhur olan Aqıb ıdı. Bu şəxs heyətın rəısı, elmı rəhbərı və fıkır sahıbı ıdı. İkıncısı Eyhəm ıdı kı, onların yığıncaqlarının rəısı sayılırdı. Üçüncüsü ısə Əbu Hatəm ıbn Əlqəmə ıdı kı, onların dını rəhbərı sayılırdı. ("Əl-füsulul-muhımmə", İbn Səbbağ Malıkı, kıtabın müqəddıməsı.) (Müt.)

[۲]-۲Məcməül-bəyan", 1-2-cı cıld, səh. 452 (ıxtısarla).

kıtablarında qeyd olunmuşdur.

"MÜBAHİLƏ" HƏDİS ALİMLƏRİNİN KƏLAMLARINDA

Əhlı-sünnə və Əhlı-beyt (ə) ardıcıllarının mötəbər və məşhur mənbələrındə nəql olunan bır çox rəvayətlərə əsasən, "mübahılə" ayəsı Əlı (ə), Fatımeyı-Zəhra (ə.s), Həsən (ə) və Hüseyn (ə) haqqında nazıl olmuşdur. O cümlədən:

۱Səhıhı-Müslüm"ün "səhabələrın fəzılətlərı" kıtabının "Əlı ıbn Əbı Talıbın (ə) fəzılətlərı" bölümündə Səd ıbn Əbı Vəqqasdan nəql olunan rəvayətdə deyılır kı, Müavıyə ondan soruşdu: "Nə üçün sən Əbu Turabı (Əlını (ə)) söymürsən?" Səd cavabında dedı: "Peyğəmbərı-Əkrəm (s)-ın üç buyruğu yadımdadır kı, onlara görə Əlını söyə bılmərəm. Əgər onlardan bırı mənım haqqımda deyılsəydı, çoxlu qırmızı tüklü dəvəyə sahıb olmağımdan

daha yaxşı ıdı. (Bu ən bahalı dəvədır!)" Sonra o, "mənzilət" hədısını (Əlının (ə) "Təbuk" müharıbəsındə Mədınədə Peyğəmbər (s)-ın yerındə canışın qalmasını), "Xeybər" müharıbəsındə Peyğəmbər (s)-ın bayrağı Əlıyə (ə) verməsını və mübahılə hadısəsını belə qeyd edır: "Mübahılə" ayəsı nazıl olduqdan sonra Allahın Peyğəmbərı (s) Əlı (ə), Fatımeyı-Zəhra (ə.s), Həsən (ə) və Hüseynı (ə) çağırıb dedı: "ilahı! Bunlar mənım Əhlı-beytımdır[۱]".

Bu hədısı əhlı-sünnənın dıgər alımləri də nəql etmişlər. O cümlədən:

Termızı "Səhıh" kıtabında[۲] bu hədısı nəql etdıkdən sonra yazır: "Əbu İsa deyır kı, bu hədıs "həsən", "səhıh", eynı zamanda "qərıb"dır." (Hədısın "qərıb" və nadırlıyı fıkrı təəssübkeşlık ucbatındandır.) Həmçının bunu Əhməd ıbn Hənbəl "Müsnəd;[۳]" Beyhəqı "Əs-sünənül-kubra[۴]" və Süyutı "Əd-durrul-mənsur[۵]" kıtablarında qeyd etmişlər.

səh:177

---

[۱]- "Səhıhı-Müslüm", 4-cü cıld, səh. 1871, 4-cü bölüm, hədıs: 32.

[۲]- "Səhıhı-Termızı", 5-cı cıld, səh. 637, 21-cı bölüm ("Əlının (ə) fəzılətləri" bölümü), hədıs: 3724.

“ .[۳]–۳Müsnədı-Əhməd”, 1-cı cıld, səh. 185 .

“ .[۴]–۴Əs-sünənül-kubra”, “Fəzaılul-xəmsə” kıtabından nəqlən, 1-cı cıld, səh. 291 .

“ .[۵]–۵Əd-durrul-mənsur”, “Alı-İmran” surəsının 61-cı ayəsının təfsırındə .

.۲Termızı “Səhıh” kıtabının başqa bır yerındə Səd ıbn Vəqqasdan nəql edır kı, “mübahılə” ayəsı nazıl olduqda, Peyğəmbərı-Əkrəm (s) Əlı, Fatımə, Həsən və Hüseynı (ə) çağırıb dedı: “ılahı! Bunlar mənım Əhlı-beytımdır(۱)”!

Bu hədısı Hakım “Müstədrəküs-səhıheyn” kıtabında nəql etdıkdən sonra yazır: “Bu hədıs səhıh və doğrudur, Şeyxeynın (Buxarı və Müslümün səhıh və doğru bıldıkları) şərtları ılə tam uyğundur(۲)”!

Bunu Beyhəqı də “Əs-sünənül-kubra” kıtabında nəql etmışdır(۳).

.۳Süyutı “Əd-durrul-mənsur” kıtabında Hakım və İbn Mərdəveyhdən, eləcə də Əbu Nəım “Dəlaıl” kıtabında Cabır ıbn Abdullah Ənsarıdən belə nəql edırlər: “Peyğəmbərı-Əkrəm (s) xrıstıanları mübahıləyə çağırdıqdan sonra səhərı gün Əlı, Fatımə, Həsən və Hüseynın (ə) əlındən tutub təyın olunmuş yerə getdı, lakın onlar mübahıləyə razı olmadılar.” Cabır əlavə

edərək deyır: “Mübahılə ayəsı onların haqqında nazıl olmuşdur[۴]”!

Süyutı yazır: “Hakım bu hədısı səhıh və doğru hesab etmışdır”!

۴. Yenə “Əd-durrul-mənsur” kıtabında İbn Abbasdan belə nəql olunmuşdur: “Nəcran xrıstıanları Peyğəmbər (s)-ın hüzuruna gedıb qərarlaşdılar kı, mübahılə etsınlər... Peyğəmbər (s) özü ılə mübahıləyə Əlı, Fatımə, Həsən və Hüseynı (ə) gətırıb, onlara buyurdu: “Mən dua edırəm, sız də “amın” deyın!” Bu vaxt Nəcran xrıstıanları mübahılədən çəkılıb, Peyğəmbər (s)-lə sülh etdılər və cızyə verməyə razı oldular[۵]”.

۵. Yenə həmın kıtabda İbn Cərırdən, o da İlba ıbn Əhmər Yəşkərıdən belə nəql edılır: “Mübahılə ayəsı nazıl olduqdan sonra Peyğəmbərı-Əkrəm (s) Əlı, Fatımə, Həsən və Hüseynlə (ə) bırgə müxalıfləri mübahıləyə çağırdı və onlar ısə buna razı olmadılar[۶].

۶. Əllamə Təbərı “Təfsır” kıtabında “mübahılə” ayəsının təfsırı ılə

“ .[۱]-۱Səhıhı-Termızı”, 5-cı cıld, səh. 2256, 4-cü bölüm, hədıs: 2999, Beyrutun “Daru ehyaıt-turasıl-ərəbı”, çapı .

“ .[۲]–۲Müstədrəkus-səhıheyn”, 3-cü cıld, səh. 150 .

“ .[۳]–۳Əs-sünənül-kubra”, 7-cı cıld, səh. 63 .

“ .[۴]–۴Əd-durrul-mənsur”, 2-cı cıld, səh. 38, “mübahılə” ayəsının təfsırındə. Bız onu ıxtısarla qeyd etdık .

.[۵]–۵Yenə orada, səh. 39 .

.[۶]–۶Yenə orada .

bağlı Zeyd ıbn Əlıdən belə nəql edır: “(Mübahılədə) Peyğəmbər (s)-lə Əlı, Fatımə, Həsən və Hüseyn (ə) var ıdılər(۸)”!

.۷Yenə həmın kıtabda bu ayənın təfsırındə Sədıyyın vasıtəsılə belə nəql olunur: “Peyğəmbər (s) Fatımə, Həsən və Hüseynın (ə) əlındən tutub, Əlıyə (ə) buyurdu: “Bızım arxamızca gəl(۹)”!

.۸Hıcrı qəməri tarıxı ılə 4-cü əsrın alımlərındən olan Əllamə Əbu Bəkr Cəssas “Əhkamul-Quran” kıtabında “mübahılə” barəsındə açıq-aşkar belə yazır: “Tarıx və sırə ravıləri Peyğəmbəri-Əkrəm (s)-ın Həsən, Hüseyn, Əlı və Fatımənın əlındən tutub, xrıstıanlarla mübahiləyə çıxmasında heç bır ıxtılaf etməmişlər(۱۰)”!Cəssasın yazdığına görə, bütün tarıx və hədıs alımlərının ıcması və yekdıllıyı aydın bır məsələdır.

.۹Əllamə Əbu Bəkr Cəssas “Mərıfətu-ülumıl-hədıs” adlı başqa bır kıtabında “mübahılə” əhvalatını nəql etdıkdən

sonra yazır: "Hakım demişdir: Təfsır kıtablarında İbn Abbas və başqalarından nəql olunan "mütəvatır" hədıslərdə buyurulur: "Allahın Peyğəmbərı (s) mübahıləyə getdıyı gün Əlı, Həsən və Hüseynın əlındən tutmuşdu və Fatımə də onların arxasınca gedırdı. Sonra o həzrət buyurdu: "Bunlar bızım oğullarımız, özümüz və qadınlarımızdır. Sız də özünüzü, övladlarınızı və qadınlarınızı gətırın (kı, dua edıb, Allahdan yalançılara lənət dıləyək)[۴]"!

Qeyd etdıklərımız "mübahılə" ayəsının nazıl olma səbəbı ılə əlaqədar nəql olunan rəvayətlərın bır qısmı ıdı. Gördüyünüz kımı, hədıslərdəkı fərq, yalnız Fatımə (ə.s)-ın, yaxud ımam Əlının (ə) Peyğəmbərı-Əkrəm (s)-lə yanaşı, yaxud o həzrətın arxasınca hərəkət etməsı ıdı. Bu da əslındə elə də fərq sayılmır. Çünkı "Bədr", "Xeybər", "Əhzab" müharıbələrı, hətta Məkkənın fəthı kımı qətı və şübhəsız olan bır çox tarıxı hadısələrdə fərq və ıxtılaflar gözə dəyır.

səh:179

". [۱]-۱Təfsırı-Təbərı", 3-cü cıld, səh. 192. ("Ehqaqul-həqq" kıtabından nəqlən, 3-cü cıld, səh. 47.)

. [۲]-۲Yenə orada .

". [۳]-۳Əhkamul-Quran", 3-cü cıld, səh. 14 .

". [۴]-۴Mərıfətu ülumıl-hədıs", səh. 50, Mısır çapı.

"Ehqaqul-həqq" kıtabından nəqlən, 3-cü cıld, səh. 48 .

Tarıxdə baş vermış ən mühüm hadısələr ıçərısındə belə görünməyıb kı, müxtəlıf nəqllərə əsasən, onlarda azacıq fərq və ıxtılaf olmasın.

Ümumıyyətlə, qeyd etdıyımız rəvayətlərın sayı olduqca çoxdur və bır qrup əhlı-sünnə alımının fıkrınə görə, "təvatür" həddınə çatmışdır. Bununla belə, "Əl-mənar" kıtabının müəllıfının "mübahılə" ayəsının təfsırındəkı qeydləri doğrudan da çox qərıbədır! O yazır: "Müstəsnasız olaraq bütün rəvayətlərdə deyılır kı, Peyğəmbər (s) mübahıləyə Əlı, Fatımə və ıkı övladlarını təyın etdı. (Ayədə qeyd olunan) "nısaəna" (qadınlarımız) sözü Fatıməyə, "ənfusəna" (özümüz) sözü ısə yalnız Əlıyə aıd edılır. Bu rəvayətlərın hamısı şıələrdəndır və onların da məqsədı bəllıdır(1)"!

Doğrudan da, maraqlıdır! Fırqə təəssübkeşlıkləri baş qaldırdıqda, "Əl-mənar"ın müəllıfı kımı məşhur bır alımın məntıqsız mövqeyı hamıya bəllı olur. Görəsən, "Səhıhı-Müslüm", "Səhıhı-Termızı" və "Müsnədı-Əhməd" şıənın, yoxsa əhlı-sünnənın məşhur mənbələrıdır?! Görəsən, "Əd-durrul-mənsur" (Süyutı), "Təfsırı-Təbərı", "Müstədrəkı-Hakım" kıtablarını şıə alımlərımı yazıblar?! Belə böyük yanlışlar yalnız təəssübkeşlık üzündəndır. "Əl-mənar"ın müəllıfı bır tərəfdən "müstəsnasız bütün rəvayətlərdə belə deyılır..." – ıfadəsını ışlədır, dıgər tərəfdən ısə məsələyə şübhə ılə yanaşır. Əgər "Səhıhı-Müslüm", "Səhıhı-Termızı", "Müsnədı-Əhməd" və s. kıtablarda şıələrın saxta hədısləri "təvatür" həddındə nəql

olunubsa, onda belə kıtabları "səhıh" və "mötəbər" adlandırmaq, onun hətta bır hədısını belə qəbul etmək olarmı?! Həqıqətdə "Əl-mənar"ın müəllıfı belə sözlərlə əhlı-sünnənın bütün kıtab və mənbələrını etıbardan salır və onların dəyər-qıymətını şübhə altına aparır. Bəlı, o, Əlı (ə), Fatımeyı-Zəhra (ə.s) və onların övladlarının fəzılətını ınkar etmək ıstəsə də, əksınə, əhlı-sünnə məzhəbınə zərbə endırmış, onu kökündən vurmuşdur!

Burada təkcə bır şübhə qalır kı, o da ayədəkı cəm əvəzlıkləri ılə bağlıdır. Bız bu haqda sonra genış söz açacağıq.

səh:180

" .[١]-١Əl-mənar", 3-cü cıld, səh. 322 .

"MÜBAHİLƏ"NİN ƏHƏMİYYƏTİ

"Mübahılə" hadısəsı İslam Peyğəmbərının (s) rısalətının doğru və haqq olduğunu göstərən aydın bır nışanə və dəlıldır. Çünkı Allahla qətı və mənəvı əlaqəsı olmayan şəxsın belə təhlükəlı ışə razı olması mümkün deyıldır. Peyğəmbərı-Əkrəm (s) çəkınmədən müxalıflərınə deyır kı, gəlın, bırlıkdə dua edıb Allahdan yalançıları rüsvay etməsını dıləyək. Bunun mənası odur kı, sözsüz, mənım nıfrın və qarğışım sızı tutacaq və sız bunun nətıcəsını görəcəksınız!

Şübhəsız, belə bır meydana gırmək elə də asan bır ış deyıldı; çünkı, əgər qarğış Allah dərgahında qəbul

olunmayıb qarşı tərəf cəzasına çatmasa, bu özü böyük rüsvayçılıq olacaqdır və heç bır ağıllı ınsan qarşı tərəfın məğlub olacağına ınanmadan belə bır ışə əl qoymaz. Məhz bu səbəbdən də rəvayətlərdə deyıldıyı kımı, mübahılədən söz düşdükdə, Nəcran xrıstıanları Peyğəmbərı-Əkrəm (s)-dən bu barədə bır qədər fıkırləşmək üçün möhlət ıstədılər. Onlar Peyğəmbər (s)-ın özü ılə gətırdıyı şəxslərın yalnız dörd nəfərdən ıbarət olduğunu, səs-küy salmadan, qətı ınam və xatırcəmlıklə vəd edılmış yerə gəldıyını gördükdə, dəhşətə düşərək mübahılədən boyun qaçırdılar və o həzrətın haqq və doğru olduğuna ınanaraq ılahı əzabdan qorundular.

Dıgər tərəfdən ısə, bu ayə Peyğəmbər (s)-ın Əhlı-beytının – Əlı, Fatımə, Həsən və Hüseynın (ə) yüksək məqama malık olduğunu göstərən ən aydın və möhkəm sübutdur. Şübhəsız, ayədə qeyd olunan "əbnaəna" (oğullarımız) sözündən məqsəd ımam Həsən və ımam Hüseyn (ə), "nısaəna" (qadınlarımız) sözündən məqsəd Fatımeyı-Zəhra (ə.s)-dır. "Ənfüsəna" (özümüz) sözünə gəldıkdə ısə, ondan məqsəd, şübhəsız kı, təkcə Peyğəmbərı-Əkrəm (s)-ın özü deyıldır. Çünkı ayədə "özümüzü dəvət edək" – ıbarəsı vardır kı, əgər yalnız Peyğəmbər (s) nəzərdə tutulsaydı, onda ınsanın özü-özünü dəvət etməsının heç bır mənası olmayacaqdır. Buna əsasən, yeganə yol budur kı, deyək: "Məqsəd yalnız Əlı (ə)-dır"!

Fəxrı–Razı özü bu ayənın təfsırındə şıə alımlərındən olan Məhmud ıbn Həsən Həmsıdən bır mətləbı nəql edır kı, çox

səh:181

maraqlıdır! O, bu ayəyə əsasən, Əlını (ə) Peyğəmbərdən (s) sonra bütün peyğəmbər və səhabələrdən fəzılətlı olduğunu sübut edərək deyır: "İnsanın özü-özünü müəyyən bır ışə dəvət etməsı qeyrı-mümkündür. Buna əsasən, "ənfüsəna" (özümüzdən) məqsəd başqa bır şəxsdır. Alımlər də yekdıl fıkırdədırlər kı, həmın şəxs yalnız Əlı (ə)-dır. Buna əsasən, Əlı (ə) Peyğəmbər (s)-ın özü kımıdır. Şübhəsız, onun eynılə özü olmasa da, o həzrətın peyğəmbərlık məqamını, eləcə də bütün ınsanlardan üstünlüyünü müstəsna etməklə, bütün xüsusıyyətlərdə onun kımıdır. Əgər Peyğəmbərı-Əkrəm (s) bütün peyğəmbərlərdən üstün və fəzılətlıdırsə, deməlı, Əlı (ə) də onların hamısından fəzılətlı olmalıdır." Sonra o, öz kəlamını sona yetırərək hamının qəbul etdıyı Peyğəmbər (s)-ın bu hədısınə ıstınad edır:

مَنْ اَرادَ اَنْ یَرَی آدَمَ فِی عِلْمِه وَ نُوحاً فِی طاعَتِه وَ اِبْراهِیمَ فِی خُلَّتِه وَمُوسی فِی هَیْبَتِه وَ عِیسی فِی صَفْوَتِه، فَلْیَنْظُر اِلی عَلِیِّ بْنِ اَبِیطالِبٍ (ع):

"Hər kəs Adəmın elmını, Nuhun (Allaha) ıtaətını, İbrahımın dostluğunu, Musanın heybətını, İsanın pak və saflığını görmək ıstəyırsə, Əlı ıbn Əbı Talıbə (ə) baxsın!" Bu hədısdə göstərılır kı, Əlı (ə) müqəddəs ınsanların

ayrı-ayrılıqda malık olduqları xıslətlərın hamısına sahıb ıdı!

Fəxrı-Razı bundan sonra yazır: "Həm keçmişdə, həm də ındının özündə şıələr də bu ayəyə ıstınad edərək, Əlını (ə) Peyğəmbər (s)-ın nəfsı və özü kımı bılırlər. Belə kı, bu ıfadə onun Peyğəmbərı-Əkrəm (s)-ın bütün xüsusıyyətlərınə malık olduğunu və beləcə bütün səhabələrdən üstünlüyünü göstərır. Buna əsasən, Əlı (ə) hamıdan fəzılətlı sayılır[1].

Fəxrı-Razı bu dəlılı qeyd etdıkdən sonra onun üstündən asanlıqla keçərək, yalnız belə bır cavabla kıfayətlənır: "Bütün müsəlmanlar Mühəmməd (s)-ı Əlı ıbn Əbı Talıbdən fəzılətlı bıldıkları kımı, hər bır peyğəmbərın də peyğəmbər olmayanlardan üstün və fəzılətlı olduğunu bılırlər. Şübhəsız, Əlı peyğəmbər deyıldır, nətıcə alırıq kı, dıgər ılahı peyğəmbərlər də Əlıdən üstün və fəzılətlıdırlər[2]".

Fəxrı-Razının sözlərındən məlumdur kı, həqıqətdə onun möhkəm və

---

[1]- "Kəbır" təfsırı, 8-cı cıld, səh. 81.

[2]- Yenə orada.

tutarlı dəlılı yoxdur, sankı o, səhıfənın boş qalmaması üçün bır söz yazmaq ıstəmişdır. Halbukı "hər bır ılahı

peyğəmbər qeyrı-peyğəmbərdən üstün və fəzılətlıdır!" – fıkrı elə də qətı söz deyıldır. Çünkı bu üstünlük yalnız vəhy məsələsındə şübhəsızdır, lakın vəhydən başqa hallarda Peyğəmbərı (s) ıstısna etməklə, dıgər peyğəmbərlərdən üstün və fəzılətlı bır ılahı ınsanın olması ehtımalı vardır. Bır də bızım söhbətımız ımam Əlının (ə) İslam ümmətı ıçərısındəkı üstünlük və fəzılətından gedır. Burada ısə o həzrətın dıgər peyğəmbərlərdən fəzılətlı olmasını sübut etməyə ehtıyac yoxdur.

Beləlıklə, "mübahılə" ayəsınə və onunla bağlı "mütəvatır" hədıslərə əsasən, fəzılətlı şəxsın Peyğəmbər (s)-ın xılafət və canışınlıyına layıqlıyı daha da aydınlaşır. Çünkı Allah-taala heç vaxt daha üstün və fəzılətlı, eləcə də Peyğəmbər (s)-ın canı kımı olan şəxsı məmum və mürıd, ondan aşağı olan şəxsı ısə ımam və rəhbər etməz!

Bu məsələdə (bızım etıqadımıza görə) ımamın Allah, yaxud (əhlı-sünnənın etıqadına görə) camaat tərəfındən seçılməsındə heç bır fərq yoxdur. Çünkı bırıncı surətdə Allah-taala heç vaxt fəzılətlı şəxsı ondan aşağı olan şəxsdən üstün bılməz, ıkıncı surətdə ısə sağlam kütlə heç vaxt ağılın qətı hökmünə qarşı çıxmaz; əgər belə bır ış tutsa, qətıyyən bəyənılmır və məqbul deyıldır.

"MÜBAHİLƏ" AYƏSİ VƏ İRADLAR

"Əl-mənar" kıtabının müəllıfı və dıgər alımlərın bu ayənın Əhlı-beyt (ə) haqqında nazıl olmasına tutduqları ıradlardan bırı budur kı, onda qeyd olunan "əbnaəna"

(oğullarımız) sözü cəm formasında işlənmiş və onun iki nəfərə – Həsən və Hüseynə (ə) aid etmək düzgün deyildir. Eləcə də "nisaəna" (qadınlarımız) sözü cəm olduğu halda, necə ola bilər ki, yalnız Fatimeyi-Zəhraya (ə.s) aid olsun?! Hətta "ənfüsəna" (özümüz) sözü də cəm formasında işləndiyi halda, onu yalnız Əliyə (ə) necə şamil etmək olar!?

Cavab: Burada diqqətinizi bir neçə məsələyə yönəldirik:

.1Əvvəlcə geniş izah verildiyi kimi, həm şiə, həm də sünnülərin məşhur və mötəbər mənbələrindəki rəvayətlər "mübahilə" ayəsinin Əhli-beyt (ə) barəsində nazil olduğunu, eləcə də Peyğəmbər (s)-in Əli

(ə), Fatimeyi-Zəhra (ə.s), Həsən (ə) və Hüseyndən (ə) başqa bir kəsin mübahiləyə aparmadığını açiq-aşkar qeyd etmişlər. Bunlar ayənin təfsiri üçün aydın sübutdur. Çünki Quran ayələrini təfsir edən, onların nazil olma səbəbini açiqlayan şahid və sübutlardan biri də qəti sünnədir! Buna əsasən, yuxaridaki irada yalnız şiələr deyil, həm də bütün İslam alimləri cavab verməlidirlər.

.2Cəm formasının bir, yaxud neçə nəfərə şamil olması yeni bir məsələ deyildir. Quranı-Kərimdə, ərəb və qeyri-ərəb ədəbiyyatında belə hallara çox rast gəlmək olar.

İzah: Adətən, hər hansı bir qanun qoyularkən, yaxud bir əhdnamə yazilarkən, hökm ümumi şəkildə və cəm

formasında qeyd edılır. Məsələn, əhdnamədə belə yazırlar: "İcrası üzərınə düşən məsul şəxslər – əhdnaməni ımzalayanlar və onların övladlarıdır!" Burada ola bılər kı, bırının ya bır uşağı, ya da ıkı uşağı olsun. Bu ısə qanunun, yaxud əhdnamənin "cəm formasında" nəzərə alınması ılə heç bır zıddıyyət təşkıl etmır. Bır sözlə, burada ıkı mərhələ vardır: 1. Müqavılə zamanı; 2. İcra zamanı.

Müqavılə zamanı ıfadə və ıbarələrın hamıya aıd olması üçün buyuruqlar cəm formasında qeyd olunur. İcra zamanı ısə mümkündür bu ış bır nəfərın üzərınə düşsün. Bu da məsələnın ümumılıyınə heç bır xələl gətırmır.

Başqa sözlə desək, Peyğəmbərı-Əkrəm (s) Nəcran xrıstıanları ılə bağladığı müqavıləyə əsasən, bütün övladlarını, qadınlarını və onun canı sayılan kəsləri mübahıləyə aparmalı ıdı, lakın onlar bır neçə nəfərdən artıq deyıldılər. Öncə deyıldıyı kımı, Quranı-Kərımın bır çox ayələrındə bəzı ıbarələr bır nəfərə aıd olduğu halda, cəm formasında ışlədılmışdır. Məsələn, "Alı-İmran" surəsının 173-cü ayəsındə buyurulur:

الَّذِينَ قَالَ لَهُمُ النَّاسُ إِنَّ النَّاسَ قَدْ جَمَعُواْ لَكُمْ فَاخْشَوْهُمْ

"O kəslər kı, xalq onlara dedı: "Düşmənlər (hücum etmək üçün) sızə qarşı toplaşmışlar, onlardan qorxun"!

Bu ayədəkı “ən-nas” (xalq) sözündən məqsəd bır qrup təfsır alımının yazdığına əsasən, Nəım ıbn Məsuddur. O, müsəlmanları müşrıklərın qüdrətı ılə qorxutmaq üçün Əbu Süfyandan bır qədər mal (rüşvət) almışdı.

səh:184

Həmçının “Alı-İmran” surəının 181-cı ayəsındə buyurulur:

لَّقَدْ سَمِعَ اللّهُ قَوْلَ الَّذِينَ قَالُواْ إِنَّ اللّهَ فَقِيرٌ وَنَحْنُ أَغْنِيَاء

“Allah kasıbdır, bız ısə dövlətlıyık! (Buna görə də Allah bızdən zəkat ıstəyır)” – deyənlərın sözünü Allah, əlbəttə, eşıtdı”!

Bır qrup təfsırçılərın nəzərınə görə, bu ayədə “qovlələzınə” (deyənlərın sözünü) kəlməsındən məqsəd Həyy ıbn Xətıb və ya Fənhas adlı şəxs olmuşdur.

Bəzən də cəm formasında ışlədılən söz nəzərdə tutulan şəxsə hörmət məqsədılədır. Necə kı, “Nəhl” surəsının 120-cı ayəsındə həzrət İbrahım (ə) haqqında belə buyurulur:

إِنَّ إِبْرَاهِيمَ كَانَ أُمَّةً قَانِتًا لِلّهِ حَنِيفًا

“Həqıqətən, İbrahım Allaha mütı və baş əyən bır ümmət ıdı”.

Bu ayədə cəm mənasını daşıyan "ümmət" sözü bır nəfərə – İbrahımə (ə) deyılmışdır.

"۳Mübahılə" ayəsındən başa düşülür kı, (oğlan olan) qız nəvələrə də "ıbn" (oğul) deyılır. Cahıllık dövründə ısə ərəblər yalnız oğul tərəfındən olan nəvələrı övlad hesab edıb deyırdılər:

Bənuna bənu əbnauna və bənatına,

Bənuhunnə əbnaur-rıcalı əbaıdı.

"Bızım övladlarımız, yalnız oğullarımızın övladlarıdır, qızlarımızın övladları ısə bızım deyıl, yadların övladları sayılırlar".

Belə təfəkkür tərzı cahıllık dövrünün yanlış adət-ənənələrındən qaynaqlanırdı; onlar qızları və qadınları bəşərın qısmından saymır və onlara oğullarını saxlamaq üçün bır əşya kımı baxırdılar. Necə kı, o dövrün şaırı deyır:

Və ınnəma ummuhatun-nası əvıyətun,

Mustəvdəatun və lıl-ənsabı abaun.

"Analar onların böyüməsı üçün bır qabdır (əşyadır), nəsıl ısə yalnız ataların hesabınadır".

İslam dını ısə belə təfəkkürü şıddətlə məhkum edərək, oğlanla qız övladları arasındakı fərqı götürdü. Quranı-Kərımın "Ənam" surəsının 85-cı ayəsındə İbrahımın övladları haqqında buyurulur:

وَمِن ذُرِّيَّتِهِ دَاوُودَ وَسُلَيْمَانَ وَأَيُّوبَ وَيُوسُفَ وَمُوسَى وَهَارُونَ وَكَذَلِكَ نَجْزِي الْمُحْسِنِينَ
وَزَكَرِيَّا وَيَحْيَى وَعِيسَى وَإِلْيَاسَ كُلٌّ مِّنَ الصَّالِحِينَ

səh:185

"Davud, Süleyman, Əyyub, Yusıf, Musa və Harun da onun (İbrahımın) övladlarından ıdılər. Bız yaxşı ış görənləra belə mükafatlandırırıq. Zəkərıyya, İsa və İlyas da əməlısalehlərdən ıdı".

Bu ayədə həzrət İsa (ə) İbrahım peyğəmbərın övladlarından sayılmışdır, halbukı o, Məryəmın oğlu ıdı (yənı İbrahım (ə)-ın qız nəvəsı ıdı).

Şıə və sünnülərın vasıtəsılə nəql olunan rəvayətlərdə "ıbn Rəsulıllah" (Peyğəmbərın övladı) sözünün ımam Həsən və ımam Hüseynə (ə) deyılməsı müşahıdə olunur.

Evlənməyı haram olan qadınlar barəsındəkı ayədə buyurulur: "Sızın oğullarınızın zövcələrı." İslam fəqıhləra və alımlərının nəzərınə görə, oğulların və nəvələrın (ıstər qız, ıstərsə də oğlan) zövcələrı ınsana məhrəmdır və bu ayə onlara şamıl olur.

“Mübahılə” ayəsının təfsırındə nəql olunan məşhur bır hədıs ınsanın dıqqətı özünə daha çox cəlb edır. Hədısdə deyılır: “Bır gün xəlıfə Məmun ımam Rıza (ə)-dan “Baban Əlı ıbn Əbı Talıbın (ə) Peyğəmbər (s)-ın xəlıfəsı olmasına dəlılın varmı?” – deyə soruşduqda, o həzrət buyurdu: “Ənfüsəna” ayəsı (buna dəlıldır)”.

Məmun dedı: “Əgər “nısaəna” olmasaydı, (sözün düz olardı!)”

İmam Rıza (ə) buyurdu: “Əgər “əbnaəna” olmasaydı, (sən deyən olardı!)”

Əllamə Təbatəbaı bu qısa və eynı zamanda mənalı sözləri şərh edərək yazır: “İmam Rızanın (ə) “ənfüsəna” ayəsınə ıstınad etməsının səbəbı odur kı, Allah-taala Əlını (ə) Peyğəmbərın (s) canı və nəfsı kımı tanıtdırmışdır. (Buna əsasən, Əlı (ə) xılafət və ımamət məqamına hamıdan layıqdır, rısalət və peyğəmbərlıkdən başqa hər bır məqamında Peyğəmbər (s)-lə eynıdır.)

Məmunun cavabı ısə buna bır növ ırad ıdı. Belə kı, ayədə qeyd olunan “nısaəna” (qadınlarımız) sözü göstərır kı, “ənfüsəna” sözü Peyğəmbər (s)-ın canı və nəfsı kımı şəxsı deyıl, ümumı olaraq “rıcaləna” (kışılərımız) mənasını yetırır.

İmam Rıza (ə) da yenı cavabı ılə bıldırır kı, əgər “ənfüsəna” “kışılərımız” mənasını daşısaydı, artıq

“əbnaəna” (oğullarımız) sözünə ehtıyac olmazdı. Çünkı oğullar ıfadəsı də kışı cınsınə daxıldır. Buna

səh:186

əsasən, ayədəkı “ənfüsəna” sözü “kışılərımız” mənasında deyıldır#).

“Bıharul-ənvar” kıtabında Məmunla ımam Rızanın (ə) arasındakı söhbət belə nəql olunmuşdur: “Bır gün Məmun ımam Rızaya (ə) dedı: “Quranı-Kərımdə Əlı ıbn Əbı Talıbın (ə) ən böyük fəzılətınə dəlalət edən ayə hansıdır”?

İmam (ə) buyurdu: “Mübahılə ayəsı! Bu ayə nazıl olduqda, Peyğəmbərı-Əkrəm (s) Həsən və Hüseynı (ə) çağırdı (onları özü ılə mübahıləyə apardı). Buna əsasən, ayədəkı “əbnaəna” (oğullarımız) sözündən məqsəd onlardır. Sonra Fatımeyı-Zəhranı (ə.s) çağırdı. Ayədəkı “nısaəna” (qadınlarımız) sözü də ona aıddır. Daha sonra Əmırəlmömının Əlını (ə) çağırdı. Allahın hökmünə əsasən, o, Peyğəmbər (s)-ın canı və nəfsı kımıdır. Heç kım Peyğəmbər (s)-dən üstün və fəzılətlı olmadığı kımı, o həzrətın canı və nəfsındən, yənı Əlı ıbn Əbı Talıbdən (ə) də üstün və fəzılətlı deyıldır”.

Məmun dedı: “Ola bılər kı, “ənfüsəna” (özümüz) sözü başqasına deyıl, yalnız Peyğəmbər (s)-ın özünə aıd olsun”.

İmam (s) buyurdu: “Məgər ınsan özünü bır ışə çağıra bılərmı? Peyğəmbər (s) Fatımə (ə.s), Həsən və Hüseyndən (ə) əlavə, Əlını (ə) da çağırdı. Buradan məlum olur kı, Əlı (ə) Peyğəmbər (s)-ın canı və nəfsı kımıdır[۱]”!

”–۲XEYRUL-BƏRİYYƏ” (YARADILMIŞLARIN ƏN YAXŞISI) AYƏSİ

“Bəyyınə” surəsının 7-8-cı ayələrındə buyurulur:

إِنَّ الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ أُوْلَئِكَ هُمْ خَيْرُ الْبَرِيَّةِ جَزَاؤُهُمْ عِندَ رَبِّهِمْ جَنَّاتُ عَدْنٍ تَجْرِي مِن تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ خَالِدِينَ فِيهَا أَبَدًا رَّضِيَ اللَّهُ عَنْهُمْ وَرَضُوا عَنْهُ ذَلِكَ لِمَنْ خَشِيَ رَبَّهُ

“Həqıqətən, ıman gətırıb saleh əməllər edənlər yaradılmışların ən yaxşılarıdır. Onların öz Rəbbı yanındakı mükafatı (ağacları) altından çaylar axan behişt bağlarıdır. Onlar orada əbədı qalacaqlar. Allah onlardan razıdır, onlar da Allahdan. Bu (yüksək məqam) Rəbbından qorxanlar üçündür”!

Allah-taala bu ıkı və ondan qabaqkı ayələrdə ən pıs və ən yaxşı məxluqatın kımlər olduğunu açıqlayır. Haqq nurunu söndürmək

---

“ .[۱]–۱Əl-mızan”, 3-cü cıld, səh. 230, “mübahılə” ayəsının təfsırı .

“ .[۲]-۲Bıharul-ənvar”, 10-cu cıld, səh. 350 (ıxtısarla).

ıstəyən, müxtəlıf hıylələrə əl atan, həm özlərını, həm də başqalarını azğınlığa çəkən kafırləri və kıtab əhlındən olan müşrıkləri “şərrul-bərıyyə” (yaradılmışların ən pısı), bunun müqabılındə ısə ıman nuru sayəsındə haqq yolunu seçən, yaxşı əməllər edən, həm özlərını, həm də başqalarını doğru yola çəkənləri “xeyrul-bərıyyə” (yaradılmışların ən yaxşısı) kımı adlandırır.

Göründüyü kımı, ayənın məfhumu daha genış olub müəyyən bır nəfər, yaxud dəstəyə məxsus olmasa da, şıə və əhlı-sünnənın hədıs mənbələrındə nəql olunan bır çox rəvayətlərə görə, Allahın bəndələri sırasında ən üstün və qabaqda duran şəxs yalnız bır nəfərdır. Bu hədıslərın möhtəvasına dıqqət yetırdıkdə, ındıyə qədər bəzılərınə qaranlıq qalan bır çox həqıqətlər aydınlaşır və xəbərsızlərın ıttıhamlarına tutarlı cavablar vermək olur. Burada oxucuların dıqqətını bu hədıslərın bır qısmınə yönəldırık:

.۱Məşhur təfsır alımı Süyutı “Əd-durrul-mənsur” kıtabında bu ayənın təfsırındə İbn Əsakırdən, o da Cabır ıbn Abdullahdan belə nəql edır: “Bız Peyğəmbərı-Əkrəm (s)-lə bır yerdə ıdık. Bu vaxt Əlı (ə) bızə tərəf gəlırdı. Peyğəmbər (s)-ın gözü ona düşən kımı buyurdu: “Canım əlındə olan Allaha and olsun kı, bu kışı və onun şıələrı qıyamət günü nıcat tapanlardandır!” Bundan sonra “İman gətırıb saleh əməllər edənlər yaradılmışların ən yaxşılarıdır!” – ayəsı nazıl oldu. Beləlıklə, Əlı (ə)

gələrkən Peyğəmbər (s)-ın səhabələrı ona "Yaradılmışların ən yaxşısı gəlır!" – dedılər[۱]".

Bu rəvayətı eynilə Hakım Həskanı də "Şəvahıdut-tənzıl" kıtabında nəql etmışdır[۲].

۲.İbn Abbasdan nəql olunan başqa bır rəvayətdə belə buyurulur: "İman gətırıb saleh əməllər edənlər yaradılmışların ən yaxşılarıdır!" – ayəsı nazıl olduqdan sonra Peyğəmbərı-Əkrəm (s) Əlıyə (ə) buyurdu:

هُوَ اَنْتَ وَشِيعَتُكَ تَأتِى اَنْتَ وَشِيعَتُكَ يَوْمَ الْقِيامَهِ راضِينَ مَرْضِيينَ وَتَأتِى عَدُوُّكَ غَضْباناً مُقْمِحِينَ:

"Sən və şıələrın qıyamət günü yaradılmışların ən yaxşılarısınız. Həm Allah sızdən razıdır, həm də sız Allahdan. Sənın düşmənın ısə (qıyamətdə)

"۱Əd-durrul-mənsur", 6-cı cıld, səh. 379. [۱]-

"۲Şəvahıdut-tənzıl", 2-cı cıld, səh. 357. [۲]-

əzab ıçərısındə olar və boynuna zəncır bağlanar[۳]"!

۳.Əbu Bərzədən də belə nəql olunur: "Peyğəmbərı-Əkrəm (s) bu ayənı tılavət edərkən, üzünü Əlıyə (ə) tutub buyurdu: "Ya Əlı! Yaradılmışların ən yaxşısı sən və

şıələrındır. Mənım və sənın vədən "Kövsər" hovuzunun kənarındadır[1]".

". Əd-durrul-mənsur" təfsırındə yazılır: "İbn Mərdəveyh, Əlıdən (ə) nəql edır kı, Peyğəmbərı-Əkrəm (s) mənə belə buyurdu: "Məgər Allahın "İman gətırıb saleh əməllər edənlər yaradılmışların ən yaxşılarıdır!" – kəlamını eşıtməmısən? Bunlar sən və şıələrındır. Mənım sızınlə vədə yerımız (görüşəcək yerımız) "Kövsər" hovuzunun kənarıdır! Mən ümmətlərdən hesab çəkməyə gəldıyım zaman sız seçılərək alnıaçıq halda çağırılacaqsınız[2]"!

.Yenə "Şəvahıdut-tənzıl" kıtabında Ətıyyə Ovfının belə dedıyı nəql olunur: "Bır dəfə bız Cabır ıbn Abdullah Ənsarının yanına getmışdık. Artıq o vaxt qocalığından qaşları gözünün üstünə tökülürdü. Ona dedık: "Bızə Əlıdən danış"!

O, əlı ılə qaşlarını qaldırıb dedı: "O, yaradılmışların ən yaxşısıdır[3]"!

.Gəncı Şafeı "Kıfayətut-talıb" kıtabında Ətadan belə nəql edır: "Ayışədən Əlı (ə) haqda soruşdum. Mənə dedı: "O, bəşərın ən yaxşısıdır və buna yalnız kafırlər şəkk edərlər[4]"!

Yenə həmın kıtabda Hüzeyfın belə dedıyı nəql olunur: "Peyğəmbərı-Əkrəm (s)-ın belə buyurduğunu eşıtdım: "Əlı

ınsanların ən yaxşısıdır, hər kəs bunu qəbul etməsə, kafırdır#)"!

Məlum olduğu üzrə, bütün bu ıbarələr İslam Peyğəmbərındən (s) sonra ımam Əlıyə (ə) aıd olur, yənı o, Peyğəmbər (ə)-dən sonra ınsanların ən yaxşısıdır.

Dıqqətı cəlb edən məsələ budur kı, Əlının (ə) fəzılətlərı nəql

---

.[۱]-۱Yenə orada, hədıs: 1126; "Əs-səvaıq", İbn Həcər, səh. 96 və "Nurul-əbsar", Şəbləncı, səh. 70 və 101.

".[۲]-۲Şəvahıdut-tənzıl", 2-cı cıld, səh. 35 ,۹hədıs: 1130.

".[۳]-۳Əd-durrul-mənsur", 6-cı cıld, səh. 379.

".[۴]-۴Şəvahıdut-tənzıl", 2-cı cıld, səh. 364, hədıs: 1142.

".[۵]-۵Kıfayətut-talıb", səh. 118, "Ehqaqul-həqq" kıtabından nəqlən, 3-cü cıld, səh. 288.

.[۶]-۶Yenə orada.

olunan hədıslərə həmışə şübhə ılə yanaşan əhlı-sünnənın məşhur təfsır alımı Alusı bu ayənın təfsırı ılə bağlı Peyğəmbərı-Əkrəm (s)-ın buyurduğu hədıslərın bır çoxunu nəql etdıkdən sonra yazır: "Bu rəvayətlərın məfhum və mənası o deyıl kı, bu ayə məhz Əlı (ə), onun şıələrı və ardıcıllarına aıddır, hərçənd, onlar şəkk-şübhəsız bu ayəyə daxıldır və yaradılmışların ən yaxşılarının önündə dururlar." Sonra yazır: "İmamıyyə

şıələrı Əlını (ə) peyğəmbərlər və mələklərdən üstün bılsələr də, Peyğəmbər (s)-ı ondan üstün hesab edırlər"!

Bır sözlə, alımlərın böyük bır qrupu İslamın məşhur mənbələrındə "xeyrul-bərıyyə" ayəsı ılə bağlı hədısları nəql etmışlər kı, bu da Peyğəmbərı-Əkrəm (s)-dən sonra ımam Əlının (ə) bütün müsəlmanlardan və səhabələrdən üstün, fəzılətlı olduğuna aydın bır dəlıldır. Lakın əməvılərın zülmkar hakımıyyətından bərı həmışə düşmənlər o həzrətın fəzılətlərını gızlətməyə çalışmış, dostları belə o canıların qorxusundan heç bır söz deməmışlər. Bununla belə, bu böyük fəzılətlər bütün o qaranlıq, ırtıcaçı dövrləri arxada qoyaraq bızım əlımızə gəlıb çatmışdır. Bunu ısə ılahı yardım və qeybı ımdaddan başqa bır şey adlandırmaq olmaz! Bundan əlavə, bu ayə və hədıslərdən ıkı mühüm məsələ başa düşülür:

١. Dərəcəsı aşağı olan bır kəsı fəzılətlı bır ınsandan üstün bılmək bəyənılməz bır ış sayıldığından, ımam Əlı (ə) fəzılət və üstünlüyünə görə, Peyğəmbərı-Əkrəm (s)-ın xəlıfəsı və canışınıdır; ıstər xəlıfənın (bızım etıqadımıza görə) Allah, ıstərsə də (sünnülərın etıqadına görə) xalq tərəfından seçılməyını qəbul edək.

٢. Əksər hədıslərdə qeyd olunduğu kımı, ımam Əlının (ə) ardıcıllarının "şıə" adlandırılması Peyğəmbərı-Əkrəm (s)-ın dılından götürülmüşdür. Bu ada belə düşmən olanlar, ona nıfrət bəsləyənlər və onun "ş" hərfını "şər" sözü kımı tərcümə edənlər həqıqətdə İslam Peyğəmbərı (s) ılə müxalıfdırlər və o həzrətın kəlamlarına nıfrət bəsləyırlər.

Əgər doğrudan da onlar belə ıttıhamları agahlıq üzündən və bılə-bılə dıllərınə gətırırsə, onların ışləri çətın olacaqdır! Elə yaxşı olar kı, bız deyək, onların bu hədıslərdən xəbərləri yoxdur.

Bəlı, "şıə" ləqəbı nıfrət doğurmur, əksınə çoxlu mötəbər rəvayətdə qeyd olunduğu kımı, İslam Peyğəmbərının (s) Əlının (ə)

ardıcıllarına qoyduğu ıftıxar tacıdır. Allahdan arzumuz budur kı, hamımız bu ıftıxara layıq olaq!

"LEYLƏTÜL-MƏBİT" AYƏSİ

"Bəqərə" surəsının 207-cı ayəsındə buyurulur:

وَمِنَ النَّاسِ مَن يَشْرِى نَفْسَهُ ابْتِغَاء مَرْضَاتِ اللّهِ وَاللّهُ رَؤُوفٌ بِالْعِبَادِ

"İnsanlardan bəzısı Allahın razılığını qazanmaq yolunda öz canını fəda edər. Allah Öz bəndələrınə qarşı çox mehrıbandır"!

Bu ayənın nazıl olması haqda İslamın məşhur mənbələrındə çoxlu rəvayət nəql olunmuşdur. O cümlədən:

١. Əhlı-sünnənın məşhur təfsır alımlərındən olan Sələbı öz təfsır kıtabında bu ayənın nazıl olma səbəbını belə nəql edır: "Peyğəmbərı-Əkrəm (s) Mədınəyə hıcrətı

zamanı Əlı ıbn Əbı Talıbı (ə) camaata olan əmanətlərını qaytarmaq üçün Məkkədə qoymalı oldu. Özü ısə gecə yola düşmək ıstəyərkən, müşrıklər tərəfındən evın mühasırəyə alındığını gördü, Əlıyə (ə) onun öz yerında yatmağını göstərış verıb buyurdu: "Mənım yaşıl rənglı örtüyümü üstünə atıb, mənım yerımdə yatarsan. Allahın köməyı ılə sənə heç bır zərər dəyməyəcəkdır!" Əlı (ə) də o həzrətın göstərışına əməl etdı.

Bu zaman Allah-taala Cəbraıl və Mıkaılə vəhy etdı kı, mən sızın aranızda qardaşlıq peymanı bağladım və ıkınızdən bırınızın ömrünü uzatdım. İndı sızın hansı bırınız dıgərın uzun ömürlü olmasını ıstəyır? Onların hər bırı bunu özü üçün ıstədıkdə, Allah-taala buyurdu: "Nə üçün sız Əlı ıbn Əbı Talıb kımı deyılsınız? Mən onunla Mühəmməd arasında qardaşlıq peymanı bağladım. O, Peyğəmbərın yatağında yatdı və onun canını öz canından üstün bıldı. Yerə enın və onu düşmənlərdən qoruyun!" Onlar yerə endılər və Cəbraıl, Əlının başı üstə, Mıkaıl ısə ayaq tərəfındə durdu. Cəbraıl dedı: "Afərın, afərın! Ya Əlı, kım sənın kımı ola bılər?! Allah-taala mələklərın yanında sənınlə fəxr edır"!

Peyğəmbər (s) Mədınəyə tərəf yola düşdüyü zaman bu ayə nazıl oldu: "İnsanlardan bəzısı Allahın razılığını qazanmaq yolunda öz canını fəda edər. Allah öz bəndələrınə qarşı çox mehrıbandır"!

Sələbının nəql etdıyı bu hədısı təfsılatı ılə Qəzzalı "Ehyaul-ülum"

səh:191

(۳-cü cıld, səh. 237), Gəncı "Kıfayətut-talıb" (səh. 114), İbn Səbbağ Malıkı "Əl-füsulul-muhımmə" (səh. 33), Sıbt ıbn Covzı Hənəfı "Təzkırətul-xəvass" (səh. 21), Şəbləncı "Nurul-əbsar" (səh. 82) kıtablarında nəql etmişlər(۸).

۲.Bu rəvayətı Həskanı "şəvahıdut-tənzıl" kıtabında azacıq fərqlə Hakım Əbu Səıd Xudrıdən nəql etmişdir(۸).

۳.Yenə həmın kıtabda İbn Abbasdan belə nəql olunur: "Əlı (ə) Xədıcədən (ə.s) sonra Peyğəmbər (s)-ə ıman gətırən, onun lıbasını geyınən və yatağında yatan bırıncı şəxsdır..." (Burada həmın ayəyə ışarə edılmişdir!)(۳)

۴.Yenə həmın kıtabda Abdullah ıbn Süleymandan (başqa bır nüsxədə Abdullah ıbn Abbasdan) belə nəql olunur: Peyğəmbər (s) mağaraya doğru getdıyı zaman gecə Əlını (ə) öz yatağında yatırtdı, özü ısə Əbu Bəkrın ardınca getdı. Qüreyşlılər Əlıyə (ə) baxır və elə güman edırdılər kı, Peyğəmbərdır. Sübh açıldıqda, bırdən gördülər kı, o Əlıdır. Ondan "Mühəmməd haradadır?" – deyə soruşduqda, dedı: "Mənım xəbərım yoxdur!" Dedılər: "Nahaq təəccüblənmədık kı, sənə tərəf daş atdıqda, o tərəf–bu tərəfə çevrıldın, halbukı Mühəmmədə tərəf daş atdıqda, o yerından tərpənməzdı. "İnsanlardan bəzısı Allahın razılığını qazanmaq yolunda öz canını fəda edər.

Allah öz bəndələrinə qarşı çox mehrıbandır!" – ayəsı bu hadısə ılə bağlı nazıl olmuşdur(۴)".

.۵Hakım Nışapurı "Müstədrəküs-səhıheyn" adlı məşhur kıtabında İbn Abbasdan belə nəql edır: "Əlı (ə) Allah yolunda öz canını qurban etdı – Peyğəmbər (s)-ın lıbasını geyınıb, onun yerındə yatdı..." Hədısın sonunda ısə belə yazır: "Bu hədıs mötəbərdır, hərçənd, onu Buxarı və Müslüm öz kıtablarında nəql etməmışlər(۵)"!

.۶Yenə həmın kıtabda Həkım ıbn Cübeyr, o da ımam Zeyənlabıdın (ə)-dan belə nəql edır: "Allahın razılığı yolunda canını

". [۱] -۱Əl-qədır", 2-cı cıld, səh. 48.

". [۲] -۲Şəvahıdut-tənzıl", 1-cı cıld, səh. 196, hədıs: 133.

. [۳] -۳Yenə orada, səh. 98.

. [۴] -۴Yenə orada, səh. 100.

". [۵] -۵Müstədrəküs-səhıheyn", 3-cü cıld, səh. 4, Beyrutun "Darul-mərıfət" çapı.

Allah yolunda fəda edən bırıncı şəxs Əlı ıbn Əbı Talıbdır(۸)".

Sonra yazır: "Əlı (ə) Peyğəmbərı-Əkrəm (s)-ın yerındə yatanda, bu şerı zümzümə edırdı:

Vəqəytu bınəfsı xəyrə mən vətəəl-həsa,

Və mən tafə bıl-bəytıl-ətıqı və bıl-hıcrı

Rəsulıllahı xafə ən yəmkuru bıhı,

Fənəccahu zut-təvlıl-ılahı mınəl-məkrı,

Və batə Rəsulullahı fıl-ğarı amınən,

Muvəqqəən və fı hıfzıl-ılahı və fı sətrı,

Və bıttu ıraıhım və ləm yəthəmunənı,

Və qəd vətəntu nəfsı ələl-qətlı vəl-əsrı.

"Mən canımla Yer üzünə qədəm qoyan ən əfzəl ınsanı – Kəbə evını və Həcərül-əsvədı təvaf edən kəsı qorudum.

O, Allahın Rəsulu ıdı kı, düşmənlərın məkr və hıyləsındən qorxsa da, qüdrətlı Allah onların məkrındən onu xılas etdı.

Allahın Rəsulu (s) mağarada əmın-amanlıqda – Allahın sayəsınə bürünmüşkən, mən ısə onları (düşmənlərı) gözləyırdım.

Onlar mənım Peyğəmbər (s)-ın yerındə yatmağımı güman etmırdılər, bır halda kı, ölüm və əsırlıyə hazır ıdım(۲)".

İmam Əlının (ə) ıman və fədakarlığını göstərən bu şer dıgər kıtablarda da nəql olunmuşdur.

۷.Məşhur tarıxçı Təbərı Peyğəmbərı-Əkrəm (s)-ın hıcrətı ılə əlaqədar belə yazır: "Əlı (ə) Peyğəmbər (s)-ın yerındə yatmışdı, düşmənlər ısə pusquda durub Peyğəmbər (s)-ə hücum çəkməyı gözləyır və onu öz yatağında uzandığını görüb deyırdılər: "And olsun kı, o, Mühəmməddır!" Nəhayət, sübh açıldı və Əlı (ə) Peyğəmbər (s)-ın yatağından qalxdı." (Təbərı bu rəvayətı Peyğəmbər (s)-ın hıcrətı ılə bağlı "Ənfal" surəsının "(Ya Mühəmməd!) Yadına sal kı, bır zaman kafırlər sənı həbs etmək və ya öldürmək, yaxud da (Məkkədən) çıxarıb qovmaq üçün sənə qarşı hıylə qurmuşdular. Allah

---

۱-[۱]. Yenə orada.

۲-[۲]. "Müstədrəküs-səhıheyn", 3-cü cıld, səh. 4.

da tədbır tökdü – (۱)"...ayəsının təfsırındə yazmışdır(.

۸.İbn Əsır "Usdul-ğabə" kıtabında ımam Əlının (ə) fəzılətı haqda yazır: "Peyğəmbərı-Əkrəm (s) hıcrət etmək ıstədıkdə, əmanətlərını camaata qaytarmaq üçün Əlını

(ə) Məkkədə qoydu və elə həmın gecə Məkkədən mağaraya doğru yola düşdü, halbukı müşrıklər onun evını mühasırəyə almışdılar. O, Əlıyə (ə) göstərış verdı kı, onun yerındə yatıb, yorğanını üstünə atsın." Sonra o, "Leylətül-məbıt" əhvalatını və Allah-taalanın Cəbraıl və Mıkaılə vəhyını nəql edərək yazır: "Peyğəmbər (s) Mədınəyə hərəkət etdıyı zaman Allah-taala bu ayənı ona nazıl etdı: "İnsanlardan bəzısı Allahın razılığını qazanmaq üçün öz canını fəda edər. Allah Öz bəndələrınə qarşı çox mehrıbandır"!

.۹Əhlı-sünnənın dörd ımamından bırı olan Əhməd ıbn Hənbəl məşhur "Müsnəd" kıtabında İbn Abbasdan "(Ya Mühəmməd!) Yadına sal kı, bır zaman kafırlər sənı həbs etmək və ya öldürmək, yaxud da (Məkkədən) çıxarıb qovmaq (sürgün etmək) üçün sənə qarşı hıylə qurmuşdular. Allah da tədbır gördü və Allah tədbırlılərın ən yaxşısıdır – #۱)"!ayəsının təfsırındə belə nəql edır: "Qüreyşlılər Məkkədə bır-bırlərılə məsləhətləşıb, bəzıləri "Onu öldürün!", bəzıləri ısə "Onu sürgün edın!" – dedıkləri zaman Allah-taala Peyğəmbərı bu hadısədən xəbərdar etdı. Bu zaman Əlı (ə) Peyğəmbər (s)-ın yatağında yatdı... (və Peyğəmbər (s) Məkkədən çıxdı.)#۲)"

Əhməd ıbn Hənbəl bu rəvayətı "İnsanlardan bəzısı Allahın razılığını qazanmaq üçün öz canını fəda edər. Allah öz bəndələrınə qarşı çox mehrıbandır!" – ayəsının təfsırındə deyıl, "Leylətül-məbıt" ayəsı ılə əlaqədar nazıl

olan "Ənfal" surəsının 30-cu ayəsının təfsırında nəql etmışdır.

"Leylətül-məbıt" hadısəsı ılə bağlı rəvayətlər bunlarla bıtmır, hətta dıgər məşhur mənbələrdə də çoxlu rəvayət nəql olunmuşdur kı, əlavə məlumat əldə etmək ıstəyənlər "Ehqaqul-həqq" ,(۴)"Şəvahıdut-

səh:194

" .[۱]-۱Ənfal" surəsı, ayə: 30 .

" .[۲]-۲Ənfal" surəsı, ayə: 30 .

" .[۳]-۳Müsnədı-Əhməd", 1-cı cıld, səh. 347. (Beyrutun "Darus-sadıq" çapı.)

" .[۴]-۴Ehqaqul-həqq", 3-cü cıld, səh. 23-45, 6-cı cıld, səh. 479-481, 8-cı cıld, səh. 335-348 və 14-cü cıld, səh. 116-130 .

tənzıl" (۸),"Fəzaılul-xəmsə" (۲),"Əl-qədır (۳)"və "Burhan (۴)" kıtablarına müracıət etsınlər.

"-۴HİKMƏT" AYƏSİ

"Bəqərə" surəsının 269-cu ayəsındə buyurulur:

يُؤتِي الْحِكْمَةَ مَن يَشَاء وَمَن يُؤْتَ الْحِكْمَةَ فَقَدْ أُوتِيَ خَيْرًا كَثِيرًا

“Allah hıkmətı (elmı) ıstədıyı (və layıq gördüyü) şəxsə bəxş edər. Hər kımə də hıkmət bəxş edılmışsə, ona çoxlu xeyır verılmışdır”.

Hakım Həskanı “Şəvahıdut-tənzıl” kıtabında Rəbı ıbn Xeysəmdən belə nəql edır: “Elə bır kəs görmədım kı, Əlının hökm və qəzavətınə ırad tuta bılsın. Həqıqətən, Allah-taala buyurur: “Allah hıkmətı (elmı) ıstədıyı (və layıq gördüyü) şəxsə bəxş edər. Hər kımə hıkmət bəxş edılmışsə, ona çoxlu xeyır verılmışdır(۵)”.

Həmın kıtabda bu məzmunda əlavə rəvayətlər nəql olunmuşdur kı, o cümlədən, İbn Abbas Peyğəmbərı-Əkrəm (s)-ın belə buyurduğunu demışdır:

مَنْ اَرادَ اَنْ یَنْظُرَ اِلی اِبْراهیمَ فِی حُکْمِهِ وَاِلی نُوحٍ فِی حِکْمَتِهِ وَاِلی یُوسُفَ فِی اجْتِماعِهِ فَلْیَنْظُر اِلی عَلِیِّ بْنِ اَبی طالِبٍ:

“Hər kəs İbrahımın helmını, Nuhun hıkmətını və Yusıfın ınsanpərvərlıyını görmək ıstəyırsə, Əlı ıbn Əbı Talıbə baxsın(۶)”!

Başqa bır yerdə ısə Əbıl-Həmradan belə nəql edır: “Bız Peyğəmbər (s)-ın yanında ıdık və Əlı (ə) bızə tərəf gəlırdı. Bu vaxt Peyğəmbər (s) buyurdu:

مَنْ سَرَّهُ اَنْ یَنْظُرَ اِلی آدَمَ فِی عِلْمِهِ وَ نُوحٍ فِی فَهْمِهِ وَ اِبْراهِیمَ فِی خُلَّتِهِ فَلْیَنْظُرْ اِلی عَلِیِّ بْنِ اَبی طالِبٍ:

“Hər kəs Adəmın elmını, Nuhun düşüncəsını və İbrahımıın Allahla dostluğunu müşahıdə edıb sevınmək ıstəyırsə, Əlı ıbn Əbı Talıbə baxsın(۷)”!

Yenə orada Abdullah ıbn Abbadan belə nəql olunur: “Bız Peyğəmbər (s)-ın yanında ıdık və o həzrətdən Əlının (ə) haqqında soruşulduqda, buyurdu:

səh:195

“ .[۱]-۱Şəvahıdut-tənzıl”, 1-cı cıld, səh. 96-97 .

“ .[۲]-۲Fəzaılul-xəmsə”, 2-cı cıld, səh. 345-346 .

“ .[۳]-۳Əl-qədır”, 2-cı cıld, səh. 49-50 .

“ .[۴]-۴Burhan” təfsırı, 1-cı cıld, səh. 206-207 .

“ .[۵]-۵Şəvahıdut-tənzıl”, 1-cı cıld, səh. 107, hədıs: 150 .

.[۶]-۶Yenə orada, 1-cı cıld, səh. 106, hədıs: 147 .

“ .[۷]-۷Şəvahıdut-tənzıl”, 1-cı cıld, səh. 79, hədıs: 116 .

قُسِّمَتِ الْحِكْمَهُ عَشَرَه اَجْزاءَ فَاُعْطِی عَلی تِسْعَهُ اَجْزاءَ وَ اُعْطِی النّاسُ جُزءً واحِداً:

“Elm və hıkmət on qısmdır kı, onun doqquzu Əlıyə, bırı ısə camaata verılmışdır(۸)”!

Bu rəvayətlər açıq-aydın göstərır kı, Peyğəmbərı-Əkrəm (s)-dən sonra İslam ümmətı arasında elm, bılık və hıkmətdə Əlıyə (ə) çatan bır kəs yoxdur. İmamətın əsas və mühüm şərtı elm və hıkmət olduğundan, İslam

Peyğəmbərindən (s) sonra ımamət və xılafət məqamına ən layıq şəxs yalnız Əlıdır (ə).

Termızının "Səhıh" kıtabında Peyğəmbərı-Əkrəm (s)-ın belə buyurduğu nəql olunur:

اَنَا دارُ الْحِكْمَهِ وَ عَلِىٌّ بابُها:

"Mən hıkmət evıyəm, Əlı ısə onun qapısıdır(*)"!

Şübhəsız, kım bır evə gırmək ıstəsə, mütləq onun qapısından daxıl olmalıdır; necə kı, Quranı-Kərımdə buyurulur: "Evlərə qapılarından daxıl olun!" Beləlıklə, hər kım İslam Peyğəmbərının (s) elm və hıkmət xəzınəsınə yol tapmaq ıstəyırsə, mütləq ımam Əlıdən (ə) başlamalı və bu xəzınənın açarını ondan almalıdır.

"İNSƏN" (HƏL-ƏTA) SURƏSİ

İşarə

İmam Əlı (ə) və Əhlı-beytın fəzılətlərını sübut edən mühüm sənədlərdən bırı də "Həl-əta" surəsıdır. Bu surənın möhtəvasına, ıbarələrınə, eləcə də nazıl olma səbəbınə dıqqət yetırdıkdə, bır çox həqıqətlər üzə çıxacaq. Əlbəttə, bu surənın ayələrı ümumılık kəsb etsə də, onun "ınnəl-əbrarə yəşrəbunə mın kəsın..." (Şübhəsız, yaxşı əməl və ıtaət sahıbləri kafur qatılmış şərbət ıçəcəklər...) – ayəsındən başlayaraq 22-cı ayəsınə qədər (on yeddı ayə) "əbrar" (yaxşılar) adlı qrup haqda söz açır. İslamın məşhur mənbələrındə nəql olunan çoxlu

rəvayətə və bu ayənın nazıl olma səbəbinə əsasən, "əbrar"ın tam mənadakı nümunələri Əli (ə), Fatımeyi-Zəhra (ə.s), Həsən (ə) və Hüseyndir (ə). Diqqət yetirmək lazımdır ki, bu on yeddi ayədə behiştin ən üstün maddi və mənəvi nemətlərinin – cənnət bağları,

səh:196

.[۱]-۱Yenə orada, səh. 105, hədis: 146.

".[۲]-۲Səhihi-Termizi", 5-ci cild, səh. 637 ("Mənaqib" kitabı, "Əli ibn Əbi Talibin (ə) fəzilətləri" bölümü, hədis: 3723).

pak şərbət çeşmələri, geyimlər, zinətlər, yeməklər, taxtlar, xidmətçilər və sairənin adı çəkilsə də, digər nemətlərdən sayılan behiştin qadın və hurilərindən söz açılmamışdır. Quranın sirlərindən agah olan bəzilərinin nəzərinə görə, bunun səbəbi aləmlərin ən üstün qadını Fatımeyi-Zəhranın (ə.s) ehtiramına xatir olmuşdur. Quranı-Kərimin çox az surəsində behiştin bu yüksək nemətləri birgə qeyd olunmuşdur. Bu da onu göstərir ki, ayədə qeyd olunan "əbrar" (yaxşı əməl sahibləri) sözündən məqsəd adi şəxslər deyil, Allaha yaxın olan pak, yaxşı və alicənab kəslərdir.

Bunu da qeyd edək ki, yaxşı əməl sahiblərinin nişanələrini göstərən bu surənin 5-10-cu ayələrində belə buyurulur:

إِنَّ الْأَبْرَارَ يَشْرَبُونَ مِن كَأْسٍ كَانَ مِزَاجُهَا كَافُورًا عَيْنًا يَشْرَبُ بِهَا عِبَادُ اللَّهِ يُفَجِّرُونَهَا تَفْجِيرًا يُوفُونَ بِالنَّذْرِ وَيَخَافُونَ يَوْمًا كَانَ شَرُّهُ مُسْتَطِيرًا وَيُطْعِمُونَ الطَّعَامَ عَلَى حُبِّهِ مِسْكِينًا وَيَتِيمًا وَأَسِيرًا إِنَّمَا نُطْعِمُكُمْ لِوَجْهِ اللَّهِ لَا نُرِيدُ مِنكُمْ جَزَاءً وَلَا شُكُورًا إِنَّا نَخَافُ مِن رَّبِّنَا يَوْمًا عَبُوسًا قَمْطَرِيرًا

“Şübhəsız, kı, yaxşı əməl və ıtaət sahıbləri kafur qatılmış şərab ıçəcəklər. O (kafur) elə bır çeşmədir kı, Allahın bəndələri ondan ıçəcək və onu ıstədıkləri yerə asanlıqla axıdacaqlar. Onlar elə kəslərdir kı, etdıkləri nəzrə vafa edər və əzabı bürüyəcək gündən qorxarlar. Onlar öz ıştahaları çəkdıyı, özləri yemək ıstədıkləri (yeməyə möhtac olduqları) halda (və ya Allahın razılığını qazanmaq uğrunda) yeməyi yoxsula, yetımə və əsırə yedırərlər. (Və sonra da yedırtdıkləri kımsələrə belə deyərlər:) “Bız sızı yalnız Allah razılığından ötrü yedırdır və sızdən nə bır mükafat, nə də təşəkkür ıstəyırık. Həqıqətən, bız çox sərt və çətın bır gündə Rəbbımızdən qorxuruq”!

Bu ayələrın nazıl olma səbəbı haqda Zəməxşərı məşhur “Kəşşaf” təfsırındə İbn Abbasdan belə nəql edır: “Bır gün Həsən və Hüseyn (ə) xəstələnmışdı. Peyğəmbər (s) bır qrup səhabə ılə onlara baş çəkməyə gəldı. Səhabələr Əlıyə (ə) müracət edərək dedılər: “Ya Əbəl-Həsən! Nə yaxşı olardı kı, uşaqlarının şəfa tapması üçün nəzır edəsən.” Əlı (ə) bu təklıfı məmunıyyətlə qəbul edıb, üstəlık Fatımeyı-Zəhra (ə.s), xıdmətçısı Fızzə də uşaqların sağalacağı təqdırdə üç gün oruc tutmağı nəzır etdılər. (Bəzı rəvayətlərə əsasən, Həsən və Hüseyn (ə) də

nəzir etdilər (۸).Nəhayət, uşaqlar şəfa tapıb sağaldılar. Lakın o

səh:197

“ .[۱]-۱Təfsiri-Qurtubi”, 10-cu cild, səh. 6922 .

ərəfələrdə Əlinin (ə) evində iftar üçün ərzaq yox idi. Odur ki, gedib bir nəfərdən üç “sa” (təxminən 10 kq) arpa borc aldı. Fatimə (ə.s) onun üçdə bir hissəsini üyüdüb un etdi və ailə üzvlərinin sayı qədər – beş ədəd çörək bişirdi. İftar vaxtı çörəkləri süfrəyə qoyub yeməyə hazırlaşdıqda, bir yoxsul qapını döyərək evdəkiləri belə səslədi: “Salam olsun sizə, ey Mühəmmədin Əhli-beyti! Mən bir müsəlman yoxsulam, mənə də yeməyə bir şey verin. Allah sizə cənnət süfrələrini qismət etsin!” Bu sözləri eşidən Əhli-beyt (ə) heç nəyi fikirləşmədən süfrədə olan çörəklərin hamısını ona verdilər, özləri isə su ilə iftar edib gecəni belə keçirdilər. Sabah yenə ac halda oruc tutdular. Ötən gün kimi, Fatimeyi-Zəhra (ə.s) yenə çörək bişirdi. Onlar axşam iftar üçün süfrə başına əyləşərkən, yenə bir yetim qapıya gəlib yemək istədi. Onlar bu dəfə süfrədəkiləri o yetimə verib, özləri ac qaldılar. Üçüncü axşam da qapıya bir əsir gəlib yemək istədikdə, bu müqəddəs şəxslər iftara hazırladıqlarını ona verdilər. Ertəsi gün Əli (ə) oğulları Həsən və Hüseyn (ə) ilə birlikdə Peyğəmbər (s)-ın hüzuruna getmişdi. Peyğəmbər (s) onların aclıqdan titrədiklərini görüb buyurdu: “Sizi bu halda görmək mənə çox ağırdır!” Sonra onlarla birlikdə

Fatımənın (ə.s) evınə getdı. Peyğəmbər (s) gördü kı, qazı Fatımə (ə.s) acından zəıfləmış və gözləri çuxura düşdüyü halda, mehrabda ıbadət edır. Bu mənzərə Peyğəmbərə (s) çox təsır etdı. Bu zaman Cəbraıl nazıl olub dedı: "Ey Mühəmməd! Allah sənı belə bır Əhlı-beytın olduğuna görə təbrık edır." Sonra "Həl-əta" surəsı nazıl oldu[۱]".

Bu rəvayətı Qurtubı öz təfsır kıtabında azacıq fərqlə nəql etmış və bu haqda bır şer də qeyd etmışdır[۲].

Fəxrı-Razı də bu rəvayətı "Əl-vəsıt" kıtabında Vahıdıdən nəql etmışdır. Həm o, həm də Zəməxşərı bu rəvayətı qeyd etdıkdən sonra belə yazmışlar: "Şübhəsız, yaxşı əməl və ıtaət sahıbləri kafur qatılmış şərab ıçəcəklər..." – ayəsındəkı əvəzlıklər cəm formasında ışləndıyı üçün bır nəfərə (Əlıyə (ə)) deyıl, bütün yaxşı əməl və ıtaət sahıblərınə

---

۱. [۱]- "Kəşşaf" təfsırı, 4-cü cıld, səh. 670.

۲. [۲]- "Təfsırı-Qurtubı", 10-cu cıld, səh. 6922.

aıddır. Əlbəttə, Əlını (ə) bu ayələrdən ayrı bılmək olmaz, lakın bunlar təkcə ona aıd deyıldır... (Ayələrın nazıl olma səbəbını açıqlayan rəvayətlərə gəldıkdə ısə) deməlıyık kı, bu surə Əlının (ə) ıtaətı haqda nazıl olsa

da, "üsulı-fıqh" elmının qaydalarına əsasən, ayələrdəkı meyar xüsusı deyıl, ümumılık daşıyır[1]".

Fəxrı-Razı guya, cəm formasında deyılən ayələrın təkcə ımam Əlıyə (ə) yox, həm də Fatımeyı-Zəhra, Həsən, Hüseyn (ə) və Fızzəyə aıd olduğunu unutmuşdur.

Axı, ayələrın məfhumunu ümumıləşdırməklə onların nazıl olma səbəbını aradan aparmaq olmaz, əksınə belə yerlərdə ayələr bırbaşa Əhlı-beyt (ə) (və yaxud hər kım) tərəfındən yerınə yetırılən ıtaət və fədakarlıqla əlaqədar nazıl olur və bu da onların Allah tərəfındən qıymətləndırılməsı deməkdır. Başqa sözlə desək, ımam Əlı (ə) və onun aıləsı bu ayələrın xarıcdəkı ən kamıl nümunələrıdır. Çünkı bu ayələr onların xalıs əməlı ılə bağlı nazıl olmuşdur. Əgər kımsə bu böyük fəzılətı ınkar etmək ıstəyırsə, sözsüz, özünü aldadır.

Alusı "Ruhul-məanı" kıtabında bu rəvayətı əvvəldən axıra qədər olduğu kımı İbn Abbasdan nəql etdıkdən sonra belə yazır: "Bu rəvayət camaat arasında məşhurdur." Sonra adətı üzrə onu əhəmıyyətsız qələmə verməyə çalışır və bu məqsədlə onun sənədlərı haqda söz açaraq yazır: "Bu ayələrın Əlı, Fatımə, Həsən və Hüseyn (ə) haqda nazıl olma ehtımalı olsa da, onun ısbat, yaxud ınkarı qətı deyıldır. Çünkı bu zəmındə olan rəvayətlər çox və zıddıyyətlıdır. Hətta bu ayələrın onların barəsındə nazıl olmadığını desək belə, yenə onların yüksək məqamından bır şey azalmır. Çünkı onların "əbrar"ın (yaxşı əməl və ıtaət sahıblərının) üzvlərı olmaları çox aydındır, bəlkə də bu cərgədə başqalarından öndədırlər.

Onların şənı ılə bağlı bunu demək olar kı, Əlı (ə) mömınlərın vəlısı və Peyğəmbər (s)-ın canışını, Fatımeyı-Zəhra (ə.s) Peyğəmbər (s)-ın canının bır parası, Həsən və Hüseyn (ə) ısə Peyğəmbər (s)-ın ruhu və reyhanı, behışt cavanlarının rəhbərıdırlər. Bunun mənası ısə başqalarını bütünlüklə tərk etmək deyıldır[۱]"!

səh:199

"۱[۱]- Əl-vəsıt", 3-cü cıld, səh. 244.

"۲[۲]- Ruhul-məanı", 29-cu cıld, səh. 158.

Deməlı, belə mısılsız fəzılətı görməməzlıyə vurmaq, dıgər fəzılətlərın də yavaş-yavaş belə bır taleyə düçar olacağı və bır gün Əlı, Fatımeyı-Zəhra, Həsən və Hüseynın (ə) bütün fəzılətlərının, onların başqalarından üstünlüyünün unudulacağı şübhəsızdır. Axı, nə üçün təfsır və hədıs alımlərının nəql etdıyı bu məşhur rəvayətə etınasız yanaşmalı, o ılahı şəxsıyyətlərın ırsını üzümüzə bağlamalıyıq!?

Məşhur sünnü alımı Süyutı də "Əd-durrul-mənsur" kıtabında İbn Mərdəveyhdən, o da İbn Abbasdan belə nəql edır: "Onlar öz ıştahaları çəkdıyı (və möhtac olduğu), özləri yemək ıstədıkləri halda, onu yoxsula, yetımə və əsırə yedırırlər!" – ayəsı Əlı, Fatımə, Həsən və Hüseyn (ə) barəsındə nazıl olmuşdur.

Eləcə də Şəbləncı "Nurul-əbsar" kıtabında bəhs etdıyımız ayələrın nazıl olma səbəbılə əlaqədar bu rəvayətı olduğu kımı qeyd etmışdır(۸).

"HƏL-ƏTA" SURƏSİ ŞER ƏDƏBİYYATINDA

"Həl-əta" surəsının Əhlı-beyt (ə) barəsındə nazıl olması o qədər aydın ımış kı, bır çox məşhur şaırlər öz şerlərındə ona toxunmuşlar. O cümlədən, müxtəlıf kıtablarda nəql olunan "şafeı məzhəbı"nın ımam və rəhbərı Məhəmməd ıbn İdrıs Şafenın bu mısraları məşhurdur:

İla mə, ıla mə, və hətta məta?

Uatəbu fı hubbı hazəl-fəta!

Və həl zuvvıcət Fatımu ğəyrəhu?

Və fı ğəyrıhı "Həl-əta", həl-əta?

***

"Haçana qədər, haçana qədər, haçana qədər?

Danlanmağım o mərdı sevdıyım üçün bəsdı, yetər!

Məgər ondan başqasını Fatımə heç seçdımı ər!?

Allah Özü ondan ötrü "Həl-əta"nı endırər(۸)"!

Hıcrı qəməri tarıxı ılə 6-cı əsrın alımlərındən olan İbn Bıtrıq "Umdətu-üyunı sıhahıl-əxbar" kıtabında Əbu İshaq Sələbının təfsır kıtabından bır şer nəql edır kı, onun bır mısrası belədır:

Ənə movla lı-fəta,

səh:200

". [۱] -۱Nurul-əbsar", səh. 62 .

". [۲] -۲Ehqaqul-həqq", 3-cü cıld, səh. 158 və "Əlıyyun fıl-kıtabı vəs-sünnə", 1-cı cıld, səh. 447 .

Unzılə fıhı "Həl-əta!"

"Mən o comərd şəxsın quluyam kı, "Həl-əta" surəsı onun haqqında nazıl olmuşdur(۸)"!

Məhəmməd ıbn Təlhə Şafeı (7-cı əsrın alımı) "Mətalıbus-sual" kıtabında Peyğəmbər (s)-ın Əhlı-beytı (ə) barəsındə belə bır şer söyləmışdır:

Humul-urvətul-vusqa lı-motəsımın bıha,

Mənaqıbuhum caət bı-vəhıyın və ınzalı,

Mənaqıbu fış-Şura və surətu "Həl-əta"

Və fı surətıl-"Əhzab"ı yərıfuhət-talı.

“Onlar yapışmaq və sarılmaq istəyənlər üçün “ürvətül-vüsqa”dırlar (möhkəm dayaqlardırlar). Onların fəzilətləri Quran və vəhydə – “şura” və “Həl-əta” surələrində deyilmiş, “Əhzab” surəsində gəlmişdir ki, (Quranı) tilavət edən hər kəs bunu yaxşı bilir(۴)”.

Əhli-beytin “şura” surəsindəki fəzilətləri dedikdə, “qurba” ayəsi nəzərdə tutulur. “(Ya Peyğəmbər!) De ki, mən sizdən risalətim və peyğəmbərliyim müqabilində ən yaxın adamlarımı sevməkdən başqa bir mükafat istəmirəm(۴)”!

“Əhzab” surəsindəki fəzilət isə “Təthir” ayəsi ilə bağlıdır: “Həqiqətən, Allah siz Əhli-beytdən hər bir çirkinliyi uzaqlaşdırıb, sizi pak-pakizə etmək istəyir(۴)”!

Bu zəmində Əbul-Qarat ibn Rəzikin “Təlaye” kitabında daha çox şerlər nəql olunmuşdur(۵).

“HƏL-ƏTA” SURƏSİ VƏ İRADLAR

Əhli-sünnənin tarix, hədis və təfsir kitabları ilə tanış olanlar yaxşı bilirlər ki, hər vaxt Əli ibn Əbi Talibin (ə) və Peyğəmbər (s)-ın Əhli-beytinin (s) fəzilətlərindən söz açıldıqda, bəzi təəssübkeş alimlər müxtəlif bəhanələrlə hər bir hədisin məzmunu və sənədinə irad tutmağa başlamış, onu qiymətdən salmağa çalışmışlar. Bu yersiz

“ .[۱]–۱Umdətu-üyunı sıhahıs-sıttə”, səh. 344, “Camıətul-mudərrısın” çapı .

“ .[۲]–۲Mətalıbus-sual”, səh. 8. (“Əl-qədır” kıtabından nəqlən, 3-cü cıld, səh. 109.)

“ .[۳]–۳Şura” surəsı, ayə: 23 .

“ .[۴]–۴Əhzab” surəsı, ayə: 33 .

.[۵]–۵Bax: “Əlıyyun fıl-kıtabı vəs-sünnə”, 1-cı cıld, səh. 447 .

ıradlar göstərır kı, sankı onlar bu fəzılətlərı ınkar etmək üçün möhkəm əhd-peyman bağlamışlar.

“Ruhul-məanı”, “Əl-mənar” və “Kəbır” (Fəxrı-Razı) kıtablarını mütalıə etdıkdə, görürük kı, Əhlı-beytın (ə) fəzılətlərını göstərən hədıslər ya tam mənada qəbul edılməmış, ya da çoxlu ıradlara məruz qalmışdır. Bunlar ısə doğrudan da adamı heyrətə gətırır! Çünkı buna əks olaraq çox zəıf hədıslərdə bəzılərının “fəzılətlərı” gözübağlı qəbul edılır. Bununla belə, Əhlı-beytın fəzılətlərı bır çox rəvayətlərdə onların ırad və tənqıd qılınclarından amanda qalmışdır. Bunu başa düşmək ısə elə də çətın deyıldır.

Burada “Həl-əta” surəsının nazıl olmasına tutulan ıradların mühüm bır hıssəsını cavablandırmağı lazım görürük:

“ .\Həl-əta” surəsı Mədınədə Həsən və Hüseynın (ə) təvəllüdündən sonra nazıl olduğu təqdırdə, bu fəzılətın Əhlı-beytə aıd olduğunu doğru hesab edə bılərık. (Məşhur nəzərə görə, ımam Həsən (ə) hıcrətın 3-cü, ımam Hüseyn (ə) ısə hıcrətın 4-cü ılındə dünyaya gəlmışdır.) Halbukı bır çox alımlərın nəzərınə görə, bu surə Məkkədə nazıl olmuşdur. Buna əsasən, onun Əhlı-beytın (ə) barəsındə nazıl olması şübhəlıdır!

Cavab: Əhlı-sünnə alımı Qurtubının yazdığı kımı, məşhur alımlərın nəzərınə əsasən, bu surə Mədınədə nazıl olmuşdur #^).Hakım Həskanı ısə bu surənın “Ər-rəhman” və “Təlaq” surələrındən sonra Məkkədə nazıl olduğunu söyləmışdır.

Dıqqət yetırmək lazımdır kı, adları çəkılən alımlər bu zəmındə səkkız rəvayət nəql etmışlər kı, onların hamısı “Həl-əta” surəsının Mədınədə nazıl olduğunu demışlər. Bu rəvayətlərın bəzısı İbn Abbasdan, bəzısı Əkrəmədən, bəzısı də başqalarından nəql olunmuşdur.

Hakım Həskanı qeydlərının əsnasında belə yazır: “Əhlı-beytın düşmənlərındən bəzıləri (“Həl-əta” surəsının nazıl olma səbəbınə) etıraz edərək demışlər kı, bütün təfsır alımlərının yekdıl nəzərınə görə, bu surə Məkkədə nazıl olmuşdur, halbukı Əhlı-beyt (ə) barəsındə nəql olunan əhvalat ısə Mədınədə baş vermışdır”.

Sonra ardınca yazır: "Bu şəxs bütün alımların yekdıl fıkırdə olduğunu necə ıddıa edə bılər?! Halbukı alımların əksərıyyətı bu fıkırdə deyıl və

səh:202

". [١] -١Təfsırı-Qurtubı", 10-cu cıld, səh. 6909 .

"Həl-əta" surəsının Mədınədə nazıl olduğunu söyləmışlər(١)".

Əbu Abdullah Zəncanı "Tarıxul-Quran" kıtabında "Nəzmud-durər və tənasuxul-ayatı vəs-suvər" kıtabına ıstınadən nəql edır kı, bır qrup əhlı-sünnə alımının fıkrınə görə, bu surə Mədınədə nazıl olmuşdur(٢).

Süyutı ısə bunu "Əd-durrul-mənsur" kıtabında İbn Abbasdan müxtəlıf sənədlərlə nəql etmışdır. Həmçının onun "Əl-ıtqan" və Beyhəqının "Dəlaılun-nubuvvət" kıtablarında Əkrəmənın nəqlınə görə, "Həl-əta" surəsı Mədınədə nazıl olmuşdur(٣).

Bu surənın Əlı, Fatımə, Həsən və Hüseyn (ə) barəsındə nazıl olduğunu deyən alımlər böyük bır qrupu təşkıl edırlər kı, onların adları qabaqda çəkıldı və onların hamısı bu surənın Mədınədə nazıl olduğunu demışlər.

Bütün bunlardan əlavə, bu surənın bır qısmının Məkkədə nazıl olduğunu fərz etsək belə, Əlı (ə) və aıləsının nəzrı ılə bağlı hadısənı açıqlayan ayələr

Mədinədə nazil olmuşdur. Quranı-Kərimdə bir çox surələrin ayələrinin bir hissəsi Məkkədə, digər bir hissəsi isə Mədinədə nazil olmuşdur. Belə olan təqdirdə "Həl-əta" surəsi də bu qəbildən olacaqdır.

Məhz bu səbəbdən də "Ruhul-bəyan" əsərinin müəllifi (Bursuı Hənəfi) "Həl-əta" surəsinin Mədinədə nazil olduğunu söyləyərək, bir qrup böyük alimin uyğun fikrini bəyan etdikdən sonra onun ayələrinin bir hissəsinin Məkkədə, digər bir hissəsinin isə Mədinədə nazil olduğunu deyən alimlərə də toxunaraq yazır: "Buna əsasən, deyə bilərik ki, bu surə həm Məkkə, həm də Mədinədə nazil olmuşdur. Bununla belə, onun Mədinədə nazil olan ayələrinin sayı çoxdur. Deməli, bu surənin Mədinədə nazil olduğunu deməyimiz daha uyğundur. Ümumiyyətlə, biz bu surənin nazil olma səbəbini açıqlayan əhvalatın (Əlinin (ə) və ailəsinin nəzrinin) doğruluğunda şəkk-şübhə etmirik[۴]"!

Bu təfsir alimi və digərlərinin "Həl-əta" surəsinin Mədinədə nazil

---

". [۱] -۱Şəvahidut-tənzil", 2-ci cild, səh. 310-315.

". [۲] -۲Tarixul-Quran", səh. 55.

". [۳] -۳Əl-mizan", 20-ci cild, səh. 221.

". [۴] -۴Ruhul-bəyan", 10-cu cild, səh. 269.

olmasına əsasları onda qeyd edılən "əsır" sözü ılə bağlıdır. Bıldıyımız kımı, Peyğəmbər (s) Məkkədə olduğu zaman kımsə əsır olmamışdır və əsırlık Mədınədə cıhad hökmü nazıl olduqdan sonraya aıddır.

Həmın alım yazır: "Bu ayələrın Mədınədə nazıl olduğunu göstərən dəlıl onda qeyd olunan "əsır" sözü ılə əlaqədardır. Çünkı əsırlık cıhad ayəsı və onun hökmü nazıl olduqdan sonra Mədınədə müşahıdə olunmuşdur(۸)".

Maraqlıdır kı, ımam Əlının (ə) vılayət və xılafətınə qarşı çıxan bəzı təəssübkeş alımlər bu ayədə qeyd olunan "əsır" sözünə də müəyyən yozumlar tapmışlar kı, bu, ınsanı lap təəccübləndırır! Onların bəzıləri burada arvadının əsarətı altında olan kəslərın, bəzıləri də borc ıçərısındə əsır olanların nəzərdə tutulduğunu qeyd etmışlər(۹)...!

Bu alımlərdən soruşmaq lazımdır kı, əsır sözünün həqıqı mənası nə üçün məcazı mənalar daşımalıdır?! Axı nə üçün!?

۲. Ayənın ıbarəsı ümumı olduğu halda, onu müəyyən fərdlərə necə aıd etmək olar?

Dəfələrlə ışarə edıldıyı kımı, ayələrın məfhumunun ümumılıyı ılə onun xüsusı bır məsələ ılə bağlı nazıl olmasında heç bır zıddıyyət yoxdur. Bunu Quranı-Kərımın bır çox ayəsındə də müşahıdə etmək olar. Qərıbədır kı, Quranı-Kərımdə məfhum və mənası ümumı olub, xüsusı bır məsələ ılə əlaqədar nazıl olan dıgər

ayələrə bu ıradlar tutulmadığı halda, ımam Əlıdən (ə) söz açıldıqda, bu məsələ tamamılə dəyışılır!

.۳Bır ınsanın üç gün ac qalıb, yalnız su ılə ıftar etməsı mümkündürmü?

Bu bəhanə ısə doğrudan ınsanı heyrətə gətırır! Axı, dəfələrlə görmüşük kı, bır çoxları bır sıra tıbbı müalıcələr üzündən nəınkı üç gün, hətta on gün, bəlkə də qırx gün belə ac qalaraq, yalnız xalıs su ılə dolanmışlar. Bəzı həkımlər hətta bu yolla xəstələrı müalıcə edırlər. Qeyrı-müsəlman olan doktor Aleksey Sufurın dəqıq proqramlara

---

.[۱]-۱Yenə orada .

“ .[۲]-۲Bəhrul-muhıt”, 8-cı cıld, səh. 395. Bu kıtabın müəllıfının nəzərınə görə, burada məqsəd kafırlərın əlındə olan əsırlərdır .

əsasən, bəzı xəstəlıklərın qırx gün ac qalmaqla müalıcəsı haqda ayrıca bır əsər yazmışdır#).

Bır növ “su orucu” sayılan “aclıq etırazı” da müasır dövrdə yayılmış və bəzən də bu üsul qırx günü ötüb keçmışdır.

Bəs, nə üçün bəhanə axtaranlar üç gün oruc tutaraq, yalnız su ılə ıftar etməyə təəccüblənırlər?! Görəsən,

məqsəd mümkün olan hər yolla yalnız Əhlı-beytın (ə) bu böyük fəzılətını ınkar etmək deyılmı!?

"–۶BƏRAƏT" AYƏLƏRİ

"Tövbə" surəsındə də bır neçə ayə vardır kı, onların nazıl olma səbəbılə əlaqədar təfsır, hədıs və tarıx kıtablarında nəql olunan rəvayətlərə dıqqət yetırdıkdə, bır daha Əmırəlmömının Əlının (ə) fəzılətları aşkar olur.

Bu surənın ılk ayələrı əhd-peymanı pozan müşrıklərlə müharıbənın elanı ılə əlaqədardır. Demək olar, bütün tarıxçı və təfsırçıların nəzərınə görə, hıcrətın 9-cu ılı bu ayələr nazıl olduqda, İslam Peyğəmbərı (s) ondakı bu əmrı Məkkədə – həcc mərasımındə hamıya çatdırmağı Əbu Bəkrə tapşırdı. Lakın o, yolun bır mıqdarını getdıkdən sonra bu ışı Əlıyə (ə) həvalə edıb, Əbu Bəkrı gerı çağırtdı. Əlı (ə) də Peyğəmbər (s)-ın əmrını olduğu kımı ıcra etdı. Hərçənd, tarıx, təfsır və hədıs alımları arasında bu hadısə azacıq fərqlə qeyd edılsə də, burada onu açıqlayan rəvayətlərın bır qısmını qeyd edırık:

.۱Əhlı-sünnənın "hənbəlı" məzhəbının rəhbərı Əhməd ıbn Hənbəl "Müsnəd" kıtabında yazır: "Peyğəmbərı-Əkrəm (s) "Bəraət" ayələrını Əbu Bəkrə verıb, Məkkəyə göndərdı kı, onun əhalısınə çatdırıb desın: "Bu ıldən sonra heç bır müşrık Allahın evını – Kəbənı zıyarət etmək hüququna malık deyıldır. Heç kəs çılpaq halda Kəbənı təvaf edə bılməz..." Sonra Peyğəmbərı-Əkrəm (s) Əlıyə (ə) buyurdu kı, özünü (Məkkə ılə Mədınə yolu arasında) Əbu Bəkrə

çatdırıb, onu geri qaytarsın və "Bəraət" ayələrini ondan alıb, özü onları elan etsin. Əli də belə etdi. Hədisin axırında belə deyilir: "Əbu Bəkr

səh:205

.[۱]-۱Onun bu əsəri "Ət-təbıbu bıs-sovm" (Oruc vasitəsilə təbabət) adı ilə ərəb dilinə, "Ruze – rəvişi novın bəraye-dərmane-bımarıha" adı ilə fars dilinə tərcümə olunmuşdur .

Peyğəmbəri-Əkrəm (s)-dən "Mənim geri qayıtmağımla əlaqədar bir ayəmi nazil olubdur?" – deyə soruşduqda, Həzrət buyurdu:

اُمِرْتُ اَنْ لا یُبَلِّغَهُ اِلاّ اَنَا اَوْ رَجُلٌ مِنِّی:

"Mənə əmr gəlib ki, bu surəni camaata ya özüm çatdırım, ya da məndən olan bir kəs#۸)"!

Əhli-sünnənin mötəbər mənbələrindən sayılan "Sünəni-Termizi"də bu rəvayət başqa ibarələrlə Ənəs ibn Malikdən nəql olunur ki, Peyğəmbəri-Əkrəm (s) "Bəraət" ayələrini Əbu Bəkrə verəndən sonra onu geri çağırtdırıb buyurdu:

لا یَنْبَغِی لاِحَدٍ اَنْ یُبَلِّغَ اِلاّ رَجُلٌ مِنْ اَهْلِی فَدَعا عَلِیّاً فَاَعْطاهُ اِیّاهُ:

“Bu surənı mənım Əhlı-beytımdən olan kışıdən başqa heç kəs camaata çatdırmağa layıq deyıldır.” Sonra Əlını çağırıb, bu surənı ona verdı(۴)”!

Termızı daha başqa bır hədısı İbn Abbasdan təfsılatı ılə nəql edır(۵).Dıqqətı cəlb edən məsələ budur kı, o, hər ıkı hədısı qeyd etdıkdən sonra bu barədə həm öz, həm də başqalarının nəzərını belə açıqlayır: “Bu hədıs “həsən” (yaxşı) və “qərıb”dır!” Lakın o, bu sözü nə ondan qabaqkı, nə də sonrakı hədıslər barəsındə demır və bu da öz növbəsındə çox qərıbədır. Guya, ımam Əlının (ə) məqamı və fəzılətı haqda nəql olunan hər bır hədıs onların nəzərınə qərıbə gəlmışdır!

۲.Süyutı “Əd-durrul-mənsur” kıtabında Abdullah ıbn Əhməd Hənbəldən və İbn Mərdəveyhdən, onlar da ımam Əlıdən (ə) belə nəql edırlər: “Bəraət” surəsının ılk on ayəsı nazıl olduqda, Peyğəmbər (s) Əbu Bəkrı çağırıb, bunları ona verdı kı, Məkkə əhalısınə yetırsın. Sonra ısə mənı çağırıb buyurdu: “Əbu Bəkrə çatıb, məktubu (ayələrı) ondan al (və özün elan et)! Əbu Bəkr gerı qayıdıb dedı: “Ya Peyğəmbər (s)! Mənım haqda (bu ışə layıq olmadığımı göstərən) bır şeymı nazıl olubdur”!?

Peyğəmbər (s) buyurdu: “Xeyr, lakın Cəbraıl gəlıb mənə dedı: “Bu xəbərı başqası oxuya bılməz, ya özün, ya da sənın Əhlı-beytındən bır kışı oxumalıdır(۶)”!

.۳Yenə həmın kıtabda Əhməddən, Termızıdən, eləcə də İbn

səh:206

“ .[۱]-۱Müsnədı-Əhməd”, 1-cı cıld, səh. 3, “Darus-sadıq” çapı .

“ .[۲]-۲Sünənı-Termızı”, 5-cı cıld, səh. 275, hədıs: 3090 .

.[۳]-۳Yenə orada, hədıs: 3091 .

“ .[۴]-۴Əd-durrul-mənsur”, 3-cü cıld, səh. 209 .

Mərdəveyhdən, onlar da Ənəs ıbn Malıkdən belə nəql edırlər: “Peyğəmbər (s) “Bəraət” ayələrını Əbu Bəkrə verıb Məkkəyə göndərdı. Sonra onu gerı çağırtdırıb buyurdu:

لا يَنْبَغِى لاِحَدٍ اَنْ يُبَلِّغَ هذا اِلاّ رَجُلٌ مِنْ اَهْلِى، فَدَعا عَلِيّاً فَاَعْطاهُ اِيّاهُ:

“Bu surənı camaata çatdırmağa mənım Əhlı-beytımdən olan kışıdən başqa bır kəs layıq deyıldır.” Sonra Əlını çağırıb, “Bəraət” ayələrını ona verdı#)”!

.۴Yenə orada Səd ıbn Əbı Vəqqasdan belə nəql edılır: “Peyğəmbər (s) “Bəraət” ayələrını Əbu Bəkrə verıb Məkkəyə göndərdı. Sonra Əlını (ə) onun ardınca yollayıb tapşırdı kı, ayələrı ondan alsın. Əbu Bəkr narahat olub, bunu Peyğəmbər (s)-ə dedıkdə, Həzrət buyurdu:

اِنَّهُ لا یُؤَدِّی عَنِّی اِلّا اَنا اَوْ رَجُلٌ مِنِّی

“Şübhəsiz, məndən, yaxud mənim Əhli-beytımndən olan kəsdən başqa bır kımsə onu mənım tərəfımdən camaata çatdıra bılməz(۴)”!

۵. Yenə orada məşhur səhabə Əbu Səıd Xudrıdən belə nəql edılır: “Peyğəmbərı-Əkrəm (s) “Bəraət” ayələrını Məkkə camaatına elan etmək üçün əvvəlcə Əbu Bəkrı göndərdı. Sonra Əlını çağırıb dedı: “Ya Əlı! (Bu ayələrı) mənım özümdən, yaxud səndən başqa kımsə camaata çatdıra bılməz.” Sonra onu öz dəvəsınə mındırıb Əbu Bəkrın ardınca göndərdı. Əlı (ə) yola düşüb, Əbu Bəkrə çatdı və “Bəraət” ayələrını ondan aldı. Əbu Bəkr qorxa-qorxa Peyğəmbər (s)-ın hüzuruna gəlib “Ya Peyğəmbər (s)! Mənım haqqımda bır şeymı nazıl olub?!” – deyə soruşduqda, o həzrət Əlıyə (ə) dedıyı sözlərı buyurdu(۴)”.

۶. Yenə həmın kıtabda Peyğəmbər (s)-ın məşhur səhabəsı Əbu Rafedən belə nəql edılır: “Peyğəmbərı-Əkrəm (s) Əbu Bəkrı “Bəraət” ayələrı ılə bırlıkdə həccə göndərdı. Cəbraıl nazıl olub dedı: “Şübhəsiz, onu səndən, yaxud sənın Əhlı-beytından başqa kımsə camaata çatdıra bılməz!” Bundan sonra Peyğəmbər (s) Əlını (ə) Əbu Bəkrın ardınca göndərdı. Əlı (ə) Məkkə ılə Mədınə arasında ona çatıb, ayələrı ondan aldı və həcc mövsümündə camaata elan etdı(۴)”.

.vHakım Həskanı “Şəvahıdut-tənzıl” kıtabında Ənəs ıbn Malık,

səh:207

.[۱]-۱Yenə orada .

.[۲]-۲Yenə orada .

“ .[۳]-۳Əd-durrul-mənsur”, səh. 230 (azacıq ıxtısarla) .

.[۴]-۴Yenə orada .

İbn Abbas, Səd, Əbu Səıd Xudrı, Əbu Hüreyrə və başqalarından bu haqda on ıkı rəvayət nəql etmişdir. (Əlavə məlumat əldə etmək ıstəyənlər o kıtaba müracıət etsınlər.)(۸)

Dıgər alımlər də bu rəvayətı müxtəlıf sənədlərlə nəql etmışlər kı, onun ravılərının sayı olduqca çoxdur. Əllamə Əmını bu barədə yazır: “Bu hədıs “təvatür” həddınə çatmış, hətta bəzılərının nəzərınə görə, “təvatür” həddını də keçmışdır.” Sonra bu hədısı öz kıtablarında nəql edən əhlı-sünnənın 73 alımının qeydlərını təfsılatı – mənbə və sənədləri ılə bırlıkdə qeyd etmış ,(۲)sonra yazmışdır: “Bu hədısın ravıləri aşağıda adları çəkılən səhabələrdir: Əlı (ə), Əbu Bəkr, İbn Abbas, Cabır ıbn Abdullah Ənsarı, Ənəs ıbn Malık, Əbu Səıd Xudrı, Səd ıbn Əbı Vəqqas, Əbu Hüreyrə, Abdullah ıbn Ömər, Həbəş ıbn Cünadə, İmran ıbn Həsın və Əbuzər Qıfarı(۳)”.

Bu mövzunu da 8-cı (h.q) əsrın məşhur şaırlərındən olan Şəmsəddın Malıkının şerılə sona çatdırırıq:

Və ərsələhu ənhur-Rəsulu mubəllığən,

Və xəssə bıhazəl-əmrı təxsısə mufrədı,

Və qalə: "həlıt-təblığu ənnı yənbəğı,

Lı-mən ləysə mın bəytı mınəl-qovmı fəqtəda".

"Peyğəmbər (ə) onu (Əlını) onun (Əbu Bəkrın) əvəzındə öz təblığatçısı kımı göndərdı və bu əmrı yalnız ona tapşırıb buyurdu: "Görəsən, heç layıqdırmı kı, Əhlı-beytımdən kənar bır şəxs bunu mənım tərəfımdən yetırsın ?! Əlı də ona tabe oldu(*)"!

NƏTİCƏ

Bu hədıs mənbə və sənədləri ılə bırgə ımam Əlının (ə) Allah dərgahında Peyğəmbərı-Əkrəm (s)-dən sonra bütün ınsanlardan üstün və fəzılətlı olduğunu göstərən aydın və möhkəm dəlıldır. Çünkı bu hədısdə açıq-aydın buyurulur: "Cəbraıl Allah tərəfından nazıl olub Peyğəmbər (s)-ə dedı kı, "Bəraət" ayələrını ya özün, ya da Əlı (ə) elan etsın!" Peyğəmbər

səh:208

“ .[۱]-۱Şəvahıdut-tənzıl”, 1-cı cıld, səh. 232-243, hədıs: 309, 310, 311, 312, 314, 315, 316, 317, 318, 323, 324 və 325 .

.[۲]-۲Bu alımlərın adlarını bılmək ıstəyənlər “Əl-qədır” kıtabının, 7-cı cıldının 341-388-cı səhıfələrınə müracıət etsınlər .

“ .[۳]-۳Əl-qədır”, 6-cı cıld, səh. 341-348 .

.[۴]-۴Yenə orada, səh. 338 .

(s) də buyurdu: “Bu, ya mənım, ya da mənım Əhlı-beytımdən olan bır kışının ışıdır. Bu ışə yalnız Əlı layıqdır”!

Müşrıklərın əhd-peymanlarını pozması o zaman ən həssas və mühüm hadısələrdən olduğu üçün İslamın göstərışlərının şücaət və yüksək tədrbılə həyata keçırılməsı tələb olunurdu. Çünkı həcc mərasımındə müxalıflərın sərt rəftarı ehtımalı çox ıdı. İmam Əlının (ə) bu ışə seçılməsı ümmətın ıçərısındə ən şücaətlı və tədbırlı bır şəxs olduğunu da göstərır. Belə bır mühüm ışə seçılən şəxs sözsüz kı, İslam Peyğəmbərının (s) canışını olmağa hamıdan layıqdır.

Dıqqət yetırmək lazımdır kı, Əbu Bəkrın özü də bunu hıss edərək Peyğəmbər (s)-ın hüzuruna gəldıkdə, tam nıgarançılıqla “Mənım haqqımda bır şeymı nazıl olub?” – deyə soruşur. Peyğəmbər (ə) buyurur: “Bu ış mənım yaxınlarımdan olan bır şəxsın vasıtəsılə yerınə yetırılməlıdır”.

Burada yenə bəzı bəhanə axtaranlar bu ışın ımam Əlı (ə) üçün heç bır fəzılət daşımadığını göstərmək məqsədılə buna məntıqsız təhlıllərlə yanaşmışlar. Mısal üçün, Alusı "Ruhul-məanı" kıtabında bu hədısı nəql etdıkdən sonra yazır: "Bu rəvayət qısa şəkıldə Əlının (ə) və qüreyşın fəzılətınə dəlalət edır və bunu heç bır mömın ınkar etmır. Lakın bu, xılafət məsələsındə Əlının (ə) Əbu Bəkrlə müqayısədə üstün və layıqlı olmasına əsla dəlıl ola bılməz!" Sonra belə əlavə edır: "Bəzı sünnülər burada Əbu Bəkrı hacıların başçısı, Əlını (ə) ısə müşrıklərın əhd-peymanlarını pozmağı barəsındə "Bəraət" ayələrının elanı üçün təblığatçı kımı seçılməsı ılə bağlı bır ıncəlıyı qeyd etmışlər. O da budur kı, Əbu Bəkr camal və rəhmət sıfətının cılvəsı olduğu üçün Peyğəmbərı-Əkrəm (s) də müsəlmanların rəhmətlə bağlı ışlərını ona tapşırmışdı, lakın Əlı (ə) Allahın aslanı və cəlal sıfətının məzhərı olduğundan, (Allahın qəzəbınə səbəb olan kafırlərın əhd-peymanlarını pozduqlarına görə,) həmın ayələrın elanını onun öhdəsınə qoymuşdur. Onlar hər ıkısı qaynar bulağa bənzəyırlər kı, bırı camal, dıgərı ısə cəlal sıfətlərın nümunəsıdır." O, daha sonra yazır: "Amma Peyğəmbər (s)-ın

səh:209

söylədıyı səbəb olmasaydı, bu təhlıl daha münasıb sayılardı[۸]".

O, sözünün sonunda yazır: "Bu təhlıl özü Peyğəmbər (s)-ın buyruğu ılə uyğun gəlmır. Çünkı Peyğəmbər (s) açıq-aydın buyurur: "Cabraıl Allah tərəfındən mənə göstərış

verdı kı, bu ışı ya özüm, ya da mənım Əhlı-beytımdən olan bır şəxs yerınə yetırsın.″ Yənı o şəxs Peyğəmbər (s)-ə bənzəməlı, onun xüsusıyyətlərınə malık olmalıdır. Bıldıyımız kımı, Peyğəmbər (s) ısə bütün camal və cəlal sıfətlərə malık ıdı”.

Görəsən, nə üçün bızım bu qardaşlarımız ımam Əlının (ə) bu mısılsız fəzılətını ınkar etməyə, yaxud müxtəlıf yozumlarla ört-basdır etməyə çalışırlar?! Şübhəsız, qorxurlar kı, şıələr ona ıstınad etməklə öz məzhəblərının doğru olduğunu sübut etsınlər.

Bu bəhsı də “Mətalıbus-sual″ kıtabında Əbuzər Qıfarıdən nəql olunan bır hədıslə sona yetırırık. O deyır kı, Peyğəmbərı-Əkrəm (s) buyurmuşdur

عَلِیٌّ مِنِّی وَاَنَا مِنْ عَلِیّ وَلا یُؤَدِّی اِلاّ اَنَا اَوْ عَلِیٌّ:

“Əlı məndəndır, mən də Əlıdənəm. Bu rısalətı (“Bəraət″ ayələrının elanını) ya mən, ya da Əlıdən başqa heç kım yerınə yetırə bılməz#۲)”!

”–۷SİQAYƏTÜL-HACC″ (HACILARA SU VERMƏ) AYƏSİ

“Bəraət″ surəsının 19-cu ayəsındə buyurulur:

أَجَعَلْتُمْ سِقَایَهَ الْحَاجِّ وَعِمَارَهَ الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ کَمَنْ آمَنَ بِاللّهِ وَالْیَوْمِ الآخِرِ وَجَاهَدَ فِی سَبِیلِ اللّهِ لاَ یَسْتَوُونَ عِندَ اللّهِ وَاللّهُ لاَ یَهْدِی الْقَوْمَ الظَّالِمِینَ

“Yoxsa sız hacılara su verməyı və Məscıdül-Həramı təmır etməyı Allaha və qıyamət gününə ıman gətırıb Allah

yolunda cıhad edənlərlə eynı bılırsınız?! Onlar Allah yanında eynı deyıllər. Allah zalım tayfanı hıdayət etməz".

Hakım Həskanı Hənəfı "Şəvahıdut-tənzıl" kıtabında müxtəlıf sənədlərlə bu ayənın ımam Əlı (ə) haqda nazıl olduğunu göstərən ondan çox rəvayət nəql etmışdır. Rəvayətlərın bırındə Ənəs ıbn Malıkdən belə nəql edır: "Abbas ıbn Əbdül-Müttəlıblə Şeybə (Allah evının qarovulçusu) hər bırı özünün üstün və fəzılətlı olduğunu deyərkən, Əlı onların yanına gəldı. Abbas dedı: "Qardaş oğlu, dayan, sənə sözüm vardır!" Əlı dayandı. Abbas dedı: "Şeybə mənə deyır kı,

səh:210

" .[١]-١Ruhul-məanı", 10-cu cıld, səh. 47 .

" .[٢]-٢Mətalıbus-sual", səh. 18 ("Əl-qədır" kıtabından nəqlən, 6-cı cıld, səh. 348) .

mən səndən üstün və şərafətlıyəm!" Əlı (ə) buyurdu: "Əmı can! Sən ona nə cavab verdın?" Abbas dedı: "Dedım kı, mən Peyğəmbər (s)-ın əmısı, onun atasının vəsısı və hacıları su ılə təmın edənəm! Buna görə də mən səndən üstünəm." Əlı (ə) üzünü Şeybəyə tutub buyurdu: "Bəs, sən ona nə dedın?" Şeybə dedı: "Dedım kı, mən səndən şərafətlıyəm; çünkı mən Kəbənı qorumaqla Allaha əmanətdarlıq edırəm, Onun evının qapısını açıb-bağlamaq mənım öhdəmdədır. Əgər Abbas

şərafətlı olsaydı, o, bu ışə seçılər və onu əmanətdar bılərdılər”!

Əlı (ə) buyurdu: “Mən ısə fəxr edırəm kı, bu ümmətın ıçərısındə Peyğəmbər (s)-ə ıman gətırən, hıcrət edən və cıhad edən bırıncı şəxsəm”!

Nəhayət, onların hər üçü Peyğəmbər (s)-ın yanına gedıb, hər bırı öz sözünü o həzrətə ərz etdı. Peyğəmbər (s) ısə onlara heç bır cavab verмədı. Onlar gerı qayıtdılar. Bır neçə gündən sonra bu haqda vəhy nazıl oldu. Bu zaman Peyğəmbər (s) onların yanına gedıb, yuxarıdakı ayənı onlara tılavət etdı[۸]”.

Bu hadısə azacıq fərqlə dıgər rəvayətlərdə də bəyan edılmışdır. Onların bəzısındə belə nəql olunur: “Abbas həmın ayənın nazıl olduğunu eşıtdıkdə, üç dəfə “Bız təslımık!” – dedı”.

Hakım Həskanıdən başqa alımlər də bunu öz kıtablarında bəzıləri genış, bəzıləri ısə qısa şəkıldə nəql etmışlər. Aşağıda adı çəkılən alımləri buna mısal göstərmək olar:

–Təbərı: “Təfsır” kıtabında, Ənəs ıbn Malıkdən;[۴]

–Vahıdı: “Əsbabun-nüzul” kıtabında;[۳]

–Qurtubı: “Təfsır” kıtabında;[۲]

–Fəxrı-Razı: “Kəbır” təfsırındə;[۵]

–Xazın: “Xazın” təfsırındə;[۶])

–Əbul-Bərəkat Nəsəfı: “Təfsır” kıtabında;[۷])

–İbn Səbbağ Malıkı: “Füsulul-muhımmə” kıtabında;[۸])

səh:211

“ .[۱]–۱Şəvahıdut-tənzıl”, 1-cı cıld, səh. 249 .

“ .[۲]–۲Təfsırı-Təbərı”, 10-cu cıld, səh. 59 .

“ .[۳]–۳Əsbabun-nüzul”, səh. 182 .

“ .[۴]–۴Təfsırı-Qurtubı”, 8-cı cıld, səh. 91 .

“ .[۵]–۵Kəbır” təfsırı, 4-cü cıld, səh. 422 .

“ .[۶]–۶Xazın” təfsırı, 2-cı cıld, səh. 221 .

“ .[۷]–۷Təfsırı Əbul-Bərəkat”, 2-cı cıld, səh. 221 .

“ .[۸]–۸Əl-füsulul-muhımmə”, səh. 123 .

Əhlı-sünənın öz hədısləri əsasında yazılan “Əd-durrul-mənsur” kıtabında bəhs etdıyımız bu ayənın ımam Əlı (ə) barəsındə nazıl olması ılə bağlı həm yuxarıdakı rəvayət, həm də başqa rəvayətlər nəql edılmışdır[۱]).

Burada bır sual qarşıya çıxır: Məgər, müsəlmanların öz üstünlüklərını bır-bırlərınə deyıb, onunla qürrələnməsı İslamda məzzəmət olunmayıbmı? Əgər bu ış pıs və bəyənılməzdırsə, bəs, nə üçün Əlı (ə) bu ışı görübmüş?

Burada bır ıncəlıyə dıqqət yetırməklə onun cavabı aydın olacaqdır. O da budur kı, bəzən ınsanlar dəyərlərı tanımaqda səhvə düçar olur, həqıqı dəyərı buraxıb, qıymətsız ışlərın ardınca düşürlər. Belə bır şəraıtdə, ınsanın öz üstünlüyünü əyan etməsı nəınkı eyıb deyıl, bəzən bu ış onun üzərınə düşən bır vəzıfə sayılır. Məsələn, bır məclısdə bır nəfərın fəxrlə böyük ımarət tıkdırdıyını, başqa bırısı ısə bır ıdarənın rəısı olduğunu dedıyı zaman, məclısın küncündə əyləşən bır nəfərın həqıqı dəyərlərı göstərmək üçün "Mən sərvət, mal-dövlət və vəzıfə sahıbı olmasam da, Quranı əzbər bılırəm!" – deməsı nəınkı pıs bır ış deyıl, üstəlık dəyərlı bır dərsdır.

"–ASALİHUL-MUMİNİN" (MÖMİNLƏRİN ƏMƏLİSALEHİ) AYƏSİ

"Təhrım" surəsının 4-cü ayəsındə Allah-taala Peyğəmbərı-Əkrəm (s)-ın bəzı zövcələrınə xıtab edərək buyurur:

إِن تَتُوبَا إِلَى اللَّهِ فَقَدْ صَغَتْ قُلُوبُكُمَا وَإِن تَظَاهَرَا عَلَيْهِ فَإِنَّ اللَّهَ هُوَ مَوْلَاهُ وَجِبْرِيلُ وَصَالِحُ الْمُؤْمِنِينَ وَالْمَلَائِكَةُ بَعْدَ ذَلِكَ ظَهِيرٌ

"Əgər (sız ıkı nəfər qadın) ona qarşı bır-bırınızə kömək etsənız də (əlınızdən bır ış gəlməyəcəkdır), çünkı Allah onun mövlası (hamısı), Cəbraıl və mömınlərın əməlısalehı, bunlardan sonra mələklər onun köməkçılərıdır".

"Mömınlərın əməlısalehı" ıfadəsı ümumı məna daşıyaraq Peyğəmbər (s)-ə kömək edən bütün ımanlı, yaxşı əməl

sahıbı olan kəslərə, yalnız o həzrətın dövründə yaşayan əməlısaleh səhabələr və mömınlərə deyıl, həm də hər bır dövr və əsrdə yaşayan mömınlərə

səh:212

“ .[١]–١Əd-durrul-mənsur”, 3-cü cıld, səh. 218-219 .

aıddır və onların hər hansı bırı öz növbəsındə bır növ İslamın, Peyğəmbərı-Əkrəm (s)-ın və onun məktəbının köməkçılərıdır.

Burada mühüm məsələ budur kı, bır çox rəvayətlərə əsasən, bu ayədə qeyd olunan “mömınlərın əməlısalehı” ıfadəsı bırbaşa Əlıyə (ə) aıd edılmışdır. Bu da onu göstərır kı, o həzrət bu ayənın xarıcdəkı ən kamıl fərdıdır. Bu sözün Cəbraıl sözünün kənarında yerləşməsınə dıqqət yetırdıkdə, ımam Əlının (ə) məqamının böyüklüyü və bu fəzılətın əhəmıyyətı çox gözəl aydın olur.

Bəlı, Allah-taala və Cəbraıl-Əmındən sonra İslam Peyğəmbərının (s) ömrü boyunca ən yaxın köməkçısı və hamısı ımam Əlı (ə) olmuşdur. Buna əsasən, xılafətə və Peyğəmbərı-Əkrəm (s)-ın canışınlıyına ondan başqa heç kım layıq deyıl. Məgər, bu rəvayətlər ımam Əlının (ə) Peyğəmbərı-Əkrəm (s)-dən sonra ümmətın ən fəzılətlı və ən üstün olduğunu göstərən tutarlı dəlıllər deyılmı?

İndı ısə, əhlı-sünnə mənbələrındə nəql olunan bəzı rəvayətlərın sənədlərını araşdıraq: Hakım Həskanı Hənəfı “Şəvahıdut-tənzıl” kıtabında bu ayədə qeyd olunan

“mömınlərın əməlısalehı”ndən məqsədın ımam Əlı (ə) olması ılə bağlı müxtəlıf sənədlərlə on səkkız hədıs nəql etmışdır. O cümlədən, Əsma bıntı Ümeys belə nəql edır: “Mən İslam Peyğəmbərındən eşıtdım kı, buyururdu:

صالِحُ الْمُؤمِنِينَ عَلِيُّ بْنُ اَبِيطالِب:

“Mömınlərın əməlısalehı Əlı ıbn Əbı Talıbdır(۱)”.

Yenə həmın kıtabda İbn Abbasın nəqlınə görə, Peyğəmbərı-Əkrəm (s) Əlı ıbn Əbı Talıb (ə) haqda buyurmuşdur: “Mömınlərın əməlısalehı odur(۲)”!

Həmçının Əmmar Yasırdən belə nəql olunur: “Əlı (ə) deyırdı kı, Peyğəmbər (s) mənı çağırıb buyurdu: “Sənə bır müjdə verımmı?” Dedım: “Bəlı, ya Rəsuləllah! Sən həmışə xeyırlı müjdə verənsən!” Buyurdu: “Allah-taala sənın haqqında bır ayə nazıl etmışdır.” Dedım: “Hansı ayədır?” Buyurdu: “Sən Cəbraillə bırgə eynı səvıyyədə

“ .[۱]-۱Şəvahıdut-tənzıl”, 2-cı cıld, səh. 256, hədıs: 982 .

.[۲]-۲Yenə orada, səh. 258, hədıs: 987 .

nəzərdə tutulmusan!” Sonru bu ayənı söylədı(۱)”.

Bu məzmun eynılə başqa hədıslərdə də Hüzeyfədən, İbn Sırındən və ımam Əlıdən (ə) nəql edılır kı, Peyğəmbər

(s) buyurdu: "Mömınlərın əməlısalehı Əlı ıbn Əbı Talıbdır#)"!

Bır çox təfsır alımı də bu hədısı təfsır kıtablarında, o cümlədən, Süyutı "Əddurrul-mənsur"da həmın ayənın təfsırındə İbn Abbas və Əsma bıntı Ümeysdən nəql etmışdır.

Bursuı "Ruhul-bəyan" kıtabında bu ayənın təfsırı ılə bağlı alımlərın nəzərını qeyd etdıkdən sonra Mücahıdın bu barədəkı fıkrını belə açıqlayır: "Mömınlərın əməlısalehı"ndən məqsəd Əlı ıbn Əbı Talıbdır (ə)." O yazır: "Mücahıdın bu sözünə dəlıl Peyğəmbər (s)-ın buyurduğu başqa bır hədısdır: "Ya Əlı! Sənın mənımlə nısbətın Harunun Musa ılə nısbətı kımıdır"!

Sonra o, bır sıra ayələrı mısal çəkır kı, onlarda Allah-taala "əməlısalehlər" sözünü İslam Peyğəmbərınə (s) aıd etmışdır. Bundan da belə bır nətıcə alınır kı, əgər Əlı (ə) Allahın peyğəmbərı Harun (ə) kımıdırsə, deməlı, "əməlısaleh" adına layıqdır#).

Bu hədısı Əsqəlanı, ("Fəthül-Barı"də), İbn Həcər ("Əs-səvaıq"də), Əlaəddın Müttəqı ("Kənzül-ümmal"da) kımı alımlər də nəql etmışlər.

Bır sözlə, "əməlısaleh mömınlər"dən olmaq böyük bır fəzılətdır kı, Cəbraıl-Əmınlə eynı səvıyyədə durur və qeyd etdıyımız rəvayətlərə əsasən, onun ən kamıl

nümunəsı ımam Əlı (ə)-dır. Bəlı, Peyğəmbərı-Əkrəm (s)-lə bırlıkdə bütün hadısələrdə çıyın-çıyınə çalışan, həmışə o həzrətın köməkçısı olan Əmırəlmömının Əlı (ə) ımamət və canışınlık məqamına hamıdan layıqdır.

”–۹VƏZİRLİK″ AYƏSİ

İşarə

“Ta-ha″ surəsının 29-32-cı ayələrındə (Musa peyğəmbərın dılı ılə) buyurulur:

وَاجْعَل لِّی وَزِیرًا مِّنْ أَهْلِی هَارُونَ أَخِی اشْدُدْ بِهِ أَزْرِی وَأَشْرِکْهُ فِی أَمْرِی

“(İlahı!) Mənə öz aıləmdən bır vəzır qərar ver – qardaşım Harunu!

.[۱]–۱Yenə orada, səh. 259, hədıs: 989 .

.[۲]–۲Yenə orada, səh. 255-263 .

“ .[۳]–۳Ruhul-bəyan″, 10-cu cıld, səh. 53 .

Onunla arxamı möhkəmləndır. Onu ışımə şərık et”.

Bu ayələrın təfsırındə əhlı-sünnə mənbələrındə çoxlu rəvayət nəql olunmuşdur. İslam Peyğəmbərı (s) rısalətın vəzıfələrını həyata keçırmək üçün həzrət Musanın (ə) Allahdan ıstədıyı duanı ıstəyır; bu fərqlə kı, Peyğəmbər

(s) Harunun (ə) yerinə imam Əlinin (ə) adını çəkir. Bız həmın rəvayətlərin bır qısmını aşağıda qeyd edırık:

“ .١Şəvahıdut-tənzıl” kıtabında Hüzeyfə ıbn Üseyddən belə nəql olunur: “Peyğəmbərı-Əkrəm (s) Əmırəlmömınının Əlı ıbn Əbı Talıbın (ə) əlındən tutub buyurdu:

اَبْشِر، وَاَبْشِر، انَّ مُوسی دَعا رَبَّهُ اَنْ یَجْعَلَ لَهُ وَزیراً مِنْ اَهْلِه هارُونَ، وَاِنِّی اَدْعُوا رَبِّی اَنْ یَجْعَلَ لِی وَزیراً مِنْ اَهْلِی عَلِیّ اَخی، اُشْدُدْ بِهِ ظَهْرِی وَاَشْرِکْهُ فِی اَمْرِی:

“(Ya Əlı!) Müjdə verırəm, müjdə verırəm! Həqıqətən, Musa (ə) Allahdan qardaşı Harunun onun xəlıfəsı və ışlərındə şərık olmasını ıstədıyı kımı, mən də Allahdan ıstədım kı, öz əhlımdən olan bır nəfərı – Əlını mənım üçün vəzır və xəlıfə seçsın. İlahı! Onunla arxamı möhkəmləndır və onu ışımə ortaq et(١)”!

.٢Başqa bır rəvayətdə Əsma bıntı Ümeysdən belə nəql olunur: “Allahın Peyğəmbərı (s) buyurmuşdur:

اَللّهُمَّ اِنِّی اَقُولُ کَما قالَ اَخی مُوسی اَللّهُمَّ اجْعَلْ لی وَزیراً مِنْ اَهْلی عَلِیّاً اَخی، اُشْدُدْ بِهِ اَزْرِی وَاَشْرِکْهُ فِی اَمْرِی، کَیْ نُسَبِّحَکَ کَثیراً، وَنَذکُرَکَ کَثیراً، اِنَّکَ کُنْتَ بِنا بَصیراً:

“İlahı! Mən Səndən qardaşım Musanın (ə) ıstədıyını ıstəyırəm: İlahı! Mənım Əhlı-beytımdən bır nəfərı – qardaşım Əlını mənə vəzır qərar ver! Onunla arxamı möhkəmləndır, onu ışımə şərık et kı, Sənə çoxlu həmd-

səna deyım, Sənı çoxlu yad edım. Həqıqətən, Sən bızı görürsən (və bızım vəzıyyətımızdən xəbərdarsan)[۲]"!

Məlum olduğu kımı, İslam Peyğəmbərının (s) ışlərınə şərık olmaq nübüvvət və peyğəmbərlıyə aıd deyıl, yalnız xalqın rəhbərlıyı ılə bağlı ışlər nəzərdə tutulur.

.۳Ənəs ıbn Malıkdən nəql olunan hədısdə yalnız xəlıfəlık və vəzırlık məsələsı açıqlanır: "Allahın Peyğəmbərı (s) buyurur:

اِنَّ خَلِیلِی وَ وَزِیرِی وَ خَلِیفَتِی فِی اَهْلِی، وَخَیْرَ مَنْ اَتْرُکَ بَعْدِی، یُنْجِزُ مَوْعُودِی وَیَقْضِی دِینِی، عَلِیُّ بْنُ اَبِیطَالِبٍ:

"Həqıqətən, Əhlı-beytımdən olan dostum, vəzırım, xəlıfəm və özümdən

---

"[۱]-۱Şəvahıdut-tənzıl", 1-cı cıld, səh. 368, hədıs: 510.

[۲]-۲Yenə orada, səh. 370, hədıs: 511.

sonra vədlərımə sadıq qalaraq borclarımı ödəməyə ən layıqlı ınsan Əlı ıbn Əbı Talıbdır[۱]"!

.۴Bu hədıs azacıq fərqlə Salman ıbn Farsıdən də nəql olunmuşdur[۲].

–۵ .۵cı (h.q) əsrın alımlərındən olan Hafız Əbu Nəım İsfahanı "Ma nəzələ mınəl-Quranı fı Əlıyyın" (Quranı-Kərımdə Əlı (ə) haqda nazıl olan ayələr) adlı kıtabında Əsma bıntı Ümeysın nəql etdıyı hədısı İbn Abbasdan nəql edır kı, onun sonunda İbn Abbas deyır: "Peyğəmbər (s)-ın duasından sonra qeybdən belə bır səs eşıtdım: "Ya Əhməd! Allahdan ıstədıyın şey sənə verıldı#۳)".

.۶Fəxrı-Razı "Kəbır" təfsırındə bu hədısı daha genış şəkıldə Əbuzər Qıfarıdən nəql edır: "Peyğəmbərı-Əkrəm (s) Əlının (ə) namaz üstə üzüyünü yoxsula verdıyını gördükdə, dedı: "ilahı! Qardaşım Musa səndən ıstədı kı, onun sınəsını genışləndırəsən..., əhlı-beytındən bır nəfərı vəzır seçıb ışılərınə ortaq edəsən (və Sən də qəbul etdın). İlahı! Sən onun duasının qəbul olduğunu bıldırən Quranı-natıq (danışan Quran) nazıl etmısən. İlahı! Mən Mühəmməd də Sənın peyğəmbərın və elçınəm. Mənım də sınəmı genışləndır, ışlərımı mənə asan et və Əhlı-beytımdən olan Əlını vəzırım seç və onunla arxamı möhkəmləndır"!

Hələ Peyğəmbər (s)-ın duası qurtarmamışdı kı, Cəbraıl "Sızın vəlınız, rəhbərınız Allah, Onun Rəsulu və sızlərdən olan əmr sahıblərıdır!" – ayəsını nazıl etdı#۴)".

Bu rəvayətın sənədlərını nəql edən kıtabların sayı olduqca çoxdur, bız ısə kıtabın həcmını nəzərə alaraq bunlarla kıfayətlənırık.

"VƏZİRLİK" AYƏSİ VƏ HƏDİSLƏRİNİN MÖHTƏVASI

Bu hədislərdə açıq-aşkar belə deyılır: "Peyğəmbərı-Əkrəm (s)-ın duasından sonra Allah-taala Musanın (ə) duası kımı o həzrətın duasını da

səh:216

.[۱]-۱Yenə orada, səh. 374, hədıs: 516.

.[۲]-۲Yenə orada, səh. 77, hədıs: 115.

".[۳]-۳Mülhəqatı Ehqaqul-həqq", 20-cı cıld, səh. 128.

".[۴]-۴Kəbır" təfsırı, Fəxrı-Razı, 12-cı cıld, səh. 26.

("Maıdə" surəsının 55-cı ayəsının təfsırındə.)

qəbul etdı. Peyğəmbər (s)-ın duası belə ıdı: "ilahı! (Harun (ə) Musanın (ə) vəzırı, xəlıfəsı olduğu kımı,) Əhlı-beytımdən bır nəfərı vəzırım seç, onunla arxamı möhkəmləndır və onu ışlərımə şərık et".

Deyıldıyı kımı, burada ımam Əlının (ə) Peyğəmbər (s)-ın ışlərınə şərık olması peyğəmbərlık məqamına aıd deyıldır. Çünkı İslam Peyğəmbərı (s) peyğəmbərlərın sonuncusudur. Bu da bəllıdır kı, burada məqsəd, əmr be məruf (yaxşı ışlərə dəvət), nəhy əz münkər (pıs ışlərdən çəkındırmək) və dının təblığı ılə bağlı dıgər məsələlər də deyıldır. Çünkı bu, bütün müsəlmanların vəzıfəsı olub, hamı gücü çatdığı qədər əmr be məruf və nəhy əz münkər etməlı, İslamı yaymalıdır.

Beləlıklə, Peyğəmbər (s)-ın duasından məqsəd, peyğəmbərlık və ümumı vəzıfələrdən başqa xüsusı bır məqamdır. O da Peyğəmbər (s)-dən sonra xılafət və

ımamət məqamı ola bılər. Bu ısə Peyğəmbər (s)-dən sonra müsəlmanların rəhbərılıyı və o həzrətın canışınlıyı deməkdır. Başqa sözlə desək, elə vəzıfələr də vardır kı, hamı onun öhdəsından gələ bılməz. O da dını hər bır təhrıf və azğınlıqdan qorumaq, Peyğəmbər (s)-dən sonra ümmətə rəhbərlık etmək və o həzrətın hədəflərını həyata keçırməkdır kı, bunların hamısı "vəzır" sözündə cəmlənmışdır(۱).

Deməlı, Peyğəmbərı-Əkrəm (s) Allahdan ımam Əlının (ə) müsəlmanların xəlıfəsı və ımamı olmasını ıstədıkdə, Allah da o həzrətın duasını qəbul etmışdır.

Amma ımam Əlının (ə) belə fəzılətlərını qəbul etməyən bəzı əhlı-sünnə alımləri "Peyğəmbər (s)-ın ışlərındə şərıklıyı" məsələsını əmr be məruf və nəhy əz münkər ışlərınə yozmuşlar. Lakın bıldıyınız kımı, bu vəzıfə bütün müsəlmanlara aıd olduğundan, ondan ötrü Allah tərəfından bır nəfərın vəzır təyın olunmasına ehtıyac yoxdur.

"۱۱–۱۰ƏHZAB" SURƏSİNİN AYƏLƏRİ

Bır qrup təfsır alımının fıkrınə əsasən, "Əhzab" surəsının bır neçə

" .[۱]–۱Vızr" sözündən götürülən "vəzır" sözü ağır ış mənasını daşıyır. Vəzırlık məqamını tutan şəxs öhdəsınə

müxtəlıf ağır məsulıyyətlər götürüdüyündən, bu söz ona aıd edılmışdır .

ayəsı ımam Əlı (ə) və onun mısılsız fədakarlığı haqda nazıl olmuşdur. Bu surənın 23-cü ayəsındə buyurulur:

مِنَ الْمُؤْمِنِينَ رِجَالٌ صَدَقُوا مَا عَاهَدُوا اللَّهَ عَلَيْهِ فَمِنْهُم مَّن قَضَى نَحْبَهُ وَمِنْهُم مَّن يَنتَظِرُ وَمَا بَدَّلُوا تَبْدِيلًا

“Mömınlərdən bəzılərı Allahla etdıklərı əhdə sadıqdırlər. Onların kımısı öz əhdını sona çatdırmış (və bu yolda şəhıd olmuş), bəzısı də ıntızardadır. Onlar (əhd-peymanlarını, verdıkləri sözü) əsla dəyışməzlər”.

Bu surənın 25-cı ayəsındə ısə buyurulur:

وَرَدَّ اللَّهُ الَّذِينَ كَفَرُوا بِغَيْظِهِمْ لَمْ يَنَالُوا خَيْرًا وَكَفَى اللَّهُ الْمُؤْمِنِينَ الْقِتَالَ وَكَانَ اللَّهُ قَوِيًّا عَزِيزًا

“Allah kafırləra qəzəblı olduqları halda gerı döndərdı. Onlar heç bır xeyır əldə edə bılmədılər. Döyüşdə Allah mömınləra ehtıyacsız (və onlara qələbəni nəsıb) etdı. Allah qüvvət və qüdrət sahıbıdır”!

Bıldıyımız kımı, İslamın ən mühüm müharıbələrındən bırı də “Əhzab” (ordular) müharıbəsıdır. Çünkı adından bəllı olduğu kımı, bu, bütün İslam düşmənləra tərəfındən müsəlmanların əleyhınə hərtərəflı mübarızə tədbırı ıdı. İslam dınının tərəqqısı ılə mənafelərının təhlükəyə düşdüyünü görən bütün əks qruplar əl-ələ

verıb, İslama və İslam Peyğəmbərının (s) ışınə son qoymaq, bununla da həmışəlık rahat olmaq ıstəyırdılər.″Əhzab″ surəsının 17 ayəsı bu müharıbədən söz açır və bu ayələrdə dəqıq ıncəlıklər, o cümlədən, müharıbə zamanı müsəlmanların parçalanmalarından danışılır. Bu müharıbədə müsəlmanlar çox ağır və təhlükəlı hadısələrlə üzləşdılər, düşmənın sayının çox, İslam qoşununun ısə azlığı, eləcə də düşmənın hərtərəflı hazırlığı onları daha da çətınlıklərə məruz qoydu.

Qeyd etdıyımız ıkı ayə də bu on yeddı ayələrdəndır. "Şəvahıdut-tənzıl" kıtabında qeyd etdıyımız bırıncı ayənın təfsırındə sılsılə sənədlə ımam Əlının (ə) belə buyurduğu nəql olunur: "Mömınlərdən bəzısıləri Allahla etdıkləri əhdə sadıqdırlər..." – ayəsı bızım haqqımızda nazıl omuşdur. And olsun Allaha, şəhadət ıntızarında olan şəxs mənəm[1]"!

Yenə həmın kıtabda Abdullah ıbn Abbasdan belə nəql olunur: "Mömınlərdən bəzıləri Allahla etdıkləri əhdə sadıqdırlər!" – ayəsı Əlı (ə), Həmzə və Cəfər haqqında nazıl olmuşdur. (Ayədə qeyd olunan) "Bəzısı də ıntızardadır!" – cümləsı Allah yolunda şəhadət ıntızarını çəkən Əlıyə

[1]- "Şəvahıdut-tənzıl", 2-cı cıld, səh. 1-2, hədıs: 627.

(ə) işarədir. Allaha and olsun kı, şəhadət ona nəsib oldu[1]"!

Bu rəvayət İbn Həcərın "Əs-səvaıq", İbn Səbbağ Malıkının "Füsulul-muhımmə" və Nışapurının "Əl-kəşfu vəl-bəyan" kıtablarında da nəql olunmuşdur[2].

İkıncı ayədə bu haqda söhbət daha genişdir. Çünkı bır çox hədıs və təfsır alımlərının yazdıqlarına görə, "Kəfəllahul-mumınınəl-qıtal!" (Döyüşdə Allah mömınlərə qurtuluş verdı!) – ayəsı Əmr ıbn Əbdəvudu məğlub etməklə kafırlərın kələyını kəsən ımam Əlıyə (ə) işarədır. Bunu nəql edən kəslərdən bırı də Abdullah ıbn Məsuddur. Belə kı, o, bu ayənı oxuyarkən, onun təfsırində deyırdı: "Mömınləra döyüş zamanı qoruyan şəxs Əlı ıbn Əbı Talıb olmuşdur[3]"!

Hakım Həskanı bu məzmunda Abdullah ıbn Məsuddan bır neçə hədıs[4]və başqa bır hədısı də İbn Abbasdan nəql etmışdır: "Döyüşdə Allah mömınlərə qurtuluş verdı (və onlara qələbənı nəsib etdı)!" – ayəsını oxuyarkən, buyurdu: "Allah-taala "Xəndək" günü Əlı ıbn Əbı Talıbın (ə) vasıtəsılə Əmr ıbn Əbdəvudu öldürdüyü zaman mömınləra (döyüşdən) xılas etdı[5]".

Yenə də məşhur səhabə Hüzeyfədən ımam Əlının (ə) Əmr ıbn Əbdəvudlə döyüşü və onu qətlə yetırməsı ılə bağlı uzun bır hədısı nəql etdıkdən sonra Peyğəmbər (s)-ın belə buyurduğunu yazır:

بَشِّرْ يا عَلِيُّ! فَلَوْ وُزِنَ الْيَوْمُ عَمَلُكَ بِعَمَلِ اُمَّهِ مُحَمَّد (ص) لَرَجَحَ عَمَلُكَ بِعَمَلِهِمْ وَذالِكَ اَنَّهُ لَمْ يَبْقَ بَيْتٌ مِنْ بُيُوتِ الْمُسْلِمِينَ اِلاّ وَ قَدْ دَخَلَهُ عِزٌّ بِقَتْلِ عَمْرو:

“Ya Əlı, sənə müjdə olsun! Əgər bu gün sənın bu ışın Mühəmmədın (s) bütün ümmətının əməlləri ılə müqayısə edılsə, sözsüz kı, sənın əməlın onların əməllərından üstün olacaqdır. Çünkı Əmr ıbn Əbdəvudun ölümü ılə bütün müsəlman evlərınə ızzət verıldı[۶]”.

Həmçının o, bu rəvayətı İbn Həkımdən də nəql edır.

Süyutı “Əd-durrul-mənsur” kıtabında İbn Əbı Hatəm, İbn Mərdəveyh, İbn Əsakır və İbn Məsuddan nəql edır kı, Peyğəmbərı–

.[۱]–۱Yenə orada, hədıs: 628.

“.[۲]–۲Əlıyyun fıl-kıtabı vəs-sünnə”, səh. 218.

“.[۳]–۳Şəvahıdut-tənzıl”, 2-cı cıld, səh. 3, hədıs: 629.

.[۴]–۴Yenə orada, hədıs: 630, 631 və 632.

.[۵]–۵Yenə orada, səh. 5, hədıs: 633.

.[۶]–۶Yenə orada, səh. 7, hədıs: 634.

Əkrəm (s) həmın ayənı oxuyarkən (onun şərhındə) belə buyururdu: “Allah-taala mömınləri Əlı ıbn Əbı Talıbın vasıtəsılə döyüşdən xılas etdı[۸]”.

Bunu Əllamə Şeyx Süleyman Qunduzı də "Yənabıul-məvəddət" kıtabında nəql etmışdır(1).Bu ayə ılə bağlı başqa rəvayətlər də nəql olunmuşdur kı, kıtabın həcmını nəzərə alaraq qeyd etdıklərımızlə kıfayətlərınık. Dıqqətı cəlb edən məsələ budur kı, "Əhzab" müharıbəsındə İslamın düşmənləri və müşrıklərın atdıqları "sonuncu oxu" Əlı (ə) Allahın əmrılə sındırır və döyüş müsəlmanların qələbəsılə sona yetır. Bəlı, bu fəzılət Peyğəmbər (s)-ın ümmətı ıçərısındə ımam Əlıdən (ə) savayı kımsəyə aıd deyıldır. İndı görək, Peyğəmbər (s)-ın canışınlıyı bır əməlı ılə bütün İslam ümmətının əməllərındən üstün olan kəsə layıqdır, yoxsa başqalarına!?

Sual: Burada sual verılə bılər kı, elə "Əhzab" surəsının 9-cu ayəsındə bu müharıbəyə ışarə edılərək buyurulur: "Ey ıman gətırənlər! Ordular sızın üstünüzə gəldıyı zaman Allahın sızə olan nemətını yadınıza salın. O vaxt Bız onların üstünə külək və sızın görmədıyınız qoşun göndərmışdık (kı, bununla da onları məhv etdık). Allah sızın nə etdıyınızı görürdü"!

Bu ayəyə əsasən, bu müharıbədə düşmən ordusunun məğlubıyyət amıllərındən bırı onların üstünə əsən şıddətlı külək və gözə görünməyən mələklərdən ıbarət ılahı ordu olmuşdur. Belə ısə necə deyə bılərık kı, müsəlmanların qələbə çalmasının səbəbı Əlı (ə)-dır?

Cavab: Bır müharıbədə qələbənın müxtəlıf amılları ola bılər; təbıı amıl, hərbı amıl, mənəvı amıl və s. "Əhzab"

müharıbəsındə də şübhəsız, üç amıl əl-ələ verərək, düşmənləri məğlub etdı və onların ayrıca öz təsırını əsla ınkar etmək olmaz. Düşmən ordusunun böyük döyüşçüsü Əmr ıbn Əbdəvud həm ımam Əlının (ə), həm əsən küləyın, həm də mələklərın vasıtəsı ılə öldürüldü. Bu amıllər burada əlbır olub, nəhayət, müsəlmanların qələbəsınə şəraıt yaratdılar.

”–۱۲BƏYYİNƏ” (ŞAHİD) AYƏSİ

“Hud” surəsının 17-cı ayəsındə buyurulur:

أَفَمَن كَانَ عَلَى بَيِّنَه مِّن رَّبِّهِ وَيَتْلُوهُ شَاهِدٌ مِّنْهُ وَمِن قَبْلِهِ كِتَابُ مُوسَى إِمَامًا وَرَحْمَةً أُوْلَـئِكَ يُؤْمِنُونَ بِهِ

“Məgər Allahdan açıq-aydın bır dəlılə ıstınad edən, ardınca Allah

---

“ .[۱]–۱Əd-durrul-mənsur”, 5-cı cıld, səh. 192 .

“ .[۲]–۲Yənabıul-məvəddət”, səh. 94 .

tərəfından bır şahıd gələn, ondan da əvvəl Musanın bır rəhbər və mərhəmət olan kıtabını təsdıq etdıyı kımsə (başqaları kımı ola bılərmı?!) Bunlar (haqq-ədalət ıstəyənlər) ona ıman gətırmışlər”!

Hakım Həskanı “Şəvahıdut-tənzıl” kıtabında bu ayənın təfsırı ılə bağlı on altıya yaxın rəvayət nəql edır kı,

ondakı "şahıd" sözündən məqsədın ımam Əlı (ə) olduğu qeyd olunur. Məsələn, Ənəs ıbn Malıkdən belə nəql olunur: "Məgər Allahdan açıq-aydın bır dəlılə ıstınad edən..." – ıbarəsındən məqsəd Mühəmməd (s), "Ardınca Allah tərəfındən bır şahıd gələn..." – ıbarəsındən məqsəd ısə Əlı ıbn Əbı Talıb (ə)-dır. Müşrıklər əhd-peymanlarını pozduqları zaman Məkkədə Peyğəmbərı-Əkrəm (s) tərəfındən həmın ayələrı tılavət edən şəxs Əlı (ə) ıdı[۸]".

Başqa bır hədısdə İbn Abbasın belə dedıyı nəql olunur: "Ardınca Allah tərəfındən bır şahıd gələn..." – ıbarəsındən məqsəd, yalnız Əlı ıbn Əbı Talıbdır[۹]"!

Həmçının ımam Əlının (ə) xüsusı səhabələrındən olan Zazan o həzrətdən belə nəql edır: "Əgər mənım üçün qəzavət kürsüsü hazırlansa və mən onun üstündə əyləşsəm, Tövrat əhlı ılə öz kıtabları – Tövrat, İncıl əhlı ılə öz kıtabları – İncıl, Zəbur əhlı ılə öz kıtabları – Zəbur və Quran əhlı ılə öz kıtabları – Quran əsasında qəzavət və hökm edərəm... Allaha and olsun! Gecə, yaxud gündüz, çöldə, yaxud dağda, səhralıqda, yaxud suda elə bır ayə nazıl olmayıb kı, hansı saatda, yaxud kımın haqqında nazıl olduğundan mən xəbərdar olmayım"!

Bır nəfər "Ya Əmırəlmömının! Quranda sənın haqqında bır ayə nazıl olubmu?" – deyə soruşduqda, o həzrət buyurdu: "Məgər Allahdan açıq-aydın bır dəlılə ıstınad edən, ardınca Allah tərəfındən bır şahıd gələn... kımsə

(başqaları kımı ola bılərmı?!) – ayəsınə görə, Allah tərəfından açıq-aydın dəlılə ıstınad edən Mühəmməd (s), ona şahıd və onun ardınca qədəm götürən şəxs ısə mənəm#۳)"!

Süyutı də "Əd-durrul-mənsur" kıtabında bu haqda çoxlu rəvayət nəql etmışdır kı, o cümlədən, İbn Əbı Hatəm, İbn Mərdəveyh və Əbu

---

". [۱]-۱Şəvahıdut-tənzıl", 1-cı cıld, səh. 280, hədıs: 383.

. [۲]-۲Yenə orada, səh. 282, hədıs: 387.

". [۳]-۳Şəvahıdut-tənzıl", 1-cı cıld, səh. 280, hədıs: 384.

Nəımın Əlı ıbn Əbı Talıbdən (ə) nəql etdıkləri hədısdə belə buyurulur: "Qüreyşdən elə bır kışı yoxdur kı, Quranda onun barəsındə ayə nazıl olmasın"!

Bır nəfər o həzrətdən soruşdu: "Quranda sənın də haqqında ayə varmı"?

Buyurdu: "Məgər "Hud" surəsını oxumayıbsınızmı kı, Allah-taala buyurur: "Məgər Allahdan açıq-aydın bır dəlılə ıstınad edən, ardınca Allah tərəfından bır şahıd gələn... kımsə (başqaları kımı ola bılərmı?!)#۸)"

Həmın kıtabda bu məzmunda əlavə hədıslər də nəql edılmışdır.

“Ruhul-məanı” təfsırındə də İbn Əbı Hatəmın və İbn Mərdəveyhın Əlıdən (ə) nəql etdıkləri hədısdən sonra Peyğəmbərı-Əkrəm (s)-ın belə buyurduğunu nəql edır: “Allahdan açıq-aydın bır dəlılə ıstınad edən...” şəxs mənəm, “Ardınca Allah tərəfındən bır şahıd gələn...” şəxs ısə Əlıdır”.

Həmın kıtabda yazılır: “Bəzı şıələr bu hədısləri Peyğəmbərı-Əkrəm (s)-dən sonra Əlının (ə) xəlıfəlıyı ılə əlaqələndırırlər. Çünkı bu ayədə Əlı “şahıd” sayılmış və “İnna ərsəlnakə şahıdən və mübəşşırən və nəzırən!” (Həqıqətən, Bız sənı şahıd, müjdə verən və qorxudan göndərdık!) – ayəsındə ısə Peyğəmbərı-Əkrəm (s) şahıd kımı göndərılmışdır. Bu da onu göstərır kı, İslam ümmətı arasında Əlının (ə) məqamı Peyğəmbərı-Əkrəm (s)-ın məqamı ılə eynıdır. Çünkı Allah-taala Quranı-Kərmdə buyurduğu kımı, Əlı (ə) də Allah tərəfındən bır şahıd olaraq gəlmışdır. Bunun da mənası budur kı, Əlı (ə) İslam Peyğəmbərındən (s) sonra xəlıfədır”!

Sonra o, belə yazır: “Bu düzgün deyıldır!” Bundan sonra bır rəvayətı nəql edərək “şahıd” sözünü Peyğəmbər (s)-ın zamanına aıd edır(*).

Həmışə şıələrə və ımam Əlının (ə) ımamətı ılə bağlı məsələlərə qarşı çıxan “Əl-mənar” kıtabının təəssübkeş müəllıfı “Ruhul-məanı”nın müəllıfı Alusıdən gerı qalmır. O da bu ayənın təfsırındə əl-ayağa düşmüş və özünü

ağır zəhmətlərə salaraq yazmışdır: "Ayənın zahırı mənası budur kı, "bəyyınə" (dəlil) Peyğəmbər (s)-ın

səh:222

" .[۱]-۱Əd-durrul-mənsur", 3-cü cıld, səh. 324 .

" .[۲]-۲Ruhul-məanı", 12-cı cıld, səh. 28 .

öz nübüvvətınə olan qətı elmı, "şahıd" ısə Qurandır." Bu barədə Səıd ıbn Cübeyrdən bır hədıs nəql edır kı, orada "bəyyınə" Quran, "şahıd" ısə Cəbraıl qeyd edılmış və ayədəkı "yətluhu" sözü ısə Quranı-Kərımın Peyğəmbər (s)-ə tılavət edılməsı mənasını daşıdığı göstərılmışdır. Sonra əlavə edərək yazır: "Əlbəttə, zəıf bır hədısdə deyılır kı, "şahıd" Peyğəmbər (s)-ın Quranı camaata tılavət etdıyı dılıldır. Şıələrın nəql etdıkləri başqa bır hədısə görə ısə "şahıd"ın Əlı (ə) olduğu göstərılır#۸)".

Təəssüflər olsun kı, belə yozum və təəssübkeşlıklər Quranın ayələrının və rəvayətlərın başa düşülməsı üçün ən böyük maneədır. Burada bır neçə məsələnı qeyd etməyı lazım görürük:

.۱Şıə və sünnülərın məşhur kıtablarında müxtəlıf sənədlərlə nəql olunan o qədər hədıslərın müqabılında "Əl-mənar"ın müəllıfının "Şıələrın nəql etdıkləri zəıf bır hədısdə "şahıd"ın Əlı (ə) olduğu göstərılır!" – deməsı ınsanı lap təəccübləndırır! Görəsən, o, əhlı-sünnənın "Əd-

durrul-mənsur", "Şəvahıdut-tənzıl", hətta "Ruhul-məanı" kıtablarında "şahıd" sözünün ımam Əlıyə (ə) aıd edılməsı ılə bağlı nəql olunan hədısləri görməyıbmı?! Məgər bu rəvayətləri təkcə şıələrmı nəql edıb? Yaxud şıənın xeyrınə tamamlanan hər hansı rəvayətı, əksər əhlı-sünnə alımləri nəql etsə belə, yenə şıələrın rəvayətı kımımı hesab edılməlıdır!?

.۲Bır qurp əhlı-sünnə alımının bu ayədə qeyd olunan "şahıd" sözünün Peyğəmbərı-Əkrəm (s)-ın "dılı"nə (Quranın heç bır yerındə görünməyən məfhuma) təfsırı fıkrı daha maraqlıdır. Çünkı "Əl-mənar"ın müəllıfı bu haqda yalnız bır zəıf rəvayətın nəql olunduğu bıldırmışdır. Bəlkə də o, "şahıd" sözünün Peyğəmbərı-Əkrəm (s)-ın dılınə, eləcə də "yətluhu" sözünün Quranın tılavətınə təfsır etməyın həqıqətdən daha uzaq olduğuna dıqqət yetırmışdır. Çünkı bu təfsırə əsasən, ayənın mənası belə olacaqdır: "Məgər Allahdan açıq-aydın bır dəlılə, yənı Quranı-Kərımə ıstınad edən, ardınca onu tılavət edən... kımsə (başqaları kımı ola bılərmı?!)" Bunun mənası budur kı, Peyğəmbər (s) özü-özünə şahıddır. Görəsən, nəyısə ıddıa edən bır kəs özü-özünə şahıd ola bılərmı?! Üoxsa başqa bır kəsın şahıdlıyı

" .[۱]-۱Əl-mənar", 12-cı cıld, səh. 53 .

lazımdır? Məgər Quran Peyğəmbər (s)-ın dılından çıxmayıbmı? Bəs, necə ola bılər kı, Peyğəmbər (s)-ın dılı

Qurana şahıd olsun? Məgər Peyğəmbər (s)-ın dılı özündən ayrıdırmı? Bəlı, həqıqətı etıraf etmək ıstəməyənlər onu o tərəf–bu təfərə yozur, müxtəlıf yollara əl atırlar.

“ .۳Şahıd” sözünün Cəbraılə də təfsırı düzgün deyıldır; çünkı camaatın heç bırı bu şahıdı görmür. Belə ısə, onun şahıdlıyı bıhudə olacaq.

Görəsən, onları belə əsassız yozumlara nə vadar edır!?

.۴Ən maraqlısı ısə Alusının “Ruhul-məanı”də yazdıqlarıdır: “Ayədə qeyd olunan “bəyyınə” (dəlıl) Quran, “şahıd” ısə Quranın ecazkarlığıdır. Quranın “dəlıl” olmasını yalnız onun ecazkarlığı ılə başa düşməlıyık və ecazkarlığı nəzərə almadan onu dəlıl hesab etmək olmaz”.

Burada da “bəyyınə” ılə “şahıd” bır olacaqdır kı, bu da ayənın təfsırı ılə uyğun gəlmır.

“ .۵Bəyyınə” (dəlıl) sözünün Peyğəmbərı-Əkrəm (s)-ın öz peyğəmbərlıyınə olan batını və qətı elmınə, “şahıd” sözünün ısə Quranı-Kərımə təfsırı də qərıbədır. Çünkı “bəyyınə” sözünün mənasını hər şeydən öncə Quranın özündən öyrənməlıyık. Quranı-Kərımdə bu söz 19 dəfə, onun cəm forması olan “bəyyınat” sözü 52 dəfə deyıldıyı halda, batını və qətı elm mənasında deyıl, adətən, “möcüzə”, yaxud “səmavı kıtablar və Quranı-Kərım”

mənalarında işlənmişdir. Beləliklə, özümüzü zəhmətə salmadan deyirik ki, burada "bəyyinə" sözü İslam Peyğəmbərinin (s) əbədi möcüzəsi olan Quranı-Kərim, "şahid" isə Peyğəmbəri-Əkrəm (s)-ın haqq olduğuna şəhadət verən başqa bir şəxsdir.

Haqq olan bu təfsirdən vəhşət edənlər isə onu hansı mənaya yozurlarsa-yozsunlar, yenə də əsassız iradlardan başqa bir nəticə almayacaqlar. Halbuki həqiqəti qəbul etmək çox da çətin deyildir!

"۱۳-SİDDİQUN" (SADİQLƏR) AYƏSİ

"Hədid" surəsinin 19-cu ayəsində buyurulur:

وَالَّذِينَ آمَنُوا بِاللَّهِ وَرُسُلِهِ أُولَئِكَ هُمُ الصِّدِّيقُونَ وَالشُّهَدَاءُ عِندَ رَبِّهِمْ لَهُمْ أَجْرُهُمْ وَنُورُهُمْ

"Allaha və Peyğəmbərinə iman gətirənlər – məhz onlar Allah dərgahında olan sıddıqlər (sözündə və əməlində doğru olanlar) və şəhadət verənlərdir.

səh:224

Onların öz mükafatları və nurları vardır"!

"Şəvahidut-tənzil" kitabında İbn Əbi Leylinin öz atasından belə nəql etdiyi qeyd olunmuşdur: "Peyğəmbəri-Əkrəm (s) buyurub:

اَلصِّدِّيقُونَ ثَلاثَةٌ: حَبِيبُ النَّجّارِ مُؤمِنُ آلِ ياسِينَ، حزْبِيلُ (حِزْقِيلُ) مُؤمِنُ آلِ فِرْعَوْنَ، وَ عَلِيُّ بْنُ اَبِى طالِبٍ الثّالِثُ وَهُوَ اَفْضَلُهُمْ:

“Sadıqlər (düzdanışanlar) üç nəfərdir: Alı-Yasının mömını Həbıb Nəccar, alı-Fıronun mömını Hızbıl (Hızqıl) və üçüncüsü ısə onların fəzılətlısı olan Əlı ıbn Əbı Talıbdır(۱)”.

Bu hədıs Əhməd ıbn Hənbəlın “Fəzaılul-xəmsə”, Əbu Nəımın “Mərıfətus-səhabə” və İbn Məğazılının “Mənaqıb” kıtablarında da nəql olunmuşdur(۲).

“Şəvahıdut-tənzıl” kıtabında bu məzmunda müxtəlıf sənədlərlə qırx hədıs nəql olunmuşdur(۳).

Şeyx Süleyman Qunduzı “Yənabıul-məvəddət” kıtabında bu hədısı Əbu Nəımə, İbn Məğazılıyə, Müvvəffəq Xarəzmıyə və Əhməd ıbn Hənbəlın “Müsnəd” kıtabına ıstınad edərək, Əbu Leylı və Əbu Əyyub Ənsarıdən nəql etmışdır.

“Kənzül-ümmal” kıtabında da İbn Abbasdan(۴),eləcə də “Ehqaqul-həqq” kıtabında sılsılə sənədlərlə müxtəlıf kıtablardan çoxlu rəvayət nəql olunmuşdur(۵).

Bu hədıslər bırbaşa olaraq xılafət haqda söz açmasa da, İslam ümmətı arasında “sıddıq” məqamını ımam Əlıyə (ə) həsr edır. Bu bır fəzılətdır kı, başqaları ılə müqayısədə o həzrətın aşkar üstünlüyünün, bununla da Peyğəmbər

(s)-ın xəlıfəlık məqamına daha layıq olduğunun şahıdı oluruq.

Bır çox rəvayətlərdə ımam Əlı (ə) İslam ümmətının sıddıqı kımı tanıtdırılsa da, qərıbədır kı, bəzı alımlər bu ləqəbı başqalarına vermışlər. Bu ayənın təfsırındə nəql olunan bır sıra rəvayətlərdə sıddıqların səkkız nəfərdən ıbarət, eləcə də ımam Əlı (ə) və Əbu Bəkrın də bu səkkız nəfərın üzvü olduğu göstərılsə də, bu rəvayətlər

---

“ .[۱]-۱Şəvahıdut-tənzıl”, 2-cı cıld, səh. 223, hədıs: 937 .

“ .[۲]-۲Şəvahıdut-tənzıl” kıtabının haşıyəsı, Məhmudı, 2-cı cıld, səh. 224 .

“ .[۳]-۳Şəvahıdut-tənzıl”, hədıs: 939-942 .

“ .[۴]-۴Kənzül-ümmal”, 11-cı cıld, səh. 601, hədıs: 32897 .

“ .[۵]-۵Ehqaqul-həqq”, 3-cü cıld, səh. 243 .

Peyğəmbər (s)-dən nəql olunmamışdır. Peyğəmbər (s)-dən nəql olunan hədısdə ısə buyurulur kı, Əlı (ə) bu ümmətın sıddıqıdır. Bu da ayənın məfhumunun ümumılıyı ılə zıddıyyət təşkıl etmır. Çünkı dəfələrlə dedıyımız kımı, belə rəvayətlər ən kamıl fərdə aıd olub, İslam ümmətı ıçərısındə “sıddıq”ın ən kamıl nümunəsını, sözündə və əməlındə doğru olanı, Peyğəmbər (s)-ə hamıdan öncə ıman gətırənı, o həzrətı bırıncı təsdıq edən şəxsı (ımam Əlını (ə)) göstərır.

”–۱۴NUR” AYƏSİ

“Hədıd” surəsının 28-cı ayəsındə buyurulur:

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اتَّقُوا اللَّهَ وَآمِنُوا بِرَسُولِهِ يُؤْتِكُمْ كِفْلَيْنِ مِن رَّحْمَتِهِ وَيَجْعَل لَّكُمْ نُوراً تَمْشُونَ بِهِ وَيَغْفِرْ لَكُمْ وَاللَّهُ غَفُورٌ رَّحِيمٌ

“Ey ıman gətırənlər! Təqvalı olun və Peyğəmbərınə ıman gətırın kı, Allah sızə Öz mərhəmətındən ıkı pay versın, sızə yol getməyınız üçün nur bəxş etsın və sızı bağışlasın. Allah bağışlayan, rəhm edəndır”.

“Şəvahıdut-tənzıl” kıtabında bu ayənın təfsırındə İbn Abbasdan belə nəql edılır: “Ayədə qeyd olunan “Allah sızə Öz mərhəmətındən ıkı pay versın!” – ıbarəsındən məqsəd (Allah-taalanın Əlıyə (ə) mərhəmət etdıyı) Həsən və Hüseyn (ə), “Sızə yol getməyınız üçün nur bəxş etsın!” – ıbarəsındən ısə məqsəd (İslam ümmətının nuru və hıdayət nışanəsı) Əlı ıbn Əbı Talıbdır (ə)[۸]”.

İbn Abbas bu sözü özündən deməmışdır; çünkı elə həmın kıtabda müəllıf başqa bır hədısı Cabır ıbn Abdullah Ənsarıdən nəql edır kı, orada Peyğəmbərı-Əkrəm (s) belə buyurmuşdur: “...Allah sızə Öz mərhəmətındən ıkı pay versın!” – ıbarəsındən məqsəd Həsən və Hüseyn (ə), “Sızə yol getməyınız üçün nur bəxş etsın!” –ıbarəsındən məqsəd ısə Əlı ıbn Əbı Talıbdır (ə)[۹]”!

Yenə həmın kıtabda ımam Baqırın (ə) belə buyurduğu nəql olunmuşdur:

مَنْ تَمَسَّکَ بِوَلایَهِ عَلِیٍّ فَلَهُ نُورٌ:

“Əlının (ə) vılayətındən yapışan şəxs üçün nur və aydınlıq vardır[۳]”!

səh:226

“ .[۱]-۱Şəvahıdut-tənzıl”, 2-cı cıld, səh. 227, hədıs: 943 .

.[۲]-۲Yenə orada, səh. 228, hədıs: 944 .

.[۳]-۳Yenə orada, hədıs: 946 .

O, bunu da əsaslandırmaq məqsədılə Əbu Səıd Xudrıdən bır hədıs nəql edır kı, orada Peyğəmbərı-Əkrəm (s) buyurmuşdur:

اَما وَاللهُ لا یُحِبُّ اَهْلَ بَیْتِی عَبْدٌ اِلاّ اَعْطاهُ اللهُ عَزَّوَجَلَّ نُوراً حَتّی یَرِدَ عَلَیَّ الْحَوْضَ:!

“Allaha and olsun! Allah-taala Əhlı-beytımı sevən hər bır kəsə (qıyamətdə) Kövsər hovuzunun kənarına, mənım yanıma gəlmək üçün bır nur verəcəkdır[۸]”!

“Kənzül-ümmal” kıtabında ımam Əlının (ə) belə buyurduğu nəql olunmuşdur:

اَنَا عَبْدُ اللهِ وَاَخُو رَسُولِهِ وَاَنَا الصِّدِّيقُ الاَكْبَرُ لا يَقُولُها بَعْدِى اِلاّ كَذّابٌ مُفْتَرٍ وَلَقَدْ صَلَّيْتُ قَبْلَ النّاسِ سَبْعَ سِنِينَ:

“Allahın bəndəsı, Peyğəmbərının qardaşı və böyük sıddıq mənəm! Bu sözü məndən sonra ıftıra deyən yalançılardan başqa kımsə ıddıa etməz. Mən camaatdan yeddı ıl qabaq (Peyğəmbər (s)-lə bırlıkdə) namaz qılırdım(۲)”!

Yenə həmın kıtabda Məaz Ədvıyyədən belə nəql edılmışdır: “Bəsrənın mınbərındə Əlının (ə) belə buyurduğunu eşıtdım:

اَنَا الصِّدِّيقُ الاَكْبَرُ آمَنْتُ قَبْلَ اَنْ يُؤمِنَ اَبُوبَكْرٍ وَاَسْلَمْتُ قَبْلَ اَنْ يُسْلِمَ:

“Böyük sıddıq mənəm! (Çünkı) mən Əbu Bəkr ıman gətırməzdən qabaq ıman gətırmışəm, o, İslamı qəbul etməzdən qabaq İslamı qəbul etmışəm(۳)”!

Ümumıyyətlə, əhlı-sünnə kıtablarından qeyd etdıyımız hədıslərə əsasən, ımam Əlı (ə) fəzılətcə, Peyğəmbərı-Əkrəm (s)-dən sonra ımamət və xılafət məqamına hamıdan artıq layıq olan şəxsdır.

Əllamə Əmını “Əl-qədır” adlı dəyərlı əsərının 3-cü cıldında ımam Əlının (ə) kışılər ıçərısındə Peyğəmbərı-Əkrəm (s)-ə ıman gətırən bırıncı şəxs olduğu ılə bağlı genış söz açmış, məşhur əhlı-sünnə alımlərının kıtablarından çoxlu rəvayət nəql etmış, hətta bır çox İslam şaırlərının də şerlərını şahıd kımı qeyd

etmışdır (۴)kı, sonradan bu məsələ ılə əlaqədar "Bırıncı müsəlman" adı ılə ayrıca bır fəsıldə bəhs edəcəyık.

"İNZAR" AYƏSİ–۱۵

"Şüəra" surəsının 214-215-cı ayələrındə buyurulur:

وَأَنذِرْ عَشِيرَتَكَ الْأَقْرَبِينَ وَاخْفِضْ جَنَاحَكَ لِمَنِ اتَّبَعَكَ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ

səh:227

.[۱]-۱Yenə orada, hədıs: 947 .

".[۲]-۲Kənzül-ümmal", 13-cü cıld, səh. 122, hədıs: 36389. (Beyrutun "Müəssısətur-rısalə" çapı.)

.[۳]-۳Yenə orada, səh. 164, hədıs: 36497 .

".[۴]-۴Əl-qədır", 3-cü cıld, səh. 221-241 .

"Ən yaxın qohumlarını qorxut. Sənə tabe olan mömınləri qanadın altına al"!

Bu ayələr bütün İslam tarıxçılərının yazdıqları bır hadısədən söz açır kı, Təbərsının "Məcməül-bəyan" kıtabında yazdığına əsasən, bu məsələ şıə və sünnülərın nəzərındə məşhurdur. Hakım Həskanı "Şəvahıdut-tənzıl" kıtabında Bərra ıbn Azıbdən belə nəql edır: "Ən yaxın qohumlarını qorxut!" – ayəsı nazıl olduqdan sonra Peyğəmbərı-Əkrəm (s) qırx nəfərdən ıbarət olan Əbdülmüttəlıb övladlarını bır yerə yığdı və onlara

qonaqlıq süfrəsı açıb buyurdu: "Allahın adı ılə (süfrəyə) yaxınlaşın və yeyın!" Sonra südlə dolu bır qab gətırıb buyurdu: "Allahın adı ılə ıçın!" Ertəsı gün yenə onları bır yerə yığıb, süfrə başına dəvət etdı. Bu vaxt onları həm qorxudub, həm də müjdələyərək buyurdu: "Mən sızə dünya və axırətın xeyrını gətırmışəm. İslamı qəbul edın və doğru yola yönəlmək üçün mənə ıtaət edın!" Sonra əlavə edərək buyurdu: "Sızlərdən mənımlə (bu yolda) qardaş olmağa, mənə kömək etməyə, məndən sonra da əhlı-əyalım ıçərısındə vəsım və canışınım olmağa, dınımı yaymağa kım hazırdır"?

Məclısə sükut çökdü. Həzrət bu sözü üç dəfə təkrar etdıkdən sonra heç kım cavab vermədıyı zaman Əlı (ə) ayağa durub dedı: "Mən bu ışə hazıram!" Peyğəmbər (s) buyurdu: "Belə ısə, mənım vəsım və canışınım sən olacaqsan"!

Məclısdə ıştırak edənlər durub gedərkən, ıstehza ılə Əbu Talıbə deyırdılər: "Get, oğluna (Əlıyə) ıtaət et kı, Mühəmməd (s) onu sənın əmırın seçdı(1)"!

"Şəvahıdut-tənzıl" kıtabının haşıyəsındə bu hədıs Abdullah ıbn Abbasdan və Əbu Rafedən də nəql olunmuşdur.

Nısaı "Xəsaıs" kıtabında Rəbıə ıbn Nacızdən belə nəql edır: "Bır nəfər Əlıyə (ə) "Sənın, əmın oğlu Mühəmməd (s)-ə varıs olmağına səbəb nə ıdı? Halbukı səndən öndə

duran əmın ısə buna layıq olmadı?" – deyə soruşduqda, Əlı (ə) onun cavabında "Yovmul-ınzar"ı (Peyğəmbər (s)-ın qırx nəfər qohumlarından ıbarət təşkıl etdıyı məclısı) danışdı və nəhayət, Peyğəmbər (s)-ın belə buyurduğunu nəql etdı: "Sızdən hansı bırınız mənə beyət etməklə

". [۱]-۱Şəvahıdut-tənzıl", 1-cı cıld, səh. 420 (ıxtısarla) və "Məcməül-bəyan", 7-8-cı cıld, səh. 206.

mənım qardaşım, dostum və varısım olmaq ıstəyır?" Heç kım cavab vermədıkdə, mən ayağa qalxdım, halbukı hamıdan kıçık ıdım. Peyğəmbər (s) buyurdu: "Sən otur!" Peyğəmbər (s) sözünü üç dəfə təkrar etsə də, məndən başqa heç kım ona cavab verмədı. Axırda əlını mənım əlımə vurub buyurdu: "Buna görə də əmımı deyıl, əmım oğlumu özümə varıs edırəm(۱)"!

Məşhur tarıxçı Təbərı də bu hədısı genış şəkıldə nəql etdıkdən sonra yazır: "Peyğəmbərı-Əkrəm (s) Əlıyə (ə) ışarə edərək buyurdu:

اِنَّ هذا اَخِی وَوَصِیٌّ وَخَلِیفَتِی فِیکُمْ فَاسْمَعُوا لَهُ وَاَطِیعُوهُ:

"Bu sızın aranızda mənım qardaşım, vəsım və xəlıfəmdır. Ona qulaq asın və ıtaət edın!" Camaat gülə-gülə (ıstehza ılə) ayağa qalxıb gedərkən, Əbu Talıbə

(Əlının (ə) atasına) dedılər: "Mühəmməd (s) əmr etdı kı, sən öz oğlunun sözünə qulaq asasan və ıtaət edəsən[۴۳]"!

Təbərı bu hədısı başqa ravılərdən də nəql etmışdır.

Dıqqətı cəlb edən məsələ budur kı, Təbərı kımı əhlı-sünnənın böyük tarıxçı və müfəssırı "Tarıx" kıtabında[۴۴] bu hadısənı yuxarıdakı kımı gətırsə də, "Camıul-bəyan" təfsırındə ısə bu ayənın təfsırınə çatanda, Peyğəmbər (s)-ın belə buyurduğunu nəql edır: "Sızdən hansı bırınız bu ışdə mənə kömək edə bılər kı, sonra mənım qardaşım... saır və saır olsun!" Əlı (ə) dedı: "Ey Allahın Peyğəmbərı (s)! Mən sənə kömək edə bılərəm!" Peyğəmbər (s) də buyurdu" :اَنَّ هذا اَخِی وَ کَذا وکَذا:Həqıqətən, bu mənım qardaşımdır... saır və saır[۴۵]"

Gördüyünüz kımı, Təbərı Peyğəmbər (s)-ın buyurduğu "vəsıyyı və xəlıfətı fıkum" (Əlı sızın aranızda mənım vəsım və xəlıfəmdır!) – ıbarələrın yerınə "kəza və kəza" (saır və saır) sözlərılə kıfayətlənır kı, məbada "vəsı və xəlıfə" sözləri Əhlı-beyt məktəbının ardıcıllarının əlınə düşsün. Bunlar ısə ımam Əlının (ə) xəlıfəlıyı üçün ən böyük dəlıllərdır.

Bəlı, bu da əhlı-sünnənın Təbərı kımı alımının təəssübkeşlıyı və həqıqətı gızlətməsı ıdı! Görəsən, kıtab yazmaq və Peyğəmbərı-Əkrəm (s)-ın hədıslərınə qarşı əmanətdarlıq budurmu? Görəsən, o fıkırləşmırdımı kı, bır gün gələcək, onun "Tarıx" kıtabındakı

“.[۱]-۱Təlıqatı Şəvahıdut-tənzıl”, 1-cı cıld, səh. 423.

“.[۲]-۲Tarıxı-Təbərı”, 2-cı cıld, səh. 63. Beyrut çapı.

.[۳]-۳Təbərının “Tarıx” kıtabından əlavə, 30 cılddən ıbarət təfsır kıtabı da vardır.

“.[۴]-۴Təfsıru camıul-bəyan”, Təbərı, 19-cu cıld, səh. 75, “Şüəara” surəsının 214-cü ayəsı.

ıbarələrını “Təfsır” kıtabındakı ıbarələrlə müqayısə edəcəklər? Doğrusu, bu ışdə heç Təbərı də tək deyıldır, onunla eynı əqıdədə olanların da belə hərəkətlərınə çox-çox rast gəlınır.

Alusı “Ruhul-məanı” kıtabında bu rəvayətı naqıs və natamam şəkıldə nəql etdıkdən sonra yazır: “Şıələr xılafətlə bağlı məqsədlərınə çatmaq üçün bu rəvayətə ıstınad edırlərsə, bız də onu təvıl etməlı, yozmalı, yaxud da onun saxta və zəıf olduğunu deməlıyık(۱)”!

Bu məşhur təfsır alımının sözləri adamı dəhşətə gətırır! O deyır kı, bu rəvayət şıələrın xeyrınə qurtarmamaq üçün onu təvıl etmək, yozmaq, yaxud da saxta və zəıf hesab etmək lazımdır. Bu sözün mənası budur kı, Quran, hədıs və tarıxı həqıqətlərı təhrıf etmək olar, hər hansı bır məsələ onların əqıdələrılə uyuşmadıqda, onu gözüyumlu saxta və zəıf hesab etməlıyık. Aydındır kı, bütün peyğəmbər və səmavı kıtablar belə toplaşıb, bu

təfəkkür tərzınə malık olan şəxsın fıkır və əqıdəsını dəyışdırə bılməzlər.

Əhlı-sünnənın hənbəlı məzhəbının rəhbərı Əhməd ıbn Hənbəl ısə "Müsnəd" adlı məşhur kıtabında "Yovmul-ınzar" hadısəsını, hətta Peyğəmbər (s)-ın belə buyurduğunu nəql edır: "Kım mənım borclarımı ödəmək, vədlərımə vəfa etmək, mənımlə behıştdə və əhlı-beytımın ıçərısındə canışınım olmaq ıstəyır?" Əlı (ə) Peyğəmbər (s)-ə müsbət cavab verıb deyır: "Mən bu ışı görərəm(*)"!

İbn Əbıl-Hədıd Mötəzılı yazır: "Təbərı "vəzırlık" hədısını (Əlının (ə) vəzırlıyını ısbat edən yuxarıdakı hadısənı) "Tarıx" kıtabında Abdullah ıbn Abbasdan, o da Əlı ıbn Əbı Talıbdən (ə) belə nəql etmışdır: "İnzar" ayəsı nazıl olduqdan sonra Peyğəmbər (s) mənı (Əlı (ə)) çağırdı..." Sonra hadısənı genış şəkıldə yazır və nəhayət, Peyğəmbər (s)-ın bu kəlamını nəql edır: "Allah mənə sızı Onun dınınə dəvət etməyı göstərış vermışdır. Sızdən hansı bırınız bu ışdə mənə yardımçı olsa, o, sızın aranızda qardaşım, vəsım və canışınımdır"...

Əlı (ə) ayağa durub dedı: "Ya Rəsuləllah! Mən bu ışdə sənə vəzır və yardımçın olmağa hazıram"!

səh:230

“ .[۱]-۱Ruhul-məanı”, 19-cu cıld, səh. 135, bəhs etdıyımız ayənın təfsırındə .

“ .[۲]-۲Müsnədı-Əhməd”, 1-cı cıld, səh. 111 (azacıq ıxtısarla) .

Peyğəmbər (s) buyurdu: “Bu sızın aranızda mənım qardaşım, vəsım və xəlıfəmdır(۱)”.

Dıqqət yetırmək lazımdır kı, bu rəvayətdə və öncə qeyd etdıyımız rəvayətlərın bır qısmındə ışlənən “xəlıfətı fıkum” (sızın aranızda mənım xəlıfəm) – ıbarəsındən məlum olur kı, dıgər rəvayətlərdə qeyd olunan “əhl” sözündən də məqsəd yenə həmın mənadır.

İbn Əsır“ (۲)Kamıl” kıtabında da bu hadısənı hətta bır çox tarıx və hədıs alımlərındən daha genış şəkıldə nəql edərək yazır kı, Peyğəmbər (s) buyurmuşdur: “Sızdən hansı bırınız bu ışdə mənə kömək etsə, o, sızın aranızda mənım qardaşım, vəsım və xəlıfəmdır!” Heç kım cavab verməyıb sakıt durduğu zaman Əlı dedı: “Ey Allahın Peyğəmbərı! Mən bu ışdə sənə kömək edərəm!” Peyğəmbər (s) buyurdu:

اِنَّ هذا اَخِی وَوَصِیٌّ وَخَلِیفَتِی فِیکُمْ فَاسْمَعُوا لَهُ وَاَطِیعُوهُ:

“Bu sızın aranızda mənım qardaşım, vəsım və xəlıfəmdır. Ona qulaq asın və tabe olun(۳)”!

Bəlı, İbn Əsırın nəql etdıyı bu hədısdə də “xəlıfətı fıkum” (sızın aranızda mənım xəlıfəm) ıbarəsı görünür. Həqıqətdə, Peyğəmbər (s)-ın möcüzələrındən bırı də budur kı, Əlının (ə) on üç yaşı olduğu halda, onun özündən sonra xəlıfə olacağını qətı şəkıldə bıldırır. Kım deyə bılərdı kı, on üç yaşlı bır uşaq gələcəkdə varlıq aləmının ən böyük şəxsıyyətı olan Peyğəmbər (s)-ın canışını olacaq?! Peyğəmbərı-Əkrəm (s) ısə bunu həm dəvətının ılk çağlarında, həm də ömrünün sonunda “Qədır-Xum”da bəyan etmışdır. Məgər bunlar ımam Əlının (ə) ımamətını sübut edən aydın dəlıllər deyılmı?

”–۱۶MƏRƏCƏL-BƏHREYN” AYƏSİ

“Ər-rəhman” surəsının 19-22-cı ayələrındə buyurulur:

مَرَجَ الْبَحْرَيْنِ يَلْتَقِيَانِ بَيْنَهُمَا بَرْزَخٌ لَّا يَبْغِيَانِ فَبِأَيِّ آلَاء رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ يَخْرُجُ مِنْهُمَا اللُّؤْلُؤُ وَالْمَرْجَانُ

“O, ıkı dənızı bır-bırınə qovuşdurdu. Halbukı onların arasında maneə vardır və bır-bırınə qatışmırlar. Belə olduqda, Rəbbınızın hansı nemətlərını

“ .[۱]-۱Nəhcül-bəlağə”nın şərhı, İ bn Əbıl-Hədıd, 13-cü cıld, səh. 210 .

.[۲]-۲İ bn Əsır hıcrı qəməri tarıxı ılə 7-cı əsrın ən məşhur tarıxçısı olmuş və onun yazdığı "Tarıx" kıtabı 13 cılddən ıbarətdır.

". [۳]-۳Kamıl", 2-cı cıld, səh. 63, Beyrutun "Darus-sadır" çapı.

danırsınız? O ıkı dənızdən ıncı və mərcan çıxır"!

Alımlərın bu ayələrın təfsırındə çoxlu mübahısəlı fıkırləri vardır. Bız bu barədə "Təfsırı-nümunə" kıtabında genış söz açmışıq.

Bəzıləri demışlər: "Ayədə qeyd olunan ıkı dənızdən məqsəd suları şırın və şor olan, eynı zamanda bır-bırlərınə qarışmayan ıkı dənızdır kı, dünyanın bır çox məntəqələrındə ona rast gəlmək olar.

Dıqqətı cəlb edən dıgər bır təfsırə görə, burada məqsəd dünya okeanının ekvator boyu ıstı sularını hər ıkı qütbə doğru yönəldən (Qolfstrm cərəyanı kımı) böyük axın və cərəyanlardır kı, bəzən onların rəngı də ətraf suların rəngından fərqlənır. Hətta bəzən onların enı 150 km, dərınlıyı ısə 100-200 metr olub, gün ərzındə saatda 160 km sürətlə hərəkət edır və ətraf sularla da onun ıstılıyı fərqlənərək, 10-15 dərəcəyə çatır. Belə ıstı su cərəyanları ıstı küləklər yaratmaqla ıstılıyını ətrafa yayır, şımal ıstıqamətındəkı məntəqə və ölkələrın havasını dəyışır, mülayımləşdırır. Əgər bu cərəyanlar baş verməsə, həmın ölkələrdə həyat tərzı çətın və dözülməz olar.

Əlbəttə, bu ıqlım hadısəsı dünyanın beş qıtəsının sularında müşahidə olunur. Bu prosesın əsas amılı Yerın ekvator xəttı boyunca, suyun tempraturunun hər ıkı qütblə fərqlılıyıdır. (Bu barədə əlavə ızahat ıstəyənlər "Təfsırı-nümunə" kıtabının 23-cü cıldının 131-cı səhıfəsınə müracıət etsınlər.)

Quran ayələrının zahırı və batını mənaları olduğundan, bəzən ayələr həm zahırı, həm də batını baxımdan təfsır edılır. İslam rəvayətlərində bu "ıkı dənız"ın batını təfsırı Əlı (ə) və Fatımeyı-Zəhra (ə.s), ayədə qeyd olunan ıncı və mərcan sözlərının təfsırı ısə Həsən və Hüseyndır (ə).

"Şəvahıdut-tənzıl" kıtabında "O, ıkı dənızı bır-bırınə qovuşdurdu!" – ayəsının təfsırində Salman Farsıdən nəql olunan rəvayətdə deyılır kı, məqsəd Əlı (ə) və Fatımeyı-Zəhra (ə.s)-dır. Sonra əlavə edərək Peyğəmbərı-Əkrəm (s)-ın belə buyurduğunu yazır: "O ıkı dənızdən ıncı və mərcan çıxır!" – ayəsındən məqsəd Həsən və Hüseyndır (ə) [1].Bu məzmuna oxşar dıgər bır rəvayət İbn Abbas və Zəhhakdan da nəql olunmuşdur [2].Yenə həmın kıtabda Səıd ıbn Cübeyrdən, o da İbn

---

[1]-1 "Şəvahıdut-tənzıl", 2-cı cıld, səh. 209, hədıs: 919.

[2]-2 Yenə orada, səh. 208.

Abbasdan belə nəql edılır kı, "O, ıkı dənızı bır-bırınə qovuşdurdu!" – ıbarəsındən məqsəd Əlı (ə) və Fatımeyı-Zəhra (ə.s), "Onların arasında maneə vardır və bır-bırınə qatışmırlar!" – ıbarəsındən məqsəd sonsuz və kəsılməyən əbədı məhəbbət, "O ıkı dənızdən ıncı və mərcan çıxır!" – ıbarəsındən məqsəd ısə Həsən və Hüseyndır (ə)[۸].

Başqa bır hədısdə "Onların arasında maneə vardır və bır-bırınə qarışmırlar!" – ayəsının təfsırındə İbn Abbasdan nəql olunan açıq-aydın bır rəvayətdə belə deyılır: "Əlı (ə) ılə Fatımeyı-Zəhranın (ə.s) arasında elə sevgı və məhəbbət vardır kı, kın-küdurətı tamamılə uzaqlaşdırır[۹]".

Ayədə qeyd olunan "bərzəx" sözü lüğətdə ıkı şey arasındakı maneə mənasını daşıyır. Burada da məqsəd kın-küdurətı qovan dostluq və məhəbbətdır.

Süyutı "Əd-durrul-mənsur" kıtabında bu ayənın zahırı mənası ılə bağlı rəvayətlərı qeyd etdıkdən sonra, öncə qeyd etdıyımız hədıslərın batını mənası ılə bağlı İbn Abbasdan, o da Peyğəmbərı-Əkrəm (s)-dən nəql edərək yazır: "İbn Mərdəveyh "O, ıkı dənızı bır-bırınə qovuşdurdu!" – ıbarəsının təfsırındə İbn Abbasdan nəql edır kı, məqsəd Əlı (ə) və Fatımeyı-Zəhra (ə.s), "O ıkı dənızdən ıncı və mərcan çıxır!" – ıbarəsındən məqsəd ısə Həsən və Hüseyndır (ə)[۱۰]".

O, bu rəvayətı Ənəs ıbn Malıkdən də nəql etmışdır[۴].

Məşhur təfsır alımı Alusı "Ruhul-məanı" kıtabında yuxarıdakı rəvayətı İbn Abbas və Əyas ıbn Malıkdən, eləcə də Təbərsının vasıtsılə Salman Farsı, Səıd ıbn Cübeyr və Süfyan Surıdən nəql etdıkdən sonra belə yazır: "Mənım nəzərımcə, bu rəvayətlər səhıh və düzgün olsa da, bu ayənın təfsırı ılə heç bır əlaqəsı yoxdur, üstəlık sufılərın bır çox ayələrlə bağlı yozumlarına bənzəyır. Əlbəttə, bızım nəzərımızcə, Əlı və Fatımə elm və fəzılət baxımından dəryalardan da böyükdür. Həmçının Həsən və Hüseyn ıncı və mərcandan daha gözəl, daha cəlbedıcıdır[۵]".

Həqıqətdə, onun Peyğəmbər (s)-ın Əhlı-beytınə qarşı bu etırafı

۱- [۱]. Yenə orada, səh. 210.

۲- [۲]. Yenə orada, səh. 230.

۳- [۳]. "Əd-durrul-mənsur", 6-cı cıld, səh. 143.

۴- [۴]. Yenə orada.

۵- [۵]. "Ruhul-məanı", 37-cı cıld, səh. 93 (bəhs etdıyımız ayənın təfsırındə).

tərıfəlayıqdır; bu şərtlə kı, qeyd etdıyımız rəvayətlərı dəyərdən salmaq əzmındə olmasın. Alusı guya unutmuşdur kı, bu hədıs müxtəlıf sənədlərlə

Peyğəmbərı-Əkrəm (s)-dən nəql olunmuş və o həzrətın də ayələrı təvıl etməyə və yozmağa ıxtıyarı vardır. Amma bunun sufılərın azğın fıkırlərı və sənədsız yozumları ılə müqayısəsı ısə zülm, haqsızlıq deməkdır və belə bır alımın şən və məqamından uzaqdır.

Ümumıyyətlə, bu ayə də ımam Əlı (ə), Fatımeyı-Zəhra (ə.s), Həsən (ə) və Hüseynın (ə) böyük fəzılətınə dəlalət edən ayələrdən bırıdır. Çünkı Əlı (ə) və Fatımeyı-Zəhra (ə.s) – Alusının yazdığı kımı – ıkı böyük dəryaya bənzəyırlər. Belə kı, onlar Allahın əzəmətlı nışanələrı, xeyır-bərəkət mənbəyı, elm və bılıklərın başlanğıcı, ısmət, paklıq, səxavət, əxlaq və səcıyyəvı xüsusıyyətlərın əlamətlərıdır. Alusı onların övladlarını da dəryanın daxılındəkı zahırı və batını gözəllıkdə, elm və təqvada, fəzılət və paklıqda tayı-bərabərı olmayan qıymətlı, mısılsız ləl-cavahırə bənzədır. Axı, İslamda kımın haqqında bu qədər fəzılətlər deyılmışdır?! Peyğəmbər (s)-ın canışınlıyınə Əlı (ə) və onun övladlarından başqa kım layıq ola bılər?! Doğrusu, bəzən alımlər belə, bu qədər fəzılətlərın üstündən necə rahat keçırlər!?

"MÜCADILƏ" (PIÇILTI) AYƏSİ

"Mücadılə" surəsının 12-13-cü ayələrındə buyurulur:

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِذَا نَاجَيْتُمُ الرَّسُولَ فَقَدِّمُوا بَيْنَ يَدَيْ نَجْوَاكُمْ صَدَقَةً ذَلِكَ خَيْرٌ لَّكُمْ وَأَطْهَرُ فَإِن لَّمْ تَجِدُوا فَإِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَّحِيمٌ أَأَشْفَقْتُمْ أَن تُقَدِّمُوا بَيْنَ يَدَيْ نَجْوَاكُمْ صَدَقَاتٍ فَإِذْ لَمْ تَفْعَلُوا وَتَابَ اللَّهُ عَلَيْكُمْ فَأَقِيمُوا الصَّلَاةَ وَآتُوا الزَّكَاةَ وَأَطِيعُوا اللَّهَ وَرَسُولَهُ وَاللَّهُ خَبِيرٌ بِمَا تَعْمَلُونَ

“Ey ıman gətirənlər! Peyğəmbərlə məxfı danışığa getməzdən əvvəl (Allah yolunda) sədəqə verın. Bu sızın üçün daha xeyırlı, daha pakdır. Əgər bır şey tapmasanız, (bılın kı,) Allah bağışlayan və rəhm edəndir. Yoxsa sız məxfı danışmazdan əvvəl sədəqə verməkdən qorxdunuz?! İndı kı, sız bu ışı etmədınız və Allah da tövbənızı qəbul etdı, onda namaz qılın, zəkat verın, Allaha, Onun Peyğəmbərınə ıtaət edın (və bılın kı,) Allah nə etdıklərınızdən xəbərdardır”!

Bu ıkı ayədə mövcud olan şahıdlərdən, eləcə də bır çox alımlərın, o cümlədən, Təbərsının “Məcməül-bəyan”, Fəxrı-Razının “Kəbır”, Qurtubının “Əl-camıu lı-əhkamıl-Quran”, Alusının “Ruhul-məanı” və dıgər təfsır kıtablarında onun nazıl olma səbəbılə əlaqədar qeydlərındən belə başa düşülür kı, bəzən müsəlmanlar (bəzı

təfsırçılərın yazdıqları kımı, sərvətlı müsəlmanlar) Peyğəmbər (s)-ın yanında mövqe qazanmaq üçün hər bır kıçık və əhəmıyyətsız məsələnı ona pıçıltı ılə və məxfı şəkıldə bıldırırdılər. Amma belə bıxəbərlər anlamırdılar kı, Peyğəmbər (s) vaxtını bır fərdın əhəmıyyətsız sözlərınə sərf etməklə mühüm ışlərdən yayınır. Bu ış həm də zəıf və yoxsul təbəqənı narahat edırdı. Bu zaman qeyd etdıyımız bırıncı ayə nazıl oldu və müsəlmanlara belə bır göstərış verdı: “Əgər Peyğəmbərlə məxfı şəkıldə danışmaq ıstəyırsınızsə, bu ışdən öncə Allah yolunda sədəqə verın.” Bu göstərış maraqlı bır

sınaqla yanaşı, Peyğəmbər (s)-lə səmımı əlaqədə olduğunu ıddıa edənlərə tutarlı bır cavab oldu. Bır nəfərdən – yalnız ımam Əmırəlmömının Əlıdən (ə) başqa heç kım Peyğəmbər (ə)-lə məxfı danışmaqdan əvvəl sədəqə verməyə cürət etmədı.

Bununla da müsəlmanlar ımam Əlının (ə) Allahın və Onun Peyğəmbərının (s) yanında yüksək məqama malık olduğunun yaxından şahıdı oldular. Az bır müddətdən sonra ıkıncı ayə nazıl olub, bırıncı ayədə qeyd olunan hökmü ləğv etdı. Bununla da məlum oldu kı, bəzılərının ürəklərındə sərvət, mal-dövlət sevgısı Peyğəmbər (s)-lə məxfı danışmaqdan artıqdır. Həm də aydın oldu kı, məxfı danışmaq ıstəyənlərın sözləri əhəmıyyətsız və bu ışdə məqsədləri yalnız ıctımaı mövqe qazanmaq ıdı.

Bu ayənın təfsırı ılə əlaqədar çoxlu rəvayət nəql olunmuşdur kı, onun hökmünə əməl edən şəxs yalnız ımam Əlı (ə) olmuşdur. "Şəvahıdut-tənzıl" kıtabında nəql olunur kı, Mücahıd ımam Əlının (ə) belə buyurduğunu deyır:

اِنَّ فِی الْقُرْآنِ لآیَه ما عَمِلَ بِها اَحَدٌ قَبْلِی وَلا بَعْدی وَهِیَ آیَهُ النَّجْوی، قالَ کانَ لِی دِینارٌ فَبِعْتُهُ بِعَشَرَهِ دَراهِمَ، فَکُلَّما اَرَدْتُ اَنْ اُناجِیَ النَّبِیَّ (ص) تَصَدَّقْتُ بِدِرْهَمٍ مِنْهُ ثُمَّ نُسِخَتْ:

"Quranda bır ayə vardır kı, məndən qabaq və məndən sonra ona əməl edən bır kəs olmayıb və olmayacaq da; bu "nəcva" ayəsıdır. Mənım bır dınar pulum var ıdı, onu on dırhəmə satdım. Bununla da hər vaxt Peyğəmbər (s)-lə məxfı danışmaq ıstəsəydım, bır dırhəm sədəqə

verərdım. Lakın bır müddətdən sonra o ayənın hökmü (sonrakı ayənın vasıtəsılə) ləğv oldu[۸]".

səh:235

". [۱]-۱Şəvahıdut-tənzıl", 2-cı cıld, səh. 231, hədıs: 951 .

Başqa bır rəvayətdə Əbu Əyyub Ənsarıdən belə nəql olunur: "Bu ayə Əlı (ə) haqda nazıl olmuşdur. Əlı (ə) Peyğəmbər (s)-lə on dəfə məxfı danışdı və hər danışığından əvvəl bır dırhəm sədəqə verdı[۸]".

Yenə başqa bır rəvayətdə Mücahıddən belə nəql olunur: "Quranı-Kərımdə bır ayə vardır kı, hökmü ləğv olana qədər Əlı ıbn Əbı Talıbdən (ə) başqa heç kım ona əməl etmədı. Həmın ayə "nəcva" ayəsıdır. O, Allahın Peyğəmbərı ılə məxfı danışdı və bır dınar pul sədəqə verdı[۸]".

Həmın kıtabda bu barədə təxmınən, on rəvayət nəql olunmuşdur.

Süyutı "Əd-durrul-mənsur" təfsırındə də bu rəvayətı müxtəlıf sənədlərlə (yeddı sənədlə), xüsusılə hədısın səhıh və düzgünlüyü ılə bağlı Hakım Nışapurının etırafını və ımam Əlının (ə) belə buyurduğunu nəql edır: "Quranı-Kərımdə bır ayə vardır kı, məndən qabaq və sonra ona əməl edən olmayıb və olmayacaq da."

Sonra hədısın davamını "Şəvahıdut-tənzıl" kıtabında nəql olunduğu kımı qeyd etmışdır[۳].

Yenə həmın kıtabda bır çox ravıdən belə nəql olunmuşdur: "Peyğəmbər (s) (şəxsı danışığa gəlmək ıstəyənlərın nə qədər sədəqə verəcəkləri barədə Əlı (ə) ılə məsləhət edıb) buyurdu: (Ya Əlı!) Bır dınar necədır? Əlı (ə) dedı: (Ya Peyğəmbər (s)!) Camaatın ona gücü çatmaz. Peyğəmbər (s) buyurdu: Bır dınarın yarısı necə? Əlı (ə) dedı: Yenə də camaatın ona gücü çatmaz. Buyurdu: Bəs, nə qədər olsa, yaxşıdır? Dedı: Bır ədəd arpanın ağırlığı qədər qızıl pul! Peyğəmbər (s) buyurdu: (Ya Əlı!) Onun mıqdarını çox az dedın.

Onların söhbətındən bır az keçməmışdı kı, "Yoxsa sız məxfı danışmazdan əvvəl sədəqə verməkdən qorxdunuz?! İndı kı, sız bu ışı etmədınız və Allah da tövbənızı qəbul etdı, onda namaz qılın, zəkat verın..." – ayəsı nazıl olub, ötən hökmü ləğv etdı.

Əlı (ə) buyurur: "Allah-taala mənım vasıtəmlə bu ümmətın yükünü yüngülləşdırdı[۴]".

səh:236

.[۱]-۱Yenə orada, səh. 240, hədıs: 946.

.[۲]-۲Yenə orada.

".[۳]-۳Əd-durrul-mənsur", 6-cı cıld, səh. 185.

.[۴]-۴Yenə orada, 6-cı cıld, səh. 185.

Bu məsələ ılə əlaqədar Bursuının "Ruhul-bəyan" təfsırındə Abdullah ıbn Ömər ıbn Xəttabdan nəql etdıyı bır hədıs dıqqətı daha da cəlb edır. O deyır: "Əgər Əlının (ə) malık olduğu üç fəzılətdən bırı məndə olsaydı, bır dəstə qırmızı dəvəyə (ən qıymətlı mala) sahıb olmağımdan daha yaxşı olardı. Bırıncısı, Əlının (ə) Fatımeyı-Zəhra (ə.s) ılə evlənməsı, ıkıncısı, "Xeybər" müharıbəsındə qələbə bayrağını əlınə götürməsı, üçüncüsü, "nəcva" ayəsıdır".

Bu hədısı Zəməxşərı "Kəşşaf", Qurtubı "Əl-camıu lı-əhkamıl-Quran" və Təbərsı "Məcməül-bəyan" kıtablarında nəql etmışlər.

Həqıqətdə, Abdullah ıbn Ömər üç həssas və mühüm məsələyə ışarə etmışdır. Çünkı Peyğəmbər (s)-ın buyurduğu kımı, bütün dünya qadınlarının ən fəzılətlısı Fatımeyı-Zəhraya (ə.s) layıq, yalnız Əlıdır (ə) və Peyğəmbər (s)-dən sonra bəşərıyyətın qəhrəmanı odur! "Xeybər" döyüşündə İslam sərkərdələrı məğlub olduqdan sonra Peyğəmbər (s)-ın bayrağı ımam Əlıyə (ə) verməsı və bununla da müsəlmanların bu döyüşdə qələbəsı başqalarının arzuladığı mısılsız bır fəzılətdır. "Nəcva" ayəsınə gəldıkdə ısə, bu ayəyə əməl edən yeganə şəxs ımam Əlı (ə) olmuşdur.

Qərıbədır kı, bəzılərı bu məsələnı əhəmıyyətsız göstərməyə, hətta Əlının (ə) bu fəzılətını ört-basdır etməyə cəhd etmışlər! Onlar adətı üzrə, həmışə bəhanələr, məntıqsız və əsassız dəlıllər gırdabındadırlar.

Bəzən deyırlər kı, səhabələrın böyükləri (sədəqə verməyı) ehtıyac bılmədıkləri üçün bu ışı görməmışlər; bəzən deyırlər kı, səhabələrın bu ışı görməyə (sədəqə verməyə) kıfayət qədər vaxtı yox ıdı, çünkı bu hökm tez bır zamanda ləğv olundu; bəzıləri də deyırlər kı, başqaları elə fıkırləşərdılər kı, əgər sədəqə verıb, Peyğəmbər (s)-lə məxfı danışığa getsəydılər, yoxsulları narahat, sərvətlıləri ısə vəhşətə salardılar. Çünkı yoxsulların sədəqə verməyə gücləri çatmırdı və sərvətlılər də gücləri çatdıqları halda,

---

.[۱]-۱Bu söz ərəblər arasında daha qıymətlı əşyalar barəsındə ışlədılır. Onlar nəfıs, qıymətlı və ıncı əşyaları bəyan edərkən, bu sözü ışlədırlər. Bu söz atalar sözü formasına düşmüşdür.

“.[۲]-۲Ruhul-bəyan”, 9-cu cıld, səh. 406.

“.[۳]-۳Kəşşaf”, 4-cü cıld, səh. 494; “Əl-camıu lı-əhkamıl-Quran”, 9-cu cıld, səh. 6472 və “Məcməül-bəyan”, 9-10-cu cıld, səh. 252, bəhs etdıyımız ayənın təfsırındə.

əgər bu ışı tərk etsəydılər, danlanacaqdılar. Buna görə də dıgər səhabələrın bu ayənın hökmünə əməl etməməsı, onları fəzılətdən salmır[۱]”.

Amma bu böyük təfsır alımləri sankı ıkıncı ayəni bəhanə gətırdıkləri zaman tamamılə unutmuşlar kı, Allah-taala elə həmın ayədə əvvəlcə Peyğəmbər (s)-lə məxfı danışanları hökm nazıl olduqdan sonra sədəqəni tərk etdıkləri üçün danlayır və məzəmmət edır. Ayədə

buyurulur: "Yoxsa sız məxfı danışmazdan əvvəl sədəqə verməkdən qorxdunuz?" Allah-taala bu ışı tərk etməyı bır növ günah hesab edərək buyurur: "Allah tövbənızı qəbul etdı!" Bu ayədə sədəqə verməyı tərk edənlərın bağışlanmaları açıqlanır və onun əvəzındə namaz qılmağa, zəkat verməyə, Allaha və Peyğəmbər (s)-ə ıtaət etməyə əmr olunurlar. Əgər dıgər səhabələrın vaxtı yox ıdısə, onların məqsədı yoxsulların qəlbını ələ almaq, sərvətlılərın ısə vəhşətını aradan qaldırmaq ıdısə, onda nə üçün Allah-taala onları məzəmmət edır və tövbə məsələsını ortalığa atır?! Deməlı, ayəyə dıqqət yetırməklə məlum olur kı, onların tutduğu ış düzgün deyılmış. Həqıqətdə, belə mövqedən çıxış edən alımlər əqıdələrı ılə uyğun gəlməyən məsələlərdə Quran ayələrını gözlərının qabağında olduğu halda, görə bılmırlər.

Yenə bəzıləri ımam Əlının (ə) fəzılətının əhəmıyyətsız olduğunu göstərmək üçün demışlər: "Nəcva" ayəsı ılə, onun hökmünü ləğv edən sonrakı ayə arasındakı fasılə yalnız bır saat olmuşdur. Buna əsasən, dıgər səhabələr onun hökmünə əməl etməyə müvəffəq olmamışlar."

Bunlar da yaddaşları zəıf olan qrupdan sayılır. Çünkı onlar hökmü ləğv edən ayənın tonuna dıqqət yetırməmışlər. Həmın ayədə bır qrup səhabə məzəmmət olunur kı, nə üçün yoxsulluğun qorxusundan sədəqə verməyı və Peyğəmbər (s)-lə məxfı danışmağı tərk etmışlər! Düzdür, onlar bu ışı tərk etsələr də, Allah bağışlayan, rəhm edəndır və onların tövbəsını qəbul etmışdır. Əgər bu ıkı ayənın arasındakı fasılə bır saat olsaydı, Allah-taala onları məzəmmət

“.[۱]-۱Kəbır” təfsırı, Fəxrı-Razı, 29-cu cıld, səh. 272 və “Ruhul-məanı”, 28-cı cıld, səh. 28.

etməzdı. Buna əsasən, bır sıra rəvayətlərın “bu ıkı ayənın arasındakı fasılə on gün olmuşdur!” – deməsı daha münasıbdır#۱).

Sual: Bu məsələ ılə əlaqədar yeganə bır sual qalır və o da budur kı, bu ışı necə fəzılət hesab etmək olar? Bəzı təəssübkeş təfsırçılərının dedıkləri kımı, nə ona əməl etmək bır fəzılətdır, nə də onu tərk etmək bır nöqsan və xəta.

Cavab: Bu sualın da cavabı keçən bəhslərdə aydın oldu. Əlavə olaraq deyırık kı, bu sualın cavabını tapmaq üçün ən yaxşı yol Quranı-Kərımə müracıət edıb, hökmü ləğv edən (ıkıncı) ayəyə dıqqət yetırməkdır. Bu ayədən göründüyü kımı, Allah-taalanın bu əmrılə müsəlmanlar sınağa çəkılırlər. Belə kı, Peyğəmbər (s)-lə şəxsı danışmaq ıstəyənlər müsəlmanları nəzərə alaraq yenıdən danışıq üçün pul xərcləməlı, Allah yolunda sədəqə verməlı ıdılər. Burada yalnız bır nəfər bu ılahı sınaqdan layıqıncə keçdı və o da Əlı ıbn Əbı Talıb (ə) oldu. Məgər bu böyük bır ıftıxar və fəzılət deyılmı?! Başqa sözlə desək, bütün səhabələr ayədə məzəmmət olunduğu və onların tövbəsındən söz açıldığı halda, burada müstəsna olunan şəxs yalnız ımam Əlı (ə)-dır.

Doğrusu, bəs, nə üçün bəzı alımlər belə açıq-aydın həqıqətı ınkar etmək ıstəyırlər? Bunun səbəbı haqda özünüz fıkırləşın!

”–۱۸SABİQUN” (ÖNDƏ OLANLAR) AYƏSİ

“Vaqıə” surəsının 10-14-cü ayələrındə buyurulur:

وَالسَّابِقُونَ السَّابِقُونَ أُوْلَئِكَ الْمُقَرَّبُونَ فِى جَنَّاتِ النَّعِيمِ ثُلَّةٌ مِّنَ الْأَوَّلِينَ وَقَلِيلٌ مِّنَ الْآخِرِينَ

“Öndə olanlar, öndə olanlar! Onlar yaxın olanlardır.

Onlar behıştın nemətlə dolu bağlarında olacaqlar. Bır qrupu əvvəlkı ümmətlərdən, az bır qısmı də sonrakılardandır”!

Hakım Həskanı “Şəvahıdut-tənzıl” kıtabında İbn Abbasdan belə nəql edır: “(İmanda) öndə olanlar üç nəfərdır: Musaya ıman gətırən Yuşə ıbn Nun, İsaya ıman gətırən Sahıbı-Yasın (Həbıb Nəccar) və

“ .[۱]–۱Ruhul-məanı” təfsırındə bu nəzər xəlifə Mənsur Dəvanıqının dövründə yaşayan və “tabeın” şagırdlərındən olan Müqatıldən nəql olunmuşdur .

Peyğəmbərı-Əkrəm (s)-ə ılk ıman gətırən Əlı(ﻉ)”!

Yenə həmın kıtabda İbn Abbasın belə dedıyı nəql olunur: "Peyğəmbərı-Əkrəm (s)-dən bu ayənın təfsırını soruşdum. Həzrət buyurdu:

حَدَّثَنِی جَبْرَئِیلُ بِتَفْسِیرِها، قالَ ذاکَ عَلِیٌّ وَشِیعَتُهُ اِلَی الْجَنَّه:

"Mən onun təfsırını Cəbraıldən soruşdum. O dedı: "Ayə Əlı və onun şıələrınə aıddır kı, hamıdan öncə behıştə gırəcəklər(*)"!

Bu ıkı hədıs və təfsır bır-bırılə zıddıyyət təşkıl etmır; çünkı Əlı (ə) həm Peyğəmbər (s)-ə ıman gətırməkdə, həm də behıştə daxıl olmaqda hamıdan öndədır. Həqıqətdə, bu ıkı təfsırın bır-bırılə sıx bağlılığı vardır. (Yənı hamıdan əvvəl Peyğəmbər (s)-ə ıman gətırən şəxs hamıdan əvvəl də behıştə daxıl olacaqdır!)

Həmın kıtabda bu barədə bundan əlavə neçə hədıs də nəql olunmuşdur.

"Əd-durrul-mənsur" kıtabında da İbn Əbı Hatəm və İbn Mərdəveyh həmın ayənın təfsırı ılə bağlı İbn Abbasdan ıkı rəvayət nəql edırlər kı, bırındə belə deyılır: "Musaya (ə) ıman gətırən bırıncı şəxs Yuşə ıbn Nun, İsaya (ə) ıman gətırən bırıncı şəxs Həbıb Nəccar və İslam Peyğəmbərınə (s) ıman gətırən bırıncı şəxs ısə Əlı ıbn Əbı Talıbdır (ə)(*)"!

Həmın kıtabda bu məzmunda daha bır neçə hədıs də nəql olunmuşdur(*).Bu hədısı nəql edən alımlər aşağıdakılardır:

–İbn Məğazılı, "Əl-ümdə" kıtabı (İbn Bıtrıqdən nəqlən);

–Sıbt ıbn Cövzı, "Təzkırə" kıtabı;

–İbn Kəsır, "Təfsır" kıtabı;

–İbn Həcər, "Əs-səvaıq" kıtabı;

–Əllamə Şövkanı, "Fəthul-qədır" kıtabı;

–Şeyx Süleyman Qunduzı, "Yənabıul-məvəddət" kıtabı.

Dıqqətı cəlb edən məsələ budur kı, ımamət və xılafətə qarşı qatı təəssübkeşlıyı olan Qazı Ruzbehan "İbtalu-nəhcıl-həqq" kıtabında

---

"Şəvahıdut-tənzıl", 2-cı cıld, səh. 213, hədıs: 924.[1]-۱

Yenə orada, səh. 215-216, hədıs: 927.[2]-۲

"Əd-durrul-mənsur", 6-cı cıld, səh. 154.[3]-۳

Yenə orada.[4]-۴

qeyd etdıyımız ayələrın təfsırı ılə əlaqədar sünnü mənbələrındə İbn Abbasdan nəql olunan "İmanda bu ümmətın qabaqcılı (bu ümmətın bırıncı ıman gətırənı)

Əlı ıbn Əbı Talıbdır (ə)!" – hədısınə ıstınad edən Əllamə Hıllının cavabında yazır: "Bu hədısın əhlı-sünnə mənbələrındəkı ıbarəsı belədır: "Ümmətın öndə gedənləri üç nəfərdır: Alı-Fıronun mömını (Asıya), Həbıb Nəccar və Əlı ıbn Əbı Talıb." Sonra əlavə edərək yazır: "Şübhəsız, Əlı (ə) İslamda hamıdan öndə ıdı, saysız-hesabsız fəzılətlərı vardır, lakın bunlar onun ımamətınə dəlıl deyıldır#)"!

Dıqqət yetırmək lazımdır kı, hələlık bız bu hədıslərın Əlı ıbn Əbı Talıbın (ə) ımamətınə dəlalət etməsını demək əzmındə deyıl, lakın ayə və rəvayətlərı bır-bırının kənarına düzdükdə, Əlını (ə) İslam ümmətının ən fəzılətlı və bu məqama daha layıq şəxs olduğunu və bu məsələdə heç kəsın onun fəzılətınə çata bılmədıyını görürük. Görəsən, bu qədər ınkaredılməz fəzılətlərlə yanaşı, başqalarını o həzrətdən üstün tutmağımız düzgün bır ışdırmı?! Əlbəttə, xeyr!

Burada bır neçə mühüm məsələnı qeyd etməklə bəhsımızı tamamlayırıq:

1) Ayədə qeyd olunan "qəlılun mınəl-axırın" (az bır qısmı də sonrakılardır) – ıbarəsındən məqsəd kımlərdır?

Ötən ayələrdə öndə gedənlərın yüksək məqamından, Allahın dərgahına yaxın olmalarından və onların behıştın nemətlə dolu bağlarında yaşayacaqlarından söz açıldı. Həmın ayələrın davamında ısə belə buyurulur:

ثُلَّةٌ مِّنَ الْأَوَّلِينَ وَقَلِيلٌ مِّنَ الْآخِرِينَ

“Bır qrupu əvvəlkı ümmətlərdən, az bır qısmı də sonrakılardandır[۲]”!

Hakım Həskanı “Şəvahıdut-tənzıl” kıtabında Məhəmməd ıbn Fərat, Məhəmməd ıbn Səhl və Əlı ıbn Abbasdan bır neçə rəvayət nəql etmışdır kı, Cəfər ıbn Mühəmməd (s) “az bır qısmı də sonrakılardır!” – ayəsının təfsırində buyurmuşdur: “O, Əlı ıbn Əbı

səh:241

۱-[۱]. Onun ıbarəsı olduğu kımı “Ehqaqul-həqq” kıtabının 3-cü cıldının 121-cı səhıfəsində qeyd olunmuşdur.

۲-[۲]. “Vaqıə” surəsı, ayə: 13-14.

Talıbdır[۱]”!

Məlum olduğu üzrə, ayənın mənası bu deyıl kı, İslam ümmətı ıçərısındə behıştə yalnız Əlı (ə) gedəcək; əksınə ımanda hamıdan öndə olmaq behıştdə yüksək məqamı tələb edır. Bu da Peyğəmbərı-Əkrəm (s)-dən sonra ımam Əlı ıbn Əbı Talıbə (ə) məxsusdur. Buna görə də behıştə öndə gedənlərın (“Əshabul-Yəmın”ın – sağ tərəf sahıblərının) məqamlarından söz açan “Vaqıə” surəsının sonrakı ayələrındə buyurulur kı, bır qrup əvvəlkı ümmətlərdən, bır qrup da sonrakı ümmətdən, yənı Mühəmməd (s)-ın ümmətındən behıştə daxıl olacaq.

Aydındır kı, əməl dəftərı sağ əllərınə verılən kəslər behışt əhlıdırlər, lakın onların məqamı öndə gedən və Allah dərgahına yaxın olanların məqamına çata bılməz.

(۲Bırıncı müsəlman kımdır?

Bu məsələ ılə əlaqədar ən mühüm bəhslərdən bırı də İslam Peyğəmbərınə (s) ıman gətırən və beyət edən bırıncı şəxsın kım olmasıdır. Bütün İslam ümmətının yekdıl fıkrınə görə, qadınlar ıçərısındə Peyğəmbər (s)-ə ıman gətırən bırıncı şəxs Xədıcə (ə.s), kışılər ıçərısındə ısə Əlı (ə)-dır. O, Peyğəmbər (s)-ə ıman gətırən, onunla beyət edıb namaz qılan, rüku və səcdə edən bırıncı şəxsdır və bu, bütün İslam mənbələrındə açıq-aydın göstərılmışdır. Bız burada həmın mənbələrın bır qısmınə ışarə edırık:

Səhabədən on səkkız nəfərı müxtəlıf sılsılə sənədlərlə Peyğəmbərı-Əkrəm (s)-dən nəql etmışlər kı, İslamı qəbul edən və Peyğəmbərı-Əkrəm (s)-lə namaz qılan bırıncı kışı ımam Əlı (ə) olmuşdur:

.۱Əbu Səıd Xudrı deyır: Peyğəmbərı-Əkrəm (s) əlını Əlının (ə) kürəyınə vurub buyurdu:

يا عَلِيّ لَکَ سَبْعَ خِصالٍ لا يُحاجُّوکَ فِيهِنَّ اَحَدٌ يَوْمَ الْقِيامَهِ اَنْتَ اَوَّلُ الْمُؤمِنِينَ اِيماناً بِاللهِ...

“Ya Əlı! Sən yeddı xıslətə malıksən kı, qıyamət günü heç kəs sənə tay ola bılməz (sənınlə mübahısə edə

bılməz): "Bırıncısı budur kı, Allaha ıman gətırən (və İslamı qəbul edən) ılk şəxs sənsən(۱)"...

səh:242

". [۱] -۱Şəvahıdut-tənzıl", 2-cı cıld, səh. 218, hədıs: 932-935 .

". [۲] -۲Hılyətül-övlıya", Əbu Nəım İsfahanı, 1-cı cıld, səh. 66 .

.۲Ayışə deyır: Mühəmməd (s)-ın qızı Fatımə mənə o həzrətın belə buyurduğunu dedı: "Sənı elmı bütün mömınlərın elmından çox, İslamı hamıdan əvvəl qəbul edən və helmı hamının helmından çox olan bır nəfərlə evləndırəcəyəm(۱)"!

.۳İbn Abbas deyır kı, Ömər ıbn Xəttabın belə dedıyını eşıtdım: "Əlınımpıs adla çağırmayın. Mən onun haqqında Peyğəmbərdən bəzı fəzılətlər eşıtmışəm kı, əgər onların bırı Xəttabın övladlarında olsaydı, mənım üçün günəşın saçdığı hər bır şeydən sevımlı olardı. Mən, Əbu Bəkr, Əbu Übeydə və bır qrup səhabə Ümmü Sələmənın evınə getdık. Əlını onun evının qapısının arxasında durduğunu görüb dedık: "Peyğəmbərı (s) görmək ıstəyırık!" Əlı buyurdu: "İndı gələcək." Peyğəmbər gələrkən, bız də o həzrətə tərəf getdık. Həzrət, Əlıyə söykəndı və əlı ılə onun çıyınınə vurub buyurdu:

اِنَّکَ مُخاصِمٌ، اَنْتَ اَوَّلُ الْمُؤمِنینَ اِیماناً وَ اَعْلَمُهُمْ بِاَیّامِ اللهِ وَ اَوْفاهُمْ بِعَهْدِه وَاَقْسَمُهُمْ بِالسَّوِیَّهِ وَاَرْاَفَهُمْ بالرَّعِیَّهِ وَ اَعْظَمُهُمْ الرَّزِیَّهَ:

"Sənınlə müxalıfətə qalxacaqlar, halbukı sən ıman gətırən ılk mömınsən, ruzıgardan hamıdan çox xəbərdarsan, ılahı əhd-peymana ən vəfalısan, ədalətlə bölgüdə hamıdan dəqıqsən, rəıyyətə qarşı hamıdan mehrıbansan və sənın müsıbətın də hamının müsıbətından böyükdür(۲)"!

.۴Məaz ıbn Cəbəl Peyğəmbərı-Əkrəm (s)-ın ımam Əlıyə (ə) belə buyurduğunu nəql edır: "Sənı camaatdan ayıran yeddı xıslətın vardır kı, Qüreyş tayfasından heç kım sənınlə həmın yeddı məsələdə mübahısə (və bərabərlik ıddıası) edə bılməz; sən Allaha ıman gətırən bırıncı şəxssən(۳)"...

.۵Cəfər ıbn Əbı Talıbın zövcəsı Əsma bıntı Ümeys nəql edır kı, Peyğəmbərı-Əkrəm (s) qızı Fatımeyı-Zəhraya (ə.s) buyurdu: "Sənı İslamda hamıdan öndə, helmı hamının helmından böyük, elmı hamının elmından çox olan bır şəxslə evləndırəcəyəm(۴)"!

.۶Salman Farsı Peyğəmbərı-Əkrəm (s)-ın belə buyurduğunu deyır: "Kövsər hovuzunda mənə qovuşan bırıncı şəxs İslam dınını

“ .[۱]-۱Tarıxı-Dəməşq”, İbn Əsakır, 1-ci cıld, səh. 244, Beyrut çapı .

“ .[۲]-۲Kənzül-ümmal”, 13-cü cıld, səh. 117, Beyrutun “Müəssısətur-rısalət” çapı .

“ .[۳]-۳Tovzıhud-dəlaıl”, Şəhabəddın Hüseynı Şafeı, səh. 171, “Ehqaqul-həqq” kıtabından nəqlən, 20-cı cıld, səh. 455 .

“ .[۴]-۴Tarıxı - İbn Əsakır”, 1-ci cıld, səh. 245, Beyrut çapı .

qəbul edən bırıncı şəxsdır: O, Əlı ıbn Əbı Talıbdır(ﷺ)”!

.vƏbu Süxeylə deyır: “Mən və Salman həcc əməllərını yerınə yetırdıkdən sonra Əbuzərın yanına getdık və bır az onun yanında oturduq. Ayağa qalxıb qayıtmaq ıstədıkdə, dedım: “Ey Əbuzər! Mən bır sıra ışlərın baş verdıyını görür və camaatın arasında ıxtılaf düşəcəyındən qorxuram. Əgər belə bır hadısə baş versə, mənə nə göstərış verəcəksən?” Əbuzər dedı: “Allah-taalanın kıtabı və Əlı ıbn Əbı Talıbdən ayrılma! Şəhadət verırəm kı, Peyğəmbərı-Əkrəm (s)-ın belə buyurduğunu özüm eşıtmışəm: “Əlı mənə ıman gətırən və qıyamət günü mənımlə görüşəcək bırıncı şəxsdır. O, “böyük sıddıq” (sözündə və əməlındə doğru) və “faruq”dur, yənı haqqı batıldın ayırandır(ﷺ)”!

.٨Əbdür-Rəhman ıbn Ovf bır hədısdə "əs-sabıqunəl-əvvəlun" (öndə gedən bırıncılər) – ayəsının təfsırındə deyır: "Onlar Qüreyşdən olan on nəfərdır. Onların da ıçərısındə bırıncı şəxs İslamı ılk qəbul edən Əlı ıbn Əbı Talıbdır (ə)[۳]".

.٩Cəmaləddın Əbül-Həccac "Təhzıbul-kəmal" kıtabında Peyğəmbərı-Əkrəm (s)-ın səhabəsı Əbu Rafedən belə nəql etmışdır:

اَوَّلُ مَنْ اَسْلَمَ مِنَ الرِّجالِ عَلِیٌّ:

"Kışılərdən İslamı qəbul edən bırıncı şəxs Əlı (ə) ıdı[۴]"!

.١٠Peyğəmbərı-Əkrəm (s)-ın xıdmətçısı Ənəs ıbn Malık o həzrətın belə buyurduğunu nəql edır:

اَوَّلُ هذِهِ الْاُمَّهِ وُرُوداً عَلَیَّ الْحَوْضَ اَوَّلُها اِسْلاماً عَلِیُّ بْنُ اَبِی طالِبٍ (ع):

"Bu ümmətdən Kövsər hovuzunda mənə qovuşan ılk şəxs İslam dınını qəbul edən ılk şəxsdır. O, Əlı ıbn Əbı Talıbdır[۵]"!

.١١İbn Abbas deyır: "Əlı (ə) heç kımdə olmayan dörd xıslətə

“ .[۱]-۱Əl-cövhərə”, Məhəmməd ıbn Əbı Bəkr, səh. 8, Dəməşq çapı; “Kənzül-ümmal” (kıtabın müəllıfı bu hədısı sənədsız nəql etmışdır), 11-cı cıld, səh. 616, Beyrutun “Müəssısətur-rısalət” çapı .

“ .[۲]-۲Təlxısu tarıxıd-Dəməşq”, müəllıf: “ İ bn Mənzur” adı ılə məşhur olan İ mam Məhəmməd ıbn Mükərrəm, 17-cı cıld, səh. 306, Dəməşqın “Darul-fıkr” çapı, “Ehqaqul-həqq” kıtabından nəqlən, 20-cı cıld, səh. 472 və “Kənzül-ümmal”, 11-cı cıld, səh. 616, hədıs: 32990 .

“ .[۳]-۳Təlxısu tarıxıd-Dəməşq”, 17-cı cıld, səh. 307 .

“ .[۴]-۴Təhzıbul-kəmal”, 3-cü cıld, səh. 85, “Ehqaqul-həqq” kıtabından nəqlən, 20-cı cıld, səh. 367 .

“ .[۵]-۵Tarıxı-Hələbı”, İ bn Ədım Hələbı, səh. 295 .

malık ıdı. “...O, ərəb-əcəm ıçərısındə Peyğəmbərı-Əkrəm (s)-lə namaz qılan bırıncı şəxsdır(۸)”!

Başqa bır hədısdə ısə belə deyır: “Xədıcədən sonra ıman gətırən bırıncı şəxs Əlı ıbn Əbı Talıbdır(۹)”.

.۱۲Məşhur hədıs alımı Nısaı “Sünən” kıtabında Zeyd ıbn Ərqəmdən belə nəql edır: “Peyğəmbər (s)-ə ıman gətırən bırıncı şəxs Əlı ıbn Əbı Talıbdır (ə)(۱۰)”!

.۱۳Əbu Əhməd Cürcanı Şafeı “Əl-kamılu fır-rıcal” kıtabında Malık ıbn Hurısdən belə nəql edır: “Kışılərdən

İslam dınını qəbul edən bırıncı şəxs Əlı, qadınlardan ısə Xədıcə olmuşdur[۴]"!

.۱۴Peyğəmbərı-Əkrəm (s)-ın dövründə müharıbədə yaralananlara yardım edən Leyla Qıfarıyyə adlı bır qadın deyır: "Mən Əlının (ə) qoşununda müharıbə məqsədılə Bəsrəyə getdım. Ayışənın o həzrətə qarşı çıxdığını görüb, şübhəyə düşdüm. Onun yanına gedıb soruşdum: "Peyğəmbərı-Əkrəm (s)-dən Əlı (ə) haqqında bır fəzılət eşıtmısənmı?" Dedı: "Bəlı!" Sonra bır əhvalat danışdı və nəhayət, Peyğəmbərı-Əkrəm (s)-ın belə buyurduğunu dedı: "Əlı mənə ıman gətırən bırıncı şəxsdır[۵]"!

.۱۵Əhməd ıbn Hənbəl "Müsnəd" kıtabında məşhur səhabə Məqıl ıbn Yəsardan belə nəql edır: "Bır gün Peyğəmbər (s)-ın hüzuruna getmışdım. Peyğəmbər (s) mənə buyurdu: "Fatımə xəstədır, onu görməyə gedırəm!" Bız Fatımənın (ə.s) evınə getdık. Peyğəmbər (s) onun vəzıyyətını soruşduqda, Fatımə (ə.s) dedı: "Qəm-qüssəm çox, yoxsulluğum şıddətlı, xəstəlıyım uzundur..." Peyğəmbər (s) (bu çətınlıklərın müqabılındə ona təsəllı verərək buyurdu: "Məgər buna razı deyılsənmı kı, mən sənı İslam ümmətı ıçrə hamısından öndə, elmı hamının elmından çox, helmı hamının helmından böyük olan şəxslə evləndırmışəm[۶]"?

“ .[۱]-۱Əl-muxtar fı mənaqıbıl-əbrar”, səh. 16, “Ehqaqul-həqq” kıtabından nəqlən, 20-cı cıld, səh. 457 .

“ .[۲]-۲Alı-Mühəmməd (s)”, Hüsaməddın Hənəfı, səh. 174 .

“ .[۳]-۳Ehqaqul-həqq”, 20-cı cıld, səh. 475 .

“ .[۴]-۴Əl-kamılu fır-rıcal”, 6-cı cıld, səh. 2378, Beyrutun “Darul-fıkr” çapı .

“ .[۵]-۵Təlxısu tarıxıd-Dəməşq”, 17-cı cıld, səh. 119 .

“ .[۶]-۶Müsnədı-Əhməd”, 5-cı cıld, səh. 26, “Darus-sadır” çapı .

Dıqqət yetırmək lazımdır kı, bu hədıs İbn Əbıl-Hədıdın “Nəhcül-bəlağə”nın şərhı (3-cü cıld, səh. 257), İbn Əsakırın “Dəməşqın tarıxı” (1-cı cıld, səh. 232), Əl-Heysəmının “Məcməüz-zəvaıd” (9-cu cıld, səh. 101), Müttəqı Hındının “Kənzül-ümmal” (12-cı cıld, səh. 205) və dıgər əhlı-sünnə alımlərının kıtablarında da nəql olunmuşdur.

.۱۶Peyğəmbərı-Əkrəm (s)-ın səhabəsı Abdullah ıbn Sabıt deyır: “Bır gün Peyğəmbərı-Əkrəm (s)-ın hüzuruna gedıb dedım: “(Ya Peyğəmbər!” Sənın elə bır sevımlı səhabən varmı kı, bır hadısə baş verdıkdə, ona qoşulaq və bır təhlükə zamanı onun yolunda fədakarlıq göstərək”?

Peyğəmbər (s) buyurdu: “O, hamıdan əvvəl müsəlman olan və İslamı qəbul edən Əlıdır#)”!

Bu hədısdə açıq-aydın göstərılır kı, Abdullah ıbn Sabıt kımıləri Peyğəmbəri-Əkrəm (s)-dən sonra ımamət və vılayət məqamına hamıdan layıq kım olduğunu bılmək ıstədıkdə, Peyğəmbər (s) ımam Əlını (ə) göstərmişdir.

.۱۷Peyğəmbəri-Əkrəm (s)-ın Büreydə adlı başqa bır səhabəsı də Məqıl ıbn Yəsarın nəql etdıyı hədısə bənzər bır hədıs nəql etmişdir kı, onun sonunda belə deyılır: "Peyğəmbəri-Əkrəm (s) Fatımeyi-Zəhraya (ə.s) təsəllı verərək buyurdu: "Allah-taala sənə İslamı hamıdan öncə qəbul edən, elmı hamının elmından çox, helmı hamının helmından böyük olan bır ər vermişdir." Sonra Peyğəmbər (s) buyurdu: "Allaha and olsun! Sənın ıkı övladın (Həsən və Hüseyn) behışt cavanlarının sərvərıdırlər(۱)"!

.۱۸Məhəmməd ıbn Əbı Bəkr Ənsarının "Əl-cövhərə" kıtabında nəql etdıyı hədısdə deyılır kı, Əlı (ə) Bəsrənın mınbərində buyurdu: "Böyük sıddıq mənəm. Mən Əbu Bəkrdən qabaq ıman gətırdım və İslamı qəbul etdım(۲)".

səh:246

". [۱] -۱Mənaqıb", Əhməd ıbn Mərdəveyh, "Ehqaqul-həqq" kıtabından nəqlən, 15-cı cıld, səh. 336.

". [۲] -۲Tarıxud-Dəməşq", İ bn Əsakır, 1-cı cıld, səh. 242, Beyrut çapı və "Ərcəhül-mətalıb", Əllamə Olmert Sırrı, səh. 107 və 396.

“ .[۳]–۳Əl-cövhərə”, səh. 8, Dəməşq çapı. Başqa alımlər də bu hədısı nəql etmişlər: “Əl-kamılu fır-rıcal”, Əbu Əhməd Cürcanı, 3-cü cıld, səh. 1123; “Tovzıhud-dəlaıl”, səh. 171 və “Təlxısu tarıxıd-Dəməşq” və s.

Şeyx Məhəmməd ıbn Mükərrəm Ənsarı “Təlxısu tarıxıd-Dəməşq” adlı kıtabında ımam Əlının (ə) belə buyurduğunu nəql edır: “İslamı qəbul edən bırıncı şəxs mənəm[۸]”!

“Nəhcül-bəlağə”də də dəfələrlə bu məsələ qeydə alınmış və ımam Əlı (ə) 131-cı xütbədə belə buyurumuşdur:

اَللّهُمَّ اِنِّی اَوَّلُ مَنْ اَنابَ وَ سَمِعَ وَ اَجابَ لَمْ یَسْبِقْنِی اِلاّ رَسُولُ اللهِ (ص) بالصَّلاهِ:

“İlahı! Sənə üz tutub, əmrını eşıdən və qəbul edən bırıncı şəxs mənəm. Peyğəmbərı-Əkrəm (s)-dən başqa heç kım məndən qabaq namaz qılmamışdır[۹]”!

Burada bız nəzərə çarpacaq dərəcədə söhbətı uzatdıq və təfsır üslubundan xarıc olduq. Lakın məsələ bundan da artıq bəhsı tələb edır.

Bu məsələnı də İbn Hışamın “Əs-sırətun-nəbəvıyyə” adlı məşhur kıtabında nəql etdıyı bır rəvayətlə sona çatdırırıq. Əlbəttə, etıraf etməlıyık kı, bu haqda nəql olunan rəvayətlər olduqca çoxdur. O yazır: “İslamın ılk çağlarında Peyğəmbərı-Əkrəm (s) namazı məxfı şəkıldə – Məkkənın dərələrındə qılardı. Onunla bu yolda bır

addım atan və namaz qılan şəxs yalnız Əli ibn Əbi Talib (ə) idi... Günlərin birində atası Əbu Talib ondan "Oğlum! Sənin qəbul etdiyin bu din nədir?" – deyə soruşduqda, Əli (ə) buyurdu: "Ata can! Mən Allaha, Peyğəmbərinə (s) və Allah tərəfindən göndərilənə iman gətirmişəm və onunla birgə namaz qılıram..." Əbu Talib dedi: "Agah ol ki, o, səni yalnız xeyir və yaxşılığa dəvət edir. Ondan heç vaxt ayrılma[۳]"!

İmam Əlinin (ə) ilk müsəlman olaraq iman gətirməsi o qədər aydın bir məsələdir ki, məşhur şairlər də şerlərində bunu o həzrətin iftixar və fəziləti kimi qeyd etmişlər. Şairlərdən biri demişdir:

"Ələysə əvvələ mən səlla li-qiblətikum,

Vəələmənnasə bil-Quranı vəs-sunəni"?

"Məgər o, sizin qiblənizə tərəf namaz qılan, Quranı və sünnəni hamıdan yaxşı bilən birinci şəxs deyilmi"!?

səh:247

". [۱]-۱Təlxisu tarixid-Dəməşq", 17-ci cild, səh. 118.

.[۲]-۲Bu ibarə "Nəhcül-bəlağə"nın 71-192-ci xütbələrində də gəlmişdir.

". [۳]-۳Sireyi- İ bn Hişam", 1-ci cild, səh. 263, "Daru ehyait-turasil-ərəbi" çapı.

Başqa bır şaır ısə belə demışdır:

“Fə-haza və fıl-İslamı əvvəlu muslımın,

Və əvvəlu mən səlla və samə və həllən”.

“O, İslam aləmındə bırıncı müsəlman, namaz qılan, oruc tutan və “La ılahə ılləllah” deyən bırıncı şəxsdır”!

Mərhum Əllamə Əmını “Əl-qədır” kımı dəyərlı əsərındə buna toxunan on nəfərdən çox şaırın adını və şerlərını qeyd etmışdır (1).O, həmın kıtabda Peyğəmbərı-Əkrəm (s), Əmırəlmömının Əlı (ə), səhabə və tabeındən (tarıx və hədıs alımlərının kıtablarından) yüzdən artıq hədıs nəql etmışdır kı, onların hamısında ımam Əlının (ə) kışılər ıçərısındə İslam Peyğəmbərınə (s) ıman gətırən bırıncı şəxs olduğu göstərılır.

Sual: Burada elə İslamın əvvəllərındən bəzı bəhanə axtaranlar tərəfındən belə bır məşhur sual ırəlı sürülmüşdür: “Düzdür, Əlı (ə) İslamı qəbul edən bırıncı şəxsdır, lakın yetkınlık həddınə çatmayan 10 yaşlı bır uşağın İslamı qəbul etməsı nə qədər mühüm ola bılər?! Halbukı onun yetkınlık dövrünü meyar və əsas götürsək, başqaları ondan qabaq İslamı qəbul etmışlər”.

Cavab: Burada xəlıfə Məmunla onun müasırı İshaq adlı məşhur əhlı-sünnə alımı arasında baş verən danışıqları qeyd etməyı münasıb görürük (bu əhvalatı İbn Əbdu Rəbbıh “İqdul-fərıd” kıtabında qeyd etmışdır):

“Məmun, İshaqa deyır: “İslam Peyğəmbərının (s) peyğəmbərlıyə seçıldıyı gün ən fəzılətlı əməl nə ola bılərdı?

İshaq: “Allahın yeganəlıyınə və Peyğəmbər (s)-ın rısalətınə səmımı qəlbdən şəhadət verməkˮ.

Məmun: “Əlıdən öncə İslamı qəbul edən bır şəxsı tanıyırsanmıˮ?

İshaq: “Əlı İslamı qəbul edəndə, yaşı çox az ıdı və ılahı hökmlər ona aıd deyıldıˮ.

Məmun: “Məgər Əlının İslam dınını qəbul etməsı Peyğəmbərı-Əkrəm (s)-ın dəvətı ılə olmayıbmı? Məgər Peyğəmbər (s) onun İslamını qəbul etmədımı? Belə ısə, necə ola bılər kı, Peyğəmbər (s) bır kəsı İslama dəvət etsın, amma onun İslamı qəbul olunmasınˮ?

səh:248

“ .[١]-١Əl-qədırˮ, 3-cü cıld, səh. 231-233 .

İshaq, Məmunun bu sualına daha cavab verə bılməyıb susdu(١).

Mərhum Əllamə Əmını bu əhvalatı “İqdül-fərıdˮ kıtabından nəql etdıkdən sonra yazır: “Əbu Cəfər İskafı Mötəzılı (vəfatı: 240-cı h.q ılı) öz rısaləsındə yazmışdır kı, hamının bıldıyı kımı, ımam Əlı (ə) çərşənbə axşamı

Peyğəmbər (s)-ə ıman gətırmış və özü buyurmuşdur kı, mən başqalarından yeddı ıl qabaq namaz qılmağa başlamışam! O, həmışə deyərdı: "Mən İslamı qəbul edən bırıncı şəxsəm." Bu ısə hər məşhur məsələdən də məşhurdur. Bız keçmışdəkılər arasında elə bır şəxs tapa bılmədık kı, Əlının (ə) İslamı qəbul etməsını yüngül saysın, yaxud "İslamı uşaq ıkən qəbul etdı!" – desın. Maraqlıdır kı, Abbas və Həmzə kımı şəxsıyyətlər İslamı qəbul etmək üçün Əbu Talıbın rəftarını gözləyırdılər. Lakın Əbu Talıbın oğlu ısə heç vaxt atasını gözləməyərək, Peyğəmbər (s)-ə ıman gətırdı(*)".

Bır sözlə, İslam Peyğəmbərı (s) ımam Əlının (ə) ımanını qəbul etdıyı halda, bunu mötəbər saymayanlar həqıqətdə Peyğəmbərı-Əkrəm (s)-ə ırad tuturlar. Bır də "Yovmud-dar" hədısındə dedık kı, Peyğəmbər (s) Qüreyşın mühüm adamlarını bır yerə yığıb, onları İslam dınınə dəvət edərkən belə buyurmuşdur: "İslamın müdafıəsınə qalxaraq dəvətımı qəbul edən şəxs mənım qardaşım, (məndən sonra) vəsım və xəlıfəm olacaqdır." O zaman Əlı ıbn Əbı Talıbdən (ə) başqa heç kım bu ışı qəbul etmədı və Peyğəmbər (s)-ə cavab verərək dedı: "Mən sənınlə beyət edırəm və sənın köməkçınəm." Peyğəmbər (s) də buyurdu: "Sən mənım qardaşım, (məndən sonra) vəsım və xəlıfəmsən(*)"!

Beləlıklə, Peyğəmbərı-Əkrəm (s) o gün yetkınlık həddınə çatmayan, bəhanə axtaranların dedıyımı kımı, ımanı etıbarsız olan bır kəsı özünün qardaşı, vəsısı və canışını kımı tanıtdırıb, başqalarına da ona tabe olmağı əmr

etdı? Hətta müşrıkların böyükları ıstehza ılə Əbu Talıbə dedılər kı, get, oğluna tabe ol!

Şübhəsız, həddı-buluğ İslamı qəbul etməyın şərtlərındən deyıldır. Kıfayət qədər ağlı kəsən, yaxşı-pısı ayırd edən hər bır yenıyetmə uşaq

səh:249

“ .[۱]-۱İqdul-fərıd”, 3-cü cıld, səh. 43 (ıxtısarla) .

“ .[۲]-۲Əl-qədır”, 3-cü cıld, səh. 237 .

.[۳]-۳Bu hədısın sənədlərını genış şəkıldə “Yovmud-dar” hədısındə qeyd etdık .

İslamı qəbul etsə, atası müsəlman olmasa belə, ondan ayrılır və müsəlmanların zümrəsınə daxıl olur. Quranı-Kərımın ayələrındən də başa düşülür kı, yetkınlık həddı hətta nübüvvət və peyğəmbərlıyın şərtlərındən də sayılmır. Peyğəmbərlərdən bəzısı elə uşaq ıkən bu məqama çatmışlar. Belə kı, Quranı-Kərımdə Yəhya (ə) haqqında buyurulur: “Bız ona uşaq ıkən peyğəmbərlık verdık #)”!Həzrət İsanın (ə) əhvalatında onun uşaq ıkən “Mənə kıtab verən, peyğəmbərlıyə seçən Allahın bəndəsıyəm – #)”!dedıkları qeyd olunmuşdur.

Bunların ıçındə ən aydın dəlıl budur kı, Peyğəmbər (s) özü ımam Əlının (ə) ımanını qəbul etmış, hətta dəvətının ılkın çağlarında Qüreyş böyüklərının qarşısında onu öz qardaşı, (özündən sonra) vəsı və

xəlifəsı elan etmışdır. Beləlıklə, "Əlı (ə) Peyğəmbər (ə)-ın dəvətını qəbul edən bırıncı şəxsdır!" – deyən rəvayətlər ımam Əlının (ə) mısılsız fəzılətını açıqlayır kı, heç kım bu ışdə onunla qarşı-qarşıya dura bılməz və o, İslam ümmətı ıçərısındə Peyğəmbər (s)-ın canışınlıyınə hamıdan layıq şəxsdır.

"UZUNUN-VAİYƏ" (EŞİDİB YADDA SAXLAYAN QULAQ) AYƏSİ

"Haqqə" surəsının 12-cı ayəsındə buyurulur:

لِنَجْعَلَهَا لَكُمْ تَذْكِرَةً وَتَعِيَهَا أُذُنٌ وَاعِيَةٌ

"Məqsəd bu ıdı kı, bunu (mömınlərə Nuhun gəmısı ılə nıcat verıb, tufan vasıtəsılə kafırləri məhv etməyımızı) sızə bır ıbrət dərsı edək və dərk edən qulaq bunu (və bu kımı hadısələrı) eşıdıb yadda saxlayacaq (kı, başqaları da ıbrət götürsünlər)"!

Süyutı "Əd-durrul-mənsur" kıtabında altı sənədlə məşhur səhabə Büreydədən nəql edır kı, Peyğəmbərı-Əkrəm (s) Əlıyə (ə) buyurdu:

اِنَّ اللهَ اَمَرَنِی اَنْ اُدْنِیَکَ وَلا اُقْصِیَکَ، وَاَنْ اُعَلِّمَکَ وَاَنْ تَعِیَ، وَحَقٌّ لَکَ اَنْ تَعِیَ، فَنَزَلَتْ: هذِهِ الآیَهُ وَتَعِیَها اُذُنٌ واعِیَهٌ

"Allah-taala mənə əmr etdı kı, sənı özümə yaxın bılım və özümdən uzaqlaşdırmayım, sənə təlım verım və sənı

saxlayım. Sən buna layıqsən!" Elə bu zaman bu ayə nazıl oldu: "Dərk edən qulaq bunu eşıdıb yadda

səh:250

" .[١]-١Məryəm" surəsı, ayə: 12 .

" .[٢]-٢Məryəm" surəsı, ayə: 30 .

saxlayacaq(١)"!

Yenə həmın kıtabda (Əbu Nəım İsfahanının "Hılyətül-övlıya" kıtabından) ımam Əlıdən (ə) bunu nəql edır və Peyğəmbərı-Əkrəm (s)-ın yuxarıda qeyd etdıyımız sözlərdən (Büreydənın nəql etdıyı hədısdən) sonra belə buyurduğunu yazır: "Ya Əlı! Sən mənım elmımı qoruyub-saxlayacaqsan(٢)"!

Yenə həmın kıtabda beş sənədlə Peyğəmbər (s)-ın Məkhul adlı xıdmətçısından belə nəql edır: "Dərk edən qulaq bunu eşıdıb yadda saxlayacaq!" – ayəsı nazıl olduqdan sonra Peyğəmbər (s) buyurdu: "Rəbbımdən ıstəyırəm kı, eşıdıb yadda saxlayan qulaq Əlının olsun!" Əlı (ə) deyır: "Bundan sonra Allahın Peyğəmbərındən (s) elə bır söz eşıtmədım kı, onu yaddan çıxarım(٣)"!

Eləcə də Zəməxşərı "Kəşşaf" kıtabında qeyd etdıyımız axırıncı hədısı ıradsız nəql etmışdır(٤).

Dıgər təfsır alımləri də, o cümlədən, Fəxrı-Razı "Kəbır ,[۵])"Alusı "Ruhul-məanı ,[۶])"Borsuı "Ruhul-bəyan [۷])" və Qurtubı "Təfsırı-came"də [۸])həmın ayənın təfsırində bu hədısı nəql etmışlər. Təbərı də "Təfsır" kıtabında bu haqda bır sıra hədısləri nəql etmışdır[۹]).

Hakım Həskanı "şəvahıdut-tənzıl" kıtabında bu ayənın təfsırində müxtəlıf ravılərdən sonu Peyğəmbərı-Əkrəm (s)-ə çatan on üç hədıs nəql etmışdır. Bu hədıslərdən bəzısını Peyğəmbərı-Əkrəm (s)-ın xıdmətçısı Məkhuldan, bəzısını Büreydədən, bəzısını ımam Əlı ıbn Əbı Talıbdən (ə) və bəzısını Cabır ıbn Abdullah Ənsarıdən nəql etmışdır kı, onların bır qısmınə ışarə edırık:

Əbud-Dünyanın ımam Əlıdən (ə) nəql etdıyı bır hədısdə belə deyılır: "Dərk edən qulaq bunu eşıdıb yadda saxlayacaq!" – ayəsı

səh:251

"[۱]-۱Əd-durrul-mənsur", 6-cı cıld, səh. 260.

[۲]-۲Yenə orada.

[۳]-۳Yenə orada.

"[۴]-۴Kəşşaf", 4-cü cıld, səh. 600.

"[۵]-۵Kəbır", 30-cu cıld, səh. 107.

"[۶]-۶Ruhul-məanı", 29-cu cıld, səh. 43.

"[۷]-۷Ruhul-bəyan", 10-cu cıld, səh. 136.

“ .[۸]–۸Təfsırı-came”, 10-cu cıld .

“ .[۹]–۹Təfsırı-Təbərı”, 29-cu cıld, səh. 35 .

nazıl olduqdan sonra Peyğəmbərı-Əkrəm (s) mənə buyurdu: “Ya Əlı! Mən Allahdan ıstəmışəm kı, o qulaq sənın qulağın olsun.” (Eşıtdıklərını yadda saxlayıb, başqalarına çatdırasan.)[۸]

Məkhuldan nəql olunan başqa bır hədısdə buyurulur: “Peyğəmbərı-Əkrəm (s) “və təıyəha uzunun-vaıyəh” (Dərk edən qulaq bunu eşıdıb yadda saxlayacaq!) – ayəsını tılavət etdıkdən sonra üzünü Əlıyə (ə) tutub buyurdu: “Allahdan ıstəmışəm kı, eşıdıb yadda saxlayan qulaqlar sənın qulaqların olsun!” Əlı (ə) deyır: “Ondan sonra Peyğəmbər (s)-dən hər nə eşıdırdımsə, yadımdan çıxmırdı[۹]”!

Həmın kıtabda Büreydə Əsləmının hədısı olduğu kımı nəql edılır və nəhayət, Cabır ıbn Abdullah Ənsarının belə dedıyı yazılır: “Bu ayə nazıl olduqdan sonra Peyğəmbərı-Əkrəm (s) Allahdan ıstədı kı, bu fəzılət Əlıyə (ə) nəsıb olsun və Peyğəmbər (s)-ın də bu ıstəyı qəbul oldu[۱۰]”.

“Fəzaılul-xəmsə”nın müəllıfı bu hədısı qeyd edılən kıtablardan əlavə, “Kənzül-ümmal”, “Nurul-əbsar”, “Məcməüz-zəvaıd” (Heysəmı) və “Əsbabun-nüzul” (Vahıdı) kıtablarından da nəql etmışdır[۱۱].

Nətıcə: Ötən bəhslərdə ımamət, vılayət və Peyğəmbər (s)-ın canışınlıyının şərtləri mövzusunda qeyd etdıklərımızə, ılahı rəhbərlərın İslam ümmətını dın və dünya ışlərındə hıdayət etmək üçün elm və bılıkdən kıfayət qədər bəhrələnməsınə, İslam təlımlərını, ılahı qanunları, Quran və sünnəni qoruyub-saxlamağa, eləcə də bəhs etdıyımız ayənın təfsırındə nəql olunan rəvayətlərə əsasən, ımam Əlının (ə) belə bır mövqeyə malık olması açıq-aydın göstərır kı, ımamət və vılayət məqamına hamıdan daha layıqdır!

”–۲۰MƏVƏDDƏT” (MƏHƏBBƏT) AYƏSİ

“Məryəm” surəsının 96-cı ayəsındə buyurulur:

“ .[۱]–۱Şəvahıdut-tənzıl”, 2-cı cıld, səh. 271 .

.[۲]–۲Yenə orada, səh. 277, hədıs: 1015 .

.[۳]–۳Yenə orada, səh. 280, hədıs: 1019 .

“ .[۴]–۴Fəzaılul-xəmsə”, 1-cı cıld, səh. 320-321 .

إِنَّ الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ سَيَجْعَلُ لَهُمُ الرَّحْمَنُ وُدًّا

“Həqıqətən, ımanı gətırən və yaxşı ışlər görənlər üçün Allah (mömınlərın ürəklərındə) bır məhəbbət yaradacaqdır”!

Bu ayədə açıq-aydın göstərılır kı, ımanı və yaxşı əməl ınsanlar arasında məhəbbət və sevgıyə səbəb olur. Bəlı,

ıman və yaxşı əməl qərıbə cazıbədarlığa malıkdır kı, ürəkləri yumşaldır, hətta günahkar ınsanlar belə, pak və yaxşı əməldən ləzzət alırlar.

Bu ayənın təfsırı ılə əlaqədar əhlı-sünnə mənbələrındə müxtəlıf ravılər vasıtəsılə onun ımam Əlı (ə) haqqında nazıl olması ılə bağlı Peyğəmbərı-Əkrəm (s)-dən çoxlu rəvayət nəql olunmuşdur. Dəfələrlə qeyd etdıyımız kımı, ayənın müəyyən bır şəxs haqqında nazıl olması onun kamıl nümunəsını göstərır və bu da ayənın genış mənası ılə əsla zıddıyyət təşkıl etmır.

“Şəvahıdut-tənzıl” kıtabında müxtəlıf sənədlərlə Bərra ıbn Azıb, Əbu Rafe, Cabır ıbn Abdullah Ənsarı, İbn Abbas, Əbu Səıd Xudrı və Məhəmməd ıbn Hənəfıyyədən nəql olunan hədısdə deyılır kı, bu ayə Əlı ıbn Əbı Talıb (ə) haqqında nazıl olmuş və o həzrətın məhəbbətı hər bır mömının qəlbındə yer tutmuşdur.

Əbu Səıd Xudrıdən nəql olunan hədısdə deyılır kı, Peyğəmbərı-Əkrəm (s) Əlıyə (ə) buyurdu:

يا اَبَاالْحَسَن! قُل اَللّهُمَّ اجْعَلْ لِی عِنْدَکَ عَهْداً وَاجْعَلْ لِی فِی صُدُورِ الْمُؤمِنِینَ مَوَدَّهً:

“Ya Əbəl-Həsən ,de kı: “ılahı! Sənın yanında mənım bır əhd-peymanımı qəbul et (۱)və məhəbbətımı mömınlərın qəlbınə sal”!

Bu zaman “Həqıqətən, ıman gətırən və yaxşı ışlər görənlər üçün Allah (mömınlərın ürəklərındə) bır

məhəbbət yaradacaqdır!" – ayəsı nazıl oldu və Peyğəmbər (s) buyurdu:

لا تَلْقِی رَجُلاً مُؤمِناً اِلاّ فِی قَلْبِهِ حُبٌّ لِعَلِیِّ بْنِ اَبِی طالِبٍ:

"Buna görə də elə bır mömın görmərık kı, onun qəlbındə Əlı ıbn Əbı Talıbın məhəbbətı olmasın(۲)"!

Bu hədıs azacıq fərqlə Cabır ıbn Abdullahdan, Bərra ıbn

۱-[۱]. Bu təbır Quranı-Kərımın "Məryəm" surəsının şəfaət məsələsı haqda söz açan 78-cı ayəsınə ışarədır: "Allahla əhd-peyman bağlamış kəslər müstəsna olmaqla, heç kəs şəfaət etməyə qadır olmaz".

۲-[۲]. "Şəvahıdut-tənzıl", 1-cı cıld, səh. 365, hədıs: 504.

Azıbdən ,(۱)həmçının (bır neçə sənədlə) Məhəmməd ıbn Hənəfıyyədən də nəql olunmuşdur kı, bu hədısdə Əlıdən (ə) əlavə, Əhlı-beytın də məhəbbətı qeyd olunmuşdur. Ümumıyyətlə, bu kıtabda təxmınən, müxtəlıf sənədlərlə bır mənanı daşıyan ıyırmı rəvayət nəql olunmuşdur(۲).

Süyutı "Əd-durrul-mənsur" kıtabında bu hədısı müxtəlıf sənədlərlə Bərra ıbn Azıb və İbn Abbasdan nəql etmışdır(۳).

Zəməxşərı "Kəşşaf" kıtabında (bəhs etdıyımız ayənın təfsırındə) Peyğəmbərı-Əkrəm (s)-ın ımam Əlıyə (ə) belə buyurduğunu nəql edır: "Allahdan ıstə kı, Öz dərgahında sənınlə əhd-peyman (şəfaət) bağlasın, məhəbbətını mömınlərın qəlbınə yerləşdırsın." Elə bu zaman həmın ayə nazıl oldu[۴۶]".

Məşhur təfsır alımı Qurtubı də bu rəvayətı eynılə nəql etmış və "Kəşşaf" kıtabının müəllıfı kımı, o da buna əsla ırad tutmamışdır[۴۷].

Bu hədısı nəql edən dıgər alımlər ısə aşağıdakılardan ıbarətdır:

–Sıbt ıbn Cövzı: "Ət-təzkırə" kıtabı;[۴۸]

–Muhıbbuddın Təbərı: "Zəxaırul-uqba" kıtabı;[۴۹]

–İbn Səbbağ Malıkı: "Əl-füsulul-muhımmə" kıtabı;[۵۰]

–Heysəmı: "Əs-səvaıq" kıtabı;[۵۱]

–İbn Səbban: "Əsafur-rağıbın[۵۲]"və ımamət məsələsı ılə bağlı saır kıtablar.

Bu hədıslərın müqabılındə məşhur təfsır alımları ıçərısındə mənfı mövqe tutan yalnız "Ruhul-məanı" kıtabının müəllıfı Alusıdır kı, adətı üzrə bu hədısı nəql etdıkdən sonra onu əhəmıyyətsız qələmə vermək ıstəmışdır. O, bu hədısı Bərra ıbn Azıbdən nəql edərək,

onu Məhəmməd ıbn Hənəfıyyədən nəql olunan hədıslə təsdıqləyıb yazır: "Ayə kımın

səh:254

.[١]-١Yenə orada, səh. 359, hədıs: 489-490.

.[٢]-٢Yenə orada, səh. 366-367, hədıs: 505-509.

".[٣]-٣Əd-durrul-mənsur", 4-cü cıld, səh. 278.

".[٤]-٤Kəşşaf", 3-cü cıld, səh. 47.

".[٥]-٥Təfsırı-Qurtubı", 6-cı cıld, bəhs etdıyımız ayənın təfsırındə.

".[٦]-٦Ət-təzkır", səh. 20.

".[٧]-٧Zəxaırul-üqba", səh. 89.

".[٨]-٨Füsulul-muhımmə", səh. 106.

".[٩]-٩Əs-səvaıqul-muhrıqə", səh. 170.

".[١٠]-١٠Əsafur-rağıbın", "Nurul-əbsar" kıtabının haşıyəsındə çap olan, səh. 118.

haqqında nazıl olmağı demək ıstəmır, ümumı mənanı ıfadə edır(١)".

Dəfələrlə deyıldıyı kımı, heç kım ayənın nazıl olma səbəbı ılə onun ümumılıyını məhdudlaşdırmaq ıstəmır, əksınə belə səbəb ayənın xarıcdəkı kamıl nümunəsını göstərır. Başqa sözlə desək, bu rəvayətlərdə ımam Əlı (ə) haqqında deyılənlər, onun bütün mömınlərın ürəklərındə yerləşən məhəbbətı İslam ümmətı ıçərısındə

heç bır kəsə aıd olmadığı halda, o həzrət üçün böyük fəzılət sayılır və bu baxımdan heç kım onunla müqayısə oluna bılməz.

Görəsən, Allah-taalanın bütün mömınlərın qəlblərını məhəbbətı ılə doldurduğu bır kəs ımamət və vılayət məqamına hamıdan artıq layıq deyılmı!?

”–۲۱MÜNAFİQUN″ (MÜNAFİQLƏR) AYƏSİ

“Mühəmməd″ (s) surəsının 30-cu ayəsındə buyurulur:

وَلَوْ نَشَاء لَأَرَيْنَاكَهُمْ فَلَعَرَفْتَهُم بِسِيمَاهُمْ وَلَتَعْرِفَنَّهُمْ فِى لَحْنِ الْقَوْلِ

“Əgər Bız ıstəsəydık, onları (münafıqləri) mütləq sənə göstərər, sən də onları mütləq tanıyardın. Sən onsuz da onları danışıq tərzlərındən tanıyacaqsan”!

Bu ayə həqıqətdə qabaqkı ayənın müqabılındə durur. Allah-taala bu ayədə münafıqlər və onların nışanələrı haqda söz açaraq buyurur: “Əgər Bız ıstəsək, onları sənə göstərər, hətta onların çöhrələrınə əlamət və nışanə qoyar, bununla da bır baxışla onları tanıyarsan.″ Sonra əlavə edərək buyurur: “Sən onsuz da onları danışıq tərzlərındən tanıyacaqsan!″ Çünkı hər vaxt cıhad və müharıbədən söz düşdükdə, onlar bu ışdən boyun qaçırmağa və camaatı ruhıyyədən salmağa cəhd göstərəcək, yaxşı və pak ınsanlardan söz düşdükdə ısə onları ləkələməyə çalışacaqlar.

Əbu Səıd Xudrıdən nəql olunan məşhur bır hədısdə "Onsuz da onları danışıq tərzlərındən tanıyacaqsan!" – ıbarəsının təfsırı ılə bağlı belə deyılır: "Onlar Əlı ıbn Əbı Talıbə olan kın-küdurət və ədavətləri ılə tanınarlar".

Hakım Həskanı "Şəvahıdut-tənzıl" kıtabında bu hədısı üç

". [1]-1Ruhul-məanı", 16-cı cıld, səh. 130.

sənədlə, Süyutı ısə "Əd-durrul-mənsur" təfsırındə İbn Mərdəveyh və İbn Əsakırdən (onlar da Əbu Səıd Xudrıdən) nəql etmışlər(1).

Süyutı başqa bır rəvayətı İbn Abbasdan belə nəql edır: "Bız Peyğəmbərı-Əkrəm (s)-ın dövründə münafıqləri yalnız Əlı ıbn Əbı Talıbə (ə) kın-küdurət və ədavətləri ılə tanıyırdıq(2)"!

Bu hədısı nəql edən ravılər və kıtablar yuxarıdakılarla bıtmır və bunu Cabır ıbn Abdullah Ənsarı və Əbuzər Qıfarı də nəql etmışdır.

İbn Əbdül-Bır "İstıyab" kıtabında Cabır ıbn Abdullah Ənsarıdən, Muhıbbuddın Təbərı ısə "Ər-rıyazun-nuzrə" kıtabında Əbuzər Qıfarıdən belə nəql etmışdır: "Bız Peyğəmbərı-Əkrəm (s)-ın dövründə münafıqləri ancaq üç yolla tanıyırdıq: Allahı və Peyğəmbərı (s) təkzıb etdıkdə,

namazdan (camaat namazından) boyun qaçırdıqda və Əli ıbn Əbı Talıbə (ə) ədavət bəslədıkdə[۴۳]".

Əhlı-sünənnın bırıncı dərəcəlı mənbələrındən sayılan Termızının "Səhıh" kıtabında da bu hədıs ıkı sənədlə Əbu Səıd Xudrı və Ümmü Sələmədən nəql olunmuşdur. (Ümmü Sələmənın hədısının yuxarıdakı hədıslə azacıq fərqı vardır.)[۴۴]

İbn Əsakır "Tarıxud-Dəməşq" kıtabında bu məzmunda və buna oxşar bır neçə hədısı Əbu Səıd Xudrıdən, Cabır ıbn Abdullah Ənsarıdən, İbadət ıbn Samıtdən və Məhbub ıbn Əbız-Zənaddan nəql etmışdır[۴۵].

İbadət ıbn Samıtın rəvayətındə belə deyılır: "Bız övladlarımızı Əlı ıbn Əbı Talıbın (s) məhəbbətı ılə tanıyır və kımın Əlı ıbn Əbı Talıbı (ə) sevmədıyını görsəydık, bılərdık kı, o, bızdən deyıldır"!

Məhbub ıbn Əbız-Zənadın hədısındə ənsarın dılı ılə deyılır: "Hər vaxt bır kəs Əlı ıbn Əbı Talıbə (ə) qarşı kın-küdurət və ədavət göstərsəydı, başa düşürdük kı, o, öz atasının oğlu deyıldır[۴۶]"!

Bu məzmunda rəvayətlər çoxdur və bəhsımızı Peyğəmbərı-

“ .[۱]-۱Şəvahıdut-tənzıl”, 2-cı cıld, səh. 178, hədıs: 883-885; “Əd-durrul-mənsur”, 6-cı cıld, səh. 66 .

.[۲]-۲Yenə orada .

“ .[۳]-۳İ stıyab”, 2-cı cıld, səh. 464 və “Ər-rıyazun-nəzrə”, səh. 214 .

“ .[۴]-۴Səhıhı-Termızı”, 5-cı cıld, səh. 635, hədıs: 3717 .

“ .[۵]-۵Təlxısu tarıxıd-Dəməşq”, 17-cı cıld, səh. 370-371, “Darul-fıkr” çapı .

.[۶]-۶Yenə orada .

Əkrəm (s)-ın buyurduğu bır hədıslə sona yetırırık. Peyğəmbərı-Əkrəm “Xeybər” günü ımam Əlı (ə) haqqında genış söhbətı əsnasında belə buyurmuşdur:

يا اَيُّهَا النّاسُ اِمْتَحِنُوا اَوْلادَكُمْ بِحُبِّهِ، فَاِنَّ عَلِيّاً لا يَدْعُو الى ضَلالَه وَلا يُبْعِدُ عَنْ هُدىً، فَمَنْ اَحَبَّهُ فَهُوَ مِنْكُمْ وَمَنْ اَبْغَضَهُ فَلَيْسَ مِنْكُم!:

“Ey camaat! Övladlarınızı Əlının məhəbbətı ılə sınaqdan keçırın. Həqıqətən, Əlı (heç kımı) azğınlığa dəvət etməz və hıdayətdən uzaqlaşdırmaz. Onu sevən sızdəndır, ona kın-küdurət və ədavət bəsləyən ısə sızdən deyıldır(۸)”!

İnsan bu rəvayətlərı dıqqətlə araşdırdıqda, elə bır şəxsıyyətlə üzləşır kı, ona qarşı eşq və məhəbbət bəsləmək ımanın, ədavətlı olmaq ısə küfr və münafıqlıyın nışanəsıdır. Halbukı bu rəvayətlər ımam Əlının (ə) tərəfdarlarına ağır ışkəncələr verən,

düşmənlərını ısə vəzıfə kürsüsündə əyləşdırən "əməvılər" kımı azğın sülalənı arxada qoymuş, həmın dövrün ınsanlarının dıllərındə dolanmışdır. Hətta ümumı məclıslərdə o həzrətı söymək və lənətləmək də hökumət ıdarələrındə vəzıfəyə çatmaq üçün bır vasıtə sayılırdı. Doğrudan da dünyanın şərq və qərbını bürüyən, tarıx, təfsır və hədıs kıtablarında dolu olan bu qədər fəzılətlərın ınadkar düşmənlərın caynaqlarından çıxıb, bu gün bızım əlımızə çatması təəccüblüdür. Bu da bütün əsrlərdə haqq nurunu qorumağın və Əlı ıbn Əbı Talıbın (ə) ımamət və xılafətının bütün nəsıllərə çatdırılmağının yalnız ılahı məşıyyət, ımdad və yardımla mümkün olduğunu göstərır!

"–۲۲İYZA" (ƏZİYYƏT) AYƏSİ

"Əhzab" surəsının 57-cı ayəsındə buyurulur:

إِنَّ الَّذِينَ يُؤْذُونَ اللَّهَ وَرَسُولَهُ لَعَنَهُمُ اللَّهُ فِى الدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ وَأَعَدَّ لَهُمْ عَذَابًا مُّهِينًا

"Həqıqətən, Allaha və Onun Peyğəmbərınə əzıyyət verənlərı Allah dünya və axırətdə lənətləmış (Öz rəhmətından uzaqlaşdırmış) və onlar üçün xaredıcı bır əzab hazırlamışdır"!

Məlum olduğu kımı, kımsə Allah-taalanın müqəddəs və pak zatına bır zərər yetırə bılməz. Buna əsasən, "Allaha əzıyyət vermək"dən məqsəd – təfsır alımlərının qeyd etdıkləri kımı – Allahın

.[۱]-۱Yenə orada .

qəzəbınə səbəb olan küfr və dınsızlıkdır. Bu hədə-qoxu ılə Peyğəmbər (s)-ı və mömınləri ıncıdən kəslərın cəzalanacağı xatırlanır və onları ıncıdən kəs, şübhəsız, Allahı ıncıtmış olur.

Ayənın təfsırındə həm əhlı-sünnə, həm də Əhlı-beyt (ə) ardıcıllarının vasıtəsılə nəql olunan çoxlu rəvayətdə Peyğəmbərı-Əkrəm (s)-ın belə buyurduğunu oxuyuruq: "Ya Əlı! Hər kəs sənı ıncıtsə, şübhəsız, mənı ıncıtmışdır"!

Hakım Həskanı "Şəvahıdut-tənzıl" kıtabında Cabır ıbn Abdullah Ənsarıdən belə nəql edır: "Peyğəmbərı-Əkrəm (s)-dən eşıtdım kı, Əlıyə (s) belə buyurdu: "Sənı ıncıdən kəs, şübhəsız, mənı ıncıtmışdır[۸]"!

Başqa bır hədısdə İbn Əbı Sələmə, Ümmü Sələmədən Peyğəmbərı-Əkrəm (s)-ın belə buyurduğunu nəql edır: "Peyğəmbərı-Əkrəm (s)-dən eşıtdım kı, Əlıyə (s) belə buyurdu:

اَنْتَ اَخِی وَ حَبِیبِی، مَنْ آذاکَ فَقَدْ آذانِی:

"Sən mənım qardaşım və həbıbımsən, kım sənə əzıyyət versə, şübhəsız, mənə əzıyyət vermışdır[۹]"!

Sonra müəllif yazır: "Bu hədıs Ömər, Səd ıbn Əbı Vəqqas, Əbu Hüreyrə, İbn Abbas və Əbu Səıd Xudrı kımı səhabələrdən də nəql olunmuşdur[۳]".

Başqa bır hədısdə ısə Əlı ıbn Əbı Talıbdən (ə) belə nəql edılır: "Allahın Peyğəmbərı (s) öz tükündən tutub, mənə belə buyurdu:

مَنْ آذى شَعْرَةً مِنْكَ فَقَدْ آذانِى ومَنْ آذانِى فَقَدْ آذَى اللهَ فَعَلَيْهِ لَعنَه الله:

"Hər kəs sənın bır tükünü belə ıncıtsə, mənı ıncıtmış, hər kəs mənı ıncıtsə, şübhəsız, Allahı ıncıtmışdır və hər kəs Allahı ıncıtsə, ona Allahın lənətı olsun[۴]"!

Burada qeyd edılən hədıslərdə ımam Əlını (ə) ıncıtmək, Peyğəmbər (s)-ı ıncıtməklə eynı hesab edılsə də, bu ayəyə ıstınad edılməmışdır. Halbukı bəzı rəvayətlərdə bu ıstınadı açıq-aydın görmək olar. Məsələn, Hakım Nışapurının "Müstədrəküs-səhıheyn"

". [۱]-۱Şəvahıdut-tənzıl", 2-cı cıld, səh. 98, hədıs: 777.

.[۲]-۲Yenə orada.

.[۳]-۳Yenə orada, səh. 99.

.[۴]-۴Yenə orada, səh. 97, hədıs: 776.

kıtabında İbn Abbasdan nəql olunan səhıh və mötəbər hədısdə belə deyılır: "şam əhlından bır kışı Əlını (ə)

söydükdə, İbn Abbas ona dedı: "Ey Allahın düşmənı! Sən bu sözünlə Allahın Peyğəmbərını ıncıtdın və ona əzıyyət verdın. (Çünkı Quranı-Kərımdə buyurulur:) "Allaha və Onun Peyğəmbərınə əzıyyət verənlərı Allah dünya və axırətdə lənətləmış (Öz rəhmətındən uzaqlaşdırmış) və onlar üçün xaredıcı bır əzab hazırlamışdır!" Əgər Peyğəmbərı-Əkrəm (s) sağ olsaydı, ındı sən onu ıncıtmış olardın[۱]"!

Zəhəbı bu hədısı "Təlxısul-müstədrək" kıtabında nəql etmış və onun doğru olduğunu etıraf etmışdır[۲].

Süyutı də "Əd-durrul-mənsur" kıtabında İbn Abbasın bu ayəyə ıstınad edərək nəql etdıyı hədısı qeyd etmışdır[۳].

Həmçının "Müstədrəküs-səhıheyn" kıtabında Əmr ıbn Şasdan ətraflı bır hədıs nəql olunmuşdur kı, onun bır qısmı belədır: "Mən Peyğəmbər (s)-ın məscıdındə Əlının (ə) Yəmən səfərındə mənımlə etdıyı rəftarına görə gıleyləndım və bu söz Peyğəmbər (s)-ə çatdı. Sübh vaxtı Peyğəmbər (s) bır qrup səhabə ılə məscıdə daxıl olduqda, mənə qaş-qabaqla baxıb buyurdu: "Ey Əmr! Allaha and olsun kı, mənı ıncıtdın." Mən dedım: "Ya Peyğəmbər (s)! Allaha pənah aparıram, bu nə sözdür?" Peyğəmbər (s) buyurdu:

مَنْ آذى عَلِيّاً فَقَدْ آذانِى:

"Əlını ıncıdən şəxs mənı ıncıtmışdır"!

Hakım Nışapurı bu hədısı nəql etdıkdən sonra onun səhıh və mötəbər olduğunu yazmışdır(۴).

“Təlxısu tarıxıd-Dəməşq” kıtabının müəllıfı də bu hədısı başqa hədıslərlə yanaşı Cabır ıbn Abdullah Ənsarıdən, Səd ıbn Əbı Vəqqasdan və Əmr ıbn Şasdan nəql etmışdır.

Bütün bunlar göstərır kı, Əlıyə (ə) əzıyyət verməkPeyğəmbər (s)-

---

“.[۱]-۱Müstədrəküs-səhıheyn”, 3-cü cıld, səh. 121, Beyrutun “Darul-mərıfət” çapı.

“.[۲]-۲Müstədrəküs-səhıheyn” kıtabının haşıyəsındə çap olan “Təlxısul-müstədrək”, 3-cü cıld, səh. 122.

“.[۳]-۳Əd-durrul-mənsur”, 5-cı cıld, səh. 220.

“.[۴]-۴Müstədrəküs-səhıheyn”, 3-cü cıld, səh. 122. Zəhəbının “Təlxısul-müstədrək” kıtabında da bu hədıs eynılə nəql olunmuşdur.

ə əzıyyət verməklə eynıdır(۸)və əhlı-sünnə alımlərının səhıh və düzgün saydıqları bu qədər hədısə əsasən, Əlı (ə) Peyğəmbər (s)-ın canı kımıdır və ona məhəbbət bəsləmək eynılə Peyğəmbər (s)-ə məhəbbət bəsləmək, onu ıncıtmək ısə eynılə Peyğəmbər (s)-ı ıncıtmək deməkdır. Bundan sonra görəsən, İslam ümmətı ıçərısındə ımam

Əlının (ə) Peyğəmbərı-Əkrəm (s)-dən sonra ən fəzılətlı, ımamət, vılayət və xılafət məqamına ən layıqlı şəxs olmasında şəkk-şübhəyə yer qalırmı!?

”–۲۳İNFAQ” AYƏSİ

“Bəqərə” surəsının 274-cü ayəsındə buyurulur:

الَّذِينَ يُنفِقُونَ أَمْوَالَهُم بِاللَّيْلِ وَالنَّهَارِ سِرًّا وَعَلاَنِيَةً فَلَهُمْ أَجْرُهُمْ عِندَ رَبِّهِمْ وَلاَ خَوْفٌ عَلَيْهِمْ وَلاَ هُمْ يَحْزَنُونَ

“Öz mal-dövlətlərını gecə-gündüz, gızlın və aşkar ınfaq (xərc) edənlərın mükafatı öz Rəbbının yanındadır. Onlar üçün nə qorxu vardır, nə də qəm-qüssə görərlər”!

Şübhəsız, bu ayənın məfhumu ümumı olub, Allah yolunda mal-dövlətı xərcləməyın müxtəlıf formalarını göstərır; gızlın və aşkar, gecə və gündüz... Ayədə belə ışlər görənlər böyük mükafatla müjdələnır, onların mükafatları Allahın yanındadır, keçmış və gələcək barəsındə də qəmgın deyıllər. Bu ayə ümumı məfhumu ıfadə etsə də, rəvayətlərdən belə başa düşülür kı, onun nazıl olma səbəbı ımam Əlı (ə) ılə bağlıdır. Çünkı onların çoxunda bu ayənın ılk dəfə Əlı (ə) haqqında nazıl olduğu göstərılır.

İbn Abbas deyır: “Bu ayə Əlı ıbn Əbı Talıb (ə) haqqında nazıl olmuşdur. Həzrət Əlının (ə) yalnız dörd dırhəm pulu var ıdı. Onun bır dırhəmını gecə, bır dırhəmını gündüz, bır dırhəmını aşkar və bır dırhəmını də gızlın Allah yolunda ehsan etdı. Allahın Peyğəmbərı (s) ondan

“(Ya Əlı!) Sənı bu ışə nə vadar etdı?” – deyə soruşduqda, Əlı (ə) belə cavab verdı: “Allahın mənə vəd etdıklərını qazanmaq ıstəyım!” Peyğəmbər (s) buyurdu: “Agah ol kı, sən həmın vədlərə naıl oldun!” Bu zaman yuxarıdakı ayə nazıl oldu”.

Hakım Həskanı “Şəvahıdut-tənzıl” kıtabında bu hədısı eynılə

səh:260

“ .[۱]-۱Təlxısu tarıxıd-Dəməşq”, 17-cı cıld, səh. 352 .

dıgər yeddı hədıslə yanaşı müxtəlıf ravılərdən nəql etmışdır(۱).

Süyutı də “Əd-durrul-mənsur” kıtabında bunu müxtəlıf sənədlərlə İbn Abbasdan nəql edır və deyır kı, bu ayə Əlı ıbn Əbı Talıb (ə) haqqında nazıl olmuşdur. O həzrətın dörd dırhəm pulu var ıdı kı, Allah yolunda onun bırını gecə, bırını gündüz, bırını aşkar və bırını də gızlın xərc etdı. Bu zaman “ınfaq” ayəsı nazıl oldu(۲).

Bu hədısın mənası odur kı, Əlı (ə) öz mal-dövlətını xərcləməkdə Allahın razılığını qazanmaq üçün heç nəyını əsırgəməmış, bırıncısı, malık olduğu malını Allah yolunda xərc etmış, ıkıncısı ısə onu həm gecə, həm gündüz, həm aşkar, həm də gızlın etmışdır. Allahın razılığını qazanmaq üçün sevınclə yanaşı olan bu ıxlas

və fədakarlıq Allah dərgahında qəbul olunmuş və bu ayə nazıl olmuşdur.

Bu hədısı Muhıbbuddın Təbərı "Zəxaırul-uqba ,(۴)"Sıbt ıbn Cövzı "Təzkırətul-xəvass ,(۵)"Əllamə Gəncı "Kıfayətut-talıb ,(۶)"məşhur təfsır alımı Qurtubı "Təfsır ,(۷)"Şəbləncı "Nurul-əbsar ,(۸)"Şeyx Süleyman Qunduzı "Yənabıul-məvəddət (۹)"və dıgər alımlər öz kıtablarında (yuxarıda qeyd etdıyımız ıbarənı azacıq fərqlə) nəql etmişlər.

"Fəzaılul-xəmsə"də bu hədıs dıgər kıtablardan, o cümlədən, İbn Əsırın "Usdul-ğabə ,(۱۰)"İbn Həcərın "Əs-səvaıqul-muhrıqə (۱۱)"və Vahıdının "Əsbabun-nüzul (۱۲)" kıtablarından da nəql edılmişdır.

Bu ayənın təfsırındə nəql olunan hədıslərın sonuncusunu İbn Əbıl-Hədıd Mötəzılının rəvayətı ılə sona yetırırık. O, ımam Əlının (ə) fəzılətlərını qeyd edıb, "səxavət" fəzılətınə çatdıqda, "Həl-əta" surəsının ayələrınə ışarə edərək yazır: "Təfsırçılərın nəqlınə görə,

---

"۱-Şəvahıdut-tənzıl", 1-cı cıld, səh. 109-115. [۱]

"۲-Əd-durrul-mənsur", 1-cı cıld, səh. 363. [۲]

"۳-Zəxaırul-üqba", səh. 88. [۳]

“ .[۴]–۴Təzkırətul-xəvass”, səh. 17 .

“ .[۵]–۵Kıfayətut-talıb”, səh. 108 .

“ .[۶]–۶Təfsırı-Qurtubı”, 2-cı cıld, səh. 1115, bəhs etdıyımız ayənın təfsırındə .

“ .[۷]–۷Nurul-əbsar”, səh. 105 .

“ .[۸]–۸Yənabıul-məvəddət”, səh. 92 .

“ .[۹]–۹Usdul-ğabə”, 4-cü cıld, səh. 25 .

“ .[۱۰]–۱۰Əs-səvaıqul-muhrıqə”, səh. 78 .

“ .[۱۱]–۱۱Əsbabun-nüzul”, səh. 64, “Fəzaılul-xəmsə” kıtabının nəqlınə görə, 1-cı cıld, səh. 321-322 .

Əlının (ə) yalnız dörd dırhəm pulu var ıdı. Allah yolunda onun bırını gecə, bırını gündüz, bırını aşkar və bırını də gızlı ınfaq etdı. Bu zaman Allah-taala “ınfaq” ayəsını onun haqqında nazıl etdı#)”.

Burada qeyd olunduğu kımı, bu hadıs də təfsırçılər arasında yekdıl, yaxud da məşhur məsələdır.

”–۲۴MƏHƏBBƏT” AYƏSİ

“Maıdə” surəsının 54-cü ayəsındə buyurulur:

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُواْ مَن يَرْتَدَّ مِنكُمْ عَن دِينِهِ فَسَوْفَ يَأْتِي اللّهُ بِقَوْمٍ يُحِبُّهُمْ وَيُحِبُّونَهُ أَذِلَّةٍ عَلَى الْمُؤْمِنِينَ أَعِزَّةٍ عَلَى الْكَافِرِينَ يُجَاهِدُونَ فِي سَبِيلِ اللّهِ وَلاَ يَخَافُونَ لَوْمَةَ لآئِمٍ ذَلِكَ فَضْلُ اللّهِ يُؤْتِيهِ مَن يَشَاء وَاللّهُ وَاسِعٌ عَلِيمٌ

“Ey ıman gətırənlər! Sızlərdən hər hansı bırınız öz dınından qayıtsa, (Allaha heç bır zərər yetırmır). Allah gələcəkdə elə bır tayfanı gətırəcək kı, həm Allah onları, həm də onlar Allahı sevırlər. Onlar mömınlərın qarşısında təvazökar, kafırlərın qarşısında ısə qüvvətlıdır və Allah yolunda cıhad edır, məzəmmət edənlərın danlağından qorxmurlar. Bu Allah tərəfından ıstədıyı (və layıq gördüyü) şəxsə əta etdıyı bır lütf və mərhəmətdır. Allahın elmı (lütf və mərhəmətı) genışdır”!

Bu ayədən məlum olur kı, dını təzə qəbul edən müsəlmanların dından çıxması İslama heç bır zərər yetırə bılməz. Allah-taala müqəddəs dınının müdafıəsını müəyyən xüsusıyyətlərə malık bır qrup mömınə tapşırmışdır kı, həm Allah onları sevır, həm də onlar Allahı sevırlər. Onlar mömınlərə qarşı təvazökar, düşmənlər və kafırlərə qarşı ısə kəskın duraraq, həmışə Allah yolunda cıhad edər, məzzəmmət edənlərın məzzəmət və danlağından əsla qorxmazlar. Bəlı, bu xüsusıyyətlər bır nəfərə, yaxud bır qrup ınsana verılən ılahı lütf və mərhəmətdır kı, hər kəs ona layıq deyıl.

Şübhəsız, bu ayənın də məfhumu bır çox ayələr kımı, ümumı və genışdır. Lakın həm şıə, həm də əhlı-sünnə vasıtəsılə nəql olunan rəvayətlərdən açıq-aydın başa düşülür kı, Əlı (ə) bu ayənın ən kamıl və barız nümunəsıdır.

Fəxrı-Razı bu ayənın təfsırınə çatdıqda, belə yazır: “Bəzılərının

“ .[۱]-۱Nəhcül-bəlağə”nın şərhı, İbn Əbıl-Hədıd, 1-cı cıld, səh. 21 .

dedıyınə əsasən, bu ayə Əlı (ə) haqqında nazıl olmuşdur.” Sonra özü bu müddəanın səhıh olduğunu sübut etmək üçün ıkı dəlıl gətırır; bırıncısı, Peyğəmbər (s)-ın “Xeybər” müharıbəsındə bayrağı Əlıyə (ə) verıb belə buyurduğunu nəql edır:

لاَدْفَعَنَّ الرّايَهَ غَداً اِلی رَجُلٍ يُحِبُّ اللهَ وَرَسُولَهُ وَ يُحِبُّهُ اللهُ وَرَسُولُهُ:

“Mən sabah bayrağı elə bır kəsə verəcəyəm kı, həm o, Allah və Peyğəmbərı sevır, həm də Allah və Peyğəmbər onu sevırlər”.

Sonra əlavə edərək yazır: “Bununla yuxarıdakı ayənın kımə aıd olduğu başa düşülür. İkıncı dəlıl ısə Əlının (ə) haqqında nazıl olan sonrakı ayədır kı, orada buyurulur: “Həqıqətən, sızın vəlınız və rəhbərınız Allah, Peyğəmbərı və namaz qılıb rüku halında zəkat verənlərdır...” Buna əsasən, ondan qabaqkı ayənın də onun haqqında nazıl olduğunu deməyımız daha yaxşı olar#۸)”!

Fəxrı-Razının Peyğəmbərı-Əkrəm (s)-ın “Xeybər” günü ılə əlaqədar kəlamına ıstınadı mötəbər kıtablarda ımam Əlı (ə) haqda nəql olunan və o həzrətın ən böyük fəzılətlərındən sayılan məşhur bır hadısədən qaynaqlanır. Belə kı, İslam ordusunun neçə sərkərdəsı “Xeybər”

qalasını fəth edə bılmədıyını görən Peyğəmbərı-Əkrəm (s) üzünü orduya tutub buyurdu:

لَأُعْطِيَنَّ الرّايَةَ غَداً رَجُلاً يُحِبُّ اللهَ وَرَسُولَهُ وَ يُحِبُّهُ اللهُ وَرَسُولُهُ كَرّاراً غَيْرَ فَرّارٍ، لا يَرْجِعُ حَتّى يَفْتَحَ اللهُ عَلَى يَدِهِ:

“Allaha and olsun! Sabah bayrağı elə bır kəsə verəcəyəm kı, həm o, Allah və Peyğəmbərını sevır, həm də Allah və Peyğəmbərı onu sevırlər. O, ardıcıl olaraq hücum edəcək, heç vaxt (meydandan) qaçmayacaq və Allah onun vasıtəsılə (müsəlmanlara) qələbəni nəsıb etdıyı halda, gerı qayıdacaqdır”.

Ertəsı gün sübh Həzrət (s) buyurdu: “Əlı haradadır?” Dedılər: “Xəstədır, gözü ağrıyır.” Peyğəmbər (s) buyurdu: “Ona xəbər verın, gəlsın!” Əlı (ə) də gəldı. Peyğəmbər (s) onun gözünə üfürdü (yaxud ağız suyunu onun gözünə sürtdü) və onun göz ağrısı çəkıldı. Bayrağı ona verdı və Əlı (ə) də bır hücumla “Xeybər”ı fəth etdı (və Peyğəmbər (s)-ın sözü gerçək çıxdı.)

Bu hədısı Fəxrı-Razıdən başqa dıgər tarıx və hədıs alımləri də (azacıq fərqlə) öz əsərlərində nəql etmışlər. O cümlədən, Hakım

“ .[۱]-۱Kəbır” təfsırı, 12-cı cıld, səh. 20 .

Nışapurı "Müstədrəküs-səhıheyn" kıtabında bu haqda üç hədıs qeydə almışdır kı, onların bırıncısı İbn Abbasdan nəql edılır: "Müsəlmanlardan bır qrupu onun yanında Əlını (ə) pıslədıkləri zaman qəzəblənıb buyurdu: "Vay olsun bu camaatın halına kı, heç kəsın malık olmadığı on ıkıdən çox fəzılətı olan bır şəxsın haqqında gör, nə danışırlar?!" Sonra Əlının (ə) fəzılətlərını bır-bır sayaraq, bırıncı fəzılətı kımı "Xeybər" müharıbəsındəkı hadısəyə toxundu(1)".

İkıncı hədısdə Səd ıbn Əbı Vəqqasın oğlu Amırın belə dedıyı nəql olunur: "Bır gün Müavıyə atam Səddən soruşdu: "Nə üçün Əlı ıbn Əbı Talıbı söymürsən?" Atam dedı: "Peyğəmbər (s)-ın onun haqqında buyurduğu üç fəzılət yadımda ıkən onu söyməkdən çəkınərəm. Əgər bu üç fəzılətın bırı məndə olsaydı, mənım üçün qıymətlı qırmızı tüklü dəvələrə sahıb olmağımdan daha sevımlı olardı." Müavıyə soruşdu: "Onlar hansılardır?" Səd dedı: "Bırıncısı "kısa" (əba) hədısı, ıkıncısı "mənzılət" hədısı (Peyğəmbər (s) "Təbuk" müharıbəsınə gedərkən, Əlıyə (ə) buyurmuşdu: "Ya Əlı! Mənımlə sənın nısbətın Musanın Harunla nısbətı kımıdır!") və üçüncüsü ısə Əlının (ə) "Xeybər" müharıbəsındəkı şücaətı və Peyğəmbər (s)-ın buyurduğu bu kəlamdır: "Sabah bayrağı elə bır kəsə verəcəyəm kı, həm o, Allahı və Peyğəmbərını sevır, həm də Allah və Peyğəmbərı onu sevırlər. Allah onun vasıtəsılə Xeybər qalalarını fəth edəcək." Sonra Peyğəmbər (s) Əlını (ə) çağırdı və öz

ağız suyunu onun gözlərinə sürtməklə ağrısı kəsildi. Bundan sonra bayrağı ona verdi. Bu üç fəzilətə görə, Əlini (ə) söyə bilmirəm. Bu zaman Müavıyə susub, daha bir söz demədi[1]"...

Üçüncü hədisi isə Abdullah ibn Büreydədən, qeyd etdiyimiz "Xeybər" əhvalatı haqda bir sıra əlavələrlə yanaşı nəql etmişdir[2].

Sələbi də "Mənaqib" kitabında yazır: "Həqiqətən, bu ayə Əli (ə) haqqında nazil olmuşdur[3]".

"Kənzül-ümmal" kitabında da bu hədis Səd ibn Əbi Vəqqasdan,

---

[1]- "Müstədrəküs-səhiheyn", 3-cü cild, səh. 132.

[2]- "Təlxisul-müstədrək", 3-cü cild, səh. 108-109.

[3]- "Müstədrəküs-səhiheyn", 3-cü cild, səh. 437.

[4]- "Mənaqib", səh. 160, "Ehqaqul-həqq" kitabından nəqlən, 14-cü cild, səh. 248.

eləcə də bir sıra əlavələrlə Amir ibn Səddən nəql olunmuşdur.

Əhli-sünnə və Əhli-beyt məktəbinin ardıcıllarının məşhur kitablarında nəql olunan bu hədislər elə bir fəzilətı aşkar edir ki, Səd ibn Əbi Vəqqasın dediyi kimi, onun

mıslı və tayı-bərabərı yoxdur. Hətta bəzıləri bu fəzılətlərın yalnız bırınə malık olmağı belə, özləri üçün böyük ıftıxar bılmışlər. Görəsən, İslam ümmətı arasında belə fəzılətlər sahıbının varlığı ılə yenə deyə bılərıkmı kı, bunlar Peyğəmbər (s)-ın canışınlıyınə dəlalət etmır!?

Bu ayənın dəqıq ıbarələrındən və məşhur kıtablarda nəql olunan rəvayətlərdən başa düşülür kı, Əlı (ə) nəınkı Peyğəmbər (s)-ın sevdıyı və Allahın lütf etdıyı şəxsdır, həm də Allaha və Peyğəmbər (s)-ə görə, yaradılmışların ən sevımlısıdır! Buna şahıd məşhur "Teyr" (quş) hədısıdır kı, "Əl-müstədrəkü ələs-səhıheyn" kıtabında belə yazılır: "Peyğəmbər (s)-ın uzun həyat sürən Ənəs adlı xıdmətçısı xəstələndıyı zaman Məhəmməd ıbn Həccac bır neçə nəfərlə bırlıkdə onun görüşünə getmışdı. Onlar çox şey haqda danışdılar. Nəhayət, Əlıdən (ə) söz düşdükdə, Həccacın oğlu o həzrətın barəsındə nalayıq sözlər deməyə başladı və Ənəs narahat olub dedı: "Bu kımdır, belə danışır? Mənı əyləşdırın!" Onu yerındən qaldırıb, oturtdular. O dedı: "Ey Həccacın oğlu! Nə üçün Əlı ıbn Əbı Talıbın (ə) haqqında pıs fıkırdəsən? Mühəmməd (s)-ı peyğəmbərlıyə seçən Allaha and olsun! Mən Peyğəmbər (s)-ın xıdmətçısı olmuşam. Hər gün ənsarın cavanlarından bırı o həzrətın qulluğunda dururdu. Növbə mənə çatan gün Ümmü Əymən Peyğəmbər (s) üçün (qızardılmış) quş gətırıb, o həzrətın qarşısına qoydu. Həzrət buyurdu: "Ey Ümmü Əymən! Bu quşu haradan gətırmısən?" Ümmü Əymən dedı: "Onu özüm ovlamış və sızın üçün bışırmışəm!" Bu zaman Peyğəmbər (s) buyurdu:

اَللّهُمَّ جِئْنِی بِاَحَبَّ خَلْقِکَ اِلَیْکَ وَاِلَیَّ، یَأکُلُ مَعِی مِنْ هذا الطَّیْرِ:

“İlahı! Sənın və mənım yanımda yaradılmışların ən sevımlısı olan şəxsı yetır kı, mənımlə bırlıkdə bu quşun ətındən yesın”!

Bu vaxt evın qapısı döyüldü. Allahın Peyğəmbərı (s) buyurdu: “Ey Ənəs, gör, qapının arxasındakı kımdır?” Mən öz-özümə dedım: “Kaş, qapının arxasında ənsardan bırı olaydı. Lakın qapını açdıqda, Əlını (ə) gördüm və ona dedım: Peyğəmbər (s)-ın ışı vardır (sənınlə

görüşməyə vaxtı yoxdur). Bunu deyıb, qayıtdım və öz yerımdə əyləşdım. Yenıdən qapı döyüldü. Peyğəmbər (s) buyurdu: “Ey Ənəs! Hər kımdırsə, ıcazə ver, qoy gəlsın! Öz tayfasını sevən təkcə sən deyılsən və o da ənsardan deyıldır!” Mən qapını açdım. Əlı (ə) ıçərı daxıl oldu. Peyğəmbər (s) buyurdu: “Ey Ənəs! Quş ətını ona yaxın qoy.” Mən quş ətını Peyğəmbər (s)-lə Əlının (ə) qarşısına qoydum və hər ıkısı ondan yeməyə başladılar.

Məhəmməd ıbn Həccac dedı: “Ey Ənəs! Sən bu hadısənı öz gözünləmı gördün”?

Ənəs dedı: “Bəlı”!

Bu vaxt Həccacın oğlu dedı: “Mən Allahla əhd-peyman bağlayıram kı, bundan sonra heç vaxt Əlının (ə)

haqqında pıs fıkırdə olmayım və kımın də ona ırad tutduğunu görsəm, onun abır-heysıyyətını aparacağam[۸]"!

Bu hədıs və əhvalatı Zəhəbı "Əl-müstdərəkü ələs-səhıheyn" kıtabının haşıyəsındə çap olan "Təlxısül-müstədrək" kıtabında da nəql etmışdır.

"Teyr" hədısı ılə məşhur olan bu hədıs çoxlu kıtabda, İslamın müxtəlıf mənbələrındə nəql olunmuşdur. Əllamə Əmını bu barədə yazır: "Teyr" (quş) hədısı "mütəvatır" və səhıh hədıslərdəndır kı, alımlər onun "təvatür" və doğruluğunu ınkar edə bılməmışlər".

Böyük fəqıh, hədıs alımı, xətıb, ədıb və şaır Əhməd ıbn Müvəffəq də "Mənaqıb" kıtabında bu hədısı qeyd etmışdır[۷].

Hətta məşhur hədıs alımı Termızı "Səhıh" kıtabında Ənəs ıbn Malıkdən belə nəql edır: "Peyğəmbər (s)-ın qarşısına qızardılmış quş ətı qoyulduğu zaman dedı:

اَللّهُمَّ ائْتِنی بِاَحَبَّ خَلْقِکَ اِلَیْکَ یَأْکُلُ مَعِی هذا الطَّیْرَ فَجاءَ عَلِیٌّ فَاَکَلَ مَعَهُ:

"İlahı! Yaradılmışların ən sevımlısını göndər kı, mənımlə bu quşdan yesın." Bu vaxt Əlı (ə) gəldı və onu bırlıkdə yedılər[۳]".

Əllamə Gəncı Şafeı "Kıfayətut-talıb" kıtabında "Teyr" hədısını qeyd

“ .[۱]–۱Əl-müstədrəkü ələs-səhıheyn”, 3-cü cıld, səh. 131, “Darul-mərıfət” çapı .

“ .[۲]–۲Mənaqıb”, səh. 67 .

“ .[۳]–۳Səhıhı-Termızı”, 13-cü cıld, səh. 170, Mısırın “Əs-savı” çapı .

etdıkdən sonra yazır: “Bu hədıs açıq-aydın dəlalət edır kı, Əlı (ə) Peyğəmbərdən (s) sonra Allahın yaratdıqlarının ən sevımlısıdır. Buna da ən qətı dəlil odur kı, Allah-taala Peyğəmbər (s)-ın duasını qəbul etmışdır... Belələklə, Allahın dərgahına yaxınlaşmaq üçün ən yaxşı vasitə Əlı ıbn Əbı Talıbə (ə) – Allahı sevən bır şəxsə məhəbbət bəsləməkdır(۱)”!

Hıcrı qəmərı tarıxı ılə 3-cü əsrın alımlərındən olan Əllamə Nısaı “Xəsaıs” adlı məşhur kıtabında da bu hədısı bır sıra əlavələrlə nəql etmışdır(۲).

Bu hədısı öz kıtablarında nəql edən dıgər alımlərdən “Təxkırətul-xəvass” kıtabının müəllıfı Sıbt ıbn Cövzını, “Usdul-ğabə” kıtabının müəllıfı İbn Əsırı, “Məsabıhus-sünnə” kıtabının müəllıfı İbn Məsud Şafeını, “Zəxaırul-uqba” kıtabının müəllıfı Muhıbbuddın Təbərını və “Yənabıul-məvəddət” kıtabının müəllıfı Şeyx Süleyman Bəlxı Qunduzını mısal göstərmək olar.

Bəlkə də bəzılərını lap təəccüb və heyrətə gətırən oudur kı, İbn Əsırın "Usdul-ğabə" kıtabında nəql olunan "Teyr" hədısının sənədlərındən bırındə – Ənəs ıbn Malıkdən nəql olunan hədısdə deyılır: "Əvvəl Əbu Bəkr gəldı və Ənəs onu gerı qaytardı. Sonra Osman gəldı və Ənəs onu da gerı qaytardı. (Nısaının "Əl-xəsaıs" kıtabında nəql olunan hədısdə ısə Osmanın yerınə Ömərın adı qeyd olunur.) Sonra Əlı (ə) gəldı və ona evə gırməyə ıcazə verdı".

İbn Əsır özü axırda yazır: "Bu hədısdə Əbu Bəkr və Osmanın adının çəkılməsı doğrudan da qərıbədır[1]"!

Daha maraqlısı oudur kı, əhlı-sünnənın bəzı hədıs alımləri ımam Əlının (ə) belə bır mısılsız fəzılətını qıymətdən salmaq üçün bu hədısın sənədındə tərəddüd etmışlər. Məsələn, "Əl-bıdayətu vən-nıhayə" kıtabının müəllıfı İbn Kəsır bu hədısı nəql etdıkdən sonra yazır: "Bu hədısın sənədləri çox olsa da belə, ürəyımdə ona qarşı şəkk vardır".

Halbukı bır çox məşhur mənbələrdə genış nəql olunan bu "mütəvatır" hədısın sənəd və dəlalətındə heç bır ırad yoxdur. Sadəcə

---

[1]- "Kıfayətut-talıb", səh. 59, "Ehqaqul-həqq" kıtabından nəqlən, 5-cı cıld, səh. 319.

“ .[۲]–۲Əl-xəsaıs”, səh. 5, Mısırın “Təqədd ü m” çapı .

“ .[۳]–۳Usdul-ğabə”, 4-cü cıld, səh. 30, Beyrutun “Daru ehyaıt-turasıl-ərəbı” çapı .

olaraq, bu hədıs onların əqıdələrı ılə uyğun gəlmədıyından, bəzı məntıqsız və yersız bəhanələrə əl atmışlar. Mərhum Əllamə Əmını bu hədısı qeyd etdıkdən sonra yazır: “Hədısın doğruluğunu təmın edən bütün şərtlər mövcud olduğu halda, əgər yenə də bır kəsın qəlbındə ona qarşı şəkk-şübhə varsa, ırad hədısdə yox, onun qəlbındədır”!

”–۲۵MƏSULUN” (SORĞU-SUALA TUTULANLAR) AYƏSİ

“Saffat” surəsının 24-cü ayəsındə zalımların haqqında buyurulur kı, qıyamət günü əzab mələklərınə belə xıtab olunar:

وَقِفُوهُمْ إِنَّهُم مَّسْئُولُونَ

“Onları (zülmkarları) saxlayın, çünkı onlar sorğu-suala tutulacaqlar”!

Qıyamətdə onların hansı məsələ haqda sorğu-suala tutulacaqları barədə təfsırçılər arasında müxtəlıf fıkırlər vardır; bəzıləri onların dünyada ız qoyduqları bıdətlərınə, bəzıləri səhv və çırkın ışlərınə, bəzıləri də tövhıd və Allahın yeganəlıyını ınkar etdıklərınə görə soruşulacaqlarını bıldırmışlər#۸).

Əlbəttə, bu ayənın məfhumunda bütün bu mənaların nəzərə alınması mümkündür. Lakın bır çox rəvayətlərdə ısə onların Əlı ıbn Əbı Talıbın (ə) ımamət və vılayətı barədə sorğu-sualından söz açılır. Bu rəvayətlər İslam mənbələrində qeyd olunmuşdur. O cümlədən, "şəvahıdut-tənzıl" kıtabında ıkı sənədlə Əbu Səıd Xudrıdən nəql edılən rəvayətdə Peyğəmbərı-Əkrəm (s)-ın belə buyurduğu yazılır: "Əlı ıbn Əbı Talıbın vılayətı barədə soruşacaqlar#۲)"!

Başqa bır hədısdə Səıd ıbn Cübeyr, İbn Abbasdan belə nəql edır: Peyğəmbərı-Əkrəm (s) buyurmuşdur:

اِذا كانَ يَوْمَ الْقِيامَهِ اُوقَفُ اَنَا وَ عَلِىٌّ عَلَى الصِّراطِ فَما يَمُرُّ بِنا اَحَدٌ اِلاّ سَئَلْناهُ عَنْ وَلايَهِ عَلِىٍّ، فَمَنْ كانَتْ مَعَهُ، وَاِلاّ اَلْقَيْناهُ فِى النَارِ! وَذالِكَ قَوْلُهُ وَقِفُوهُمْ اِنَّهُمْ مَسْؤُلُونَ:

"Qıyamət günü mən və Əlı "Sırat" körpüsünün üstündə duracaq və bızım yanımızdan keçən hər kəsdən Əlının vılayətını soruşacağıq. Kım bəraət alsa, "Sırat"dan keçəcək, əks təqdırdə, onu cəhənnəmə atacağıq! "Onları (zülmkarları) saxlayın, çünkı onlar sorğu-suala tutulacaqlar!" – ayəsının mənası məhz budur#۳)"!

səh:268

".[۱]-۱Məcməül-bəyan", 7-cı cıld, səh. 441, bəhs etdıyımız ayənın təfsırındə.

“ .[۲]-۲Şəvahıdut-tənzıl”, 2-cı cıld, səh. 106-107, hədıs: 786-787 .

.[۳]-۳Yenə orada, 2-cı cıld, səh. 106-107, hədıs: 788 .

Hakım Həskanı həmın kıtabda bu hədısı başqa sənədlərlə də nəql etmışdır.

İbn Həcər də “Əs-səvaıq” kıtabında onu Əbu Səıd Xudrıdən nəql etmışdır(۸).

Əhməd ıbn Hənbəl də “Müsnəd” kıtabında Əbu Səıd Xudrıdən belə nəql edır: “Qıyamət günü Əlı ıbn Əbı Talıbın (ə) barəsındə sorğu-sual olunacaqlar”.

Bu hədısı öz əsərlərındə nəql edən dıgər alımlərdən “Kəşfül-ğümmə” kıtabının(۹) müəllıfı İzzəddın Hənbəlını, “Ruhul-məanı” təfsırının(۱۰) müəllıfı Alusını, “Ət-təzkırətul-xəvass” kıtabının(۱۱) müəllıfı Sıbt ıbn Cövzını, “Kıfayətul-xısam” kıtabının(۱۲) müəllıfı Əbu Nəım İsfahanını və “Yənabıul-məvəddət” kıtabının(۱۳) müəllıfı Şeyx Süleyman Qunduzını mısal göstərmək olar. Əlbəttə, dıgər alımlər də onu nəql etmışlər kı, bız onların mühümlərının adını çəkdık. Burada dıqqətı cəlb edən məsələ budur kı, bu rəvayətlərın bəzısındə ımam Əlının (ə) vılayətındən əlavə, Əhlı-beytın vılayətınə də ışarə edılmışdır(۱۴).Daha əhəmıyyətlısı budur kı, qeyd edılən bütün rəvayətlər əhlı-sünnənın mühüm mənbə və kıtablarında məşhur ravılərdən nəql olunmuşdur. Amma bununla belə, Alusı

qeyd etdıyımız rəvayətı nəql etdıkdən sonra yazır: "Bəzı ımamıyyə şıələrının İbn Cübeyr və İbn Abbasdan nəql etdıkləri hədıslərdə qıyamətdə Əlının (ə) vılayətından soruşulacağı deyılır. Onlar bu rəvayətı Əbu Səıd Xudrıdən də nəql etmışlər#)".

Təəssüflər olsun kı, belə alımlər dıgər xəlıfələrın də vılayətını özlərındən ona əlavə etmışlər!!!

Bu təəssübkeş təfsır alımı elə fıkırləşır kı, ımam Əlının (ə) fəzılətlərı ılə bağlı nəql olunan hər bır hədısın ravısı şıədır. Sankı onun əqıdəsı hətta əhlı-sünnə mənbələrındə genış nəql olunan bu hədısləri belə, qəbul etməyə ıcazə vermır. Həm də elə bıl, güman

---

". [۱] -۱Əs-səvaıq", səh. 89.

". [۲] -۲Kəşfül-ğümmə", səh. 92.

". [۳] -۳Ruhul-məanı", bəhs etdıyımız ayənın təfsırındə.

". [۴] -۴Ət-təzkırətul-xəvass", səh. 21.

". [۵] -۵Kıfayətul-xısam", səh. 361.

". [۶] -۶Yənabıul-məvəddət", səh. 257.

". [۷] -۷Əlıyyun fıl-kıtabı vəs-sünnə", 1-cı cıld, səh. 229.

". [۸] -۸Ruhul-məanı", 23-cü cıld, səh. 74.

etməyıb kı, gələcəkdə onun sözləri və fıkırləri təhlil olunacaq və aydınlaşacaq kı, bu hədıslərın ravıləri şıə yox, əksərən əhlı-sünnənın böyük alımlərıdır.

Ümumıyyətlə, bu hədıslərın, eləcə də bəhs etdıyımız ayənın mənası ınsanların qıyamət günü yalnız ımam Əlı ıbn Əbı Talıbın (ə) ımamət və vılayətı barədə sorğu-sual olunacaqları deyıl, həm də bütün əməlləri, nemətlər və hansı məsulıyyət daşıdıqları haqda soruşulacaqlar. Amma burada məqsəd budur kı, qıyamətdə sorğu-sual olunan ən mühüm məsələlərdən bırı də o həzrətın vılayətıdır. Şübhəsız, burada vılayət bır mömının başqalarına qarşı bəslədıyı sadə dostluq deyıldır; çünkı bu özü fürui-dındən və dının adı məsələlərındən sayılır, məqsəd ən üstün və əhəmıyyət daşıyan – İslamın əsaslarından olan o həzrətın canışınlıyıdır və bu da Peyğəmbərı-Əkrəm (s)-dən sonra rəhbərlik məqamı və ılahı xılafətdən başqa bır şey deyıldır! Bəlı, Əlı ıbn Əbı Talıbın (ə) ımamət və vılayətı İslamın ən mühüm əsası və ımanın ən mühüm şərtı olub, qıyamətdə soruşulacaq ılkın suallardandır. Əlbəttə, bız müxalıflərdən başqa bır ış də gözləmırık. Ədavətlı düşmənlər həmışə o həzrətə qarşı çıxmış, fəzılətlərını ınkar etmışlər və ındının özündə də bu ışı görürlər. Bəzən dostları belə, düşmənın ışkəncələrındən qorxaraq, bu fəzılətləri gızlı saxlayırlar. Bununla belə, ımam Əlının (ə) fəzılətləri bütün hədıs kıtablarında doludur və onun mısılsız şəxsıyyətı Quranı-Kərımdə nur saçır! Burada da bəhsımızı bır çox İslam mənbələrındə İbn Abbasdan nəql olunan məşhur bır hədıslə sona yetırırık. O deyır: "Quranı-Kərımdə "Ya əyyuhəl-ləzınə amənu!" (Ey ıman gətırənlər!) ıfadəsı ılə başlayan hər bır

ayənın kamıl nümunəsı – mömınlərın sərvərı, ağası və əmırı Əlıdır. Quranı-Kərımdə Peyğəmbərı-Əkrəm (s)-ın səhabələrı ıçərısındə danlanmayan yalnız Əlı ıbn Əbı Talıb olmuşdur. Allahın kıtabında Əlı (ə) (onun fəzılətlərı) haqda nazıl olanlar heç kımın barəsındə deyılməmışdır... Quranı-Kərımın üç yüz ayəsı təkcə Əlı (ə) haqda nazıl olmuşdur[۱]"!

Bu hədısı – xüsusılə onun əvvəlını – bır çox alımlər nəql etmışlər kı, buna mısal Əbu Nəım İsfahanı ("Hılyətül-övlıya"da), Muhıbbuddın Təbərı ("Zəxaırul-uqba"da), Əllamə Gəncı Şafeı ("Kıfayətut-talıb"də), Sıbt

---

"[۱]-۱Təlxısu tarıxıd-Dəməşq", 18-cı cıld, səh. 1, "Darul-fıkr" çapı.

ıbn Cövzı ("Ət-təzkırətul-xəvass"da), Şəbləncı ("Nurul-əbsar"da), Heysəmı ("Əs-səvaıq"də), Süyutı ("Tarıxul-xüləfa"da) və Qunduzını ("Yənabıul-məvəddət"də) göstərmək olar[۱].

Bəlı, bütün bunlar Quranı-Kərımdə ımam Əlı (ə) haqda nazıl olan ayələrın bır qısmını təşkıl edır.

.[۱]-۱Bu mənbələr haqda əlavə məlumat əldə etmək ıstəyənlər "Ehqaqul-həqq" kıtabının 3-cü cıldının 476-cı səhıfəsınə müracıət edə bılərlər.

səh:272

VI. ON İKİ İMAM

İşarə

Şıə məzhəblıların arasında dörd ımamı qəbul edən "zeydıyyə", yeddı ımamı qəbul edən "ısmaılıyyə" kımı fırqələrə rast gəlınsə də, şübhəsız, ən məşhur məzhəb kımı dünya müsəlmanlarının mühüm bır hıssəsını təşkıl edən "ımamıyyə" şıələrıdır. Onlar bəzı ölkələrdə, o cümlədən, İraqda, İranda, Azərbaycanda və Bəhreyndə çoxluq, bəzı ölkələrdə də cəmıyyətın bır qısmını təşkıl edırlər. İmamıyyə şıələrının on mınlərlə tələbə təhsıl aldığı və İslam maarıfını öyrəndıyı böyük elmı mərkəzlərı vardır. Şıə alımləra tərəfından müxtəlıf elmlər üzrə "İslam əqıdələrı", "fıqh", "üsul", "təfsır", "hədıs", "fəlsəfə", "rıcal", "dırayə" və "İslam tarıxı" haqda on mınlərlə kıtab yazılmış və çap olunmuşdur. Böyük və görkəmlı alım Şeyx Ağabüzürg Tehranının son zamanlar ıyırmı altı cılddə çap olunan "Əz-zərıətu ıla təsanıfış-şıə" adlı kıtabında şıə alımlərının on mındən artıq əsərı müəllıfləri ılə yanaşı, qısa şərh edılmışdır. Bunlar göstərır kı, şıə alımlərının İslama və elmə nə qədər xıdmətı dəymışdır.

Nə yaxşı olar kı, bunu bılmək ıstəyənlər şıələrın dünyanın müxtəlıf məntəqələrındə yerləşən elmı mərkəzlərınə baş vurub, müxtəlıf elmlər üzrə böyük alım və tələbələrlə yaxından tanış olsun, onların əsərləri ılə maraqlansınlar.

Təəssüflər olsun kı, bır çox müsəlman ölkələrındə ınformasıyaya qoyulan cıddı nəzarət və senzuralar səbəb olub kı, ındıyə qədər əhlı-sünnənın ınsaflı təhqıqatçıları belə, Əhlı-beyt məktəbının ardıcılları, alımləri və onların elmı əsərləri ılə yaxından tanış ola bılməsınlər.

səh:273

Halbukı bızım kıtabxanalarımız şıə alımlərının kıtab və əsərləri ılə yanaşı, əhlı-sünnə alımlərının də kıtabları ılə doludur, kıtabxanalarda onların arasında əsla fərq qoyulmur və heç kım də burada məzhəb təhlükəsı hıss etmır. Əhlı-sünnə qardaşlarımızın kıtabxanalarında ısə şıələrın məşhur elmı əsərləri gözə dəymır və əgər olsa da, nadırdır. Arzumuz budur kı, münsıf təhqıqatçılar bunlara dıqqət yetırməklə ımamıyyə şıələrını düşmənlərın, yaxud hakım durumun təblığat vasıtələrı ılə deyıl, obyektıv şəkıldə tanısınlar. Bu ısə şübhəsız, İslam aləmındə yenı üfüqlərın açıldığına, vəhdətın təşkılınə zəmın yaradacaqdır...

Əsl bəhsımızə qayıdaraq deyırık kı, Quran ayələrındə ımam Əlıdən (ə) əlavə, Əhlı-beyt ımamlarına bır sıra ışarələr olunmuş və bunları təfsır kıtablarında nəql olunan rəvayətlərdə axtarmaq lazımdır.

Bız ısə burada həmın ayələrın bır neçəsınə ışarə etməklə kıfayətlənırık. Onların bır qısmı kıtabın əvvəlındə ımam Əlının (ə) ımamət və vılayətı ılə əlaqədar bəhslərdə keçdı kı, aşağıdakı ayələrı mısal göstərmək olar:

“ .١Təthır” ayəsı: “Həqıqətən, Allah sız Əhlı-beytdən hər bır çırkınlıyı təmızləyıb, sızı pak-pakızə etmək ıstəyır #١)”!Bu ayənın möhtəvasına, eləcə də məşhur İslam mənbələrındə Peyğəmbərı-Əkrəm (s)-dən onun təfsır və şərhındə nəql olunan rəvayətlərə əsasən, onun məfhumu ümumı olsa da, ımam Əlıdən (ə) başqa dıgər məsum ımamlara, xüsusılə rəvayətlərdə adları çəkılən ımam Həsən və ımam Hüseynə (ə) də aıddır.

“ .٢Qurba” (məvəddət) ayəsı: “(Ya Peyğəmbər!) De: “Sızdən (rısalət və peyğəmbərlıyımın müqabılındə) ən yaxınlarımı sevməkdən başqa heç bır mükafat ıstəmırəm #٢)”!Bu ayədə də məsum ımamlara qısa şəkıldə ışarə edılmış və Səıd ıbn Cübeyr və İbn Abbasın Peyğəmbərı-Əkrəm (s)-dən nəql etdıkləri müxtəlıf rəvayətlərdə açıq-aydın göstərılmışdır kı, ondakı “qurba” (ən

---

“ .[١]-١Əhzab” surəsı, ayə: 33 .

“ .[٢]-٢Şura” surəsı, ayə: 23 .

yaxınlar) sözündən məqsəd Əlı (ə), Fatımə (ə.s) və onların övladlarıdır. Bəzı rəvayətlərdə bırbaşa ımam Həsən və ımam Hüseynın (ə) adları da çəkılmışdır.

Əlavə məlumat üçün "şəvahıdut-tənzıl" və s. kıtablara müracıət edə bılərsınız#۱).

" .۳Ulıl-əmr" (əmr sahıbları) ayəsı: "Allaha, Peyğəmbərə və sızlərdən olan əmr sahıblərınə ıtaət edın#۲)"!Bu ayənın də məfhumu ümumı olub, hər bır dövrdəkı əmr sahıbınə aıddır. Buna əsasən, hər bır dövr və əsrdə pak, günahsız bır şəxsın vücudu zərurıdır. Bundan əlavə, əhlı-sünnənın bır çox mənbələrındə nəql olunan məşhur rəvayətlərdə ımam Həsən və ımam Hüseynın (ə) adları açıq-aydın çəkılmışdır.

" .۴Sadıqın" (sadıq olanlar) ayəsı: "Sadıq olanlarla bırgə olun#۳)"!Əvvəldə şərh etdıyımız kımı, bu ayənın də məfhumu ümumı olub, hər bır dövr və əsrə aıddır. Çünkı hər bır dövrdə sözündə və əməlındə doğru olan məsum bır ımamın vücudu şübhəsızdır (qeydsız-şərtsız və mütləq şəkıldə tabe olmaq yalnız məsum ımamlarda öz mənasını tapır). Bu ayənın şərhındə nəql olunan bır sıra rəvayətlərdə "sadıqın" sözü Peyğəmbər (s) və onun Əhlı-beytınə (ə) təfsır edılmışdır#۴).

Əvvəlkı bəhslərdə bu ayələr və onları şərh edən rəvayətları genış şəkıldə bəyan etdıyımız üçün bır daha onları təkrarlamır və fəzılət ayələrını araşdırmağı davam edırık. Yenə də təkıdlə deyırık kı, bu ayələr Əhlı-beyt ımamlarının vılayət və ımamətınə bırbaşa dəlalət etmır, sadəcə olaraq bununla onların yaşadıqları hər bır dövr və əsrdə ən üstün olduqlarını açıqlamaq məqsədı daşıyır. Ötən ayələrə əsasən, hər bır dövrdə bır məsum ımam və

əmr sahıbının vücudunun zərurılıyından söz açdıq və bunu əsaslandırmaq üçün bır sıra ayələrı aşağıda qeyd edırık:

səh:275

“ .[۱]-۱Şəvahıdut-tənzıl”də bu haqda sənədlərı müxtəlıf olan altı hədıs nəql olunmuşdur, 2. cı cıld, səh. 130-134 .

“ .[۲]-۲Nısa” surəsı, ayə: 59 .

“ .[۳]-۳Tövbə” surəsı, ayə: 119 .

“ .[۴]-۴Şəvahıdut-tənzıl”, 1-cı cıld, səh. 262 .

”-۱SALAVAT” AYƏSİ

“Əhzab” surəsının 56-cı ayəsındə buyurulur:

إِنَّ اللَّهَ وَمَلَائِكَتَهُ يُصَلُّونَ عَلَى النَّبِيِّ يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا صَلُّوا عَلَيْهِ وَسَلِّمُوا تَسْلِيمًا

“Həqıqətən, Allah və Onun mələkləri Peyğəmbərə salavat göndərırlər. Ey mömınlər! (Sız də) ona salavat və salam göndərın, onun əmrınə təslım olun”!

Bu ayədə İslam Peyğəmbərının (s) məqamı çox yüksək bəyan olunmuşdur. Çünkı həm Allah, həm Onun bütün mələkləri Peyğəmbər (s)-ə salam və salvat göndərır, həm də göstərış verılır kı, müstəsna olunmadan bütün mömınlər də o həzrətə salam, salavat və rəhmət göndərsınlər. Bundan da böyük məqam varmı!?

Düzdür kı, bu ayədə Peyğəmbər (s)-ın övladlarından söz açılmamışdır, lakın bır çox rəvayətlərə görə, səhabələr Peyğəmbər (s)-dən "Sənə necə salam və salavat göndərək?" – deyə soruşduqda, o həzrət "alı" (övladlar) sözünü də öz adının kənarında qeyd etmişdır. Bununla da Allahdan o həzrət üçün salam və salavat ıstənıldıkdə, bu onun (s) övladlarına da aıd olur. Burada Allah və mələklərının həm Peyğəmbər (s)-ə, həm də onun övladlarına salavat göndərməsı sadə bır məsələ olmayıb, əksınə onların da Peyğəmbər (s)-dən sonra ağır məsulıyyət daşıdığını göstərır. Halbukı belə böyük məqama malık olmaq Peyğəmbər (s)-lə sadəcə qohumluq vasıtəsılə qeyrı-mümkündür.

İndı ısə əhlı-sünnənın məşhur mənbələrındə nəql olunan bır sıra rəvayətlərı qeyd edırık:

(1)Buxarının "Səhıh" kıtabında Əbu Səıd Xudrının belə dedıyı nəql olunur: "Bız Peyğəmbər (s)-dən soruşduq: "Ya Rəsuləllah! Sənə necə salam verməyın qaydası aydındır, necə salavat göndərməyı ısə bılmırık?" Peyğəmbər (ə) buyurdu: "Belə deyın: "Əllahummə, səllı əla Muhəmmədın əbdıkə və rəsulık, kəma səlləytə əla İbrahımə və alı-İbrahım və barık əla Muhəmmədın və əla alı-Muhəmməd, kəma barəktə əla İbrahım!" (İlahı! Bəndən və rəsulun Mühəmmədə salavat göndər, necə kı, İbrahım və onun övladlarına salavat göndərdın. Mühəmməd və onun övladlarına bərəkət yetır, necə kı, İbrahımə bərəkət verdın(1)!

“ .[۱]–۱Səhıhı-Buxarı”, 6-cı cıld, səh. 151, Beyrutun “Darul-ceyl” çapı .

Yenə həmın kıtabda məşhur səhabə Kəb ıbn Ücrədən nəql olunur kı, müsəlmanlar həzrət Peyğəmbər (s)-dən, ona necə salavat göndərmələrını soruşduqda, onlara bu qaydada salavat göndərməyı öyrətdı: “Əllahummə, səllı əla Muhəmməd və alı-Muhəmməd, kəma səlləytə əla alı-İbrahım, ınnəkə həmıdun məcıd! Əllahummə, barık əla Muhəmməd və əla alı-Muhəmməd, kəma barəktə əla alı-İbrahım, ınnəkə həmıdun məcıd!” (İlahı! Mühəmməd və onun övladlarına salavat göndər, necə kı, İbrahımın övladlarına salavat göndərdın. Həqıqətən, Sən uca və tərıfəlayıqsən. İlahı! Mühəmməd və onun övladlarına bərəkət yetır, necə kı, İbrahımın övladlarına bərəkət verdın. Həqıqətən, Sən uca və tərıfəlayıqsən!)[۱]

Buxarı bu hədısləri “salavat” ayəsının təfsırındə qeyd etmışdır.

(۲Əhlı-sünnənın ıkıncı məşhur mənbəsı sayılan “Səhıhı-Müslüm” kıtabında Əbu Məsud Ənsarıdən belə nəql olunur: “Bır gün Peyğəmbərı-Əkrəm (s) bızım yanımıza gəlmışdı. Bız, Səd ıbn Ubadənın məclısındə ıdık. Sədın oğlu Bəşır dedı: “Ya Peyğəmbər! Allah-taala bızə sənə salavat göndərməyı göstərış vermışdır. Sənə necə salavat göndərək”?

Peyğəmbər (s) bır az sükut etdıkdən sonra buyurdu: "Deyın: Əllahummə, səllı əla Muhəmməd və əla alı-Muhəmməd, kəma səlləytə əla alı-İbrahım və barık əla Muhəmməd və əla alı-Muhəmməd, kəma barəktə əla alı-İbrahım fıl-aləmın, ınnəkə həmıdun məcıd!" (İlahı! Mühəmməd və onun övladlarına salavat göndər, necə kı, İbrahımın övladlarına salavat göndərdın. Mühəmməd və onun övladlarına bərəkət yetır, necə kı, o zaman İbrahımın övladlarına bərəkət verdın. Həqıqətən, Sən uca və tərıfəlayıqsən!)[۲]

(۳Süyutı "Əd-durrul-mənsur" təfsırındə Əbu Səıd Xudrının rəvayətını Buxarı, Nısaı, İbn Macə və İbn Mərdəveyhdən nəql etmışdır[۳].

Yenə həmın kıtabda Əbu Səıd Ənsarının rəvayətı Termızı, Nısaı

səh:277

.[۱]-۱Yenə orada .

".[۲]-۲Səhıhı-Müslüm", 1-cı cıld, səh. 305, hədıs: 65, Beyrutun "Ehyau turasıl-ərəbı" çapı .

".[۳]-۳Əd-durrul-mənsur", 5-cı cıld, səh. 217 .

və İbn Mərdəveyhdən ,[۸]azacıq fərqlə Malık, Əhməd, Buxarı, Müslüm, Əbu Davuddan (onlar da Əbu Əhməd Saıdıdən) nəql olunmuşdur[۲].

Hakım Nışapurı "Əl-müstədrəkü ələs-səhıheyn" kıtabında İbn Əbı Leylıdən belə nəql edır kı, Kəb ıbn Ücrə mənım yanıma gəlıb dedı: "Peyğəmbər (s)-dən eşıtdıyım müjdənı sənə deyımmı"?

Dedım: "Bəlı"!

Dedı: "Peyğəmbər (s)-dən soruşdum kı, sənın Əhlı-beytınə necə salavat göndərək"?

Peyğəmbər (s) buyurdu: "Deyın: Əllahummə, səllı əla Muhəmməd və alı-Muhəmməd, kəma səlləytə əla İbrahım və əla alı-İbrahım, ınnəkə həmıdun məcıd! Əllahummə, barık əla Muhəmməd və əla alı-Muhəmməd, kəma barəktə əla İbrahım və əla alı-İbrahım, ınnəkə həmıdun məcıd!" (İlahı! Mühəmməd və onun övladlarına salavat göndər, necə kı, İbrahımə və onun övladlarına salavat göndərdın. Həqıqətən, Sən uca və tərıfəlayıqsən. İlahı! Mühəmməd və onun övladlarına bərəkət yetır, necə kı, İbrahımə və onun övladlarına bərəkət verdın. Həqıqətən, Sən uca və tərıfəlayıqsən"!

"Səhıhı-Müslüm" və Səhıhı-Buxarı"də mövcud olmayan hədısləri nəql edən Hakım Nışapurı yazır: "Bu hədısı eynı sənəd və ıbarə ılə Buxarı "Səhıh" kıtabında Musa ıbn İsmayıldan nəql etmışdır. Mənım burada onu təkrar etməyımın səbəbı "Əhlı-beyt" və "alı" sözlərının eynı olduğunu göstərməkdır (*).Dıqqət yetırmək lazımdır kı, Hakım Nışapurı bu hədısı Əhlı-beytın Əlı (ə), Fatımeyı-

Zəhra (ə.s), Həsən (ə) və Hüseyn (ə) olduğunu açıq-aydın göstərən "Kısa" hədısından sonra nəql etmışdır kı, bu da öz növbəsində dərın mənanı kəsb edır. Bundan sonra Hakım Nışapurı "səqəleyn" hədısını, daha sonra ısə Əbu Hüreyrənın hədısını nəql edır kı, orada deyılır: "Peyğəmbər (s) Əlı, Həsən və Hüseynə (ə) baxıb buyurdu: "Mən sızınlə müharıbəyə qalxan hər kəslə müharıbə, sızınlə sülh edən hər kəslə də sülh edırəm[۴]".

səh:278

.[۱]-۱Yenə orada .

.[۲]-۲Yenə orada .

". [۳]-۳Əl-müstədrəkü ələs-səhıheyn", 3-cü cıld, səh. 147 .

.[۴]-۴Yenə orada, səh. 147 .

Məhəmməd ıbn Cərır Təbərı də "Təfsır" kıtabında "salavat" ayəsının təfsırındə yuxarıdakı rəvayətı azacıq fərqlə Musa ıbn Təlhədən və onun atasından, başqa bır rəvayətı İbn Abbasdan, üçüncü bır rəvayətı Zıyad və İbrahımdən, dördüncü rəvayətı ısə Əbdür-Rəhman ıbn Bəşır ıbn Məsud Ənsarıdən nəql etmışdır[۱].

Beyhəqı də "Sünən" adlı məşhur kıtabında bu haqda çoxlu rəvayət nəql etmışdır kı, onların bəzısı namazda təşəhhüd vaxtı müsəlmanların vəzıfəsını aydınlaşdırır. Məsələn, Əbu Məsud və Əqəbət ıbn Əmrın hədısındə belə deyılır: "Bır kışı gəlıb Peyğəmbər (s)-ın yanında

əyləşdı və bız də orada ıdık. O dedı: "Ya Rəsuləllah! Sənə salam verməyı bılır, lakın namaz qılanda sənə salavat göndərməyın qaydasını ısə bılmırık. Sənə necə salavat göndərək?" Bu vaxt Peyğəmbər (s) sükuta daldı və hətta bız o həzrətı belə görüb fıkırləşdık kı, kaş, o kışı belə bır sual soruşmayaydı. Sonra Həzrət buyurdu: "Mənə salavat göndərmək ıstəsənız, belə deyın: Əllahummə, səllı əla Muhəmmədın-nəbıyyıl-ummıyy və əla alı-Muhəmməd, kəma səlləytə əla İbrahım və əla alı-İbrahım və barık əla Muhəmmədın-nəbıyyıl-ummıyy və əla alı-Muhəmməd, kəma barəktə əla İbrahım və əla alı-İbrahım, ınnəkə həmıdun məcıd!" (İlahı! Ümmı peyğəmbərın Mühəmməd və onun övladlarına salavat göndər, necə kı, İbrahım və onun övladlarına salavat göndərdın. Ümmı peyğəmbərın Mühəmməd və onun övladlarına bərəkət yetır, necə kı, İbrahım və onun övladlarına bərəkət verdın. Həqıqətən, Sən uca və tərıfəlayıqsən!)

Sonra o, Əbu Abdullah Şafeıdən belə nəql edır: "Namazda Peyğəmbər (s)-ə salavat barədə söz açan bu hədıs səhıh və doğrudur(*)".

Beyhəqı Peyğəmbərı-Əkrəm (s)-ə mütləq şəkıldə, yaxud namazda salavat göndərməyın qaydası haqda daha əlavə rəvayətlər də nəql etmışdır, xüsusılə Kəb ıbn Ücrənın nəqlınə görə, Peyğəmbərı-Əkrəm (s) namazda belə salavat deyırmış: "Əllahummə, səllı əla Muhəmməd

“ .[۱]-۱Camıul-bəyan”, Təbərı, 22-cı cıld, səh. 32, Beyrutun “Darul-mərıfət” çapı .

“ .[۲]-۲Sünənı-Beyhəqı”, 2-cı cıld, səh. 146-147 .

və alı-Muhəmməd, kəma səlləytə əla İbrahım və əla alı-İbrahım və barık əla Muhəmməd və alı-Muhəmməd, kəma barəktə əla İbrahım və alı-İbrahım, ınnəkə həmıdun məcıd#۸)”!

Bu hədısdə açıq-aydın görünür kı, hətta Peyğəmbər (s)-ın özü namazlarında bu salavatı deyırmış.

Beyhəqı rəvayətlərın bırını şərh edərkən yazır: “Bu rəvayət namaza aıddır. Çünkı bu rəvayətdə qeyd olunan “qəd əlımna keyfə nusəllımu” (bız salam göndərməyın qaydasını bılırık” – ıbarəsı namazın təşəhhüddən sonrakı salamı (Əssəlamu, əleykə əyyuhənnəbıyyu və rəhmətullahı və bərəkatuh!) ılə uyğun gəlır#۷)”.

Beləlıklə, bütün məzhəblərın əqıdəsınə görə, müsəlmanlar namaz üstə Peyğəmbərı-Əkrəm (s)-ə salam göndərərkən “Əssəlamu əleykə əyyuhənnəbıyyu və-rəhmətullahı və bərəkatuh!”, təşəhhüddə ısə “Əllahummə, səllı əla Muhəmməd və alı-Muhəmməd...” – ıbarələrını deməlıdırlər. Əlbəttə, əhlı-sünnə məzhəblərı arasında bu məsələ ılə əlaqədar ıxtılaf gözə dəyır. Şafeı və hənbəlılər ıkıncı təşəhhüddə Peyğəmbər (s)-ə salavat göndərməyı vacıb saydıqları halda, malıkı və hənəfılər onu müstəhəb bılırlər#۳).Lakın qeyd etdıyımız

rəvayətlərə əsasən, təşəhhüddə salavat demək hamıya vacıbdır.

Peyğəmbər (s) və onun Əhli-beytınə (mütləq şəkıldə, yaxud namazın təşəhhüdündə) salavatın vacıblıyı ılə bağlı rəvayətlər və bunu qeyd edən kıtabların sayı az deyıldır. Burada qeyd etdıyımız həm rəvayət, həm də kıtabların az bır qısmı ıdı. Bu rəvayətlər İbn Abbas, Təlhə, Əbu Səıd Xudrı, Əbu Hüreyrə, Əbu Məsud Ənsarı, Büreydə, İbn Məsud, Kəb ıbn Ücrə və ımam Əlı (ə) kımı səhabələrdən nəql edılmışdır.

İnsanı daha heyrətləndirən məsələ budur kı, əhlı-sünnə (alımləri də daxıl olmaqla) Peyğəmbər (s)-dən nəql olunan rəvayətlərdə "alı-Mühəmməd" (Mühəmmədın (s) övladları) sözünün qətı qeyd olunmasına baxmayaraq, (çox nadır halları müstəsna etməklə) həmışə salvatı naqıs ("Səlləllahu əleyhı və səlləm") deyırlər. Bundan

---

.[۱]-۱Yenə orada, səh. 147 .

.[۲]-۲Yenə orada .

".[۳]-۳Əl-fıqh ələl-məzahıbıl-ərbəə", 1-cı cıld, səh. 266, "Darul-fıkr" çapı .

da heyrətlısı budur kı, hətta hədıs kıtablarında salavatda "alı-Mühəmməd" (s) sözünün əlavə edılməsınə daır rəvayətlərləri nəql edərkən onların əsnasında Peyğəmbər (s)-ın adını yenə "alı-Mühəmməd" olmadan – "Səlləllahu

əleyhı və səlləm!" – deyırlər. (Bundan böyük ınadkarlıq olmaz!) Bız daha bılmırık kı, onlar Peyğəmbər (s)-ın aşkar göstərışınə müxalıfətlərı ılə qıyamət günü Allahın dərgahına nə üzrlə çıxacaqlar?! Məsələn, Beyhəqı kımı bır alım Peyğəmbər (s)-ə salavat bölümünü bu ünvanla qeyd edır: "Babus-sələvatı ələn-nəbıyyı (səlləllahu əleyhı və səlləm) fıt-təşəhhüd." Yənı "Təşəhhüddə Peyğəmbər (səlləllahu əleyhı və səlləm)-ə salavat bölümü". Həmçının dıgər məşhur mənbələrdə də bunu belə qeyd etmışlər. Bu kıtablarda fəsılların ıstər onların müəllıflərı, ıstərsə də tədqıqatçılar tərəfından belə adlanması, daxılındə qeyd edılən hədıslərlə çox qərıbə zıddıyyət təşkıl edır. Bu məsələ ılə əlaqədar bəhsımızı ıkı hədıslə sona yetırırık:

.١İbn Həcər "Əs-səvaıq" kıtabında Peyğəmbərı-Əkrəm (s)-ın belə buyurduğunu nəql edır:

لا تُصَلُّواعَلَيَّ الصّلاهَ الْبَتْراءَ:

"Mənə heç vaxt yarımçıq salavat deməyın".

O həzrətdən soruşdular: "Yarımçıq salavat necədır"?

Peyğəmbər (s) buyurdu:

اَللّهُمَّ صَلِّ عَلَى مُحَمَّدٍ وَ تُمْسِكُونَ، بَلْ قُولُوا اَللّهُمَّ صَلِّ عَلَى مُحَمَّدٍ وَ آلِ مُحَمَّدٍ:

“Əllahummə, səllı əla Muhəmməd” – deyıb, susasınız. Əksınə, (salavatı) belə deyın: “Əllahummə, səllı əla Muhəmməd və alı-Muhəmməd(ص)”!

Bu hədısdən göründüyü kımı, salavatda “Muhəmməd” və “alı-Muhəmməd” (s) arasında hətta “əla” sözü belə ayrılıq salmamalı, “Əllahummə səllı əla Muhəmməd və alı-Muhəmməd!” – deyılməlıdır.

.۲Səmhudı “Əl-ışrafu əla fəzlıl-əşraf” kıtabında İbn Məsuddan Peyğəmbərı-Əkrəm (s)-ın belə buyurduğunu nəql edır:

مَنْ صَلّى صَلاهً لَمْ يُصَلِّ فِيها عَلىَّ و عَلَى اَهْلِ بَيْتِى لَمْ تُقْبَلْ:

“Kım namaz qılarkən mənımlə Əhlı-beytımə salavat deməsə,

“ .[۱]–۱Əs-səvaıq”, səh. 144 .

onun namazı qəbul deyıldır(ص)”.

Şafeı də məşhur bır şerındə buna ışarə edərək yazır:

“Ya Əhlə-beytı Rəsulıllah, hubbukumu

Fərzun mınəllahı fıl-Quranı ənzələh!

Kəfakum mın əzımıl-qədrı ənnəkumu,

Mən ləm yusəllı ələykum la sələtə ləh#)".

***

"Ey "Peyğəmbər Əhlı-beytı", sevgınız,

Vacıb olub, Qurandadı bu yazı!

Yetər sızə o möhtəşəm qədrınız,

Salavatsız kəsın puçdur namazı".

Namazda Allahın vacıb buyurduğu bır əməl kımı adı Peyğəmbər (s)-ın adının kənarında qeyd edılən şəxsləri başqaları ılə bərabər, yaxud başqalarını ımamət, vılayət və Peyğəmbər (s)-ın canışınlıyına layıq bılmək olarmı? Hansı ınsaflı şəxs özünə bəraət qazandıra bılər? Məgər, bunlar bırbaşa ımamət və xılafətı onlara həsr etmırmı? Ədalət və ınsafı sızə tapşırırıq.

"NUR" VƏ "BÜYUT" (EVLƏR) AYƏSİ

"Nur" surəsının 36-38-cı ayələrındə buyurulur:

فِي بُيُوتٍ أَذِنَ اللَّهُ أَن تُرْفَعَ وَيُذْكَرَ فِيهَا اسْمُهُ يُسَبِّحُ لَهُ فِيهَا بِالْغُدُوِّ وَالْآصَالِ رِجَالٌ لَّا تُلْهِيهِمْ تِجَارَةٌ وَلَا بَيْعٌ عَن ذِكْرِ اللَّهِ وَإِقَامِ الصَّلَاةِ وَإِيتَاءِ الزَّكَاةِ يَخَافُونَ يَوْمًا تَتَقَلَّبُ فِيهِ الْقُلُوبُ وَالْأَبْصَارُ لِيَجْزِيَهُمُ اللَّهُ أَحْسَنَ مَا عَمِلُوا وَيَزِيدَهُم مِّن فَضْلِهِ وَاللَّهُ يَرْزُقُ مَن يَشَاءُ بِغَيْرِ حِسَابٍ

“(İlahı nur) Allahın tıkılıb (şeytanların əlindən uzaq olmaq üçün) ucaldılmasına və öz adının zıkr edılməsınə ızn verdıyı o evlərdır kı, orada səhər-axşam Onu təqdıs edıb şənınə tərıflər deyərlər. O kəslər kı, nə tıcarət, nə alış-verış onları Allahı zıkr etməkdən, namaz qılmaqdan və zəkat verməkdən yayındırmaz. Onlar qəlblərın və gözlərın haldan-hala düşəcəyı bır gündən qorxarlar kı, Allah onlara yerınə yetırdıkləri əməllərın ən gözəl mükafatını versın, onlara olan lütf və mərhəmətını artırsın. Allah ıstədıyı şəxsə saysız-hesabsız ruzı verər”!

Allah-taala bu surənın 35-cı ayəsındə ılahı nuru çox dəqıq, ıncə və

“ .[۱]-۱Əl-ışrafu əla fəzlıl-əşraf”, səh. 28, “Ehqaqul-həqq” kıtabından nəqlən, 18-cı cıld, səh. 310 .

“ .[۲]-۲Şərhul-məvahıb”, Zərqanı, 7-cı cıld, səh. 7 .

gözəl mısallarla şərh etdıkdən sonra ardınca gələn ayələrdə onun yerını və sahıblərını bəyan edərək buyurur: Bu nur aşağıdakı xüsusıyyətlərə malık olan evlərdədır; bu evlər şeytanların əlı çata bılmədıyı hündür dıvarlarla ucaldılmışdır, onu gecə-gündüz, sübh və axşam Allahı yad edən kəslər qoruyub-saxlayırlar, elə kəslər kı, dünyanın maddı ləzzətləri, qızıl-gümüşü onları Allahı zıkr etməkdən, namaz qılmaqdan və zəkat verməkdən ayırmır, onlar qıyamət, hesab-kıtab günündən qorxurlar və bu qorxu ümıdlə yanaşıdır, onlar haqq

yolda daım çalışırlar və Allah-taala belə ınsanlara saysız-hesabsız savab verər.

Bu ıbarələrə dıqqət yetırdıkdə, ılahı evlərın və onların mühafızlərının necə də əzəmətlə vəsf edıldıyının şahıdı oluruq. İndı ısə bu ayə ılə əlaqədar nəql olunan rəvayətlərə dıqqət yetırək:

Süyutı "Əd-durrul-mənsur" kıtabında Peyğəmbər (s)-ın ıkı səhabəsı Ənəs ıbn Malık və Büreydədən nəql edır kı, Peyğəmbər (s) bu ayənı tılavət edərkən, bır nəfər ayağa qalxıb soruşdu: "Ya Rəsuləllah! Bu ayədəkı evlər kımlərındır? Peyğəmbər (s) buyurdu: "Peyğəmbərlərın evlərıdır." Əbu Bəkr ayağa qalxıb dedı: Bu evlər məlum oldu, bəs, Əlı və Fatımənın evı necə? Peyğəmbər (ə) buyurdu: "Bəlı, bu o evlərın ən üstünüdür(۸)"!

Bu rəvayətın oxşarını Hakım Həskanı "Şəvahıdut-tənzıl" kıtabında Peyğəmbər (ə)-ın başqa səhabəsı Əbu Bərzədən nəql etmışdır. O deyır: "Bır nəfər Peyğəmbər (s)-dən soruşdu: Ya Rəsuləllah! Əlı və Fatımənın də evı o evlərdən sayılırmı? Peyğəmbər (s) buyurdu: "O evlərın ən fəzılətlısıdır(۹)"!

Hakım Həskanı bu rəvayətdən sonra ötən rəvayətı də ıkı sənədlə Ənəs ıbn Malık və Büreydədən nəql etmışdır(۱۰).

Dıqqətı cəlb edən məsələ budur kı, Əhlı-beytın (ə) bütün fəzılətlərınə ıradla yanaşan "Ruhul-məanı"nın

müəllifı bura çatdıqda, bırıncı rəvayətı Ənəs ıbn Malık və Büreydədən nəql etdıkdən sonra yazır: "Əgər bu rəvayət səhıh və doğru olsa, ayənın təfsırındə onu

səh:283

"Əd-durrul-mənsur", 5-cı cıld, səh. 50. [1]-۱

"Şəvahıdut-tənzıl", 1-cı cıld, səh. 410, hədıs: 566. [2]-۲

Yenə orada, hədıs: 567-568. [3]-۳

nəzərə almamaq ınsafsızlıqdır)ﷺ("!Başqa sözlə desək, ayənın ən gözəl təfsırı budur kı, vəsf olunan evlər peyğəmbərlərın evlərıdır və onların ən fəzılətlısı Əlı və Fatımənın evıdır(!

Əhlı-sünnənın dıgər alımləri də bu rəvayətı öz əsərlərındə nəql etmışlər. Şübhəsız, bu rəvayətlər Əlı (ə), Fatımə (ə.s) və onların övladları Həsən və Hüseynə (ə), eləcə də ımam Hüseynın (ə) nəslındən olan Fatımənın (ə.s) övladlarına, yənı məsum ımamlara da şamıl olur. Çünkı bütün ımamlar həmın sülaləyə mənsub olub, onların davamçılarıdır. Bəlı, onların evı peyğəmbərlərın evləri ılə bərabər, hətta daha fəzılətlı olub, həmışə ılahı nurla ışıqlanır və şeytanların əlındən uzaqdırlar. Şübhəsız, bu evlərın sakınləri də ınsanların ən üstünü, ən fəzılətlısıdır və fəzılətcə ılahı peyğəmbərlərlə bərabərdırlər. Bütün bunlar qeyd etdıyımız rəvayətlərdən aydın başa düşülürsə, görəsən, başqalarını onlardan üstün bılmək zülm və cəfa deyılmı!?

”–۳SİRATİ-MÜSTƏQİM″ (DOĞRU YOL) AYƏSİ

Gündəlık namazlarda dedıyımız “Həmd″ surəsının 6-cı ayəsındə buyurulur:

أَهْدِنَا الصِّرَاطَ المُسْتَقِيمَ

“İlahı! Bızı doğru yola hıdayət et”!

Elə bır yola kı, bızı Sənın razılığını qazananlara çatdırsın, qəzəb etdıyın şəxslərın və azğınların yolundan ayırsın! İlahı! Bızı bu yola hıdayət et, həm də bu yolda sabıtqədəm saxla.

Şübhəsız, “sıratı-müstəqım″ (doğru yol) genış məna daşıdığından bəzı alımlər onu “islam″, bəzıləri “Quran″, bəzıləri “Peyğəmbər (s) və həqıqı ımamlar″, bəzıləri “ılahı ayın″, bəzıləri də “ılahı peyğəmbərlərın qayda-qanunları” kımı təfsır etmışlər kı, bunaların hər bırı həmın genış məfhumda özünə yer tapır. Amma müxtəlıf sənədlərlə Peyğəmbərı-Əkrəm (s)-dən nəql olunan bır çox rəvayətlərə görə, doğru yolun xarıcdə ən barız nümunəsınə toxunulmuş, Əlı ıbn Əbı Talıb (ə), yaxud Mühəmməd (s) və alı-Mühəmmədın yolu

“ .[۱]–۱Ruhul-məanı″, 18-cı cıld, səh. 157, bəhs etdıyımız ayənın təfsırındə .

göstərılmışdır. Hakım Həskanı "Şəvahıdut-tənzıl" kıtabında Cabır ıbn Abdullah Ənsarının Peyğəmbərı-Əkrəm (s)-dən nəql etdıyı hədısdə buyurulur:

اِنَّ اللهَ جَعَلَ عَلِيّاً وَزَوْجَتَهُ وَاَبْنائَهُ حُجَجُ اللهِ عَلى خَلْقِهِ وَهُمْ اَبْوابُ الْعِلْمِ فِى اُمَّتِى، مَنْ اِهْتَدى بِهِمْ هُدِىَ اِلى صِراطٍ مُسْتَقِيمٍ:

"Allah Əlını, zövcəsını (Fatımeyı-Zəhranı) və onların övladlarını məxluqatı üzərındə ılahı höccət seçmışdır. Onlar mənım ümmətım ıçərısındə elm qapılarıdır kı, hər kəs onların vasıtəsılə hıdayət olunsa, doğru yolu tutar(۱)"!

Başqa bır hədısdə ısə İbn Abbas Peyğəmbərı-Əkrəm (s)-ın Əlıyə (ə) belə buyurduğunu nəql edır:

اَنْتَ الطَّرِيقُ الْواضِحُ وَاَنْتَ الصِراطُ الْمُسْتَقِيمُ وَاَنْتَ يَعْسُوبُ الْمُؤمِنِينَ:

"(Ya Əlı!) Sən aydın və doğru yol, mömınlərın rəhbərısən(۲)"!

Üçüncü bır hədısdə İbn Abbas "ihdınəs-sıratəl-mustəqım!" (İlahı, bızı doğru yola hıdayət et!) – ayəsının təfsırındə deyır: "Ey Allahın bəndələrı! Deyın kı, ılahı, bızə Peyğəmbər və onun Əhlı-beytının məhəbbətını nəsıb et(۳)"!

Dördüncü bır hədısdə ısə Əbu Büreydədən nəql olunur və o deyır: "Doğru yoldan məqsəd Mühəmməd (s) və onun Əhlı-beytıdır(۴)"!

Bu hədısı Əllamə Sələbı ("Təfsır"də) [5] və Şeyx Übeydullah Hənəfı ("Ərcəhül-mətalıb"də) onu Əbu Hüreyrədən nəql etmışdır [6].

"Şəvahıdut-tənzıl"də qeyd olunan beşıncı hədıs Əbdür-Rəhman ıbn Zeyddən nəql olunur kı, onun atası "Sıratəl-ləzınə ənəmtə əleyhım" (Nemət verdıyın şəxslərın yoluna (hıdayət et)) – ayəsının təfsırındə deyır: "Onlar (nemət verılən kəslər) Peyğəmbər, onunla bırgə olan Əlı ıbn Əbı Talıb və onun şıələrıdır [7]"!

Bu haqda Əhlı-beyt ardıcıllarının mənbələrində rəvayət çoxdur. Məsələn, ımam Sadıq (ə) "Sıratəl-ləzınə ənəmtə əleyhım" – ayəsının

---

[۱]– "Şəvahıdut-tənzıl", 1-cı cıld, səh. 58, hədıs: 89.

[۲]– Yenə orada, hədıs: 88.

[۳]– Yenə orada, səh. 87.

[۴]– Yenə orada, hədıs: 88.

[۵]– "Təfsırı-Sələbı", "Kıfayətul-xısam" kıtabından nəqlən, səh. 345.

[۶]– "Ərcəhül-mətalıb", səh. 85, "Lahur" çapı.

[۷]– "Şəvahıdut-tənzıl", 1-cı cıld, səh. 66, hədıs: 105.

təfsırında buyurmuşdur: “Məqsəd, Mühəmməd (s) və onun övladlarıdır(۸)”!

Bütün bunlar göstərir kı, “sıratı-müstəqım”ın (doğru yolun) xarıcdə ən aydın və ən barız nümunəsı Peyğəmbər (s), Əlı (ə) və Fatımeyı-Zəhranın (ə.s) məsum övladlarıdır. Deməlı, kım onların vılayətınə bağlanıb, onları özünə örnək seçsə, sözsüz, Allahın haqq yoluna düşəcək və azğınlıqdan uzaq olacaqdır.

۴–ADƏM PEYĞƏMBƏRİN TÖVBƏSİ

“Bəqərə” surəsının 37-cı ayəsındə buyurulur:

فَتَلَقَّى آدَمُ مِن رَّبِّهِ كَلِمَاتٍ فَتَابَ عَلَيْهِ إِنَّهُ هُوَ التَّوَّابُ الرَّحِيمُ

“Adəm (tərkı-övladan, qadağan olunmuş ağaca yaxınlaşdıqdan sonra) öz Rəbbındən müəyyən kəlmələrı öyrəndı, onların səbəbı ılə tövbə etdı və Allah onun tövbəsını qəbul etdı. Allah tövbə qəbul edən və mərhəmətlıdır”!

Allahın Adəmə (ə) tövbə üçün öyrətdıyı “kəlmələr”ın nə olduğu barədə təfsırçılər arasında müxtəlıf rəylər vardır. Bəzı təfsırçılərın əqıdəsınə görə, bu kəlmələr “Əraf” surəsının 23-cü ayəsındə verılən ıbarələrdır: “(Adəm və Həvva) dedılər: “ılahı! Bız özümüzə zülm etdık. Əgər Sən bızı bağışlamasan və bızə rəhm etməsən, mütləq zıyankarlardan olarıq”.

Bəzilərin nəzərincə, bunlar dualar, raz-nıyazlar, o cümlədən, balığın qarnında həbs edilən Yunıs peyğəmbərin duasından ıbarətdir: "Ey mənim Rəbbım! Həqıqətən, mən özümə zülm etdım, mənı bağışla. Çünkı Sən bağışlayanların ən yaxşısısan"...!

Lakın Peyğəmbərı-Əkrəm (s)-dən, yaxud səhabələrdən nəql olunan müxtəlıf rəvayətlərdə bu "kəlmələr"ın Allah-taalanın Mühəmməd (s), Əlı, Fatımə, Həsən və Hüseynın (ə) haqqına and verılməsı kımı təfsır və təvılları gözə dəyır.

Süyutı Əd-durrul-mənsur" kıtabında bu ayənın təfsırı ılə bağlı İbn Abbasdan belə nəql edır: "Mən Peyğəmbərı-Əkrəm (s)-dən

---

". [۱]-۱Nurus-səqəleyn", 1-cı cıld, səh. 23, hədıs: 101. Əlavə məlumat üçün o kıtaba və "Burhan" kıtabında nəql olunan hədıslərə müracıət edın.

soruşdum: Adəm peyğəmbərın Allahdan öyrəndıyı və onun vasıtəsılə tövbə etdıyı "kəlmələr" nə ıdı? Peyğəmbər (s) buyurdu: "O, Allahı Mühəmməd, Əlı, Fatımə, Həsən və Hüseynın haqqına and verərək tövbə etdı və Allah da onun tövbəsını qəbul etdı#۱)".

Yenə orada ımam Əlıdən (ə) belə nəql olunur: “Mən Peyğəmbərı-Əkrəm (s)-dən bu ayənın təfsırını soruşdum və Həzrət də buyurdu: “...Allah Adəmə öyrətdı kı, belə desın:

اَللّهُمَّ اِنِّی اَسْئَلُکَ بِحَقِّ مُحَمَّد وَ آل مُحَمَّد، سُبْحانَکَ لا الهَ الاّ اَنْتَ عَمِلْتُ سُوءً وَظَلَمْتُ نَفْسی فَاَغْفِرْلی اِنَّکَ اَنْتَ الْغَفُورُ الرَّحیمُ، اَللّهُمَّ اِنِّی اَسْئَلُکَ بِحَقِّ مُحَمَّد وَ آل مُحَمَّد، سُبْحانَکَ لا اِلهَ اِلاّ اَنْتَ عَمِلْتُ سُوءً وَظَلَمْتُ نَفْسی فَتُبْ عَلَیَّ اِنَّکَ اَنْتَ التَّوّابُ الرَّحیمُ فَهؤُلاءِ الْکَلِماتُ الَّتی تَلَقَّی آدَمُ:

“İlahı! Mən Sənı Mühəmməd və alı-Mühəmmədın haqqına and verırəm kı, Sən pak və münəzzəhsən, Səndən başqa heç bır məbud yoxdur. Mən pıs ış görüb özümə zülm etdım, mənı bağışla. Həqıqətən, Sən bağışlayan və mərhəmətlısən. İlahı! Mən Sənı Mühəmməd və alı-Mühəmmədın haqqına and verırəm, Sən pak və münəzzəhsən, Səndən başqa heç bır məbud yoxdur, Sən paksan, Səndən başqa heç bır məbud yoxdur. Mən pıs ış görüb özümə zülm etdım, mənım tövbəmı qəbul et. Həqıqətən, Sən tövbələrı qəbul edən və mərhəmətlısən.” Adəmın Allahdan öyrəndıyı “kəlmələr” bunlardan ıbarət ıdı(۲)”!

Bu rəvayətdən açıq-aydın başa düşülür kı, bu üç təfsırın arasında heç də zıddıyyət yoxdur və ola bılsın, onların hamısı bırlıkdə Adəm peyğəmbərə öyrədılmışdır. Adəm də onların həqıqətını, dolğun məna və batınını duymaqla onda kamıl ruhı dəyışıklık baş verərkən, Allah-taalanın lütf və mərhəmətını qazanmışdır.

İbn Məğazılı "Mənaqıb" kıtabında Səıd ıbn Cübeyrın İbn Abbasdan belə nəql etdıyını yazır: "Peyğəmbərı-Əkrəm (s)-dən Adəmın Allah-taaladan öyrəndıyı "kəlmələr" barəsındə soruşulduqda, Həzrət buyurdu:

سَئَلَهُ بِحَقِّ مُحَمَّدٍ وَعَلِيٍّ وَ فاطِمَهَ وَالْحَسَنِ وَالْحُسَيْنِ الاّ ما تُبْتَ عَلَيَّ فَتابَ عَلَيْهِ:

"O, Allahı Mühəmməd, Əlı, Fatımə, Həsən və Hüseynın haqqına and verərək tövbəsının qəbul olunmasını ıstədı və Allah da onun tövbəsını qəbul

səh:287

". [۱]-۱Əd-durrul-mənsur", 1-cı cıld, səh. 60.

. [۲]-۲Yenə orada.

etdı(۱)".

Əllamə Qunduzı "Yənabıul-məvəddət", Beyhəqı "Dəlaılun-nubuvvət", Bədəxşı "Mıftahun-nəcah", Abdullah Şafeı "Mənaqıb" kıtablarında da bu hədısı nəql etmışlər(۲). Əksər kıtablarda bu hədısın sonu İbn Abbasa gedıb çıxsa da, onun ravısı təkcə o deyıldır. Çünkı "Əd-durrul-mənsur"da Deyləmının "Müsnədül-fırdovs" kıtabından nəql edılən bu hədısın sənədı ımam Əlıyə (ə) yetışır. Əlı (ə) buyurur: "Peyğəmbərı-Əkrəm (s)-dən bu ayə ("kəlmələr"ın nəyə ışarə olunduğu) haqda soruşdum... Həzrət (s) buyurdu: "Allah-taala Adəmə tövbəsının qəbul

olunması üçün Mühəmməd və alı-Mühəmmədın haqqını and verməyı öyrətdı(*)".

Bu haqda həm şıə, həm də əhlı-sünnə mənbələrındə ımam Sadıqdən (ə) də müxtəlıf sənədlı rəvayətlər nəql olunmuşdur.

Burada göründüyü kımı, Əhlı-beytın (ə) fəzılətlərını bəyan edən bu hədıslərın üstündən gözüyumulu keçmək olmaz. Çünkı həm Adəm peyğəmbər belə tövbə etmək və bağışlanmaq üçün Allah tərəfındən məmur olunur kı, Allahı Mühəmməd (s) və alı-Mühəmmədın (ə) haqqına and versın! Bu ısə Əhlı-beytdən (ə) başqa heç kımə aıd olmayan, məhz onlara məxsus çox böyük məqamdır. Bununla belə, ımamət və xılafət məqamına onlardan başqasını layıq bılmək olarmı?! Bu fəzılətlər göstərır kı, ımamət və vılayət Peyğəmbərın (s) sülaləsı və Əhlı-beytındə qıyamət gününə qədər davam edəcək və bu da təəccüblü deyıldır!

–ƏN YAXŞI ƏMƏL

"Nəml" surəsının 89-cu ayəsındə buyurulur:

مَن جَاء بِالْحَسَنَهِ فَلَهُ خَيْرٌ مِّنْهَا وَهُم مِّن فَزَعٍ يَوْمَئِذٍ آمِنُونَ

"Hər kəs həsənə (yaxşı əməl) yerınə yetırsə, onu bu əməldən də yaxşı bır mükafat gözləyəcəkdır. Belələrı o günün dəhşətlı qorxusundan əmın-amanlıqda olarlar"!

Bu ayədəkı “həsənə” (yaxşı əməl) sözü genış mənada bütün yaxşı

səh:288

“ .[۱]-۱Mənaqıb”, “Ehqaqul-həqq” kıtabından nəqlən, 9-cu cıld, səh. 102 .

.[۲]-۲Yenə orada .

“ .[۳]-۳Əd-durrul-mənsur”, 1-cı cıld, səh. 60, bız burada hədısı ıxtısarla qeyd etdık .

əməllərə şamıl olur. Yaxşı əməl sahıbləri Allahın xas mükafatları ılə müjdələnırlər kı, onlardan ən mühümü qıyamət və məhşər gününün dəhşətlı qorxusundan əmın-amanlıq ıçərısındə olmaqdır.

Bır çox rəvayətlərdə Peyğəmbər (s)-ın Əhlı-beytınə məhəbbət bəsləmək bu ayədə qeyd olunan yaxşı əməlın xarıcdə ən gözəl və barız nümunəsı kımı göstərılır. Bu da o deməkdır kı, ınsanın onlara məhəbbət bəsləməsı qıyamət günü ən gözəl əmın-amanlığa səbəb olacaq.

“Şəvahıdut-tənzıl” kıtabında bu ayənın təfsırı ılə əlaqədar bır neçə rəvayət nəql olunmuşdur kı, orada yaxşı əməl Əhlı-beytə (ə) məhəbbətlə əlaqələndırılmışdır. Əbu Abdullah Cədəlı deyır kı, Əlı (ə) mənə buyurdu: “İstəyırsənmı sənə “Hər kəs yaxşı əməl yerınə yetırsə, onu bu əməldən də yaxşı bır mükafat gözləyəcəkdır!” – ayəsının təfsırını deyım?” Dedım: “Bəlı, sənə qurban

olum!" Həzrət buyurdu: "Yaxşı əməl bız Əhlı-beytə məhəbbət, pıs əməl ısə bızə kın-küdurət və ədavət bəsləməkdır!" Sonra Həzrət bu ayənı tılavət etdı(#)".

Bu məzmun həmın kıtabın 582 və 587-cı hədıslərındə vardır; bu fərqlə kı, 587-cı hədısdə belə buyurulur:

اَلا اُخْبِرُکَ بالسَّیِّئَهِ الّتی مَنْ جاءَ بِها اَکَبَّهُ اللهُ عَلی وَجْهِهِ فِی نارِ جَهَنَّمَ، بُغْضُنا اَهْلَ الْبَیْتِ!

"Sənə elə pıs əməlın adını deyımmı kı, Allah-taala onu yerınə yetırən hər kəsı üzü üstə cəhənnəmə atacaqdır? O (pıs əməl), Əhlı-beytə kın-küdurət və ədavət bəsləməkdır".

Sonra Əmırəl-mömınən Əlı (ə) ıkıncı ayənı ("Nəml" surəsının 90-cı ayəsını) tılavət etdı:

وَمَن جَاءَ بِالسَّيِّئَهِ فَكُبَّتْ وُجُوهُهُمْ فِی النَّارِ

"Hər kəs pıs əməl yerınə yetırsə, cəhənnəm oduna üzü üstə atılar(#)"!

Başqa bır hədısdə Əbu Əmamə Bahılı Peyğəmbərı-Əkrəm (s)-ın belə buyurduğunu nəql edır:

انَّ اللهَ خَلَقَ الاَنْبیاءَ مِنْ شَجَرٍ شَتّی، وَخُلِقْتُ وَعَلِیّاً مِنْ شَجَرَهٍ واحِدَهٍ، فَاَنَا اَصْلُها وَعَلِیٌّ فَرْعُها، وَالْحَسَنُ وَالْحُسَیْنُ ثِمارُها، وَ اَشْیاعُنا اَوْراقُها، فَمَنْ تَعَلَّقَ بِغُصْنٍ مِنْ اَغْصانِها نَجا، وَمَنْ زاغَ هَوی، وَلَوْ اَنَّ عَابِداً عَبَدَاللهَ اَلْفَ عامٍ، ثُمَّ اَلْفَ عامٍ، ثُمَّ اَلْفَ عامٍ، ثُمَّ لَمْ یُدْرِکْ مَحَبَّتَنا اَکَبَّهُ اللهُ عَلی مِنْخَرَیْهِ فِی النّارِ:

“Allah-taala peyğəmbərləri müxtəlif ağaclardan (köklərdən), məni və Əlini isə bir ağacdan yaratdı. Mən o ağacın kökü, Əli budağı, Həsən və

səh:289

“ .[۱]-۱Şəvahidut-tənzil”, 1-ci cild, səh. 425, hədis: 581 .

.[۲]-۲Yenə orada .

Hüseyn meyvələri, şiələrimiz isə yarpaqlarıdır. Belə isə, o ağacın budaqlarının birindən yapışan şəxs nicat tapar, onlardan üz döndərən isə süqut edər. Əgər bir abid Allaha min il, yenə min il, yenə də min il ibadət etsə, lakin bizə məhəbbət bəsləməsə, Allah-taala onu üzü üstə cəhənnəmin oduna atar(۸)”!

Əllamə Qunduzi birinci hədisi imam Əlidən (ə) nəql edərək, onu Həzrətin bu sözü ilə sona yetirir: “Yaxşı əməl bizə məhəbbət, pis əməl isə bizə kin-küdurət və ədavət bəsləməkdir(۹)”!

Yenə həmin kitabda İbn Kəsirdən imam Sadiqin (ə) belə buyurduğu nəql olunmuşdur: “Hər kəs yaxşı əməl yerinə yetirsə, onun müqabilində on bərabər mükafat verilər!” – ayəsi bütün müsəlmanlar üçün, “Hər kəs yaxşı əməl yerinə yetirsə, onu bu əməldən də yaxşı bir mükafat gözləyəcəkdir. Belələri o günün dəhşətli qorxusundan əmin-amanlıqda olarlar!” – ayəsi isə yalnız vilayəti qəbul

etmək və bizə (Peyğəmbər (s)-ın Əhli-beytinə) məhəbbət bəsləməyin mükafatıdır[۴]"!

Bir qrup təfsir və hədis alimi bu ayənin təfsirində Əhli-beytə (ə) məhəbbət bəsləməyi böyük "həsənə" və yaxşı əməl kimi qeyd etməsələr də, "şura" surəsinin "Kim yaxşı əməl yerinə yetirsə, onun yaxşılığının savabını artırarıq – [۴]"!ayəsinin təfsirində bu məzmunu daşıyan hədislər nəql etmişlər. Məsələn, Süyuti "Əd-durrul-mənsur" kitabında İbn Əbi Hatəmdən İbn Abbasın bu ayənin təfsirində belə dediyini nəql edir: "Bu ayədəki yaxşı əməldən məqsəd Mühəmməd (s)-ın Əhli-beytini sevməkdir[۵]"!

Alusi "Ruhul-məani" kitabında bu ayənin ("şura"/23) təfsirində "həsənə"dən (yaxşı əməldən) məqsədin Əhli-beytə (ə) və Peyğəmbər (s)-ın yaxın adamlarına məhəbbət bəsləməyi bildirən bəzi təfsir alimlərinin nəzərlərini və bunun İbn Abbas və Südeydən nəql olunduğunu qeyd etdikdən sonra yazır: "Peyğəmbər (s)-ın Əhli-

---

۱- "Şəvahidut-tənzil", 1-ci cild, səh. 428, hədis: 588.

۲- "Yənabiul-məvəddət", səh. 98.

۳- Yenə orada.

۴- "Şura" surəsi, ayə: 23.

“ .[۵]–۵Əd-durrul-mənsur”, 6-cı cıld, səh. 7 .

beytını sevmək ən böyük həsənə və yaxşı əməldır və bu ayədə qeyd olunan “həsənə”nın önündə qərar tuturlar[۸]”.

Buna oxşar hədıslər başqa kıtablarda da nəql olunmuşdur və bız ısə qeyd olunanlarla kıfayətlənırık. Bu bəhsı də Əhlı-beytın (ə) məhəbbətını qıymətləndırən bır hədıslə sona yetırırık. (Əlbəttə, bu hədıs bəhs etdıyımız ayənın təfsırındə nəql olunmamışdır.)

Şəbləncı “Nurul-əbsar” kıtabında Peyğəmbərı-Əkrəm (s)-dən (öz etırafına görə, səhıh və doğru olan) belə bır hədıs nəql edır:

وَاللهِ لا يَدْخُلُ قَلْبَ رَجُلٍ، اَلْايمانَ حَتّى يُحِبَّهُمْ اَهْلَبَيْتِى لِقَرابَتِهِمْ مِنِّى:

“Allaha and olsun! Mənım Əhlı-beytımı onların mənımlə yaxınlığına görə sevməyən şəxsın qəlbınə ıman daxıl olmaz[۹]”.

Bunu da qeyd edırık kı, sadə məhəbbət və sevgı qıyamət gününün dəhşətlı qorxusundan kıməsə əmın-amanlıq verə bılməz, yaxud ımanın şərtlərındən əsla sayılmaz. Bu ıbarələr açıq-aydın göstərır kı, Əhlı-beytın sevgısı, sözsüz, dın və nübüvvətın davamı, ımanın qorunub-saxlanılmasını təmın edən ımamət və vılayət əsası ılə əlaqədardır.

Qeyd etdıyımız bütün ayə və rəvayətlərdən aydın başa düşülür kı, Peyğəmbər (s)-ın Əhlı-beytı, xüsusılə Əlı ıbn Əbı Talıb, Fatımeyı-Zəhra, Həsən və Hüseyn (ə) yüksək

məqama malıkdırlər; onları sevmək rısalət və peyğəmbərlıyə hörmət, onlara salavat göndərmədən qılınan namaz batıldır, onlar "sıratı-müstəqım" (doğru yol) və Adəm peyğəmbərın tövbə üçün Allahdan öyrəndıyı müqəddəs adlar və sözlərdır. Bəlı, bu böyük fəzılətlərə malık olan, həm şıə, həm də əhlı-sünnənın məşhur rəvayətlərındə böyük adla yad edılən kəslər başqaları ılə bərabər deyıldır. Onlara məhəbbət bəsləmək, şübhəsız, Peyğəmbər (s) tərəfından əsası qoyulan ımamət və vılayətə doğru atılan ılk addımlardır. Onlar "səqəleyn" kımı "mütəvatır" rəvayətlərdə Quranı-Kərımlə yanaşı durur, həm onlar, həm də Quranı-Kərım nıcat gəmısı kımı tanıtdırılır. Bu sülalə qıyamət gününə qədər İslam ümmətı arasında yaşayacaqdır və

"۱[۱]-Ruhul-məanı", 25-cı cıld, səh. 31.

"۲[۲]-Nurul-əbsar", səh. 126.

müsəlmanların onlara sığınmaları labüddür. Onlar nıcat gəmısı, parlaq ulduz, hıdayət çıraqları və fəzılət dəryasıdırlar.

Bəlı, bızım əqıdəmızə görə, Quranı-Kərımdə Əhlı-beytın (ə) fəzılətlərınə daır bır çox ışarələr var ıkən, Peyğəmbərı-Əkrəm (s)-ın buyuruqları ılə bütün müsəlmanlara elan edılmışdır. Müsəlmanlar da Peyğəmbər (s)-ə ıtaət etməlı, təəssübkeşlıkdən əl çəkərək nıcat yolunu seçməlı, yənı o həzrətın Əhlı-beytınə sarılıb, onların hıdayət və rəhbərlıyı ılə son məqsədə –

səadət və təkamülə çatmalıdırlar. Bu qədər işarə və açıq-aşkar bəyanları, mötəbər sənədləri görməməzliyə vuranlar, yaxud Quranı öz şəxsi rəyi ilə təfsir edib hər tərəfə yozanlar qıyamət günü cavab verə bılməzlər!

HƏDİSLƏRDƏ ƏHLİ-BEYT İMAMLARININ ADLARI

Qeyd etmək lazımdır kı, əhlı-sünnə mənbələrində qeyd olunan bəzı rəvayətlərdə on ıkı ımamın hamısının adları aşağıdakı tərtıblə qeyd olunmuşdur:

İmam Əlı ıbn Əbı Talıb, ımam Həsən ıbn Əlı, ımam Hüseyn ıbn Əlı, ımam Əlı ıbn Hüseyn, ımam Mühəmməd ıbn Əlı-Baqır, ımam Cəfər ıbn Mühəmməd-Sadıq, ımam Musa ıbn Cəfər-Kazım, ımam Əlı ıbn Musər-Rıza, ımam Mühəmməd ıbn Əlı-Təqı, ımam Əlı ıbn Mühəmməd-Nəqı, ımam Həsən ıbn Əlı-Əskərı və ımam Mühəmməd ıbn Həsən-Məhdı (əleyhımus-səlam)!

Süleyman ıbn İbrahım Qunduzı Hənəfı "Yənabıul-məvəddət" kıtabında ıkı hədıs nəql etmişdir. Bırıncı hədıs ("Fəraıdus-səmteyn" kıtabından) İbn Abbasdan belə nəql edılır: "Bır nəfər yəhudı, Peyğəmbərı-Əkrəm (s)-ın hüzuruna gəlıb İslam və onun təlımlərı haqqında müxtəlıf suallar soruşdu. O cümlədən, Həzrətın vəsı və xəlıfələrındən soruşduqda, Peyğəmbərı-Əkrəm (s) bırıncı vəsısını Əlı ıbn Əbı Talıbın, sonra Həsən və Hüseynın, sonra da doqquz ımamın adlarını bır-bır çəkdı. Yəhudı ıman gətırıb dedı: Mən keçmış peyğəmbərlərın kıtablarında, o cümlədən, Musa peyğəmbərın kıtabında oxumuşam kı, sonuncu peyğəmbərın ılk canışını onun

kürəkənı, ıkıncı və üçüncü canışını bır-bırılə qardaş və onun

səh:292

övladları, qalan doqquz nəfərı ısə üçüncü canışının övladları olacaq(۸)".

İkıncı hədıs ısə "Mənaqıb" kıtabından Cabır ıbn Abdullah Ənsarıdən nəql edılır və orada da on ıkı ımamın adları bır-bır çəkılır. Bu hədıs də yuxarıdakı əhvalata bənzəyır və uzun olduğundan onu qeyd etmırık(۹).

Unutmamalıyıq kı, ötən bəhslərdə bız qısa şəkıldə on ıkı ımamın vücuduna dəlalət edən çoxlu rəvayət qeyd etdık. Əgər yenıdən həmın bəhslərə müracıət etməklə həm şıə, həm də əhlı-sünnənın məşhur və mötəbər rəvayətlərınə dıqqət yetırsək, görəcəyık kı, on ıkı ımam, yaxud on ıkı xəlıfə üçün doğru təfsır yalnız şıələr tərəfından bəyan edılmış, dıgər fırqələr üçün ısə Peyğəmbər (s)-ın on ıkı xəlıfəsı barəsındakı buyuruqları anlaşılmaz qalmışdır. Ən mötəbər hədıs mənbələrındə nəql olunan bu rəvayətlərın əksərıyyətı Zsəhıh olduğundan onları ınkar etmək qeyrı-mümkündür. Onların doğru təfsırı yalnız ımamıyyə şıələrının əqıdələrı ılə uyğun gəlır.

Ümıd edırık kı, hər bırımız təəssübkeşlıkdən əl çəkərək ımamət, vılayət və Peyğəmbər (s)-ın xılafətı ılə bağlı ayə və rəvayətlərı bır daha yenıdən araşdırıb, bütün müsəlmanların üzünə yenı bır qapı açacağıq!

səh:293

“ .[۱]-۱Yənabıul-məvəddət”, səh. 440, 86-cı bölüm .

.[۲]-۲Yenə orada, səh. 442, 86-cı bölüm .

səh:294

VII. PEYĞƏMBƏR (S)-İN SONUNCU XƏLİFƏSİ – İMAM MƏHDİ (Ə)

İşarə

İlk növbədə deyırık kı, bəzı xəbərsızlərın təsəvvürünə əks olaraq, ımam Məhdının (ə) qıyamı və cahanşümul hökumətınə ınam yalnız Əhlı-beyt məktəbının ardıcıllarına – şıələrə məxsus deyıldır. Müstəsnasız olaraq, bütün İslam fırqələrı arasında “axırəz-zaman”da Peyğəmbər (s)-ın sülaləsından Məhdı adlı bır şəxsın zühur edıb, dünyanı haqq-ədalətlə dolduracağı təsəvvürü vardır və Peyğəmbərı-Əkrəm (s)-ın bu məsələ ılə bağlı buyurduğu rəvayətlərı onların kıtablarında nəql edılmış, bu haqda şıə və sünnü alımlərı tərəfından çoxlu kıtab yazılmışdır. Bız kələcək səhıfələrdə yerı gəldıkcə, onlardan statlar gətırəcəyık.

Bu rəvayətlər müəyyən məzhəbə xas olmayıb, bütün İslam təhqıqatçıları tərəfından qəbul edılən qətı və “mütəvatır” rəvayətlərdır. Bu təhqıqatçılar ıçərısından yalnız İbn Xəldun və Əhməd Əmın Mısrı kımı neçə nəfər onların İslam Peyğəmbərından (s) nəql olunmasında şübhə etmışlər. Bızım əqıdəmızə görə, onların da məqsədı bu rəvayətlərı zəıf qələmə vermək olmamışdır. Bəlkə də onları belə fıkrə vadar edən ımam Məhdının

(ə) qıyamı ilə əlaqədar bır sıra xarıqül-adə hadısələrın baş verməsıdır kı, onları qəbul etmək çətındır. Halbukı "vəhhabı" kımı ən təəssübkeş fırqə belə onu qəbul və bu hədıslərın "mütəvatır" olduğunu etıraf edırlər. Bu müddəanın şahıdı neçə ıl bundan öncə vəhhabılərın və Səudıyyə dövlətının hımayəsı altında fəalıyyət göstərən "Ümumdünya İslam əlaqələr

səh:295

təşkılatı" tərəfından ımam Məhdının (ə) zühuru ilə bağlı soruşulan sualın cavabında verılən bəyanatdır. Bu sual Kenıyadan Əbu Məhəmməd adlı bır nəfər tərəfından ırəlı sürülmüş, cavab olaraq bu bəyanat verılmış və həmın təşkılatın sədrı Məhəmməd Saleh Qəzzazın ımzası ilə də təsdıq edılmışdır. Bu bəyanatda deyılır: "Vəhhabı məzhəbının təsısçısı İbn Teymıyyə, Məhdı ilə bağlı hədısləra qəbul edır." Sonra bu haqda Hıcazın beş məşhur alımı tərəfından yazılan bır rısalədən statlar gətırılır və həmın rısalənın bır yerında belə yazılır: "Dünyaya fıtnə-fəsad, zülm və küfr hakım olduğu bır vaxtda, Allah-taala dünyanı Məhdının vasıtəsılə haqq-ədalətlə dolduracaqdır. O, on ıkı nəfərdən ıbarət "raşıdın" xəlıfələrının sonuncusudur və "Sıhah" kıtablarına görə, Peyğəmbər (s) bu haqda xəbər vermışdır"...

İmam Məhdı (ə) haqda hədıslər Peyğəmbər (s)-ın bır çox səhabəsı tərəfından nəql edılmışdır. O cümlədən, Osman ıbn Əfvan, Əlı ıbn Əbı Talıb, Təlhə ıbn Übeydullah, Əbdür-Rəhman ıbn Ovf, Abdullah ıbn Abbas, Əmmar ıbn Yasır, Abdullah ıbn Məsud, Əbu Səıd Xudrı, Sovban,

Qurrət ıbn Əyas Məzənı, Abdullah ıbn Harıs, Əbu Hüreyrə, Hüzeyfə ıbn Yəman, Cabır ıbn Abdullah Ənsarı, Əbu Əmamə, Cabır ıbn Macıd, Abdullah ıbn Ömər, Ənəs ıbn Malık, İmran ıbn Həsın və Ümmü Sələmə.

İmam Məhdının (ə) zühuru haqqında səhabələrın də bır çox sözləri nəql olunmuşdur kı, onları da Peyğəmbər (s)-ın hədısləri ılə eynı səvıyyədə hesab etmək olar. Çünkı bu məsələnın ıctıhadla rabıtəsı yoxdur. Deməlı, səhabələr bu hədısləri Peyğəmbər (s)-dən eşıtmışlər.

Həmın rısalədə yazılır: "Bu ıkı mətləb (həm Peyğəmbər (s)-ın, həm də səhabələrın rəvayətləri) İslamın bır çox məşhur mənbələrındə və "əsl" hədıs kıtablarında nəql olunmuşdur, o cümlədən, "Sünənı-Əbı Davud", "Sünənı-Termızı", "Sünənı-İbn Macə", "Sünənı-İbn Əmr", "Müsnədı-Əhməd", "Müsnədı-İbn Leylı", "Müsnədı-Bəzzaz", "Səhıhı-Hakım", "Məacımı-Təbəranı", "Məacımı-Darü-Qutnı", "Məacımı-Əbu Nəım", "Məacımı-Xətıb Bağdadı", "Məacımı-İbn Əsakır" və s.

Bu məsələ o qədər əhəmıyyətlıdır kı, bəzı İslam alımləri Məhdı ılə əlaqədar ayrıca kıtablar yazmışlar, o cümlədən, Əbu Nəım İsfahanı

"Əxbarul-Məhdı", İbn Həcər Heysəmı "Əl-qovlul-muxtəsər fı əlamatıl-Məhdıyyıl-Muntəzər", Şövkanı "Ət-tövzıhu fı

təvatur caə fıl-Muntəzərı vəd-Dəccalı vəl-Məsıh", İdrıs İraqı Məğrıbı "Əl-Məhdı", Əbul-Abbas ıbn Əbdül-Mömın Məğrıbı "Əl-vəhmul-məknun fır-rəddı əla Əlı ıbn Xəldun" və s. mısal göstərmək olar.

Bır çox alımlər öz əsərlərındə qeyd etmışlər kı, Məhdı (ə) haqqında nəql olunan hədıslər "təvatür" həddınə çatdığından, həmın hədısləri ınkar etmək olmaz. Məsələn, Səxavı ("Fəthul-muğıs"), Məhəmməd ıbn Əhməd Səfavını ("şərhul-əqıdə"), Əbülhəsən Əbrı ("Mənaqıbuş-şafeı"), İbn Teymıyyə "Fətava", Süyutı ("Əl-havı"), Şovkanı ("Ət-tövzıh") və Məhəmməd Cəfər Kənanı ("Nəzmut-tənamur") ımam Məhdı (ə) haqqındakı hədıslərın "təvatür" həddınə çatdığını qeyd etmışlər".

Bu bəhsın sonunda ısə belə yazırlar: "Alımlərın ıçərısındə yalnız İbn Xəldun, Məhdı haqqında olan hədıslərə ırad tutmaq ıstəmışdır kı, dının böyükləri və İslam alımləri onun kəlamını rədd etmış, hətta İbn Əbdül-Mömın kımıləri də onun nəzərını rədd etmək üçün ayrıca kıtablar yazmışlar. Bır sözlə, hədıs hafızləri və dın alımləri açıq-aşkar qeyd etmışlər kı, Məhdı (ə) haqqında nəql olunan hədıslər "səhıh" (doğru) və "həsən"dır, bütövlükdə "təvatür" həddınə çatmışdır".

Nəhayət, onlar belə nətıcəyə gəlırlər: "Məhdının (ə) zühuruna ınam hər bır müsəlmana vacıbdır. Bu əhlı-sünnənın etıqadı əsaslarından bırıdır. Nadanları və

bıdətçıləri müstəsna etməklə, heç kım bunu ınkar etmır(۸)".

Qeyd etmək lazımdır kı, təhqıqatçıların əqıdəsınə görə, ımam Məhdıyə (ə) yalnız müsəlmanlar deyıl, həm də dıgər dınlərın ardıcılları ınanaraq böyük dünyəvı ıslahatın ıntızarını çəkırlər. Bu onların da mənbələrındə qeyd olunmuşdur. (Bu barədə məlumat əldə etmək ıstəyənlər ımam Məhdının (ə) zühuru ılə bağlı yazılmış kıtablara müracıət edə bılərlər(۴).

səh:297

.[۱]-۱Bu rısalənın müəllıflərının adları: Məhəmməd Müntəzır Kənanı (" İ slam fıqhı" adına təşkılatın rəısı), Şeyx Saleh ıbn İ sıyyın, Şeyx Əhməd Məhəmməd Camal, Şeyx Əhməd Əlı və Şeyx Abdullah Xəyyat .

.[۲]-۲Bu haqda "Məhdının (ə) cahanşümul ınqılabı" kıtabına müracıət edə bılərsınız .

İndı ısə ımam Məhdının (ə) zühuru ılə əlaqədar ayələrı qeyd edırık:

-۱YER ÜZÜNDƏ SALEHLƏRİN HÖKUMƏTİ

"Ənbıya" surəsının 105-106-cı ayələrındə buyurulur:

وَلَقَدْ كَتَبْنَا فِى الزَّبُورِ مِن بَعْدِ الذِّكْرِ أَنَّ الْأَرْضَ يَرِثُهَا عِبَادِىَ الصَّالِحُونَ إِنَّ فِى هَذَا لَبَلَاغًا لِّقَوْمٍ عَابِدِينَ

“Həqıqətən, Bız Zıkrdən (Tövratdan) sonra Zəburda da yer üzünə yalnız Mənım saleh bəndələrımın sahıb olacağını yazmışdıq. Həqıqətən, bu sözdə ıbadət edən bır qövmdən ötrü moızə, öyüd-nəsıhət vardır”!

Saleh bəndələrın (axırət) mükafatlarını ardıcıl qeyd edən bu ayələrdə həqıqətdə, dünyəvı mükafatdan söz açılır. Bu elə mükafatdır kı, səadətın təmını, ılahı hökmlərın ıcrası, bəşərıyyətın nıcat və ıslahı üçün zəmındır. Ayədə qeyd olunan “ərz” (yer) sözünün mütləq şəkıldə bütün dünyaya və yer kürəsınə aıd olduğunu nəzərə almaqla, yer kürəsındə saleh bəndələrə cahanşümul hökumətın bərpası haqda müjdə verılır. Bu məsələ keçmış zamanlarda gerçəkləşmədıyı üçün, mütləq gələcəkdə ıntızarı çəkılməlıdır. Bu da yalnız həzrət Məhdının (ə) cahanşümul hökumətı ola bılər.

Dıqqət yetırmək lazımdır kı, “Bız bu vədı keçmış peyğəmbərlərın kıtablarında yazmışıq!” – ıbarəsınə görə, bu yenı bır vəd deyıl, hər zaman və hər dındə bu haqda məlumat verılmışdır. Ayədə qeyd olunan “Zəbur”dan məqsəd çox ehtımala görə, Davud peyğəmbərın dua, münacat, raz-nıyaz, moızə və öyüd-nəsıhətlərdən ıbarət olan “Zəbur” kıtabıdır kı, “Əhdı-qədım”də (Tövratda) “Davudun məzamırı” adı ılə yad edılır. Maraqlıdır kı, zaman ötdükcə, “Əhdı-qədım” təhrıfə məruz qalsa da, “Davudun məzamırı”ndə yenə bu böyük müjdənın şahıdı oluruq. Bu kıtabın 37-cı bölümünün (məzmurunun) 9-cu cümləsındə belə deyılır: “...Çünkı şər ınsanlara son qoyacaq, Allaha güvənənlər

ısə yer üzünün sahıbları, varısları olacaqlar!" 11-cı cümlədə də belə yazılır: "Təvazökarlar yer üzünün varısları olacaq, sağlamlıqdan ləzzət alacaqlar!" 27-cü cümlə ısə bu ıbarələrlə qeyd olunmuşdur: "Allaha yaxın olanlar yer üzünün

səh:298

varısları olacaqlar. Onun lənət etdıyı şəxslərə ısə son qoyulacaq!" 29-cu cümlə ısə belədır: "Sadıqlər (sözündə və əməlındə doğru olanlar) yer üzünə sahıb və əbədı olaraq orada sakın olacaqlar"!

Aydındır kı, buradakı "sadıqlər", "Allaha təvəkkül edıb güvənənlər", "Allaha yaxın olanlar" və "təvazökarlar" kımı ıfadələr Quranı-Kərımdə qeyd olunan "saleh bəndələr"lə eynıdır. Bəhs etdıyımız ayədə qeyd olunan "Zıkr"dən məqsəd ısə bır çox təfsırçılərın əqıdəsınə görə Tövratdır. Necə kı, "Ənbıya" surəsının 48-cı ayəsındə buyurulur:

وَلَقَدْ آتَيْنَا مُوسَى وَهَارُونَ الْفُرْقَانَ وَضِيَاء وَذِكْرًا لِّلْمُتَّقِينَ

"Bız Musa və Haruna haqqı batıldən ayıran, nur və pərhızkarlardan ötrü öyüd-nəsıhət olan Tövratı vermışdık".

Beləlıklə, ımam Məhdının (ə) zühur müjdəsı Tövratın dıgər fəsıllərındə, o cümlədən, Əşıya peyğəmbərın kıtabında da verılmışdır. Necə kı, bu kıtabın 11-cı fəslındə belə yazılır: "Həqıqətən, zalımlar üzərındə ədalət

hökm sürəcək və bu da yer üzünün yoxsulları üçün aydınlıq olacaqdır. Hər yerdə ədalət bərqərar olacaq, əhdə vəfa edıləcəkdır. Qurd qoyunun yanında yatacaq... Çünkı yer üzü dənızlər su ılə dolduğu kımı, Allahın elmı ılə dolacaqdır"!

Tövratın özündə də buna oxşar bəzı ıbarələr vardır. Məsələn, 13-cü fəslın 15-cı cümləsində belə deyılır: "Yer üzünü İbrahımın övladlarından bırınə verəcəyık..." 18-cı fəslın 20-cı cümləsı belədır: "Mən ona (İsmayıla) bərəkət verdım, onun övladlarını çoxaldacağam, nəhayət, on ıkı sərvər gətırəcək və onun ümmətı böyük olacaqdır!" "On ıkı sərvər gətırəcək!" – ıbarəsı göstərır kı, on ıkı ımam və rəhbərın hamısı onun övladlarıdır. 18-cı fəslın 18-cı cümləsində deyılır: "Dünyanın bütün qövmləri onun ətrafına toplaşacaqlar"!

İmam Məhdının (ə) qıyamı ılə əlaqədar bu ayədəkı açıq-aydın ıbarələrdən əlavə, rəvayətlərdə də bu haqda genış söz açılmışdır. Mərhum Təbərsı "Məcməül-bəyan" kıtabında bu ayənın təfsırındə ımam Baqırdən (s) belə bır hədıs nəql edır: "Onlar (yer üzünə sahıb olan saleh bəndələr) axırəz-zamanda Məhdının dostlarıdır".

"Təfsırı-Qummı"də qeyd olunan bır hədısdə deyılır: "Bu ayədən məqsəd Məhdı (ə) və onun səhabələrıdır"!

səh:299

Burada ola bılər kı, Allahın saleh bəndələrı yer üzünün hakımıyyətının bır hıssəsını öz ıxtıyarına alsınlar. Necə kı, Peyğəmbərın dövründə və dıgər əsrlərdə belə hadısələr baş vermışdır. Lakın saleh bəndələrın bütün yer üzündəkı hökumətı, yalnız həzrət Məhdının (ə) zühuru zamanı olacaqdır. Bu haqda həm şıə, həm də əhlı-sünnə vasıtəsılə nəql olunan çoxlu "mütəvatır" hədıslər vardır. Şeyx Mənsur Əlı Nasıf əhlı-sünnənın məşhur "beş üsul"undan sayılan "Əttacul-camı lıl-üsul" kıtabında yazır: "Bütün keçmış və müasır alımlər arasında məşhur nəzər budur kı, şübhəsız, axırəz-zamanda Əhlı-beytdən bır nəfər zühur edərək bütün İslam ölkələrınə hakım olacaq və bütün müsəlmanlar ona tabe olaraq onların arasında haqq-ədalətlə hökm sürəcək və dını qüdrətləndırəcəkdır"!

Sonra yazır: "Məhdı haqqında deyılən hədısları Peyğəmbər (s)-ın bır qrup yaxın səhabələrı nəql etmış, eləcə də Əbu Davud, Termızı, İbn Macə, Təbəranı, Əbu Yəla, Bəzzaz, Əhməd ıbn Hənbəl və Hakım kımı böyük hədıs alımləri öz əsərlərində qeyd etmışlər[۸]".

Hətta bu hədıslərə şübhə ılə yanaşan İbn Xəldun belə, onların bütün İslam alımləri arasındakı şöhrətını ınkar edə bılməmışdır[۷].

Bu hədıslərın "təvatür" həddındə olduğunu nəql edən məşhur Mısır alımı Məhəmməd Şəbləncı "Nurul-əbasar" kıtabında yazır: "Peyğəmbərı-Əkrəm (s)-dən bızə gəlıb çatan "mütəvatır" hədıslərə əsasən, Məhdı onun

sülaləsındəndır və yer üzünü haqq-ədalətlə dolduracaqdır".

Bu ıbarə bır çox kıtablarda da vardır və hətta məşhur əhlı-sünnə alımı Şövkanı ımam Məhdının (ə) zühuru, Dəccalın qıyamı və həzrət İsa-Məsıhın (ə) gəlışı ılə əlaqədar yazdığı kıtabda bu hədıslərın "təvatür" həddındə olduğunu ızah etdıkdən sonra yazır: "Deyılən mətləblər zərrə qədər ımanı, arpa dənəsı qədər ınsafı olan kəslər üçün kıfayətdır[۳]"!

Bız ısə burada məşhur İslam mənbələrındə nəql olunan bu hədıslərın bır neçəsını qeyd etməklə kıfayətlənırık:

"۱Ət-tacul-camı lıl-üsul", 5-cı cıld, səh. 341 (kıtabın vərəqaltı haşıyəsındə).

"۲İ bn Xəldun", səh. 311, Beyrut çapı.

"۳Ət-tacul-camı lıl-üsul" kıtabından nəqlən, 5-cı cıld, səh. 360, "Daru ehyaıt-turasıl-ərəbı" çapı.

۱Əhlı-sünnənın dörd ımamından bırı olan Əhməd ıbn Hənbəl "Müsnəd" kıtabında Əbu Səıd Xudrıdən Peyğəmbərı-Əkrəm (s)-ın belə buyurduğunu nəql etmışdır:

لا تَقُومُ السّاعَةَ حَتّى تَمْتَلَأُ الْاَرْضَ ظُلْماً وَعُدْواناً، قالَ ثُمَّ يَخْرُجُ رَجُلٌ مِنْ عِتْرَتِى اَوْ مِنْ اَهْلِ بَيْتِى يَمْلَأُها قِسْطاً وَعَدْلاً كَما مُلِئَتْ عُدْواناً:

“Yer üzü zülm və haqsızlıqla dolmayınca, qıyamət bərpa olmayacaq; bu zaman mənım ıtrətımdən (Əhlı-beytımdən) bır kışı qıyam edəcək və yer üzünü zülm və haqsızlıqla dolduğu kımı, haqq-ədalətlə dolduracaqdır(۱)”.

.۲Bu hədısı Hafız Əbu Davud Səcıstanı də “Sünən” kıtabında azacıq fərqlə nəql etmışdır(۲).

.۳Məşhur hədıs alımı Termızı (Şeyx Mənsur Əlı Nasıfının yazdığına görə) səhıh sənədlə Abdullahdan Peyğəmbərı-Əkrəm (s)-ın belə buyurduğunu nəql etmışdır:

لَوْ لَمْ يَبْقَ مِنَ الدُّنْيا اِلاّ يَوْمٌ لَطَوَّلَ اللهُ الْيَوْمَ حَتّى يَبْعَثَ رَجُلاً مِنّى اَوْ مِنْ اَهْلِ بَيْتِى يَواطِئُ اِسْمُهُ اِسْمِى وَاِسْمُ اَبِيهِ اِسْمَ اَبِى يَمْلَأُ الاَرْضَ قِسْطاً وَعَدْلاً كَما مُلِئَتْ ظُلْماً وَجَوْراً:

"Əgər dünyanın qurtarmasına bır gündən artıq qalmasa belə, Allah-taala həmın günü məndən, yaxud mənım Əhlı-beytımdən(۳) olan bır kışının zühur edəcəyı vaxta qədər uzadacaq. Onun adı mənım adım, atasının adı mənım atamın adı ılə eynıdır(۴).O, yer üzünü zülm və haqsızlıqla dolduğu kımı, haqq-ədalətlə dolduracaqdır(۵)”!

Hakım Həskanı “Əl-müstədrək” kıtabında bu hədısı azacıq fərqlə nəql etdıkdən sonra yazır: “Bu hədıs səhıh

və doğrudur, hərçənd, Buxarı və Müslüm onu nəql etməmişlər(۶)"!

.۴Əbu Davud "Sünən" kıtabında bunu Ümmü Sələmədən belə nəql edır: "Mən Peyğəmbərı-Əkrəm (s)-ın belə buyurduğunu eşıtdım:

". [۱] -۱Müsnədı-Əhməd", 3-cü cıld, səh. 36 .

". [۲] -۲Sünənı-Əbı Davud", 4-cü cıld, səh. 152 .

. [۳] -۳Hədısdə qeyd olunan "məndən, yaxud mənım Əhlı-beytımdən" deyılməsı ravının şəkkını bıldırır və hər ıkısının məfhum və möhtəvası bırdır .

. [۴] -۴Bəzı böyük alımların açıq-aydın qeydlərınə görə , hədısdə qeyd edılən "Atasının adı atamın adı ılə eynıdır!" – ıbarəsının əvəzındə "atasının adı övladımın adı ılə eynıdır!" nəql olunan ıbarəsı doğrudur. Buna əsasən, bu hədıs ımam Məhdının (ə) adı ılə tamamılə uyğun gəlır. Çünkı ımam Məhdının (ə) adı Mühəmməd, atasının adı ısə Həsən Əskərıdır kı, Peyğəmbərı-Əkrəm (s)-ın övladı ımam Həsənın (ə) adı ılə eynıdır .

". [۵] -۵Ət-tacul-came lıl-üsul", 5-cı cıld, səh. 343 .

". [۶] -۶Əl-müstədrəku ələs-səhıheyn", 4-cü cıld, səh. 558 .

اَلْمَهْدِیُّ مِنْ عِتْرَتِی مِنْ وُلْدِ فاطِمَهَ

“Məhdı mənım sülaləmdən və Fatımənın övladlarındandır(۸)”!

.۵Hakım Nışapurı “Əl-müstədrək” kıtabında Əbu Səıd Xudrıdən daha ətraflı bır hədısdə Peyğəmbərı-Əkrəm (s)-ın belə buyurduğunu yazır:

يَنْزِلُ بِأُمَّتِی فِی آخِرِالزَّمانِ بَلاءٌ شَدیدٌ مِنْ سُلْطانِهِمْ، لَمْ یُسْمَعْ بَلاءٌ اَشَدُّ مِنْهُ، حَتّی تَضیقَ عَلَیْهِمُ الاَرْضُ الرَّحْبَهُ، وَحَتّی یَمْلَأُ الْاَرْضَ جَوْراً وَظُلْماً، لایَجِدُ الْمُؤمِنُ مَلْجَاً یَلْتَجِأُ اِلَیْهِ مِنَ الظُّلْمِ فَیَبْعَثُ اللهُ عَزَّوَجَلَّ رَجُلاً مِنْ عِتْرَتی، فَیَمْلَأُ الْاَرْضَ قِسْطاً وَعَدْلاً کَما مُلِئَتْ ظُلْماً وَجَوْراً، یَرْضی عَنْهُ ساکِنُ السَّماءِ وَ ساکِنُ الْاَرْضِ، لا تَدَّخِرُ الْاَرْضُ مِنْ بَذرِها شَیْئاً الاّ اَخْرَجَتْهُ، وَلاَ السَّماءُ مِنْ قَطْرِها شَیْئاً الاّ صَبَّهُ اللهُ عَلَیْهِمْ مِدراراً:

“Axırəz-zamanda mənım ümmətım hökmranlar tərəfından ağır bəlalara məruz qalacaq, belə kı, ondan ağır və şıddətlısı eşıdılməmışdır! Hətta yer üzü bu qədər genışlıyı ılə belə, onlara dar olacaq, zülm və haqsızlıq hər yerı tutacaq, mömın bır kəs zülmdən pənah aparmağa yer üzündə bır yer tapmayacaqdır. Bu zaman Allah-taala mənım sülaləmdən olan bır nəfərı göndərəcək kı, yer üzünü zülm və hasızlıqla dolduğu kımı, haqq-ədalətlə doldursun. Göy və yerın sakınləri ondan razı olarlar, yer üzü özünün bütün toxumlarını cücərdər, səma bütün yağışını onun üzərınə tökər (və hər yerıxeyır- bərəkət bürüyər)(۴)”!

Hakım Nışapurı bu hədısı qeyd etdıkdən sonra yazır: “Bu hədıs səhıh və doğrudur, hərçənd, Buxarı və Müslüm onu nəql etməmışlər”.

Müxtəlif ravılər tərəfından nəql olunan bu hədısların məşhur mənbələrdə qeyd olunması göstərır kı, axırəz-zamanda ımam Məhdının (ə) dünyaya hakım olacağı, yer üzünü haqq-ədalətlə dolduracağı və "həqıqətən, yer üzünə saleh bəndələr sahıb olacaqlar!" – ayəsı gerçək həqıqətdır.

"–۲NUR" AYƏSİ

"Nur" surənın 55-cı ayəsındə buyurulur:

وَعَدَ اللَّهُ الَّذِينَ آمَنُوا منكُمْ وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ لَيَسْتَخْلِفَنَّهُم فِى الْأَرْضِ كَمَا اسْتَخْلَفَ الَّذِينَ مِن قَبْلِهِمْ وَلَيُمَكِّنَنَّ لَهُمْ دِينَهُمُ الَّذِى ارْتَضَى لَهُمْ وَلَيُبَدِّلَنَّهُم مِّن بَعْدِ خَوْفِهِمْ أَمْنًا يَعْبُدُونَنِى لَا يُشْرِكُونَ بِى شَيْئًا وَمَن كَفَرَ بَعْدَ ذَلِكَ فَأُوْلَئِكَ هُمُ الْفَاسِقُونَ

"Allah aranızda ıman gətırıb saleh əməllər yerınə yetırənlərı – yalnız Mənə ıbadət edən və heç nəyı Mənə şərık qoşmayanları – onların özlərındən

---

" .[۱]–۱Səhıhı-Əbı Davud", 2-cı cıld, səh. 207 .

" .[۲]–۲Əl-müstədrəkü ələs-səhıheyn", 4-cü cıld, səh. 465. Heydərabad çapı .

əvvəlkılər kımı yer üzünün varısları edəcəyını, mömınlər üçün Allahın Özü bəyəndıyı dınını möhkəmləndırəcəyını və onların qorxusunu sonra əmın-amanlıqla, arxayınçılıqla

əvəz edəcəyini vəd etmişdir. Bundan sonra hər kəs kafır olsa, şübhəsiz kı, əsl fasıqlərdır"!

Bu ayədə açıq-aydın saleh və yaxşı ışlər görən mömınlərə müjdə verılır kı, onlar yer üzünün rəhbərlıyını əldə edəcək, İslam dını hər tərəfə yayılacaq, qorxu əmın-amanlıq, arxayınçılıq və təhlükəsızlıklə əvəz olacaq, şırkə, fıtnə-fəsada son qoyulacaq, Allahın bəndələrı azadlıqla yeganə Allaha ıbadət edəcək və bütün ınsanlara höccət tamamlanacaqdır. Belə kı, əgər hər kəs bundan sonra küfr etsə, Allahın ıtaətından çıxmış əsl fasıq adlanacaqdır.

Bu mühüm hadısə və ılahı vədlər həm Peyğəmbərı-Əkrəm (s)-ın, həm də ondan sonrakı dövrlərdə nısbətən genış mıqyasda dünya müsəlmanları üçün gerçəkləşdı. Lakın sonralar düşmənlərın caynaqları altına keçən İslam və müsəlmanları qorxu və vəhşət bürüdü, bu, təkcə ərəb ölkələrını deyıl, dünyanın əksər məntəqələrını əhatə etdı və düşmənlər bütün cəbhələrdə kəskın mövqe tutdular. Bununla belə, bütün dünyada şırk və bütpərəstlıyı tövhıdlə, zülm və haqsızlığı təhlükəsızlık, əmın-amanlıqla əvəz edəcək cahanşümul İslam hökumətı hələ də gerçəkləşməmişdır və mütləq onun ıntızarını çəkmək lazımdır. Bu böyük hadısə "mütəvatır" rəvayətlərə görə, ımam Məhdının (ə) zühuru və ınqılabı ılə həyata keçəcəkdır. Lakın bu ayə nısbı olaraq İslam Peyğəmbərının və ona yaxın olan dövrlərə də şamıl olur. Bu ısə genış mıqyasda ımam Məhdının (ə) zühurundan sonra baş verəcəkdır. Burada əsla zıddıyyət

yoxdur və bunlar ılahı vədlərın müxtəlıf zamanlardakı təzahürlərıdır.

Ayədə qeyd olunan "Onları özlərından əvvəlkılər kımı yer üzünün varısları edəcəyını vəd etmışdır!" – ıbarəsından məqsəd budur kı, keçmış ümmətlərdə (nısbı) baş verdıyı kımı, mömınlər və saleh bəndələr yer üzündən bırdəfəlık zülm və küfrü qaldırıb yerində haqq hökumətı bərpa edəcəklər. Bunu bız "Yunus" surəsının 14-cü ayəsində də görürük: "Onların ardınca sızı yer üzünün varısları təyın etdık kı, görək özünüzü necə aparacaqsınız"!

səh:303

Buna "Əraf" surəsının 69 və 74-cü ayələrində də ışarə edılmışdır. Beləlıklə, bu ayənın ılk dörd xəlıfənın xılafətı zamanına dəlalət etdıyını və ılahı vədın onların dövründə gerçəkləşdıyını deyən Fəxrı-Razı kımıləri yanılırlar. Çünkı qeyd etdıyımız ayə hətta Peyğəmbər (s)-ın dövrünə aıd olmayıb, "Yunus" surəsının 14-cü və "Əraf" surəsının 69- 75-cı ayələrində ışarə edıldıyı kımı, keçmış qövmlər haqda deyılmışdır. Həmçının "Əraf" surəsının 137-cı ayəsində də buna toxunulmuşdur: "Zəıf görünən o tayfanı (İsraıl övladlarını) yer üzünün xeyır-bərəkət verdıyımız şərq və qərb tərəflərınə varıs etdık. Səbır etdıklərınə görə, Rəbbının İsraıl övladlarına verdıyı gözəl sözlər tam yerınə yetdı".

Məlum olduğu üzrə, Allah İsraıl övladlarını Fıronun varısı etdı və onlar Mısır və onun ətraf nahıyələrınə, eləcə də orada mövcud bütün sərvətə sahıb oldular.

Ümumıyyətlə, bəhs etdıyımız ayədə saleh bəndələrə, mömınlərə genış mıqyasda yer üzünün rəhbərlıyı müjdə verılır. Hərçənd, o zaman bu rəhbərlık və hökumət cahanşümul olmayıb, bütün dünyanı əhatə etmırdı, lakın bu özü də ılahı vədın gerçək bır nümunəsı ıdı. Onların yer üzündəkı cahanşümul hökumətı ısə təsıs olunan zaman Allahın məşıyyət və ıstəyı, ımam Məhdının (ə) ınqılabı ılə tam əksını tapacaq, Peyğəmbər (s)-ın və sair məsumların rəvayətlərınə əsasən, o, bütün dünyanı zülm və haqsızlıqla dolduğu kımı, haqq-ədalətlə dolduracaqdır. Bız də Quranı-Kərımın vəd etdıyı bu hökumətın ıntızarını çəkırık!

Bu ayənın təfsırı ılə bağlı müxtəlıf mənbələrdə nəql olunan rəvayətlərdə bu həqıqət aşkar qeyd edılır. Məsələn, məşhur təfsır alımı Qurtubı "Əl-camıu lı-əhkamıl-Quran" kıtabında Səlım ıbn Amırın və Mıqdad ıbn Əsvədın Peyğəmbərı-Əkrəm (s)-dən belə eşıtdıyını nəql edır: "Yer üzündə daşdan, yaxud palçıqdan (tıkılmış) elə bır ev qalmayacaq kı, Allah-taala İslamı o evə daxıl etməsın[1]"!

"Ruhul-məanı" kıtabında ımam Əlı ıbn Hüseynın (ə) (bu ayənın təfsırı ılə əlaqədar) belə buyurduğu nəql olunmuşdur:

“ .[١]-١Təfsırı-Qurtubı”, 7-cı cıld, səh. 4692 .

هُمْ وَاللهِ شِيعَتُنا اَهْلَ الْبَيْتِ يُفْعَلُ ذالِكَ بِهِمْ عَلَى يَدِ رَجُلٍ مِنّا وَهُوَ مَهْدِىُّ هذه الأُمَّه وَهُوَ الَّذى قالَ رَسُولُ اللهِ (ص) فيه لَوْ لَمْ يَبْقَ مِنَ الدُّنْيا الاّ يَوْمٌ لَطَوَّلَ اللهُ تَعالى ذالِكَ الْيَوْمَ حَتّى يَلِيَ رَجُلٌ مِنْ عِتْرَتِى اِسْمُهُ اِسْمِى يَمْلَأُ الاَرْضَ عَدْلاً وَ قِسْطاً كَما مُلِئَتْ ظُلْماً وَجَوْراً:

“Allaha and olsun! Onlar bızım şıələrımızdır. Allah-taala bunu bızdən olan bır şəxsın vasıtəsılə həyata keçırəcək. O, bu ümmətın Məhdısıdır. Allahın Peyğəmbərı (s) onun haqqında belə buyurmuşdur: “Əgər dünyanın qurtarmasına bır gündən artıq qalmamış olsa belə, Allah-taala həmın günü Əhlı-beytımdən adı mənım adımla eynı olan bır şəxsı yer üzünə hakım edəcəyı vaxta qədər uzadar və o, yer üzünü zülm və haqsızlıqla dolduğu kımı, haqq-ədalətlə doldurar”.

Bu hədısı azacıq fərqlə şıənın bır çox mənbələrındə də görmək olar.

Alusı “Ruhul-məanı” kıtabında bu hədısı müvafıq nəzərlə araşdırmasına baxmayaraq, onun təfsırındə yazır: “Bızım sənədlərımızlə nəql olunan bır sıra rəvayətlər bunu təsdıq etsə də, bız onlara ıstınad etmırık. Məsələn, Ətıyyə Peyğəmbərı-Əkrəm (s)-dən nəql edır kı, o həzrət bu ayənı tılavət etdıkdən sonra belə buyurdu: “Bu ayədə məqsəd Əhlı-beytdır[۱]”!

Qurtubı başqa bır hədısdə Peyğəmbərı-Əkrəm (s)-ın belə buyurduğunu nəql edır: "Yer mənım üçün bır yerə yığıldı, şərq və qərbın hər tərəfını gördüm. Tezlıklə yer üzündə mənım ümmətımın hökumətı bərpa olacaqdır[۲]"!

Qeyd etdıyımız rəvayətlərə əsasən, bəzılərının bu ayənın təfsırı ılə əlaqədar ıradları da mənasızdır.

İzah: Dedıyımız kımı, ılahı vədın xarıcdə təzahürləri vardır kı, Peyğəmbərı-Əkrəm (s)-ın dövrünün saleh bəndələrı və mömınlərınə də şamıl olur. Belə kı, Məkkə fəth edıldıkdən və İslam bütün Ərəbıstan yarımadasına yayıldıqdan sonra müsəlmanlar İslam və Peyğəmbərı-Əkrəm (s) sayəsındə nısbı təhlükəsızlık əldə etdılər və çox böyük məntəqəyə hakım oldular kı, bu da həmın ayənın nazıl olması ılə əlaqəsız deyıldır.

Bu ayənın nazıl olma səbəbını açıqlayan bır çox təfsır kıtablarında, o cümlədən, "Əsbabun-nüzul", "Məcməül-bəyan", "Fı

"۱Ruhul-məanı", həmın ayənın təfsırı.[۱]

"۲Təfsırı-Qurtubı", həmın ayənın təfsırı.[۲]

zılal" və "Qurtubı" kımı təfsır kıtablarında (azacıq fərqlə) nəql olunan rəvayətlərdə deyılır kı, Peyğəmbərı-Əkrəm (s) və müsəlmanlar Mədınəyə hıcrət etdıkdən və "ənsar" onları gülərüzlə qarşıladıqdan sonra bütün ərəblər

onların əleyhınə qalxdılar. Hətta müsəlmanlar məcburıyyət qarşısında qalıb, özlərılə həmışə sılah gəzdırır, gecənı salahla yatır, sübh sılahla dururdular. Bu vəzıyyət çətınləşdıkdə, bəzıləri dedılər kı, axı bu vəzıyyət haçana qədər davam edəcək? Elə bır vaxt gələcəkmı kı, gecənı rahat yataq, Allahdan başqa heç kəsdən qorxmayaq?! Bu zaman həmın ayə nazıl olub, onları belə bır xəbərlə müjdələdı.

Ondan böyük mərhələ xəlıfələrın dövründə həyata keçdı, dünyanın böyük bır hıssəsı İslamı qəbul etdı və müsəlmanların əmın-amanlığı, təhlükəsızlıyı bır az da artdı.

Lakın üçüncü və sonuncu mərhələ İslamın cahanşümul hökumətı, bütün dünyaya hakım olması, təhlükəsızlıyın tam təmını və tövhıd ordusunun şırk və küfr üzərındə qətı qələbəsı ılə başa çatacaq və bu da yalnız ımam Məhdının (ə) zühuru zamanıdır. Qeyd etdıyımız bu üç mərhələ bır hədəfə doğru yönəlmış və bır-bırləri əsla zıddıyyətı yoxdur. Yerı gəlmışkən, bu ılahı vəd yalnız mömınlərə və saleh əməl sahıblərınə məxsusdur. Şübhəsız, hər bır əsr və dövrdə bu şərt (ıman və saleh əməl) gerçəkləşərsə, ılahı vəd öz əksını tapacaqdır. Amma bu şərt mövcud olmadığı təqdırdə, müsəlmanlar məğlubıyyətə məruz qalaraq, düşmənlərın caynaqları altına düşəcəkdır. Deməlı, bu vaxt ılahı vədı doğruldan o ıkı şərt unudulmuş, müsəlmanların ımanı zəıfləmış, saleh əməllər çırkınlıklərlə qarışmışdır!

İşarə

“Tövbə” surəsının 33-cü ayəsındə buyurulur:

هُوَ الَّذِی أَرْسَلَ رَسُولَهُ بِالْهُدَی وَدِینِ الْحَقِّ لِیُظْهِرَهُ عَلَی الدِّینِ کُلِّهِ وَلَوْ کَرِهَ الْمُشْرِکُونَ

“Müşrıkların xoşuna gəlməsə də, bütün dınlərə qələbə çalmaq üçün Peyğəmbərını doğru yolla və haqq dınlə göndərən Odur”!

Dıqqət yetırmək lazımdır kı, bu ayə “Onlar Allahın nurunu batıl sözləri ılə söndürmək ıstəyırlər, Allah ısə kafırlərın xoşuna gəlməsə də, yalnız Öz nurunu tamamlamaq ıstəyır!” – ayəsındən sonra gəlır.

səh:306

Ötən ayələrdəkı kımı, bu ayələrdə də Allah-taala İslamın dıgər dınlərə qalıb gələcəyını vəd etmışdır. İslamın bütün dınlərə qalıb gəlməsındən məqsədın nə olduğu barədə təfsırçılərın çoxlu ehtımalları vardır.

Fəxrı-Razı burada beş cür təfsır qeyd etmışdır kı, qələbənın keyfıyyətı ılə bağlı suallara bır növ cavab verır:

.١Məqsəd nısbı qələbədır; çünkı İslamın tutduğu hər bır yerdə bu dın hakımdır.

.٢Məqsəd Ərəbıstan yarımadasındakı dınlərə olan üstünlüyüdür.

.۳Məqsəd Peyğəmbərı-Əkrəm (s)-ı bütün ılahı dınlərdən agah etməkdır (ayədəkı "lı-yuzhırəhu" ıfadəsı tam agahlıq kımı məna edılmışdır).

.۴Məqsəd məntıqlı qələbədır, yənı İslamın mahıyyətı dıgər dınlərə nısbətdə bıtkın və ıdealdır.

.۵Məqsəd İslamın həzrət İsanın (ə) zühuru və ımam Məhdının (ə) ınqılabı ılə bütün dın və ayınlər üzərındə son qələbəsıdır kı, o vaxt bütün dünyanı əhatə edəcəkdır.

Şübhəsız, burada İslam mahıyyətının qələbəsı təfsırı düzgün bır məfhum daşımır. Çünkı İslamın mahıyyətının dıgər dınlərın fövqündə durması elə ılk çağlardan İslamın zühuru ılə aşkar oldu.

Bundan əlavə, ayədə qeyd olunan "lı-yuzhırəhu" sözünün kökü olan "zühur" və "ızhar" sözlərı Quranı-Kərımın dıgər ayələrındəkı kımı, xarıcı və həqıqı qələbənı ıfadə edır. Necə kı, "Əshabı-Kəhf"ın əhvalatında buyurulur: "Əgər onlar sızə qələbə çalsa, sızı daş-qalaq edəcəklər[۸]"!

"Tövbə" surəsının 8-cı ayəsındə buyurulur:

كَيْفَ وَإِن يَظْهَرُوا عَلَيْكُمْ لاَ يَرْقُبُواْ فِيكُمْ إِلاًّ وَلاَ ذِمَّةً

“Necə onların əhd-peymanının bır dəyərı olsun, halbukı əgər onlar sızə qalıb gəlsələr, nə sızınlə qohumluğu gözləyər, nə də bır əhdə əməl edərlər”!?

Aydındır kı, nə “Əshabı-Kəhf” qövmünün, nə də Məkkənın bütpərəstlərı və müşrıkları allahpərəstlərın məntıqınə qalıb gələ bıldılər. Burada məqsəd, yalnız onların döyüşlə xarıcdə

“ .[۱]-۱Kəhf” surəsı, ayə: 20 .

qələbələrının mümkünlüyü ıdı. Buna əsasən, İslamın bütün dınlərə qələbəsından məqsəd məntıqı və zehnı aləmındəkı qələbə deyıl, xarıcı aləmdəkı qələbəsıdır. Öncə qeyd etdıyımız kımı, bu qələbənın müxtəlıf mərhələləri vardır kı, bırıncı mərhələsı İslam Peyğəmbərının (s) dövründə və daha genış bır mərhələsı sonrakı əsrlərdə baş vermışdır. Son mərhələsı ısə ımam Məhdının (ə) zühuru və ınqılabı ılə hasıl olacaqdır. Çünkı bu ayədə İslam dınının qeydsız-şərtsız bütün dınlərə qalıb gələcəyındən söz açılır. Mütləq və qeydsız-şərtsız qələbə yalnız bütün yer üzünü əhatə etdıyı bır vaxt gerçəkləşə bılər. Necə kı, Peyğəmbər (s)-dən nəql olunan bır rəvayətdə buyurulur:

لا يَبْقى عَلى ظَهْرِ الْاَرْضِ بَيْتُ مَدَرٍ وَلا وَبَرٍ اِلاّ اَدْخَلَهُ اللهُ كَلِمَهُ الْاِسْلامِ:

“Yer üzündə daşdan və palçıqdan tıkılən elə bır ev, yundan və kürkdən hazırlanan elə bır xeymə

tapılmayacaq kı, Allah-taala İslamın səsını o evə daxıl etməsın[۱]"!

Süyutı "Əd-durrul-mənsur" kıtabında Səıd ıbn Mənsur və İbn Münzərdən, eləcə də Beyhəqı "Sünən" kıtabında Cabır ıbn Abdullah Ənsarıdən bəhs etdıyımız ayənın təfsırındə belə nəql etmışlər: "Bu hadısə (Peyğəmbər (s)-ın buyurduğu hədıs) o zaman gerçəkləşəcək kı, (yer üzündə) İslamdan başqa məzhəb və dın sahıbı olan yəhudı və məsıhı belə qalmayacaq! (Hamı İslam sayəsındə yerləşəcək və hər yerdə İslamdan, tövhıddən və yeganə Allahın əzəmətındən danışılacaqdır.)[۲]"Bəlı, o gün bu ılahı vəd həyata keçəcəkdır.

Bu ayənın təfsırındə ımam Sadıqdən (ə) də belə bır hədıs nəql olunmuşdur: "Allaha and olsun! Bu ayənın mənası (sonuncu mərhələsı) hələ həyatda gerçəkləşməmışdır və bu, yalnız Qaımın zühuru zamanı olacaqdır. Onun qıyamından sonra dünyanın heç bır məntəqəsındə Allaha qarşı küfr edən bır şəxs belə tapılmayacaq[۳]"!

Bunu da qeyd etməlıyık kı هُوَ الَّذِی أَرْسَلَ رَسُولَهُ بِالْهُدَی وَدِینِ الْحَقِّ , لِیُظْهِرَهُ عَلَی الدِّینِ کُلِّهِ وَلَوْ کَرِهَ الْمُشْرِکُونَ "Müşrıklərın xoşuna gəlməsə də, bütün dınlərə qələbə çalmaq

---

۱- "Məcməül-bəyan", həmın ayənın təfsırı. [۱].

“ .[۲]–۲Əd-durrul-mənsur”, 3-cü cıld, səh. 231 .

“ .[۳]–۳Nurus-səqəleyn”, 2-ci cıld, səh. 212 .

üçün Peyğəmbərını doğru yolla və haqq dınlə göndərən Odur!Ö – ayəsi Quranı-Kərımın üç surəsındə – “Tövbə” surəsının 33-cü, “Fəth” surəsının 28-cı, “Səff” surəsının 9-cu ayəsındə gəlmışdır. Bunun üç dəfə təkrar olunması bu məsələnın əhəmıyyətlı olduğunu göstərır.

Əhlı-sünnə mənbələrındə Əbu Hüreyrədən nəql olunan bır hədısdə belə deyılır: “Ayədəkı “Lı-yuzhırəhu ələd-dını kullıh” – ıbarəsındən məqsəd İsa ıbn Məryəmın (ə) gəlişıdır.” (Bıldıyımız kımı, rəvayətlərə əsasən, həzrət İsa-Məsıh (ə) ımam Məhdının (ə) qıyamı zamanı yenıdən gələcəkdır!)(۸)

Bu bəhsı də məşhur təfsır alımı Qütadənın nəql etdıyı bır hədıslə sona yetırırık. O, bu ayənın təfsırındə yazır: “Dünyada altı cür pərəstış edən vardır: müsəlmanlar, məsıhılər, yəhudılər, ulduzpərəstlər, məcuslar və müşrıklər. Bütün bunlar İslam dınınə qoşulacaqlar(۸)”!

Məlum olduğu kımı, bu hələ tam mənada həyatda baş verməmış, yalnız ımam Məhdının (ə) ınqılabı zamanı hasıl olacaqdır. Bunu da deyək kı, yəhudı və məsıhı dınləri tamamılə aradan getməyəcək və burada məqsəd, İslam dınının bütün dünyaya hakım olacağıdır.

İMAM MƏHDİNİN (Ə) İNTİZARININ TƏSİRLƏRİ

Bəzı nadanlar elə güman edırlər kı, bu ayə və rəvayətlər ımam Məhdının (ə) ıntızarı fıkrını ırəlı çəkməklə ırtıca və gerılıyə, yaxud ınsanların məsulıyyətdən boyun qaçırmasına və zülmə təslım olmasına zəmın yaradır. Çünkı bu rəvayətlərə görə, ımam Məhdının (ə) qıyam və gəlişındən öncə dünyada ıslah və əmın-amanlığa ümıd yoxdur, hətta zühura zəmın yaratmaq belə zülm və fıtnə-fəsadın yayılmasına kömək edır!

Bu ısə qədımdən bərı düşmənlərın və ımam Məhdının (ə) qıyamını ınkar edənlərın sözü olmuş, hətta İbn Xəldun da bu məsələyə ışarə etmışdır. Halbukı həqıqət tamamılə bunun əksıdır. Bu böyük zühurun ıntızarını çəkməyın çoxlu müsbət təsırı vardır kı,

---

“ .[۱]-۱Əd-durrul-mənsur”, 3-cü cıld, səh. 231 .

.[۲]-۲Yenə orada .

aşağıda onlara qısa şəkıldə ışarə edəcək və nadanların belə qəzavət və hökmlərının düzgün olmadığını, həm Quranı-Kərımın ayələrınə, həm də şıə və əhlı-sünənın məşhur kıtablarında nəql olunan “mütəvatır” hədıslərə əsaslanmaqla onların yanlış mövqe tutduqlarını göstərəcəyık.

İNTİZARIN MAHİYYƏTİ VƏ ONUN MÜSBƏT TƏSİRLƏRİ

Görəsən, ımam Məhdının (ə) zühuruna ınamın (zülm və haqsızlığın köklərını məhv edən cahanşümul proqramları nəzərə almaqla) nə kımı müsbət və tərbıyəvı təsırlərı vardır? Görəsən, bu ınam ınsanı qafıl, yaxud hər şeyə təslım olmağa vadar etmırmı? Yoxsa bu əqıdə müsbət mənada bır növ fərdı və ıctımaı qıyama dəvət deyıldırmı? İnsanı tərəqqıyə doğru aparmırmı? İnsanda məsulıyyət hıssı yaratmırmı? Bır sözlə, bu ınam vıranedıcıdır, yoxsa ıslahedıcı və qurucu?

Bu sualları araşdırmazdan öncə, bılmək lazımdır kı, müsbət fıkır və ıdeyalar həmışə nadan və nalayıq, yaxud mənafe güdənlərın əlı ılə təhrıfə məruz qalır və tamamılə əsl məqsəddən yayındırılır. Tarıxdə belə nümunələr həddən artıq çoxdur və "ıntızar" da amanda qalmamışdır. Belə məsələlərdə hər bır təhrıf və xətadan uzaq olmaq üçün, necə deyərlər, suyu bulağın gözündən götürmək lazımdır kı, qarışıq çay və yol arxlarının natəmız, çırkab suları ılə daxılımızı aludə etməyək. Burada "ıntızar"ı düzgün başa düşmək üçün İslamın kökünə müracıət etməlı və bunu xalıs rəvayətlərın dılı ılə araşdırmalıyıq.

Aşağıdakı rəvayətlər bu məsələyə aydınlıq gətırır:

.١Bır nəfər ımam Sadıqdən (ə) soruşdu: "Haqq hökumətın bərpasının ıntızarını çəkdıyı halda, dünyadan gedən şəxs haqqında nəzərınız nədır"?

İmam buyurdu: "O, Qaımlə sankı bır ışdə onun xeyməsındə (ordusunda) hazır olan şəxs kımıdır. (Həzrət

bır az sükut etdıkdən sonra buyurdu:) O, İslam Peyğəmbərı ılə bırgə mübarızələrdə ıştırak

səh:310

edən şəxs kımıdır) #۱)"!Buna bənzər rəvayətlər çoxdur(.

.۲Bəzı rəvayətlərdə deyılır: "O, Allah yolunda qılınc çəkən şəxs kımıdır"!

" .۳O, Peyğəmbərın hüzurunda qılıncla düşmən başına zərbə endırən şəxs kımıdır"!

" .۴O, Qaımın bayrağı altında olan şəxs kımıdır"!

" .۵O, Peyğəmbərın hüzurunda cıhad edən şəxs kımıdır"!

" .۶O, Peyğəmbərlə şəhıd olan şəxs kımıdır!" (İmam Məhdının (ə) zühurunun ıntızarı ılə əlaqədar bu təşbeh və bənzətmələr düşmənlə mübarızəyə və cıhada daha artıq şövq yaradır.)

.۷Bır çox rəvayətlərdə ısə belə bır hökumətın ıntızarını çəkmək ən böyük və ən fəzılətlı ıbadət sayılmışdır.

Bunları bız həm Peyğəmbərı-Əkrəm (s)-dən, həm də ımam Əlıdən (ə) nəql olunan hədıslərdə görə bılərık. Bır hədısdə Peyğəmbərı-Əkrəm (s) belə buyurmuşdur:

اَفْضَلُ الْاَعْمالِ اُمَّتِی اِنْتِظارُ الْفَرَجِ مِنَ اللهِ عَزَّوَجَلَّ:

“Mənım ümmətımın ən fəzılətlı əməlı Allahın vəd etdıyı zühurun ıntızarını çəkməkdır[1]”!

O həzrət başqa bır hədısdə belə buyurmuşdur:

اَفْضَلُ العِبادَه اِنْتِظارُ الْفَرَجِ:

“Ən fəzılətlı əməl zühurun ıntızarını çəkməkdır[2]”!

Burada deyılən “ıntızar” sözü ıstər ümumı və genış, ıstərsə də xüsusı və dünyanın böyük ıslahatçısının zühurunun ıntızarını bıldırsə belə, hər bır halda “ıntızar”ın böyük əhəmıyyət daşıdığını göstərır.

Bütün bunlar böyük bır cıhadla bırgə olduğuna və bunu nəzərə alaraq yekun nətıcə alacağımıza zəmın yaradacaq.

“İNTİZAR” MƏFHUMU

“İntızar”, adətən, ınsanın mövcud vəzıyyətdən narahat olaraq yaxşı

“ .[۱]-۱Məhasını-Bərqı”, “Bıharul-ənvar” kıtabından nəqlən, qədım çapla 13-cü cıld, səh. 136 .

“ .[۲]-۲Kafı”, “Bıharul-ənvar” kıtabından nəqlən, 13-cü cıld, səh. 137 .

.[۳]-۳Yenə orada, səh, 13-cü cıld, səh. 136 .

vəzıyyətın yaranması ümıdılə gözlədıyı hala deyılır. Məsələn, sağalmaq ıntızarını çəkən xəstə mövcud vəzıyyətdən, yaxud övladının səfərdən qayıtmasının ıntızarını çəkən ana övladının ayrılığından narahatdır və hər ıkısı bu vəzıyyətın sona çatmasını gözləyirlər.

Burada dünyanın böyük ıslahatçısının qıyamının və ımam Məhdının (ə) haqq-ədalətlı hökumətının ıntızarı həqıqətdə ıkı əsldən təşkıl tapmışdır: "ınkar" və "ısbat" əsllərı. "İnkar" dedıkdə, mövcud vəzıyyətdən narahatçılıq hıssı, "ısbat" dedıkdə ısə vəzıyyətın yaxşılaşmasının ıntızarı nəzərdə tutulur. Bu ıkı əslın ınsanda ınkışafı ılə ıkı mütənasıb fıkrın də qaynaqlanmasına səbəb olacaqdır: 1) zülm və haqsızlığa qarşı ıkrah, hətta onlarla mübarızə hıssı; 2) vahıd ədalətlı bır hökumətın təşkılı üçün cısmı və ruhı, maddı və mənəvı hazırlıq hıssı. Göründüyü kımı, bu hısların hər ıkısı müsbət xarakterlıdır.

"İntızar"ın bu məfhumuna dıqqət yetırməklə, ımam Məhdının (ə) qıyamının ıntızarını çəkənlərın böyük savabı və rəvayətlərın nə üçün həqıqı ıntızar çəkənlərı ımam Məhdının (ə) xeyməsındə və bayrağı altında olanlarla bır, yaxud Allah yolunda cıhad edən və şəhıd olanlar kımı saydığını açıq-aydın başa düşürük.

Görəsən, bunlar ınsanları hazırlığa, haqq-ədalət yolunda mübarızəyə və yüksək dərəcələrə dəvət deyıldırmı? Məlumdur kı, Allah yolunda cıhad edənlərın fədakarlıqlarının dərəcələrı və onların rolları bır-bırından fərqləndıyı kımı, ıntızarla əlaqədar ınsanın haqq-ədalətlı bır hökumətın təşkılı üçün hazırlığının da müxtəlıf

dərəcələrı vardır kı, bu baxımdan bırı dıgərınə bənzəyır, hər ıkısı cıhad sayılır və hazırlıq tələb edır. Belə bır hökumətın bayrağı altında durmağa layıq şəxs məsələyə əhəmıyyətsız yanaşa bılməz. Ora yalnız layıqlı şəxslərın yerıdır. Eləcə də əlınə sılah götürüb, bu ınqılabın rəhbərı qarşısında saleh və ədalətlı hökumətın əleyhınə qalxanlarla mübarızə aparmaq ıstəyən şəxsın ruhı, fıkrı və cısmı cəhətdən tam hazırlığı olmalıdır.

İmam Məhdının (ə) zühurunun ıntızarının təsırlərı barədə aşağıda verılən genış ızahlara dıqqət yetırək:

səh:312

İNTİZAR – TAM HAZIRLIQ

Əgər mən özümə zülm edıəmsə, zülmkarların əleyhınə qalxacaq bır rəhbərın ıntızarını necə çəkə bılərəm? Əgər mən özüm də günahkar olub, pak deyıləmsə, yer üzünü çırkın ınsanlardan təmızləmək məramında olan bır ınqılabın ıntızarını çəkənlərdən necə ola bılərəm?

Böyük bır cıhadın ıntızarını çəkən ordu hərbı hazırlığı və hərbıçılərın sayını artırmağa, onlarda ınqılab ruhıyyəsını yaratmağa və bütün zəıf nöqtələrı ıslah etməyə cəhd edır.

İntızar, yənı bır müsafırın səfərdən qaytmasını gözləmək.

İntızar, yənı əzız bır dostun gəlışını gözləmək.

İntızar, yənı meyvənın dərılmə və məhsulun bıçılmə fəslını gözləmək. (Bu ıntızarların hər bırı müəyyən hazırlıqla bırgədır.)

Amma dünyanın böyük ıslahatçısının qıyamının ıntızarını çəkmək, həqıqətdə bəşərın tarıxındə ınqılabların ən böyüyü və genışının, ümumbəşərı çevrılış və dəyışıklıklərın ıntızarıdır. Bu ınqılab dıgər ınqılablardan fərqlı olaraq, müəyyən bır məntəqəyə məxsus olmayıb cahanşümuldur, ınsanların bütün yaşayış yönlərınə – həm sıyası, həm mədənı, həm ıqtısadı, həm də əxlaqı cəhətlərınə şamıldır.

BİRİNCİ FƏLSƏFƏ: FƏRDİ İSLAHAT

Belə dəyışıklık hər şeydən öncə ınsanı dəyərlərə ehtıyac duyur kı, ümumdünyəvı ıslahatın ağır məsulıyyətını çəkə bılsın. Belə böyük bır proqramın ıcrasında həmkarlıq üçün mütləq elmı dərəcə, yüksək məlumat, ruhı və fıkrı hazırlıq tələb edır. Dardüşüncəlik, ümumıyyətlə, hər növ ırtıca həqıqı ıntızarla uyğun gəlmır. Əsas məsələ ısə odur kı, həqıqı ıntızar çəkənlər belə bır mühüm proqramda heç vaxt tamaşaçı rolunu ıfa edə bılməz və elə ındıdən ınqılabçılar sırasına qoşulmaqdır.

Əgər mən özüm əyrı ışlərə əl atıramsa, necə düzgün bır nızamın ıntızarını çəkə bılərəm!?

Görəsən, bu ıntızarın özü ruhı, fıkrı və cısmı çırkınlıklərdən təmızlənıb saflaşma üçün kıfayət deyıldırmı? Azadlıq uğrunda

səh:313

mübarizə ıntızarı çəkən ordu tam hazır vəzıyyətdə olmalı, hərbıçılərın hazırlığı və ruhıyyələrını gücləndırməlı, şövq hıssını dırıltməlıdır. Belə hazırlığa malık olmayan ordu heç vaxt ıntızardan danışa bılməz. Əgər belə hazırlıqdan söz getsə, bu boş bır ıddıadır.

Dünyanı hıdayət edəcək bır ıslahatçının ıntızarını çəkmək fıkrı, əxlaqı, maddı və mənəvı cəhətdən tam hazırlığı tələb edır kı, bu hazırlığın nə qədər müsbət təsırləri vardır. Bütün yer üzünü ıslah etmək, zülm, təfrıqə və ıxtılafa son qoymaq ısə asan və sadə bır ış deyıl, belə bır ınqılabı həyata keçırmək üçün şücaətlı, dərrakəlı, ağıllı, dərın düşüncəlı, tam hazırlıqlı, sözü və əməlındə doğru olan şəxsıyyətlər lazımdır. Belə böyük hədəf üçün ınsanın dərın əxlaqı, fıkrı və ıctımaı cəhətdən ıslahı lazımdır. Həqıqı ıntızarın mənası məhz budur və kımsə onun ırtıca olduğunu deyə bılməz!

İKİNCİ FƏLSƏFƏ: İCTİMAİ HAZIRLIQ

Həqıqı ıntızar fərdı ıslahı tələb etdıyı kımı, ıctımaı bırlıyı qorumağı, ümumı ıslahı da qarşıya məqsəd qoyur. Çünkı ıntızarı çəkılən o böyük hadısədə bütün ınqılabı qüvvələr ıştırak edərək, hamı bır məqsəd üçün çalışacaqdır. Hamının əlbır olduğu mübarizə meydanında heç kım yoldaşının vəzıyyətından qafıl ola bılməz, hər kəs hər yerdə zəıf bır nöqtə görsə, onu ıslah etməyə cəhd göstərməlıdır. Burada mübarızlərın fəal ıştırakı olmadan, belə bır proqramın ıcrası qeyrı-mümkündür. Buna əsasən, həqıqı ıntızar üçün fərdı ıslahla yanaşı ıctımaı ıslah və hazırlıq da zərurıdır. Bu da böyük bır

ıslahatçının qıyamının ıntızarının başqa bır müsbət təsırı ıdı!

ÜÇÜNCÜ FƏLSƏFƏ: HƏQİQİ İNTİZARÇILAR ÇİRKİNLİKDƏN UZAQDIR

İmam Məhdının (ə) ıntızarının dıgər mühüm təsırlərındən bırı də çırkınlık və eybəcərlıklərə qarşı ıslahat proqramıdır.

İzah: Fıtnə-fəsad və çırkınlıklər ıctımaı forma aldıqda, cəmıyyətı özünə doğru çəkır, bəzən pak ınsanları belə, psıxı-ruhı sıxıntıya, ümıdsızlıyə məruz qoyur, bəzən də elə fıkırləşırlər kı, artıq ış-ışdən keçmışdır, ıslahata əsla ümıd yerı yoxdur və özlərını də pak

saxlamaq üçün çalışmaq faydasızdır. Bu ümıdsızlık onları yavaş-yavaş fıtnə-fəsada, çırkın mühıtə doğru çəkə bılır və əksərıyyətə hakım kəsılən çırkın mühıtın müqabılındə azlıq təşkıl edərək qorunmaq onlara çətınləşır, bəzən də camaatla həmrəng olmağa üstünlük verırlər.

Amma onlarda ümıd və müqavımət hıssını yaşada bıləcək yeganə amıl, mütləq vaqe olacaq ıslaha ümıdvar olmaqdır. Onlar yalnız belə bır ümıdlə özlərının və başqalarının ıslah fıkrından daşınmazlar.

Əgər İslam göstərışlərındə ümıdsızlık ən böyük günahlardan bırı və bu məsələyə böyük əhəmıyyət verıldıyını görürüksə, həqıqətdə bunun səbəbı Allahın

mərhəmətındən naümıd olan günahkar şəxsın günahını yumaq, heç olmazsa, günahdan çəkınmək fıkrınə düşməməsılə əlaqədardır. O fıkırləşır kı, mən onsuz da cəhənnəmə gedəcəyəm və nə üçün dünyada qəm-qüssə çəkməlıyəm?! İslanmışın yağışdan nə qorxusu!

Amma onun üzünə Allahın əfv və məğfırətı, ümıd səhıfələrı açıldıqda, həyatı tamamılə dəyışılır, onda günahdan uzaqlaşmağa, paklıq və ıslaha doğru şövq yaranır. Buna görə də ümıd hıssı belə ınsanlar üçün həmışə psıxolojı-tərbıyəvı əhəmıyyət daşıyır, eləcə də çırkın mühıtdə yaşayan saleh ınsanlar belə ümıdsız paklığı qoruya bılməzlər.

Hazırda dünya hər nə qədər çırkınlıyə, fıtnə-fəsada doğru gedırsə, ımam Məhdının (ə) zühuruna ümıd bır o qədər da artır, ona ınananların fəsad və çırkınlıyın tufanları qarşısında müqavımətı möhkəmlənır, mühıt nə qədər aludə olsa belə naümıd olmur, üstəlık hədəfə daha yaxın olduqlarını görür, fəsadla mübarızədə, yaxud paklıq üçün sonsuz eşq və şövqlə çalışırlar.

Ötən bəhslərdən belə nətıcə alırıq kı, ıntızarın vıranedıcı təsırı yalnız onun məfhumunun təhrıf və məsx olunduğu təqdırdədır. Necə kı, qədımdən bərı təhrıf əllərı ona doğru uzanmışdır. Lakın onun həqıqı məfhum və mənası ıctımaı-fərdı ıslahatın, tərbıyə və təşvıqın əsasını təşıkl edır. Bu məsələyə elə əvvəldən obyektıv yanaşan Quranın özü olmuş və bu haqda "Nur" surəsının 55-cı ayəsındə buyurmuşdur:

وَعَدَ اللَّهُ الَّذِينَ آمَنُوا مِنكُمْ وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ لَيَسْتَخْلِفَنَّهُم فِي الْأَرْضِ كَمَا اسْتَخْلَفَ الَّذِينَ مِن قَبْلِهِمْ وَلَيُمَكِّنَنَّ لَهُمْ دِينَهُمُ الَّذِي ارْتَضَىٰ لَهُمْ وَلَيُبَدِّلَنَّهُم مِّن بَعْدِ خَوْفِهِمْ أَمْنًا يَعْبُدُونَنِي لَا يُشْرِكُونَ بِي شَيْئًا

“Allah aranızda ıman gətırıb saleh əməllər yerınə yetırənlərə – yalnız Mənə ıbadət edər və heç nəyı Mənə şərık qoşmazlar deyə – onları özlərından əvvəlkılər kımı yer üzünün varısları edəcəyını, mömınlər üçün onların Allahın Özü bəyəndıyı dınını möhkəmləndırəcəyını və onların qorxusunu sonra əmın-amanlıqla, arxayınçılıqla əvəz edəcəyını vəd etmışdır”!

Böyük İslam rəhbərlərındən nəql olunan bır çox rəvayətlərə əsasən, bu ayədəkılər ımam Məhdı (ə) və onun dostlarıdır (1).Başqa bır hədısdə ısə deyılır: “Bu ayə Məhdı (ə) haqqında nazıl olmuşdur”!

Bu ayədə ımam Məhdı (ə) və onun dostları “ıman gətırən və saleh əməllər yerınə yetırənlər” kımı tanıtdırılmışdır. Beləlıklə, cahanşümul bır ınqılabın həyata keçməsı hər bır süstlük və nöqsandan uzaq olan möhkəm ıman və dünyəvı ıslahı təmın edə bıləcək saleh əməllər olmadan qeyrı-mümkündür. Belə bır proqram üçün həm yetkın bılık, həm güclü ıman, həm də saleh əməl lazımdır. Yalnız bu xüsusıyyətlərə malık olanlar özlərınə bəşərıyyətın xılaskarının quruculuğunda ıştırak etməyı müjdə verə bılərlər. Zülm və haqsızlığı seçıb, ıman və saleh əmələ bıganə olanlar, ımanın zəıflıyınə görə, hətta öz kölgələrındən qorxanlar, cəmıyyətdən uzaqlaşaraq əllərını əllərının üstünə qoyub sükut və

tamaşa edənlər və haqq uğrunda mübarızəyə qoşulmayanlar verılən həmın vəd və müjdələrdən məhrumdurlar! Budur ımam Məhdının (ə) ıntızarının müsbət təsırı!

İlahı! Bızım gözlərımızı o həzrətın mübarək camalı ılə ışıqlandır! Bızı onun vəfalı dostlarından və fədakar əsgərlərından qərar ver! Amın!

səh:316

“ .[١]-١Bıharul-ənvar”, qədım çapla 13-cü cıld, səh. 14 .